Sch.

BIBLIOTHECA APOSTOLICA VATICANA

A SIXTO V. PONT. MAX.

IN SPLENDIDIOREM, COMMODIOREMQ. LOCVM TRANSLATA,

ET A FRATRE ANGELO ROCCHA A CAMERINO,
Ordinis Eremitarum S. Augustini, Sacræ Theologiæ Doctore,

COMMENTARIO

VARIARVM ARTIVM,

ac Scientiarum Materijs curiosis, ac difficillimis, scituq. dignis refertissimo, illustrata.

AD S. D. N. GREGORIVM XIV.

ROMÆ, M. D. XCI.
Ex Typographia Apostolica VATICANA.

S.^MO D. N.

GREGORIO XIV.

PONT. OPT. MAX.

FRATER ANGELVS ROCCHA
Augustinianus, a Camerino, humillimus seruus,
perpetuam felicitatem.

BIBLIOTHECAM Apostolicam Vaticanam, PATER BEATISSIME, ceterarum omnium nobilissimam, & celeberrimam, & a Sixto V. in insigniorem locum translatam, atque in elegantiorem formam, ditioremq. structuram redactam, varijs item ac mirificis ornamentis, breuissimo temporis spatio, atque incredibili omnium admiratione illustratam, cum omnes cuiuscumque ordinis & conditionis viri quotidie, certatimq. vndique confluentes viserent, Emblematum, atque Historiarum explanationem optarent, inscriptionesq. auide perlegerent, ac diligenter excerperent, animum induxi meum, vt omnia scitu digniora explicarem, atque, omnium tam Romæ degentium, quàm

eorum, qui ab Vrbe absunt, commoditati consulens, typis mandarem. Quod cum præstiterim, Bibliothecam ipsam Apostolicam Vaticanam, hoc est omnium artium ac scientiarum, reiq. litterariæ antiquitatum Theatrum amplissimum S. T. dicare mihi visum est; & iure quidem, cum res Tibi oppignerata tamquam opus summorum Pontificum a B. Petro originem trahens, eorumq. præstitum commoditati, citra stellionatus crimen alteri offerri non possit. Meus hic certe liber si ex virium mearum imbecillitate spectetur, munus perexiguum esse fateor: si ex animo, magnum: quodq. de paupercula illa Muliere Euangelica scribitur, quæ duobus tantum obolis largam diuitum omnium opulentiam; atque munificentiam longe superasse commemoratur, meis hisce scriptis e pauperculo ingenioli mei Scrinio depromptis, id euenturum spero, atque etiam confido. Magis enim prompta & propensa offerentis voluntas, quàm rei oblatæ pretium perpendi debet; ac, teste Gregorio Magno, vacua illa manus dici haudquaquam potest, si Arca cordis optima sit voluntate repleta. Tu igitur, BEATISSIME PATER, qui duos Gregorios, Beatissimi scilicet Gregorij Magni pietatem & sanctitatem, Gregorijq. XIII. benignitatem, magnanimitatem, ac liberalitatem in te vno Gregorio concludis, humilia ne

despicias,

deſpicias, ſed tuos Gregorios, immo diuinam bonitatem, hoc eſt SALVATORIS noſtri exemplum imitatus, ea, (cuiuſmodi eſt hoc munuſculum leuidenſe meum) benigno, quo ſoles, vultu atque animo ſuſcipias, ſicut etiam Pontificiæ dignitatis immenſa hiſce in terris poteſtas pollicetur, tuiq. Gregorij, (benigna tamen tua facie id præſeferente, tuaq. natura non reluctante) iure quidem poſtulant, & expectant: Tui enim Nominis celſitudine, feliciq. aura elucubratio mea, qualiſcumque ſit, erigetur, erectaq. omnibus in Tuo Nomine apparebit. Ego interim ad Beatitudinis Tuæ pedes prouolutus ſuppliciter Deum deprecor, ac deprecabor ſemper, vt te multis annis auctum incolumem conſeruet, ad vniuerſæ Chriſtianæ Reip. dignitatem tuendam, ſeu potius reſtituendam, augendam, exornandam, catholicamq. fidem ac diſciplinam toto denique terrarum orbe propagandam.

Romæ M. D. X C I.

Kal. Mart. Ex Typographia Apoſtolica Vaticana.

AVCTORVM

Qui in hoc opere passim citantur, nomina, cognomina, origines, monimenta insigniora, & elogia breuiter conscripta, atque ex probatissimis Scriptoribus desumpta.

A.

ABBEN *Ezra, & Abraam Leuita, & Gedalia Iachia Rabini, quorum primus scripsit in 11. cap. Danielis, secundus de gestis Romanorum, tertius vero Traditionum cathenam, quamuis sint ex ijs, qui foris sunt, donationem tamen Constantini fatentur, velint nolint: quorum primi vixerunt circa ann. Dom. 400. tertius vero ætate nostra vixit.*

Accursius Aquilanus, dictus Mariangelus, de Typographicæ artis inuentore, ac de libro primum omnium impresso. Floruit circa Ann. Dom. M. D.

Ado Viennensis Archiepiscopus, Breuiarium Chronicorum ab origine mundi ad sua vsque tempora, ad ann. scilicet salutis nostræ 1353. conscripsit, quo scilicet anno claruit.

Adolphus Mekerchus Brugensis, vir sane admodum eruditus, qui de recta & veteri pronunciatione linguæ Græcæ scripsit Commentarios: eamq. cum Hebraica confert. Edidit etiam Appendicem de accentibus Græcorum. Claruit Anno Dom. M. D. L XIV.

Adrianus Papa huius nominis primus, Natione Romanus, vir quidem doctus, & sanctus, scripsit librum de veneratione sacrarum imaginum, libr. item ad Karolum Imp. & Epistolas ad diuersos. Claruit Anno Domini D. C C. XCV.

Aegidius Columna Romanus Archiepiscopus Bituricensis, Theologus insignis Ord. Erem. sancti Augustini, & sancti Thomæ Aquinatis auditor, multa in artes varias ac disciplinas more scholastico, necnon in Scripturam sacram, atque in libros Sententiarum Petri Lombardi conscripsit, & alia edidit permulta, sed doctissime sane omnia, atque ita, vt nomen Fundamentarij merito ei tributum sit. Claruit Anno Dom. M. CC. LXXX.

Aegidius Tschudus Glaronensis de prisca ac vera Alpina Rhætia cum

reliquo

reliquo Alpinarum Gentium tractu librum Germanice scriptum edidit peragratis locis ijs, Auctorumq. monumentis perlectis. Hinc de illarum Gentium lingua, locorumq. nominibus scripsit. Anno Domini M. D. LXXV.

Aelianus Sophista Romanus, Pausaniæ auditor, & a Philostrato maxime laudatus, quòd Romanus homo tam probe atticissarit, tamq. eleganter peregrinam a Patria vocem retinuerit. Scripsit de animalibus, de varia historia, ac de re militari: quæ omnia in magna habentur existimatione. Claruit sub Adriano Romanorum Imp.

Aelius Spartianus scriptor insignis, qui quasdam Cæsarum vitas conscripsit, hoc est Adriani Imperatoris, & Aelij Veri Cæsaris ad Diocletianum Augustum. Claruit sub Diocletiano Augusto.

Aeneas Siluius Senensis, qui fuit deinde Pius II. vir bonarum artium peritissimus, scripsit profectionem in Turcas; quam cum indixisset, non potuit perficere Anconæ mortuus, qui Romam translatus sepultus est in Aedibus sancti Petri prope Altare sancti Andreæ. Hic edidit descriptionem Europæ, Abbreuiationes Blondi, Historiarum opus imperfectum, Epistolas ad diuersos, multaq. alia, quæ in lucem sunt edita, præsertim vero lib. de rebus a se gestis. Claruit circa Ann. Domini M. CCCC. LXIIII.

Aldus Manutius iunior, Pauli filius, Aldi Nepos de bonis litteris, ac litteratis optime meritus, varia scripsit, multos Auctorum bonorum libros illustrauit, & nonnullos ex Græco in Latinum, & ex Latino in Italicum transtulit sermonem. Claret Anno Domini M. D. XCI.

Aloysius Lippomanus Venetus, & Episcopus Veronensis, qui sanctorum vitas, Cathenam in Genesim & Exodum omnibus doctis pergratam, & in Psalmos conscripsit, & alia, præsertim vero Cathenam in Leuiticum, quæ in tenebris adhuc latet. Claruit Anno Domini. M. D. XLV.

Alphonsus Ciacon Hispanus Biacensis, vir profecto eruditissimus, antiquitatum helluo, librum de sancti Hieronymi Cardinalitia dignitate docte quidem & exacte conscripsit, necnon historiam de anima Traiani a cruciatibus tartareis erepta, & alia, quæ nondum edita sunt in lucem, circiter viginti volumina. Claret Anno Domini M. D. XCI.

Ambrosius sanctus, Episcopus Mediolanensis, patria Romanus, & Doctor Ecclesiæ eloquentissimus, qui sacro Baptismatis fonte Augu-

stinum

stinum Christo Saluatori nostro peperit, Commentarios edidit in Scripturam sacram, multaq. alia pie atque catholice scripsit: ritumq. Antiphonarum, Responsoriorum, atque Hymnorum e Græca Ecclesia in Latinam, teste Sigeberto in Chron. Naucl. transtulit. Claruit Anno Domini. C C C. L X X X.

Ambrosius Bergomensis, Ord. Eremitarum S. August. Calepinus e Calepio dictus Oppido in Cenomanis ad 14. lapidem a Bergomo Brixiam versus ad Colles in sinistra parte sito, & a bonitate vini denominato: καλὸς bonus, καὶ πίνω, bibo, Calepinus dictus est: erat enim ex Familia Comitum Calepij. Hic diuinarum, humanarumq. litterarum studiosus ac peritus, magno sane labore, Dictionarium ex innumeris fere Auctoribus collectum non solum voces omnes Latinas, & Græcas ad Poetas & Oratores, ad Medicos & Philosophos, & Mathematicos, necnon ad Doctores Ecclesiasticos pertinentes, sed etiam Auctorum, ac locorum omnium, siue propositionum attestationem ipsam comprehendens ordine congessit Alphabetico, & in lucem edidit: opus quidem & doctis & indoctis valde vtile, ac pergratum, & cuiusuis litteraturæ hominibus pernecessarium, ex eo enim tamquam e cella penaria voces omnes Latinæ, Latiniq. scribendi modi, explosa barbarie, nobis prompte subministrantur: quæ item ignorabantur, aut a doctis in dubium reuocabantur, nunc discussa dubietatis, & ignorationis tenebra, latissime patent. Nec audiendi sunt ij, qui aiunt hoc opus paruum olim fuisse codicem: erat enim pergrande, vt ego ipse ex Exemplari primo omnium edito noui, atque hoc idem Trithemius testatur, ipsum pergrande opus appellans. idem ait Iacobus Philippus Bergomensis in supplemento chronicorum, eiq. coætaneus: immo ipsemet Ambrosius opus pergrande appellauit in Epistola nuncupatoria, qua Dictionarium Senatui, Populoq. Bergomensi circa ann. Dom. M. D. dedicauit: nam secunda vice M. D. IX. idem Dictionarium Aegidio Viterbiensi summo totius Ordinis Augustiniani Magistro, tertia vero vice Conuentus Bergomensis eidem Aegidio Cardinali M. D. XIX. dicauit. Dolendum autem est, ex hoc Dictionario voces innumeras non solum ad Doctores Ecclesiasticos, verum etiam ad varias artes pertinentes, quæ scitu sunt dignæ, fuisse sublatas. Laudandi tamen sunt qui ex eodem Dictionario, tamquam e tritico lolium, hoc est voces ob Typographorum siue aliorum incuriam corruptas substulerunt, vocibus quibusdam Latinis ac Græcis adiectis. Claruit Anno

Dom. M. D. I X. & decrepita ætate, atque oculis orbatus. M. D. X. obijt.

Ammianus Marcellinus historiam Romanam ab anno Christi. 98. vsque ad 382. conscripsit & præsertim de rebus a Constantio, Iuliano Apostata, & Valentiniano gestis: qui, quamuis Ethnicus, nonnihil tamen de Constantini donatione fatetur. Vixit sub ijsdem Imperatoribus circa Ann. Dom. C C C. L X X X I I I.

Anastasius Romanus, Apostolicæ Bibliothecæ custos diligentissimus, atque instaurator, vir sane non solum in humanis scientijs, verum etiam in diuinis scripturis insigniter eruditus, necnon Græcæ linguæ, ac Latinæ peritus, iubente Nicolao I. cuius Bibliothecarius erat, transtulit e Græco in Latinum sancti Ioannis Eleemosynarij vitam, vnam Dionysii Hierarchiam, vitasq. multorum patrum. Scripsit historiam Ecclesiasticam, atque summorum Pontificum. Claruit Anno Domini. D C C C. L X.

Anastasius Germonius, Archidiaconus Taurinensis, vir profecto doctus, libros de Immunitatibus Ecclesiasticis, ac de Indultis Cardinal. conscripsit, & alia eruditis viris pergrata: edidit enim Sessiones pomeridianas pro lingua Latina, Paratitla, siue Summulas ad quinque libros Decretalium, Animaduersionumq. libros duos ad ius Cæsareum & Pontificium. Claret ætate nostra M. D. X C I.

Angelus Politianus, Grammaticus celebris, Philosophus, Orator, & Poeta insignis: Græcæ item linguæ, & Latinæ præsertim peritissimus, Epistolarum libros 12. conscripsit, & Miscellanea, librumq. in errores Latinæ linguæ: edidit Elogia, Epigrammata Græca & Latina, Herodianumq. historicum de Græco vertit, & alia. Claruit sub Alexandro VI. circa ann. Dom. M. C C C C. X C I I I I.

Antoninus Ordinis Fratrum Prædicatorum, Archiepiscopus Florentinus, Summam casuum conscientiæ satis grandem, & Chronicos libros, atque alia edidit. Moritur sub Federico Imp. I I I. Anno Dom. M. C C C C. L I X. Sexto Nonas Maij.

Appianus Alexandrinus Sophista, qui historiæ Romanæ libros, teste Volaterrano, 22. conscripsit, quorum nouem tantum ad nos peruenerunt. Edidit & alia complura de varijs populorum bellis. Floruit sub Adriani Principis temporibus.

Aristeas Græcus, Ptolemæi Philadelphi cubicularius, seu potius ὑπερασπιςής, *idest protector qui clypeum ante Regem portabat, historiam de 72. Interpretibus conscripsit. Composuit etiam librum Mirabilium Orbis, & libr. Fabularum. Claruit sub eodem Philadelpho, Olympiade 124.*

de 124. Anno ante Christi Aduentum. C C C. L.

Aristoteles Stagyrites Philosophus insignis, totoq. terrarum orbe celeberrimus, omniumq. Philosophorum Peripateticæ scholæ princeps: cuius scripta, quæ manibus omnium eruditorum ac studiosorum teruntur, longum esset recensere. Huius doctrina tanta est apud Philosophos, ac Theologos ea in facultate, necnon apud omnes bonarum artium professores, quanta vix vmquam verbis explicari posset. De Aristotele Quintilianus loquitur in hanc verborum formam: Quid Aristotelem? quem dubito, scientia rerum an scriptorum copia, an eloquendi suauitate, an inuentionum acumine, an varietate operum clariorem putem. Hæc Quintil. Libros supra trecentos, Plutarcho teste in Sylla, reliquit: vel quadringenta volumina, vt Suidæ placet. Hic fuit statura paruus, gibbosus, & balbutiens, sed ob summam eruditionem socius, præceptor, & a secretis Alexandri Magni euasit. Platonem audiuit decem annis, vel viginti, vt scribit Laertius. Excessit ætatis suæ Anno LXVIII. eodem quo Demosthenes anno mortuus est: hic in Apulia, ille in Eubœa: ambo profugi, Antipatro persequente.

Arnobius Afer presbyter, philosophus, & rhetor insignis in Africa florentissime Rhetoricam docuit, & aduersus Gentes libr. conscripsit, & Commentarios edidit in Psalmos, scripsitq. alia permulta. Claruit circa Ann. Dom. C C C.

Asconius Pedianus Patauinus historicus, qui etiam luculentos in Ciceronis orationes Commentarios edidit. Hic anno ætatis suæ 73. captus fuit luminibus: postea tamen summo cum honore, & hominum gratia vixit annos 12. Eusebio teste. Floruit circa Neronis tempora circa Ann. Dom. LV.

Athenæus Naucratita Grammaticus, Dipnosophistarum, idest argute sciteq. in conuiuio differentium libros 15. conscripsit, opus varium & eruditum. Floruit sub Marci Antonini Principis tempore, circa Ann. Dom. C. XXXIX.

Athanasius S. Episcopus Alexandrinus, Theologus insignis, qui multa pie, atque catholice scripsit, quæ longum esset recensere. Claruit tempore Valentiniani & Valentis Imperatorum, sed sub Valente obijt Anno Dom. CCC. LXXIX. Sacerdotij sui XLVI. Sexto Nonas Maij.

Augustinus S. Afer, Tagastensis, Eremitarum Ordinis fundator, baptismate a B. Ambrosio suscepto, anno ætatis suæ 30. cum dimidio die 5. Maij. Hic deinde anno ætatis suæ 36. salutis vero 394. creatus fuit Epi-

ſcopus Hipponenſis, & Doctor Eccleſiæ celeberrimus, Doctorumq. iubar fulgentiſſimum, & lux, malleusq. hæreticorum iure nuncupatus, cuius ſcripta tot tantaq. ſunt, vt nihil fere a quopiam docto ſcribatur, aut dicatur, quod eorum doctrina reſperſum non ſit. Quamuis autem omnia eius opera ſint inſignia, & præſertim de Sanctiſſima Trinitate, opus tamen de Ciuitate Dei ob mirificam rerum, & doctrinarum varietatem celeberrimum eſt, quod inter cœnandum Karolus Magnus ſibi legi curabat. Moritur anno Domini CCCC. XXXIII. ætatis ſuæ LXXVI. Epiſcopatus XL. Quinto Kal. Septembris.

Auguſtinus Triumphus Anconitanus Ord. Erem. S. Auguſtini Theologus inſignis, permulta ad 42. ſcilicet librorum volumina edidit: ſcripſit enim, & doctiſſime quidem in varias artes ac ſcientias, necnon in ſacram Scripturam. Edidit autem opus de Poteſtate Eccleſiaſtica more ſcholaſtico omnibus doctis gratiſſimum, & numquam ſatis laudatum. Milleloquium Auguſtini incœpit, ſed morte præuentus imperfectum reliquit, quod Bartholomæus Vrbinas eiuſdem ordinis perfecit. Claruit ſub Ioanne XXII. Anno Dom. M. CCC. XXVIII. Aetatis ſuæ. LXXXV.

Auguſtinus Steuchus Eugubinus ex congregatione Canonicorum regularium ſancti Saluatoris, Epiſcopus Kiſſami inſulæ Cretæ, & Bibliothecæ Apoſtolicæ præfectus ſub Paulo III. ex nobiliſſima Farneſiorum familia, de perenni philoſophia decem libros edidit, atque de Conſtantini donatione contra Laurentium Vallam ſcripſit, & alia complura, & in ſacram Scripturam, præſertim vero in Pentateuchum. Claruit circa ann. Dom. M. D. XL.

Aulus Gellius, qui noctium Atticarum libros erudite conſcripſit, fuit diligentiſſimus rerũ priſcarũ perſcrutator. Claruit circa ann. C. XLIIII.

Auſonius Gallus Burdegalenſis Auguſtorum præceptor, & Poeta inſignis, cuius extant Epigrammata arguta quidem, & leporis plena de Auguſtis, & alijs rebus. Epigrammatum librum ex Græcis Poetis acceptum in Latinos numeros conuertit. Varijs item carminibus ſcripſit Epiſtolas, & ſoluta etiam oratione, & præſertim ad Gratianum Imperatorem diſcipulum circa ann. Dom. CCC.

B.

BArtholomæus Marlianus, Patritius Mediolanenſis, Topographiam antiquæ Romæ, eiusdemq. admirandas res conſcripſit. Claruit anno Dom. M. D. LXVI.

Bartholomæus Platina Cremonensis vir suo tempore doctissimus, scriptor seu abbreuiator Apostolicus & Sixti IV. familiaris, Bibliothecæq. Vaticanæ præfectus, scripsit librum de gestis & vitis Romanorum Pontificum, de naturis rerum, Epistolas, & quædam alia. Moritur Romæ ex peste sub eodem Sixto M. CCCC. LXXXI.

Bartholomæus Sibylla Dominicanus, Theologus non ignobilis, qui peregrinas quæstiones conscripsit, in quibus multa curiose tractantur. Claruit Anno Dom. M. D. XXXIV.

Beda Venerabilis Anglicus, vel Britannus, Monachus Benedictinus, Theologus celeber, qui ob vitæ modestiam Venerabilis dictus, vel vt alij volunt, quia visu orbatus dum in itinere quodam concionem haberet ad id faciendum cohortatus ab ijs, qui eum ducebant, dicentes multas illic Gentes sacrum expectare sermonem, quamuis nemo adesset, audita fuerunt in aere, concione habita, hæc verba: Benedixisti Venerabilis Beda. Multa in Scripturam sacram conscripsit, necnon Chronica ab Orbe condito ad ann. vsque 700. Edidit quoque Martyrologium, & alia permulta. Hic fuit Strabi Glossæ ordinariæ frater, cuius discipuli fuerunt Rabanus, Alchuinus, & Ioannes Scotus, alius a Franciscano scholastico Doctore, & alij Viri insignes. Moritur sub Leone Imp. Anno Dom. DCC. XXXII. Aetatis suæ LXXII. Prid. Kal. Iunij.

Bernardus S. Burgundus Abbas Clareuallensis, oraculum sui temporis, plurima pie atque erudite conscripsit, & præsertim Commentarios in Cantica, & Super Missus est, Considerationem diuinæ contemplationis ad Eugenium Pontificem: vnde muneris Pontificij ratio narratur. Varias insuper Epistolas edidit, Sermones item in sollemnibus diebus habitos, & alia permulta. Huius doctrina, diuina potius tradita, quàm labore comparata iudicatur. Claruit sub Conrado Imp. III. Anno Dom. M. C. XL.

Bernardus Breitembachius Itinerarium Terræ Sanctæ conscripsit, varias linguas enarrans. Claruit ætate nostra.

Berosus Chaldæus, Sacerdos, Astrologus, & Historicus, cui ob prædictiones, quas Athenienses diuinas existimarunt, simulacrum in Gymnasio inaurata lingua statuerunt, seriem rerum Assyriæ, & aliorum a diluuio fere vsque ad Iosue, Gentium item origines Græcis explicauit, & Chaldaicam historiam suam tribus comprehendit libris. Scripsit & de posteris Noe, sed perpauca eius extant scripta, quæ Annius Viterbiensis produxit: hæc tamen adulterina a do-

ctis

ctis Viris iudicantur. Claruit sub Seleuco Nicanore, & Antiocho eius filio ac successore, cui Chaldaicam historiam dedicauit.

Bessarion Nicænus, vir sane doctissimus, Patriarcha Constantinopolitanus & S. R. E. Cardinalis multa eruditissime scripsit, Platonicam doctrinam secutus, suamq. Bibliothecam insignem Reip. Venetæ dono dedit: cuius tanta erga doctissimos viros fuit liberalitas, vt eius domus artium liberalium, litteratorumq. Asylum diceretur. Moritur ætate confectus sub Sixto IV. Anno Dom. M. CCCC. LXXXIII.

Blondus Foroliuiensis libros de Italia conscripsit, & alios historicos libros, hoc est de gestis Romanorum, de Roma triumphante, & instaurata, necnon alia quædam. Claruit ætate nostra circa ann. Dom. M. C C C C. LXXX.

Bonauentura S. Balneoregiensis Ordinis Minorum, Alexandri de Ales auditor & discipulus, & S. R. E. Episcopus Cardinalis Albanensis, atque Ecclesiæ Doctor, qui in Scripturam sacram, & in quattuor Petri Lombardi Magistri Sententiarum libros edidit Commentarios, nec non opuscula permulta docte ac pie scripta, quæ omnium manibus teruntur. De hoc Doctore sancto hunc in modum scribit Trithemius: S. Bonauentura in scribendo profundus est, non verbosus: subtilis, non curiosus: disertus, non vanus: flammantia, non inflantia verba proferens. Vnde & securius legitur, facilius ab amante intelligitur, vtilius frequentatur: pauci scribendo libros docuerunt vtramque. Bonauentura autem & multos superauit, & paucos: dum eius doctrina deuotionem, deuotio instruit doctrinam. Si ergo & doctus vis esse & deuotus, illius opusculis esto intentus. Hæc Trithemius. Doctor iste sanctus, a B. Thoma sanctus, dum viueret, fuit appellatus. Alexander vero de Ales de eo frequenter dicere solebat: In Fratre Bonauentura Adam peccasse non videtur. Moritur sub Leone Papa X. in Concilio Lugdunensi Anno Dom. M. CC. LXXXIII. in Ecclesia cathedrali sepultus.

Boetius vir consularis, Orator, Philosophus, & Poeta, multa, & præsertim de consolatione philosophica libros versu, & prosa conscripsit. Edidit etiam libros & Commentarios in varias artes ac disciplinas. Multos Aristotelis libros de Attica lingua in Latinam transtulit: ingenio subtilis, sensu promptus atque catholicus, & sermone Latino Ciceroni non inferior: gener Symmachi Patritij fuit, & sancti Benedicti amicus. Moritur eodem anno, quo Symmachus Patritius, & Ioannes Papa sub Anastasio, iussu Theodorici

Regis

Regis apud Rauennam post diuturnum exilium in carcere iugulatus Anno Dom. D. XXIII.

C.

CAto Maior, Orator, qui & censorius dictus est, originem ex Tusculano municipio trahens, Graecisq. litteris ab Ennio edoctus in Sardinia, quam subegit, septem libros originum conscripsit. Huius tempore Graecia Romanis nondum suas dederat litteras, quas tamen teste Plinio, inspiciendas non perdiscendas esse affirmabat: quin Graecos ex Italia expellendos sentiebat. Claruit ab Vrbe cond. Anno D. LIX. ante Christum. C. XCIII.

Caelius qui dicitur Ludouicus Caelius Rhodiginus antiquarum lectionum libros 30. curiose, & eruditissime quidem conscripsit. Edidit etiam quasdam in Ouidij Metamorphoseon annotationes. Claruit circa ann. Dom. M. D.

Caesar Imp. dictus Iulius Caesar, vir sane celeberrimus, bonarumq. litterarum cultor maximus, Commentarios edidit, & in Aegyptum profectus Fastos, siue Kalendarium Numae Pompilij, qui lunaribus mensibus annos distinxerat, correxit, & ad solis cursum reuocauit, vt Plinius lib. 18. cap. 15. testatur. Floruit ante Christi Aduentum. Anno LXXXVII.

Caesar Baronius Soranus, vir profecto in sacris historijs optime versatus, Martyrologium eruditis Commentarijs insignitum edidit, Annalesq. Ecclesiasticos in lucem emittit, omnibus quidem pergratos. Claret aetate nostra. M. D. XCI.

Cicero Arpinas vir doctissimus, gracili corpore, & infirmo, collo procero ac tenui, vt narrat Genebrardus, Oratorum omnium Romanorum celeberrimus, & Latinae linguae parens, exulans post oppressam Remp. vacuus negotijs forensibus & ciuilibus multos quidem aureos libros philosophicos, omnium qui Latine scripserunt, tum doctrina, tum sermonis elegantia primos, quos enumerat initio lib. 2. de Diuinatione: sed in tribus de Natura Deorum seipsum superauit, Deo prouidente, vt Idololatria per suos cultores oppugnaretur, quae mox per Christum Saluatorem nostrum esset expugnanda, ac triumphanda. Primum enim refellit Deum Epicureorum, deinde Deos Stoicorum, Planetas & alios, denique Deos populares, quos fabulosos, hominesq. fuisse contendit. Extant eiusdem Ciceronis libri Rhetorices plurimi, Orationum, & Epistolarum, quarum aliae Familiares dicuntur,

dicuntur, aliæ ad Atticum, Brutum, & Q. fratrem sunt scriptæ, quæ manibus omnium teruntur. Claruit sub Iulio Cæsare, & Octauiano Aug. ante Christi Aduentum. Anno LXXXVII.

Claudius Claudianus Alexandrinus Poeta insignis, quem nonnulli Florentinum fuisse volunt; sed falsò: hic aptus & facilis fuit ad carmen componendum varijs figuris ac sententijs plenum. Scripsit libros quattuor de raptu Proserpinæ, libros duos in Ruffinum, duos item in Eutropium, vnum de Bello Gildonico, ac Getico, & alia permulta. Floruit sub Theodosii, & Honorij temporibus.

Clemens Alexandrinæ Ecclesiæ presbyter, Pantherij discipulus, & Origenis Magister, qui tam de diuinis scripturis, quàm de sæcularibus litteris multa conscripsit. Floruit sub Seuero, & Antonino Principibus. Anno Dom. CC.

Columella, qui L. Moderatus Columella Gaditanus genere dicitur, libros de re rustica absolutißimos edidit. Claruit sub Claudio Principe.

Cornelius Publ. Tacitus historicus, Eques Romanus, historiæ Romanæ siue Annalium lib. 16. ab excessu Augusti, necnon libellum annorum 56. atque de Germanorum Populis, moribus, ac situ, & alia, conscripsit. Floruit tempore Claudij Tiberij Neronis anno ab Vrbe condita. DCC. LXVII. Vsque ad Flauij Vespasiani tempus, Anno ab Vrbe. DCCC. XXII.

Cyprianus Cæcilius Afer, Ecclesiæ Carthaginensis Episcopus & Martyr, Cæcilio presbytero suadente ad fidem conuersus, a quo sortitus est cognomen, multa scripsit opuscula pie quidem, atque erudite. Martyrio coronatur sub Valeriano, Anno Dom. CC. XLIX. VIII. Kalendas Octobris.

Cyrillus natione Græcus, & Episcopus Alexandrinus, qui Concilio Ephesino contra Nestorium & Pelagium præsedit, multa scripsit opuscula, doctrina ac sententijs plena, & præsertim aduersus Nestorium, occulta eius venena refellens. Edidit quoque Epistolas, Homilias, & Sermones complures. Claruit Anno Domini CCCC. XXXII.

D.

D*amasus S. Papa, natione Lusitanus, & sancti Hieronymi amantißimus, scripsit Summorum Pontificum gesta, necnon Epistolas varias, de fide contra hæreticos, carminaq. diuersa: nam in pangendis*

pangendis versibus fuit peritus. Claruit Anno Dom. C C C. L X X.

Diodorus Siculus, qui historiam res Romanas continentem, Bibliothecam inscripsit, historiamq. ipsam mille centum ac triginta annorum libris 40. distinxit. Claruit sub Augusto, teste Suida.

Diogenes Laertius historicus insignis, vitam & mores, decreta, & responsa Philosophorum conscripsit, idq. omne libris decem comprehendit.

Dion Cassius cognomento Cocceius, patria Nicaus, vir consularis, qui Romanam historiam a Pompeio Magno vsque ad Alexandrum Mamaa 80. libris comprehendit, & vitam Ariani Philosophi, resq. gestas Traiani Imp. conscripsit, Romanam item historiam edidit, libris 25. comprehendens. Claruit sub Alexandro Seuero.

Diomedes Grammaticus multi ingenij vir, scripsit nonnulla ad grammaticam pertinentia admodum quidem vtilia.

Dioscorides Pedacius Anaxarbeus Medicus, Marci Antonij & Cleopatra familiaris libros VIII. de materia Medica conscripsit, & vnum de lethalibus venenis, eorumq. pracautione, & curatione. Scripsit etiā de stirpium, necnon plantarum differentijs. Claruit sub Iul. Casare.

E.

Epiphanius Cypri Salamina Episcopus, & sancti Hieronymi amicus, ad eumq. misit Epistolas, tantaq. vita sanctitate clarus extitit, vt spiritu prophetia meruerit illustrari, sacrarumq. litterarum scientia excellens scripsit aduersus omnes hareses, & alia permulta, qua ab eruditis propter res, a simplicioribus propter verba lectitantur. Scripsit & alia, de quibus S. Hieronymus mentionem facit. Historiam item tripartitam in Latinum transtulit. Claruit Anno Dom. C C C. X C.

Ephorus historicus Cumanus, Isocratis auditor, ac Theopompi condiscipulus, quorum alter fraeno, alter calcaribus indigebat, teste Suida, Epitomen historiarum Herodoti, & qua Bello Peloponnesiaco gesta sunt, scripsit. Claruit sub Casare, cuius erat familiaris.

Euagrius Monachus, & Macharij Aegyptij discipulus, vir sane doctissimus, & Antiochia Episcopus, quem Hieronymus multos diuersarum ὑποθέσεων *Tractatus eum sibi legisse ait. Scripsit prasertim vitas Patrum, & vitam B. Antonij, & Commentarios in*

Prouerbia Salomonis. Claruit Anno Dom. CCC. LXXX.

Eusebius ob arctam cum Pamphilo necessitudinem Eusebius Pamphili dictus est, qui fuit Episcopus Caesariensis, Chronicos edidit libros, Historiam Ecclesiasticam ex Philone, Iosepho, Clemente Alexandrino, Egesippo & aliis. Scripsit item de praeparatione Euangelica, & alia. Claruit Anno Dom. CCC. XX.

Eustathius Epiphanaeus, qui scripsit temporum Epitomen ab Aenea Troiano vsque ad Anastasium Principem, sub quo fuit, & alia quaedam. Claruit sub eodem principe, circa annum Domini CCCC. XCVI.

F.

FEstus Pompeius, qui & Sextus Pompeius Festus dictus est, scripsit de verborum significatione, siue priscorum verborum cum exemplis, libros viginti. Claruit sub Augusto.

Flauius Vopiscus, qui Principum Romanorum Aureliani, Taciti, Floriani, Probi, Firmi, Saturnini, Proculi, Bonosi, Cari, Carini, Numeriani vitas conscripsit. Claruit sub Numeriano.

Franciscus Sanctus Ordinis Minorum institutor, Assisii in Vmbria natus, vir sane vitae sanctitate celeberrimus, scripsit Regulam, ac Testamentum breue. Claruit Anno Dom. M. CC. XX.

Franciscus Toletus Cordubensis e Societate Iesu, Vir sane vita probitate clarus, ac doctissimus, summorumq. Pontificum multis ab hinc annis concionator, eruditissime in Logicam & Philosophiam Aristotelis, necnon in Scripturam sacram Commentarios valde vtiles, & omnibus pergratos conscripsit, & ad hanc vsque diem, Euangelio B. Ioannis explanato, & in lucem edito, in Lucae Euangelium scribit, & alia, quae nunc sub incudine iacent, lectoribus admodum profutura. Hic enim non minus facilis quàm doctus in scribendo ac docendo est. hinc ab eruditis de eo passim dici solet: TOLETVS DOCET. Claret aetate nostra, Anno Domini M. D. XCI.

Franciscus Alumnus Ferrariensis scripsit permulta ad Italicam linguam emendatiorem pertinentia, Fabricam scilicet mundi ac Diuitias inscripta, opera quidem magni laboris, necnon magnae studiosorum vtilitatis atque commoditatis. Claruit Anno Dom. M. D. LVIII.

GEnebrardus vir quidem eruditißimus, Theologus Parisiensis, Diuinarum, Hebraicarumq. litterarum professor regius, & nostra ætate percelebris, vniuersæ historiæ Speculum, siue Chronographiæ quattuor libros ab Orbe condito ad nostra vsque tempora conscripsit, & in lucem edidit, opus profecto admodum vtile, & omni laude dignum. Floret Anno Dom. M. D. XCI.

Gratianus Monachus Benedictinus Bononiensis, vel Classensis, si credimus Trithemio, qui ex aliena opinione ait eum esse Hetruscum, summorum Pontificum Decreta congessit: opus admodum vtile, quod Gratiani Decretum vocitatur: cui adiectæ sunt Decretales Epistolæ Gregorij IX. Sextus item Decretalium Bonifacij VIII. Clementinæ constitutiones Clementis V. Extrauagantes Ioan. XXII. & Extrauagantes communes aliorum Pontificum. Sunt qui velint Gratianum natum esse Clusii, quod est Oppidum Mediterraneum in Tuscia, vt videre est in Pomario Eccl. Rauenn. sed in codice vetustißimo, quod in Bibliotheca Vaticana asseruatur, legitur, eum esse Bononiensem, & in Cœnobio S. Felicis Bonon. Collegisse Decretum: & ab Eugenio III. circa ann. Dom. M. C. LXXXV. approbatum. Claruit Anno Dom. M. C. LI. vel M. C. XX. vt Trithemio placet in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, vel M. C. XXVII. vt idem Trithemius ait libro 2. de Viris Illustribus Ordinis sancti Benedicti.

Gregorius Nyssenus Episcopus & Basilij Cæsariensis frater scripsit librum de Hominis imagine, & libros duos contra Eunomium, quos Hieronymus in Catalogo sibi & Gregorio Nazianzeno ab Auctore ipso lectos fuisse narrat. Claruit Anno Dom. C C C. LXXX.

Gregorius Pontifex Maximus huius nominis primus Patria Romanus ex ordine Benedictino sanctitate ac doctrina celeberrimus & Ecclesiæ Doctor præcipuus, qui multa in Ecclesia & in Missa instituit, permulta in Pontificatu etiam scripsit, pie, atque catholice omnia, Moralia ceteris excellentiora, & vtiliora, quamuis omnia sint existimatione digna. Hic propter res præclare gestas, atque Anglos ad fidem conuersos, Magnus & Anglorum Apostolus dictus est, cuius precibus animam Traiani Imp. a tartareis cruciatibus ablatam fuisse, Alphonsus Ciacon exacte declarat. Moritur anno secundo Phocæ Imp. Anno Dom. DC. V. miraculis clarus. Quarto idus Martij.

Gabriel Prateolus Marchosius de Vitis, Sectis, & Dogmatibus omnium hæreticorum ab Orbe condito ad sua ipsius vsque tempora libros 21. conscripsit. Claruit Anno Dom. M. D. LVIII.

Gabriel Barrius Franciscanus Calaber de locis ac rebus Calabriæ scripsit, Romanæ linguæ puritate ornatus. Claruit circa Annum Domini M. D. LX.

H.

HEnricus Glareanus, doctus quidem Heluetius ex pago Glarona, scripsit librum de varijs populis, eorumq. linguis, & præsertim de recta Latini Græciq. Sermonis pronunciatione, necnon & alia complura ad Grammaticam, & alias artes pertinentia: conscripsit etiam Commentarios, & Scholia in Liuium, & in alios Auctores. Claruit sub Maximiliano Augusto circa annum Domini M. D. LXIIII.

Herodotus Halicarnasseus, quem Cicero lib. 1. de Legibus, historiæ Patrem appellat, quia fuit e primis Græcorum Historicis, historiam scribere cœpit a Cyro Persarum Rege libris nouem, quorum quilibet Musæ nomine inscriptus est. Strabo tamen libro vltimo hunc non Historiam sed Mythihistoriam, hoc est fabulosam, edidisse ait. Claruit anno ab Vrbe condita C C C.

Hieronymus sanctus presbyter S. R. E. Cardinalis, vt Alphonsus Ciacon recte probat, quem nos item in hac nostra Bibliotheca secuti sumus, rationes alias & auctoritates in medium afferentes, Patria Stridonensis, & vir sane doctissimus ac Doctor Ecclesiæ præcipuus, Latinam, Græcam, Hebraicam, & Chaldaicam linguas callens, ac de diuinis Scripturis optime meritus, multa scripsit, quæ in maxima habentur existimatione, & manibus omnium eruditorum teruntur: eaq. longũ esset recensere. Moritur plenus dierũ Anno Do. CCCC. XXII.

Horatius ex Venusia, Oppido Apuliæ, Poeta Lyricus insignis, sententijs plenus, sed moribus obscœnis, vitaq. incontinentissimus, sectam Epicuream secutus, vt ipsemet ait; varia carminum genera edidit, quæ Odæ vocantur. Qua in re tulit palmam. Quod Quintilianus etiam testatur, dicens: Inter Lyricos solus fere dignus est legi Horatius: quoniam & insurgit aliquando, & plenus est iucunditatis & gratiæ, varijsq. verbis & figuris felicissime audax. Hæc Quintil. Laudatur item a Persio, & Ouidio, Apollinari & ab alijs.

alijs . Eius natalis , Crinito teste , fuit duobus circiter annis ante coniurationem Catilinæ , quo tempore celebres erant in Ciuitate , ex Poetis Catullus , ex Oratoribus Cicero , ex Philosophis Varro ; Terentius . Orbilium , quem alicubi plagosum vocat , a puero audiuit . Amicos ex Poetis habuit Tibullum , Virgilium & alios clarissimos viros . Artem etiam Poeticam , Epodon lib. Satyras , Epistolas & Sermones carmine hexametro conscripsit : quæ omnia manibus omnium teruntur , & in Scholis leguntur . Hic breui statura fuisse traditur , corpore obeso , oculis lippis , vt ex carmine illius varijs locis colligitur . Floruit sub Augusto & Mecœnate , quos miris laudibus celebrauit . Mortuus est autem anno ætatis suæ septimo , & quinquagesimo , si Eusebio credimus .

I .

IAcobus Pamelius , canonicus Brugensis, & Doctor Louaniensis,qui in sancti Cypriani opera luculenter conscripsit , de libris sacris bene meritus . Scripsit Micrologum de Ecclesiasticis obseruationibus , & Catalogum Commentatorum selectiorum in Biblia , & alia . Floruit Anno Dom . M . D . LXXXIX .

Ignatius Martyr , Antiochenæ Ecclesiæ tertius post B. Petrum Episcopus , qui Christum post resurrectionem in carne se non semel vidisse omnino affirmat, & præsertim cum Christus ad Petrum & ad alios adiuit, vt narrat Hieronymus in Catalogo , scripsit Epistolas aliquot,hoc est,ad Ephesios, Magnesianos, Trallenses,Romanos, Philadelphos , Smyrnæos , & ad Polycarpum , in qua Epistola mentionem facit de Euangelio translato a Hieronymo id ipsum affirmante : & in hac eadem Epistola Christum post resurrectionem se vidisse ait . Scripsit etiam Epistolas duas ad sanctum Ioannem , & vnam ad Deiparam Mariam semper Virginem,Trithemio teste.Martyrio coronatur Anno Do. C. XI.

Innocentius III . Anagninus Pontifex Max. vir sane doctissimus , & non minus probus , quàm doctus, qui Concilium Lateranense II. omnium , quæ vmquam fuerunt in Europa, celeberrimum coegit , sermones doctrina & elegantia plenos , Commentarium in septem Psalmos ad Pœnitentiam pertinentes , libellum de mundi contemptu , & Epistolas Decretales feliciter edidit, & alia quædam . Mortuus est autem Perusiæ anno sui Pontificatus 18.mense 7.die 16.Anno Dom. M. C C.

Ioannes V I I I . Pontifex Max. vir doctus , scripsit nonnulla,& præ-

sertim

ſertim Epiſtolas aliquot, vt videre eſt in Regiſtro, quod in Bibliotheca Vaticana aſſeruatur. Vixit annos 2. menſem 1. dies 4. in Pontif. Anno Dom. D C C C. L I.

Joannes Chryſoſtomus, quaſi os aureum ob eloquentiam dictus, Patriarcha Conſtantinopolitanus, Doctor Græcus & quidem celeberrimus, permulta, & varia doctiſſime, atque elegantiſſime ſcripſit. Moritur Anno Dom. C C C C. X L. Sexto Kalen. Februarij.

Joannes Potken præpoſitus Eccleſiæ ſancti Georgij Colonienſis, qui Pſalterium Chaldaicum Aethiopicis characteribus imprimendum curauit, adiecto Alphabeto, necnon legendi modo. Floruit circa annum Dom. M. D. L X X V.

Joannes Picus, Mirandulæ comes, ſummus Philoſophus, omnisq. bonæ litteraturæ ſtudioſiſſimus, qui tanta ingenij perſpicacitate doctrinaq. extitit, vt naturæ monſtrum fuerit vocitatus, ſcripſit in Geneſim, & in Pſalmos: nongentasq. concluſiones philoſophicas, multaq. alia edidit opuſcula. Claruit anno Dom. M. C C C C. X C I I I I.

Joannes Nauclerus præpoſitus Tubingenſis, Chronographiam ſcripſit ab exordio mundi breuiter comprehendentem res memorabiles ſæculorum omnium, ac Gentium vſque ad annum Christi M. D. His Chronicis adnexum eſt additamentum Nicolai Baſclij ab anno Dom. M. D. L. in annum vſque M. D. X I I I I. huic vero tempori adiecta eſt Appendix vſque ad ann. Dom. M. D. X L I I I I. cuius hiſtoria a Surio Carthuſiano continuata eſt. Claruit anno Dom. M. D.

Joannes Trithemius ex ordine Benedictino Abbas Spanneimenſis, deinde Peapolitanus, librum de Eccleſiaſticis Scriptoribus ſtudioſis admodum vtilem, atque commodum, qui incipit a primitiua Eccleſia ad annum vſque M. C C C C. X C I I I I. Scripſit & Polygraphiam ſex libris diſtinctam, hoc eſt varios ſiue multos ſcribendi modos, qui a Gellio ſcripta furtiua, ab Italis Ciſræ vocitantur. Scripſit denique opuſcula pene innumera, quæ in lucem non prodierũt, & præſertim Steganographiam, occultam ſcilicet ſcribendi rationem, vt in Polygraphia legitur, opus quidem admirandum, a voce Græca, ςεγανὸς, ideſt occultus, & γραφὴς ſcriptio, dictam. Claruit ſub Alexandro VI. Anno Dom. M. C C C C. X C I I I I.

Joannes Baptiſta Egnatius Venetus, inſignis bonarum litterarum in Patria profeſſor, tres de Romanis Principibus, vel Cæſaribus libros, & nouem de Exemplis inſtar Valerij Maximi edidit in lucem,

cem, obseruationes in Ouidium, & Commentarios in Epistolas Familiares Ciceronis conscripsit, & alia. Claruit anno Dom. M.D.L.

Josaphath Barbarus Venetus, qui scripsit duo Itineraria, quorum vnum est Tanense, alterum Persianum. Vixit circa ann. Dom. M. C C C C. LXX.

Josephus Hebræus Patria Hierosolymitanus, & sacerdos scripsit Bellum Iudaicum, & libr. de Mundi Antiquitatibus, contra Apionem, ac de potentia dicendi, & alia. Hic quamuis Iudæus, genus tamen Christianorum persæpe laudauit, atque de Saluatore nostro Jesu Christo in lib. 18. Antiquitatum insigne testimonium scriptum reliquit. Huius volumina tantæ auctoritatis apud Romanos adhuc illo viuente fuerunt, vt in Bibliotheca publica fuerint asseruata, eiq. post mortem statua ærea a Senatu, & Populo fuerit constructa. Claruit Romæ sub Vespasiano, & Tito Principibus, & ad Traiani vsque tempus vixit. Anno Dom. C.

Jrenæus Lugdunensis post Photinum martyrem Episcopus Lugduni, & Polycarpi martyris olim discipulus, scripsit libr. 1. aduersus Gentes, libr. 5. contra hæreses, de Monarchia Dei libr. 1. & alia quædam. Claruit sub Antonino Vero. Anno Dom. C. LXXV.

Jsidorus Iunior Episcopus Hispalensis, vir sane doctissimus, scripsit Etymologiarum libros viginti, & in totam Scripturam sacram commentarios, necnon alia permulta edidit, quæ longum esset recensere. Claruit Anno Dom. DC. XXX.

Julius Capitolinus vitas Cæsarum aliquot ad Diocletianum Augustum scripsit, hoc est Antonini Pij, M. Antonini philosophi, Veri Imp. & Pertinacis, qui postremus post Aelij Lampridij historias habetur. Floruit sub Diocletiano Augusto, ad quem scripsit Cæsarum vitas.

Judas Apostolus scripsit paruam Epistolam, quæ catholica est, & in ea fit mentio de libro Enoch.

Justinus philosophus & Martyr, Neapoli Vrbe Palestinæ natus, vir quidem doctissimus, scripsit multos libros aduersus Gentes, Dialogum contra Iudæos, & præsertim contra Triphonem Iudæorum Principem, contra omnes hæreses libr. 1. contra Marcionem libr. 1. & alia. Claruit sub Antonino Pio. Anno Dom. C. L.

Justinus historiographus, qui Epitomen in Trogum tanta styli felicitate conscripsit, vt aliorum prope inuentum sibi vendicauerit. Floruit sub Pio Imperatore.

Justus lypsius scripsit in Cornelium Tacitum, & in alios Auctores,

necnon

necnon Epistolicarum quæstionum 5. libr. & lectionum antiquarum commentarios edidit, & alia. Claret ætate nostra. M. D. XCI.

Iuuenalis Aquinas, dictus Decius Iunius, Poeta Satyricus, qui in hoc scribendi genere omnes alios antecellit, sexdecim Satyras conscripsit. Frontonem Grammaticum primo audiuit, deinde præceptis atque institutis Quintiliani fuit eruditus. In satyris conscribendis secutus est exemplum Lucilij, & Horatij: qua in re maximam laudem adeptus est, teste Martiali, qui ei plurimum detulit. Floruit sub Domitiano principe, & ad Neruæ, ac Traiani ætatem peruenit.

L.

Lactantius Firmianus, qui & L. Cælius dicitur, Arnobij Rhetoris discipulus, vir sane pauperrimus, vt ait Eusebius, sed doctissimus, qui libros de diuinis institutionibus, hoc est, de falsa religione, & de vera & falsa sapientia pie atque catholice scripsit, necnon alia ad Christianam pietatem pertinentia. Senex in Gallia docet, vbi Crispo Constantini filio Magister præficitur, vt Hieronymus in Catalogo testatur. Claruit sub Constantino Principe, cui fuit amicissimus, suaq. scripta dedicauit. Anno Dom. C C C. XX.

Leo I. Hetruscus, vel, vt nonnulli volunt, Romanus, rerum gestarum, doctrinæ, vitæq. sanctitatis præstantia Magnus, qui omnium Romanorum Pontificum primus in Basilica Vaticana sepultus est, Sermones eloquentiæ, ac doctrinæ maiestate refertos edidit, & alia item conscripsit. Hic fuit Ecclesiasticæ dictionis Tullius: sacræ Theologiæ Mercurius: Rationum fidei Aristoteles: Auctoritatis Apostolicæ Petrus, & in Christiano pulpito Paulus. Moritur sub Leone I. Imp. Anno Dom. C C C C. LXI. Quarto Kal. Iulij.

Liuius Patauinus, historicus insignis, qui res Romanas miro artificio, luculentoq. sermone conscripsit, ad quem, Hieronymo teste to.3. ep.103. in princ. ad Paulinum, lacteo eloquentiæ fonte manantem de vltimis Hispaniarum, Galliarumq. finibus quidam nobiles adierunt: & quos ad contemplationem sui, vt Hieronymus ait, Roma non traxerat, vnius hominis fama perduxit. Hic Historiam annor. 750. ab Vrbe condita ad ann. 41. Augusti, vel ad Christi vsque natalem scripsit libris 140. vel vt alij volunt, 142. teste Genebrardo: de quibus non nisi 45. supersunt. Claruit circa annum Dom. XXX. Mortuus est Patauij quarto Tiberij anno, vt Eusebius in Chronicis testatur.

Lucanus

Lucanus Cordubensis dictus M. Anneus, Poeta celeberrimus, Seneca viri grauissimi, ac Tragediarum Scriptoris nepos. Hic Bellum ciuile inter Cæsarem, & Pompeium hexametris, & alia conscripsit, in quibus maximam ingenij ac doctrinæ laudem adeptus est. Hunc Martialis valde laudat, dum multis carminibus eius natalem describit. Quintilianus autem ipsum Lucanum magis Oratoribus, quàm Poetis annumerandum esse ait. Est, inquit, ardens, concitatus, sententijsq. clarissimis excellens. In concionibus admirandus atque excultus, adeo vt videatur satis exprimere elegantiam, & maiestatem Virgilij. Vere autem Poeta dici non potest, si vis poematis, a quo nomen Poetæ sumitur, perpendatur, vt Aristoteles optime docet: non enim versus, sed poema facit Poetam. Hic Romam ab infantia delatus, & adolescens factus, in Grammatica habuit præceptorem Rhemnium Palæmonem Vicentinum eruditissimum, sed tanta arrogantia virum, vt Marcum Varronem porcum appellaret: & secum natas & morituras litteras iactaret. In Rhetoricis præceptorem habuit Flauium Virginium. Græce deinde ac Latine non sine summa audientium admiratione declamauit: & inter ceteros condiscipulos, Bassum, & Persium Satyricos singulari dilexit beneuolentia, mutuisq. officijs prosecutus est. Vxorem habuit nomine Polam Argentariam, mulierem quidem eruditissimam, quæ cum Lucano ipso tres primos Pharsaliæ libros emendauit: ceteri imperfecti, & inemendati fuerunt relicti propter intempestiuum interitum. nam patefacta contra Neronem coniuratione, C. Pisone huius præclari facinoris Principe, Lucanus incisione venarum interfectus fuit iussu Neronis, qui eum prius amabat ob laudes sibi tributas, sed postea mutauit sententiam, ægre ferens laudes alienas, hinc carminum Lucani famam deprimebat: & hac detractione Lucanum fortasse ad conspirationem concitarat. Obijt igitur sub Nerone anno ætatis suæ XXX.

Lucretius, qui dicitur Titus Carus Poeta, & philosophus antiquissimus, Epicureorum doctrinam, & Empedoclem poetam secutus, teste Crinito, sumpto amatorio poculo, sicut ait Eusebius, tanto furore percitus est anno suæ ætatis 44. vt manu sua se interfecerit. Sex de rerum natura per insaniæ interualla conscripsit libros, quos Cicero, cuius ætatem is non multo antecessit, emendauit. Quod autem de Lucano dictum est, de Lucretio item dici debet. Hic enim vere Poeta ob eandem rationem dici non potest. Lucretij carmen

elegantia præstare Quintilianus testatur, qui tamen ipsius carmen multum difficultatis retinere ait, non modo propter ipsam materiam difficultatis plenam, verum etiam propter egestatem linguæ & rerum nouitatem, vt ille ait. Ab hoc poeta Virgilius, vt ait Crinitus, non solum verba aliquot, sed locos pene integros transtulit. De Lucretio hunc in modum ait Ouidius:

Carmina sublimis tum sunt peritura Lucreti,
Exitio terras cum dabit vna dies.

Et Statius:

Et docti furor arduus Lucreti.

Hic ex Lucretiorum familia, quæ Romæ insignis erat, natus censetur: & fuit Ter. Varrone, & M. Tullio paulo antiquior.

M.

Macrobius, Latine longæuus, vir quidem eruditissimus, scripsit Saturnaliorum libros, & Commentarios edidit in Somnium Scipionis. Claruit circa ann. Dom. D C C C C. L.

Marianus Victorius Reatinus, vir eruditissimus, & Episcopus Reatinus, postea Amerinus, qui Scholijs, multisq. rebus alijs opera sancti Hieronymi luculenter illustrauit. Floruit sub Pio IV. cui opera omnia sancti Hieronymi dedicauit circa annum Domini M. D. LXXVIII.

Marsilius Ficinus Florentinus, Philosophus ac Theologus, vir profecto doctissimus, & Platonica doctrina perspicuus & celeberrimus, ac primus omnia Platonis opera e Græco in Latinum feliciter transtulit, & in ea edidit argumenta, multosq. alios Græcos libros in Latinam vertit linguam, & Epistolarum libros aliquot, compluraq. alia scripsit. Floruit Anno Dom. M. C C C C. XC. Obijt autem septuagenarius eodem anno, quo Laurentius Mediceus, Hermolaus Barb. Politianus, Mirandulanus, Landinus, & Sauonarola mortui sunt, quorum interitum Ficinus deplorauit.

Martialis, dictus M. Valerius Martialis, Poeta lepidissimus, ex Bilbili Hispaniæ & Celtiberiæ oppido, qui 14. libros Epigrammatum conscripsit, ingenij acumine, facilitate, festiuitate, ac salibus respersos, lasciuos tamen interdum, & parum castos. Marsum Poetam, Pedonem, ac Getulicum secutus est: Catullum, & Licinium Caluum plurimi fecit in hoc scribendi genere claros: & inter amicos præ-

cipuos

cipuos habuit Stellam Patauinum, Silium Italicum, & alios complures, ad quos ſcribit. Claruit ſub Domitiano, Nerua, Traiano, & Adriano Imp. Poſtremo in Patriam rediit, vbi interiit.

Martianus Capella Carthaginienſis, multa ingenioſe, ac docte conſcripſit, & præſertim de Artibus liberalibus libros ſeptem, & alia. De huius tempore nihil certi inueniri potuit.

Mattheolus Petrus Andreas Senenſis vir ſane eruditus in 6. libros Dioſcoridis Medici ſcripſit Commentarios longe doctiſſimos, ac libr. de Gallici morbi curatione & alia. Claruit circa ann. Domini M. D. L.

Meſſalla Coruinus, qui fuit tertius vir Terentiæ Ciceronis vxoris, poſt Saluſtium, Orator nitidus & candidus, Quintiliano teste libro 10. cap. 1. et, vt Crinitus narrat libro 1. cap. 12. de honeſta diſciplina, ex morbo amiſit rerum omnium, ſuiq. item nominis memoriam. Scripta edidit luculenta, præſertim vero de Auguſti Cæſaris progenie, & mira diligentia, & aſſiduis officiis fouit Tibullum, qui Romæ, vt creditur, natus eſt Hirtio & Panſa Coſſ. qui annus etiam Ouidii Poetæ natalibus fuit inſignis. Hunc Meſſallam euntem in Prouinciam Phæacum Tibullus comitatus, in itinere obiit adhuc iuuenis non ſine maximo mœrore Naſonis Poetæ, necnon Horatii & Macri, quos familiariter dilexit. Claruit Meſſalla ſub Auguſto.

Michael Mercatus Miniatenſis Protonot. Apoſt. & vir admodum eruditus, de Obeliſcis perdoctum edidit librum. Scripſit etiam Metallothecam, opus ſane non minus doctum, quàm curioſum, ac principibus dignum, quod propediem in lucem proditurum audiui. Claret ætate noſtra M. D. XCI. ſub Gregorio XIV.

N.

NIcephorus Calliſtus Xanthopulus, hiſtoricus Eccleſiaſticus inſignis ac diligentiſſimus, ſuam Hiſtoriam Eccleſiaſticam a Chriſti natiuitate ad annum vſque 625. decurrentem conſcripſit. Edidit etiam Opuſcula & Epigrammata, omnia ſenariis (qui non quantitatem, ſed numerum Syllabarum obſeruant vt in ſingulis verſibus ſint Syllabæ 12.) metris conſcripta præter Orationem confeſſoriam, quæ poſtremo loco ſoluta oratione habetur. Claruit Anno

Domini M. C C C. X X X I I. Vel ſecundum alios; M. C C C. L X X X I I I I. Sub Paleologo Imp.

Nicolaus Papa Sanctiſſimus, huius nominis primus, Patria Romanus, pijs humilis fuit & manſuetus ac blandus, impijs terribilis, Regibus ac Tyrannis imperans auctoritate plenus. Scripſit Decretales Epiſtolas a Gratiano collectas. Extat etiam eius Epiſtola inſignis ad Michaelem Imp. de Ignatij Patriarchæ Conſtantinopol. iniuſta depoſitione: in qua Epiſtola mentionem facit de Iuſtiniano Imp. qui a Ioanne VII. Canonum ſextæ Synodi confirmationem poſtulauit. Claruit circa ann. Dom. D C C C. L X I I.

Nicolaus Lyranus ex Ordine Minorum, natione Anglus, & Hebraicæ linguæ non ignarus, vtiles in vetus ac nouum Teſtamentum Commentarios edidit, & alia complura conſcripſit. Claruit ſub Ioanne XXII. Anno Dom. M. C C C. X X.

Nicolaus Myrepſus Alexandrinus libros edidit 24. medicinales, opus vtile iuxta 24. litteras Alphabeti. De huius tempore nihil certi inueniri potuit.

Nonius Marcellus Tiburticenſis, ſiue (vt putat Aldus Manutius) Tuburbigenſis, ex Hiſpaniæ ciuitate, Grammaticus inſignis aliquot de nominum origine libros erudite conſcripſit, necnon de proprietate ſermonum, & alia ad grammaticam artem pertinentia. De tempore nihil certi habetur.

O.

ONuphrius Panuinius Veronenſis Ordinis Erem. S. Auguſtini antiquitatum helluo, vt Paulus etiam Manutius in Epiſtolis ait, in rerum antiquitatibus inquirendis fuit curioſiſſimus ac diligentiſſimus, multosq. Scriptorum errores detexit, necnon a rebus multis tenebras abſtulit, dum plurima atque vtilia, omnibusq. eruditis viris pergrata conſcripſit, & in lucem edidit, quæ manibus omnium ſtudioſorum teruntur: fuit enim vir ad omnes Romanas & Eccleſiaſticas antiquitates e tenebris eruendas natus. Scripſit & multa alia, quæ in tenebris deliteſcunt ob illorum cauſam, qui ea penes ſe aſſeruant, nulla publicæ vtilitatis & commoditatis habita ratione. Quæ autem in lucem prodierunt, ſunt Faſti ac Triumphi Romanorum, Commentarij Reip. Romanæ, & in Faſtos conſulares, Chronicon Eccleſiaſticum, & Epitome Romanorum

manorum Pontificum, & Cardinalium, ac de septem præcipuis Romæ Ecclesiis. Huius effigies ad viuum ex ære expressa in Ecclesia sancti Augustini Romæ visitur: infra vero Epitaphium honoris caussa ab amicis in marmore nigro incisum legitur. Obijt autem Panhormi Anno Dom. M. D. LXVIII. Decimo octauo Kal. Aprilis anno ætatis suæ XXXIX. Alexandrum Farnesium Cardinalem & Vicecancellarium in Siciliam prosecutus, præclaris multis & perfectis & inchoatis industriæ suæ monumentis relictis.

Orus Apollo Niliacus, qui Hieroglyphicas notas; hoc est sacras Aegyptiorum litteras declarare studuit, easq. paruo comprehendit libello. Huius scripta a Plinio lib. 30. cap. 37. citantur. De tempore autem nihil certi inueniri potuit.

Optatus Afer & Mileuitanus Episcopus sex contra Donatistas libros conscripsit, multas item Epistolas, & alia edidit. Claruit sub Valentiniano, & Valente Principibus. Anno Dom. CCC. LXX.

P.

PAulus Apostolus Iudæus, qui ante Saulus, ex Lupo in agnum mutatus, ex persecutore Ecclesiæ, defensor factus, & prædicator veritatis, ac Doctor Gentium, multas conscripsit Epistolas tum publicas tum priuatas Christiana pietate ac doctrina refertissimas, in quibus nomen IESV quingenties exprimit. Extant eiusdem Pauli Epistolæ ad Senecam scriptæ: Paulus enim & Seneca amici se mutuis litteris frequenter salutarunt, quarum meminit S. Hieronymus in Catalogo, & S. P. Augustinus Epistola 54. Martyrio coronatur vna cum Petro sub Nerone Anno Dom. LXIX.

Paulus Orosius presbyter Hispanus, auditor beati P. Augustini, cuius hortatu contra Paganos Imperij lacerationem Christianis temporibus tribuentes, historiam mundi vsque ad Valliam Gothorum III. in Hispania regem, vel ad annum vsque 421. septem libris conscripsit: cuius etiam extant Epistolæ ad Augustinum, & ad alios, & Commentarij in Cantica Canticorum. Claruit vita & doctrina illustris cum sancto Augustino circa Ann. Dom. CCCC. XX.

Paulus Manutius Aldi filius, & iunioris pater, de bonis litteris, litteratisq. optime meritus, atque in Romanæ linguæ puritate alter Cicero nuncupatus, multos edidit Commentarios, & Scholia, Præfationes, & Epistolas plurimas, omnia quidem omnibus pergrata, quæ

ta , quæ manibus item omnium teruntur , & maxima existimatione , & auctoritate habentur . Claruit ætate nostra . Obijt anno Dom . M . D . LXXIIII . Annos natus plus minus LXIII. quo anno Aldus eius pater obijt , Anno Dom . M . D . XLV . & Cicero , Romanæ eloquentiæ pater.

Pausanias Cæsariensis Grammaticus, æqualis Aristidi scripsit librum vnū de constructione, & Problematum alterum , & Geographiam vniuersæ Græciæ. Claruit ab Vrbe cōdita circa ann. C C C . æqualis fere Herodoto.

Persius Poeta Satyricus, Volaterris natus Hetruriæ oppido , pauca scripsit , docte tamen sed suboscure. Hinc aiunt Augustinum ante conuersionem satyras eius lectitantem , & non satis intelligentem , librum in ignem proiecisse dicentem : Non vis intelligi , nec intelligaris . Præter sex satyras , nihil scripsisse aliud Quintilianus testatur lib. 10. in hanc loquens sententiam : Multum & veræ gloriæ , quamuis vno libello , Persius meruit . Idem testatur Martialis . Præceptorem in Grammatica Rhemnium Palæmonem Vicentinum , qui graues inimicitias exercuit cum Varrone , in Rhetoricis Flauium Virginium , in Philosophia Anneum Cornutum : in scribendis Satyris Lucilium secutus est : Lucanum , Cæsium Bassum , & Macrinum plurimum dilexit . Claruit & probis moribus , & egregia vitæ integritate sub Domitio Nerone , sub quo obijt anno ætatis suæ XXX.

Petrus Lombardus Nouariensis , Magister sententiarum dictus , Parisiensis Episcopus , & in Abbatia Sauocina Calabriæ sepultus , summus Theologus , scripsit quattuor libros Sententiarum , quibus comprehendit Trinitatem diuinarum personarum atque vnitatem essentiæ , Mundi creationem , Christi incarnationem , nostramq. redemptionem , & septem Sacramenta Ecclesiæ ; ac denique quidquid ad vniuersam pertinet Theologiam . Hinc factum est , vt docti viri fere innumeri scholastice , et , vt sic dixerim , disputatiue in quattuor illos scripserint libros . Sunt qui velint Petrum Lombardum , Gratianum , qui Decretum conscripsit , & Petrum Comestorem , vel Manducatorem ob sua ipsius scripta refertissima crebris scripturæ sacræ auctoritatibus , quas quasi manducauerit , & ventri memoriæ mandarit , ita dictum , & Scholasticæ historiæ Auctorem , si nonnullis credimus , fratres nothos fuisse . Scripsit item Petrus Lombardus in omnes Psalmos , in Epistolas beati Pauli , & sermones , atque alia edidit . Claruit sub Conrado Imp . III . & Ludouico Crasso Francorum Rege . Anno Dom . M . C . XL .

Petrus

Petrus Crinitus Florentinus vir doctus scripsit vitas virorum illustrium, qui in bonis litteris, floruerunt, & Poetarum præsertim Latinorum. Hic etiam edidit Poematum, siue Odarum varij argumenti libros duos, de honesta disciplina libros 25. & alia complura. Claruit anno Dom. M. D. V.

Petrus Borrana Lucarnensis, vel de Lacu maiori, de Brossago libellum, Corona pretiosa, inscriptum edidit, in quo e regione conferuntur vocabula linguarum quattuor, Italicæ scilicet vulgaris, Latinæ, Græcæ vulgaris, & veteris Græcæ. Idem Borrana testatur Græca vulgari lingua, qua nunc vtuntur Græci, Iliadem Homeri translatā fuisse atque impressam. Claruit Anno Dom. M. D. XLIIII

Philostratus Lemnius Sophista Veri Lemnij Sophistæ nepos, & Iuliæ vxoris Seueri Principis, cuius tempore vixit, Epistolarum Magister, de vitis Sophistarum libros quattuor scripsit ad Seuerum, ac de vita Apollonij libros octo. Edidit etiam Declamationes, Epistolas amatorias, Epigrammata, & alia quædam. Claruit sub eodem Seuero.

Pierius Valerianus Bellunensis, ex sorore nepos Fratris Vrbani Grammatici Ord. Minorum vir sane doctissimus, scripsit opus satis grande ad Hieroglyphicorum declarationem, & intelligentiam pertinens, & in Virgilium castigationes. Claruit circa Ann. Dom. M. D. L. Sepulti sunt ambo Venetijs ad ædem Fratrum Minorum.

Plato Atheniensis, Aristotelis Magister, Apis Attica, & scholæ Academicæ Princeps, quem S. P. Augustinus lib. 8. cap. 11. de Ciuit. Dei Moysis, & Hieremiæ libros legisse in Aegypto sentit. Hinc ab Eusebio in libro 10. de præparatione Euangelica cap. 3. & ab alijs Moyses Atheniensis nuncupatur. Scripsit enim permulta Theologiam præsertim Christianæ fidei ac doctrinæ satis adsimilem. Nam in Timæo scripsit de mundi Creatione: in Phædone de pœnis Purgatorij temporalibus, de pœnis Inferni æternis, ac de iustorum Paradiso: in Epinomi de sanctissima Trinitate verbis partim mysticis, partim vero apertis mentionem faciens, & præsertim de Patre & Filio: In Alcibidiade innuit Christi aduentum, quem Deum & hominem appellare satis aperte videtur. Id omne Cyrillus Alexandrinus nitur ostendere, ac probare lib. 8. contra Iulianum. Augustinus item lib. 7. confessionum cap. 9. ait se legisse quosdam Platonicorum libros e Græca lingua in Latinam translatos, in quibus legebatur sancti Ioannis Euangelij principium, hoc est: In principio erat verbum, & cet. vsque eo: Sine ipso factum est nihil. Idq. verum esse multis rationibus inibi, eodem Augustino teste, proba-

probatur. Augustinus etiam libro contra hæreses quinque, longe post principium ait, Mercurium Trismegistum conscripsisse librum, in quo legitur: Hic est Filius Dei benedicti. Hæc item Richardus 1. Sent. distinct. 3. artic. 2. quæst. 2. enarrat. Quare idem Augustinus libro de vera Religione cap. 4. inquit: Platonici, paucis mutatis, Christiani fierent. Hæc de Platone, cuius scripta permulta sunt, vt dixi, quæ longum esset recensere. Natus est post initia belli Peloponnesiaci. Vixit annos XX. cum Socrate. Floruit circa ann. ab Vrbe condita C C C C. quo tempore Philippus Macedoniæ regnum adeptus est, simul & Alexandrum genuit, vt ait Gellius lib. 17. cap. vltimo: paucisq. inde annis post, Plato ad Dionysium Siciliæ tyrannum posteriorem profectus est. Obijt anno ætatis suæ LXXXI. dum ad mensam in quibusdam nuptijs accumberet, teste Alumno Ferrariensi.

Plautus Poeta Comicus percelebris e Sarsina in Aemilia, teste Ioanne Baptista Mantuano Carmelita ad Iulium II. vel vt aliqui volunt, Farsina, Aemiliæ item, vel Romandiolæ Ciuitate vetusta, ceteris Comicis præfertur multorum sententia, & Varronis præsertim dicentis: Si Musæ Latinæ loquerentur, Plautino sermone loquerentur. Hic fuit vir sane eruditus, & in Romana lingua clarus, sed ita pauper, vt siquando vacabat a mola asinaria, cui ob magnam paupertatem contractam ex pecunia omni in scenicis ornamentis, Crinito teste, erogata, erat addictus, fabulas componebat, quas deinde venditaret. Gellius itaque libro 7. cap. 18. appellat Plautum parentem ac Principem in omni elegantia Latina. Plautus in conscribendis fabulis, aut Comœdijs secutus est Demophilum, Philemonem, & Epicharmum Siculum Poetas Græcos, Horatio teste: ac de se Epigramma, quod infra videre est, composuit in hanc verborum formam:

Postquam est morte captus Plautus,
Comœdia luget, scena est deserta:
Deinde risus, ludusq. iocusq. & numeri,
Innumeri simul omnes collacrymarunt.

Obijsse traditur paucis annis post Q. Ennium Olympiade C.XLV. illudq. Epigramma in eius sepulchro incisum fuit, vt narrat Gellius. Id quod de Næuio etiam, & Pacuuio Poetis affirmatur, eodem Gellio teste libro 1. cap. 24.

Plinius Secundus Veronensis, qui Vespasiani negotia administrabat, noctibus,

ctibus, & subcisiuis horis (vt ipse inquit) opus de rerum natura 37. libris distinctum conscripsit, vnius omnium parcissimus temporis. Claruit sub eodem Vespasiano circa ann. Dom. LXXI. Sed obijt Traiani tempore, vt Nauclerus ait in fine Gen. 4. ab incendio Vesuuij montis, qui a Neapoli vrbe quattuor passuum millibus distat, absorptus.

Plutarchus Chæronensis ex Bæotia philosophus multæ quidem eruditionis vir, conscripsit Vitas Virorum Illustrium 48. & libros Apophtegmatum, quos Traiano dedicauit. Edidit etiam opuscula quàmplurima, necnon Moralia, quæ sunt omnis elegantis doctrinæ plena. Scripsit denique de proprietate linguæ Græcæ, siue de dialectis apud Homerum, opus valde vtile, cum Appendice Lexici Græco latini, & alia. Claruit sub eodem Traiano, cuius fuit Magister, circa ann. Dom. C.

Polydorus Virgilius Vrbinas vir doctus, diligens, & curiosus, de rerum Inuentoribus opus sane admodum vtile conscripsit, necnon Prouerbia, tresq. de prodigijs libros, & alia quædam. Floruit anno Dom. M. C C C C. XCIX.

Pomponius Mela Hispanus ex Mellaria Beticæ oppido scripsit libros tres de situ Orbis. Claruit sub Claudio Imperatore.

Pomponius Lætus Picentinus, vt Iouius narrat, ex populis maris Tyrrheni accolis, qui sunt Lucanis proximi, hoc est ex ijs, qui loca inter Surrentinum promontorium & Silarum omnem incolunt, ex illustri autem, vt idem ait Iouius, Familia Sanseuerinate. Hic Vallam habuit Præceptorem Romæ, vbi postea bonis litteris imbutus ludum litterarium aperuit, & inter viros insignes, Alexandrum Farnesium, qui deinde fuit Paulus III. Latinis litteris, & perpolitis quidem edocuit. Scripsit de Romanorum Magistratibus, Sacerdotijs, Iurisperitis, & legibus libellum vnum, de antiquitatibus Vrbis Romæ alterum: Compendium item Romanæ historiæ ab interitu Gordiani Iunioris vsque ad Iustinum III. necnon de arte Grammatica libellum. Domum habuit in Quirinali, prope Aediculam sacram sancti Saluatoris de Cornelijs, in qua hæc leguntur verba:

POMPONII. LAETI. DOMVS.
ET. SOCIETATIS. ECSQVILINAI.

Hæc in Inscriptione ponitur SOCIETAS pro Academia, ad quam viri docti frequenter adibant. Vox illa ECSQVILINAI sapit antiquitatem Latinorum, qui CS, pro X, & diphtongum Græcam AI, pro AE vsurpabant. Claruit sub Paulo II. qui

eum molestia affecit, necnon sub Sixto IV. & Innocentio VIII, quibus gratus fuit. Obijt septuagenarius circa annum Domini M. C C C C. XCII. sub Alexandro VI. a cuius Familia, eodem Iouio teste, purpureis vestibus induta eius exequiæ fuerunt decoratæ: Sepulchrum autem varijs fuit Epigrammatis honestatum: inter quæ Pontani Epigramma primum obtinuit locum.

Priscianus Cæsariensis Grammaticus de arte Grāmatica scripsit ad Iulianum Consulem, ac Patricium, hoc est, de octo partibus orationis libros 16. de constructione earumdem libros duos, de duodecim primis Aeneidos librorum carminibus, de accentibus, de versibus comicis. Scripsit etiam de quæstionibus naturalibus librum vnum ad Cosroen Persarum Regem, & Carmina Dionysii de situ orbis in sermonem transtulit Latinum. Hunc ab initio Christianum, deinde fidei desertorem fuisse Volaterranus testatur. Claruit Athenis tempore Iustiniani principis, atque, vt alijs placet, sub Heraclio Imp. & sub Cosroe Persarum Rege circa ann. Dom. D C. vt Nauclerus ait, vel D C. X X. vt nonnulli volunt: vel, vt alijs placet, D C. XL. vel tempore Gregorij Magni, vel non multo post Gregorium, quem anno Dom. D C. V. vixisse sub Phoca Imperatore Trithemius testatur.

Procopius e Cæsaria Palæstinæ Orator & Sophista scripsit de ædificijs Iustiniani Imperatoris libros 6. Edidit item historiam Romanam, bella videlicet, quæ circa Romam, & per Libyam gesta sunt per Belisarium Patricium, cuius subscriba & comes in cunctis expeditionibus fuit. Historiam quoque annorum C. X L I I. pertexuit vsque ad annum Christi D. L I I I I. a quo Agathias eodem tempore suam deduxit historiam ad ann. vsque D. L V I. vt Genebrardus etiam testatur. Scripsit præterea librum de non edendis, vel non editis, vbi Comœdia quadam, Justiniani, eiusq. vxoris Theodoræ vituperationem describit, vt Suidas testatur. Edidit quoque lib. 1. de Cosmographia, atque item libros tres de bello Gothico; ac duos de bello Persico, duosq. de bello Vandalico. Claruit sub eodem Iustiniano, circa ann. Dom. D. L I I I I.

Propertius, qui dicitur Sextus Aurelius Propert. ex Menania Vmbriæ Oppido, Poeta nobilis 4. Elegiarum libros conscripsit. Hunc Poetam Quintilianus, censor in litteris acerrimus, plurimum commendans, Ouidio, & Gallo in Elegijs præponit, eo quòd ille lasciuior, hic vero durior. Laudatur item Propertius ab Ouidio ipso, qui eum blandum, tenerum, ac dulcem appellat. Idem sen-

tit

tit Martialis, qui eius ingenio, & amoribus plurimum tribuit. Floruit Romæ Mæcenatis & Cornellij Galli temporibus, quibus maxime acceptus fuit. Ouidium, Tibullum, & Bassum maxime coluit. Obijt anno ætatis suæ XLI.

Prudentius, qui & Aurelius Clemens Prudentius dicitur, Poeta Christianus, & vir quidem in diuinis, & humanis litteris peritus, necnon metro & prosa excellens, anno ætatis suæ 75. mundi vanitate relicta, ad sacras sese contulit scripturas, multaq. vtriusque Testamenti & carmine, solutaq. oratione declarauit. Scripsit contra multos hæreticos, Epistolas varias, sacros Hymnos, historiarumq. librum 1. & alia complura. Sidonius Apollinaris haud omnino contemnendus auctor in legendis, atque obseruandis antiquis Scriptoribus, cum loquitur de Prudentio Poeta, minime veritus est, illum Horatio adiungere. Præcipuam vero laudem consecutus est, doctiorum iudicio, eo ex carmine, aut opere, quo probitatem atque constantiam illorum, qui se pro Christiana deuouerunt Religione, prosequitur, dum Laurentium, Vincentium, Romanum, Hippolytum, Cassianum, & alios sanctos complures laudat. Carmina item eiusdem Prudentij de Natali Domini, necnon gestis & miraculis Christi, atque de animis expiandis, deq. vitiorum, ac virtutum conflictu non parum commendantur. Floruit sub Gratiano Imperatore Anno Dom. CCC. LXXX.

Ptolemæus, dictus Claud. Ptolemæus Pelusiensis. Astronomus, ac Geographus natione Aegyptius, Alexandriæ professus est, artium liberalium, & Græcarum litterarum studij clarus fuit temporibus Antonini, & primus apud Græcos cæli rationem diligentius explicauit, nulliq. priorum in Astrologiæ scientia cessit. Hic Geographiæ libros 8. absolutissime scripsit, necnon Almagestum vulgo sic dictum magnæ constructionis Mathematicæ, idest perfectæ cælestium motuum pertractationis libros 13. Scripsit etiam Centiloquium, hoc est centum sententias, & alia quædam. Claruit circa ann. Dom. C. XL.

Publius Victor de Vrbis Romæ locis, ac Regionibus libellum edidit. De tempore nihil certi potuit affirmari.

Pythagoras, quem nonnulli Samium, e Samo Calabriæ ciuitate nunc deleta, esse contendunt, teste S. Thoma lib. 1. Metaph. lect. 8. necnon Gabriele Barrio Francicano de situ Calabriæ lib. 2. Alij Samium ex Samo Græciæ insula, alij Locrensem Calabrum, alij Hetruscum, vt Plutarchus ait lib. 8. Sympos. q. 7. & Clemens Alexandrinus Strom. 1. Fuit

Italicæ philosophiæ auctor ,primusq. cæpit philosophus appellari, teste Augustino lib. 8. de Ciu. cap. 2. & lib. 18. cap. 25. Hieronym. in Catal. & Plutarch. de Curiositate. Nauigauit in Aegyptum, vt Aegyptiacas disciplinas disceret, & pro suis apud Græcos venditaret. Peregrinatus est in Babylonem ac Persidem, atque Magos conuenit, teste Cic. lib. 5. Tuscul. quæst. & in Danielem incidere potuit, vt ait Genebrardus. Deinde in Calabria apud Crotoniatas, ac denique Metapontum in Apulia non procul a Calabriæ confinio, & in sinu Tarentino commigrauit, vbi obijt, eiq. Metapontini Templum magnifice struxerunt, sicut ad hanc vsque diem vestigia Templi docent. Discipulos ad sexcentos habuisse fertur, inter quos fuit Archita Tarentinus. Hic ab omnium animalium carnibus, & a fabis religiosissime abstinebat, Iuuenale satyra 15. & alijs id ita esse affirmantibus, hoc est Callimacho, & Cicerone lib. 1. de Diuin. Gellius tamen libro 4. cap. 11. ex Auctoritate Aristoxeni, qui musicus fuit ac vir litterarum veterum diligentissimus, & Aristotelis discipulus, ait, nullo sæpius legumine Pythagoram vsum, quàm fabis. Claruit & in Italiam venit, eodem Gellio teste, Tarquinij Filio regnum obtinente, cui cognomentum Superbus fuit, post Vrbem conditam circa ann. C C. XLIIII.

Q.

Q. *Curtius nobilis historicus, & nihilo inferior Cæsare in scribendo, scripsit historiam de rebus gestis Alexandri Magni. Hunc Aldus Manutius eum esse putat, qui a Cicerone ad Q. Fratrem Epist. 2. libri 3. nominatur bonus & pereruditus adolescens. Scripsisse autem eum sub Augusto, conijcitur ex eius historia libr. 10. circa finem.*

Quintilianus Rhetor insignis ex Calagurio Hispaniæ Ciuitate in Vasconibus collocata, primus Romæ ludum aperuit litterarium, & e fisco stipendium tulit. Institutiones Rhetoricas, atque Declamationes conscripsit. Floruit sub Domitiano, cuius nepotes instituit, circa ann. Dom. LXXXVI.

R.

R*Abanus Maurus Ordinis S. Benedicti, Natione Germanus, ac Sextus Archiepiscopus Moguntinus, scriptor Ecclesiasticus,*

pius

pius atque catholicus, ſcripſit in Teſtamentum vetus, & in nouum, atque alia quædam. Claruit Anno Dom. D C C C. LV.

Raphael Volaterranus ex familia Maffeia, quæ etiam nunc Volaterris eſt, hiſtoricus celebris, multa conſcripſit, & præſertim libros octo ac triginta Commentariorum Vrbanorum, & Procopium de bello Perſarum & Vandalorum e Græco in Latinum tranſtulit. Edidit etiam Geographiam, Anthropologiam, & Philologiam. Claruit autem circa ann. Dom. M. D. III.

S.

SAluſtius, qui Criſpus dicitur, hiſtoricus Romanus, a Quintiliano Thucididi ex Græcis opponitur elegantia ſcribendi, Attica breuitate, ſententiarum crebritate. Quare Martialis lib. vlt. ait:

Hic erit, vt perhibent doctorum corda virorum,
Primus Romana Criſpus in hiſtoria.

Hic ſcripſit coniurationem Catilinariam, & bellum Iugurtinum. Claruit ſub Iulio Cæſare, & Octauiano ante Chriſti aduentum circa ann. XL. ab Vrbe condita DCC. X.

Scaurus, qui dicitur Q. Terentius Scaurus, Grammaticus antiquus edidit librum de Orthographia, ac decem libros Commentariorum in Poeticam Horatij conſcripſit, & librum de Ceſellij Vindicis Grammatici erroribus. Hunc Gellius libro 11. cap. 15. nobiliſſimum appellat, & Adriani temporibus floruiſſe, & contra Ceſellium ſcripſiſſe ait.

Seneca dictus L. Anneus, Natione Hiſpanus, Patria Cordubenſis, Philoſophus Academicus, Socionis Stoici diſcipulus, teſte Hieronymo in Catalogo, niſi textus ſit corruptus, vt præſefert aſteriſcus ibi appoſitus: vel Photini item Stoici diſcipulus, Lucani Poetæ patruus, & Neronis Magiſter, beati item Pauli amicus, ac vitæ continentiſſimæ, vt idem Hieronymus & Auguſtinus teſtantur. Extant Senecæ non ſolum Epiſtolæ ad Paulum, & Pauli ad Senecam ſcriptæ, ſed complura etiam doctrina ac ſententijs refertiſſima ſuperioribus annis diligenter emendata, & in volumen vnum redacta a M. Antonio Mureto, viro ſane eruditiſſimo. Nec ſilentio prætereundum cenſeo, Senecam ante biennium quàm Petrus & Paulus martyrio coronarentur, Neronis & crudelitatis & ingratitudinis vitio valde laborantis iuſſu inciſis venis mortem obijſſe, cum

in Pisonianæ coniurationis suspicionem venisset. Claruit sub eodem Nerone circa annum Dom. L.

Sigismundus Gelenius Bohemus vir diuersis linguis & variarum rerum cognitione doctissimus, scripsit Lexicon Symphonum, quo 4. linguarum Europæ familiarium, Græcæ scilicet, Latinæ, Germanicæ, Sclauonicæ concordia consonantiaq. indicatur, vbi in omnibus prædictis linguis eiusdem significationis vocabula e regione ponuntur. Scripsit præterea Annotationes in T. Liuium & in Plinij historiam naturalem, & multa e Græco in sermonem transtulit Latinum. Obijt circa ann. Dom. M. D. LIIII.

Sigismundus Liber Baro scripsit rerum Moscouitarum Commentarios. Floruit circa ann. Dom. M. D. XL.

Solinus dictus C. Iulius Solinus Polyhistor, idest multæ historiæ vir, de mundi miraculis conscripsit libros. Claruit circa ann. Dom. C. XXII.

Sozomenus & Socrates Græci historici, necnon Theodoretus item Græcus Ciriæ Episcopus historias Ecclesiasticas eodem tempore, hoc est sub Theodosio iuniore Imperatore, Anno Domini C C C C. XXX. conscripserunt, quas Epiphanius in Latinum transtulit sermonem: & ex ipsis Casiodorus Senator & Monachus continuam fecit historiam vnam, quam Tripartitam appellauit.

Stephanus Græcus Chorographus celeberrimus librum de Vrbibus, ac de earumdem, aliorumq. locorum æquiuocis. De tempore non liquet: fuit tamen ante Eustathium Homeri explanatorem, cum ab eo citetur liber de Vrbibus sub Tit. τῶν ἐθνικῶν.

Strabo Amaseus philosophus Cretensis, Historicus, & Geographus insignis, quæ post Polybium a Romanis gesta sunt, libris 43. comprehendit. De Geographia vero libros 17. feliciter conscripsit. Claruit temporibus Augusti.

Suidas historicus ordine Alphabetico suum opus digessit atque edidit, quem Christianum fuisse nonnullis reclamantibus, affirmat Genebrardus, dicens: Mirum est, nonnullos asserere Suidam non fuisse Christianum, cum vbique liber ipsius reclamet, seorsum in voce εἱμαρμένη, *qui est Epitome libri cuiusdam Hesychij. Anno Dom. M. XVIII. adhuc Suidas viuebat, vt ipsemet ait in voce, Adam.*

Suetonius Tranquillus, qui Caius Suetonius dicitur, scriptor nobilis, Vitas duodecim Cæsarum conscripsit, necnon de illustribus Rhetoribus

atque

atque Grammaticis libellos duos. Floruit sub Adriano, circa ann. Dom. C. XVIII.

T.

TErentius Carthaginensis, qui dicitur Publ. Terentius Afer, fuit Poeta Comicus elegantissimus ac percelebris, cuius Comediæ sex, ob sermonis elegantiam, vt ait Cicero, a Lælio scribi putabantur. Huic sententiæ adstipulatur etiam Varro: immo Afranius omnibus eum Comicis præfert. Volcatius autem nonnisi sextum locum ei tribuit inter Comicos, postponitq. ipsum Cæcilio, Plauto, Næuio, Licinio, & Attilio Comicis. Phormionem & Hecyram vertit ab Apollodoro Poeta Comico Atheniensi: Andriam, Eunuchum, Adelphos, & Heautontimorumenon a Menandro Poeta item comico Atheniensi, a quibus Terentius integros mutuatus est sibi versus, & a Menandro præsertim, vt in Bibliotheca Fuluij Vrsini dictum est: in qua Terentius litteris maiusculis manuscriptus temporibus Alexandri Seueri Imperatoris asseruatur: cuius margines Scholijs charactere Longobardico, & nonnullis Menandri versibus Græcis ab ipso Terentio in Latinam linguam translatis, & suo Poemati insertis refertissimæ sunt. Hic fuit Terentij Lucani libertus, sed ob egregiam indolem Lælij & Scipionis opera ad nobiliorem statum peruenit. Claruit ab Vrbe condita circa ann. D C. XX.

Tertullianus, qui dicitur Q. Septimius Florens Tertullianus, Latinorum Scriptorum princeps, teste B. Cypriano, et, vt ait S. Hieronymus in Catalogo, post Victorem Pontificem & Apollonium, Latinorum primus omni scientiarum genere præditus, acris & vehementis fuit ingenij, cui B. Hieronymus scribens ad Paulinum hæc duo potissimum illi adscribit, nimirum quòd sit in sententijs creber, & in loquendo difficilis. Cui sententiæ consonum est quod Lactantius Firmianus in quinto Diuinarum institutionum libro scribit. Septimius (inquit) Tertullianus fuit omni genere litterarum peritus, sed in loquendo parum facilis, & minus comptus, & multum obscurus. Huius doctrinam Cyprianus magnifaciebat, atque ita, vt ipsum appellaret Magistrum, & absque Tertulliana lectione nullam diem præterire pateretur. Hic opuscula multa conscripsit, quæ in lucem edita sunt, sed multo plura sunt, quæ non extant, eloquentissime scripta, vt B. Hieronymo placet. Hic denique, quamuis

nis animam corpoream atque item Deum corporeum, non autem effigiatum esse senserit, non tamen ob id hæreticus censetur, sed quia transiit ad Cataphrygas damnans secundas nuptias, teste Augustino libro de hæresibus ad Quoduultdeum hæresi 86. Verùm postea Ecclesiasticæ præscriptionis vi considerata, eum resipuisse opinandum est: Montanum enim, eiusq. æmulos inter hæreticos numerauit in libro de Præscriptionibus. Claruit Anno Dom. C C.

Theseus Ambrosius I. V. Doct. Papiensis & Canonicus Lateranen. Introductionem plurium linguarum scripsit, hoc est Chaldaicam linguam, Syriacam, Armenicam, & decem alias linguas, necnon characterum differentium Alphabeta circiter 40. Claruit sub Paulo III. Anno Dom. M. D. XXXIX.

Thomas Aquinas Ordinis fratrum Prædicatorum, Alberti Magni auditor ac discipulus. Vir sanctitate, ac doctrina celeberrimus, ingenio acutus, & sermone clarus, Doctor Ecclesiæ insignis, & inter Scholasticos Latinos primatum tenens. Plurima in artes, ac scientias, necnon in Scripturam sacram feliciter conscripsit, & ob facilitatem, qua in scribendo vsus fuit in rebus difficillimis explicandis, Doctoris Angelici nomen iure adeptus est, cui etiam a Christo Crucifixo, ad quem orabat, dictum fuit: Bene scripsisti de me Thoma. Claruit Anno Dom. M. C C. LXXIIII.

Thomas Linacer Natione Anglus, Medicinæ professor, Vir vtraque lingua doctissimus, multa non solum de arte medica, verum etiam de Latina lingua, cuius extant Grammaticæ rudimenta, ac de Latini sermonis emendata structura libri 6. Claruit Anno Dom. M. D. XX.

Thomas Fazellus Siculus Ordinis Fratrum Prædicatorum, de locis ac rebus Siculis conscripsit Decades duas, quas Frater Remigius Florentinus in Italicam transtulit linguam. Claruit sub Karolo V. cui Decades dedicauit: quas duobus post annis emendatas & auctas Philippo eius Filio, qui successit ei in Regno, dicauit. Anno Dom. M. D. LX.

V.

Valerius Maximus historicus Romanus, qui sub Sexto Pompeio militauit, vt ipse de se testatur eo loci, vbi de institutis antiquis loquitur, factorum, dictorumq. memorabilium exempla ab illustribus

lustribus selecta Auctoribus, & in locos communes digesta, librisq. nouem comprehensa ad Tiberium Cæsarem scripsit, sed subobscure tum ob voces, tum etiam ob concisum dicendi modum. Opus tamen studiosis vtile admodum est. Claruit sub eodem Tiberio.

Varro Romanus, Lælij discipulus, qui dicitur Marcus Terentius Varro, vir eruditissimus, ac Polyhistor fuit, hoc est, multiscius, & ab Augustino sancto litteratorum doctissimus appellatus, necnon librorum helluo. Hic quadringentos ac nonaginta libros doctissime scripsit, teste Gellio libro 3. cap. 10. qui ex ipsius Varronis primo Hebdomadum libro refert, Varronem anno octuagesimoquarto ætatis suæ quadringentos, & nonaginta libros edidisse: vel, vt narrat S.P. Augustinus lib.6. cap.3. de Ciuitate Dei, vnum & quadraginta. Et Quintilianus lib.12. cap. vlt. de eo inquit: Varro quàm multa, immo pene omnia tradidit. Quare de Varrone huius generis parœmia orta est: Varro tot tantaq. scripsit, vt nihil videatur potuisse legere: tantum e conuerso legit, vt nihil potuisse scribere videatur. *Huius librorum Catalogum S. Hieronymus olim conscripsit, Varroni Originem conferens: sed hunc iniuria temporis, hominum incuriæ annexa amisimus. Vetranius tamen Maurus vir sane doctissimus ac diligentissimus, Vitam Varronis describens, eiusdem librorum Inscriptiones ex Cicerone, Gellio, Pompeio, Nonio, Fulgentio, Lactantio, Seruio, Macrobio, Augustino, Acronio, Porphirione, Prisciano & Plinio collegit, quæ hoc loco recensendæ non sunt, cum in Lucem editæ non sint. Extant de re rustica libri tres, quorum Primus est de Agricultura, Secundus de re pecuaria, Tertius de Villaticis pastionibus. Hoc solum opus ex tot Varronis libris integrum ad nostram peruenit ætatem. De Latina lingua libros 24. scripsit, quorum pars vna extat: hic enim fuit peritissimus Latinæ linguæ, omnisq. antiquitatis, & rerum Græcarum, nostrarumque, plus tamen scientiæ collaturus, quàm eloquentiæ. Claruit sub Caio Cæsare, tempore Ciceronis, ad quem scribit, & nonagenarius moritur anno Imp. Augusti XV.*

Vincentius Gallus Natione Burgundus Patria Bellouacensis Ordinis fratrum Prædicatorum, quattuor conscripsit Specula, quorum vnum Historiale dictum libris 32. Alterum Naturale lib. 33. Tertium Morale lib. 3. Quartum Doctrinale lib. 13. complexus est: opus sane studiosis valde vtile: his enim libris historiam vniuersalem ab Orbe condito ad annum vsque Christi 1250. comprehendit. Edidit etiam alia quædam. Claruit autem anno Dom. M. CC. XL.

Virgilius

Virgilius Mantuanus, qui dicitur Publius Virg. Maro a Marone patre sic nuncupatus, Poeta celeberrimus, primum inter Poetas Latinos obtinens locum. Huius Poetæ Bucolicorum Eclogæ extant decem, & Georgicorum libri quattuor ab eodem Auctore emendati: Aeneidos vero libri duodecim, quibus tertiumdecimum Maphæus Vegius feliciter subtexuit, ab ipso non fuerunt correcti: hinc, adueniante morte, cremari iussit: ipse enim, vt narrat Gellius libro 17. cap. 10. more atque ritu Vrsino versus edebat, hoc est informes, & imperfectos, quos deinde quasi lambendo perpolitos, atque elegantissimos reddebat. His accedunt varia poemata, partim anonyma, partim vero Virgilij, quamuis ea fere omnia sub ipsius nomine circumferantur. Hic in Bucolicis Theocritum, qui Bucolicos versus lingua Dorica conscripsit, in Georgicis Hesiodum, quem sine vlla quidem controuersia longe superauit: In Aeneide secutus est ex Græcis Auctoribus, Parthenium, Pisandrum, Apollonium Rhodium, & in primis Homerum Poetas Græcos felicissime imitatus est: Ex Latinis Q. Ennium, Liuium Andronicum, Næuium, Lucretium, & alios complures. Virgilij vitam apud Donatum & Crinitũ videre est, qui eam copiose describunt. Claruit sub Caio Cæsare, & Octauio Augusto II. Rom. Imp. Nec silentio prætereundum videtur quod multi dicunt, & præsertim Vincentius, S. Antoninus part. 1. Chron. cap. 6. Tit. 4. §. 7. & Vinc. lib. 7. Spec. hist. cap. 62. & Aug. lib. 10. de Ciuit. Dei cap. 27. de 4. Virgilij Ecloga, quam de Christo integram scriptam esse affirmant, sicut a Sibylla Cumæa fuerat descriptus: quibus verbis consideratis Secundianus Decij præfectus, Verianus pictor, & Marcellinus Orator Christiani effecti sunt. Coluit inter præcipuos amicos, Asinium Pollionem, Corn. Gallum, Quintilium Varum, Horatium Flaccum, & Mæcenatem, cum quibus summa vixit familiaritate. Octauio fuit acceptissimus, & in Exquilijs secundum hortos Mæcenatis habitasse traditur. Tarenti perijt, vt Seruius refert: vel, vt alij volunt, Brundisii, contracta ægritudine ex itinere ad visendum Metapontum, propter calores, ac nimios æstus. Eius cadauer delatum est ad radicem Montis Pausilypi non procul a Neapoli, vbi sepulchrum visitur ad hanc vsque diem prope Sannazari monumentum, de quo Bembus distichon edidit sepulchro eius marmoreo incisum in hanc verborum formam:

Da sacro cineri flores: hic ille Maronis
Vicinus musæ, proximus vt tumulo.

In

In sepulchro autem Virgilij, cuius adhuc extant vestigia, legitur hoc Distichon:

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, vna, duces.

Hoc loco Calabri pro Apuli ponuntur: olim enim Apulia & Calabria dicebatur. Deplorauerunt eiusdem obitum complures docti, & inter ceteros Cornelius Gallus ad Cæsarem scribens Augustum. Claruit sub eodem Augusto. Moritur anno ætatis suæ L I I I. S. Antonino teste par. 1. Chron. cap. 6. Tit. 4. §. 7.

Vitruuius, qui M. Vitruuius Pollio dicitur, Architectus insignis, quo etiam omnes huius artis professores tamquam Magistro vtuntur, libros de Architectura decem conscripsit. Floruit sub Cæsare Augusto, ad quem scripsit.

Vopiscus Flauius historicus, qui varias Romanorum Principum vitas, hoc est, Aureliani, Taciti, Floriani, Probi, Saturnini, Proculi, Bonosi, Cari, Carini, & Numeriani conscripsit. Auum suum ait Vopiscus vixisse sub Diocletiano.

X.

Xenophon philosophus Atheniensis, historicus laudatus, Socratis discipulus, & Platonis æmulus, speciosus, moratus, & gratus omnibus, philosophorum primus scripsit historiam, Herodotum, & Thucididem secutus. Claruit circa ann. ab Vrbe condita C C C C.

Z.

Zenodotus Ephesius Grammaticus & Poeta, qui Bibliothecæ Ptolemæi Philadelphi præfuit, & filiorum Ptolemæi præceptor nonnulla ad artem Grammaticam pertinentia conscripsit, præsertim vero Prouerbia, primusq. Homeri libros correxit, & in ordinem redegit. Claruit sub eodem Ptolemæo.

Zonaras, dictus Ioannes Zonaras Monachus, & Historicus, historiam Græce ab exordio mundi vniuersalem ad sua vsque tempora, hoc est vsque ad Michaelis V I I. Imperatoris Constantinopolitani tẽpus conscripsit. Edidit Chronicam historiam a Iulio Cæsare vsque ad Alexium Comnenum I. Imp. Constantinopolitanum: Epitomen item ab initio mundi: Alexandri Magni vitam: Periphrasim etiam in totam Aristotelis Logicam.

cam. Conſcripſit præterea Compendium hiſtoriarum in tres Tomos diſtinctum, quorum Primus agit de rebus Judaicis ab exordio mundi vſque ad Hieroſolymitanum excidium: Secundus hiſtoriam Romanam ab Vrbe condita vſque ad Conſtantinum Magnum breuiter complectitur: Tertius Jmperatorum res geſtas a Conſtantino Magno vſque ad obitum Alexij Comneni. Canones Conciliorum collegit & expoſuit. Edidit Commentarios in Damaſcenum, & in Acta Apoſtolorum, ac denique Vocabularium compoſuit. Claruit ſub eodem Alexio Comneno, & Ioanne Comneno circa ann. Dom. M. C. XX. quo tempore Georgius Cedrenus, & Glycas floruerunt.

Zoſimus Comes, homo Græcus, ſuperſtitioni addictus, & exitioſus, qui hiſtoriam Romanam 414. annorum ab Auguſto ad Honorium vſque Imp. & Athalaricum Gothum, qui Romam diripuit, ſex libris ſcelerata fide conſcripſit: fictis enim laudibus impios, Diocletianum ſcilicet, & Iulianum Apoſtatam exornauit, falſisq. criminibus pios Principes, Conſtantinum Magnum, Gratianum, Theodoſium, & alios onerat: & ob id a probis viris vt canis proſcriptus, ſed quamuis impijſſimus, tamen velit nolit Conſtantini donationem fatetur, dolore ob hanc rem, quam damnat, affectus. Vixit ſub Honorio Imp. circa ann. Dom. C C C C. III.

BIBLIO-

BIBLIOTHECA VATICANA

A SIXTO V. PONT. MAX.

MAGNIFICENTISSIME CONSTRVCTA ET MIRABILITER ILLVSTRATA.

MVLTA profecto ſunt ornamenta, quibus Bibliotheca Vaticana magnificentiſſime conſtructa, egregie quidem & maiorem in modũ illuſtratur, atque oculi, mentesq. hominum eam intuentiũ mirifice paſcuntur, ſummaq. animi voluptate ac ſolatio perfunduntur: e quorũ numero Emblemata illa ſunt, quibus SIXTI V. immortalitate digniſſimi præclare ac feliciter geſta, quæ ad hanc vſque diem prodierunt, repræſentantur, & hinc inde ob oculos ponuntur: necnon in eadem Emblemata Guilielmi Blanci Inſcriptiones: Concilia item præcipua, Scholæ, & Bibliothecæ inſigniores, atque litterarum Inuentores. Sed antequam rerum huiuſmodi expoſitionem aggrediar, id ſciri velim, molem hanc à fundamentis excitatam, tot porticibus ſubleuatam, tot cubiculis & cameris amplificatam, tam vaſto fornice circumductã, tot picturis & imaginibus intus, & extra inſignitã, tot aditibus, & gradibus peruiam, tot feneſtris vndequaque patefactam, vnius anni curriculo, quo vix alius de opere faciundo cogitaſſet, à SIXTO V. ad res ſane pias, heroicas, atque arduas, Principe quidem potentiſſimo, quin Pontifice ſummo ac ſe ipſo digniſſimas, efficiendas & producendas nato, feliciter cœptam, feliciusq. conſummatam:

 in cuius

in cuius rei teſtimonium hæc ad eam partem, quæ Theatrum, ſiue Meridiem ſpectat, legitur Inſcriptio marmore inciſa:

SIXTVS V. PONT. MAX.
BIBLIOTHECAM ÆDIFICAVIT
PORTICVS CONIVNXIT
AN. M.D.LXXXVIII. PONT. III.

Hæc item Bibliotheca Vaticana quattuor habet facies: vnam, quæ vergit ad Orientem, ad Occidentem alteram, tertiam ad Meridiem, poſtremam ad Septentrionem. Porta autem Bibliothecæ primaria eſt ad Orientem, in cuius veſtibulo variæ ſunt picturæ tam ad pictoris arbitrium & ad operis ornamentum, quàm ad librariam & typographicam artem pertinentes. Bibliothecam verò ingredienti, & ſuſpicienti ſtatim fornix ſeſe offert, varijs picturis & imaginibus diſtinctus & inſignitus, in quo pueri aligeri choros, ſiue coronas, repræſentantes, ſibiq. inuicem libros porrigentes cernuntur; & in cuiuſcunque chori medio imago librum manu geſtans & ſcientiam aut artem aliquam præſeferēs adſtare conſpicitur, multis item id genus alijs picturis, & ornamentis ad ſtemmata gentilitia SIXTI V. non minus ingenioſe excogitatis, quàm venuſte, atque artificioſe vndequaque colloca tis, atque ita, vt hæc omnia Cælum ipſum, quatenus humana imaginatio hoc ſibi tale ſtruere poteſt, ante oculos proponere videantur. In parietibus vero inter fornicem & eorundem parietum coronas, varia Emblemata elegantiſſimis Inſcriptionibus explicata, ſeu potius ijſdem tanquam poetico penicillo adumbrata circumſpiciuntur, quæ quidem ſoluta & pleniore oratione enucleanda mihi primum viſa ſunt, vt deinde alia omnia ſingulatim, & ſuo loco explicentur. Id quod pro ingenij mei imbecillitate præſtare conabor.

DE

DE EMBLEMATIS EORVMQ. INSCRIPTIONIBVS GVILIELMI BLANCI INTIMI CVBICVLARII S. D. N. SIXTI V.

A Tergo introitus Bibliothecæ ad dextram partem apparet Emblema. I.

DE SIXTI V. CORONATIONE.

HOC Emblemate, quod ingentem vtriusque sexus hominum, & cuiuscunque status, gradus, & dignitatis virorum multitudinem in medium affert, SIXTI V. Coronatio celebrata kalendis Maij 1585. ante fores Basilicæ sancti Petri Apostolorum Principis, ad introitus læuam, tota Vrbe exultante, Illustrissimorumq. Cardinalium Senatu amplissimo adstante, feliciter repræsentatur.

Nec silentio prętereundum est, cur Coronatio Pontificis ante Ædes sancti Petri in Vaticano, nō autem in Basilica Lateranensi, quæ summi Pontificis Ecclesia episcopalis est, fiat. Nam, vt paucis agam, hæc Coronatio in Vaticano celebratur, vel quia, vt conijci potest, summi Pontifices pręsens in tempus hoc in loco solent residere: vel quia hæc Basilica, prima sub nomine sancti Petri, cuius summus quisque Pontifex est Successor, & Christi Vicarius, à Siluestro Papa huius nominis primo mirificis Constantini Imperatoris impensis, qui ab eodem Siluestro baptismum suscepit, constructa est quinque porticibus per intercolumnia distinctis, quas Naues vocant, magnis pulcherrimisq. columnis circiter centū sustentata, Anno Domini CCC. XIX. vt patet ex vetusto marmore inciso lapidem porphyreticum continente, & prope Portam sanctam sito:

super quem lapidem ossa Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli ab eodem Siluestro diuisa, & librata fuerunt.
De Basil. S. Petri. Immo, vt ait Onuphrius in libro de septem præcipuis Vrbis Romæ Basilicis, hanc Basilicam parua Ecclesiæ forma primus ædificauit sub ipsa Beati Petri Apostoli morte Anacletus presbyter S. R. E. ab eodem Petro ordinatus, & tertius ab eo postea Pontifex Romanus creatus. Hinc Ecclesia hæc in
§.§.6.c.9. Decreto appellatur prima, & ceterarũ caput, id est, Apostolica, vt exponitur ab Hugone: quia prima, vt dictũ est, sub nomine sancti Petri Apostolorũ Principis fuit ædificata: ob quã rationem, necnon ob alias iam assignatas Coronatio Pontificis fieri solet ante sancti Petri Ecclesiã: quæ, vt, occasione sese offerẽte, parumper digrediamur, moxq. eo vnde digressi sumus reuertamur, ad Sacellũ vsque sancti Petri primariũ, in quo SS. Apostolorum Petri & Pauli ossa requiescunt, protẽdebatur. Sed Iulius II. veteris Ecclesiæ parte posteriori disiecta, Bramantis eximiæ industriæ Architecti opera, nouæ Basilicæ toto Terrarum Orbe celeberrimæ futuræ fundamenta iecit. Huius deinde fabricam à Leone X. & Clemente VII. nonnihil, vt narrat Onuphrius, intermissam, Paulus III. ex Michaelis Angeli Bonarotæ Architectura, auxit. Hæc autem à ceteris Pontificibus ita continuata est, vt, testudinibus aliquot factis, & Sacello Gregoriano mira structura confecto, amplissimæ & mirificæ Basilicæ formam ob oculos ponat, præsertim vero SIXTO V. sedente, qui Absidam seu Tholum, quem vulgo Cupulam vocant, centum millibus aureorũ, singulo quoque anno insumendis per operarios homines ad octingentos, breuissimo temporis spatio perficiendum curat. Quæ res etsi ardua est, ac pene olim ab omnibus desperata, animi tamen SIXTI V. magnitudo tanta est, tamq. rerum omnium admirabilis apparatus, vt summa diligẽtia Fabij Blondi, Patriarchæ Hierosolymitani, cui cura omnis est demandata, necnon Iacobi à Porta Architecti opera, non solum ad finẽ deducatur, sed etiam totius Ecclesiæ fabrica suis omnibus numeris, Deo adiuuante, absoluenda iudicetur. Quod vt eueniat, boni omnes diuinam benignitatem suppliciter deprecantur. De hoc Tholo Franciscus Bencius, & alij ex Collegio Societatis Iesu, necnon Iosephus Castalio iurisconsultus Latino scri-

pserunt

pſerunt verſu, reiq. magnitudinem mira facilitate, atque felicitate explicarunt.

Hæc pauca de opere tam excellenti dicere mihi viſum eſt: nunc autem ad propoſitam Coronationem redeamus. Inſcrinis igitur Auctor huius generis Coronationem tam inſignem, tamq. ſublimem, qua nulla maior in Terris inueniri poteſt, ſecum animo reputans, hunc in modum ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Hic tria Sixte tuo capiti Diademata dantur:
Sed quartum in Cælis te Diadema manet.

CVM ſummus Pontifex, vt breuitati conſulam, coronatur, capiti eius Tiara, quam Regnum Mundi appellant, imponitur, tribus cõſtans Coronis, tres poteſtates, hoc eſt, Imperatoriã, Regiam, & Sacerdotalẽ, plenariã ſcilicet & vniuerſalem totius Orbis Auctoritatem repræſentantibus.

Per Tiaram ipſam, quam Regnum Mundi paſſim appellant, Imperatoria ac temporalis Poteſtas: per Mitram verò, Pontificia & ſpiritualis Auctoritas ſignificantur: & quoniam Auctoritas Pontificia prior ac dignior, necnon amplior atque diffuſior eſt Imperiali poteſtate, quia Sacerdotium in populo Dei Regnum præceſſit, ſicut Aaron primus Pontifex Saulem primum Regem, & Noe ipſum Nemroth præceſſiſſe leguntur, hinc ſummus Pontifex in ſignum Pontificiæ Auctoritatis ſemper & vbique Mitra vti ſolet: Regno autem, Imperatoria ſcilicet Corona, non ſemper & vbique, ſed certis diebus & locis, intraq. Eccleſiam inter eundum ac redeundum, non autem in diuinis officijs celebrandis, nec in ſacris faciendis. Sed quoniam qui hoc in mundo legitime certauerit, coronam ſibi in Cælo parat, Auctor inſcriptionis ait, quartam Coronam SIXTO V. repoſitam eſſe in Cælis: & hanc ſtabilem & perpetuam eſſe neceſſe eſt. Id quod etiam figura quadrata ex ſui natura præſefert. Quadrũ enim, quacunque vertatur, ſtare cernitur: cuius inſtar iuſtus cum ceciderit non collidetur, quia Dominus ſupponit manum ſuam. Manet igitur SIXTVM, ideſt, quartum Diadema expectat

Inn. III ſerm. 3. *Exod. 28.* *Gen. 8.* *Inn. III. ſerm. 1. de B. Siluest.* *2. Tim 2.* *Aug. in Pſal. 88.* *to. 8.*

SIX-

SIXTVM in Cælo, tamquam iuſtum: & vere manet, quia ſtabile eſt: & amitti non poteſt, quia ſibi æternitatem ſortitur.

A tergo introitus Bibliothecæ ad læuam apparet Emblema. II.

DE EPISCOPATVS LATERANENSIS poſſeßione adipiſcenda ſiue capienda.

HOC Emblemate, ſuſceptio Epiſcopatus Lateranẽſis repręſentatur, hoc eſt, cũ SIXTVS V. Pontificia ſollẽnitate, ac pompa, Regibus Iaponẽſibus eũ comitantibus, Baſilicã Lateranenſem, vt moris eſt, tanquã ſuam peculiarem, & primariã Eccleſiam agnouit, ac ſuſcepit. Quo loco cernitur Põtifex aſturconi, quem chineã vulgo appellant, inſidens, præeuntibus longo ordine tã intimis, quàm extimis Cubicularijs, alijsq. nobiliſſimis viris, necnon Vrbis primatibus equitãtibus (vt interim Celeres Equites, ac pedeſtres, & haſtatos Heluetios ſilentio inuoluam) ſubſequentibus vero S. R. E. Cardinalibus Illuſtriſs. Patriarchis, Archiepiſcopis, Epiſcopis, ceterisq. Præſulibus. Idq. miro conſpicitur apparatu. Eccleſia hæc primaria dicitur, propterea quòd Conſtantinus Imperator eam quarta ſui baptiſmi die intra Palatium Lateranenſe à Laterano ciue Romano dictum, vt in ſexto Emblemate ad læuam Bibliothecæ ſito fuſius explicabimus, Saluatori noſtro conſtruxit, ſummoq. Pontifici Silueſtro primo, à quo baptiſmum ſuſcepit, dono dedit. Hæc item Baſilica fuit prima Eccleſia publice conſtructa: & in hac ſola Eccleſia ligneum eſt Altare arcæ adſimile, vt memoria præteritorum temporum conſeruaretur, quibus, cum tyrannorum perſecutionibus vexaretur Eccleſia, à ſancto Petro vſque ad ſanctum Silueſtrum, Pontificibus locus certus ac definitus non fuit, ſed in cryptis, ſiue in cœmeterijs, aut in piorum ædibus ſuper illo Altari ligneo conſecrare ſolebant. Hinc idem ſanctus Silueſter honoris gratia ſanciuit, vt in eo, quod eſt Altare maius, præter Romanum Pontificem Miſſas nemo deinceps celebrare poſſet. Id quod ad hanc vſque diem executioni mandatur. Nam in dicto Altari non niſi ſummo

Diſt. 96. c. 14. Conſtantinus.

mo Pontifici, & Cardinalibus Epiſcopis per Pontificiā diſpenſationem, & in horum defectū, Cardinalibus presbyteris rem ſacrā facere licet, ſicut de Altari maiori ſancti Petri, ſanctę Marię maioris, ſancti Laurētij extra muros, & ſancti Pauli, decretū huiuſmodi obſeruatur. Sancitum etiam fuit, ſicut in Decreto legitur, vt hæc Baſilica Lateranenſis Saluatori noſtro dicata, & Saluatoris nomine nuncupata, poſtremo autem ſancti Ioannis dicta, principatum haberet non ſolum ſupra Patriarchales Eccleſias, Alexandrinam ſcilicet, Antiochenam, Hieroſolymitanam, & Conſtantinopolitanam, verum etiam ſupra omnes in vniuerſo terrarum orbe Eccleſias Dei. Quare Patriarchatus, Archiepiſcopatus, Metropolis, & Epiſcopatus appellatur: ſummus autem Pontifex, ſummus Patriarcha, ſummus Archiepiſcopus, ſummus Metropolitanus, ſummusq. Epiſcopus dici poteſt ac debet: ſicut enim Eccleſia hæc, ita & Papa tum nomina, tum effectum horum omnium optimo quidem iure ſibi ſortitur. Baſilica autem ſancti Petri, cuius fabricam, vt legitur in Decreto, Conſtantinus, donatione facta, inſtituit, quamuis prima Beati Petri ſedes dicatur, vt in Emblemate de Coronatione diximus, non tamen Archiepiſcopatus, nec Metropolis, nec Epiſcopatus appellari poteſt, ſed prima dicitur, ideſt, Apoſtolica, vt dictum eſt. Et quamuis Vrbs Roma inſtar vniuerſi Orbis quattuor Patriarchales Eccleſias habeat, hoc eſt, ſancti Ioannis Laterani, ſanctæ Mariæ maioris ad Præſepe, ſancti Laurentij extra muros, & ſancti Pauli; Eccleſia tamen ſancti Petri nec Patriarchalis nec Epiſcopalis Eccleſia eſt, vt dicitur à nonnullis, qui eā Epiſcopo Portuenſi ſubiectam eſſe, & ad eius Diœceſim pertinere dicunt. Præſens tamen in tempus hæc Baſilica ſancti Petri Patriarchalis habetur & vocitatur. Hinc quinque Patriarchales Eccleſiæ in Vrbe nominantur, & ſunt. Hæc dicenda erant, vt ſciretur, cur ſummus Pontifex iuriſdictionem Epiſcopalem, non in Eccleſia ſancti Petri ſuſcipiat, ſed in Baſilica Lateranenſi, quæ Lateranēſis à loco: Sancti Saluatoris à dedicatione: Conſtātiniana à conditore, magno Conſtātino: Fauſtæ, ab vxore Conſtantini, vt Optatus Mileuitanus ait: Aurea ab ornamentis, & diuitijs: Sanctorum, Ioānis Baptiſtę, & Ioannis Euangeliſtæ ab eorū inuocatione nuncupata eſt, & Romanorum

Diſt. 96. c. 14. Cōſtantinus. ibid. vt ſupra.

Aluar. li. 2. de Planctu Eccl. cap. 11.

12. q. 1. cap. 15.

Aluar. de Planctu Eccleſiæ lib. 2. c. 11.

norum Pontificum vſui ædificata V. Idus Nouembris circiter annum Chriſti CCC.XVIII. & à ſancto Silueſtro conſecrata. Auctor autem Inſcriptionis de hac ſuſcepta poſſeſſione ſic ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Ad Templũ Antipodes Sixtum comitantur euntem,
Iamq. nouus Paſtor paſcit ouile nouum.

HIC, vt reor, per Antipodas, Iapones tunc temporis Romæ cõmorantes vt ſummo Paſtori obedientiam præſtarent, ſic dicti quaſi contra noſtros pedes non recta linea, ſed tranſuerſali degentes, intelliguntur: Antipodes enim, ſunt Populi aduerſa nobis veſtigia vrgentes. Per ouile autem nouum vel eſt alluſio ad illã mundi partem tamdiu nobis ignotam, & non multis ab hinc annis à Columbo inuentã: vel Inſcriptionis Auctor Gentẽ illam Iaponum intellexit, partem pro toto ſumens, ac ſi dixiſſet, nouam Gentem ad fidem Chriſti cõuerſam in Catholica Eccleſia tanquã ouile nouum paſci, & gubernari à Paſtore nouo, ideſt, nuper creato. Id quod nõ ſine diuino conſilio factum eſſe credendum eſt: ſicut etiam de illa femina nobiliſſima, quæ tanquam Regina Saba ad ſapientiam Salomonis audiendam, iam inde ab Aphrico ſinu ad SIXTVM V. vna cum alijs eiuſdem Regionis hominibus, ſuperioribus menſibus venit, dicẽdum eſt. Hoc enim nouum aliquod Regnum acquirendum, & ad fidem venturum, vel tale aliud præſagire mihi videtur. Quod ſua Deus benignitate faxit.

Cic. de ſomnio Scip. & de Acad. quæſt.

EMBLEMATA AD LÆVAM SITA.

Emblema. III.

De Italia prædonibus & exulibus liberata.

EMBLEMA, quod Bibliothecam ingredientium oculis primo ad introitus læuam ſeſe offert, liberationem Italiæ complectitur: quæ cum antea nefariorum, perditorumq. hominum, prædonum ſcilicet atque exulum incurſionibus eſſet expoſita, multiſq. calamititabus premeretur, SIXTO V. ſedente ab

te, ab omni infestatione liberatur, ac magna quiete perfruitur, exulibus ac prædonibus vndequaque expulsis.

Liberationis Symbolum.

OVES triplicem montem circumstantes inspiciuntur, in cuius fastigio positus cernitur leo, qui ignita fulmina deorsum torquens, Lupos omnes pascenti pecori aduersantes terrore, ac metu concussos in fugam hinc inde conijcit. Ouibus populi, Lupis prædones, Montibus qui supra reliquam terram se extollunt Ecclesia, Leone SIXTVS Pontifex, Fulmine Auctoritas eius & potestas repræsentatur: & ad eiusdem Pontificis insignia allusio esse potest, in quibus Montes Patriam significantes pinguntur, necnon & Leo, qui dominatum, & magnanimitatem, itemq. fortitudinem, vigilantiam, & custodiam significat. Hinc in ædificiorum, præcipue vero in Fanorum valuis, sacrarumq. Ædium vestibulis Leones marmorei siue ænei tamquam diuinorum custodes, vt est passim cernere, statui solent.

Leo enim dū vigilat, oculos clausos, cum vero dormit reseratos habere fertur: immo nonnulli putarunt, sed falso quidē, Leonem semper somni esse expertem, quippe qui magnos cū habeat oculos palpebrasq. perexiguas, oculos penitus obtegere non potest, hinc splendor ab eius pupilla emicans insomnem ipsum repræsentat. Huic autem Emblemati, liberationisq. symbolo, SIXTI V. cum Alcide collatio aptissime quadrat, si amborum insignia Leonem habentia, fortitudo, resq. gestæ perpendantur. Idcirco Inscriptionis Auctor hæc secum, vt opinor, cogitans, SIXTVM cum Alcide confert, & hunc in modum ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Alcides partem Italiæ prædone redemit,
Sed totam Sixtus: dic mihi, maior vter?

HÆC Inscriptio præsefert, maiora SIXTVM præstitisse, quàm Herculem, ab Alcæo, auo paterno, Alcidem,

 auctore

auctore Herodoto, dictum: vel ab Ἀλκὴ, quod est robur. Hercules enim montem Auentinum, Caco Vulcani filio, prædone infami, teste Virgilio, extremamq. Calabriæ & Italiæ oram latrone Lacinio, a quo Promontorium Lacinium vocitatum est, dumtaxat liberauit, vt apud eundem Virgilium videre licet. Sed SIXTVS V. vniuersam Italiam a prædonum, & exulum incursionibus liberauit, ac tranquillam reddidit. Hanc liberationem Simon Cecchinus vtriusque signat. Refer. distichis ingeniose factis feliciter prosequutus est.

Æneid. 8. *Æneid. 3.*

Emblema. II.

De Obelisco Vaticano sanctißimæ Cruci dedicato.

PRIORI Emblemati proximum est illud Obelisci Vaticani altitudinis palmorum 114. citra basim, olim a Sesostridis Filio Nuncoreo, seu Phærone in Ægypto excisi, deinde ab Imperatore Caio Caligula in Vrbem transuecti, & in Vaticano locati, Augustoq. ac Tiberio Cæsaribus dicati, nunc vero a SIXTO V. summa omnium admiratione in mediam Sancti Petri Aream, ante sacras Ædes translati, ac diuino cultui addicti: cuius fastigio idem SIXTVS Crucem imponi iussit. Hinc Auctor Inscriptionis rem tantam perpendens, operosum scilicet laborem, & Christianam eiusdem Pontificis pietatem a superstitionis memoria ad verum & diuinum cultum, hominum animos auocantem, Distichon ex suo libro Epigrammatum in eundem Obeliscum superioribus annis edito depromens inquit multum valere hanc Obelisci Translationem ad SIXTI V. memoriam sempiternam, atque hunc in modum ait:

Plin. lib. 36. ca. 11. Herod. li. 11.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Dum stabit motus nullis Obeliscus ab Euris,
Sixte tuum stabit nomen, honosq. tuus.

OBELISCVS, vt nonnihil de eo dicam, est lapis asperrimus in figuram metæ cuiusdam sensim ad proceritatem consur-

Amm. Marcell. lib. 17.

consurgens excelsam, vtq. radium imitetur paulatim gracilescens, specie quadrata in verticem productus angustum, manu læuigatus artificis. Huiusmodi molis inuentor, teste Plinio, Mytres fuit, qui Heliopoli, hoc est in Solis Vrbe cum regnaret, somnio iussus Soli ipsi, quem Ægypti colebant, Obeliscum consecrauit. De hoc autem Vaticano, eiusq. Translatione, ac dedicatione Petrus Galesinius Proton. Apostolicus eleganti scripsit oratione. Petrus item Angelius Bargæus de Obelisco eruditum edidit Commentarium. Scripsit etiam de Obeliscis et fusissime quidem Michael Mercatus vir in varijs disciplinis bene versatus. Multi denique alij de Obelisci Vaticani Translatione, et versu et soluta oratione scripserunt, quos breuitati consulens prætermitto. Nunc reliquum est, vt Inscriptiones, quæ dicto in Obelisco Vaticano incisæ leguntur, in medium proferantur. Harum duæ sunt vetustæ, hoc est: *Plin. lib. 38. ca. 8.*

I.

DIVO CAESARI DIVI IVLII F. AVGVSTI F. CAESARI DIVI AVGVSTI F. AVGVSTO TIBERIO SACRVM.

II.

DIVO CAESARI DIVI AVGVSTI F. AVGVSTO TIBERIO SACRVM.

Inscriptiones nouæ sunt quinque, quarum vna in Obelisci fastigio hanc in verborum formulam sculpta est:

I.

SANCTISSIMAE CRVCI SIXTVS V. PONT. MAX. SACRAVIT E PRIORE SEDE AVVLSVM, ET CAESS. AVG. AC TIB. I. L. ABLATVM. M. D. LXXXVI.

Ceteræ Inscriptiones in Obelisci Basi exculptæ cernuntur, vt infra:

II.

ECCE CRVX DOMINI FVGITE PARTES ADVERSAE VICIT LEO DE TRIBV IVDA.

III.

CHRISTVS VINCIT, CHRISTVS REGNAT, CHRISTVS IMPERAT, CHRISTVS AB OMNI MALO PLEBEM SVAM DEFENDAT.

IV.

SIXTVS V. PONT. MAX. CRVCI INVICTAE OBELISCVM VATICANVM AB IMPVRA SVPERSTITIONE EXPIATVM IVSTIVS ET FELICIVS CONSECRAVIT ANNO DOMINI M.D.LXXXVI. PONT. II.

V.

SIXTVS V. PONT. MAX. OBELISCVM VATICANVM DISGENTIVM IMPIO CVLTV DICATVM AD APOSTOLORVM LIMINA OPEROSO LABORE TRANSTVLIT ANNO DOMINI M. D. LXXXVI. PONT. II.

Emblema. III.

De annona Vrbi, & Italiæ ſubminiſtrata.

VBERTATIS hoc Emblema eſt. Romam enim SIXTVS V. initio ſui Pontificatus, annonæ caritate laborantem reperit: hinc idem SIXTVS ei prudentiſſime ſuccurrit, & coempto frumento, & in Vrbem aſportato, effecit, vt in ſumma inopia, ſumma eſſet copia. Nec eo contentus, vt non ſolum Vrbi, verum etiam Italiæ vniuerſæ magna ex parte ſuccurreret, ac tempus in poſterum prouideret, Paludes Pontinas Volſcorum iuxta forum Appij haud longe a Tarracina, & ab Vrbe XXIX. paſſuum millibus diſtantes, olim a Cornelio Cethego Conſule, atque ſequentibus ſæculis a Theodorico Gothorum Rege iterum exſiccatas, nunc idem Pontifex ad res egregias omnes, & pias, resq. omnium opinione maximas ac pene deſperatas producendas natus, tertio exſiccandas mandauit: ex quibus longitudine ad viginti, latitudine vero ad ſeptem milliaria factus eſt Ager, ducentis millibus aureis in eam rem impenſis: atque hunc in modum ex Agro Pontino de perpetua annona non ſolum Vrbi, ſed toti etiam Prouinciæ, quin & Italiæ ſapienter prouiſum eſt. Quam rem Blancus in Euchariſtico ad SIXTVM V. deſcribens ait:

Plin. li. 4. cap. 7. et Liu. li. 14.

Per te exſiccantur vaſtiſſima ſtagna lacusq.
Iamq. ferax ager eſt, quæ fuit ante palus.

VBERTATIS ſymbolum eſt arbor, Pyrus, fructu onuſtiſſima, ad cuius radicem circumſtant oues, Leone truncum vngulis complectente, & arborem concutiente. Hinc pyris cadentibus, oues paſcuntur. Hoc Emblema venuſtatem habet, alludens ad gentilitia SIXTI V. ſtemmata, quę Leone pyrum tenente conſtant. Quare Auctor Inſcriptionis, vt fru-

menti

menti affluentiam, SIXTI V. Pontificis Maximi prouidentia, et pietate, omni ex parte laudanda, Italiæ, et Romæ præſertim ſubminiſtratam decantet, hunc in modum inquit:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Temporibus Sixti redeunt Saturnia Regna:
Et pleno cornu Copia fundit opes,

NEMINEM latet, regnante Saturno, magnam frumenti in Latio fuiſſe vbertatem, agrosq. mirum in modum excultos, cum ipſe Agriculturam inueniſſe dicatur. Quare Inſcriptionis Auctor tamquã probatiſſimorum Poetarũ omnium familiariſſimus, mutuato ſibi in priori verſu Virgilij hemiſtichio, aurei ſæculi felicitatem ab eodem Poeta inibi decantatam, nunc etiam vigere aperte demonſtrat, & verſu altero alludere ſibi viſum eſt, ni fallor, ad illud Horatij: *Ecloga 4.* *Lib. 1. Ep. ad Icciũ.*

——————Aurea fruges
Italiæ pleno diffudit Copia cornu:

QVIBVS ex verbis Poeta Cornucopiæ Herculi datum innuere videtur. Copia autem apud Poetas pro Dea habita fuit, ſicut etiam ab eodem Horatio expreſſius dictum eſt in Carmine ſæculari, vbi eam appellat beatam inquiens: *Carm. ſæcul.*

Apparetq. beata pleno Copia cornu. Nos autem cum affatim omnia ineſſe ſignificare volumus, Cornucopiæ dicimus, & per cornu fructibus, & floribus, frumentiq. ſpicis plenum abundantiam repræſentamus.

Emblema. IIII.

De ſancti Petri Statua in Columnæ Traianæ faſtigio erecta.

EMBLEMA hoc, eſt de Columna Traiana Cochlide, quæ nunc altitudine extat palmorum centum & ſeptuaginta ſeptem, habetq. intus centum & octuaginta quinque gradus, quibus ad ſummum faſtigium aſcenditur: feneſtellas vero 45. quibus lumen excipit, egregijs Traiani præliorum, & ab eo

ſubactæ

ſubactæ Daciæ ſculpturis varie inſignita, eiuſdemq. ſtatuam olim in ſummo vertice ſuſtinebat: vel vt alij aiunt, pilam auratam, in qua cineres Traiani aſſeruabantur: nunc vero æneum ſancti Petri Apoſtolorum Principis Simulachrum a SIXTO V. inibi collocatum ſuſtinet, dextra manu librum, quo doctrina Eccleſiaſtica: altera claues, quibus duplex Pontificia poteſtas declaratur, geſtantis. Huius columnæ dedicationem Petrus Galeſinius Prot. Apoſt. ſoluta ſcripſit oratione, et luculenter quidem. Auctor autem Inſcriptionis Dedicationem deſcribens hunc in modum ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Vt vinclis tenuit Petrum, ſic alta columna
Suſtinet: hinc decus eſt, dedecus vnde fuit.

ACVTVS eſt hoc loco Inſcriptionis Auctor, ſed eius ſententiã facile aſſequetur qui ſanctum Petrũ Neronis iuſſu ad columnam quandã marmoream, quæ etiamnum hodie in Æde Beatæ Mariæ Trans pontem religioſe viſitur, ferreis vinculis alligatum, & inibi verberibus cæſum nouerit. Id quod planum nobis fit ex Altari dicta in Eccleſia ſito, quod Cęleſtinus III. Petro & Paulo, quorum columnæ, ad quas dum verberarentur alligati olim fuerunt, inibi viſuntur, cõſecrauit, intra aram ab eodem Pontifice quattuor dentibus ſancti Petri aſſeruatis, vt videre licet ex lapide ſatis vetuſto dictas columnas indicante, & ex lamina quadam ferrea conſecrationem Altaris exponente & nuper reperta, cum ipſa ara in Ædes nouas tranſlata eſt. Cæſar item Baronius ſacrarum hiſtoriarum indagator diligẽtiſſimus, in Annalibus Eccleſiaſticis dictas Columnas commemorat, atque ijs ſanctos Apoſtolos, Pętrum et Paulum alligatos virgis cæſos fuiſſe ait. Id vero non abſque diuino conſilio factum eſſe credendum eſt, ſcilicet tãquam pręcipuas Dei Columnas, et Chriſtianę Fidei Principes ad columnas ligatos vno loco, vna die, vniusq. tyranni ſententia cæſos, martyrioq. fuiſſe decoratos. Ille autem, vt Magiſtrum ſuum Chriſtum tamquam ipſius Vicarius imitaretur, fuit Cruci affixus: hic vero, vt nomen ſuum poſt conuerſionem ſibi inditum factis reſponderet, capite fuit truncatus, ſeu diminutus. Quare, ſicut Romæ

S. Maximus Epiſ. homil. 5.

Romæ Beato Petro Columna illa fuit opprobrio, ita hæc Traiana nunc in eius laudem et honorem, piorumq. solatium cedit. Et sicut olim, tamquam Christi Athleta fortissimus, in columna strenue decertauit, ita nunc in columnæ fastigio triumphum agit gloriosum. Nam ratione postulante, per quæ quis meretur, per eadem honorem assequi eum debere, dicendum est. Ob id Inscriptionis Auctor dixit:

Hinc decus est, dedecus vnde fuit.

Hoc non nisi historiam enarratam præseferre videtur: cetera adeo plana sunt, vt declaratione non egeant. Nunc autem reliquum est, vt Inscriptiones tum veterem, tum nouam in basi Columnæ cochlidis incisas hoc in loco apponamus. Vetus inscriptio Traiano Imperatori Cochlidem dedicatam ad illius montis olim inibi extantis altitudinem erectam fuisse docet, vt infra videre est.

SENATVS POPVLVSQ. ROMANVS

IMP. CÆSARI DIVI NERVÆ F. NERVÆ TRAIANO AVG. GERM. DACICO PONT. MAXIMO TRIB. POT. XVII. IMP. III. COS. V. P P. AD DECLARANDVM QVANTÆ ALTITVDINIS MONS ET LOCVS TAN ....IBVS SIT EGESTVS.

Hac in Inscriptione Cochlidis Traiano dedicatæ, duo semideleta reperiuntur verba: hinc eorum sensus desideratur. Sunt qui eas voces imperfectas in integrum restituendas opinantur hoc modo: Tantis operibus. Alij: Tantis viribus. Alij: Tantis ruderibus. Alij autem: Tantis molibus. Inscriptio autem noua in Columnæ fastigio ad sancti Petri pedes incisa et in quattuor partes distincta in hanc formulam legitur:

SIXTVS V. B. PETRO APOST.
PONT. A. III.

Hac Inscriptione, atque dedicatione videre licet, quanta sit summi Pastoris pietas numquam satis laudata, gentilitatis impietate ac superstitione ablata, christiana obseruantia conseruata et aucta, Vrbeq. vndique illustrata. Dum enim sacra effigies Beati Petri ænea in Traiani Columna tam celebri pijs precibus rite ex Ecclesiæ præscripto expiata collocatur, honor sanctis & Apostolorum præsertim Principi exhibetur, mentes hominum ad Christianam pietatem excitantur, & Vrbs ipsa pijs ornamentis decoratur. De hac Colum-

Columna ; atque ipsius dedicatione, Petrus Galesinius Proton. Apost. Commentarium edidit luculentum.

Emblema. V.

De Iubileo in initio Pontificatus Sixti V. celebrato.

HOC Emblemate, illius amplissimi Iubilei, quod Anno M. D. LXXXV. pro Dei ope impetranda ad Christianæ Reipublicæ gubernacula capessenda SIXTVS V. diuino consilio assumptus per vniuersum Christianum orbem promulgauit, descriptio continetur. Ibi autem videre licet innumeram hominum cuiuscunque sexus, conditionis, & ætatis multitudinem, supplicem ac demissam, turmatim, longoq. ordine ad Basilicam sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe confluentem.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Sixtus Regnum iniens indicit publica vota.
Ponderis ò quanti vota fuisse vides!

ALLVDIT, vt opinor, Inscriptionis Auctor ad antiquā illā consuetudinem, qua non solum inaugurati Pontifices, aut Reges a diuinis precibus, & supplicationibus Regnū, & Pontificatum suum auspicabantur: verum etiam Poetæ ipsi, vt ille omnium optime nouit, operum suorum initia ab inuocatione ducebant. Quod autem subiungit exclamans:

Ponderis ò quanti vota fuisse vides! Ingeniose innuit, qualis & quantus sit SIXTI V. Pontificatus, vniuersæq. Ecclesiæ preces illas non fuisse irritas, quarum fructum hodie summa omnium vtilitate, & maxima Pontificatus gloria manifeste cognoscimus, & sole clariorem videmus. Hinc late patet, publicarum precum tantam esse vim, quantam ego verbis explicare numquam possem. SIXTO enim sedente, Christiana disciplina instauratur, et propagatur : pax conseruatur, et securitas præstatur: facinorosi et perditi homines puniuntur: boni remunerantur, et fouentur: virtutes extolluntur, et vitia funditus extirpantur: inopia expellitur, et annona

annona affluenter ſubminiſtratur: Vrbs denique Auctoritatis Apoſtolicæ ſedes, religionis catholicæ arx, dignitatum omnium parens, legum ſanctarum ſeminarium, Chriſtianarum virtutum templum ſanctiſſimum, gratiarum cæleſtium theſaurus refertiſſimus, vniuerſiq. Chriſtiani Orbis theatrum ampliſſimum, egregijs actionibus in dies magis atque magis illuſtratur, commodis item et beneficijs afficitur, ornamentisq. paſſim decoratur.

Emblema. V I.

De Palatij Lateranenſis reſtitutione, & Obeliſci dedicatione.

HOC Emblemate Palatij Lateranenſis reſtitutio, & Obeliſci tranſlatio, ac dedicatio repręſentantur. Eſt hic Obeliſcus citra baſim ad altitudinem palmorum centum et nonaginta octo, omniumq. Obeliſcorum, qui in Vrbe extant, maximus atque pulcherrimus, Hieroglyphicis, quorumdā ſcilicet animalium, aliarumq. rerum inſignitus notis, Heliopoli, hoc eſt, in Solis Vrbe Ægyptia erectus, et inde a Conſtantino Magno Alexandriam, vt eum hinc poſtea Romam aſportaret, tranſlatus: quem deinde Conſtantius eiuſdem Conſtantini Filius in Vrbem tranſuexit, et in Circo Maximo locauit: ex quo denique loco SIXTVS V. operoſo labore ante ſacras Ædes Lateranenſes tranſtulit, erexit, et inuictiſſimæ Cruci dedicauit. In huius Obeliſci, cum Conſtantius in Circo Maximo ipſum locauit & erexit, quattuor Inſcriptiones, vt ex fragmentis colligi potuit, fuerunt inſculptæ, ſicut infra videre eſt. *Obeliſci altitudo.*

I.

PATRIS OPVS MVNVSQ. SVVM TIBI ROMA DICAVIT
AVGVSTVS TOTO CONSTANTIVS ORBE RECEPTO
ET QVOD NVLLA TVLIT TELLVS NEC VIDERAT ÆTAS
CONDIDIT VT CLARIS EXÆQVET DONA TRIVMPHIS
HOC DECVS ORNATVM GENITOR COGNOMINIS VRBIS
ESSE VOLENS CÆSA THEBIS DE RVPE REVELLIT

I I.

SED GRAVIOR DIVVM TANGEBAT CVRA VEHENDI
QVOD NVLLO INGENIO NISVQ. MANVQ. MOVERI
CAVCASEAM MOLEM DISCVRRENS FAMA MONERET
AT DOMINVS MVNDI CONSTANTIVS OMNIA FRETVS
CEDERE VIRTVTI TERRIS INCEDERE IVSSIT
HAVD PARTEM EXIGVAM MONTIS PONTOQ. TVMENTI

I I I.

CREDIDIT ET PLACIDO VECTA EST VELOCIVS EVRO
LITTVS AD HESPERIVM POPVLO MIRANTE CARINAM
INTEREA ROMAM TAPORO VASTANTE TYRANNO
AVGVSTI IACVIT DONVM STVDIVMQ. LOCANDI
NON FASTV SPRETI SED QVOD NON CREDERET VLLVS
TANTÆ MOLIS OPVS SVPERAS CONSVRGERE IN AVRAS

I I I I.

NVNC VELVTI RVRSVS RVFIS AVVLSA METALLIS
EMICVIT PVLSATQ. POLOS HÆC GLORIA DVDVM
AVCTORI SERVATA SVO CVM CÆDE TYRANNI
REDDITVR ATQVE ADITV ROMÆ VIRTVTE REPERTO
VICTOR OVANS VRBIQ. LOCAT SVBLIME TROPÆVM
PRINCIPIS ET MVNVS CONDIGNIS VSQVE TRIVMPIS

Tropæum, ac Triumpus.

Hiſce in Inſcriptionibus duæ voces, Tropæum, ſcilicet ac Triumpus, ſeſe mihi offerunt declarandæ, ne eis qui antiquam ſcribendi formam ignorant, menda eſſe videantur. Quod enim Latini Trophæum, Græci, aſpiratione prætermiſſa, Τροπαίον dicunt: quodq. Græci Θρίαμβον, Latini Triumphum appellant: hi namque ſcilicet Latini aſpirationem ex prima ſyllaba huius vocis Θρίαμβον in nouiſſimam transferentes, b, in p, mutata, Triumphum nunc dicunt. Etenim antiquiores Latini non in conſonantibus, ſed in vocalibus aſpiratione vtebantur, græcasq. diphtongos frequenter adhibebant, vt ex vetuſto lapide ad Pontem Ceſtium clarum fit, ad parie-

parietem ſcilicet cuiuſdam domus, in qua hæc legitur Inſcriptio.

Heic eſt ſepulcrum, hau pulcrum pulcrai femina
Nomen parentes nominarunt Claoudiam, &c.

Vbi ponuntur heic pro hic, pulcrai pro pulcræ, et Claoudiam pro Claudiam, more Græcorum: et ſepulcrum ac pulcrum abſque aſpiratione. Ita etiam Niceporus, et Stepanus, pro Nicephoro, ac Stephano, et id genus aliæ dictiones permultæ ſine aſpiratione a veteribus ſcribebantur, ſicut Aldus Manutius Iunior, Vir quidem eruditus, et in Latinorum vetuſtiſſimis codicibus manuſcriptis, atque Inſcriptionibus optime verſatus, in ſua maiori Orthographia diffuſe docet. Angelus item Politianus ſuis in Miſcellaneis nummum argenteum apud Laurentium Medicem ſe vidiſſe teſtatur hiſce litteris, Triumpus. Sed ne Librariorum, vel eorum qui litteras incidebant, inſcitia id factum eſſe nonnulli credant, ea quæ de huiuſmodi ſcribendi genere Cicero ait, ſubſcribam. Ipſe enim in libro de Oratore, ſe hanc ſcribendi formam, hoc eſt, ſine aſpiratione in conſonantibus, ſequutum fuiſſe aperte fatetur, dicens: Quin ego ipſe, cum ſcirem ita Maiores locutos eſſe, vt nuſquã niſi in vocali aſpiratione vterentur, loquebar ſic, vt pulcrum, & Cetegos, Triumpos, Cartaginem dicerem: aliquando, idq. ſero, conuitio aurium, cum mihi extorta veritas eſſet, vſum loquendi populo conceſſi, ſcientiam mihi reſeruaui. Hæc Cicero. Nemo igitur admiretur, ſi Tropæum, ac Triumpus abſque aſpiratione pro Trophæo, ac Triumpho ab antiquis Latinis ſcribebantur, vt ex Inſcriptionibus ſuperius poſitis patet.

Græcorũ ſcribendi modus.

Cicero de Orat. lõge poſt med.

Notæ illæ inſtrumentorum, aliarumq. rerum, necnon animalium ſpecies, quæ in Obeliſco ipſo videntur inſculptæ, ſunt litteræ, quibus olim Ægyptij vtebantur, vt Strabo, Tacitus, Plinius, & Diodorus affirmant. Nam per ſpeciem Apis mella conficientis Regem indicabant: cui cum iucunditate moderante aculei debent ineſſe: per accipitrem, rem cito factam: per Ceruum, longæuum hominem: per Leonem fortitudinem, et vigilantiam: per manum, hominem ædificationis ſtudioſum, vel hominem laborioſum, ſiue opus: per oculum, prouidentiam: per ſerram maledicentiam: per falcem, tempus: per gladium, crudelitatem ſignificabant, et hunc in

Cor. Tac. libro 13. Strabo li. 17. Plin. lib. 36. c. 8. & 9. Diod. lib. 4. in prin.

modum ſcribebant, variosq. animi ſenſus explicabant. Hæc pauca de huiuſmodi Hieroglyphicis, hoc eſt ſacris notis, vel ſculpturis, vt Budæo placet, perfunctorie mihi dicere viſum eſt, ne hoc ſcribendi genus, de quo quidem Orus Apollo, necnon Pierius Valerianus diffuſe ſcripſerunt, intactum penitus a me relinqueretur. Quæ autem hoc in Obeliſco Hieroglyphica cernuntur inciſa quamuis a nemine ad hanc vſque diem, quòd ſciam, fuerint declarata, quid ſcilicet ſingula quæque animalium, aliarumq. rerum nota ſibi velit; eorum tamen omnium ſenſum, vt apud Ammianum Marcellinum videre eſt, Græca interpretatione, Hermapion aliqua ex parte complexus eſt: Ammianus autem duorum tantum Obeliſci Laterum Inſcriptiones in Solis, vel magis in Rhameſtis Regis Ægypti laudẽ inciſas, ceteris duabus omiſſis, declarat: quas etiamſi Petrus Angelius Bargæus, quẽ ſemper honoris cauſa nomino, in Latinam tranſtulerit linguam, Hieronymi tamen Brunelli ex ſocietate Ieſu, Viri quidem eruditiſſimi, et optime Græcum Idioma callentis, verſionem nondum diuulgatam apponere hoc in loco libuit. Inſcriptiones autem ſunt quæ ſequuntur:

Amm. li. 17.

A PARTE AVSTRALI.

Hæc ſunt, quæ Regi Rhameſti donauimus: quem Sol amat et Apollo, qui omnem terrarum Orbem cum gaudio regit. Potens veritatis amicus, Filius Heronis Deo ſatus, conditor orbis terræ: quem Sol diligit, ac ceteris prætulit, ſtrenuus Martis Rex Rhameſtes, cui omnis terra cum vigore, et audacia ſubiecta eſt. Rex Rhameſtes, Solis Filius in æternum viuens.

Verſus, vel Ordo ſecundus.

Apollo potens, qui eſt reuera dominus diadematis, et Aegyptum glorificans poſſidet: qui Solis Vrbem ſplendidam reddidit, quiq. condidit reliquum Orbem terræ, et valde honorat Deos in Solis Ciuitate conſtitutos, quos amat Sol.

Verſus, ſiue Ordo tertius.

Apollo potens Solis Filius præfulgidus, quem Sol ceteris præfert, & Mars ſtrenuus muneribus ornat: cuius bona in omni tempore perma-

permanent: quem Ammon diligit, qui Phœnicis delubrum bonis expleuit: cui Dij vitæ tempus donauerunt. Apollo potens Filius Heronis, rex orbis terræ Rhameſtes, qui conſeruauit Aegyptum, alia gente deuicta: quem Sol amat: cui multum tempus vitæ donarunt Dij, dominus orbis terrarum Rhameſtes in æternum viuens.

Alius Verſus, vel Ordo ſecundus.

Sol Deus magnus Dominus cæli, dono tibi vitam ſine ſatietate: Apollo potens dominus diadematis incomparabilis, cui ſtatuas dicauit in hoc regno dominus Aegypti, et ornauit Solis Vrbem, ſimiliter et ipſum Solem, dominum cæli, qui fecit opus bonum, Solis Filius rex in ſempiternum viuens.

Verſus, ſiue Ordo tertius.

Sol Deus dominus cæli Rhameſti regi dono imperium, et in omnes poteſtatem: quem Apollo veritatis amicus, dominus temporum, & Vulcanus Deorum pater delegit, ac prætulit propter Martem Rex omni ex parte lætus Solis Filius, et qui a Sole amatur.

A parte Orientali primus Verſus, vel Ordo.

A Solis Vrbe magnus Deus incola cæli Apollo potens, Heronis filius, quem Sol diligit, quem Dij honorant: qui omnem terram regit, quem Sol præ ceteris delegit, ſtrenuus propter Martem Rex, quem Ammon amat, et præfulgidus eligens ſempiternum regem.

Ceterorum laterum Obeliſci Inſcriptiones ab Ammiano fuerunt prætermiſſæ, quas in Hermapione reperiri credendum eſt, cum idem Ammianus ad earundem Inſcriptionum finem dicat: *Et reliqua:* Immo ex Inſcriptionum ordine multa alia omiſſa fuiſſe dijudicandum eſt. De Hieroglyphicis notis hactenus. Nunc reliquum eſt, vt alteram Emblematis partem Palatij ſcilicet Lateranenſis reſtitutionem exponamus.

Palatium, de quo hic agitur, vetuſtiſſimum erat Laterani cuiuſdam Ciuis Romani Conſulis deſignati, qui iuſſu Neronis interfectus eſt, & vt Hieronymi vtar verbis, Cæſariano truncatus eſt gladio. Poſt Lateranum, Ædes haſce, quas Iuuenalis appellat egregias, incoluit Conſtantinus Imperator, & ad *Hier. to. 1 epi. 30.* *Sat. 10.*

fidem

fidem conuerſus, Silueſtro Papæ, a quo hic fuerat baptizatus, donauit. Hinc ſancti Ioannis Baſilica, quæ varia ſortitur nomina, vt ſummatim in Emblemate ſecundo dictum eſt, Lateranenſis ad hunc vſque diem vocitatur, quòd eo in loco extructa ſit, vbi olim erat, teſte Hieronymo ad Marcellam, Palatium Lateranenſium clariſſimæ apud Romanos Familiæ. Dicta eſt etiam Conſtantiniana a Conſtantino magno, qui eam ædificauit, necnon Fauſtæ domus, ab eius vxore, Optato Mileuitano teſte: Aurea itē ab ornamētis, & diuitijs: & poſtremo Eccleſia ſancti Ioannis in Laterano, vel ob baptiſterium, in quo fuit baptizatus Conſtantinus a Silueſtro Papa, in ſancti Ioannis Baptiſtæ memoriam & honorem fuit appellata: vel ob Monachorum, ſeu fratrum Monaſterium titulo ſanctorum Ioannis Baptiſtæ, & Euangeliſtæ, & Pancratij ſub Ioanne III. Papa conſtructum iuxta eandem Lateranenſem Baſilicam, in qua dicti Fratres, vt Onuphrius in libro de ſeptem Vrbis Eccleſijs narrat, ſacras horas & Pſalmos canebant: Canonici vero ſacra tantum in ea faciebant, & ſacramenta omnia adminiſtrabant. Ea autem Eccleſia appellata eſt Baſilica, quaſi regalis a verbo Græco, vel quia fuit olim domus Imperatoria, vel quia Regi omniū Regum Deo ſacrificia inibi offeruntur. Auctor igitur Inſcriptionis Palatij reſtitutionem, & Obeliſci dedicationem tractans hunc in modum ait:

Optatus Mileuit. lib. 1. contra Parmen.

Onuph. de sept. Eccl.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Quintus reſtituit Laterana Palatia Sixtus,
Atque Obelum medias tranſtulit ante fores.

HAEC Inſcriptio adeo facilis, & clara eſt, vt expoſitione non indigeat. Addā tamen Inſcriptionis Auctorē hoc in loco minus dixiſſe, & plura ſignificare voluiſſe, Palatij Lateranenſis reſtitutionem exponens, vt ex Palatio SIXTI V. iuſſu a fundamentis reſtituto, & in ditiorem, nobilioremq. formam, & vere Pontificiam redacto, aliaq. inibi inſtaurata, & in auguſtiorem ſpeciem reddita, geminaſq. porticus, & magnificentiſſimas quidem eiuſdem Baſilicæ aditui additas, inferiorem ſcilicet, & ſuperiorem, in qua ſummus Pontifex benedictionem die ſancto Paſchatis elargiri ſolet, necnon

necnon celeberrimam illam Scalam ſanctam pretioſo Chriſti ſanguine conſperſam in inſigniorem, commodioremq. locum translatã, ſacrarumq. hiſtoriarum picturis, alijsq. ornamentis ad deuotionẽ, meditationemq. excitantibus mirifice inſignitam facile quis intelligat. Nec ab re, vt reor, Blancus illud ingens ſaxum aſperrimum, læuigatum, & quadratum, & excelſum, Obeliſcum ſcilicet SIXTI V. iuſſu a Circo Maximo ante Lateranenſis Baſilicæ fores tranſlatum, & erectum, Obelum nominauit. Obeliſcus enim, vt nonnullis placet, diminutiuum nomen eſt ab Obelo maiore dictum. Hinc huiuſmodi lapidem, vt ſuſpicor, Obelum non Obeliſcum Blancus appellauit Plinium imitatus: eſt enim omnium Obeliſcorum, qui Romæ inuenti ſunt, maximus. Inſcriptiones autem nouæ ſunt quæ infra leguntur: *Plin. lib. 36. ca. 11.*

I.

CONSTANTINVS PER CRVCEM VICTOR A S. SILVESTRO HIC BAPTIZATVS CRVCIS GLORIAM PROPAGAVIT.

II.

FL. CONSTANTINVS MAXIMVS AVG. CHRISTIANÆ FIDEI VINDEX ET ASSERTOR OBELISCVM AB ÆGYPTIO REGE IMPVRO VOTO SOLI DEDICATVM SEDIB. AVVLSVM SVIS PER NILVM TRANSFERRI ALEXANDRIAM IVSSIT VT NOVAM ROMAM AB SE TVNC CONDITAM EO DECORARET MONVMENTO.

III.

FL. CONSTANTIVS AVG. CONSTANT. AVG. F. OBELISCVM A PATRE LOCO SVO MOTVM DIVQ. ALEXANDRIÆ IACENTEM TRECENTORVM REMIGVM IMPOSITVM NAVI MIRANDÆ VASTITATIS PER MARE TIBERIMQ. MAGNIS MOLIBVS, ROMAM CONVECTVM IN CIRCO MAX. PONENDVM S. P. Q. R. DD.

IIII.

SIXTVS V. PONT. MAX. OBELISCVM HVNC SPECIE EXIMIA TEMPORVM CALAMITATE FRACTVM CIRCI MAX. RVINIS HVMO LIMOQ. ALTE DEMERSVM MVLTA IMPENSA EXTRAXIT HVNC IN LOCVM MAGNO LABORE TRANSTVLIT FORMÆQ. PRISTINÆ ACCVRATE RESTITVTVM CRVCI INVICTISSMÆ DICAVIT.
A. M. D. LXXXVIII. PONT. IIII.

Emble-

Emblema. VII.

De Fonte & Aqua Felici.

HOC Emblemate, Fons a SIXTO V. in Quirinali colle, quem hodie Romanorum vulgus a duobus equis marmoreis, Phidiæ & Praxitelis operibus hoc in colle ſitis, Montem caballum appellant, magnificentiſſime conſtructus repræſentatur.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Fons Felix celebri notus ſuper æthera verſu,
Romulea paſſim iugis in Vrbe fluit.

Aqua felix. FONTEM hunc Inſcriptionis Auctor Felicem appellat, cuius etiam aquam Felicem ſtatuit nominandam SIXTVS V. qui ſicut olim Felix nomine proprio dicebatur, ita nunc ex re ipſa vocitari poteſt.

Felix igitur tum nomine tum re SIXTVS V. Felix item fons, Felix aqua, ea ſaltem nuncupatione quam Græci Metonimiam, Latini vero tranſnominationem, ſiue nominationem dicunt, hoc eſt, ea ratione qua domus læta nuncupatur, eo quia lætos homines reddit. Hunc ergo in modum hanc aquam Felicē appellare licet; propterea quòd ſua irrigatione felices colles, felices hortos, felices campos, felices denique eorundem locorum incolas reddit, cum dicta omnia ob nimiam aquarum penuriam infelicia quodam modo fuerint ad hāc vſque diem. Nunc enim Felix ipſa aqua ingenti copia & ſalubritate ſua Quirinalem & Exquilinum Colles reddit amænos, hinc excultos, & ſalubres. Hic interea fons a Blanco locutione Virgiliana ſuper æthera notus, appellatur, ideſt, varijs ab ipſo verſuū generibus inſigniter decātatus eo præſertim in libro ſuo, qui, Aquæ felices, inſcriptus eſt, vbi inter alia eleganter & ingenioſe explicata, in Ecloga Mopſi, & Tityri interlocutorum, quattuor verſibus tria comprehendit, mirificam ſcilicet Fontis ſtructuram, expenſas non modicas pro Aquis

Felicibus

Felicibus in Vrbem deducendis, & pro hac re agenda incredibilem difficultatem & laborem, dicens:

Aspice, quàm longo ducantur fornice riui!
Aspice, vt in Cælum moles substructa feratur!
Naturam ars superat: fontes natura negauit
Montibus his: fontes ars montibus ipsa ministrat.

HIs versibus Blancus in tantarum rerum admirationem, ac stuporem tractus, expensas ingentes innuit, cum dictas Aquas in Vrbem longo fornice, hoc est, vigesimo ab Vrbe lapide collectas, & per longos Aquæductus tam arcuatos, quàm subterraneos ad Quirinalem vsque Montem adductas ait. Id quod non nisi maximis impensis fieri potuit. Difficultatem insuper ostendit, cum ipsam Naturam, quæ aquas Quirinali & Exquilino montibus negauit, ab arte superatam fuisse inquit, aquæ natura reluctante, cuius est deorsum labi, non autem sursum ferri. Mirificam Fontis structuram per admirationem innuit, cum molem in cælum vsque, hyperbolicè loquens, sublatam esse dicat. Hic enim fons lapidibus marmoreis extructus, columnis, & saxis in Obelisci formam excisis, necnon historijs ad aquam pertinentibus, mira arte exculptis ornatur. Habet autem Fons tria aquæ magna, vt vulgo dicitur, Capita, siue Ostia. Super horum mediũ adstat Moysis statua marmorea: Ad læuam super alterum aquæ Caput, historia Gedeonis exculpta cernitur, quando ex decem millibus hominum trecenti tantum selecti fuerunt ad prœliandum: & hi sunt qui ad aquas ducti, instar canum aquas lambere visi sunt, ceteris, qui cernui biberant, a proelio exclusis. Ex altera parte super tertium aquæ caput historia Moysis, cum ex saxo ad Hebræorum murmurationem, aquam excussit. Qua de re extat ingeniosissimum Blanci Epigramma, quod est:

Fontis, et Aquaductus descriptio.

Iudic. 7.

Num. 20.

Aegypti deserto abiens, e viscere montis
Antiquas Moses eliciebat aquas:
Nunc alter Moses in sicci culmina montis
Sixtus aquas Roma ducit ab Vrbe procul.
Magna ambo: sed vter fecit maiora, requires?
Mons illi, hic monti suppeditauit aquas.

CERNVNTVR infra, ad Columnarum bases, Leones quattuor marmorei aquam faucibus euomentes, quorum duo sunt ex marmaridum lapide subnigro sub suis basibus cum Hieroglyphicis litteris. Hi autem in area Pantheonis inter duo porphyretica labra olim videbantur.

Supra fontis verticem inter duos Obeliscos inspiciuntur insignia SIXTI V. a duobus Aligeris subleuata, super quibus Montes Cruce sanctissima insigniti locati sunt. In marmore autem hæc Inscriptio cubitalibus litteris insculpta legitur:

SIXTVS V. PONT. MAX. PICENVS
AQVAM EX AGRO COLVMNAE VIA
PRAENEST. SINISTRORSVM MVLTARVM
COLLECTIONE VENARVM DVCTV SINVOSO
A RECEPTACVLO MILL. XX. A CAPITE XXII.
ADDVXIT, FELICEMQ. DE NOMINE
ANTE PONT. DIXIT.

Paulo Inferius:

COEPIT PONT. A. I. ABSOLVIT III.
M. D. LXXXVII.

In huiusce item rei testimonium intra Vrbis mœnia prope portam sancti Laurentij, in arcu ipsius aquæductus ad eandem rem erecto hæc insculpta extat Inscriptio:

SIXTVS V. PONT. MAX.
DVCTVM AQVAE FELICIS
RIVO SVBTERRANEO MILL. PASS. XIII.
SVBSTRVCTIONE ARCVATA VII.
SVO SVMPTV EXTRVXIT.
ANNO DOM. M. D. LXXXV. PONT. I.

VT autem hoc tandem Emblema concludam, dicam tantum, Felicē Aquam huius Fontis in multas Vrbis partes

late,

late,& copiose diffundi: ex eaq. Vrbem ipsam sese quodã modo recreasse. Hinc Blancus in altero Inscriptionis versu ait: *Romulea passim iugis in Vrbe fluit:* hoc est, Roma a Romulo dicta, occultiori denominatione posthabita, iugiter, multisq. in locis, Felicibus aquis irrigatur, opera & industria Ioannis Fontanæ, qui eas in Vrbem feliciter deduxit.

In fronte Bibliothecæ ad læuam apparet

Emblema VIII. De Vijs.

HOC Emblemate, Viæ nouæ & amplissimæ quidem repræsentantur, quas SIXTVS V. ab Exquilino monte in quandam sideris formam ad loca diuersa aperuit ac strauit, collibus, & montibus explanatis. Quod quantam commoditatem populis sacras Ædes extra Vrbem nouam visentibus afferat, haud facile dici potest. Qua ex re peruigilem summi Pastoris curam circa gregem suum nemo non ignorans velit nolit fateri cogitur, viam ampliorem, atque faciliorem sibi reddi, qua quisque ad sacratissimas Basilicas ire, ac demum inde sideream sibi Domum comparare queat. Id quod meo quidem iudicio siderea illa Viarum forma nos docet. Hinc Blancus ait:

Viæ formã sideris repræsentantes.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Dum rectas ad templa vias sanctissima pandit,
Ipse sibi Sixtus pandit ad astra viam.

MIRVM est, quanta carminis facilitate, & felicitate præstet Blancus, qui non solum ob ingenij acumen cum Martiali, vt dixi, sed etiam ob dicendi puritatem & facilitatem cum Ouidio est conferendus. Quod qui cetera, eaq. varia illius scripta non perspexerit, vel ex hoc Disticho facile iudicabit: & velut ex vngue Leonem dignoscet. SIXTVS igitur V. vt dicam quod ex Blanci Disticho desumpsi, dum nobis nouas aperit Vias, & facile ad Basilicas monstrat iter, amplissimam sibi ipse Viam aperit ad Cælum.

De his Vijs in Arcu aquæductus Felicis aquæ intra Vrbis mœnia prope portam sancti Laurentij hæc legitur Inscriptio lapide incisa.

SIXTVS V. PONT. MAX.
VIAS VTRASQVE
ET AD SANCTAM MARIAM MAIOREM
ET AD SANCTAM MARIAM ANGELORVM
AD POPVLI COMMODITATEM
ET DEVOTIONEM
LONGAS, LATASQ. SVA IMPENSA STRAVIT
ANNO DO. M.D.LXXXV. PONT. I.

In fronte Bibliothecæ ad dextram partem apparet

Emblema. IX.

De Triplici continentia, siue castitate.

EMBLEMATE hoc repræsentatur illud, quod prouidentia SIXTI V. opera, diuinoq. consilio de seruanda continentia virginali, maritali, & viduali sancitum fuit. Est autem hoc loco allusio ad ipsum Pontificem per tres illos albos Montes in eiusdem insignibus positos, necnon per tres illas coronas Pontificias ad id quod Regnum mundi appellatur spectantes. Ponitur enim in summitate alborum Montium, qui puritatem & castitatem significant, Virginum Chorus intra Coronam locatus, & circumseptus. Secundo loco Viduarum Chorus altera Corona cernitur circumdatus. Postremo autē loco coniugatorum tertia Corona circumuallatus, & custoditus cōspicitur. Nam sicut Virginitas Viduitati, ita nuptijs casta viduitas laude ac merito præferenda est. Hic ordo adsimilis est verbis Matthæi loquentis de fructu centesimo,

Cōci. Flo. Decr. 10.

saxage-

sexagesimo, ac trigesimo. Virginibus enim centesimus, Viduis sexagesimus, Coniugatis vero trigesimus debetur fructus in fertili Ecclesiæ agro, quem integritatis flore vernantem, quem viduitatis grauitate pollentem, quem coniugij fructibus redundantem SIXTVS V. tamquàm verus cultor omni labore colit, omniq. industria exornat, & omni denique vigilantia custodit, vt Virginitas Angelorum vita hisce in terris florescat, fructuq. centesimo non defraudetur: viduitas fidei Magistra vigeat, & sexagesimo non careat fructu: coniugalisq. societas fœcundet, fructuq. trigesimo non priuetur, sed quasi in vnum iugum iuncta maneat, & perseueret. Hinc Blancus de huiusmodi beneficio a SIXTO V. erga Romam collato, ait:

Matt. 13.

Amb. lib. de Vid. to. 4.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Virgo intacta manet, nec viuit adultera coniux,
Castaq. nunc Roma est, quæ fuit ante salax.

SIQVIS profecto Blancum diligenter examinet, eum Martialem alterum iudicet, nisi quòd ille Hispanus, hic Gallus: ille lasciuior, & Latini sermonis non adeo candidus obseruator, hic pudicitiæ, & puritatis Latinæ linguæ amator, & cultor: ille Domitiani Imperatoris res Romæ gestas acutis Epigrammatis concludit, hic Mœcenatis sui SIXTI V. præclara facinora ingeniosis versibus Romę celebrat. Hoc vero admirabilius est, quòd quæ Domitiani cecinit ille, hic eadem fere a SIXTO V. facta, sed splendidiora, & Christianam pietatem, Pontificiamq. potestatem omnino redolentia nunc decantat. Et vt pleraque alia missa faciam, vnum tantum proponam exemplum, quod ad rem nostram mirifice facit. Ante enim Domitiani tempora adeo Romæ viguerat impudicitia, vt Martialis quodam in Epigrammate Domitiani laudes in reformanda Vrbe extollens, ac temporis acti licentiam, effrænatosq. libidinis impetus exprobrans in huiusmodi exclamationem proruperit:

At prius, ò mores, et spado mœchus erat.

Et alio in loco dum quàmplurima eius merita erga Vrbem

recenſet, eiq. Romam ob tot tantaq. beneficia plurimum debere fatetur, hunc in modum Imperatoris laudes concludit:

Plus debet tibi Roma quòd pudica eſt.

BLANCVS igitur ad id quod contra Stupratores, & adulteros à SIXTO V. ſancitum fuit, alludens, Romam nunc caſtam appellat, quæ fuit ante ſalax.

Emblema. X.

De Sacello Sixtiano.

HOC Emblemate repræſentatur Sacellum illud Sixtianum numquam ſatis laudatum, tum ob egregiam architecturam, ſtructuramq. magnificentiſſimam, diuerſorum generum lapidibus pretioſis, columnis, & ſtatuis marmoreis, pulcherrimisq. picturis, auroq. ornatam: tum maximè ob Chriſti infantis Domini, & Saluatoris noſtri Præſepe, quod hunc locum magis verendum, omniq. admiratione, atque deuotione ſpectandum, contemplandumq. reddit. Nam SIXTVS V. in ſuum hoc Sacellum tranſtulit dictum Præſepe, & in medio locauit: ad quod per gradus deſcenditur. Ex vno Sacelli latere, & Monumentum & Simulacrum Pij V. Ex altero autem Sepulchrum SIXTI V. ex marmore candenti onychino, aphrico, omnisq. alterius generis nobiliſſimo confecta cernuntur. Infra autem Simulacri Pij V. pedes hæc luculenta Epitaphia leguntur:

PIO V. PONT. MAX.
EX ORD. PRÆDICATORVM
SIXTVS V. PONT. MAX.
EX ORD. MINORVM
GRATI ANIMI MONVMENTVM
POSVIT.

Alterum

Alterum vero, quod illi mox ſubiungitur, in hanc verborum formulam extat:

PIVS V. GENTE GISLERIA. BOSCHI IN LIGVRIA NATVS, THEOLOGVS EXIMIVS: A PAVLO III. IN INSVBRIA HÆRETICÆ PRAVITATIS INQVISITOR, A IVLIO III. SANCTÆ INQVISITIONIS OFFICII COMMISSARIVS GENERALIS, A PAVLO IIII. EPISCOPVS SVTRINVS, DEINDE S. R. E. TT. S. MARIÆ SVPER MINERVAM PRESBYTER CARD. ET A PIO IIII. ECCLESIÆ MONTIS REGALIS, IN SVBALPINIS ADMINISTRATOR FACTVS: EO VITA FVNCTO, SVMMO CARDINALIVM CONSENSV PONT. MAX. CREATVR, QVI VETERES SANCTOS PONTIFICES ÆMVLATVS, CATHOLICAM FIDEM PROPAGAVIT, ECCLESIASTICAM DISCIPLINAM RESTITVIT, TANDEM GESTARVM RERVM GLORIA CLARVS, DVM MAIORA MOLITVR, TOTIVS CHRISTIANÆ REIPVB. DAMNO NOBIS ERIPITVR.

KAL. MAII M. D. LXXII. PONT. ANNO VII.

ÆTATIS SVÆ LXVIII.

Alijs etiam imaginibus vndique colluſtratur, quæ non hiſtoriæ inſtar narrant, ſed ob oculos ponunt præcipua quædam acta. Eſt ea in primis, qua apparatus pompaq. exprimitur, cum Pontifex creatus ſollemni ritu coronatur. A dextera eius cernitur actio figuris expreſſa, cum Marcum Antonium Columnam, claſſis Pontificiæ præfectum pronunciat, & conſtituit. A ſiniſtra extat etiam ad poſteritatem prodita, altera actio, qua Sfortiam, ſanctæ Floræ Comitem, Pontificij auxiliarij exercitus ducem, contra perduelles Karoli Noni, Galliæ Regis, Eccleſiæq. hoſtes decernit. Pugnæ naualis deſignatio, & claſſis Chriſtianæ cōtra Turcas ſtrenue ad Echinadas pugnantis deſcriptio, expreſſa item figuris, alio loco apparet, breuiq. at illuſtri narratur elogio hoc:

SELINVM, TVRCARVM TYRANNVM, MVLTIS INSOLENTEM VICTORIIS, INGENTI PARATA CLASSE, CYPROQ. EXPVGNATA, CHRISTIANIS EXTREMA MINITANTEM, PIVS V. FOEDERE CVM PHILIPPO II. HISPANIARVM REGE, AC REP. VEN. INITO, M. ANTONIVM COLVMNAM, PONTIFICIÆ CLASSI PRÆFICIENS, AD ECHINADAS, HOSTIBVS XXX. MILL. CÆSIS, X. MILL. IN POTESTATEM REDACTIS, TRIREMIBVS, CLXXX. CAPTIS, XC. DEMERSIS XV. MILL. CHRISTIANIS A SERVITVTE LIBERATIS, PRECIBVS, ET ARMIS DEVICIT.

Ex altera parte imago cernitur prœlij, & victoriæ, quę, eo ipso duce Sfortia, in Gallia de hæreticis reportata est: habetq. item incisam inscriptionem hanc:

GALLIAM CAROLO IX. REGE, PERDVELLIVM, HÆRETICORVMQ. NEFARIIS ARMIS VEXATAM, VT DE REGNO, DEQ. RELIGIONE ACTVM VIDERETVR, PIVS QVINTVS, SFORTIÆ, COMITIS SANCTÆ FLORÆ DVCTV, MISSIS EQVITVM, PEDITVMQ. AVXILIARIBVS COPIIS, PERICVLO EXEMIT. HOSTIBVSQ. DELETIS, VICTORIAM REPORTAVIT, REGI REGNVM CVM RELIGIONE RESTITVIT. SIGNA DE HOSTIBVS CAPTA, AD LATERANENSEM BASILICAM SVSPENDIT.

Habet præterea Sacellum hoc Sixtianum hemicyclia sex suo loco disposita: in quorum primo, Apostolorum Principis Petri, in altero Beati Pauli Apostoli, in tertio Sancti Dominici confessoris, in quarto Sancti Petri martyris, in quinto seraphici Francisci, in sexto Sancti Antonij Patauini simulacra marmore pulcherrimo exculpta cernuntur.

De his omnibus Petrus Galesinius Proton. Apostolicus in translatione corporis Pij V. eleganti & soluta scripsit oratione. Hæc igitur, & multo plura, quæ verbis explicare nemo potest, contemplatus Inscriptionis Auctor, mira scilicet rerum pulchritudine, summa artis excellentia, & loci veneratione captus hunc in modum ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Virginis absistit mirari templa Dianæ,
Qui fanum hoc intrat, Virgo Maria, tuum.

HISCE in Versibus allusio est Dianæ Virginis ad Beatam Mariam semper Virginem, Virginem scilicet ante partum, in partu, & post partum: Virginem sine exemplo, Virginemq. vt multa paucis complectar, quæ nec sibi similẽ visa est, nec habere sequentem, vt Ecclesia sacrosancta testatur. Blancus igitur, hac allusione, & comparatione poetica Sacellum hoc sanctæ Mariæ ad Præsepe dicatum ostendit admirabilius esse Dianæ Templo, quod adnumeratum fuit inter septem Mundi miracula, quæ sunt Mausoleum ab Artemisia

Antiph. ad Laud. Nat. Do.

Li.34.c.7

misia Cariæ Regina in memoriam viri extructum, Colossus solis apud Rhodios, Iouis olympiaci simulacrum ex ebore à Phidia factum, Muri Babylonis quos Semiramis Regina constituit, Pyramides in Ægypto, Domus Cyri Medorum Regis, quam Memnon arte prodiga, illigatis auro lapidibus, fabricauit, & Dianæ Ephesiæ Templum quod summæ magnificentiæ fuit, & admirationis apud priscos, ducētis viginti annis factum a tota Asia: cuius longitudo erat 425. pedum: latitudo vero 220. Columnæ centum viginti septem a singulis Regibus factæ, sexaginta pedū altitudine: & ex his triginta sex cælatæ, vt apud Plinium fusissime videre licet. Hoc autem Templum Herostratus Ephesius, homo ignauus & scelestus suis manibus incendit, vt ea re nominis immortalitatem compararet.

Septem mūdi miracula.

Lib.7.ca.28.& lib.36.cap.5.& Strabo lib.14.

Vt igitur Blancus Dianæ Templum a Sacello Sixtiano superatum esse indicet, Beatam Mariam semper Virginem alloquens ait: Qui tuum, Virgo, ingreditur Sacellum, Dianæ Templum admirari absistit, idest, desistit. Absistere enim pro desistere ponitur. Sic Virgilius: Absiste moueri: Absiste rogādo. Sic Claudianus: Absiste rogari. Sic & alij hoc verbo vsi sunt. De hoc Sacello Sixtiano opus elegantissimum carmine Heroico in tres libros distinctum edidit Franciscus Badesius.

Virg.6.& 8.Æneid.

Emblema. XI.

De Obelisco ad Aedes sanctæ Mariæ de Populo erecto.

EMBLEMATE hoc ob oculos ponitur Obeliscus ille Hieroglyphicis insignitus notis, & in Circo maximo olim locatus: nunc vero ante Ædes sanctæ Mariæ de Populo a SIXTO V. translatus, & erectus, ad sanctissimā Christi Crucem super Montes, ac Stellam in fastigio Obelisci positam sustinendam, vt significetur, hisce in terris, atque in cælo Crucem ipsam regnare.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Maximus est Obelus, Circus quem maximus olim
Condidit, & Sixtus maximus inde trahit.

CIRCVS, in quo erat Obeliscus hic, altitudinis centum & sex palmorum citra basim, appellabatur Maximus, vel

Obelisci altitudo.

quia maximus erat Circorum omniũ,qui quattuor erãt in Vrbe primarij, vel quia, teste Annio Viterbiensi, Vertumno Iano Deorum maximo ab ipsis gẽtilibus sacratus erat. Hic locus,in quo ludi fiebãt longitudine stadiorũ triũ,hoc est passuum 437. latitudine vero 125. a Tarquinio primũ constructus, a Cæsare autẽ dictatore in ampliorem, & nobiliorem, ditioremq. formam 40000. Sextertijs redactus, ducẽta & sexaginta hominũ millia sedentiũ capiebat. Hinc forsan Inscriptionis Auctor ad magnitudinẽ Circi maximi alludere voluit dicens, maximum esse Obeliscum,cũ tamẽ Lateranensi,& Vaticano sit longe minor. Qui autẽ eũ e Circo maximo ad hunc locum transtulit,& erexit,tum nomine, tum re non solum Pontificia potestate,sed rebus etiam gestis vere maximus est, & iure dici debet. In huius Obelisci basi hæc Inscriptio olim insculpta legebatur:

Circi maximi longitudo,& latitudo.

IMP. CAESAR DIVI F. AVGVSTVS
PONTIFEX MAXIMVS
IMP. XII. COS. XI. TRIB. POT. XIV.
ÆGYPTO IN POTESTATEM
POPVLI ROMANI REDACTA
SOLI DONVM DEDIT.

Inscriptiones nouæ in Obelisci basi nondum exculptæ sunt, hinc ipsæ hoc in loco apponi non potuerunt.

Emblema. XII.

De Domo Mendicantium.

HOC Emblemate repræsentatur summa SIXTI V. pietas, Domusq. Mendicantium vsui,magna liberalitate ab eodem summo Pontifice constructa. Hic enim tamquam verus Pastor suis ouibus non solum panem spiritualem, sed etiam corporalem præbere studet, dum tot pauperes mendicitate laborantes vnum in locum cogit, atque inibi post largam annonam Vrbi comparatam, diuino primum verbo, deinde temporali cibo alendos, & cetera humanæ indigentiæ necessaria ijsdem subministranda diligenter curat: nec amplius tot pauperes, tam senes, quàm iuuenes, & filios parentibus orbatos, & mu-

& mulieres,necnon Virgines,& Viduas gementes,auxiliumq. poſtulãtes per Vrbem, & per Eccleſias turmatim ire patitur. Quod qui hodie fieri nõ videt, ſed potius mẽdicis Vrbẽ carere cernit,admirari non deſiſtit. Hinc Inſcriptionis Auctor huius nouitatis cauſã,interrogatione pręmiſſa,hũc in modũ exponit.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Quæris, cur tota non ſit mendicus in Vrbe:
Tecta parat Sixtus, ſuppeditatq. cibos.

PVLCHRE dubium diluit, & admirationem tollit Inſcriptionis Auctor: potuiſſet enim vere admirari qui olim tot pauperes,& mendicos in Vrbe vidiſſet: vel qui modo tantũ ad Vrbem acceſſiſſet, & in tanta hominũ frequẽtia nullum mendicum cerneret. Itaque Inſcriptionis Auctor ait: *Tecta parat* SIXTVS: Id pertinet ad Ptochodochium, ideſt ad locũ mendicis recipiẽdis deſtinatum. *Suppeditatq. cibos*: Id ſpectat ad Ptochotrophium,ideſt ad locum mendicis alẽdis paratum. Hinc domus hæc Mendicantium dicta, a SIXTO V. conſtructa,& Ptochodochium,& Ptochotrophium ſimul eſt: in quã domum recipiuntur,& inibi aluntur mendici. In cuius rei teſtimonium ad portam Domus hæc Inſcriptio marmore inciſa legitur:

SIXTVS V. PONT. MAX. PICENVS
PAVPERIBVS PIE ALENDIS
NE PANE VERBOQ. CAREANT
MVLTO SVO COEMPTAS AERE
HAS ÆDES EXTRVXIT
APTAVIT AMPLIAVIT
PERPETVO CENSV DOTAVIT
ANNO D. M. D. LXXXVII. PONT. II.

Emblema. XIII.

De ſtatua ſancti Pauli in Columnæ faſtigio locata.

HOC Emblemate repræſentatur Dedicatio Statuæ æneæ S. Pauli ſuper Columnam Cochlidem Antonianam a SIXTO V. collocatæ. Hæc Columna altitudinis palmorũ 279. citra baſim gradus marmoreos intrinſecus ducentos ſex,& feneſtellas ſexaginta ſex habẽs, Antonino Imperatori, cognomento

Pio, ob pietatem, & clementiā sibi ab hominibus adscriptam, † a M. Antonio philosopho, eius filio adoptiuo erecta, & varijs eiusdē gestis & victorijs miro artificio exsculpta, dedicata est. Hic, anno Domini CXXXX. regnare cœpit, & Eusebio teste, primus permisit, vt Resurrectio Dominico die celebraretur. Simulacrum eius in fastigio huius Columnę, vt in numismatis videre licet, olim cernebatur: nunc vero SIXTI V. iussu sanctissimo, Statua S. Pauli iure conspicitur. Quare Inscriptionis Auctor ait:

† De hac historia vide infra pag. 283.

Euseb. in Chron. Volaterr. & alij.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Iure Antoninum Paulo vis, Sixte, subesse:
Nam vere hic pius est, impius ille Pius.

ELEGANTEM nominis, et rei allusionem tangit Blancus, dum rationem reddit, cur SIXTVS V. Antonino Pio columnam ademerit, vt eam Paulo daret: nimirum, quia Paulus vere pius, fuit Christianæ pietatis disseminator, Doctor egregius, & fortissimus Christi athleta: ille vero, licet pietatis politicæ nomen sortitus fuerit, re tamen ipsa ethnica impietate pollutus extitit, & vera fortitudine & eloquentia, quibus Imperator falso laudabatur, ab eodē Paulo longe superatus fuit. Itaque nō solū ob dictas rationes in Columna Antoniana triumphū iure agit, verumetiā ob eam causam, quæ de Petro in Columna Traiana triumphū gerente in Emblemate quarto fuit assignata. Inscriptiones nouæ in Columnam incidendæ ad hanc vsque diem incisæ non sunt; hinc ipsæ hoc in Emblemate apponi non potuerunt.

Emblema. XIIII.

De Translatione Pij V.

PIVS V. Pont. Max. vitæ sanctimonia clarissimus in Basilica sancti Petri Tumulo non satis nobili iacebat: SIXTVS autem V. grato ergā illum animo in Sacello suo Monumentum magnificentissimum eidem extruxit: illiusq. corpus sollemni pompa, magnaq. cuiusuis ordi-

nis

nis hominum frequentia eo transferri iussit.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Transfers Sixte Pium: transferre an dignior alter,
Transferri an vero dignior alter erat?

SVBTILIS est Inscriptionis Auctor, & paucis verbis multa complectitur, dũ ait: Transferri Pium V. a SIXTO V. hoc est, Pontificem dignissimum a Pontifice dignissimo, neque digniorem a digniore potuisse transferri. De hac translatione Petrus Galesinius Proton. Apost. eleganter, et erudite scripsit.

Emblema. XV.

De Obelisco ad Aedes S. Mariæ ad Præsepe sito.

HOC Emblema est Obelisci, quem Octauius Augustus erexit in Mausoleo quod in Valle Martia non procul ab Ædibus sancti Rocchi sibi & posteris Augustis magnificentissime construxit. In hoc celeberrimo sepulchro erant statuæ æneæ; atque marmoreæ cum inscriptione Pacis, & Victoriæ & P. P. ad honorem ipsius Augusti. Erant præterea ingentes, & pulcherrimæ columnæ cum parietibus marmoreis, porphyreticisq. lapidibus incrustatis. Mausoleum autem erat in excelsis fundatum molibus lapide niueo, & perpetuæ viriditatis arboribus coopertum in summum vsque verticem ad fluminis ripam exaggeratum: & in eius summitate locatum fuerat Cæsaris Augusti simulacrum ex ære fabricatum, duoq. Obelisci Mausoleum ornabant, quorũ vnus altitud. palmorũ 70. *Obelisci altitudo.* est: quem ante sancti Rocchi Ædes humi iacentem ad Basilicam sanctæ Mariæ Maioris, vbi est Christi Præsepe, SIXTVS V. transtulit, & erexit. Hinc Inscriptionis Auctor ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Qui Regum tumulis Obeliscus seruijt olim,
Ad cunas Christi, tu pie Sixte, locas.

PAVCA in fronte, sed a tergo multa hoc videtur continere distichon per huiusmodi antitheton Tumuli, &

Cunarum,mortis ſcilicet, & vitæ, Tyrannorum & veri Regis Chriſti,Saluatoris noſtri. Inſcriptionis enim Auctor his duobus verſibus dicta omnia,multoq. plura cõprehendere viſus eſt, dũ ait hunc Obeliſcum inſeruijſſe olim Tumulis, & ſempiternæ morti Regum,nunc vero ſeruire naſcenti Chriſto, Regi regũ, ac veræ, æternæq. vitæ Auctori. Hinc quanto præſtantior eſt vita æterna, quàm mors numquam finem habitura, ita Obeliſcus præſtantius ſibi munus,& obſequiũ comparauit. Quare non immerito Ioannes Chryſoſtomus vitã noſtram e Chriſti ortu naſcentem animo reuoluens, Saluatoris noſtri natiuitatem omnium feſtorum metropolim eſſe aſſeuerauit. Inſcriptiones ſunt quæ ſequuntur:

Io.Chryſ. to.3.in fine de beato Philogonio.

I.

CHRISTVS PER INVICTAM CRVCEM POPVLO PACEM PRÆBEAT, QVI AVGVSTI PACE IN PRÆSEPE NASCI VOLVIT.

II.

CHRISTVM DOMINVM, QVEM AVGVSTVS DE VIRGINE NASCITVRVM VIVENS ADORAVIT, SEQ. DEINCEPS DOMINVM DICI VETVIT, ADORO.

III.

SIXTVS V. PONT. MAX. OBELISCVM ÆGYPTO ADVECTVM AVGVSTO IN EIVS MAVSOLEO DICATVM EVERSVM DEINDE ET IN PLVRES CONFRACTVM PARTES IN VIA AD SANCTVM ROCCHVM IACENTEM IN PRISTINAM FACIEM RESTITVTVM SALVTIFERÆ CRVCI FELICIVS HIC ERIGI IVSSIT, ANNO D. M. D. LXXXVII. PONT. III.

IIII.

CHRISTI DEI IN ÆTERNVM VIVENTIS CVNABVLA LÆTISSIME COLO QVI MORTVI SEPVLCHRO AVGVSTI TRISTIS SERVIEBAM.

Emblema. XVI.

De Triremibus, ſiue de Claſſe Pontificia.

EMBLEMA, quod ad dexterã introitus Bibliothecæ Vaticanæ primo cernitur, Claſſem Pontificiã cõplectitur: quam SIXTVS V. ad abigendos piratas, qui noſtra Italiæ maria frequenter infeſtabant, & in ipſum Italicum ſolum non raro incurrebant, & omni ferocitate graſſabantur. De SIXTI V. Triremi-

Triremibus elegantiſſime & erudite ſcripſit Antonius Quarengus, vir perpolitis quidem litteris ornatus.

Hoc autem animaduerſione dignum eſt, reſpondere ſibi inuicem, & ex aduerſo loco ſita eſſe hæc duo Emblemata, liberationis ſcilicet Italiæ,quod a læua primum apparet: & hoc Claſſis Pontificiæ, quod vt diximus, primum a dextra conſpicitur. Id quod factum eſt, vt ex vna parte, Terra ipſa prædonibus liberata, & ex altera ſit Mare piratis perpurgandum. Hinc Inſcriptionis Auctor ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Inſtruit hic Sixtus claſſes, quibus æquora purget,
Et Solymos victos ſub ſua iura trahat.

MIRVM non eſt, hoc loco Inſcriptionis Auctorē non ſolum de piratis expellendis, verumetiam de ſacro bello, & Turcarum extirpatione agere, cum alibi, præſertim vero in ſuo Euchariſtico carmine omnes ingenij ſui vires & neruos videatur intendiſſe ad bellum in Turcas concitandum,& promulgādum. Hoc itē ſuperioribus diebus declarauit elegantiſſimo illo Epigrammate,quod hunc in modum exorditus eſt:

Poſtquam Italis victos exegit finibus hoſtes
Et mihi adhuc reſtant æquora, Sixtus ait.

Sed quamuis Blancus id aperte dixerit, ego tamen ex eo Nauis Emblemate recondita quædam intelligenda eſſe ſuſpicor, dum arcana contemplor antiquorum, qui hoc commento, ſiue potius Hieroglyphico non ſolum manifeſtam oppugnationem contra hoſtes, tutelam pro ſe, refugium, atque ſecuritatem, verum etiam ſalutem & felicitatem præſeferre ſtudebant. Id quod ex numiſmate Iani, qui in Italiam venit, nobis planum fit, in cuius numiſmatis altera parte Nauis: & ex altera ipſe Ianus geminus in æs incidebantur. Qua de re Ouidius hunc morem ſcrutatus dixit:

At bona poſteritas puppim ſignauit in ære
Hoſpitis aduentum teſtificata Dei.

Ex hoc numiſmate manauit ad Poſteros luſus quidam, ſed myſticus, & in quibuſdam Europæ partibus ad hanc vſque

diem

diem ſeruatus, & a paucis intellectus, quo pueri denarios in ſublime iactantes, exclamabant, aut caput, aut nauim: quorum altero, poſt firmatum humi nummum, inſpecto, eius erat victoria, qui diuinaſſet: cuius luſus genus hodie in Italia ſub nomine ſanctiſſimæ Crucis, per quem ſalus noſtra aduenit, & ſub Sancti nomine fieri ſolet. Manauit inde in poſteriores Romanos vſus incidendæ Nauis in numiſmata, ſicut videre eſt in Adriani nummo: in cuius altera facie Nauis, cum his litteris: S. C. Cos. III. P. P. cernitur: in altera vero hæc legitur inſcriptio: Felicitati Aug. Idem in Auguſti nummo cum eadem inſcriptione conſpicitur. Nauis item felicitatis, & ſalutis indicium erat apud Athenienſes, vt Plato in Phædone teſtatur. *Plato in Phædone.* Chriſtiana tandem pietas feliciſſimi ſucceſſus, & ſalutis ſuæ ſignum habet, Nauem ipſam cũ Piſcatore Petro tam in familiari ſummmi Pontificis annulo, quàm in aureis Apoſtolici fiſci nummis expreſſam felicitatem, & ſalutem tot annis antea præmonſtratam, ſed ab ijs, qui verum Deum ignorauerunt, non intellectam. Quod enim Ouidius de Naue Iani dixit:

Hoſpitis aduentum teſtificata Dei,

Sumptum fuit ex altiori diſciplina ab eo ignota, qua homines admoniti forent, hoſpitem aduenturum, Petrum ſcilicet Chriſti Vicarium, qui Naue, hoc eſt in Eccleſia, verum Dei cultum, & ſalutem humano generi ſubminiſtraret, vt factum eſt. Quod etiam, ni fallor, numiſmata quædam, quæ nuper ad manus meas peruenerunt, præſeferre vidētur: in quorum altera parte SIXTI V. effigies: in altera vero Nauis conſpicitur cum hac Inſcriptione: *Terra, Mari ſecuritas:* quæ profecto ſecuritas, & ſalus ex Pontificatu SIXTI V. mirum in modum in Chriſtiano Orbe vigent.

De omnibus pene rebus hucuſque a me explanatis, & a SIXTO V. Pontifice Maximo præclare geſtis Ioannes Franciſcus Bordinus, varia carmina elegiaca ſuperiori anno edidit, & figuras ipſas ſuo in libello repræſentauit. Hæc de Emblematis. Nunc reliquum eſt, vt ad Bibliothecas accedamus.

DE

DE BIBLIOTHECIS AD LAEVAM BIBLIOTHECAE VATICANÆ

PER FEDERICVM RANALDVM Valuen. Bibliothecæ custodem excogitatis, & per Petrum Galesinium Proton. Apost. & Siluium Antonianum sacri Collegij illustrissimorum S. R. E. Card. secretarium dispositis, atque Inscriptionibus illustratis, & per Pictores penicillo repræsentatis.

BIBLIOTHECARVM vsus apud omnes Populos, Hebræos scilicet, Græcos, Latinos, atque Barbaros frequentissimus fuit semper. Id quod non sine ratione factum esse asseuerandum est, cum viuos Præceptores habere semper nobis nō liceat, aut saltem non semper doctos & præclaros Viros. Hinc a Regibus olim, & Imperatoribus, & locupletibus hominibus, bonarumq. artium cultoribus, vel certe earundē amatoribus iā inde a priscis illis temporibus ad hanc vsque diem Bibliothecæ in pretio fuerunt, vt in ijs optimorum auctorum libri reconderentur: & ex ijsdem suo item tempore tamquam e penu depromerentur. Institutum, est vere insigne, & omni ex parte laudandum: & antequam Typographica ars fuisset inuenta, summopere necessarium, vt veterum scripta ab interitu, & disciplinæ ab obliuione vindicarentur. Harum rerum, Typographiæ scilicet ac Bibliothecæ institutum SIXTVS V. ad omnia præclara, & Pontificia sane opera, omniq. laude, admirationeq. digna conficienda natus, veterum omnium ingenia, generososq. animos, eorumq. operam tum ingenti rerum gestarum copia, tum etiam magnitudine, atque præstantia longe superās, maiorem in modum præstitit. Illam enim in Vaticano ad sanctorum Patrum codices restituendos, Catholicamq. disciplinam

toto terrarum orbe propagandam inſtituit. Hanc autẽ ad veterum Scriptorum monumenta excolenda, atque conſeruanda publicæ ſtudioſorum commoditati, vniuerſæq. Reip. Chriſtianæ vtilitati, feliciter, vt ſolet omnia, omniũq. admiratione, reſtituit. Ad huius vero Bibliothecæ ornatũ, omniumq. litteratorum ſolatium, inſigniores ac vetuſtiores Bibliothecæ nõ ſolum ſacræ, ſed etiã profanæ per Pictores in pariete expreſſæ, repræſentãtur: quarũ prima Hebræa eſt, vt infra videre licet.

BIBLIOTHECA HEBRAEA in ſiniſtro angulo depicta Bibliothecam Vaticanam ingredienti primum ſeſe offert.

BIBLIOTHECA Hebræa in Templo erat, vbi Prophetarum libri, & Iudicum ac Regum acta aſſeruabantur: & iam inde a Moyſe ex diuino

Exod.17. iuſſu ortum habuit: Deus enim, Amalech deuicto, dixit Moyſi: Scribe hoc ob monimentum in Libro, & trade auribus Ioſue. Hinc de huiuſmodi Bibliotheca

2.Mac.2. in 2. Machabæorum libro aperte legitur hunc in modum: Inferebantur autem in deſcriptionibus & commentarijs Nehemiæ hæc eadem, & qualiter conſtruens Bibliothecam, congregauit de regionibus libros & Prophetarum, & Dauid, & epiſtolas Regum, & de donarijs. Moyſes denique, vt in Deute-

Deut.31. ronomio legitur, poſtquam verba legis conſcripſit, Leuitis, qui fœderis Arcam portabant, præcepit dicens: Tollite librũ iſtum, & ponite eum in latere Arcę fœderis Domini Dei veſtri, vt ſit ibi contra te in teſtimonium. Id quod in prima ſiniſtri anguli parte repræſentatur, vbi Moyſes Leuitis iuxta fœderis Arcam adſtantibus librum porrigere cernitur. Quam rem Inſcriptio hunc in modum expreſſe declarat:

Moyſes librum legis Leuitis in Tabernaculo reponendum tradit.

EX altera anguli parte nonnullæ imagines depictæ Bibliothecam diligenter tractare videntur, vbi repræſentatur Biblio-

Bibliotheca illa, quam Esdras sacerdos & scriba post incēsam legem a Chaldæis, cum Iudæi regressi sunt in Hierusalem, diuino afflatus spiritu reparauit, cunctaq. legis ac Prophetarum volumina, quæ fuerunt a Gentibus corrupta, accurate, vt Rabanus Maurus ait, correxit: totumq. vetus Testamentum in duos & viginti libros distinxit, vt tot libri essent in lege, quot litteræ apud Hebræos habentur. Hic item non solum libros emendauit, sed etiam præter illos duos canonicos, qui sub eius nomine in Biblijs sacris leguntur, quattuor ac ducentos libros edidit, vt nos testatum legimus: ex quibus septuaginta libros non nisi sapientibus tradendos esse ait. Hinc nonnulli suspicati sunt Cabbalam apud Hebræos ab ipso collectam fuisse, huiusq. generis libros Picus Mirandulanus mirum naturæ Monstrum sese habuisse scribit. Hic igitur Esdras, vt missa isthæc faciamus, non solum libros corruptos correxit, aliosq. confecit, sed Bibliothecam hebræam restituit, restitutam auxit, & auctam diligenter conseruandam curauit, vt videtur præseferre Inscriptio, quæ in hanc legitur formam:

Isid. Hispal. li. 7. etymol. cap. 3.

De Instit. Cler. cap. 54.

Geneb. li. 2. Chron.

Ex 4. lib. Esdra nō canonico cap. 14.

Esdras Sacerdos, & Scriba
Bibliothecam sacram restituit.

SCHOLA BABYLONICA in primo interfenestrio depicta.

IN primo Interfenestrio Schola Babylonica iussu Nabuchodonosor regis instituta repræsentatur: in ea enim pueri, in quibus nō erat macula, forma elegātes, & decori, & de regio semine orti, litteras & linguam Chaldæorum docebātur, vt inibi per tres annos victu regio enutriti coram rege deinde stare, eiusdēq. Regis negotia tractare possent. Hac in Schola, Daniel Propheta de stirpe Dauid regia adhuc fere infans captiuus e Iudæa in Babyloniam perductus vna cum Anania, Azaria, & Misaele socijs puerulis cernitur. Hi Chaldæorum linguam, eorumq. artes, omnes per trium annorum spatium didice-

Anno mūdi 3568.

Dan. 1.

didicerunt, non vt doctrinam Babylonicam sequerentur, sed vt eam reprobarent, sicut de Moyse legitur, qui eodem consilio omnem sapientiam Ægyptiorum adeptus fuit. Hi propter abstinentiam, ac diuinæ legis obedientiam cibis regijs vesci noluerunt, sed leguminibus tantum, & aqua contenti ceteris sapientiores, & pulchriores alijs, qui cibo regio vescebantur, reperti sunt: per quos deinde apud Chaldæos, & Persas Dei religio late propagata fuit. Daniel vero omnium visionum, & somniorum intelligentiam a Deo accepit: & vir factus, vt ait Epiphanius, fuit adspectu aridissimus, & squalore obsitus: in fauore autem, & gratia perquàm speciosus. Triennio expleto, Daniel cũ socijs a Rege accersitur per Eunuchorum Præpositum, qui cum Eunucho, cui horũ puerorum cura demandata fuerat, hac de accersione nonnullis præstolantibus loqui præsefert. Hac in schola Danielem, tresq. eius socios, necnon & alios litterarum studio operam nauantes videre est: quorum alij legere, alij scribere, alij vero meditari videntur. Huius Scholæ Inscriptio est:

Dist. 37. Qui de mensa. Dan. 1. Dan. 2. Epiph. de vita prophet.

Daniel, & socij linguam,
scientiamq. Chaldæorum ediscunt.

EX altera huiusce Interfenestrij parte complures imagines conspiciuntur, quæ consultationem, siue potius decretum perquirendum de Templi instauratione repræsentant, vt Inscriptio, quæ eo loci legitur, aperte declarat his verbis:

Esdræ 1. cap. 5. 6.

Cyri Decretum de Templi instauratione
Darij iussu perquiritur.

Vt autem ambiguitates de instauratione Templi e medio tollantur, nonnihil dicere operæpretium duxi. Templum Domini a Salomone anno ab Orbe condito 3146. construitur annis centum & quadraginta tribus, prius quam Tyrij Carthaginem Coloniam conderent, Iosepho teste. Hoc Templum augustissimum fuit, & omni admiratione dignum, ita vero, vt illa septem Mundi miracula longe superarit: constructumq. fuit centum quinquaginta tribus millibus Proselytarum inter Israelitas inuentis, qui ad lapicidinas,

Genebr. li. 1. Chrõ. anno mũdi 3146. Libro 8. antiq. 2. Paralip. 2. & 3. Reg. 7.

cidinas, & ad lapides, & saxa in opportunũ locum asportanda operas suas præstarent. Anno vero ab orbe condito 3569. tam Hierusalem, quàm Templum in tertia captiuitate a Babylonijs solo æquatur. Anno autem mundi 3638. Templi instauratio a Cyro conceditur, & a Zorobabele, fundamenta iaciũtur, sed iussu Artaxerxis structura intermissa, anno 2. Darij longimani perficitur. Anno autem Mundi 4157. & anno Christi 69. inuito & renitente Tito, Templum hoc a militibus incẽsum fuit, ita vt humana industria ignis extingui nõ potuerit. Ter Templum deinde Iudæi instaurare conati sunt, sub Hadriano, sub Constantino Magno, & Iuliano Apostata, qui non solum a vita monasticha, vt fertur, sed etiam a Catholica fide desciuit. Hic, vt ait Ioannes Chrysostomus, omnium Imperatorum impijssimus bonos sanctosq. mores, Christianamq. vitam euertere studuit, dum monasticham vitam professos fœdissima sæuitia necandos, scholas item claudendas, sacros codices omnes comburendos, & ecclesias deuastandas curabat, Ecclesiæq. hostes, & apostatas fouebat. Hic denique, tamquam Christi hostis scelestissimus, vt eius nomen omnino deleret, si potuisset, anno a Christi Saluatoris nostri ortu 356. pro Templo Iudæis iterum, hoc est tertia vice, ædificãdo, etsi ipse Idolis seruiebat, pecunias tamen contulit, & artifices vndique euocauit furens, vt Domini sententiam euerteret, qui Templum Salomonicum deinceps instaurari non patitur. Hinc, vt ait Ioannes Chrysostomus, cum artifices hoc tam impium scelus tentassent, fundamentaq. aperire cœpissent, multamq. terram exhausissent, restaretq. vt iam structuram aggrederentur; protinus ignis exiliens e fundamentis multos exussit, & intempestiuam atque impiam pertinaciam interrupit. Quare hoc exemplo Iudæi, suum ipsorum statum funditus deletum esse, nec eum amplius instauratum iri monentur, Deo ita iubente, qui cum infirmitati nostrę prouidens Ecclesiam suam sanctam, & catholicam amplificari vellet, omnia illa subuerti & penitus tolli ita voluit, vt sine vlla cunctatione illis cessantibus, hæc vera esse, pro quibus in illis typus præcesserat, crederemus. Erat enim prius Hierusalẽ vrbs magna et regalis, at vbi Templum Dei CHRISTVS venit, qui cælestis Hierusalẽ cœpit aperire mysteria, deleta illa terrena, eo in

Genebr. li. 1 Chrõ. anno mũdi 3146. & 3638.

Esdr. 1. cap. 3. 4. Esdra lib. 3. non canonico c. 5. & 6.

Geneb. li. 2. Chron. an. Christi 69.

Homil. 3. aduers. Iudæos to. 5.

Homil. vt sup. ad finem.

Geneb. li. 2. Chron. anno mũdi 4157.

eo in templo lapis ſuper lapidem non remanſit. Erat prius Pontifex ſanguine taurorum, & hircorum purificans populum: ſed ex quo verus apparuit Pontifex, qui credentes ſuo purificaret ſanguine, nuſquam eſt ille Pontifex prior, nec vllus ei locus relictus. Altare fuit prius, & ſacrificia celebrabantur: ſed vbi venit verus AGNVS qui ſeipſum hoſtiam obtulit
Hom. 10. in Leuit. DEO, cuncta illa velut in tempus poſita ceſſauerunt. Hæc ex Origene. Non eſt igitur quòd Iudæi tertium Templum materiale amplius expectent: tertium enim Templum ſpirituale aduenit CHRISTVS, qui de ſeipſo, hoc eſt de Tem-
Mar. 14. plo corporis ſui dixit: Diſſoluam Templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Inſtauratio autem, quæ hoc in loco memoratur, eſt de ſecundo Templo, quod Zorobabel inchoa-
Eſdr. lib. 3. cap. 5. uit, vt in tertio libro, qui Eſdræ dicitur, videre eſt. Hic enim & quartus quāuis canonici non ſint, ſunt tamen alicuius auctoritatis. Hæc de Schola Babylonica, necnon de Templi inſtauratione. Nunc reliqua perſequamur.

BIBLIOTHECA GRAECA.

Gell. li. 6. Noct. ca. 17. IN ſecundo Interfeneſtrio Bibliotheca Græcorum repræſentatur: in cuius priori parte Piſiſtratus Athenienſium Tyrannus, in ſecunda vero Seleucus Macedoniæ Rex, Nicanor dictus, vna cum alijs imaginibus depicti cernuntur. Piſiſtratus enim primus in Græcia creditur Bibliothecam inſtituiſſe: quam deinceps ab Athenienſibus auctam Xerxes Perſarum Rex Athenarum potitus abſtulit, & ad Perſas aſportauit. Seleucus vero longo poſt tempore Athenas referendam curauit. Id quod Inſcriptiones, quæ infra leguntur, aperte docent: quarum prior in hanc legitur formam:

Piſiſtratus primus apud Græcos
Bibliothecam inſtituit.

Altera vero:

Seleucus Bibliothecam a Xerxe
aſportatam referendam curat.

BIBLIO

BIBLIOTHECA ALEXANDRINA.

POST Græcam Bibliothecam in eodem Interfeneſtrio ſequitur Bibliotheca Alexandrina, ab Alexandria Ciuitate nomen ſuſcipiẽs, & a Ptolemæo Philadelpho; Ægypti Rege, & Stratonis diſcipulo, conſtructa: Hic enim, quod ad Bibliothecæ ſtudium pertinet, cum Piſiſtratum æmularetur, maximis impenſis vndique conquiſitos libros deſcribi curauit, ſeptuagintaq. vel vt ait Gell. ſeptingentis voluminum millibus Bibliothecam inſtruit, quam vt ſacris etiam codicibus inſigniret, vetus Teſtamentum ex Hebræo in Græcam linguã per ſeptuaginta duos Interpretes ab Eleazaro Iudæorum Pontifice ad hanc rem prȩſtandam ſelectos trecentis plus minus ante Chriſtum natum annis transferri curauit. Quod vt ab eodem Eleazaro facilius impetraret, Iudæos, ad centum viginti millia libertati reſtituit, & auri quinquaginta talenta ad crateras, & libatoria faciẽda, necnon & gemmas fere innumeras Hieroſolymam miſit. Hi autem ſeptuaginta duo viri apud Pharum Nili inſulã in ſingulis cellulis ſinguli, vt ait Auguſtinus, ſeorſum locati Biblia interpretati ſunt, tanta Spiritus ſancti virtute, vt in omnibus plane conuenirent, & ne in minimo quidem verbo diſcreparent, oracula de CHRISTO obſcuriora, necnon de Sanctiſſima Trinitate Spiritus ſancti inſtinctu contegentes, ne Ptolemæo eorum myſteriorum non capaci ſcandalum afferrent, & ne canibus ſanctum darent. Bello tandem Alexandrino, quod Iulius Cæſar contra Ptolemæum geſſit, vt Cleopatram ab ipſo pulſam reſtitueret, cum Vrbs a Cæſare fuiſſet incenſa, hæc etiam Bibliotheca deflagrauit, Tranſlatione ſeptuaginta Interpretum, ob diuinam prouidentiam, ſeruata. Huius Bibliothecæ Præfectus erat Demetrius Phaleræus vir doctiſſimus, ac Theophraſti diſcipulus. Quare in prima huius Interfeneſtrij parte Ptolemæus rex, Demetrius Bibliothecarius, & Ariſteas ὑπερασπιστὴς Regis, cernuntur, dum ille Bibliothecam ingenti librorum copia ſtruendam curat, & Veteris Teſtamenti tranſlationem procurandam ſtudet. In altera vero parte ſeptuaginta Interpretes ſacros Codices Ptolemæo

Ioſeph. li. 11. cap. 2. Euſeb. li. 5. hiſt. Eccl.

Gell. li. 6. Noct. cap. 17.

Ariſteas Philadelphi ὑπερασπιστὴς

Iuſtinus Mart. Apol. 1. ad Gent.

Aug. lib. 18. de Ciuit. Dei c. 42.

Geneb. li. 2. chron.

Ariſteas protector Regis. Ex Hiero. ep. 104. to. 3.

lemæo Regi offerre conſpiciuntur. Inſcriptiones autem ad haſce res explicandas ſunt duæ, quarum prima eſt:

Ptolemæus ingenti Bibliotheca inſtructa
Hebræorum libros concupiſcit.
Altera vero eſt:
LXXII. Interpretes ab Eleazaro miſſi
ſacros libros Ptolemæo reddunt.

BIBLIOTHECA ROMANORVM in tertio Interfeneſtrio depicta.

Pub.Vict. BIBLIOTHECAE publicæ, vnde triginta fuiſſe Romæ perhibentur, ex ijs autem duas ſaltem præcipuas, Palatinam ſcilicet, & Vlpiam extitiſſe narrant hiſtorici: hæc ab Vlpio Traiano, vt ait Gellius, in Templo fuit inſtituta: illa vero ab Auguſto in Palatino monte & in Apollinis templo tam Græcorum quàm Latinorum codicum copia mirifice fuit conſtructa, vt Suetonius, & Plinius teſtantur. Fuerunt item priuatæ Bibliothecæ permultæ, Domitiana, & Gordiana, necnon Iuliana, ſiue Cæſariana Græcis Latinisq. ſcriptis refertiſſima a Iulio Cæſare Marco Varroni commiſſa. Primus autem qui in Vrbem librorum copiam aduexit, fuit Paulus Æmilius, Porſena Macedonum rege deuicto. Sed Aſinius Pollio Romæ primus tam Græcas quàm Latinas Bibliothecas promulgauit, additis Auctorum imaginibus in atrio de manubijs magnificentiſſime conſtructo.

Gell. lib. 11. Noct. cap. 17.
Plin. lib. 34. cap. 7.
Suet. Trãquillus.
Plin. lib. 35. ca. 2. & lib. 7. cap. 30.

In hoc autem Interfeneſtrio de libris Sibyllinis hiſtoria, Palatinaq. Bibliotheca repræſentantur: vbi mulier quædam, Sibylla ſcilicet Cumæa, vt ſuſpicor, tres libros venales manu geſtans, coram Tarquinio ſuperbo rege, ſex alijs exuſtis, quos omnes oracula continere affirmabat, adſtare cernitur. Tarquinius enim pretium percontatus eſt: quod cum ſibi nimium & immenſum videretur, riſit, tantiq. eos nouem codices emere noluit: hinc mulier illa foculum coram eo igni appo-

Gell. li. 1. Noct. cap. 10.
Virg. Ecl. 4.

appoſuit, treſq. libros ex nouem combuſſit. Id quod ſecunda etiam vice de tribus alijs factum fuit, Tarquinio de pretio percontante, idemq. pretium de ſex reliquis libris Muliere poſtulante. Hinc tertia vice Tarquinius reliquos tres libros mercatur nihilo minore pretio quàm quod pro omnibus nouem fuerat poſtulatum. Quo facto, Mulier illa, vt ait Gellius, *Gell. lib. 1. ca. 19.* a Tarquinio digreſſa, nuſquam poſtea loci viſa fuit. Tres autẽ libri in Sacrarium repoſiti, Sibyllini fuerunt appellati: & ad eos quaſi ad Oraculum quindecim viri adibant, cum Romani aliqua de re publica falſos conſulere Deos cupiebant. Inſcriptio ad hanc rem pertinens, hiſce legitur verbis:

Tarquinius ſuperbus libros Sibyllinos tres,
alijs a Muliere incenſis, tandem emit.

IN altera huius Interfeneſtrij parte Auguſtus Cæſar inter litteratos, Virgilium ſcilicet & Horatium Poetas laurea decoratos, ceteroſq. bonarũ artium cultores, adſtare cernitur: eiuſq. Palatina, & pulcherrima quidem Bibliotheca, Latina videlicet & Græca repræſentatur, in qua Numeriani Imperatoris, & Marci Varronis viuentis Statuæ, teſte Pollione, fuerant locatæ. Inſcriptio huius Bibliothecæ hæc eſt:

Auguſtus Cæſar, Palatina Bibliotheca
magnifice ornata, viros litteratos fouet.

BIBLIOTHECA HIEROSOLYMITANA *in quarto Interfeneſtrio depicta.*

ECCLESIASTICI Viri, poſt Apoſtolorum tempora, hęreticis paſſim ingruentibus, ſumma cura, & pietate adlaborarũt, vt Catholicorum ſcripta, ſacrarumq. litterarũ interpretationes in Bibliothecas, quas in Templis habebant, reponerentur. *Euſeb. li. 6. ca. 14. Et Hierõ. de Viris illuſt. to. 1. Et Niceph. Call. li. 7.* Quod factum ſane fuit, vt, cum ab illis viua ſemper voce erudiri homines non poſſint, litterarum ſaltem monimentis erudiantur. Quam profecto rem Alexander Epiſcopus

 Hiero-

Hierosolymitanus celeberrimus, qui Martyr sub Decio in carcere obijt, egregie quidem præstitit. Hic enim Hierosolymis insignem Bibliothecam instituit, in quam virorum Ecclesiasticorum scripta reposuit, Berilli, Hippolyti, Caij & aliorum quibus se adiutum in scribenda historia Ecclesiastica Eusebius testatur. Floruit Alexander circa annum Domini 254. temporibus Clementis Alexandrini, Origenis, & Narcissi: & extrema iam senectute, venerandaq. canicie eximius, vt idem ait Eusebius, & per pictores repræsentatur, Cæsareæ perillustre Christianæ fidei testimonium præsidis tribunali dedit; bonum certans certamen, stolamq. sanguine imbuens Episcopalem. Hoc igitur in loco Hierosolymitana repræsentatur Bibliotheca, in qua tres præsertim viros insignes, Diaconibus, & Clericis scribentibus, & id genus alia facientibus, videre licet, Alexandrum scilicet, & Narcissum, qui, eodem Eusebio teste, centũ & sexdecim annos vixit, adsidentes, & Origenẽ adstantem, cum hic annos circiter triginta tunc temporis natus esset. Huius Bibliothecæ Inscriptio legitur hunc in modum:

Eufeb. li. 6. histor. Eccl. ca. 32. & in Chro. Niceph. li. 5. cap. 27.

S. Alexander Episc. & Mart. Decio Imp. in magna temporum acerbitate sacrorum Scriptorum libros Hierosolymis congregat.

BIBLIOTHECA CAESARIENSIS
in quinto Interfenestrio depicta.

CÆSAREA, Vrbs Palestinæ, non procul à Monte Carmelo in littore Maris magni, quæ Turris Stratonis vocitabatur, ab Herode in honorem Cæsaris ædificata, Cæsarea denique nuncupata fuit. Hac in ciuitate Pamphilus Laodicenus Cæsareæ Palestinæ presbyter, qui glorioso tandem martyrio fuit decoratus, Bibliothecam insignem magno studio construxit, opera Eusebij Episcopi, cui maxima familiaritate coniunctus erat, adiutus, Pisistratum in sacrorum codicum ingenti coacervatione adæquare contendens. Hic enim sua in Bibliotheca ad triginta voluminum millia habuisse, suaq. manu maximam

Euseb. in Chron.

Hiero. de Viris illust. to. 1.

mam partem librorum Origenis deſcripſiſſe narratur. Quæ omnia Hieronymus & Gennadius, Eccleſiaſticos ſcriptores toto terrarum Orbe inquirentes, miro ordine proſequuti ſunt: eorumq. ſtudia vno voluminis Indiculo comprehenderunt. Quare hac in Bibliotheca S. Pamphilus, Euſebius Epiſcopus, & Hieronymus conſpiciuntur: Pamphilus videlicet ex vna parte, ex altera vero Hieronymus actum ſcribendi repræſentantes. Ad Hieronymi pedes leo iacere cernitur, ſicut paſſim pingi ſolet, vt ex eo, ſi hac in re coniectari fas eſt, declaretur, maximum ſibi in eremo degenti cum belluis fuiſſe vſum & conſuetudinem, vt ipſemet hiſce fatetur verbis: O quoties (inquit) ego ipſe in eremo conſtitutus, & in illa vaſta ſolitudine, quæ exuſta ſolis ardoribus horridum monachis præſtat habitaculum, putabam me Romanis intereſſe delicijs. Sedebam ſolus, quia amaritudine repletus eram: horrebant ſacco membra deformia: & ſqualida cutis ſitum æthiopicæ carnis obduxerat: quotidie lacrymæ, quotidie gemitus: & ſi quando repugnantem ſomnus imminens oppreſſiſſet, nuda humo vix oſſa hærentia collidebam: de cibis vero, & potu taceo, cum etiam languentes monachi aqua frigida vtantur, & coctum aliquid accepiſſe, luxuria ſit. Ille igitur ego, qui ob gehennæ metum tali me carcere ipſe damnaueram, ſcorpionum tantum ſocius & ferarum, ſæpe choris intereram puellarum. Hæc S. Hieronymus ad Euſtochium ſcribens. Ex quibus verbis eum inter feras in Eremo fuiſſe late patet: hinc, ſi conijcere licet, leonem ſecum habere pingitur. In hac vero Bibliotheca, legendi ſcribendiq. actu ipſe repræſentatur: propterea quòd eam, aliaſq. permultas vidiſſe, contrectaſſe, necnon diligēter lectitaſſe perhibetur. Euſebius autem in medio adſtans libros inquirendi, ſeu poſtulandi actum præſeferre videtur. Ceteri vero vel libros compaginare, vel diſponere hinc inde cernuntur. Huius Bibliothecæ Inſcriptio legitur in hanc verborum formam:

Hierony. to. 1. ep. 22.

Hierō. de viris illuſt. to. 1.

S. Pamphilus Preſb. & Mart. admirandæ ſanctitatis, & doctrinæ Cæſareæ ſacram Bibliothecam conficit, multos libros ſua manu deſcribit.

BIBLIOTHECA ROMANORVM PONTIFICVM in angulo ad læuam frontiſpicij Bibliothecæ depicta.

BIBLIOTHECAM Pontificiam iam inde a Petro, primo Chriſti Vicario ortū habuiſſe, & a Bibliorum codicibus, præſertimq. Euangelijs, Epiſtolis Petri, Pauli, Iacobi, Ioannis, & Iudæ, necnon Apoſtolorum Actis, & Ioannis Apocalypſi, deinde Epiſtolis Decretalibus, vel Conſultationibus ſiue Conſtitutionibus Synodalibus, vel rebus id genus alijs per ſummos Pontifices eiuſdem Chriſti Vicarios, & Petri ſucceſſores incrementum paulatim accepiſſe credendum eſt. Huius rei indicium luculentiſſimum ex eo haberi poteſt, quòd teſte Hieronymo, ex cunctis Chriſtiani orbis partibus ad Archiuū Romanū, in quo œcumenica Concilia aſſeruabantur, pro dubiorū ſolutione frequēter confugiebatur, vel, cū in Canone aliquo quid, corruptum vel deprauatū eſſe iudicabatur. Id quod etiā ex quodam S. Gregorij Magni loco planum fit, qui, cum dubitatio ſeu difficultas quędā de Epheſino concilio orta fuiſſet, ait: Romani Codices multo veriores ſunt quàm Græci. Ex concilio item Romano Gelaſij tempore celebrato, in quo de Archiuo & Scrinio Romanis, deq. Bibliothecarijs, Scribis, & Notarijs, & Scriniarijs frequens cōmemoratio fit, Eccleſiā Romanam ingenti librorum copia abundaſſe dicendū eſt. Ex libro denique Pontificali, conſtat Hilarum ſanctum duas in Palatio Lateranenſi conſtruxiſſe Bibliothecas, quæ, vt dictum eſt, a S. Petro originem traxerūt. Hinc in priori anguli parte S. Petrus repræſentatur, qui vni, genuflexo, alijs adſtantibus, mandare videtur, vt ſacros Codices ſuper altare poſitos aſſeruandos curaret. Hæc autem ſacros Codices aſſeruandi cura fuiſſe demandata iudicatur, cum Petrus ab vrbe decedere, & in Galliam, atque in Hiſpaniam, necnon in alias Prouincias proficiſci ſtatuit, vt Chriſtianam fidem propagaret, ac promulgaret, ſicut re ipſa fecit: tunc enim, Linum & Cletum Diaconos, ſuos item diſcipulos, corepiſcopos, ſeu coadiutores inſtituit, eisq. Eccleſiaſticas functiones Romæ commiſit: Cleto autem Clementem, Petri & Pauli auditorem, ſucceſſiſſe S. Igna-

Athanaſ. ad Marcū Papā.

Hierō. ad Pāmach. ep. 52. to. 2. Et Euſeb. li. 18. c. 11.

Regiſt. li. 5. ep. 14.

Hilarus Pontifex, nō Hilarius, vt a nonnullis falſo ſcribitur.

S. Ignatius eiuſdem Petri diſcipulus & Chriſti Martyr affirmat. Id quod ſacro Miſſæ Canoni ſatis conſonum eſſe videtur, vbi prius quidem Linus, deinde Cletus, tertio autem loco Clemens leguntur. Nec ſilentio prætereundum eſt, nonnullos ratos fuiſſe eundem cũ Cleto Anacletum. Hinc Cæſar Baronius in Annalibus Eccleſiaſticis ait ex Ignatij teſtimonio, Clementem Cleto ſucceſſiſſe, atque ita pro Anacleto legendũ eſſe: nam in eiuſdem Ignatij epiſtola, Anacleto Clemens non Cleto ſucceſſiſſe legitur. Sed quia de huiuſmodi hiſtoria, dictorũq. Petri ſucceſſorũ ordine maxima eſt inter Scriptores controuerſia, ſatis eſt eam tetigiſſe, pro ea ſcilicet re exponenda, quæ ad noſtrũ negocium pertinet. Qui vero de hac controuerſia varias Scriptorum opiniones, necnon ſententias videre cupit, ad Annales Eccleſiaſticos Cæſaris Baronij cõfugiat, qui huius generis difficultatem fuſiſſime, & eruditiſſime quidem pertractat. Vt autem ad rem noſtram reuertamur, ſicut Bibliothecam Vaticanam iam inde a Petro ortum traxiſſe, ita etiam ab eodem de ea conſeruãda curam Succeſſori ſuo fuiſſe demandatam, coniectari licet, vt ex Inſcriptione, quæ infra legitur, videre eſt:

S. Petrus ſacrorum librorum Theſaurum in Rom. Eccleſia perpetuo aſſeruari iubet.

S. Ignat. epi. 4. ad Mariam Caſſoboliten.

Tomo 1. an. Chriſti 69.

IN altera huius anguli parte Summi Pontifices repræſentantur, qui Bibliothecam Vaticanam inſtituerunt, vel auxerunt, ſiue conſeruarunt. Hæc primum, vt dictum eſt, in Lateranenſi Patriarchio fuit, vbi olim Romani Pontifices reſidebant: deinde Auenionem, quò Romanam ſedem Clemens V. aduexit, tranſlata, Martini V. opera Romam iterum perducta, in Vaticano tandem ſita eſt, vbi Pontifices reſidere ſolent. Quamuis autẽ multi eam in dies auxerint, duo tamen ſummi Pontifices Bibliothecam in Vaticano inſigniter conſtruxerunt, & auxerunt, hoc eſt, Nicolaus V. Pont. Max. natione Lunenſis ex oppido Sarazano, qui miſſis doctis viris conquirendorum vndique Codicum gratia, vt Volaterranus teſtatur, Bibliothecam Vaticanam ampliorẽ reddidit, confuſis eouſque, ſparſiſq. libris, neque vllo certo, aut digno loco interclusis,

Volaterr. libro 22. Anthrop.

terclusis. Hanc item Sixtus IV. non solum amplificauit, sed etiam in nobiliorem locum reposuit, honestiori structura exornauit, armarijs, pluteisq. digessit; atque Ecclesiæ decori, studiosorumq. consuluit cōmoditati. Sed SIXTVS V. ita eam rebus quibuscumque illustrem reddidit, vt ceteros omnes, qui Bibliothecas instituerunt, facile superarit. Inscriptio, quæ infra legitur, hæc est:

Romani Pontifices Apostol. Bibliothecam magno studio amplificant, atque illustrant.

Huic Vaticanæ, & Apostolicæ Bibliothecæ aliquem semper & vitæ probitate, ac doctrina Virum insignem præfuisse credendum est. Qui autem ipsi Bibliothecæ præerat, in Romana curia & Bibliothecarius & Cancellarius aliquando fuit appellatus, cuius munus erat, codices omnes accuratissime custodire, Bullas, seu Diplomata, vel Epistolas decretales summorum Pontificum scribere, necnon dictare, actaq. Conciliorum, & synodalia, idq. genus alia exscribere, & conseruare. Quæ item nostra ætate Sedis Apostolicæ faciunt Cancellarij, ea omnia huius generis Præfectus præstare solebat; isq. Papæ amanuensis, siue scribarum princeps, vel a secretis poterat nuncupari: Bibliotheca enim Pontificia velut Cancellaria, vtq. hoc tempore loquimur, Secretaria quædam erat.

De Præfectis Bibliothecæ Vaticanæ.

Trittemius de Scrip. Eccle. et Platina in vita Leonis 4.

GRegorius II. in Patriarchio nutritus, & a Sergio Papa Subdiaconus, & Sacellarius, ac postmodum Diaconus creatus Bibliothecæ Lateranensis curam suscepit, vt Anastasius Apostolicæ olim Bibliothecæ instaurator, & custos affirmat.

Bartholomæus Platina Cremonensis vir suo tempore doctissimus, Scriptor Apostolicus, & Sixti IV. familiaris, vt alios Bibliothecarios, de quibus nihil scriptum reperire potui, silentio inuoluam, Bibliothecæ Vaticanæ ab eodem Sixto IV. Pontificatus Anno VI. M. CD. LXXV. Præfectus fuit institutus: atque huiusmodi munus perpetuū fore decretum est.

Bartholomæo Platinæ Bartholomæus Manfredus Clericus Britonnensis Diœcesis, linguarum peritia insignis, eo demor-

tuo

tuo, ſucceſſit Anno XI. eiuſdem Pontificatus M. CD. LXXXI. Poſt hos creati ſunt temporibus ſuis qui ſequuntur.

Chriſtophorus perſona Romanus Prior ſanctæ Balbinæ creatus Anno M. CD. XXCIV.

Ioannes de Dionyſijs Venetus Anno M. CD. XXCVII.

Hieronymus Cathalanus Archidiaconus Barcinonēſis, qui fuit Alexandri VI. cubicularius, Anno M. CD. XCIII. eiuſdemq. Pontificatus anno II.

Ioannes Fonſalida Hiſpanus Epiſcopus Interannēſis Anno M. CD. XCV.

Fr. Volaterranus Archiepiſcopus Raguſinus Anno M. D. V.

Thomas Ingeramius, alias Phædrus Volaterranus. M. D. X.

Philippus Beroaldus Iunior Bononienſis, An. M. D. XVI.

Fr. Zenobius Accarolus Florentinus ordinis Prædicatorum Anno M. D. XVIII.

Hieronymus Aleander Carnus Archiepiſcopus Brunduſinus Cardinalis, Anno M. D. XXXVII.

Auguſtinus Steuchus Eugubinus Epiſcopus Chiſamenſis cōgregationis ſancti Saluatoris Bononiēſis, An. M. D. XXXVIII.

Marcellus Ceruinus Politianus Presbyter Cardinalis, qui fuit Pontifex, a Paulo III. creatus, Anno M. D. XLIIX.

Robertus de Nobilis Politianus Diaconus Cardinalis à Paulo IV. creatus, Anno M. D. LV.

Alphonſus Carafa Neapolitanus Diaconus Cardinalis, Anno M. D. LVIII.

Marcus Antonius Amulius Presbyter Cardinalis Venetus, Anno M. D. LXV.

Guilielmus Sirletus Presbyter Card. Calaber, An. M. D. LXXII.

Antonius Carafa Neapolitanus Presbyter Cardinalis a SIXTO V. Bibliothecarius, Anno M. D. XXCV. creatus ad hanc vſque diem Bibliothecæ fungitur præfectura.

De Cuſtodibus Bibliothecæ Vaticanæ.

VT autem tot millium librorum curæ, atque conſeruationi melius incumbi poſſet, idem Sixtus IV. duos Cuſtodes fidei ſpectatæ, ac diligentiæ Viros, qui Bibliothecarium iuuarent, inſtituit: atque huiuſmodi cuſtodiam perpetuo duraturam decreuit, ſicut de Bibliothecario dictum eſt. Inter

Cuſto-

Cuſtodes vero, vt ceteros, qui iam inde ab eo tempore fuerunt, prætercam, hoc munere functi ſunt, Fauſtus Sabeus, & Nicolaus Maioranus Hydruntinus: huic vero per promotionem ad Epiſcopatum Monopolitanum ſucceſſit Guilielmus Sirletus Squillacenſis. Huic autē per promotionē ad Protonotariatū (qui tādem presbyter fuit Cardinalis, & Bibliothecarius creatus M. D. LX.) ſucceſſit Hieronymus Sirletus Guilielmi frater.

Fauſto Sabeo ſucceſſit Federicus Ranaldus Valuen. & Hieronymo Sirleto ſucceſſit Marinus Ranaldus Valuen. Federici frater: atque ambo tēpus in præſens Bibliothecam ipſam Vaticanam ſumma fidelitate, ſummaq. induſtria, incredibiliq. labore pertractant, cuſtodiunt, omniq. ex parte conſeruant.

De Librarijs, vel Scriptoribus Bibliothecæ Vaticanæ, Librorumq. numero.

SIXTVS IV. vt Bibliothecæ Vaticanæ vtilitati, omni conatu conſuleret, tres Librarios, hoc eſt, codices & ſcripta deſcribentes, Latinum ſcilicet, Græcum, & Hebræum inſtituit: quibus Paulus IV. tres alios, duos videlicet Græcos, vnumq. Latinum adiunxit.

Marcellus autem Ceruinus, qui olim Bibliothecarius fuit, librorum correctores, &, vt ſic dixerim, reuiſores duos inſtituit.

SIXTVS vero V. qui in rebus præclaris conficiundis a nemine ſuperatur, ſed ipſe potius ceteros omnes longe ſuperare videtur, vt nihil ad Bibliothecæ Vaticanæ decus & ornamentum, nihilq. ad publicam vtilitatem, atque commoditatem præſtandam deſiderari poſſet, multa alia, multoq. maiora omnia ſtudioſe molitur, Bibliothecamq. ipſam Vaticanam, Viris doctiſſimis ita exornat, vtilitatibus & commoditatibus, ornamentiſq. ita auget, vt nihil hac nobilius, nil celebrius, nil denique, quod ad Bibliothecas pertinet, poſt hominum memoriam glorioſius vmquam fuerit. Hac in Bibliotheca Vaticana omni ſcientiarum linguarumq. genere refertiſſima, Codices præſertim manuſcripti, & innumeri quidem, miro ordine aſſeruantur, & cuſtodiuntur. Hæc hactenus. Nunc reliquum eſt, vt cetera perſequamur.

DE CONCILIIS AD DEXTERAM BIBLIOTHECÆ VATICANÆ depictis.

IAM inde a priscis illis temporibus tum apud Hebræos tum etiam apud alias Nationes Concilia & Conuẽtus pro dissidijs seu litibus dirimendis, erroribusq. corrigendis, siue rebus decernendis,ac legibus sanciẽdis publice haberi cœperunt. Sic Aegyptios ac Persas, vt narrat Herodotus, sic Moysen & Iosue habito Populorũ Conuentu factitasse Iosephus testatur. Sed vt Populi Hebræi, aliarumq. Gẽtium exempla ad hanc rem pertinẽtia silentio prętermittã, Apostolorum Concilia post Christi aduentum celebrata breuiter recensebo : deinde ad Synodos Generales in Bibliotheca Vaticana Pictorum penicillo repræsentatas statim aggrediar describendas. *Herod.l.1.* *Iosephus de Antiqu.*

Concilium Hierosolymitanum primum fuit de electione Mathiæ, vt habetur in actibus Apostolorum. Secundum de septem Diaconorum electione. Tertium de Circumcisione gentibus non imponenda. Quartum de legalium ad tempus permissione donec Synagoga cum honore sepeliretur, vt Beda, Carthusianus, & alij testantur. *Act. 1.* *Act. 6.* *Act. 15.* *Act. 21.*

Primum fuit statim post Christi Ascensionem. Secundum anno primo post Christi mortem ante conuersionem Pauli, qui & eodem anno conuersus est. Tertium anno quartodecimo post Christi Ascensionem, & Pauli conuersionem sub Petro & reliquis Apostolis, Claudij tempore Imperatoris. Quartum autem non multo post etiam sub Petro. Sed tunc temporis tam Apostolorum quàm Presbyterorum Synodus, vt habetur in Actibus Apostolicis, cogebatur. Hinc summi Pontifices Concilia habere cœperunt. *Act. 15.*

Cornelius autem primus omnium in Vrbe Roma sexaginta Episcoporum, totidemq. Presbyterorum, ac Diaconorum

contra hæresim Nouatianam Synodum habuisse creditur: primusq. omnium Marcellus sanciuit, nullum Conuentum indici licere, nullumq. a quibusuis actum haberi ratum sine Romani Pontificis auctoritate. Id quod Iulius etiam, Damasus, & Gregorius summi Pontifices statuerunt, seu potius statutum confirmarunt.

Quamuis autem multa Concilia generalia, necnon & alia ab Imperatoribus, ac Regibus fuerint congregata, vt Anastasius Germonius, Archidiaconus Taurinēsis vir in vtriusque iuris scientia apprime eruditus, ac bonarum artium peritissimus diffuse, & exacte quidē in suo Libro de Sacr. Immunitat. narrat, summorū tamē Pontificum permissu, seu potius hortatu, vt idem Germonius plene docet, fuerunt indicta. Hæc hactenus: nunc reliquum est, vt ad institutum nostrum accedamus.

Lib. 2. cap. 12. de Auct. Pot. et Immun. Eccl.

DE CONCILIO NICAENO PRIMO

A tergo introitus Bibliothecæ Vaticanæ ad dextram repræsentato.

CVM Romani Principes, quorum Imperio Vniuersus fere terrarum Orbis olim subijciebatur, passim in Christianum nomen sæuirent, Concilia Ecclesiastica non tam publica quàm priuata fuisse credendum est.

At vbi Constantinus magnus Christianam religionem, volente Deo, complexus est per baptismum, quem a sancto Siluestro Papa suscepit, tunc Ecclesiæ catholicæ Romanæ de Christianæ rei summa agere publice licuit per eundem Constantinum, quo imperante Nicænus frequens Conuentus, itemq. primus ac celeberrimus omnium, Lateranensi generali secundo excepto habitus est in Nicæa Bithyniæ Vrbe, Anno Domini 316. vel 324. Episcopi tercenti decem & octo ex vniuerso Christiano Orbe congregati interfuerunt,

fuerunt, atque inibi Arianæ perfidiæ impiam blaſphemiam condemnarunt. Arius enim Alexandriæ Presbyter nomine magis quàm re ipſa, gloriæ atque laudis nouitatisq. improbæ cupidus in ſanctiſſima Trinitate inæqualitatem eſſe affirmabat. Quæ profecto hæreſis ceteris omnibus fuit perniciosior. Hinc de Myſterio Trinitatis loquens Auguſtinus ſanctus, nil eo difficilius quæri, nullibi periculoſius errari, nihil denique fructuoſius inueniri poſſe ait. Fuit etiam alijs amplior, quia poſt Conſtantini mortẽ,vt alios prætermittã,Conſtantium & Valentem Imperatores,& Theodericum Gothorum Regem patronos inuenit per totum Terrarum orbem diffuſa, & quamuis in Alexandria, teſte Hieronymo, fuerit ſcintilla erroris,totum tamen orbem depopulata eſt flamma eius. Quare in hoc Concilio Homouſion, hoc eſt eiuſdem cum Patre ſubſtantiæ Filium ſcribi, fateriq. debere firmiſſima omnium ſententia acclamatum,ac per ſymbolum definitum eſt:in quo addita ſunt nonnulla in Symboli Apoſtolorum declarationem contra hæreſes inſurgentes in aliquot fidei articulos. Nam contra errorem Manichæorũ,Deum creatorem inuiſibilium, diabolum vero viſibilium creatorem impie aſſeuerantiũ, in illo articulo: *Creatorem cæli & terræ*, additum eſt: *Viſibilium, & inuiſibilium*. Contra autem peſtiferam ac deteſtandam blaſphemiam Arij additum eſt: *Ex patre natum*, ſcilicet Filium Deum de Deo, conſubſtantialem Patri.Hæc,et alia pro rei maiori explicatione fuerũt expreſſa.

lib. 1. de Trin. c. 3. tom. 3.

Lib. 3. in Ep. ad Galat. 6. to. 6.

S. Thom. 1. p. q. 56. ar. 2. et 22. q. 1. ar. 9. & 10.

De his ſuſius infra pag. 65.

Huic Synodo,quæ in Aula Regia per pictores repræſentatur,Pontifex non interfuit, ſed Vitus & Vincentius Romani Presbyteri,quos nunc Cardinales appellamus,& Hoſius Cordubenſis Epiſcopus Conſtãtino Imperatori gratiſſimus loco Silueſtri præſederũt. Duo illi Presbyteri, ſeu Cardinales purpureis veſtibus induti cernuntur , vt Cardinales fuiſſe facilius pateat: nam ad illud vſque tempus Cardinales Galero rubro atque purpura donati non erant,cũ id in Concilio Lugdunẽſi primo ſub Innocẽtio iiij.Federico ij. Imperãte,factũ ſit,vt ſuo loco dicemus.Hoſius vero Cordubẽſis vir quidẽ celeberrimus Epiſcopalibus indumentis ornatus inter dictos Cardinales & Epiſcopos chorũ efficientes, & adſidẽtes,repræſentatur. Huic Concilio Epiſcopi,Archiepiſcopi, & Patriarchæ interfuerunt:

Hiſt. Eccl. lib. 2. c. 1.

Breu. Ro. 6. Decēbr. Hiſt. Eccl. lib. 2. c. 1. Niceph. lib. 8. c. 14. & 19. & Martyrol. 11. Sept. Niceph. lib. 8. c. 15. & 42. & Martirol. Rom. 14. Decembr. Hiſt. Eccl. lib. 2. c. 1.

inter quos fuit Nicolaus Myræ Epiſcopus, & ceteri vitæ ſanctitate illuſtres, quorum alijs ob catholicam fidem oculus effoſſus, alijs vero ſuræ abſciſſæ erant, adeo, vt reliquiæ Martyrum eò conueniſſe viderentur. Claruerunt autem hoc in Concilio inter ſanctos viros Paphnutius Ægyptius, & Spyridion Cyprius Epiſcopi, duo ex ijs confeſſoribus, qui olim ſub Maximino Imperatore dextro orbati oculo, ſiniſtroq. poplite mutilati ad metalla fuerunt damnati. Hic autem Sanctus ſcilicet Spyridion prophetiæ quoque dono, & ſignorum gloria inclytus fuit, & in eadem Synodo Philoſophum Ethnicum chriſtianæ fidei inſultantem deuicit, & ad fidem perduxit, vt ad læuam Concilij, extra tamen Conuentum, videre eſt, vbi Spyridion venerando aſpectu ſenex, & bacillo innixus oculo dextro orbatus, ac ſiniſtro poplite truncatus, philoſophum cogitabundum & conuictum alloquens repręſentatur.

Hiſt. Tripart. & Breu. die 2. Maij.

Ad dextram vero partem extra item Patrum Conuentum ſanctus Athanaſius tunc Diaconus, deinde presbyter ordinatus ab Alexandro Epiſcopo Alexandrino, in cuius locum ſucceſſit, adſtare cernitur, qui cum Alexādro Epiſcopo, qui alteri philoſopho ſilentiū impoſuit, contra hæreticos diſputauit.

E regione autem eorum, qui loco Pontificis præſederunt, Conſtantinus Imperator humiliori loco ſedere conſpicitur: quod tamen Epiſcoporum iniuſſu facere auſus non fuit. Hic orationem ad Patres habuit, vniuerſoq. Concilio largiſſimam ex publico ſubminiſtrauit annonam, commeatumq. omnibus pro itinere faciundo ſuppeditauit, & eos præſertim, qui pro Chriſti fide tormenta paſſi fuerunt, exoſculatus eſt non ſemel pro ea ſcilicet veneratione, qua Chriſti fideles proſequebatur maxima. Hinc libellos contra aliquem ſacerdotem accuſationem continentes ab aduerſarijs aut æmulis ſibi oblatos igne comburendos mandauit, dicens: Hæ

Hiſt. trip. lib. 2. c. 1.

accuſationes in magni Iudicij die Iudicem ſuum habebunt: mihi enim homini ſacerdotum cauſas iudicare non licet.

Ad Concilij læuam in eminentiori loco, ſiue in ſuggeſto, vnde ſermo ad populum haberi ſolet, Diaconus legendi actu cernitur pro Nicænæ fidei acclamatione, Arianæq. blaſphemiæ damnatione promulganda. Arius autem ad inferiorem ſuggeſti partem coram Patribus adſtare conſpicitur: quodq.

in cor-

in corde eius latebat virus, in ipsius facie clare indicatur: squalido enim ore, atque inculto, pannis, curis, mœroreq. obsitus per Pictorem repræsentatus est: atque ita, vt animam euomere velle videatur, sicut ei miserrime euenisse narratur. Hic enim Constantinopoli secessum petēs exonerandi ventris causa, effluentibus foras intestinis miseram euomuit animam, mox experturam iudicium eius: de quo ipsum perperam sensisse, iudicatum fuit. *Arij obitus ex Volaterr.*

Nec silentio prætereundum censeo quod de Patrum subscriptione diuinitus factum est: Musonius enim & Chrysanthus, vt Nicephorus narrat, cum suum diem obijssent antequam sacræ Synodo finis fuisset impositus, Patrum consilio Codex Decreta omnia complectens & obsignatus demortuorum Episcoporum sepulchro pro eorundem subscriptione recipienda, diuina ope implorata appositus fuit: hinc postridie, facto mane, Codex ipse obsignatus, demortuorumq. Episcoporum chirographis proprijs suo loco subscriptus, ac munitus, a Concilij Patribus fuit inuentus. Quæ res tantæ admirationi ac stupori omnibus extitit, tantæq. auctoritatis, venerationisq. apud omnes fuit, quantā verbis nemō explicare potest. Hinc non solum ob ingentem Patrum & Sanctorum numerum, aliasq. ob causas plurimas, verum etiam ob huius generis factum tam illustre, tamq. admirandum, magnum Concilium non immerito dici potest. *Nicephorus lib. 8. cap. 23. de Concilio Nicano.*

Hoc fuit primū inter quattuor illa Concilia celeberrima, quibus scilicet Nicæno 1. Constantinopol. 1. Ephæs. 1. & Chalcedonensi tamquā 4. Euangelijs honorem præstandum esse sanctus Gregorius ille magnus affirmauit. Huius Concilij inscriptio in hanc legitur verborum formam: *Reg. lib. 1. c. 24. sub fine, & lib. 2. cap. 49.*

S. Siluestro PP. Fl. Constantino Magno Imp.
Christus Dei F. Patri consubstantialis declaratur,
Arij impietas condemnatur.

Ad dextram Bibliothecæ partem inter primam fenestram & angulum Concilio Nicæno annexum librorum Arianorum

rum combustio repręsentatur, vt ex inscriptione, quæ legitur eo loco, videre licet.

Ex Decreto Concilij Constantinus Imp. Libros Arianorum comburi iubet.

Socrates lib. 1. c. 8. & 22. & Sozomen. lib. 1. cap. 21.

Hic autem non solum Arianorum libros cremari mandauit, sed eum etiam, qui ipsos celare deprehensus fuisset, capitali supplicio afficiendum decreuit.

DE CONCILIO CONSTANTINOPOLITANO I.

In primo Interfenestrio ad Bibliotheca Vaticana dextram depicto.

Iustin. lib. 4. Et Plin. lib. 4. c. 11. Cal. Rhodig. lib. 19. antiqu. lect. c. 6.

CONCILIVM Constantinopolitanum primum Constantinopoli Thraciæ Ciuitate pulcherrima ac perillustri, nec non vtriusque linguæ, Cælio Rhodigino teste, monumentis celeberrima, olim Bizantio a Bizante conditore seu Bize Megarensium classis præfecto dicta, deinde vero a nomine Constantini, qui eam instaurauit, & auxit, muroq. cinxit, Constantinopoli, & noua Roma olim nuncupata coactum fuit Anno Domini tercentesimo octuagesimo tertio ex Episcopis Orthodoxis centum & quinquaginta, Macedonianis vero triginta sex tempore Damasi Papæ, & Theodosij senioris Imperatoris contra Macedonium Episcopum Constantinopolitanum, qui Spiritum sanctum Deum esse negabat, & creaturam esse affirmabat. Quare vt ad Spiritus sancti alluderetur personam, de qua præsertim hoc in Concilio habetur sermo, splendor ingens vel flamma ignea, per quam Spiritus sanctus significatur, e cælo descendens super altare inibi depicto stare cernitur.

Huic Concilio interfuerunt quattuor præsertim Patriar-

chæ

chæ,Gregorius videlicet Nazianzenus Patriarcha Conſtantinopolitanus. Timotheus Alexandrinus, Melitius Antiochenus,& Cyrillus Hieroſolymitanus, Theodoſio ſeniore Imperatore præſidente, vt ad dextram huius feneſtrę partem videre eſt. Ad hanc eandem partem Epiſcopus in ſuggeſto adſtare,& ad Patres ſermonem habere cernitur. Ad læuam Interfeneſtrij conſpicitur hiſtoria de abdicatione & depoſitione, electioneq. Epiſcopi Conſtantinopolitani. Gregorius enim Nazianzenus dum Nazianzi eſſet Epiſcopus ob ſingularem diuinarum litterarum ſcientiam,propter quam Theologi cognomen conſecutus eſt,nec non ob magnam vitæ ſanctitatem Conſtantinopolim ad eam gubernādam Eccleſiam accerſitus fuit: hinc Ciuitatem hæreſibus laborantem expurgauit & ad catholicam fidem reduxit:quod autem ſummum ei omnium amorem conciliare debebat,multorum ſibi parauit inuidiam. Itaque cum inter Epiſcopos magna ob id orta fuiſſet ſeditio,ſponte ipſe cedens Epiſcopatui,illius Prophetæ dictum vſurpauit dicēs: Si propter me commota eſt hæc tempeſtas, deijcite me in mare vt vos iactari deſinatis. Gregorius igitur cum Nazianzum redijſſet, Timotheus Alexandrinus Maximum quendam Cynicum Apollinaris væſania infectum Epiſcopum Conſtantinopolitanum creauit, quem Patres hoc in Conuentu Conſtantinopolitano antequam ceterarum rerum agendarum ſumeretur initium, dignitate Epiſcopali nudatum ab Eccleſia eiecerunt, Nectariumq. laicum Tarſenſem tunc Prætoris Magiſtratu Conſtantinopoli conſpicuum,virum quidem prudentem,& litteratum,vitęq. probitate, catholicaq. fide inſignem Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ Epiſcopum inſtituerunt, quam ſcilicet Eccleſiam poſt Romanam,primatum obtinere debere decreuerunt,nouamq. Romam eſſe dixerunt. Quamuis autem laicum ad Epiſcopalem ſedem ſtatim promouere non liceat, id tamen ob nimiam Clericorum penuriam iure factum fuit: propterea quòd nemo Conſtantinopoli inueniri potuit, qui vel Ariana, vel Macedoniana hæreſi reſperſus non eſſet. Hoc denique in Concilio Macedoniana hæreſis vel blaſphemia damnata eſt, Symbolumq. fidei editum fuit nulla penitus in re ab eo diuerſum,quod nunc in Eccleſia publice canitur,pręterquam quòd

Cōcilij Patres pracipui.

Greg. Nazianz. cur Theologus dicatur.

Greg. Nazianz. abdicatio.

Hiſt. Eccl. lib. 9. c. 18.

quòd solum ibi legitur: *Spiritum sanctum a Patre procedentem*, suppressa Filij persona, quæ deinde ad maiorem explicationē post Nicænum & Constantinopolitanum I. fuit expressa: vbi enim nunc dicimus: *Et in Spiritum sanctum Dominum, & viuificantem, qui ex Patre, Filioq. procedit: qui cum Patre, & Filio simul adoratur, & conglorificatur*, in Symbolo Constantinopolitano hunc in modum dicitur: *Et in Spiritum sanctum Dominum viuificantem ex Patre procedentem, cum Patre & Filio simul adorandum, & conglorificandum*; Quæ omnia etsi eadem sunt cum ijs, quæ nunc in Symbolo inter Missarum solemnia leguntur, pro maiori tamē declaratione addita sunt nonnulla in Concilijs, ad peruersorū, impiorumq. hominū os obstruendū, piorumq. sententiā confirmandā: consubstantialemq. cum Patre & Filio Spiritum sanctū esse, in hac Synodo fuit declaratum. Huius Concilij inscriptio in hanc legitur verborū formam:

Symb. Ro. *Symb. Cōstantinop.* *De symbolo Apost. Nicæni, Cōstantinop. & Athan. multa notatu digna scribūtur a S. Bonau. lib. 3. Sent. ar. 1. q. 1.*

S. Damaso Papa & Theodosio sen. Imp. Spiritus sancti diuinitas propugnatur, nefaria Macedonij extinguitur.

DE CONCILIO PRIMO EPHESINO

In secundo Interfenestrio ad dextram Bibliothecæ depicto.

CONCILIVM Ephesinum primum habitum est non solum contra Pelagium, sed etiam contra Nestorium Constantinopolitanum Episcopum, qui purum hominem e Beata Maria semper Virgine natum, vt aliam personam carnis, aliam vero faceret diuinitatis, affirmabat: nec vnum Christum in diuinitate & carne sentiebat, sed seiunctim alterum Dei filium, alterumq. hominis prædicabat. Coactum est hoc Concilium sub Theodosio iuniore Imp. qui præsens adfuit, & Cælestino Pontifice circa annum Domini 436. ducentisq. Patribus in Ciuitate Ephesina, Vrbe maritima Ioniæ, emporioq. Asiæ

Nest. post Chrysost. Episc. Constantinop.

Asiæ citerioris celeberrimo, Amazonum opere, Dianæq. templo in primis nobilitato, celebratum fuit.

Huic Concilio interfuerunt duo Patriarchę, Cyrillus scilicet Patriarcha Alexandrinus, & Arcadius Episcopus, necnon Philippus Presbyter, quē nunc Cardinalē vocitamus, Pōtificis loco præsederunt, & in eminentiori parte per pictores repræsentātur. Cyrillus vero, qui Concilio, præsedit, Mitra & Pallio cernitur insignitus. Hoc itē in Cōcilio, cui S. Augustinus morte præuentus interesse nō potuit, nō modo Nicænæ fidei Symbolum prolixe explicatum est, atque ita vt hæc Synodus vniuersæ doctrinæ christianæ summa quædam non immerito dici possit, verum etiam Beatam Mariam semper Virginem nō modo χριστοτόκον, id est Christi Matrem, sed θεοτόκον, hoc est vere filij Dei Genitricem siue Deiparam, & in Christo vnam esse tantum personam in duabus naturis, diuina scilicet & humana, declaratum fuit.

Cōcilij Patres præcipui.

B. Maria Virgo Deipara.

Hinc ad superiorem huius Interfenestrij partē Maria Virgo filium, Christum Saluatorem nostrum in sinu gestās conspicitur. Nec sine diuino consilio factū esse credendū est, vt in hac scilicet Ciuitate præsertim Ephesina, sacra hæc Synodus fuerit celebrata: nam sicut Diana Virgo falso ac superstitiose a Gentilibus inibi colebatur, ita contra factum est, vt Beata Maria semper Virgo, Virgo, inquam, ante partū, in partu, & post partū, quæ nec primam similē visa est, nec habere sequentem, vt sacrosancta testatur Ecclesia, Dei Mater declararetur ac nominaretur, debitoq. cultu a Christi fidelibus, falso cultu exploso, non solum tamquam Christotocos, verum etiā tamquam Theotocos iure quidem veneranda, colendaq. esset.

Antiph. ad Laudes Natiu. Domini.

Theotocos, Dei Mater.

Diaconi hinc inde libros legendi actu repræsentātur, libriq. hæresibus respersi e mensa quadam in terram deijciuntur. Vnus autem prope Cyrillum Patriarcham Alexandrinū litteras Apostolicas publice coram Patribus legere cernitur.

Ad dextram eiusdem Interfenestrij partem peregrinū, siue mendicum quemdam innixum arundini, intra quam inclusæ litteræ synodi Ephesinæ ad Patres Constantinopoli degentes deferebantur, videre licet. Fautores enim Nestorij Constantinopoli commorantes vbi primum resciuerunt, Antesignanum suum, Nestorium scilicet in synodo Ephesi-

na fuisse condemnatum, omnes mox vias terra mariq. ita intercluxerunt, & obseruarunt, vt nemo e Concilio Ephesino Constantinopolim, vel Constantinopoli ad Concilium ire potuisset. Hinc singulari Dei prouidentia factum fuit, vt Epistola, quam Cyrillus Alexandrinus nomine synodi Ephesinæ ad sanctos Episcopos, & Monachos scripsit, opera cuiusdam mendici, qui eam in scipione, seu arundine inclusam gerebat, perlata fuerit. Hic namque dum serio mendicare se fingit, vna cum arundine ipsam quoque Epistolam dictis Patribus reddidit, vt ex Actis Concilij Ephesini a Theodoro Peltano editis constat.

To.2.c.19. pag.406.

Nec silentio prætereundum est, vbi primum Concilio finis fuit impositus, lustrationem, siue vt nunc dicimus, processionem Episcoporum fuisse celebratam: qua in re facienda tapetis, ac peristromatibus, siue auleis stratas fuisse vias, ac luminibus vndequaque plenas fuisse, narratur. Quæ res quoad fieri potuit, hoc in loco ad dextram Interfenestrij fuit repræsentata. Inscriptio autem infra legitur hisce verbis:

S. Cælestino PP. & Theodosio Iun. Imp.
Nestorius Christum diuidens damnatur,
B. Maria Virgo Dei Genitrix prædicatur.

DE CONCILIO CHALCEDONENSI IN TERTIO

Interfenestrio ad dextram Bibliothecæ Vaticanæ depicto.

Generale 4.

CONCILIVM Chalcedonense, Chalcedone Asiæ Vrbe maritima, e regione Bizãtij, seu Constantinopolitanæ Ciuitatis, coactum fuit in Ecclesia sanctæ Euphemiæ Virginis & Martyris, sub Martiano Imperatore, & Leone primo magno, qui olim cum Clero & Cruce Attilæ occurrens ipsum placauit

De hoc Euph. templo Euagr. lib.2. c. 3.

uit terrore affectum. Celebratum autem fuit circa annũ Domini 444. a Patribus ſexcentis ac triginta contra Eutichen Conſtantinopolitanum Abbatem,& Dioſcorum, magnũ diaboli laqueum, Patriarcham ſcilicet Alexandrinum eius defenſorem, in Chriſto poſt humanitatem aſſumptã diuinam tantum naturã permanere aſſeuerantes: quos hæc ſacra Synodus necnon Neſtorium cum reliquis hæreticis, & Epheſinum conciliabulum ab Eutiche & Dioſcoro congregatũ, vna Patrum ſententia damnauit affirmans Chriſtum Dominum de Virgine ſic natum, vt in eo ſubſtantiam diuinæ & humanæ naturæ confiteamur. Hinc Chriſtus Saluator noſter ſupra hoc Concilium in aere crucem manu, altera vero mundum geſtare cernitur.

Eutiches Archimãdrita, i. eſt multorum monaſteriorum Pater, vel Abbas.

Hoc in Concilio loco ſummi Pontificis præſederunt quattuor, duo ſcilicet Epiſcopi, & duo Presbyteri: Martianus autẽ Imperator concionem Latinã vnam, Græcam vero alteram habuiſſe narratur: qui adfuit præſens vna cum Iudicibus & Senatoribus, qui orationem item ad Patres habuerunt. Huic item Conuẽtui quattuor Patriarchæ interfuerunt, Conſtantinopolitanus ſcilicet, Anthiochenus, Hieroſolymitanus, & Dioſcorus Alexandrinus, qui præſertim ob libellum, quem ipſe contra Leonem Papam edidit, condemnatus, ab Eccleſia fuit eiectus. Quare in medio Concilij adſtans tamquam reus a duobus Diaconis mitra & pallio ſpoliatur, duoq. presbyteri, totidemq. Diaconi accuſationes in Dioſcorum ſcriptis mandatas ad Concilium detulerunt: ſed hic tantum vnum videre licet. Diaconus item alter prope thronum, ſancti Leonis Epiſtolam actu legendi repræſentatur: quę quidem Epiſtola, maxima omnium acclamatione, lecta fuit.

Cõcilij Legati quattuor.

Cõcilij patres præcipui.

Dioſcorus primus cõtra Papã libellũ con fecit. diſt. 21. c. Inātantum.

Nec ſilentio pertranſeundũ eſt, vnum prę ſertim ſcitu & admiratione digniſſimum, illud ſcilicet quod de duobus libris narratur: quorum alter Catholicam fidem, alter vero hæreticam perfidiam complectebatur. Hi enim cum in ſepulchro ſanctæ Euphemiæ noctu reconditi fuiſſent, mane actutum, ope diuina prius implorata, reſeratoq. ſepulchro, catholicus liber inuentus fuit in manu ſanctæ Euphemiæ, quæ Patriarchæ Conſtantinopolitano, Martianoq. Imperatori omnium ſtupore, dictum codicem porrexiſſe narratur.

Nicephorus lib. 15. cap. 5. & Metaphr. de inuent. lib. 4. & cap. 16.

I 2 Inſcriptio

Inſcriptio autem ad hoc Concilium pertinens hiſce legitur verbis:

Leone Magno PP. & Martiano Imp. infelix Euthiches vnam tantum in Chriſto, poſt incarnationem, naturam aſſerens confutatur.

Concilium hoc fuit vnum ex quattuor illis celeberrimis, quibus ſcilicet Nicæno primo, Conſtantinopolitano primo, Epheſino primo, & Chalcedonenſi tamquam quattuor Euangelijs honorem præſtandum eſſe Magnus ille Gregorius affirmauit, vt ſuis in locis dictum eſt. *Reg.lib.1. cap.24.& lib.2. cap. 49.*

DE CONCILIO
CONSTANTINOPOLITANO II.

In Quarto Interfeneſtrio ad dextram Bibliothecæ Vaticanæ depicto.

Gener.5. Niceph.Et Euagr.l.4. cap.36.

CONSTANTINOPOLITANVM Concilium II. Conſtantinopoli in Secretario Eccleſiæ adnexo circa annum Domini. 553. ſub Vigilio Papa, & Iuſtiniano Magno Imperatore cõtra Anthymũ olim Epiſcopum Conſtantinopolitanum,& Sergium, ac Theodorum Mopſueſtenum Neſtorianos, necnon Petrum Archiepiſcopum Antiochenum, Theodoritum Epiſcopum, Ibam,& alios. Petrus enim impie aſſeuerauit, Trinitatem ſanctiſſimam fuiſſe crucifixam, & confundens perſonas, duasq. naturas in Chriſto negans, affirmauit Hymnũ Triſagium ſic pronunciãdum eſſe: Sanctus, Sanctus, Sanctus, qui crucifixus eſt pro nobis. Ad hunc Petrum ſanctus Felix Papa monitoriam ſcripſit Epiſtolam. *To.2.Concil.*

Huic Concilio centum & ſexaginta quinque Patres interfuere: inter quos fuerunt tres Patriarchæ, Conſtantinopolitanus, Menna videlicet, qui loco Pontificis præſedit, Antiochenus,& Alexandrinus: Patriarcha vero Hieroſolymitanus *Patres Cõcilij præcipui.*

nomine

nomine ſuo Rufum & Cononem Abbates inſignes pro falſis Origenis dogmatibus oppugnādis ad hanc Synodum legaſſe narratur: cui etiam Monachi Ordinis ſancti Baſilij libellos contra Origeniſtas offerentes interfuerunt, vt videre eſt ad huius Concilij dextram. Hic item ad læuā videre eſt Imperatorē in eminentiori loco ſedentē,necnon Legatos, & Diaconū in ſuggeſto impia Petri,& Theodori,aliorūq. hęreticorū ſcripta corā omnibus lectitantem,Epiſcopos etiā hinc inde libros manibus tenentes & ad Origenis dogmata ſpectantes cernere licet: Inſcriptio huius Cōcilij in hanc verborū legitur formā,

Vigilio Papa, & Iuſtiniano Imperatore contentiones de tribus capitibus ſedantur, Origenis errores refelluntur.

Tria illa capita, quæ in Inſcriptione leguntur, ad Theodorum Mopſueſtenum, Theodoritum, & Ibam pertinent. In hoc enim Concilio damnatus eſt Theodorus cum ſuis dogmatibus, quæ erant mira monſtra, miræq. inſaniæ: Impia etiam ſcripta Theodoriti contra duodecim capitula ſancti Cyrilli damnata fuerunt, necnon Epiſtola Ibæ, quam ipſe ad Marim Perſam ſcripſiſſe dicitur, & in ea Verbum de ſancta Genitrice, ſemperq. Virgine Maria incarnatum, hominem factum inficiatur, ſtulte, & impie quidem.

To.2.Concil. c. 12, 13. & 14.

DE CONCILIO
CONSTANTINOPOLITANO III.

Ad dextram Bibliothecæ depicto.

CONSTANTINOPOLITANVM III. & VI. Generale Conſtātinopoli ſub Dono Papa indictum, cœptum ſub Agathone,& ſub Leone II. abſolutū, tempore Conſtantini Imperatoris huius nominis quarti, cognomento Pogonati a ducentis & octoginta nouem Patribus celebratum fuit circa annum Domini, 676. vel 681. in Secretario ſacri Palatij, quod Trullus appellatur, contra Sergium, Paulum, Pyrrhum, & Petrum

Gener. 6. S. Anton. p.2.tit.13. cap.1.§.5. ait a Leone II. Decreta huius Synodi ex Græco in Latinū fuiſſe trāſlata.

Petrum, monothelitas, & monophysitas olim omnes Patriarchas Constãtinopolitanos, & Cyrum Antistitẽ Alexandrinum, Theodorumq. Pharan Episcopum, hæreticos omnes impie asserentes vnã tantum in Christo voluntatẽ,& naturã.

Concilij Legati. Hoc in Concilio tres Legati,duo scilicet Presbyteri, Theodorus, & Georgius, & Ioannes diaconus, ab Agathone missi, duobus Patriarchis, Constantinopolitano, & Antiocheno assistentibus, præsederunt: & inter alios Patres, Theodori Archiepiscopi Rauennatis legatus, Ioannes Episcopus Portuensis, Abundantius Episcopus Paternensis Siciliæ: Ioannes Archiepiscopus Rheginus, Theophilus Episcopus Thurinus, Theodosius Episcopus Tropiensis, Episcopus Scyllaticus, calabri omnes, Cænobiarchæ ab Vrbe missi, huic eidem Synodo interfuerunt.

Episc. Portuen. rem sacrã sollemni pompa facit. Ad læuam huius Interfenestrij nonnulla scripta a Diacono obsignantur, ne callide amplius deprauari possent. Episcopi item libros Catholicorum Patrum attente inibi legere ac conferre cernuntur, vt propositiones Patrum ab hæreticis & a Machario præsertim Patriarcha Antiocheno truncatim & per fraudem citatæ, inuenirentur: cuius rei veritate inspecta Macharius ipse in medio adstans mitra & Pallio spoliatur, eiusq. loco Theophanes siculus Abbas eligitur, & Stephanus item Monachus eius discipulus eodem in loco Diaconatus veste exuitur. Ad hanc eandem partem in eminentiori loco Imperatorem videre est.

Ad dextram vero cernitur Ioannes Episcopus Portuensis, qui die sancto Paschatis Missam more Latino, & sacra, sollemniq. pompa in Ecclesia sanctæ Sophiæ celebrauit, cui sollemnitati Cardinales duo, præsertim Legati, & Imperator interfuerunt. Ad eandem partem Diaconus in suggesto conspicitur, qui summi Pontificis Epistolas sententiarum grauitate, verborumq. ponderibus respersas, ac sententiam contra hęreticos legendi, promulgandiq. actu repręsentatur. Huius Concilij Inscriptio hisce legitur verbis:

S. Agathone Papa, Constantino Pogonato Imp.
Monothelitæ hæretici vnam tantum in Christo
voluntatem docentes exploduntur.

Hoc

Hoc denique in Cōcilio sollēni ter Missa decātata, processio Episcoporum celebrata fuit, vt inibi videre licet. Antistes item Rauennas, qui exarchorum fretus potentia, sedi Apostolicæ non obtemperabat, ad obedientiam rediјt, decretumq. fuit, vt electio Cleri Rauennatis irrita foret nisi Romani Pontificis auctoritate comprobaretur.

Hæc de ijs, quæ ad huius Interfenestrij pertinent picturas: nunc reliquum est, vt alia ad eandem Synodum pertinentia, & scitu quidem dignissima explicemus.

Sexta hæc & vniuersalis synodus (vt Concilij Nicæni Patres tradunt) sub Constantino IIII. cœpta, nullum edidit Canonem, sed sub Iustiniano II. eius filio post obitum patris Imperium suscipiente, quattuor aut quinque post annis in Trullo coacta centum & duos edidit Canones, quos Gentianus Heruetus Aurelianen. ex Græcis exemplaribus in Latinam transtulit linguam, sicut frater Bartholomæus Carranza Miranden. instituti sancti Dominici in sua Conciliorum summa testatur. Horum CII. Canonum in Concilio Generali VII. & Nicæno II. mentionem factam esse, Canonemq. octuagesimum secundum de imagine Christi in figura Agni in fauorem imaginum citatum esse constat. Horum item Canonum Nicolaus I. in sua Epistola ad Michaelem Imperatorē scripta meminit, dicens, Iustinianū II. Imp. eorundē Canonum confirmationem a Ioanne VII. humiliter postulantē accepisse: quē Imperatorem tanquā pijssimum Nicolaus I. in Epistola eadē laudauit. Anastasius etiam Abbas, & Apostolicæ sedis Bibliothecarius in præfatione synodi VIII. Generalis ait, in Synodo VI. nullam, præter fidem, regulam fuisse editam: sed quas eius asseuerant regulas longe post sextam Synodum ab ipsis constat esse penes se priuatimq. depromptas. Patres item, qui ex Oriente, & Occidente ad Synodum Florentinam conuenerunt, citant hos CII. Canones sextæ Synodi in Trullo celebratæ. Gratianus denique in Decreto, aliquot Canones, quos nominauimus, citat, & sextæ Synodo ascribit, vt suis in locis videre est. Hinc nouem Canones in volumine Conciliorum Coloniæ excuso appositi tamquam nothi, & adulterini reiecti sunt, & iure quidem, sicut ex his, quæ hucusque narrata sunt, clare patet.

Nic. 2. & Gener. 7. Act. 6. to. 2. Act. 4. id etiam omne explicatur.

Act. 5. & explicatius Act. 6. to. 2.

To. 2. Concil.

Nica. 2. & Gener. 7. Act. 4. to. 2.

Scitu

Scitu præterea dignum eſt, præfationis loco allocutoriam Patrum 227. ex ijs, qui in Trullo conuenerunt, ad Imp. Iuſtinianum reperiri orationem, in qua oſtendunt, in duabus vniuerſalibus, Synodo quinta ſcilicet, quę fuit Iuſtiniano Magno regnante, & ſexta, quæ fuit Conſtantino Pagonoto imperante, Canones ad Eccleſiarum conſtitutionem, ſicut reliquæ quattuor ſanctæ vniuerſales Synodi fecerunt, editos non fuiſſe: ob idq. Patribus 227. ſub Iuſtiniano II. in Trullo iterum congregatis, hanc Synodum ad duarum ſupplementum fuiſſe celebratam: quæ propterea nec ſexta propriè nominatur, ſed πενθέκτη, ideſt quiniſexta: nam quod quintæ & ſextæ Synodo deerat, repleuit: & vniuerſalis re uera nuncupatur, & eſt. Hæc ex fratre Bartholomæo Carranza ſummæ Conciliorum Auctore.

Nic. 2. & Gener. 7. Act. 4. & 6. to. 2.

In Summa Cõcil. Generale 6. poſt finẽ Act. 18.

Adde etiam, quòd ſeptima Synodus ait de hac re non eſſe dubitandum: nam, vt ipſa teſtatur Synodus, qui temporibus Conſtantini ſubſcripſerunt, ijdem illi ſub Iuſtiniano dictos Canones ſubſignarunt, vt ex eorundem propriarũ manuum immutabili ſimilitudine clare patet: neceſſeq. erat (inquit) vt poſt Synodũ vniuerſalẽ Canones quoque Eccleſiaſtici ederẽtur. Hinc nõ noua Synodus, ſed Synodi cõtinuatio dici debet.

Nic. 2. & Gener. 7. Act. 4. & 6. to. 2.

Præterea Hadrianus primus ad Taraſium Epiſcopũ Conſtantinopolitanum ſcribens, ſextam Synodum cum omnibus ſuis Canonibus ſe recipere aperte ait, eiuſdemq. Taraſij erga ſextam Synodum, & ſacras imagines fidem laudat: immo in eadem Epiſtola, figuram Chriſti in forma Agni digito ſancti Ioannis Baptiſtæ demonſtratam inter dictos Canones diuine, & legaliter promulgandos receptam eſſe teſtatur, ac laudat. De hac vero Epiſtola ad Taraſium Nicolaus Papa primus mentionem facit.

To. 2. Concil.

To. 2. concil. Act. 2. Nic. 2. Gener. 7. & in ſumma Cõcil. can. 82.

His autem, quæ narrauimus, non refragatur ſecundus dictæ Synodi Canon, qui Canonem Cypriani in Concilio Carthaginenſi de hæreticis rebaptizandis confirmare videtur: non enim Canonem vniuerſum, ſed partem quandam confirmat, quæ ad aliquos certos hæreticos pertinet, præſertim vero Paulianiſtas ſiue Paulianos a Paulo Samoſateno ſic nuncupatos. Hi enim in nomine ſanctiſſimæ Trinitatis non baptizabantur. Quare in Concilio item Nicæno decretum fuit,

vt ſi

vt ſi qui ex illis ad Eccleſiam redirent, rebaptizarentur, quòd veram baptiſmi formam non tenerent, atque adeo nec verum baptiſma ſuſciperent.

Concil. Generale. 7. c.19. Et 1. q.1. c.53. Paulian.

Quomodo autem dictus Cypriani Canon recipiatur, Canon 95. eiuſdem ſextæ Synodi aperte declarat, vbi alij hæretici nominantur, qui ad Eccleſiam venientes tamquam Gentiles recipiebantur. Hunc in modum Gelaſius Papa opuſcula Cypriani, ijs videlicet exceptis, quæ Eccleſia reprobauit, ſe recepiſſe fatetur. Nam ante Gelaſium, immo ante S. Auguſtinum opinio Cypriani de hæreticis rebaptizandis damnata fuit.★ Qui enim in nomine ſanctiſſimæ Trinitatis, hoc eſt Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, iuxta formam a CHRISTO inſtitutam, vel tantum in CHRISTI nomine ſicut in Actibus Apoſtolorum legimus, baptizati ſunt (vnum quippe, idemq. eſt, vt S. exponit Ambroſius) conſtat eos non eſſe denuo baptizandos vt in Decreto legitur. Forma namque ab Apoſtolis tradita, eſt eadem implicite cum ea, quæ a CHRISTO inſtituta fuit: quam etſi Apoſtoli Spiritus ſancti conſilio ad tempus mutauerunt, vt CHRISTI nomen, quod apud Iudæos contemptui & odio erat, amabile, ac venerandum redderetur, forma tamen ſubſtantialis implicite permanebat: nam ſub CHRISTI nomine intelligitur Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Pater eſt vngens, Filius, qui Græce dicitur CHRISTVS, eſt vnctus, & Spiritus ſanctus eſt ipſa vnctio. Vnde mutatio hæc non ſubſtantiæ, ſed modi potius, ſiue ritus dici debet: et huiuſmodi poteſtas mutandi ſemper in Eccleſia fuit, vt in Sacramentorum ſcilicet diſpenſatione, ſalua illorum ſubſtantia, ſicut ſacroſancta Synodus Tridentina aperte ait, ea ſtatueret, vel mutaret, quæ ſuſcipientium vtilitati, ſeu ipſorum ſacramentorum venerationi, pro rerum, temporum, et locorum varietate expedire iudicaret.

Concil. Gener. 6. can. 95.

S. Aug. contra Donatiſtas li. 2. c. 31. 32. to. 7.

★ Decr. p. 3. De conſecr. diſt. 4. cap. 24. Matt. vlt. Act. 2. 19. Amb. li. 1. de Spirit. ſan. c. 3.

S. Bonau. 4. ſent. diſ. 23. art. 1. quæſt. 1. in corp.

Seſſ. 21. c. 2.

Quod autem in hac eadē ſexta Synodo ſedem Conſtantinopolitanam Romanæ ſedi æqualem facere videtur, id non præciſe, & omnino intelligitur, ſed quantum ad æqualia priuilegia, ſiue ſimilia vtriuſque Eccleſiæ, hac tamen conditione adiecta, vt Cōſtantinopolitana poſt Romanam ſedem ſecundum locum teneret, ſicut inibi videre licet.

Can. 36. Et diſt. 22. cap. 6. Renouantes.

K Quod

Can. 12. et 13. et dist. 31. c. 14. Aliter. Quod item de matrimonio olim ſacerdotũ in hac ſexta Synodo decretum fuit, non vniuerſæ Eccleſię, ſed tantum Orientali legem præſcribit, vt ab eodem Carranza optime in eundem Canonem ſcribente animaduerſum eſt: nec illud decretum matrimonij diſſolutionem, ſed potius ſeparationem religioſamq. vitam ob perpetuum ſacrificium comprehendebat: vſus enim ſacerdotalis dignitatis actualem munditiam iure poſtulat: ſiquis autem ex conſenſu vxoris ordinabatur, continebat: ſin ſecus, non ordinabatur.

Can. 55. Quod denique in hac eadem Synodo Eccleſiã Romanam die ſabbati, vno excepto, ſancto ſcilicet ſabbato maioris hebdomadæ, non ieiunare obligat, ex inſtituto ſanctorum Apoſtolorum, *Can. 65.* cuius contrarium ad hanc vſque diem ſeruauit Romana Eccleſia, huius Concilij Generalis dignitati non aduerſatur. Quamuis enim vniuerſalis Synodus legitime congregata Romanam Eccleſiam ad id obligare potuerit, cum tamen huius generis decretum de non pertinentibus ad fidem exiſtat, conſuetudoq. foret contraria, hæc locum obtinuit ex Beati, ac Patris noſtri Auguſtini ſententia ad Caſulanum necnon ad Ianuarium ſcribentis. *To. 2. epiſt. 86. circa finem. & epiſt. 118. c. 2. & diſtin. 12. c. 40. Illa. §. alia.* Quod enim (ipſe ait) neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungitur, indifferenter eſt habendum, & pro eorum, inter quos viuitur, ſocietate ſeruandum eſt. Mater mea (inquit) Mediolanum me conſecuta, inuenit Eccleſiã ſabbato non ieiunantẽ, cœpit perturbari, & fluctuari quid ageret, cũ ego adhuc catechumenus, talia non curarem: ſed propter ipſam, conſului hac de re beatiſſimæ memoriæ virum Ambroſium, Mediolanenſem Epiſcopum, a quo ſum Mediolani baptizatus: qui reſpondit: Cum Romam venio, ieiuno ſabbato: cum hic ſum, non ieiuno. Sic etiam tu ad quam forte Eccleſiam veneris, eius morem ſerua, ſi cuiquam non vis eſſe ſcandalo, nec quemquam tibi. Hoc cum Matri renunciaſſem, libenter amplexa eſt. Hæc ex Beato Patre Auguſtino in ijs Epiſtolis, quæ ad Caſulanum, & Ianuarium ſcriptæ ſunt. Canones igitur, in Trullo celebratos, vt rem tandem concludam, authenticos eſſe exiſtimo. Si autem aliter de ijs ab Eccleſia decretum fuerit vnquam, eius iudicium omnino amplector, cui me ſemper omnibus in rebus ſubditum eſſe profiteor, ac declaro.

DE

DE CONCILIO NICÆNO II.

In VI. Interfeneſtrio, ad dextram Bibliothecæ Vaticanæ depicto.

NICAENVM Concilium II. & Generale VII. in Nicæa Aſię ciuitate, vbi prima Synodus Generalis tempore Silueſtri Papæ, & Conſtantini Imperatoris cōgregata fuit, celebratum eſt, in Eccleſia maiori ſanctæ Sophiæ ſub Hadriano primo, & Conſtantino VII. Irenes filio Imperatore a Patribus 350. circa annum Domini 581. ſeu 775. vel 790. contra Iconomachos, qui imagines in Eccleſijs damnabant. Quare hac in Generali Synodo decretum fuit imaginum expreſſiones relatiue eſſe adorandas, ſanctorumq. reliquias eſſe honorandas: aliud eſt enim picturas abſolute adorare (quod nō licet) aliud vero per picturas cognoſcere quid ſit adorandum: etenim non repræſentantes figuras & imagines, ſed res repræſentatas adoramus, & imagines quatenus repræſentant. Adoratio enim non in imaginibus terminatur, ſed ad prototypum refertur.

Gener. 7.

Imaginū ſanctorum ueneratio.

Hoc item in Concilio multa de Angelis pertractata ſunt & præſertim an ſint corporei, & de vſu pingēdi eos: de ipſorū autē, vt ſic dixerim, corporeitate nihil fuit decretū, etiam ſi Taraſius Patriarcha Conſtantinopolitanus ex doctrina B. Ioannis Theſſalonicenſis cum gentili quodam de vſu imaginum diſputantis coram Patribus affirmarit, Angelos pingi oportere, eo quia circumſcribi poſſunt, & vt homines apparuerunt; ſacraq. Synodus viſa non fuerit improbare, ſed potius hanc ſententiā approbare: Synodus enim non affirmauit, Angelos eſſe corporeos, ſed modū conuincendi Gentilē, vſumq. pingēdi Angelos approbauit. Nam quandoque licet extremum probare, vt alterum auferatur. Hæc autem controuerſia nondum Eccleſiæ cenſura terminata eſt.

Angeli an ſint corporei.

Huic Concilio Petrus Archipresbyter, Cardinalitijs veſtibus indutus, & Petrus Monachus Abbas ſancti Sabbæ loco Hadriani ſummi Pontificis præſediſſe repræſentantur, & inter alios

Cōcilij Legati.

Epiſcopos Stephanus Epiſcopus Vibonienſis, & Stephanus Epiſcopus Tropienſis Calabriæ interfuerunt. Tres Epiſcopi in medio adſtantes ſuæ pœnitentiæ libellos promulgare conſpiciuntur, vt inibi videre eſt, vbi vnus ex tribus, flexo genu, palinodiam, quam vulgo retractationem vocitamus, actu recantandi repræſentatur.

Ad dextram huius Concilij, ſeu Interfeneſtrij partem imaginum adorationes cernuntur, ſancto Luca Euangeliſta Beatæ Mariæ ſemper Virginis filium ſuum puerulum Chriſtum Saluatorē noſtrum in ſinu geſtātis ad viuum olim per pictoriā artem exprimente. Diaconus præterea in ſuggeſto adſtans Concilij decreta promulgare cernitur, vniuerſa Synodo acclamante. Huius Concilij Inſcriptio in hanc legitur verborum formam:

Hadriano Papa, Conſtantino Irenes
F. Imp. impij Iconomachi reijciuntur,
Sacrarum Imaginum veneratio confirmatur.

Hoc in Concilio Acta ſextæ Synodi citata fuerunt, & approbata, vt dicta in Synodo monſtratum eſt. Itaque nihil eſt, quòd hac de re plura nunc verba faciamus.

DE CONCILIO
CONSTANTINOPOLITANO IIII.
Ad dextrum Bibliothecæ Vaticanæ angulum depicto.

Gener. 8.

CONSTANTINOPOLITANVM IIII. Concilium, Generale vero VIII. Conſtantinopoli ſub Hadriano ſecundo, & Baſilio Imperatore circa annum Domini 870. a Patribus quadringentis fuit celebratum contra Photium hominē peſſimum, hæreticum, & Eccleſiæ rebellem, ac falſarium cognomento Veclàs, hoc nomine a ſe callide conficto, ſibiq. acquiſito. Hic primus manifeſtiſſime contra Dei Eccleſiam inſurrexit, Ignatiumq.

Photius dictus Veclas, quid ſibi velit, vide Anton. p. 3. Tit. 22. c. 13. §. 10.

tiumq. a ſede Conſtantinopolitana deturbauit,eamq. tyrannice occupauit.

Huic Concilio,loco ſummi Pontificis, Diaconus Cardinalis, duoq. Epiſcopi interfuerunt. Præſens etiam adfuit Photius,quē ſenecta ætate grauem baculo innixum, & ad Patres gradiētem, ad læuam Concilij partem videre eſt. Ab eo autē baculum Marinus Vicarius Romanus auferri mandauit dicens: Baculus dignitatis paſtoralis eſt ſignum : quod hic habere haudquaquam poteſt,quia lupus eſt,non paſtor. *Concilij Legati.*

Ad læuā eiuſdē Cōcilij partē Epiſcopi,Presbyteri,Diaconi,ac Subdiaconi, qui cū Photio ceciderunt,libellos pœnitentiæ corā Synodo flexis genibus proferētes, manuum impoſitione recepti cernuntur. Ignatius autem Pallio iterum decoratus ſedi Conſtantinopolitanæ, vt ad læuam cernere licet, reſtituitur, Photio expulſo. Diaconus denique ad dextram Concilij partem in ſuggeſto adſtans reſtitutionem Ignatij, & Photij depoſitionem actu legendi repręſentatur. Inſcriptio huius Concilij hæc eſt:

Hadriano II. Papa, & Baſilio Imp. S. Ignatius Patriarcha Conſtantinopolitanus in ſuam ſedem (pulſo Photio) reſtituitur.

Ad alteram Concilij huius, ſeu anguli partem, Photij chirographa comburi conſpiciuntur,necnō acta omnia conciliabulorum, quæ ab eodem Photio contra Nicolaum I. Papam, & Ignatium Patriarcham Conſtantinopolitanum celebrata ſunt, vt ex Inſcriptione, quæ infra legitur in hanc verborum formam, videre eſt.

Ex Decreto Concilij Baſilius Imper. Chirographa Photij, eiusq. conciliab. acta comburi iubet.

Hac Synodo ſeptem præcedentes confirmantur: multiq. Canones, qui non extant in exemplari Græco, vt ait Genebrardus, eidem attribuuntur Concilio, cui Donatus Oſtienſis, Stephanus Nepeſinus Epiſcopi, & Marinus Diaconus, Legati Hadriani Papæ, vt diximus, præfuerunt. *Gener. lib. 4. Chron. an. Chriſti 870. Platina. Lib. Cōcil. & alij.*

DE

QVI VARIOS IDIOMATVM CHARACTERES *VARIAQ. DISCIPLINARVM genera inuenerunt.*

Dimensio Bibliothecæ Vaticanæ. BIBLIOTHECA Vaticana plurimis cameris, ac porticibus amplificata, a basi ad fastigium est palmorum 130. cuius pars superior, in qua libri asseruantur, longitudinē palmorum 318. latitudinem 69. altitudinem vero 40. septemq. columnas parastaticas lateritias, & quadratas ipsum fornicem superiorem distinguentes ac sustentantes complectitur: quarum singula quæque Imagines saltē quattuor eorum scilicet, qui varios idiomatum characteres, vel disciplinas, siue libros inuenerunt, depictas comprehendit.

De Hebraicis litteris ab Adamo inuentis.

ANTEA vero quàm de Columnis parastaticis dicere aggrediamur, de primo homine diuinitus edocto, primoq. disciplinarum, litterarumq. Inuentore sermonem habere oportet. Hic enim è regione primæ Columnæ parastaticæ in semicolumna lateritia parieti annexa a tergo introitus Bibliothecæ per pictoriam artem repræsentatus, pelliceisq. vestibus amictus, altera manu pomum, altera ligonem gestare cernitur.

Per pomum peccati origo innuitur: itemq. illud omne, quod ex peccato originali in vniuersum genus humanum transfuso mox natum est. Adam enim ad Dei imaginem, *Gen. 3.* & similitudinem creatus, dum astu satanæ per serpentem tanquam per fistulam loquentis peccat, ne Heuæ vxori suæ ad pomum comedendum contra diuinum præceptum cohortanti tristitiam afferret, mors, atque omnes calamitates generi humano subortæ sunt: atque hunc in modū similitudine amissa, gratia scilicet, atque iustitia originali deperdita, qua ex diuina liberalitate fuerat affectus, in imagine deformata

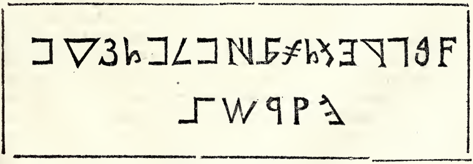
mata in naturalibus ſcilicet vulneratis derelictus eſt homo. Hinc de donis gratuitis amiſſis, naturalibus vulneratis, totq. miſerijs, & calamitatibus per peccatũ acquiſitis appoſite cecinit Poeta ille dicens: *Adam primus homo damnauit ſæcula pomo.*

Quibus item de cauſis pellicea, & brutalis illa veſtis eidem homini denudato recte congruit, cum Pſalmographus *Pſal.48.*
inquiat: Homo cum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Idq. etiam ad perpetuam mortis memoriã factum eſt, vt ſci- *Annal. Glycæ p. 1.*
licet ipſe recordaretur illius diuinæ ſentẽtiæ: Morte morieris. *Gen. 2.*

Per ligonem fit alluſio ad id, quod ei Deus dixerat: In ſu- *Gen. 3.*
dore vultus tui veſceris pane tuo: agriculturæq. ars perbelle, & aperte repræſentatur: Adam enim, vt in Scriptura ſa- *Sap.10.*
cra legitur, pœnitentiam egit: quam exorſus eſt, cum ſe a facie Domini abſcondit, metuens iuſtam eius iram (nam fa- *Gen. 3.*
cies Hebraice irã ſignificat) annisq. fere mille in ea perſeueraſſe narratur, Agricolaq. Agricolarumq. exemplum fuiſſe *Cap. 13.*
in Zachariæ prophetia legitur. Adam igitur hunc in modum, quem deſcripſimus, per pictoriam artem ſatis belle effictus, atque ita vt ipſe tanquam a Deo, Artifice optimo formatus, quoad fieri poſſet, repræſentaretur. Supra huius caput characteres, ſiue litteræ antiquiores, nunc Hebraicæ dictæ, leguntur vt infra. Ad eiuſdem vero Adami pedes Inſcriptio Latina in hanc legitur verborum formam:

Adam diuinitus edoctus, primus ſcientiarum, & litterarum inuentor.

Hebraicum Alphabetum antiquius.

RATIO ipſa perſuadet, Adamum diuinitus edoctum diſciplinas, certosq. præſertim ſcribendi characteres adeo neceſſarios alijs præmõſtraſſe, ſicut Inſcriptio docet: hanc autem ſcribendi formam hoc loco poſitam Hebraicas inter litteras antiquiorem, primumq. Alphabetum fuiſſe credendum eſt: quod inſtar ceterorum Hebraicorum a dextro in ſiniſtrum latus legitur. Sed quamuis hunc ſcribendi modum naturæ magis proprium eſſe nonnullis rationibus Hebræi tueantur, necnon glorientur ſe cæli motum a dextro in ſiniſtrum in ſcribendo imitari, ego tamen cum eruditis viris Latinis, quibuſcum non ſum conferendus, hanc rationem cum alijs id genus argumentis paruipendens (*Ariſt. lib. 2. cæli tex. 7. & 13.*) (cælum namque nec proprie dextrum, nec ſiniſtrum habet, quia nec eſt animal, nec eius motus incipit, nec habet diuerſas figuras, ſed tantum ex parte Orientis & Occidentis quodam modo habere poteſt) a ſiniſtro in dextrum ſcribendum eſſe autumo, mihiq. perſuadeo: ceteris vero poſthabitis rationibus, hoc vnum inuictum in medium affero argumentum ex eorumdem Hebræorum modo ſcribendi deſumptum. Eos enim, vt cetera omittam, inter ſcribendum, litterarum ipſarum virgulas, ac lineas directas, aut tranſuerſas a ſiniſtra inchoatas in dextram deſinentes terminare conſtat. (*Ariſt. lib. 1. cæli tex. 19. in fine.*) Quæ igitur partis eſt ratio, eadem & totius eſſe debet: & quemadmodum linearum tractus efficitur, ita litterarum quoque ordo ſeruandus eſt. Vſus tamen inualuit, vt Hebraicum Idioma a dextro in ſiniſtrum ſcribatur, & legatur: quod Syriacis, & Chaldaicis litteris, necnon alijs multis commune eſt, quæ item cum eodem Idiomate aliqua ex parte quantum ad numerũ, & figuras affinitatem habent.

Hæc de modo ſcribendi Hebraicum Idioma, quo tanquam myſteriorum pleno, vt Sanctus Hieronymus ait, (*Hieron. in Pſal. 82. to. 7.*) ceterarumq. linguarum primo, Deum in ſuppoſita creatura ad primos Parẽtes allocutum fuiſſe, eoſdemq. cum diabolo ſermonem, congreſſumq. habuiſſe, rebusq. nomina ab Adam impoſita, Moyſiq. legem denique fuiſſe datam credendum eſt, vt multi, & eruditi quidem Viri affirmarunt. (*Hebr. opinio.*) Nec deſunt qui dicant hac Hebraica lingua omnes tandem aliquando locuturos. Sicut enim (inquiũt) ante ædificationem Turris, quam Nemroth

roth post diluuium ædificandam ad vim aquarum tempus in posterum euadendam curauit, (vnde ex huiusmodi insa- *Gen. 11.* nia tanta homini sermonis varietas, linguarumq. confusio innata est, vt quot orbis Regiones sunt, tot hominum linguæ sint) vna lingua omnes populi loquebantur, ita conuersis omnibus ad cultum veri Dei, omnes Hebraice locuturos esse aiunt. Quamuis autem S. Hieron. Hebræos ita opinantes, vna *S. Hieron.* scilicet hac Hebraica lingua in fine mundi omnes locuturos, *in 6.c. Sophoniæ. to.* irridere videatur, terrã tamen vniuersam vnius labij, vt scri- *5.* ptura Sancta testatur, post diluuium, fuisse non inficiatur. *Gen. 11.* Id quod etiam ante diluuium extitisse affirmandum est, vt infra dicetur. Hæc in vniuersum de Hebraica lingua mihi dicere visum est: cetera vero infra dicentur, cum alibi de hoc Idiomate loquendum sit. Reliquum est igitur, vt ad primam Columnam parastaticam accedamus.

DE PRIMA COLVMNA PARASTATICA,

quæ litteras Hebraicas, Chaldaicas, & Syriacas, earumdemq. Inuentores comprehendit.

De Filijs Seth, Astrologiæ Inuentoribus, litterarumq. Hebraicarum cultoribus.

IN PRIMA primæ Parastaticæ Columnæ facie Theatrum versus, duo Iuuenes pelliceis vestibus amicti conspiciuntur, filij scilicet Seth, & Adæ nepotes, litterarum Hebraica- *Geneb. lib.* rum cultores, & Astronomiæ inuentores an- *1. Chron. anno 235.* no mundi 235. vt Iosephus testatur, etiam *Ioseph. li-* si ipsum Seth earundem inuentorem fuisse affirmet Suidas, *bro 1. antiqu.* & Philo primam litterarum inuentionem Abrahæ tribuat. Dictorum vterque Iuuenum effictæ Columnæ, vel Tabulæ fragmentum apud se habet, super ea manum suam tenens.

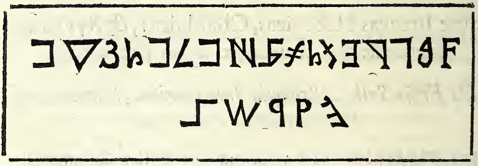
Hi enim duas columnas, siue tabulas fecerunt, quarum vna lateritia erat, altera ænea, siue marmorea: illa contra ignis conflagrationes, hæc contra aquæ alluuiones, vt monimenta ipsa diutius conseruarentur, ac permanerent, cum Adam, eodem Iosepho teste, rerum omnium futurum interitum prædixisset. Hisce in columnis liberales artes, eas præsertim, quæ ad obseruationem siderum pertinent, conscripserunt. Hinc ab Hebræis ad Ægyptios, & Chaldæos, & deinde ad reliquos Astrologiam manasse credendum est. In earum altera promissionem de semine, idest de Christo, Adæ factam, cælatam dicunt: Iosephus autem ad suam vsque ætatem columnam illam marmoream in Syria durasse, testatur. Supra harum imaginum caput, Hebraicum legitur Alphabetum: infra earundem pedes hæc legitur Inscriptio:

Genebr. li. 1. Chron. anno mūdi 235.

Lib. 1. de antiq. rerum.

Filij Seth columnis duabus rerum cælestium disciplinam inscribunt.

Alphabetum Hebraicum antiquius.

ALPHABETVM hoc loco positum est idem cum superiori. Filij enim Seth eo vsi sunt, quod sibi ab Adamo præmonstratū fuisse opinandum est. Nam, vt diximus, non solum post diluuium, verum etiam ante ipsum omnes vna tantum lingua locutos fuisse credendum est, cum post Turrim a Nepotibus Noe ædificatam linguarum confusio, atque diuisio sequuta fuerit, sicut Scriptura sacra testatur. Quòd autem vna, eademq. lingua Hebraica ante

Appendix Thes. Ambros. de introduc. linguarum.

Gen. 11.

diluuium,

diluuium, ac temporibus przsertim filiorum Seth extiterit, ex eo nonnulli credunt, quod in Genesi de Enos narratur: vbi ipse inuocare nomen Domini cœpisse dictus est. Enos enim cœpisse inuocare Deum, non ita intelligitur, quòd Abel & Cain sacrificando id nō factitasse credendum sit, sed tunc cœptum esse inuocare in nomine Iehouah, iuxta locutionem Hebraicam, opinandum est, sicut Caietano placet, quamuis alij arbitrentur, Enos cœpisse inuocare nomen Domini, quasi primus inuenerit imagines quasdam, per quas orationum deuotio excitaretur: vel quia eius tempore instauratus fuerit Dei cultus, ritusq. cœperit ceremonijs colendi Deum. Alij vero ex hoc eodem loco, atque ex hoc nomine Iehouah, hanc linguā, quæ Hebraica nuncupatur, ante diluuium fuisse autumant: hoc enim quattuor litterarum nomē, quod tetragrammaton dicitur, cui etiā admirandas Hebręi virtutes tribuūt, illius est linguæ, illiusq. characteribus scribi solet. Adde etiam quòd Iosephus, vt in Exemplaribus manuscriptis Hebraicis & impressis legitur, recenset Epistolam ab Alexandro Magno ad Aristotelem præceptorem suum scriptam de sepulchro Cainan filij Enos, qui fuit ante diluuiū, in Ciuitate Persiaca inuento: cuius Epitaphium litteris Hebraicis scriptū fuisse de Diluuio futuro Alexander testatur: quas quidē litteras antiquiores fuisse credendum est: quibus etiam, vt S. Hieronymus in Ezechielem ait, eousque Samaritani vtebantur.

Gen. 4. in fine. *Caiet. in hunc locū.* *Aloys. Lipp. in catena.* *Iehouah Tetragrāmaton.* *Lib. 2. de Antiqu. c. 11.* *Gen. 5.* *S. Hieron. in cap. 9. Ezech. to. 4.*

Testimonium de eo, quod in sepulchro Cainan repertum fuit.

וַיִּכְתּוֹב אֶת הֶעָתִיד לִהְיוֹת מַחַמַּבּוּל עַל לוּחוֹת אֶבֶן וְהִנֵּם
שָׁם וְהַכְּתָב כְּתַב עִבְרִי

Admiror autem, cur extrema littera superioris Alphabeti figuram T, Thau, quæ sanctissimæ Crucis similitudinem repræsentat, non habeat, sicut in antiquioribus Hebræorum litteris reperiri Sanctus Hieronymus ait, nisi hoc sit ijs antiquius: Thau enim figura, quæ ipsi Thau, ת, recentioris Albeti Hebraici non est adsimilis, sic scribi solet T, †, vt ex multis Alphabetis, quæ ex libris, qui cuidam Salomoni ascribuntur, desumpta sunt, Apollonio eius interprete, sicut ex Thesei Ambrosij Canonici regularis Lateranensis in

S. Hieron. vbi supra. *Appendix Thes. Ambros. de introd. linguarum.*

varia linguarum genera Introductione videre licet: vbi inter multa diuersarum linguarum Alphabeta, vnum Iacobitarum extat Alphabetum, cuius littera extrema figuram Crucis omnino repræsentat, hoc modo †. Hæc autem littera, siue figura, Symbolum nostræ redemptionis, quæ per Crucem consummata est, ante aduentum Saluatoris nostri in carnem, absolutionis signum, Salutaremq. notam præseferre visa est, vt legitur in Ezechiele, vbi signa Thau super virorũ gementiũ frontes scripta esse, legitur: & qui huiusmodi figura inueniebãtur insigniti, salutẽ consequebantur. Quãuis autẽ littera Γ, Thau Hebraica antiquior cum T, Græca Taf, & Latina, T, quantũ ad figurã habeat affinitatẽ, ab ijsdẽ tamen quantũ ad sonũ non parũ differt: illa enim suauis est, hæ autẽ insuauissimæ a Cicerone appellantur: A θ, θῆτα vero Theta Græco, & figura, & sono, atque symbolo lõge distat: nã Thau salutare est: Theta autem lethiferum: propterea quòd θ, erat mortis nota, vel quia per mediũ telo est trãsfixa, vel quia est prima dictionis, θάνατος, littera, quæ mortem significat. Hinc Martialis illud Theta mortiferum, Persius autẽ nigrũ appellauit dicẽs: *Et potis est nigrum mortis præfigere Theta.* Alius: *O nimium ante alias infelix littera Theta.* Nec est mirum quòd Thau figuram Crucis habẽs diuersam a Theta significationem habeat, cũ Christus Saluator noster in ligno sanctissimę Crucis mortẽ nostrã moriendo destruxerit, vitamq. resurgendo repararit. Vtcumque autẽ sit quod de antiquioribus characteribus Hebraicis dictũ iam fuit, quas in Bibliotheca Vaticana inuenimus litteras, nos hic apponendas censuimus, quibus Astrologiam a filijs Seth conscriptam esse credendum est. De filijs autem Seth hactenus, vt de Abrahamo tandẽ loquamur.

Ezec. c. 9.

Cicer. in Ora. ad M. Brutum.

Lib. 7. ad Castricũ. Persius sa ty. 4.

DE ABRAHAMO ET SYRICARVM, CHALDAICARVMQ. LITTERARVM INVENTORE.

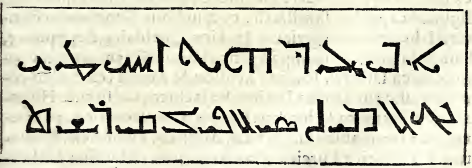
ALTERA in Columnæ facie Abrahã, primus Patriarcha, senex, vestibus oblongis indutus, & machæratus, circinum, & amussim, siue regulam & normam, quã nunc Quadram passim vocãt, dextra manu tenere cerni-

tur.

tur. Machæra cinctus pingitur Abraham ob prælium, quod
annum septuagesimum quintum agens, contra Chodorla- *Gen. 14.*
homor Regem Elamitarum, & Thadal Regem gentium,
& Amraphel Regem Sennaar gessit, vt Loth nepotem suum,
& mulieres atque viros, substantiamq. Sodomorum & Go-
morrhæ ab inimicis ablatam recuperaret. Hinc potitus vi-
ctoria reuertitur, & pane vinoq. sollemniter prius oblato a
Melchisedech, Dei nomine inuocato, excipitur ac benedici-
tur. Circinũ & amussim dextera tenere cernitur ob mathema- *Epinomis.*
ticam, quã sacerdotibus Aegyptijs tradidisse fertur, vt scribit *1. legũ ap-*
Iosephus, & Plato in Epinomide id quodã modo videtur in- *pẽdix, vel Phil. to. 5.*
nuere. Quod videtur confirmare Cicero, qui primos Astrolo- *Cic. lib. 1.*
giæ inuẽtores Chaldæos recẽset. Aegyptij enim illas ita exco- *de Diuin.*
luerũt vt putẽtur Geometriæ inuẽtores sicut Phœnices Arith- *nõ semel.*
meticæ esse dicuntur: cuius tamen lineas ab eodem Patriar-
cha cum in Palæstinam profectus est, acceperunt. Dicitur *Ex Geneb.*
etiã Abraham artem statuariã aliquãdiu exercuisse, a Tha- *li. 1. Chronic. an. mũ-*
re patre suo statuario idolorum fictore & venditore edoctus. *di 1949.*
Abraham præterea Chaldaicarum, seu Hebraicarũ litte- *Hebræ. in*
rarum inuentor fuit, Philone teste, qui arbitratur linguam *Beresith Rabba, &*
Hebræorum ipsam, vt B. Hieronymus narrat, esse Chaldaicã: *Suidas in*
quia Abraham de Chaldęis fuit. Vel potius teste Suida, sacras *Abrahã. Hieron. in*
litteras, & linguam sanctam olim inuẽtam conseruauit, cum *c. 1. Da-*
Adam, vel filij Seth dictarum litterarum, vt Iosephus ait, In- *nielis to. 4. Suidas in*
uentores dicantur, qui multis annis Abraham præcesserunt. *Abrahã, et*
Supra Abraham caput extat Alphabetum vt infra: ad eiusdẽ *Ioseph. lib.*
vero pedes legitur Inscriptio in hanc verborum formam: *1. Antiq.*

Abraham Syras, & Chaldaicas litteras inuenit.

Alphabetum Syriacum, & Chaldaicum.

NEC

NEC silentio prætereundum eſt, cur Inſcriptio Latina hoc loco poſita Syriacas, & Chaldaicas litteras vnico Alphabeto comprehendat. Id enim factum eſſe reor propter earundem linguarum vicinitatem, ſeu affinitatem, vt ſanctus Hieronymus teſtatur dicens: In hac Epiſtola (ad Galatas) modo Cephas, modo Petrus ſcribitur: non quòd aliud ſignificet Petrus, aliud Cephas, ſed quòd quam nos Latine, & Græce Petram vocamus, hanc Hebræi, & Syri propter linguæ inter ſe viciniam, Cepham nũcupent. Hinc ex Philonis ſententia, quam Hieronymus improbare viſus non eſt, Hebræorum ipſam linguam Chaldaicam eſſe dicendum eſt, quia, vt diximus, Abraham de Chaldæis fuit. Nec deſunt, qui autument Chaldaicam linguam eſſe, quam nunc Hebræam dicimus, atque ita fuiſſe vocitatam, vt Theodoretus præſertim ait, ex eo quòd Abraham, cum è regione Chaldæorum in Palæſtinã veniret, fluuium Euphratem pertranſijt. Hebra enim, vt aiunt, Syrorum lingua idem dicitur quod Euphrates: immo idem Theodoretus Syriacam linguam omnibus alijs antiquiorem eſſe arbitratur, vt nomina ipſa Geneſeos indicare videntur. Adam enim (ait) Cain, Abel, & Noe, propria ſunt linguæ Syriacæ: Syrorum namque mos eſt, terram rubram appellare Adam. Interpretatur autem Adam terrenus, aut pulueroſus, & Cain poſſeſſio, ſicut Adam ipſe de Cain innuiſſe videtur, cum Deum laudauit dicens: Poſſedi hominem per Deum. Abel idem quod luctus: primus enim viſus eſt mortuus, & primus parentibus luctum attulit. Noe vero idemquod requies. Vtcumque autem ſit, Hebraicam linguam, omnium matricem & mundo coæuam fuiſſe fatendũ eſt, vt S. Hieronymus, & Origenes teſtantur: & ex hac multę, ideſt 72. vt Hebræis placet, factę ſunt: quod colligunt è capitibus familiarũ, quæ in libro Geneſeos recẽſentur: Hebraica enim Syriacæ, Arabicæ, Chaldaicę, Aegyptiacę, Samaritanicæ, aliarumq. id genus linguarũ genitrix nũcupatur: Græca Doricæ, Ionicæ, Aeolicæ, & Atticæ, ex quibus cõmunis efficitur: Latina Italicæ, Valachicæ, Gallicæ, & Hiſpanicæ: Sclauonica Polonicæ, Boemicæ, Moſcouiticæ, ac ceterarum: Germanica Helueticæ, Anglicæ, Flandricæ, & aliarum: Tartarica Turcicæ, Sarmacanicæ. Abyſſina Aethiopicæ,

S. Hieron. in c. 2. ad Gal. to. 6.

S. Hieron. in cap. 1. Dan. to. 4.

S. Hieron. vbi ſupra.

Theodoretus q. 59. & 60. in Gen.

Gen. 4.

Hieron. in Soph. to. 5. Orig. hom. 11. Num.

Gen. 10.

Ex Geneb. lib. 1. Chronic. anno mundi 1850.

picæ, & Sabeæ. Hinc mirum non eſt, ſi Syriaca, & Chaldaica linguæ vnico Alphabeto comprehendantur, cum ex illa vna, antiquioreq. Hebraica lingua ceteræ originem traxiſſe perhibeantur: immo cum eadem ipſa Hebraica non ſolum quantum ad ſcribendi modum, verum etiam quantum ad characteres, atque verborum ſenſum, affinitatem non modicam ceteras linguas habere conſtat. Hæc hactenus, vt ad alia tranſeamus.

DE MOYSE ANTIQVARVM LITTERARVM APVD HEBRÆOS INSTAVRATORE.

TERTIA in Columnæ facie Moyſes Iudæorum Dux inclytus conſpicitur dextra manu librum, qui Pentatheucum repræſentat, tenere cernitur: qui ad ſiniſtram partem duas Tabulas lapideas apud ſe habet, in quibus fuerunt ſcripta decem Præcepta, quæ a Deo in Monte accepit. Inſtituit autem Moyſes leges ad Religionē & ad Rempublicam pertinentes 449. & amplius, totis illis quadraginta diebus, quibus fuit in Monte: quæ tandem, alijs deinceps additis, vſque ad 614. præcepta excreuerunt. Affirmantia quidem 248. quot hominum oſſa a Medicis numerantur: Negantia vero 366. quanta eſt ſumma dierum anni. Id quod ex illis duobus libris, ſuper quibus extant lapideæ Tabulæ, repræſentatur. Hic etiam Hebraicarum litterarum inuentor fuiſſe fertur, vt Euſebio placet, qui ait in libro de Temporibus, & in libro de Præparatione Euangelica Moyſem Iudæis primum litteras tradidiſſe, & a Iudæis Phœnices, poſtremo a Phœnicibus Græcos accepiſſe. Quamuis autem, vt nonnulli volunt, Moyſes Hebraicam linguam punctis inſignitam a Deo accepiſſe dicatur, dum legem in Monte ſuſcepit: dicitur tamen Inuentor Alphabeti antiquioris, quod Adamo primùm, deinde eius Nepotibus tributum eſt, cum eiuſdem

Anno mūdi 2609.

Affirm. & Neg. præcepta.

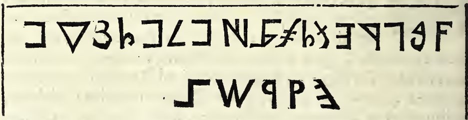
Lib. 8. & 10.

Alphabeti inſtaurator fuerit, & cultor, quo antiquiores non habemus Auctores, qui libros conſcripſiſſe perhibeantur. De Hebraicæ linguæ antiquitate ſanctus Pater Auguſtinus idem videtur ſentire dum ait: Non itaque credendum eſt, quod nonnulli arbitrantur, Hebræam tantum linguam, per illum, qui vocabatur Heber, vnde Hebræorum vocabulum eſt, fuiſſe ſeruatam, atque inde perueniſſe ad Abraham: Hebræas autem litteras a lege cœpiſſe, quæ data eſt per Moyſen, ſed potius per illam ſucceſſionem patrum, memoratam linguam cum ſuis litteris cuſtoditam. Denique Moyſes in populo Dei conſtituit, qui docendis litteris præeſſent, priuſquam diuinæ legis vllas litteras noſſent. Hæc Auguſtinus. Supra Moyſis caput, Hebraicum Alphabetum antiquius legitur: ad pedes autem Inſcriptio Latina, vt infra:

Lib. 18. de Ciu. c. 39.

Moyſes antiquas Hebraicas litteras inuenit.

Alphabetum Hebraicum antiquius.

ALPHABETVM hoc eſt idem cum primo, & ſecundo, quæ ſuperius poſita ſunt: & quamuis Hebraicas litteras non ſolum ante legem Moyſi datam, verumetiam ante diluuium fuiſſe conſtet, ſicut ſuperius monſtratum fuit: Moyſes tamen eas inueniſſe narratur, vt ex Inſcriptione Latina clare patet, quatenus characteres ipſos inſtaurauit, & illuſtrauit, dum Tabulas lapideas digito Dei ſcriptas accepit, ceteroſq. libros ijſdem litteris conſcripſit. De Hebraicis litteris antiquioribus hactenus: & reliquum eſt vt ad nouas Hebraicas accedamus.

Exod. 31. in fine.

DE

DE ESDRA NOVARVM LITTERARVM APVD HEBRÆOS INVENTORE.

QVARTA in paraſtaticæ Columnę facie Hebraicarum litterarũ,ſed recentiorũ inuentor Eſdras, Propheta, Sacerdos, & Scriba more ſacerdotali indutus, altera manu calamũ, altera vero librũ tenere cernitur. Hic a S.Auguſtino magis rerum geſtarũ ſcriptor quàm Propheta habitus fuit: Eſdras autem, inquit Auguſtinus, propheta forte cẽſendus eſt,quia Chriſtũ prophetaſſe viſus fuit cum orta quęſtione apud Regem quid fortius, aut potentius eſſet in rebus, Vnus dixit eſſe Regem, alter Vinum, tertius vero Mulieres, ſed ſuper omnia veritatem victricem eſſe demonſtrauit:quam Veritatem Chriſtum eſſe dicendum eſt.

Lib.18. de Ciu. c.36. to. 5. Ex 3. Eſd. 3. & 4.

Io. 14.

Hic item litteras nouas Hebræas,quibus nunc vtimur, inuenit,vt S. ait Hieronymus, poſt captã Hieroſolymã,& poſt inſtaurationem Templi ſub Zorobabel, cum ad illud vſque tempus ijdem fuerint characteres Samaritanorũ & Hebræorũ. Hic Cabbalã apud Hebræos collegiſſe dicitur, & ſeptuagintaduobus mandaſſe libris,quibus ſeptuaginta duorum ſeniorum doctrinã comprehendiſſe perhibetur: èquorũ numero eſt quartus liber falsò Eſdrę aſcriptus. Eos libros Ioannes Picus Mirãdulæ comes,et naturæ monſtrũ ſe habuiſſe ſcribit. Huius itẽ opera libri ſacri fuerũt emendati: hinc merito ſcriba, ſiue cẽſor fuit appellatus:qui etiã, teſte Athanaſio in Synopſi,ducẽtos et quattuor libros cõſcripſit.Quattuor interea libri ſub Eſdræ nomine in Biblijs olim reperiebantur, ſed duo tantum priores canonici habentur: Idq. ita eſſe declaratum eſt in Concilio Carthaginenſi, Florentino, et Tridentino: quorum prior de rebus geſtis filiorum Iſrael priuſquam e Babylone in Hieruſalem aſcenderet Nehemias: ſecundus vero, qui continet hiſtoriam de reædificatione muri per Nehemiam, qui miſſus fuit tamquam Dux a latere Perſarum Regis ad reædificationem Ciuitatis, Nehemias etiam

Præf.in li. Reg. to. 3. Et in c. 9. Ezec.to.4.

Ex 4. lib. ſub falſo. Eſdra nomine inſcripto. c. 14.

Cõcil.Triden.ſeſſ.4.

dicitur, sæpe tamen confundi solent: vterque vero dicitur Esdræ, sed primus magis proprie dicitur. Tertius & quartus nomine Esdrę inscripti (quos Hieronymus apochryphos, somnijsq. plenos vocat) & inter canonicos numquam recepti, nunc iuxta Canonem sacri Concilij Tridentini a Biblijs veteris editionis vulgatæ Sixti V. Pontif. Max. præcepto expuncti sunt, quamuis tertius ab Origene, Athanasio, & Augustino, quartus ab Ambrosio pluribus in locis, & præsertim in Lucam, & in libro de Spiritu sancto citentur. Scripsit etiam Genealogias libri Paralipomenon vsque ad eum locum, in quo suam genealogiam ostendit: cetera Nehemias absoluit. De ipso Esdra Rabanus maurus hunc in modum scribit: Omnes libros sacros veteres cum Iudæi ingressi fuissent Hierusalem, Esdras diuino spiritu afflatus reparauit, cunctaq. Prophetarum volumina, quæ fuerunt a Gentibus corrupta, correxit: totumq. vetus Testamentum in duos & viginti libros distinxit, vt tot essent libri in lege quot habentur & litteræ. Quidam autem eum faciunt auctorem accentuum & punctorum, quæ hodie in Biblijs Hebraicis reperiuntur, sed falsum putant, propterea quòd Hieronymus ad sua vsque tempora nulla extitisse testatur: inuentaq. fuerunt paulo post tempora Honorij Imperatoris anno ab euerso templo 436. & post Christi passionem 476. in Tyberiade Vrbe Galilææ. Quamuis autem huiusmodi puncta ab Esdra inuenta esse inficientur multi et eruditi quidem Viri: ij tamen affirmant ab ipso Synagogæ, vel Synodi auctoritate Codices Iudæorũ per sententias, membra, et versus fuisse diuisos, et interuallis quibusdam distinctos: qui antea veluti vnicus erant versus. Quare S. Hieronymus ait se ad vtilitatẽ legentium easdem commaton incisiones, et interuallorum distantias, quas in Hebraicis Codicibus repererat, in sua Translatione seruasse. Sed de hac Columna parastatica hactenus, vt de Hebraico Alphabeto nouo nonnihil dicatur. Supra Esdræ caput Hebraicum Alphabetum nouum cernitur: Ad pedes autem eiusdem hæc Latina legitur Inscriptio:

To.3.Præfat. 107. in Esdrã. *Homil. 9. in Iosue.* *Cõtr. Arr.* *August. de Ciu. Dei. lib. 18. c. 36. to. 5.* *Ambr. l. 2. c. 2. in Lu. Lib. 2. c. 7.* *Rabanus de instit. cler. c. 54.* *Ex Geneb. li. 2. Chro. anno mundi 3638.* *Ex Geneb. li. 2. Chro. anno mũdi 3638.* *Ex Præf. in lib. Paralip. 107. sed clarius ex Præf. ĩ Isaiã ad Paulã, & Eustoch. to. 3. Præf. 117.*

Esdras nouas Hebræorum litteras inuenit.

ALPHA-

ALPHABETVM HEBRAICVM NOVVM.

Nomina litterarum.		Pronunciatio.	Figuræ litt.
Aleph	אָלֶף	a	א
Beth	בֵּית	b	ב
Ghimèl	גִּימֶל	g	ג
Dàleth	דָּלֶת	d	ד
He	הֵא	h	ה
Vàu	וָו	u	ו
Zàiin	זַיִן	z	ז
Cheth	חֵית	ch	ח
Teth	טֵית	t	ט
Iod	יוֹד	i	י
Caph	כָּף	c ch	כ ך
Làmed	לָמֶד	l	ל
Mem	מֵם	m	מ ם
Nun	נוּן	n	נ ן
Sàmech	סָמֶךְ	ſ	ס
Nghàin	עַיִן	gh	ע
Pe	פֵּא	p ph	פ ף
Tſade	צָדֵי	tſ	צ ץ
Coph	קוֹף	k	ק
Reſc	רֵישׁ	r	ר
Scin	שִׁין	ſc	שׁ
Sin	שִׂין	ſ	שׂ
Thau	תָּו	t th	ת

Litteræ ך Caph, ם Mem, ן Nun, ף Pe, ץ Tſade, in fine dictionis ponuntur: illæ autem alteræ, quæ ſunt eædem cum hiſce quinque, figuris tamen differentes, indifferenter locantur, ſine dictionis excepto. Sunt qui Zade, non Tſade dici cõtendant.

Hebræi vocales non habentes, vtuntur virgulis, & punctis vice vocalium, vt infra videre eſt. De quibus etiam fuſius dicetur.

Paruæ.					Vocales.			Magnæ.	
a	e	i	o	u	a	e	i	o	u

ALPHABETVM hoc Hebraicum ab Esdra inuentum quamuis ab Alphabeto, quod Adamo, filijs Seth, Abrahamo, & Moysi superius ascriptum fuit, longe diuersum sit quantum ad figuras, cum eo tamen quantum ad modum scribendi, & characterum numerum, eorundemq. nomen est idem: Nam duæ & viginti sunt litteræ a dextro in sinistrum latus desinentes, eodemq. sono pronunciatæ: immo (quod consideratione dignum existimatur) non solum apud Hebræos, verum etiam apud Syriacos & Assyrios, Ægyptios & Asianos, Samaritanos & Armenos, Arabes & Æethiopes, Indos & Saracenos, Phœnices & Illyricos, siue Dalmatas, Hetruscos et Turcas, Græcos atque Latinos, necnon apud alias Nationes, initium primæ litteræ Alphabeti fere cuiuscunque sono ipsius A, pronunciari solet, cum ab Hebræis & ab alijs Aleph dicatur (a Chaldæis tamen Olaph) ab Indis Alefu, ab Assyrijs, siue Syriacis, ac Phœnicibus Aluz, a Saracenis Alchmon, ab Aegyptijs Athomus, vel Athoin, a Græcis, Hetruscis, et Iacobitis, multisq. alijs Alpha, & a Latinis A. Id quod non absque mysterio factum dicas oportet: A, enim vox est humana, magisq. ad virum, quàm ad feminam pertinens: & hac forsitan ratione primum hominem Adam, & primam feminam Euam sic Deus nuncupari voluit, cum E, vox magis feminæ quàm viri esse videatur, vt a prima infantis luce experimento id ita esse passim didicimus.

Ex Appēdice Thes. Ambr. de introduct. variarum linguarū.

Hæc de numero, ac scribendi modo, pronunciationeq. litterarum, ex quibus Alphabeta Hebraica, multaq. alia diuersarum linguarum affinitatem quandam inter se habere dignoscuntur: ex notis tamen, siue figuris, aut characteribus non parum diuersa, sicut ex Alphabeto Chaldaico, Hebraico antiquiori, ac nouo, quod nunc præ manibus habemus, videre est. Elementa enim, quibus iam olim, hodieq. Iudæi vtuntur, non veterum Hebræorum, sed Assyriorum esse dicuntur, vt Genebrardo placet, Esdra inuentore, qui Synagogæ, siue Synodi consilio, & auctoritate litteras mutauit, vel quòd veterum Hebræorum quàm Assyriorum operosior erat scriptura, vel quia eas Samaritani post exilium callerent. Ideoq. Iudæi ne cum schismaticis Israelitis vllo sacrorum vsu communicarent,

Geneb. lib. 2. Chron. anno mundi 3638. Geneb. lib. 2. an. mundi 3203.

nicarent, hanc litterarum formam, quæ nunc vsitata est, id est quadratam, mutatis prioribus figuris, Esdra auctore, condiderunt, atque illas veteres, quæ Samaritanæ litteræ deinde sunt nominatæ, quibus etiam ad eam vsque diem sancti Hieronymi, vt ipse ait, Samaritani vtebātur, reliquerunt Hebræi. Verum quia Hebraica lingua vocales non habet, vt etiā idem Hieronymus sanctus testatur, non sine magno iudicio, vel ab Esdra, vel deinceps a quopiam alio, etiam post Christi aduentum ad annos quadringentos, vt nonnulli volunt, puncta & ad legendum & ad intelligendum commoda fuerunt inuenta: sin secus, legentibus semper difficillima fuisset lectio, & quandoque incerta. Quare hac tempestate punctis, & pronunciatione, non scriptis litteris, vt Græci, & Latini faciunt, vocales linguæ Hebraicæ exprimuntur: consimiliq. modo a Chaldæis, necnon ab Aethiopibus, virgulis affixis litteris, vocales explicantur, vt ex Grammatica Aethiopica, quam Marianus Victorius Rheatinus, vir quidem doctus, Iulij tertij temporibus, Marcello Ceruino tunc Cardinali, qui postea Marcellus II. Pontifex dictus est, dicauit, & Romæ edidit, cognosci potest. Hinc nos Alphabeto huic nouo Hebraico puncta, quæ a sancto Hieronymo accentus vocantur, quibus ipse forsitan caruit, apponenda censuimus, etiamsi in Alphabeto, quod in Bibliotheca Vaticana inuenimus, desiderentur. Nec silentio prætereundum est, Hebraicos hosce characteres multo minores olim, quàm nūc, fuisse, vt S. Hieronymus innuere visus est ad Eustochium scribens hunc in modū: Accedit (inquit) ad hanc dictandi difficultatē, quòd caligantibus oculis senectute, & aliquid sustinentibus beati Isaac, ad nocturnum lumen nequaquam valeamus Hebræorum volumina relegere: qui etiam ad solis, dieiq. fulgorem, litterarum nobis paruitate cæcantur.

S. Hieron. in cap. 9. Ezech. to. 4.

In c. 25. Hiere. to. 4.

Proœm. in 7. cōment. Ezech. & 21. to. 4.

Gen. 27.

Hæc de nouo Alphabeto Hebraico punctis insignito, quo Biblia Hebraica & vetustiora, ac recentiora conscripta sunt: hæc punctis & virgulis constant, illa vero non item: vtraque tamen multis in locis corrupta fuisse credēdum est: hæc præter alias quattuor & viginti causas, quas Franciscus Toletus Doctor Theologus e societate Iesu in suis Regulis Hebraicis pro Lingua sancta intelligēda, vt vidi, cōscripsit, sed nondum in lucem

Regu. 24. ex Francisco Toleto in locos difficillimos vtriusque Testamenti.

in lucem emisit, deprauationi subiecta sunt præsertim ob puncta, quæ sicut lectionem faciliorē, clarioremq. reddūt, ita etiam corruptioni viciniorem efficere queunt, si solertiæ tantillum deficiat, vel tantumdem malignitatis apponatur: illa vero scilicet vetustiora sunt itē deprauatu facilia ob litterarum, dictionumq. æquiuocationē, quæ sine punctis, & virgulis facile admitti potest, tum ob aliquot huius idiomatis characteres eandem figurā retinentes, tum etiam ob easdem voces diuersam habentes significationem, cuius generis est דבר quod absque punctis est verbū, vel sermo, et pestis, siue mors, vel mortalitas: additis vero punctis, vel virgulis æquiuocatio aufertur: Nam דָּבָר Dauar verbum, vel sermo interpretatur: si autem hoc modo scribatur דֶּבֶר Deuer, vel דָּבָר Dauer, pestis vel mors, siue mortalitas dicitur: His de causis Hebraica exemplaria corrupta fuisse eruditi quidem Viri (vt reor) affirmarunt: e quorum numero fuit Eusebius de historia Ecclesiastica, lib. 4. cap. 17. et lib. 5. cap. vltimo,

Cap. 29. Tertullianus aduersus Marcionem, Irenæus in lib. 1. contra
Rom. 5. hæresim, Basilius lib. 2. contra Eunomium, Ambrosius in
Gal. 2. to. 3. Epistolam ad Romanos, et in Epistolam ad Galatas, et in Procemio libri primi in Lucam: Iustinus Martyr aduersus
Psal. 95. Tryphonem ait, ex versiculo illo Psalmi, *Regnauit a ligno Deus*, ablatas esse duas hasce voculas, *A ligno*: quæ in Psal-
S. Aug. lib. 2. de doct. chr. c. 14. to. 3. morum editione, quam Italam dicunt, et Ecclesia sancti Petri Romæ habet, et legit quadringentis ab hinc saltem annis, huius editionis ceteris libris ammissis, reperiuntur. De hoc Psalterio Beatus Franciscus, vt conijcere possum, locutus
Reg. c. 3. est in sua Regula dum Clericis mandauit, vt diuinum officium recitandum disponerent iuxta Romanæ Ecclesiæ ritū,
S. Bonau. in Regulã c. 3. to. 7. par. 4. Psalterio excepto. Quam rem Sanctus Bonauentura perpendit, rationemq. exceptionis huiusce reddit dicens, Ecclesiam Romanam alia Psalterij translatione vti, quàm communiter habeatur, vel verius aliter emendato, vt ipse ait: nam per Romanæ Ecclesiæ ritum, diuini officij ordinem Romæ obseruatum intelligit, vt ex dictorū verborum serie clare patet.
Psal. 21. Præterea, vbi nos legimus: Foderunt manus meas, & pedes meos, pro eo, quod legi debet כָּרוּ Karù, id est, *foderunt*, vt habet vulgata editio, recentiores Hebræi legunt כָּאֲרִי Kaari,

ti, id eſt, tanquam Leo manibus meis, & pedibus meis: quæ quidem lectio ſenſum nonniſi durum, & diſtortum habet. Id quod factum videtur, vt veritas prophetica de Chriſti Saluatoris noſtri paſſione & imperio occultaretur. Adſimile eſt illud de Meſſiæ diuinitate apud Hieremiam: Et hoc eſt nomen, quod vocabunt eum, Dominus iuſtus noſter: nam pro eo, quod legitur in Latina editione vulgata, *Vocabunt*, recentiores Hebræi legunt: יִקְרָאוֹ Ichreo, id eſt, *Vocabit*: quaſi velint id eſſe legendum: Dominus vocabit Meſſiæ nomen, Iuſtus noſter. At verus lectionis ſenſus eſt: Iſrael vocabunt nomen Meſſiæ: Dominus iuſtus noſter: pro quo in Hebræo ſic legi debet, יִקְרְאוּ Ichreu, id eſt *Vocabunt*, vt Chaldaica paraphraſis habet, & Rabbi Dauid KimKi, qui hunc in modum legit: Iſrael vocabunt Meſſiam, Deus iuſtus noſter, non autem, Deus vocabit Meſſiam, Iuſtus noſter. Et hac in re conſului Neophitos aliquot eruditos, & Hebraicæ linguæ profeſſores, Chriſtianæq. pietatis obſeruantiſſimos, qui Hebraica exemplaria tum vetuſtiora tum etiam recentiora deprauata eſſe aſſeueranter fidem faciunt iuxta ſententiam ſancti Hieronymi, qui in Epiſtola ad Galatas, Hebraica exemplaria immutata eſſe aperte fatetur, vbi ait, ſublatam ab Hebræis fuiſſe hanc vocem, *Omnis*, ex dicto illo Deuteronomij: Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis: eamq. vocem in Hebræis Samaritanorum voluminibus ſe inueniſſe ait, idq. cum ſeptuaginta Interpretibus concordare affirmat. Nec huic ſententiæ aduerſatur quod in Iſaia dicit idem Hieronymus, ex Origenis ſcilicet ſententia irridens eos, qui dicunt nonnullos ſcripturæ locos ab Hebræis fuiſſe deprauatos: quoniam ibi Hieronymus de quibuſdam tantum locis loquitur, non autem in vniuerſum, vt inibi videre eſt. Huiuſmodi eſt dictum Auguſtini, qui ait, Hebraica exemplaria quantum ad annorum dinumerationem, hominumq. ætates corrumpi potuiſſe librariorum potius negligentia, quàm Interpretum, vel Hebræorum peruerſitate, aut malitia, cum id Iudæorum improbitati contra Meſſiæ aduentum fauere poſſe haudquaquam videatur: nonnulla enim de Chriſto, ac de ſanctiſſima Trinitate ſeptuaginta Interpretes, Spiritu ſancto dictante,

Hier. 23.

S. Hieron. in c. 3. ad Galat. in prin. to. 6.

Deut. 27.

To. 4. in c. 6. Iſaiæ.

Lib. 15. de Ciuit. Dei cap. 13.

Aug. lib. 18. de Ciuit. c. 42. to. 5.

Præf. in trãsl. Isa. ad Paulã & Eustoc. to.3.Præf. a17. te,omiserunt, ne Ptolemæo mysteriorum non capaci scandalum afferrent, neue, vt sanctus Hieronymus ait, Ethnicis fidei sacramenta perspicue tunc temporis proderent,neue etiã sanctum canibus, & margaritas porcis darent. Huius generis est illud: Ex Aegypto vocaui filium meum. (*Matth. 2.*) Et: Videbunt in quem transfixerunt. (*Io. 19.*) Et:Osculamini Filium,vt sancti Hieronymi Translatio habet: pro quo in editione vulgata legitur: Apprehendite disciplinam, quæ per Filium, qui est sapientia Patris, intelligi debet. (*Psal. 2.*) Hæc de antiquis ac nouis Hebræorum litteris,earumq. Inuentoribus. Nunc reliquum est, vt ad secundam Columnam parastaticam accedamus.

DE SECVNDA COLVMNA PARASTATICA,

quæ litteras Aegyptias, sacrasq. notas, necnon Phrygias, earumdemq. complectitur Inuentores.

De Iside Aegyptiarum litterarum inuentrice.

PRIMA huius Columnæ parastaticæ facies Isidem Inachi Regis filiam, & Aegyptiorum Reginam capite corona regia,ac lunula semiplena redimito, læua sceptrum, frumentiq. spicas quinque gestantem repræsentat: ad cuius Reginæ pedes crocodilus cernitur. Hæc e Græcia in Aegyptum se se recipiens, vt infra dicetur, Aegyptios litteras docuit, & terras colere instituit, primaq. vt Tertullianus ait, repertas spicas capite circumtulit, sicut id spicæ illæ præseferunt. (*Tertul. li. de corona mil.*) Hinc eam Aegyptij vita functam ob beneficiorum memoriam magnis honoribus tanquam Deam prosequuti sunt, eidemq. sacerdotes instituerunt,terramq. eius nomine, hoc est Isidem, appellarunt: (*Lucanus lib. 6.*) Isis enim lingua Aegyptiorum terra nuncupatur.

Per

Per lunulam illam ſemiplenam, ſiue cornutam, quæ ſupra Reginæ frontem ad coronæ regiæ cōſpicitur ſummitatē, Iſis intelligitur. Plutarchus enim, & Euſebius, alijq. permulti Iſidem Lunam eſſe contendunt ex Ægyptiorum dictatis, qui eam hoc Hieroglyphico deſcribebant, vt cornua taurina veluti nouæ Lunæ ſpeciem geſtaret. Sicut autem Iſis per Lunam, ita per imaginem æluri, quem catum, & felem Latine vocitamus, intelligebatur Luna, in cuius cultum magna ælurum veneratione proſequebantur Aegyptij: apud quos quidquid cum Luna conſenſum aliquem, vel quandam ſympathiam habebat, id maximo habebatur honori: cuiuſmodi ælurus, ſiue felis, vel catus eſſe dicitur, cui ad eaſdem Lunæ vices oculos aut ampliores fieri, aut minores, creſcente, ac decreſcente Luna. Huius autem generis ſympathiam ex eo item eſſe credebant, quòd ſicut Luna Soli aduerſatur, ita felis ſoricem, quem Solis totum eſſe dicebant, genuino quodam odio proſequi ſolet. Hinc felis hieroglyphico Lunam, ac Lunæ imagine Iſidem Aegyptij ſignificabant ob eam ſaltem vim, quam Luna influit non ſolum in ea, quæ in aquis procreātur, verumetiam ab ipſa gignuntur terra, quæ Aegyptiorum Idiomate Iſis, vt diximus, nuncupatur: ad cuius rei intellectum lunula illa in coronæ vertice depicta eſt.

Plutarch. & Euſebius.

Gellius li. 20. cap. 7. Noct. Att.

Per Crocodilum lacertæ adſimilem, incredibili tamen magnitudine, vnguibus armatum, ſolis Aegyptijs, atque ijs regionibus, quæ Nilo alluuntur, cognitum, fit alluſio ad Aegyptum, quæ huiuſmodi ſpecie animalis maiorem in modum abundat, ſicut noctuis Athenæ abundare ſolent.

Fit præterea, vt reor, per Crocodilum alluſio ad venerationem, quā eidem animali necnon & Ibi aui præſtabant Aegyptij, ſicut Ariſtoteles ac Tertullianus teſtantur. Puto enim Crocodilum ab Aegyptijs veneratum eſſe ad malum euitandum, quod ipſum animal videtur præſeferre, hoc eſt rapinam, crudelitatem, ac ſimulationem: Crocodili enim natura eſt, ſicut naturalis hiſtoriæ profeſſores narrant, vt cum fame ſtimulatur, & inſidias machinatur, os hauſta impleat aqua, quam effundit in ſemita, qua nouit aut alia quæpiam animalia, aut homines aquatum venturos, vt lapſos ob lubricum deſcenſum neque valentes aufugere corripiat, corre-

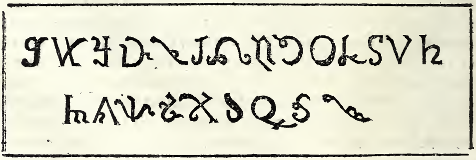
Ariſtot. de re famil. lib. 2. Exēplo 33. Tertul. li. 2. contra Marcionem.

N ptoſq.

proſq. deuoret : deinde reliquo deuorato corpore , caput lacrymis effuſis macerat, ac tandem ipſum deuorat. Alij vero ſcribunt, Crocodilum conſpecto procul homine lacrymas emittere, atque eundem mox deuorare. Hinc apud *Prouerbium.* Græcos natum prouerbium : Κροκοδείλου δάκρυα, id eſt Crocodili lacrymæ, in eos transfertur, qui ſimulant ſeſe grauiter angi incommodo cuiuſpiam, cui perniciem attulerint, cui ve magnum malum moliti ſint. Ob eandem fere cauſam , ſicut conijcere queo , Ibim coluerunt , vt ſcilicet peſtem, & inuidiam pariter euitarēt, quæ per huiuſmodi auem nobis indicatur. Hæc enim roſtri aduncitate per ſe partem perluit, qua reddi ciborum onera conſueuerunt,& ſerpenti- *Cic. lib. 2. de Nat.* bus paſcitur: hinc Cicero ait: Velut Ibes maximam vim ſerpentium conficiunt, cum ſint aues excelſæ , rigidis cruribus, *Plin. lib. 9. cap. 27.* corneo, proceroq. roſtro: auertunt peſtem ab Aegypto, cum volucres angues ex vaſtitate Libyæ vento Africo inuectas interficiunt , atque conſumunt: ex quo fit vt illæ viuæ nec morſu, nec mortuæ odore noceant. Ab huius auis ſimilitudine Ibis pro inuido ponitur, vt ex eo, quod in Ibim ſcripſit Ouidius, conſtat. Dictis igitur de cauſis ob malum videlicet deprecandum, aut præcauendum, Ibim & Crocodilum venerati ſunt Aegyptij adeo ſuperſtitioſi, vt cæpe, alliumq. inter deos retulerint. Iſidem vero ob collata in ſe beneficia, terræ ſcilicet culturam ijs præſtitam, necnon propter inuentas litteras, quas eoſdem edocuit, coluerunt, ſicut ex eo Alphabeto, quod ſupra Reginæ caput conſpicitur, videre eſt : ad cuius pedes breuis hæc legitur Inſcriptio :

Iſis Regina Aegyptiarum litterarum inuentrix.

Alphabetum Aegyptiacum.

REGINAM

REGINAM hanc, qua nullum apud Aegyptios numen maius, neque venerabilius fuit, Aegyptiarum litterarum Inuentricem fuiſſe Latina docet Inſcriptio: ſed apud eoſdem Aegyptios loco litterarum varias animalium extitiſſe effigies, variarumq. rerũ inſtrumenta inciſa aliquando fuiſſe credendum eſt, vt per huiuſmodi figuras humanæ mentis ſenſus varios effingerent, ſicut antiquiſſima monimenta memoriæ humanæ ſaxis, & Obeliſcis præſertim impreſſa indicant: ſed hieroglyphicis priores dicti Alphabeti litteras fuiſſe fatendum eſt ex doctrina ſancti Patris Auguſtini, qui, dum Iſidem litterarum Aegyptiarum inuentricem affirmat, hunc in modum ait: Quid ſapientiæ eſſe potuit in Aegypto antequam Iſis, quam mortuam tanquam Deam magnam colendam putauerunt, litteras traderet? Iſis porro Inachi filia fuiſſe proditur, qui primus regnare cœpit Argiuis, quando Abrahæ iam nepotes reperiuntur exorti. Quibus verbis non ſolum antiquam litterarum, doctrinarumq. Agyptiarum inuentionem oſtendit, verum etiam propheticam doctrinam omni origine humanæ philoſophiæ antiquiorem fuiſſe teſtatur, ac demonſtrat. Hæc de primis Aegyptiorum litteris, vt ad ſacras notas accedamus.

S. Auguſt. lib. 18. de Ciuit. Dei cap. 37. in fine. to. 5.

DE MERCVRIO
SACRARVM LITTERARVM APVD ÆGYPTIOS INVENTORE.

SECVNDA paraſtaticæ Columnæ facies Mercurium Iouis & Maiæ filiũ, galeratũ, & cothurnatum, aliſq. redimitũ, caduceũ, ideſt duobus virgam ſerpentibus circumdatam dextra tenẽtem, Deorum nuncium, facundiæ mercatorum, lucri, ac palæſtræ Deum, furum Magiſtrum, ac denique citharæ, litterarumq. Aegyptiarum inuentorem repræſentat. Hæc autem ad eiuſdem ſermonem & facundiam pertinent. Dictus eſt enim Mercurius, vt ait S. Pater Auguſtinus, quaſi

Diod. li. 1. cap. 3.

Nomina Mercurio tributa declarantur a S. Aug. lib. 7. de Ciu. cap. 14.

medius currens, cum ſermo inter homines medius currẽ sexiſtat: Ideo a nonnullis Hermes appellatur: ἑρμῆς autem Græce interpretatio eſt, quæ etiam ad ſermonem refertur. Hinc Deorum nuncius a Poetis fingitur: quoniam per ſermonem cogitata omnia enunciantur. Hic præterea mercibus, a quibus item Mercurius eſt nominatus, præeſſe creditur, quia inter vendẽtes & ementes ſermonem fieri medium neceſſe eſt. Furum denique Magiſter appellatur, propterea quòd audientium corda ſermo aufert & animos fallit. Huius capiti, ac pedibus Poetæ alas tribuunt, hac re ſignificare volentes, inſtar volucrum velocem per aera ferri ſermonem. Caduceum quoque ſeu virgam geſtare fingitur, qua ſerpentes, hoc eſt diſſidia & diſcordias hominum tanquam venena, ſeu venenatas belluas diuidat: nam diſſidentium animi ſermone præſertim ſedari ſolent: dictumq. caduceum exiſtimatur quaſi contentiones & bella per orationem cadere faciat. Quare pacis legati a priſcis illis Scriptoribus Caduceatores dicebãtur: ſicut enim per Feciales bella indicebantur, ita pax per Caduceatores fiebat. Ad Mercurij imaginis pedes cernitur caput Argi, qui ob plurimos oculos cẽticolus appellabatur. Hoc loco ſitum eſt caput vt intelligatur, Argum a Iunone cuſtodem conſtitutum Iſidis, olim Io, in iuuencæ formam a Ioue commutatæ, a Mercurio eiuſdem Iouis iuſſu fuiſſe interfectum, oculis eius ſono fiſtulæ conſopitis, quos deinde aui ſuæ Iuno, hoc eſt Pauonis caudæ inſeruit, vt Poetæ fabuloſe aiunt, & præſertim Ouidius, qui hunc in modum Argum ipſum deſcribit:

Liu. lib. 6. de Bello Pun.

Lib. 1. Metamorph.

Centum luminibus cinctum caput Argus habebat,
Inq. ſuis vicibus capiebant bina quietem,
Cetera ſeruabant, atque in ſtatione manebant.

Quo quidem commento Poetæ indicare voluerunt, ſermoni, quem per fiſtulæ ac citharæ ſonum ſignificarunt, tantam eſſe quandoque vim, vt ex eo quiſque aliquando decipiatur, oculo intellectus per dicendi ſuauitatem ſopito. Argus item myſtice ſumptus, vt Mythologici interpretantur, eſt cælum ſtellatum innumeris fere oculis quibuſdam, ſtellis ſcilicet fulgẽs ac diſtinctum, quibus quædam cæleſtium oculorum ſpecies ineſſe videtur. Mercurium vero, teſte Macrobio

bio, Solem esse volunt, qui tunc occidere Argum dicitur cum diurno suo lumine stellarum lucẽ obscurat. Hac de re fortasse perustus fingitur: vel quia Soli vicinior est quàm ceteræ stellæ, vt Ciceroni placet. Pyramis autem illa a dextro latere sita Aegyptũ pyramidibus affluentem, characteres vero inibi designati Mercurium sacrarum litterarum, quę & Hieroglyphica, hoc est sacræ notæ nuncupantur, inuentorem, eiusdemq. eloquentiam repræsentant. Hieroglyphica ceteris litteris antiquiora, quæ a sacerdotibus adhibebantur, a vulgo non item, hoc loco non apponuntur, sed Alphabetum, quod item a Mercurio inuentum dicitur, & in Bibliotheca Vaticana reperitur, ob oculos posuimus, etiamsi ad eiusdem Mercurij pedes Latina hæc legatur Inscriptio:

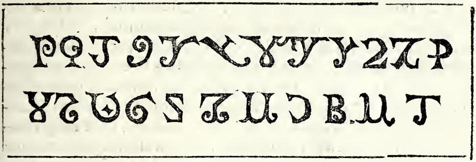
Lib. 1. Saturn. cap. 11.

Cic. 3. de Nat. Deorum.

Iustus Lipsius in li. 11. Annal. Corn. Taciti.

Mercurius Thoyt Aegyptijs sacras litteras conscripsit.

Alphabetum Aegyptiacum alterum.

MERCVRIVM sacrarum litterarum inuentorem fuisse fere omnes fatentur: cuiusmodi autem essent litterarum characteres apud Aegyptios, dictum est paulo superius, necnon in sexto Emblemate Obeliscum Lateranensem repræsentante, in quo sensum quorundam Hieroglyphicorum tanquam tenui penicillo adumbratum declarauimus. Nec silentio prætereundum est, maiori ex parte, animalium effigies litterarum loco in vsu fuisse: atque ex eo conijci potest quòd Plutarchus ait, Mercuriũ, qui primas litteras Aegyptijs communicauit, Ibim primam esse litterã voluisse: refert enim eam in ingressu triangularem

Plutarch. & Strabo lib. 7. Diodor. Sic. li. 1. & 4. in princip. Cic. lib. 3. de Nat. Euseb. de præp. euãgel. lib. 1. cap. 7. Et Tacit. li. 11. Annal. Plutarch. li. 9. Sympos. q. 3. to. 2.

gularem effigiem, seu figuram, cruribus ita dispositis, repræsentasse: ob eamq. item causam, Ibim ab Aegyptijs veneratam fuisse puto. Hinc apud Latinos, & Græcos prima littera ad Isochelis trianguli faciem accommodata est, atque ita opinandum est reliquas quoque huius generis litteras, vel xvj. vel quoquot extiterint, alicuius animalis effigie, membroue figuratas fuisse. De huiusmodi characteribus Aegyptijs, vel hieroglyphicis, siue sacris notis, Cornelius Tacitus hunc in modum ait: Primi per figuras animalium Aegyptij sensus mentis effingebant, & antiquissima monimenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur, & litterarum semet inuentores perhibent: inde Phœnices, quia mari præpollebant, intulisse Græciæ, gloriamq. adeptos tanquam repererint quæ acceperant. Hæc Tacitus: ex cuius verbis planum fit, non solum hieroglyphica maiori ex parte animalium figuris cōstare, verum etiam Aegyptiarum litterarum inuentionem (Hebraico Idiomate excepto, atque Chaldaico) omnibus esse alijs antiquiorem.

Cornelius Tacit. lib. 11. Annal.

Nec subticendum esse censeo, cur Mercurius in Latina Inscriptione, quam superiori loco apposuimus, THOYT, nūcupetur, ni etiam Theuth scribi debeat, vt scriptum, & impressum passim inueni. Quæ quidem vox sicut quattuor tantum litteris constat, ita etiam consideratione existimatur digna: propterea quòd quaternarij potestas, ac dignitas admiranda semper fuit apud omnes fere Nationes, quæ nihil quaternitate non constare putarunt: nam quaternitatem animæ nostræ inesse arbitrabantur, mentem scilicet, scientiam, opinionem, & sensum: aliaq. denique omnia quaternario numero esse colligata, hoc est elementa ipsa, horas anni, numeros, ætatumq. compagines: atque ita vt nihil dici possit, quod a numero quaternario tanquam a radice ac principio non dependeat, sicut Plutarchus, & Cœlius Rhodiginus diffuse demonstrant. Quare Pythagorici numerum quaternarium totum numerum, ac sacrum, solidumq. vocabant ob rationes, quas Arithmetici recte norunt. Hinc non sine ratione, aut consilio factum esse reor, vt omnes fere Gentes præcipuum Dei nomen quattuor tantum litteris enunciarint. Hebræi enim sacrum Dei nomen יְהוָה Iehouah, quod inde

Plutarch. li. 9. Sympos. q. 3. to. 2.

Ex Cœl. Rhodig. li. 23. antiq. lect. c. 9. to. 3.

Tetra-

Tetragrammaton dicunt, quattuor tantum litteris nominarunt: quod & alia voce exprimitur, quæ Adonai est, & apud eos, Adni etiam, scribitur: significat autem, Dominum nostrum. Iesu deinde suaue, ac salutare Gentibus nomen ab Angelo accepimus. Græcis vero θεός, Latinis Deus appellatur. Quem autem nos Deum nuncupamus, Persæ dicunt Syre: Magorum disciplina, Orsi: Arabes, Alla: Aegyptij vero Thout, vel Theuth: quo nomine Mercurius ab ijsdem nuncupatus, tanquam Deus veneratus est, cui quaternarius numerus ab Aegyptijs adscribitur, vt Rhodiginus ait, quando inter omnes quadratus censetur Deus. Plutarchus autem Mercurio quaternarium numerum sacratum iam fuisse ex eo opinatur, quòd quarta mensis die natus feratur. Vel id factum esse putandum est ob sex & decem litteras ab eodem inuentas, quæ quattuor quaternarijs constant. Vtcunque autem sit quod duabus hisce rationibus postremo loco narratis dictum est, Mercurium ab Aegyptijs veneratum, vt commentationes mathematicas, & id genus alias commentitias rationes posthabeam, ex eo saltem appellatum esse Thout, vel Theuth credendum est, quòd hisce quattuor litteris ab ijsdem populis Deus, vt diximus, appellabatur. Vt autem quæ de Mercurij nomine, ac litteris, artibusq. ab eodem inuentis testimonio comprobem luculentissimo, dicam quæ in Platonis Phædro inueni. Plato enim sub Socratis nomine sic ait: Audiui equidem circa Naucratim Aegypti, priscorum quendam fuisse deorum, cui dicata sit auis, quam Ibim vocant, dæmoni autē ipsi nomē Theuth, hunc primum omnium numerum, et numeri computationem, geometriam, et astronomiam, talorum, alearumq. lusus, et litteras inuenisse. Hæc Plato de Mercurio, quem infra, litterarum patrem appellat: quæ quidem omnia non nisi de Mercurio intelligi debent, vt omnes exponunt, tum ex Ibi aue, quæ prima sacrarum litterarum erat, tum etiam ex disciplinis, quæ eidem ascribuntur. Mercurius igitur Theuth ab Aegyptijs dicitur siue Theutates, vt ait Rhodiginus: itemq. dæmon, idest sapiens, nuncupatur. Ab ijsdem, teste Cicerone, dicitur Thoyth: eodemq. nomine primus anni mensis vocatur. Dicitur item Taatus, vt ait Eusebius, & Thoor,

Matth. 1. Luc. 1. & 2.

Cœl. vbi supra.

Plut. li. 9. Sympsiacon. q. 3. to. 2.

Plato in Dialogo, qui dicitur Phædrus, vel de pulchro longe post med. et nō procul a fine. to. 2.

Cœl. Rhodig. li. 22. c. 15. to. 3.

Cic. lib. 2. de Nat.

Euseb. l. 1. cap. 7. de præp.

& Thoor, ac Thoyth: vel θωὺθ καὶ θωθ, ideſt Thoyth, vel Thoth, vt in Suida legitur: In Platone autem θευθ, Theuth. Hæc de Mercurio, vt ad alia tranſeamus.

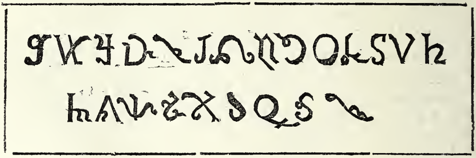
DE HERCVLE PHRYGIARVM LITTERARVM INVENTORE.

Cic. lib. 3. de Natu. Deor.

TERTIA Columnæ paraſtaticę facies Herculem, Iouis & Alcmenæ filium, clauæ ex altera parte innixum, ex altera vero leonis pellem manu tenentem repræſentat. Hic ob inſignem fortitudinem & gloriam a Gentibus illis Veritatis ignaris inter deos relatus eſt, maximis exantlatis laboribus, quos quattuor, ac triginta fuiſſe conſtat, ipſumq. Phrygiarum litterarum inuentorem extitiſſe, perhibetur. Hinc ſupra eius caput Alphabetum Phrygiacum conſpicitur: ad eiuſdem autem pedes hęc legitur Inſcriptio:

Hercules Aegyptius Phrygias litteras conſcripſit.

Alphabetum Phrygiacum.

Cic. lib. 3. de Natu. Deor.

HERCVLEM Phrygiarum litterarum inuentorem fuiſſe Cicero teſtatur dicens: Alter Hercules traditur Nilo natus Aegyptius, quem aiunt phrygias litteras conſcripſiſſe. Hac de cauſa apud Gallos Herculis ſimulacro, ſiue hieroglyphico, eloquentiæ vis exprimi ſolebat, ſicut ex Luciani libello de Hercule conſcripto patet:

patet: in quo Phrygia eloquentia maiorem in modum laudatur. Qua de re Phrygibus proprias antiquitus fuisse litteras ab Hercule inuentas dicendum est, sicut Tabella ad angulum huius faciei dextrum depicta, quam Puerulus prope Herculem iacens tenere cernitur, præseferre videtur. Nam per huiusmodi picturam fit allusio ad illud, quod Herodotus narrat de duobus infantibus, quos Psammiethicus rex Aegyptiorum, pastori cuidam inter pecora educandos dedit, atque in solitaria casa custodiendos, caprarumq. lacte alendos, nullamq. penitus vocem coram eis edendam iussit, donec infantes inarticulate vagire desisterent, & aliquid, Natura docente, articulate pronunciarent, vt hoc exemplo sciri posset, quænam lingua sit homini naturalis, quinamve primi hominum extiterint, cum ad illa vsque tempora, vt Pausanias ait, de huiusmodi antiquitate fuerit controuersia. Hinc expleto (ait) bimatus tempore, pueruli, porrectis manibus procidentes hanc vocem Beccus, idest panem Phrygia lingua (vel Bech potius, vt suspicor) ediderunt. Qua ex re Aegyptij antiquitatem Phrygibus concedendam confessi sunt. Hæc ex Herodoto: qui etiam ex Græcorum opinione inibi ait, mulieribus, quæ infantes illos custodiēdos, ac nutriendos Regis præcepto susceperunt, linguas fuisse abscissas. Id quod ab Herodoto irrisum, ego rationi, ac Psammiethici crudelitati, quam eidem Regi Herodotus tribuit, magis consentaneum esse puto. Non deest tamen qui dicat, ab ijsdem puerulis editam fuisse hāc vocem Bedy, quæ apud Phrygas aquam significat, & quamdam cum dictione Beccus quantum ad sonum habet affinitatem. Sunt item, qui eos puerulos hanc vocem Beccus, quæ apud Gallos, & Italos auium rostrum sonat, protulisse nolint, sed sonum siue balatum quemdam, be, be, ad imitationem caprarum, quas audierunt, edidisse contendāt, nullam prorsus linguam homini naturalem esse affirmantes, vt etiam sancto P. Augustino placet dicenti: Siquis inter mutos natus atque alitus esset, sero ac iam iuuenis in alios homines incidens, loqui disceret, cum aliam linguam nullam nosset. Hæc Augustinus: ex cuius plane sententia clare dignoscitur, nullam prorsus linguam homini esse naturalem: si qua enim ei naturalis foret, omnes vno

Ex Ioāne Pierio Valer. Bellunen. lib. 59. de Hercule & eloquētia.

Herod. li. 2. in Euterpe sub initio.

Pausan. lib. 1.

Beccus, id est panis.

Lib. 3. in Thalia.

Clemens Alexand. Strom. 5.

Sueton. in Vitell. c. vlt.

S. August. li. de animæ quantit. c. 18. to. 1.

idiomate loquerentur: nam quod vni speciei naturaliter conuenit, id omnibus eiusdem speciei indiuiduis congruere necesse est. Propterea nasci hominem & mutum, & surdum: audireq. prius pueros, moxq. loqui, Aristoteles affirmat.

Lib. 3. instit. orat. Sed quamuis Quintilianus sermonem ab ipsa rerum natura genitos protinus homines accepisse dicat, & Aristoteles sermonem solius hominis esse inquiat, hoc tamen non nisi propriam potestatem loquendi soli homini naturaliter insitam atque innatam fuisse nobis argumento esse potest. *Arist. li. 1. Polit. c. 2. to. 3.* Quòd autem homo hac vel illa loquatur lingua, id humanæ tribuitur arti. Si enim sermonis, vel loquutionis consideretur materia, quæ est vox articulata in pulmonis canna, & a vocali arteria pullulans, loquutionem homini naturalem esse dicas oportet: si autem hoc vel illud idioma ab homine inuentum perpendatur, id artis esse noueris, veluti gladius, si materiam spectes, naturalis est: si formam, est arte confectus. Præterea, sicut sonum, vel vocem molesti quidem, ac iucundi significatiuam cunctis animalibus tributam esse non ignoramus, ita sermonem ad hoc soli homini rationis participi datum esse fatendum est, vt scilicet vtilitatem, ac damnum, necnon iustum, & iniustum ostendat: quod non nisi per loquutionem, quæ tantum homini data est, fieri posse constat. *Ex Arist. vbi sup.*

Ex Arist. lib. 2. de part. animal. c. 17. Et 4. de hist. c. 9. to. 5. Quamuis autem Psittacus, Ἀνθρωπογλωττος dictus, quasi linguam hominis habens, & Coruus, & Pica ob linguam sibi latiorem, quàm ceteris auibus naturaliter datam (lingua enim mollis, lata, & absoluta, teste Aristotele, loquutioni accommodatior est, vt etiam in ouibus, & bobus patet) voces quasdam articulatas, humanæ scilicet loquutioni adsimiles miro naturæ artificio exprimere videantur, eas tamen aues loqui proprie non est dicendum: quę enim pronunciant non intelligunt, sed assuetudine quadam id agunt, & non nisi quod didicerunt proferunt, nihil tamen penitus intelligentes, tametsi Martialis de Psittaco illo Cæsarem salutante, ait: *Arist. vbi supra.* *Aegid. Roman. li. 2. sent. dist. 8. art. 2. ad dub. 2.*

Martialis li. 14. Epigram.

Psittacus a vobis aliorum nomina discam:
Hoc per me didici dicere: Cæsar aue. Et de Pica:
Pica loquax certa dominum te voce saluto:
Si me non videas, esse negabis auem.

Iocatur enim hoc loco Martialis, more poetico vtens prosopopeia

ſopopeia veritatem ipſam excedente: nam lingua (Ariſtoteles ait) non niſi ad ſignificandum aliquid alteri contributa eſt. Id quod abſque rei intelligentia, quæ in brutis animalibus non extat, fieri haud quaquam poteſt. Si autem aliquãdo accidit, vt bruta animalia loqui viſa fuerint, ſicut narrat Liuius, qui ait bouem locutum: id prodigioſum, atque in eo dæmonem loquutum fuiſſe dicas neceſſe eſt ob ſuperſtitioſam earum Gentium credulitatem, vt idem Liuius ait: vel diuina virtute res huiuſmodi euenire poteſt, ſicut in Scriptura ſacra eueniſſe legitur.

Ariſt. li. 3. de anima text. vlt. & vltimis verbis.

Liu. Dec. 1. lib. 3. & Dec. 3. lib. 4. & 7.

Num. 22.

Homini igitur ſoli datum eſt loqui: nec ei fari fas eſt a prima naſcentis luce, ſed quodam ſane tempore a natura ſibi præſcripto, vt omnes recte norunt: alijs tamen citius, alijs vero tardius. Si quis autem ante idoneam loquendi ætatem verba pronunciaſſe dicatur, eum rurſus obmutuiſſe Ariſtoteles narrat, quouſque ſolitum loquendi tempus, acceſſiſſet: vel eumdẽ actutũ obijſſe aiunt, ſicut cuidã infanti, eueniſſe compertũ eſt: qui ſupra omnes Naturæ leges, vix dum quattuor ac viginti vitæ horis completis, verba ad paterni regni amiſſionẽ, & gentis perniciem, ac deſolationem pertinẽtia edidit: quibus enunciatis, eum exanimem concidiſſe, proditur. Hæc de loquutione ſoli homini conceſſa: nunc reliquum eſt, vt eo, vnde digreſſi ſumus, reuertamur dicentes, nullam homini linguam eſſe naturalem, ita ſcilicet, vt ſiquis inter mutos natus, atque alitus eſſet, hac vel illa naturaliter loquatur lingua ab alijs olim inuenta. Is enim cum ad idoneam loquẽdi ætatẽ perueniſſet, nullamq. prorſus didiciſſet linguam, nutu aliquo, ſiue geſtu corporis quodã modo, vt ſic dixerim, loqui, vocẽ aliquã emittens, niteretur, mutiq. vicẽ nullo penitus verbo pronunciato gereret: qui enim linguã vllam non audiuit, ſuapte natura loquutionem aliquam formare non poteſt niſi cæleſti dono adiuuetur. Præterea omnes, qui naſcuntur ſurdi, teſte Ariſtotele, mutos item fieri neceſſe eſt, quippe qui nullã diſcere potuerint loquendi formã. Qua de re, quæ ab Herodoto de duobus puerulis, phrygiaq. lingua narrantur, veritati conſentanea haud quaquã eſſe fatendum eſt: Siqua enim lingua homini eſſet naturalis, Hebraica profecto foret, omniũ linguarum prima, quam primus homo diuinitus edoctus ce-

Plinius in procem. libro 7. hiſt. nat. ait puero dari loquutionẽ, cũ uertex palpitare ceſſat: hoc eſt ad mẽſem 14.

Hali Abaragel.

Ex Ariſt. 4. de hiſt. 9. to. 5.

Ariſt. lib. 4. de hiſt. animal. c. 9. to. 5.

teris præmonſtrauit: & hac denique lingua, qua primos Parentes cum Deo congreſſum, ſermonemq. habuiſſe credendum eſt, eos puerulos, quos panem Phrygia lingua pronunciaſſe narrat Herodotus, loquuturos fuiſſe reor, ſicut Origenem, ac Hieronymum ſenſiſſe Bartholomæus ſibylla teſtatur, qui ex eorum ſententia dictos pueros voces haſce edidiſſe Hebraicas, hoc eſt, לחם Lechem, quæ apud nos dicitur panis, & יין Iaijn, quæ vinum Latinè interpretatur. Hæc ex Bartholomęo ſibylla. Verum, vt vt res ſeſe habeat, has tamen opiniones hoc loco recitare libuit, vt intelligatur, quid puerulus ille tabellã tenẽs in hac paraſtaticæ Columnæ facie depictus ſibi velit. Hæc de Hercule, Phrygijsq. litteris ab eo cõſcriptis, quas etiã Aegyptias fuiſſe opinor, cũ ab Hercule Aegyptio eò delatæ ſint. Nunc ad Memnonẽ accedamus.

Herodotus vbi ſupra.

Barthol. ī quæſt. peregr. Dec. 3.c.6.q.6.

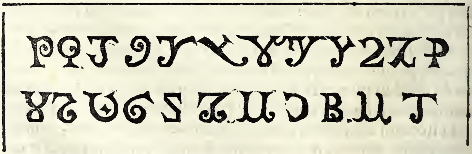
DE MEMNONE LITTERARVM ÆGYPTIARVM INVENTORE.

Virg. 1. Aeneid.

QVARTA paraſtaticæ Columnæ facies Memnonem Tithoni filium fratris Laomedontis ex Aurora ſuſceptum, equeſtri, ſeu militari habitu indutum, Aegyptiarumq. litterarum inuentorem, aut cultorem repræſentat: cuius poſt tergũ ſepulchrũ cernitur, ſuper quod aues duæ volandi actu depictæ cõſpiciuntur. Supra Memnonis caput Alphabetũ extat Aegyptiacum: ad eiuſdem vero pedes hæc legitur Inſcriptio:

Memnõ Phoroneo æqualis litteras in Aegypto inuenit.

Alphabetum Aegyptiacum.

MEMNO-

MEMNONEM Aegyptiarum litterarum inuentorem fuisse docet Inscriptio, quamuis Alphabetum hoc loco positum paulo superius ex multorum virorum sententia fuerit affirmatum in Aegypto repertum fuisse a Mercurio, quem Cicero huius nominis quintum fuisse tradit. Id quod admirationi nobis esse non debet, cum de primo litterarum Aegyptiarum inuentore apud probatissimos Auctores magnum certamen fuisse constet. Quamuis igitur Mercurio, quem hieroglyphica inuenisse nemo inficiatur, Aegyptiacum Alphabetum plerique tribuant, Memnoni tamen vel tanquam eiusdem Alphabeti inuentori, vel saltem cultori illud idem ascribendum nonnulli affirmant. *Plato in Philebo, et in Phadro. to. 2. Plutarch. li. 4. Symp. q. 3. to. 2. Diod. li. 1. & 4. Cic. lib. 3. de Natur. Deo. Strabo lib. 7. & alij. Polydor. Virg. li. 1. cap. 6.*

Vt autem quae in hac parastaticæ Columnæ facie intelligantur, quod de Memnone scriptum reperi, breuiter subscribam. Sunt qui eum Aethiopem ex Aethiopia in Aegyptum, vbi occubuisse volunt, profectum arbitrentur, quo Demetrium Sunieum adijsse dicunt, vt statuam Memnonis, ac pyramides spectaret, quas vmbram nō iactare, quamuis altissimas, audiuit. Thebæi Memnonem negant, sed quemdam popularem suum esse aiunt, cuius ea sit statua. Nec deest qui eam Sesostri tribuat, & a Cambyse mutilatam dicat. Sunt etiam ex Græcis, qui Memnona Aethiopem non fuisse, sed apud Ilium Aethiopibus præfuisse affirment. Maior tamen probatissimorum Auctorum pars ex Aethiopia profectum apud Ilium occubuisse testatur. Memnon enim Aethiops Tithoni, & Auroræ filius cū maxima orientalium populorum copia in auxilium Priamo Troiæ Regi venit, & in pugna ab Achille occisus, vel, vt alij tradunt, Thessalis insidijs interfectus fuit: qui cum in rogo cremaretur, precibus Auroræ, vt Poetæ fabulantur, in auem mutatus est: ex eademq. pyra aliæ aues euolarunt, quæ Memnoniæ vocatæ, quotannis, vel, vt alij volunt, quinto quoque anno, in agrum Iliacum aduolasse, Memnonisq. sepulchrum ter lustrasse, deinde in duas partes diuisæ, rostris, vnguibusq. (vt aiunt) concursum, siue conflictum egisse, suiq. generis Auctori sanguine suo parentasse dicuntur, sicut Ouidius aperte docet, qui de Memnone historiam suo carmine fabulose & eleganter cecinit. Hinc Memnon tanquam multorum militum dux *Philostratus in Iconib. Strabo lib. 15. Et Lucianus in Toxari. Ouid. lib. 13. Metamorph. Virg. li. 1. Aeneid. Pausan. lib. 1. Diod. Sic. lib. 3. Strabo lib. 13. 15. & 17.*

militari

militari habitu indutus cernitur ad rei militaris historiam innuendam: fabulam vero aues supra sepulchrum depictæ repræsentant.

Ex Philostrato in Iconibus. Ex Strabone lib. 15. & 17. & ex aliis.

Nec eiusdem Memnonis statua silentio prætereunda censetur: est enim sedens nigro è lapide, quæ magna religionis celebritate in Aethiopia visebatur: in quam dux ipse ab Achille confossus fertur transmutatus. Eo autem artificio fabricata erat, vt sol primo statim ortu radios suos in os eius eiacularetur, ac veluti plectrum aliquod ibi sonum excitaret, vocaliq. significatione iam adesse deum annunciaret: eratq. statua illa diei aduenientis indicium, vt Auroræ filius maternum officium imitaretur. Dicitur autem Memnon Phoroneo æqualis, sicut in Inscriptione legitur Latina, vt clare dignoscatur, ipsum tēpore Phoronei Argiuorum Regis II. qui initio dispersos populos in Vrbem coegit, quam appellauit Argon Phoronicon: vel Phoronei, vt alij volunt, Regis primi, qui fuit anno fere quingētesimo post aquarū inundationem: sunt enim qui Memnonem ante Phoroneum Argiuorū Regem II. fuisse velint. Hæc de Memnone. Nunc reliquum est, vt ad tertiam Columnam parastaticam transeamus.

Plin. li. 7. cap. 59.

DE TERTIA COLVMNA PARASTATICA,

Græcarum litterarum inuentores repræsentante.

De Cecrope litterarum Græcarum inuentore.

PRIMA huius parastaticæ Columnæ facies Cecrope Atheniensium Rege primo, Athenarumq. instauratore insignitur. Hic autem vestitu regio, venerandoq. aspectu, ac dextra sua iugum, duasq. manus complicatas, hoc est fidei symbolum, sinistraq. sceptrum regale, in cuius cacumine extat noctua, gestare cernitur, & ad ipsius Regis latus conspicitur Satyrus. Noctua Athenarum insignia indicat: Satyrus vero, cuius pars superior

viri

viri effigies eſt, altera vero in caprarum pedes deſinit, geminam eius naturam, ſicut poetæ fabulati ſunt, ſignificare videtur. Id autem ei tributum eſt, quia primus apud eos marem & feminam in matrimonio iunxit, vt Iuſtinus, & Euſebius teſtantur. Hinc Iugum, fideiq. ſymbolũ ob coniugium introductũ geſtare conſpicitur. Cecropē Euſebius biformem appellat: & hac de cauſa Diphyes appellatur, vt in Inſcriptione legitur, hoc eſt geminæ naturæ homo, vel ſemiuir & ſemifemina dictam ob rationem: vel partim homo, partim vero bellua, cum ferinos hominum mores ad humanos reduxiſſe dicatur. Supra Cecropis caput Græcum extat Alphabetum: ad eius vero pedes Latina hæc legitur Inſcriptio:

Iuſtinus lib. 2. Euſebius in præf. Chronic.

Cecrops Diphyes primus Athenienſium Rex
Græcarum litterarum Auctor.

Litteræ Græcæ a Cecrope inuentæ.

Α Β Γ Δ Ε Ι Κ Λ Μ Ν Ξ
Ο Π Ρ Σ Τ Φ

QVAMVIS a Cecrope ſexdecim tantum litteræ dicantur inuentæ, nos tamen totum Idiomatis Græci Alphabetum in tabulam redactum, litterarum figuris omnibus, pronunciatione, ſiue poteſtate, ac nominibus earundem diſtinctum, Latinisq. characteribus declaratum, ſicut de nouo Hebraico Alphabeto factum eſt, infra apponendum cenſuimus, vt ex eo cuique perbreuem legendi modum ſcire cupienti, cognitionē aliquam largiamur. Quod vt facilius quiſque aſſequatur, nõnulla etiam ad Græcā ſcribendi formam pertinentia ob oculos ponere nobis viſum eſt. Qui autem nexus litterarum, partim breuitatis, partim elegantię cauſa repertos noſſe deſiderat, ad compēdioſas legendi normas confugiat licet, vt deinde aliqua ex parte inſtructus ad vberiores Grammaticæ inſtitutiones ſeſe conferre queat.

ALPHA-

ALPHABETVM GRAECVM

Quattuor ac viginti litteris conſtans.

Α α	Αλφα	Alpha	A a
Β β ϐ	Βῆτα	Vita	B b ,u, cōſonās
Γ γ ϒ	Γάμμα	Gamma	G g
Δ δ	Δέλτα	Delta	D d
Ε ε	Εψιλὸν	Epſilon	E e
Ζ ζ	Ζῆτα	Zita	Z z
Η η	Ητα	Ita	I i
Θ ϑ θ	Θῆτα	Thita	T th
Ι ι	Ιῶτα	Iota	I i
Κ κ	Κάππα	Cappa	C c
Λ λ	Λάμδα	Lambda	L l
Μ μ	Μῦ	My	M m
Ν ν	Νῦ	Ny	N n
Ξ ξ	Ξῖ	Xi	X x
Ο ο	Ομικρὸν	Omicron	O o paruum
Π π ϖ	Πῖ	Pi	P p
Ρ ρ	Ρῶ	Rho	R r
Σ σ ς	Σῖγμα	Sigma	S ſ
Τ τ ⁊	Ταῦ	Tau	T t
Υ υ	Υψιλὸν	Ypſilon	Y y
Φ φ	Φῖ	Fi	P ph
Χ χ	Χῖ	Chi	C ch
Ψ ψ	Ψῖ	Pſi	P pſ
Ω ω	Ωμέγα	Omega	Oo magnum

Vocales.	Diphthongi.	Impropriæ.
Α Ε Η Ι Ο Υ Ω.	ΑΙ ΑΥ ΕΙ ΕΥ ΟΙ ΟΥ.	ΑΙ ΗΙ ΩΙ ΥΙ ΗΥ ΩΥ
α ε η ι ο υ ω.	αι αυ ει ευ οι ου	ᾳ ῃ ῳ υι ηυ ωυ
a e i i o y o.	æ au i eu i u	a i o i iu ou

Accentus tres. Acutus ´, Grauis ` Circunflexus ~, Spiritus duo. ʽ Aſper, ʼ lenis.

Semper vocales, ac diphthongi initio dictionis alterum habent è ſpiritibus. Conſonans ρ in principio quidem aſpiratur, ῥώμη rhomi, in medio vero ſi geminetur, priore loco leuigatur, poſteriore aſpiratur, πόῤῥω. Gamma ante γ, κ, ξ, χ, pronunciatur vt n, ἄγγελος, angelos, λύγξ, linx, πέφαγκα, pephanca, ἔγχος, enchos. Tau τ poſt ν, vt d, τὸν τάνταλον. ton dandalon. Pi π poſt μ, vt b latinum, πέμπω, pembo.

CECROPEM ſexdecim, vel vt alij volunt, decem & ſeptem Græcarum litterarũ Auctorem fuiſſe, proditur. Verum quia de primo harum litterarum inuentore non ſatis conſtat, hinc alij Græcarum litterarũ inuentores, ſeu cultores earumdẽ in hac paraſtaticæ Columnæ facie recenſentur. Cornelius Tacitus de Græcarum litterarum inuentoribus in hanc loquitur verborum formam: Quidam Cecropem Athenienſem, vel Linũ Thebanum, ſexdecim litterarum formas, & temporibus Troianis Palamedem Argiuum quattuor memorãt, mox alios, ac præcipuum Simonidẽ ceteras reperiſſe. Quibus verbis quamuis nihil certi affirmetur, ſed res in opinionem vertatur, Lipſius tamen, diligens rei litterariæ indagator, Cecropem Aegypto ortum litteras Græcas intuliſſe Athenas pro comperto ait. Huic opitulatur opinioni hieroglyphicum illud de bicipiti Cecropis effigie a priſcis Gentibus illis exculptum, eo quòd, alijs huiuſce facti cauſis prætermiſſis, linguas duas calleret, Græcam ſcilicet, & Aegyptiacam: Athenienſes enim Aegyptiorum coloni fuiſſe dicuntur e Sacenſi ciuitate, Cecrope duce, deducti, vt Nazianzenus teſtatur. Huic denique opinioni videtur fauere illud, quod omnes fatentur de Cecrope ipſo, quem tanquam mira ingenij vi præpollentem multarũ rerum inuentorem fuiſſe affirmant. Cecrops enim primus omnium Iouẽ appellauit, ſimulacra reperit, arã ſtatuit, victimas immolauit, cum ante illum nemo hęc inter Græcos nouiſſet omnino.

Li. 11. Annal.

Lipſius in Cornel. li. 11. ſic emdauit.

Nazianz. in Monodia Baſilij.

Iuſtinus li. 2. Et Euſeb. in præfa. Chron.

Cecropem igitur primum Græcarum litterarum, quas paulo ſuperius ob oculos poſuimus, inuentorem extitiſſe, ceteros vero characteres ab alijs eidem Alphabeto Græco fuiſſe adiectos, vt ſuo loco dicemus, cenſendum fatendumq. eſt: quarum litterarum formas aliqua ex parte a Hieroglyphicis Aegyptiorum originem traxiſſe opinandum eſt, ſicut ex prima Alphabeti littera conſtat, quam Græci ab Aegyptijs, & a Græcis Latini mutuati ſunt. Prima enim Hieroglyfici Alphabeti littera apud Aegyptios, vt ſuo loco dictum eſt, Ibis auis Ciconiæ adſimilis in vſu erat, quam Mercurius, qui primus litteras Aegyptijs tradidit, primam litteram voluit eſſe Ibim, quæ in ſuo ingreſſu, cruribus ita diſpoſitis formam refert triangularem. Hinc littera, quæ apud

Plutarch. lib. 9. Sympoſiacon q. 3. to. 2.

Græcos, ac Latinos prima eſt, ad Iſochelis trianguli faciem accommodatur. Atque ita alias fortaſſe litteras alicuius animalis effigiem recepiſſe opinandum eſt, ſed longa annorum ſerie huiuſmodi characterum formæ, vna hac excepta, omnes abſoleuere. Et ſicut Græci atque Latini, aliqua litterarum figura Aegyptios imitati ſunt, ita ab iiſdem Hieroglyphicum aliquod in ſcribendo deſumpſere, vt videre eſt ex littera, A, quam Cicero ſalutarem appellauit: nam in diiudicandis cauſis erat abſolutionis nota, ſicut, C, condemnationis apud Latinos, apud vero Græcos, θ, θῆτα Theta, quæ eſt prima littera dictionis θάνατος, quæ mortem ſignificat, vt ſuperius dictum eſt, & fuſius quidem. N, vero & L, comperendinationis erat indicium, per quod non liquere ſignificabant. Vniuerſi enim Iudices, vt Pedianus ait, Tabellas in ciſtam conijciebant ſingularibus litteris ſignatas. Nec cuiquam mirum videri debet, Græcos & Latinos ab Aegyptijs nonnihil in ſcribendo accepiſſe, cum ab iiſdem Aegyptijs varia diſciplinarum genera, philoſophiamq. præſertim ortum habuiſſe conſtet: immo Clemens Alexandrinus, Diodorus Siculus, atque alij complures eam Græciæ inquilinam, oriundam vero Aegyptijs affirmant: cuius item rei præclarum præbent nobis teſtimonium Pythagoras, Eudoxus, Plato, alijq. inſignes Græciæ viri, qui ob diſciplinas adipiſcēdas, Aegyptum peragrarunt: ad cuius (vt opinor) triquetram terræ figuram, Alphabeti Græci inuentor illam litteræ formam, quæ Δ. Delta nuncupatur, fortaſſe accepit, vt figuram illius regionis hoc etiam Hieroglyphico in ſcribendo imitaretur. Hinc factum eſt, vt Aegyptus ipſa, Græcæ litteræ vocabulo Δ. Delta a multis fuerit appellata. Et vt ceteros Græcos, qui in Aegyptum ad ſcientias capeſſendas ſe contulerunt, prætermittam, ad Platonem redeo, qui neminem latet quantum profecerit ea in regione, vbi etiam, ſicut S. * Pater Auguſtinus opinatur, Moyſis, & Hieremiæ libros ipſe ſibi interpretandos curauit, ſicut præſeferunt ea, quæ in Timæo de mundi creatione, & in Fædone de Purgatorio, de Paradiſo, deq. inferno cōſcripſit. Præterea in Epinomi de ſanctiſſima Trinitate mentionē facit: & in Alcibiade, ſiue de Voto aduētum Chriſti innuere videtur. Immo idem Auguſtinus in quibuſdam

Cic. pro Milone to. 3. orat.

Pag. 84.

Aſcon. Pedian.

Clem. Alexandrinus Strom. 1.

Diod. li. 1.

Plin lib. 5. c. 9. Strabo lib. 17. Ptolemæus li. 4. c. 6. Am. Marcel. li. 22.

**Aug. 8. de ciu. c. 11.*

To. 4. de Natura.

To. 1. de anima.

To. 5. Epin. & ep. 2.

Cyril. cōt. Iul. to. 2.

busdam Platonicorum libris caput primum Euangelij sancti Ioannis se legisse fatetur: & in Mercurij Trismegisti libro se reperisse ait, Hic est filius Dei benedicti. Qua de re Plato ab Eusebio Moyses Atticissans, siue Atheniensis vocatur: nam, vt sanctus ait Augustinus, eius scripta Christianam Theologiam magna ex parte redolent. Vt autem eò, vnde digressi sumus, reuertamur, asseueranter dicendum est cum Clemente, Diodoro, & alijs probatissimis Auctoribus in Aegypto ab Abraham Astrologiam olim edocta, vt Iosephus ait, ante alias Nationes post diluuium sapientiæ humanæ studium viguisse: cui profecto veritati adstipulatur quod Aristoteles in sua Metaphysica affirmat dicens: Circa Aegyptũ Mathematicæ artes constitutæ sunt: illic enim gẽs sacerdotum vacare ijs permissa est. Hæc Aristoteles. Nam sacerdotes Aegyptij cælo sereno perpetuo vtentes Astronomiæ præsertim, ac Geometriæ nauabãt operã ad agrorum limites distinguẽdos, qui singulo quoque anno Nili alluuionibus confundebantur. His, alijsq. artibus, ob quas Aegyptij vocabantur sapientes, Moyses fuit instructus, qui in Actibus Apostolorum omni sapientia Aegyptiorum eruditus fuisse perhibetur. Quare mirandum non est, Græcos ab Aegyptijs mutuatos sibi fuisse aliqua litterarum elementa, cum ab ijsdem varia disciplinarum genera accepisse dicantur. Verum de Græcarum litterarum inuentoribus inter scriptores non parua est controuersia: alij enim sexdecim, alij vero decem & septẽ characterum inuentionẽ Cecropi, alij Cadmo Fœnicis fratri, ceteros vero partim Lino, partim alijs ascribunt, vt suo loco dicemus. Hæc de Cecrope, vt ad Phœnicem transeamus.

Lib. 7. cõf. c. 9. to. 1. Hæres. 5. c. 3. to. 6.
Euseb. præp. Euãg. c. 6.
Lib. 8. de Ciu. c. 11. to. 5.
Ioseph. lib. 1. Antiqu.
Aris. 1. Metaph. c. 1. sub finem.
Strabo lib. 16.
Gen. 41.
Act. 7.
Lipsius.
Herod. in Terps.

DE PHOENICE LITTERARVM APVD PHOENICES INVENTORE.

ALTERA in parastaticæ Columnæ facie Agenoris filius & Cadmi frater Phœnix (a cuius nomine, vel a mari rubro, quod in Syriam profluit Syriæ Prouincia prope Iudæam, vbi Tyrus & Sidon ciuitates olim claruerunt, Phœnicia dicta est) conspici-

tur. Hic veste militari & Imperatoria instar Paludamẽti Romani, sed purpureo colore, galeatus cernitur: in cuius cono, seu crista Phœnix cernitur auis vnica illa, quæ annis quingẽtis, & eo amplius, vt aiunt, in Arabia viuens, dum se viderit senuisse, collectis aromatũ virgultis rogum sibi struit, & conuersa ad radium Solis alarum plausu voluntarium sibi incendium nutrit, sicq. iterum de cineribus suis vel humore carnis, vermis exurgit, & in auem adolescit.

Plin. li. 10. Nat. hist. cap. 2. Ouid. 15. Metamorphos. Lact. in carm. Phænic.

Quamuis hanc de Phœnice alite historiam Aristoteles tamquam fortasse fabulosam silentio præterierit, alij tamen, & eruditi quidem viri, ac fide dignissimi (vt Plinium hac in re præsertim, necnon Ouidium, & alios, qui inter carmina conscribenda eam celebrarunt, omittam) huius auis historiam aperte comprobasse visi sunt. Seneca inter Stoicos virum bonum ob raritatem phœnici comparat, quæ tantum vna in rerum natura esse creditur, cum sua morte reuiuiscat, moriendo scilicet quingentesimo quoque anno, vt sanctus Hieronymus ait. Quare ex eo naturæ miraculo Epiphanius immortalitatem animæ, & carnis resurrectionem concludit: ita etiam sanctus Ambrosius, qui ait: Auis in regione Arabiæ, cui nomen est Phœnix, rediuiuo suæ carnis humore, reparabilis, cum mortua fuerit, reuiuiscit: solos non credimus homines resuscitari. Huius item auis exemplo sanctus idem Ambrosius castam Deiparæ virginis comprehendit conceptionẽ virtute Spiritus sancti operatam: Phœnix enim auis virtute naturæ quadam non coitu concipitur, partuve generatur. Hoc idem probat sanctus Cyprianus dicens: Quid mirum si Virgo conceperit, cum orientis auem, quam Phœnicem vocant, in tantum sine coniuge nasci, vel renasci constet, vt semper vna sit, & semper sibi ipsi nascendo, vel renascendo succedat? Ad huius auis propositum extat ænigma satis elegans, siue lusus Symphosis cuiusdam hũc in modum:

Sen. lib. ep. 5. ep. 42. Hier. to. 9. epist. 20. ad Præsid. Epiph. l. de Phœnice. Ambr. de fide & resurr. to. 4. Et Hexã. c. 23. to. 1. Et in Psal. 118. to. 2. S. Cypr. in Symb. Apostolico.

Vita mihi mors est, moriar si cœpero nasci,
Sed prius est fatum lethi, quàm lucis origo,
Sic solos manes ipsos mihi dico parentes.

Hæc de Phœnice volucri recitare libuit, ne huius historiam fabulosam esse quis credat, sicut nonnulli opinati sunt. Hoc autem loco auis ipsa depicta est, vt allusio fiat ad Phœ-

nicem

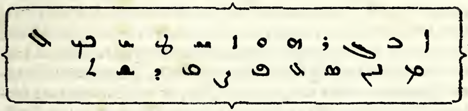
nicem Cadmi fratrem, quem Phœnicibus litteras tradidisse docet Inscriptio. Per vestem illam purpuream Phœniciæ nomen repræsentatur, in cuius ciuitate, Tyro scilicet, purpura ex conchilijs conficiebatur optima. Hinc Phœnix rubedo, seu purpura interpretatur: & ob hanc causam, vt ait Isidorus, in librorum, vel capitum fronte litteræ rubeæ scribi, & imprimi solent, vt hoc scilicet commento Phœnices litterarum inuentores ostendantur. Hinc Ouidius: *Isidorus li. 1. Aetym.*

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur. *Ouid. de tristibus libro 1.*

Supra Phœnicis caput Phœnicæum extat Alphabetum: ad eius vero pedes hæc legitur Inscriptio:

Phœnix litteras Phœnicibus tradidit.

Alphabetum Phœnicæum.

PHOENICEM litterarum apud Phœnices inuentorem fuisse ex Latina inscriptione patet. Quid autem de huiusmodi litterarum inuentione, ac figuris mihi dicendum sit, haud plane scio, nisi in medium afferam quod scriptum Lucanus reliquit dicens:

Phœnices primi (famæ si credimus) ausi,
Mansuram rudibus vocem signare figuris. *Lucan. lib. 3.*

Ex quibus verbis haud facile cognosci potest num de characteribus Græcis, aut Phœnicæis Lucanus loquatur. Sed si Isidoro credimus, de Græcis litteris hoc dictum esse fatendum est, sicut etiã ex Cornelij Taciti verbis constat, vt suo loco fusius dicemus. Litterarum autem figuræ partim cum Hebraicis, & id genus alijs characteribus, partim vero cum Græcis affinitatem quandam habere cernuntur. De Hebraicis quidem mirandum non est, cum ex Hebraica Lingua, tanquam omnium linguarum prima, omnia alia Idiomata, sicut ratio *Q. Curtius.* *Isid. lib. 1. Etym. c. 3.*

ipsa

ipſa poſtulat, ac ſuadet, emanaſſe perhibeantur, veluti Chaldaica, Syriaca, Phrygiaca, atque Aegyptiaca, & alia item, quæ cum hiſce vicinitatem non modicam tum nominibus, vel pronunciatione, tum characteribus ipſis habere videntur, ſicut etiam lingua Punica, vt ſanctus Hieronymus ait, immo Græcæ litteræ, atque Latinæ, Iſidoro teſte, ex Hebræorum fontibus oriri dicuntur, vt ex variarum linguarum Alphabetis, quæ in hac Bibliotheca Vaticana ob oculos poſuimus, cernere eſt. Nam ab Hebræis prima littera Alphabeti dicta eſt Aleph, deinde a Græcis Alpha, poſtremo autem a Latinis A, qui minimũ profecto ſonus in prima littera cuiuſcunque fere Alphabeti apud omnes Nationes pronunciari ſolet, ſicut in nouo Alphabeto Hebraico demonſtratum eſt. Sed vt alia Idiomata ſilentio præteream, de Græcis dicam litteris, quæ non ſolum quantum ad pronunciationem aliqua ex parte, verum etiam quantum ad figuras & nomina quodam modo cum Hebraicis conuenire videntur. Hoc item de Phœnicæis litteris videre licet, quæ cum Hebraicis antiquis, ac nouis, Phrygijs quoque, Aegyptiacis, Græcis, atque Latinis characteribus, quod ad figuras ſaltem pertinet, quandam affinitatem habere cernuntur, quippe quæ, vt ait Euſebius, ab Hebraicis, & a fontibus ambarum Græcæ, a Græcis autem Latinæ ortum habuiſſe dicantur. Hæc de Phœnicæis litteris, vt ad Cadmum Phœnicis fratrem tranſeamus.

S. Hieron. to. 4. in c. 7. Iſa.

Iſid. lib. 1. Etym. c. 3.

Pag. 92.

Ex Theſſ. Ambr. in introduct. ad līguas varias c. 6. & 7.

Euſeb. lib. 10. depræp. Euãg. c. 2. & alij.

DE CADMO PHOENICIS FRATRE GRAECARVM LITTERARVM INVENTORE, SIVE INSTAVRATORE.

TERTIA in paraſtaticæ Columnæ facie Cadmus Phœnicis frater, & Agenoris filius, Phœnicum item Rex conſpicitur, qui Tyro, & Sidoni ciuitatibus imperauit, ac ſexdecim, vel decem & ſeptem, vt Iſidorus cenſet, Græcarum litterarum inuentor, ſiue inſtaurator dictus eſt. Ad eius pedes

des Draco cernitur, ſupraq. caput Græcæ conſpiciuntur litteræ: infra vero hæc Latina legitur Inſcriptio:

Cadmus Phœnicis frater litteras ſexdecim in Græciam intulit.

Græcæ litteræ xvj. vel xvij. a Cadmo inuentæ.

Α Β Γ Δ Ε Ι Κ Λ Μ Ν Ξ

Ο Π Ρ Σ Τ Φ

CADMVM Græcarum litterarum fuiſſe inuentorem, ſiue inſtauratorem Latina docet Inſcriptio, ſicut etiam plerique ſentiunt. Quamuis autem Phœnices Græcis litteras intuliſſe multi affirment, id tamen de Cadmo Phœnicæo, Phœnicisq. fratre intelligendũ eſſe conſtat, vt ſuperius a nobis dictum eſt, cum explanauimus duos illos Lucani verſus in hanc verborum formam conſcriptos: *Clemens Alexand. ſtrom. 1. Plin.lib.7. Et Suidas. Lucanus. Lib.3.*

Phœnices primi (famæ ſi credimus) auſi,
Manſuram rudibus vocem ſignarê figuris.

In hanc ſententiam Herodotus Halicarnaſſeus, hiſtoriarum pater, vt Ciceroni in libro de legibus placet, deueniſſe viſus eſt dicens: Phœnices iſti, qui cum Cadmo aduenerunt, quorum Zephirei fuere, dum hanc regionem incolunt, cum alias multas doctrinas in Græciam introduxere, tum vero litteras, quæ apud Græcos, vt mihi videtur, antea non fuerant: & primæ illæ quidem extiterunt, e quibus omnes Phœnices vtuntur. Diodorus itidem ait: Qui dicunt Phœnices a Muſis perceptas litteras tradidiſſe poſtmodum Græcis, hi ſunt qui cum Cadmo in Europam nauigarunt. Ex quo a Græcis litteræ Phœniſſeæ appellatæ ſunt. Cornelius item Tacitus idem affirmat, dum de Aegyptijs litterarum Inuentoribus loquens ait: Inde Phœnicas, quia mari præpollebant, intuliſſe Græciæ, gloriamq. adeptos, *Herod.lib. 5. in Terpſicore circa med. Diod.li.6. Corn.Tac. lib.11. Annal. ante med.*

tanquam

tanquam repererint quæ acceperant. Quippe fama eſt, Cadmum claſſe Phœnicum vectum rudibus adhuc Græcorum populis artis eius Auctorem fuiſſe. Quamuis interea Ioſephus in primo Antiquitatum libro contra Appionem ſcribens, Græcos omnino ante Homeri ætatem litteris caruiſſe affirmet, quem poſt bella Traiana fuiſſe manifeſtum eſt, Cicero tamen in Bruto ſecus tradit inquiens: Nec dubitari debet quin fuerint ante Homerum Poetæ: quod ex eis carminibus intelligi poteſt, quæ apud illum, & in Phœacum, & in Procorum epulis canuntur: cuius verbis adſtipulatur Euſebius dum ait, ante Homerum apud Græcos ſcripſiſſe Linum, Philamonem, Thamyram, Amphionem, Orpheum, Muſæum, Demodotum, Epimenidem, Ariſtæum, & pleroſq. alios. Ante igitur Homerum, quem tamen Grammaticæ Græcæ Auctorem fuiſſe Plato teſtatur, Scriptores extitiſſe apud Græcos, & a Phœnicibus in Græciam a Cadmo præſertim Græcas litteras fuiſſe illatas dicendum eſt, ſicut etiam Plinio placet, qui de huiuſmodi certamine multas recenſet opiniones. Idem quoque ſentit Suidas, qui Cadmo ſexdecim tantum litteras, quas paulo ſuperius ob oculos poſuimus, adſcribit: ijſdemq. litteris quattuor in Troiano bello a Palamede fuiſſe adiectas nonnulli volunt hac figura Θ, Ξ, Υ, Φ, totidem poſt eum a Simonide Melico fuiſſe inuentas hiſce notis, Z, H, Ψ, Ω. quarum uis in noſtris recognoſcitur. Ariſtoteles autem decem & nouem priſcas fuiſſe litteras commemorat, quæ ſunt:

Ioſeph. li. 1. Antiq.
Cicero in Bruto.
Euſeb. lib. 10. de præp. Euang.
Plato in Cratylo. 20. 1.
Plin. li. 7. circa finẽ.
Suidas.

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Ι Κ Λ Μ Ν Ο Π Ρ Σ Τ Υ Ω,

Duas vero ab Epicharmo, non a Palamede fuiſſe additas, ait, hoc eſt, Θ & Ρ, vel Ξ, Χ, Ψ, vt Hermolaus prodit. Hac autem controuerſia poſthabita, ad Cadmum reuertamur ſexdecim litterarum Græcarum inuentorem, ſeu potius inſtauratorem: ipſum enim non omnino primum in Græciam litteras detuliſſe fatendum eſt, cum longe ante eum inibi eaſdem litteras a Cecrope inuentas fuiſſe demonſtratum ſit. Id quod recte Diodorus explicat dicens: Cum Actinus Solis filius in Aegyptum tranſiens Aſtrologiam Aegyptios docuiſſet, demum Græcia diluuio oppreſſa, plurimos homines perijſſe, litterarũq. monimenta fuiſſe deleta conſtat: eamq. ob

Diodorus lib. 6.

causam post multa sæcula, existimatum est, Cadmum Agenoris filium litteras primum in Græciam adduxisse, atque ideo Græcos quadam communi ignorantia ductos, litterarum inuentionem illi acceptam retulisse. Cadmus igitur Græcarum litterarum instaurator potius, quàm inuentor appellandus est. Nec a re alienum fore arbitror, si eas litteras inueniendi, instaurandiq. tempus, seu modum, ac locum, quem nonnulli referunt, in medium afferamus. Cadmum enim Pegaso equo insidentem, quæritantemq. Vrbis condendæ locum litteras inuenisse aiunt non procul ab Helicone monte in Bœotia, apud Hippocrenem fontem, quem Cadmus primus inuenisse creditur. Hinc Poetæ dictum fontem, quem Latine Caballinum vocitamus, vngula Pegasi equi alati, a quo fons Pegaseus deinde dictus, inuentum esse fabulati sunt. Et quoniam Cadmus litterarum inibi inuentor fuisse narratur, factum est, vt huiusmodi fons Musis sacer habeatur. Vnde Persius:

Ouid. lib. 1. Metamorph.

Strabo li. 8.

Persius in Prol. Satyrarum.

Nec fonte labra prolui Caballino.

Persius ad verbum reddens vocem Græcam, Hippocrene, fontem Caballinum appellauit. Nam ἵππος nobis equum sonat, κρήνη, fontem. Musis autem sacer dicitur, vel, vt diximus, ob Græcas litteras inibi inuentas, vel ex eo, quòd Hesiodum, ipsius fontis aqua epota, Poetam statim euasisse fabulose commentati sunt. Hæc de modo, ac tempore, siue loco, in quo litteras Græcas dicitur inuenisse Cadmus: ad cuius pedes Draco cernitur. Qua ex re (vt reor) fit allusio ad id, quod de eo fabulati sunt Poetæ. Hic enim, vt aiunt, a Patre missus ad sororem suam Europam perquirendam, quam Iuppiter in taurum mutatus, rapuerat, & in Cretam transtulerat, cum illam non inuenisset, nec ad patrem redire auderet, non procul a Parnasso, & Helicone Phocidis montibus, parum inter se distantibus, & altitudine, & circuitu æmulis consedit, ibiq. Thebas condidit, regionemq. illam, dictam prius Aoniam a Boue Bœotiam nominauit. Cumq. quosdam ex socijs a dracone, vel serpente necatos vidisset, eum occidit, eiq. dentes euulsit, ac seuit, ex quibus, vt fabulose aiunt, homines armati nati sunt: qui se statim omnes mutuis vulneribus confecerunt, præter quinque, qui se socios Cadmo adiunxerunt.

Ouid. lib. 3. Metamorph. in principio.

Per ſerpentem innuitur illud etiam quod de eodem Cadmo fabuloſe narratur: etenim hic poſtremo ab Amphione, & Zetho regno pulſus in Illyrium profugit: ibiq. deorum commiſeratione ipſe, & vxor Hermione, vt Ouidius ait, Martis & Veneris filia, in ſerpentes mutati ſunt. Hæc de Cadmo, vt ad Linum Græcarum item litterarum inuentorem accedamus.

Ouid. lib. 4. Metamorph. lõge poſt medium.

DE LINO THEBANO GRÆCARVM LITTERARVM INVENTORE.

QVARTA in paraſtaticæ Columnæ facie Linus Thebanus Poeta, & muſicæ peritiſſimus, Apollinis & Terpſicores, ſiue, vt quidam volunt, Mercurij & Vraniæ Muſæ filius, Thamyræ, Herculis, & Orphei Magiſter, laurea ornatus, ac citharam manu geſtans repræſentatur.

Hic de mundi generatione, deq. ſiderum curſu ſcripſiſſe dicitur, vt Sol & Luna ſupra eius caput innuunt: et a Cornelio Tacito, in Græcarum litterarum Inuentores adſcribitur, ſicut etiam Latina hæc docet Inſcriptio:

Hermodotus lib. 1. diſcipl. Cornel. li. 11. Annal.

Linus Thebanus litterarum Græcarum Inuentor.

Quinque ſunt loquendi genera, quibus Græci Auctores vſi fuerũt, Ionica ſcilicet Lingua, Dorica, Attica, Aeolica, & Cõmunis. Hinc fortaſſe factũ eſt, vt eædem litteræ, quas Cecrops inuenit, Cadmo etiam, ac Lino fuerint adſcriptæ, non tanquã earundẽ inuentoribus, ſed potius inſtauratoribus, aut cultoribus: quippe qui eas hoc vel illo dicendi genere excoluerunt.

Quintil. lib. 1. inſtit. Orat. Herod. lib. 5. in prin.

Litteræ a Lino inuentæ, vel excultæ.

Α Β Γ Δ Ε Ι Κ Λ Μ Ν

Ξ Ο Π Ρ Σ Τ Φ

LINVM

LINVM Græcarum litterarum Inuentorem fuiſſe, Cornelius Tacitus hunc in modum ait: Quidam Cecropem Athenienſem, vel Linum Thebanum ſexdecim litterarum formas reperiſſe memorant. Hæc Tacitus. Quænam vero litteræ ab eo fuerint inuentæ, non ſatis conſtat: hinc eædem, quæ Cecropi, & Cadmo tributæ fuerũt, hoc loco ſcriptæ ſunt: quas longo poſt tẽpore minus fortaſſe cultas, ab eodẽ Lino innouatas, et excultas fuiſſe credendum eſt, quamuis alij eum a Phœnicia primũ Græcis litteras intuliſſe, velint. Hunc ab Hercule adoleſcẽte plectro ac cithara occiſum ferunt, cum eum inconcinnius, ruſticiusq. canentem, vtentemq. fidibus corripuiſſet. De Lini eruditione, ac nobilitate Virgilius teſtimoniũ præbet luculentum inquiens: Cornel. Tacit. li. 11. Annal. Cæl. Rho. lib. 19. c. 24. to. 2. Ecloga 4.

Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quamuis, atque huic pater adſit,
Orphei Calliopeia, Lino formoſus Apollo.

Hæc de Lino, deq. tertia Columna paraſtatica, vt ad Quartam ceterorum Græci Alphabeti characterum Inuentores comprehendentem accedamus.

DE QVARTA COLVMNA PARASTATICA,

Græcarum aliquot litterarum Inuentores repræſentante.

De Palamede quattuor Græcarum litterarum Inuentore.

PRIMA huius paraſtaticæ Columnæ facies Palamedem Nauplij Eubœæ Regis filium militari habitu indutum, peltatum, et quattuor Græcarum litterarum Inuentorem comprehẽdit. Hic hiſtoriam, ſolutamq. orationem inſtituiſſe, calculorumq. luſum, menſurarumq. ac pon-

derum rationem excogitasse, Astrologiam optime calluisse, annumq. ad Solis cursum, mẽsesq. ad cursum Lunæ accommodasse, Solis item eclypsim in castris visam, ac reformidatam, naturalem esse, minimeq. timendam primus dixisse fertur. Ad quam rem innuendam hoc loco Lunam depictam, Solemq. eclypsatum videre est. Hic præterea ordinem Aciei, & Vigilias a Gruibus didicisse proditur. Grues enim non nisi acie instructa volant, electo duce, quem sequantur, dispositisq. in extremo agmine custodibus, qui gregem voce contineant. Quare ex huiusmodi collegio, vel aciei ordine apud Latinos consensus, vnioq. partium in eandem sententiam aut rem, cõueniendi vocabulum a Gruibus videtur accepisse, vt inde CONGRVERE pro cõuenire dicamus. A Gruibus itẽ excubias Palamedẽ didicisse ferunt, propterea quòd aues illæ dum noctu ceteris dormientibus euigilant, lapillum ideo prensant, ac pede sustinent, vt ille lassatis somno decidens indiligentiam coarguat. Quæ vero dormiunt, capite subter alam condito, alternis insistunt pedibus. Harum alitum vigilantiam Alexander ille magnus imitatus est: quando enim sibi peruigilandum erat, ne somni violentia opprimeretur, vas aheneum prope thorum apponi iubebat, supra quod brachium exporrigebat, pilam, vt Ammianus Marcellinus ait, argenteam manu complexus: quæ si quando ipse somno vinceretur, elapsa, sonoro strepitu somnum abrumperet. Palamedes autem ab ijsdem auibus & aciei ordinẽ, & excubiarum rationem, litterarũq. formas edoctus est, sicut Grus lapillum gestans, quæ in eiusdem Palamedis pelta cernitur, multarumq. Gruum acies in sublime actu volitandi depictæ ordine quodam militari conspiciuntur, innuere videntur. Gruum ordo a sancto Hieronymo litteratus appellatur: quoniam inter volandum mutatis subinde ordinibus, litteras quasdam videntur effingere, vt Alpha, A, & vt alijs magis arridet, Ypsilon, Y, cuius litteræ inuentionem ex auium volatu Palamedi attributam, Philostratus testatur. Hinc a Poetis Palamedis aues, Grues dicuntur, vt ex Martialis Epigrammate constat: cuius verba sunt hæc:

Plin. lib. 10. c. 23. vbi mira de Gruibus leguntur.

S. Hieron. epist. 4. ad Rust. to. 1.

Philostr. Ex Cœl. Rhod. lib. 7. to. 2.

Lib. 13.

Turbabis versus, nec littera tota volabit,
Vnam perdideris si Palamedis auem:

Per Gruem igitur vno pede gestantem lapillum,altero autem insistentem, excubiarum excogitatio, per earundemq. auium agmina aciei ordo, inuentioq. repræsentantur litterarũ, quas inuenisse dicitur Palamedes: cui quamuis quantũ ad inuentionẽ littera, Y, a Philostrato tribuatur, tamen quantum ad mysticũ saltem sensum, nemo, quòd sciam, alius eam Pythagoræ non adscribit. Palamedi autem litteras, quæ infra cernuntur, tribuendas contendunt: ad quarum plane formas ordo Gruum varius inter volitandum videri solet. Vtcunque vero sit, quæ hoc loco reperiuntur, recensenda sunt.

Palamedes bello Troiano Græcis litteras IIII. adiecit.

Græcæ litteræ a Palamede inuentæ.

Θ. Ξ. Φ. X.

PALAMEDEM Troiano bello quattuor Alphabeto Græco adiecisse litteras, quas ob oculos posuimus, Latina docet Inscriptio. Quamuis autem tres tantũ ab eodem Palamede litterarum formas Isidorus affirmet, hoc est, H, X, Ω, Plinius tamen Θ, Ξ, Φ, X. & Suidas Z, Π, Φ, X, litteras ei adscribendas volunt: cui quidem numero Tacitus astipulatur, dum ait: Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum sexdecim litterarum formas, & Troianis temporibus Palamedem Argiuum quattuor, mox alios, ac præcipue Simonidem ceteras reperisse memorant. Ita emendauit Lipsius, qui ob librariorum incuriam hunc locum menda non caruisse opinatus est, & iure quidem: corrupte enim huc in modum legunt: Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum, & temporibus Troianis Palamedem Argiuum memorant, sexdecim litterarum formas, mox alios, ac præcipuũ Simonidem ceteras reperisse. Quæ sane lectio sine mẽda esse nõ potest quibusdã omissis, confusisq. notis: nemo enim scriptorũ Palamedi sexdecim tribuit litteras, sed omnes ad summum iiij. characterũ formas adscripserũt. De Palamede autem hactenus, vt ad Pythagorã transeamus.

Isid. lib. 1. cap. 3. *Plin. li. 7. cap. 56.* *Et Suidas.* *Corn. lib. 11. Annal.* *Lipsius in Cornel.*

DE

DE PYTHAGORA VNIVS LITTERÆ APVD GRÆCOS INVENTORE.

Pythag. Ital. Philosophiæ Auctor, primus cœpit Philosophus appellari. Ex S. Aug. lib. 8. de Ciu. c. 2 & l. 18. c. 25. to. 5.

SECVNDA huius Columnæ paraſtaticæ facies Pythagoram Samium, Demarathi negotiatoris locupletis, vel, vt alij volunt, Mneſarchi gemmarum ſculptoris filium, Italicæ philoſophiæ Principem, & Architæ Tarentini præceptorem, togatum, venerandoq. aſpectu ſenem, vniusq. litteræ Græcæ inuentorem repræſentat.

** Hier in c. 3. Eccls. to. 5. Plut. tom. 2. de Curioſ.*

** Croton, ciuitas vetuſtiſsima, ac nobiliſsima ſaluberrimo loco ſecus mare Ionium, vel Adriaticũ ſita ad eã Calabriæ partẽ, quæ Magna Græcia dicebatur.*

Metapontum, ciuitas Apuliæ non minus nobilis, quã vetuſta ad mare Adriaticum in ſinu Tarẽtino nõ procul a Calabriæ cõfinio ſita.

Hoc loco videre eſt Pythagoram digito dextræ manus ori appoſito ſilentium Diſcipulis indicentem: * quibus per quinquennium audire tantum licebat. Auditores autem non pauciores ſexcentis habuiſſe fertur, qui noctu etiam ad eum confluebant. Per librum, quem læua geſtare cernitur, eius doctrina indicatur. In Aegyptum enim, vt ſuperius a nobis dictũ eſt, nauigauit, vt Aegyptiacam Theologiam, ritus, moresq. cognoſceret: hinc ferunt eum ab Aegyptijs ſacerdotibus cærimonias, numerorum poteſtates, admirandas temporum vices, ſolertiſſimasq. Geometriæ formulas: a Chaldæis autem ſideralem planetarum ſcientiam, ſtellarum ſtatus, ambitus, effectusq. in genituris hominum didiciſſe. Poſtremo in Italiã redijt, & in Calabriam ſe contulit, * Crotoneq. conſedit, deinde Metapontum commigrauit, vbi multis poſt annis ſupremum diem obijt: cui denique Metapontini ædes eius poſt obitum pro templo ei conſecrarunt, diuinisq. honoribus ipſum proſequuti ſunt. Huius templi nonnulla ad hanc vſque diem veſtigia, & admiranda quidem extãt, vt ego ipſe vidi, dum Calabriam, ceterasq. Regni vtriuſque Siciliæ, atque vniuerſæ fere Italiæ prouincias peragraui, vna cum totius Auguſtinianæ Familiæ Moderatore, Magiſtro Spirito Vicentino, qui cuncta pene Italiæ eiuſdẽ Inſtituti Cœnobia ex officio viſitauit, cuius ego tunc a ſecretis erã. Dictus eſt autẽ Pythagoras Italicæ Philoſophiæ Princeps, propterea quòd in Italia Philoſophiã publice docuit, vbi tot, tãtosq. habuit Auditores: vel ex eo quòd Italus fuit, ex Samo,

vt non-

vt nonnullis placet Scriptoribus, Ciuitate Calabriæ nunc deleta. Sunt enim in Calabria pleraque loca ijsdem nominibus appellata, quibus Græciæ, aut Asiæ loca, vt Tempsa, Pandosia, Thuria, Miletus, Scylleum, Amphissa, Locrus, Samus, Thebæ, & Melissa Vrbes. Item Acheron, Butrotus, Crathis, & Sybaris amnes. Alij tamen ex Samo Græciæ Insula, alij Lorensem, alij vero Tuscum Pythagoram fuisse contendunt.

S. Tho. in lib. 1. Metaph. lect. 8. Et Gab. Barr. de situ Calab. lib. 2.

Pythag. Etruscus ex Pluth. to. 2. de Curios. Ex Suida, & Clem. Alex. 1. Str. Locrensis ex alijs.

Ad Pythagoræ pedes stateram cernere est, quæ hoc loco depicta, vt opinor, fuit, ob sententiam ab ipso non raro pronunciatam, hoc est, *Stateram ne excedas*. Eius dicta a Discipulis tanquam Pythij Apollinis oracula æstimabantur, hinc de nonnullis rationem reddere nescientes aiebant: Α᾿υτὸς ἔφη, hoc est, ipse dixit, idq. satis esse credebatur. Hæc hactenus. Reliquum est enim, vt ad litteræ formam, quam Pythagoras ipse inuenisse dicitur, transeamus explicandam. Hic enim, Y, litteræ reperisse fertur, vt Latina, quæ infra legitur, indicat Inscriptio:

Pythagoras, Y, litteram ad humanæ vitæ exemplum inuenit.

Y

HAc profecto littera, quam Pythagoræ adscribunt, humanam vitam, hoc est, Virtutis, & vitij viam mystice repræsentatam esse volunt. Hoc plane sensit Isidorus, qui arbitratus est, Y, litteram a Pythagora ad exemplum vitæ humanæ formatam fuisse: cuius virgula inferior, vnde orditur character ipse, primam significat ætatem, incertam scilicet, quippe quæ adhuc se nec vitijs nec virtutibus dedit, instar illius virgulæ, quæ non magis ad dextram, quàm ad læuam vergere cernitur. Biuium autem, quod superest, duabus lineis constans, ab adolescentia incipit: cuius dextera pars angusta est, sed ad beatam tendens vitam: sinistra latior, sed ad labem, interitumq. deducens. Id quod adsimile videtur dicto Euangelico, hoc est, Arcta & angusta est via, quæ ducit ad vitam: lata vero, & spatiosa, quæ

De hac littera S. Hieron. To. 1. epist. 7. & 26.

Isid. lib. 1. Etym. cap. 3.

Matth. 7.

Persius Satyra 5. quæ ducit ad perditionem. Hoc idem innuere visus est Persius, & adumbrate quidem dicens:

Et tibi quæ Samios deduxit littera ramos,
Surgentem dextro monstrauit limite callem.

Explicatius autem, ac fusius Epigramma illud, quod sub incerto Auctoris nomine inter opuscula Virgiliana circumfertur, id omne planum facere videtur hunc in modum: Humanæ vitæ descriptio.

Littera Pythagoræ discrimine secta bicorni,
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via Virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilemq. aditum primum spectantibus offert:
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via lata: sed vltima meta
Præcipitat captos, voluitq. per ardua saxa.
Quisquis enim duros casus Virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudemq. decusq. parabit.
At qui desidiam, luxumq. sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis, inopsq. simul miserabile transiget æuum.

Hoc Epigrammate non minus elegantiam, quàm Christianam pietatem redolente Hieroglyphicum de humanæ vitæ ratione feliciter explicatũ mihi videtur: nec minus ingeniose a Pythagora excogitatum iudicatur, quàm cetera Græci Alphabeti elementa, quæ mysticã habent significationẽ. Quinque enim litteræ mysticæ apud Græcos appellantur, vt suo loco de ijs sigillatim dicemus. De littera Pythagorica hactenus. Nunc vero de Epicharmo loquendum est. Mysticæ litteræ quinque apud Græcos.

DE EPICHARMO POETA
NONNVLLORVM CHARACTERVM
APVD GRAECOS INVENTORE.

TERTIA huius parastaticæ Columnæ facies Epicharmum Siculum, Poetam comicum, & Philosophum, Pythagoræ auditorem, Tityri, vt scribit Suidas, vel Chrymatij filium repræsentat. Huic nonnulli Comœdiæ, necnon duarum Græcarum litterarum inuentum tribuunt, hoc est Θ, & Φ, vt Aristo-

Aristoteli & Plinio placet, vel Ξ, Χ, vt alij volunt, aut Ψ, vt Hermolaus tradit, sed duas tantum litteras ab eo inuentas esse constat, sicut docet Inscriptio:

Epicharmus Siculus duas Græcas addidit litteras.

Litteræ ab Epicharmo inuentæ.

Θ. Χ.

HARVM litterarum altera, Θ scilicet, Thita vel Theta, ex quinque mysticis characteribus est, & mortem significat: iudices enim morte damnatis litteram Θ, quæ per medium telo transfixa est, apponebant, cum sit prima littera huius dictionis θάνατος, quæ mortem significat, vt dictum est. Hinc Martialis illud Theta mortiferum, Persius autem nigrum appellauit dicens: *Pag. 84.* *Mart. li. 7. ad Castr.* *Pers. Saty. 4.*

Et potis est nigrum mortis præfigere Theta.

Ab alio vero Poeta infelix dicitur. Vnde ait:

O nimium ante alias infelix littera Theta.

De hoc Hieroglyphico, nonnullisq. alijs huius generis mysticis characteribus superius loquuti sumus, cum de primo Alphabeto Hebraico antiquiori sermo habitus est. Hæc de Epicharmo, duarumq. litterarum inuentione, vt ad Simonidem accedamus. *Pag. 84.*

DE SIMONIDE MELICO QVATTVOR GRAECARVM LITTERARVM INVENTORE.

QVARTA huius parastaticæ Columnæ facies Simonidem Melicum ex Cæa vel Chio insula, laurea ornatum, gestantemq. dextra citharam, litterarumq. inuentorem repræsentat. Hunc Simonidem quem Cæum, vel Chium vocant, primum longas Η, & Ω, litteras, tertiumq. sonum

Suidas. Plin. li. 7. cap. 56. Cicero in Oratore.

Lyræ inueniſſe Suidas teſtatur : octauamq. chordam Citharæ ſiue Lyræ addidiſſe Plinius narrat. De memorandi arte ab eo ipſo inuenta Cicero hunc in modum ait : Simonides Cæus, primus artem memorandi inueniſſe fertur. Cum enim cœnaret in Theſſalia Simonides apud Scopam, fortunatum hominem, & nobilem, ceciniſſetq. id carmen, quod in eum ſcripſiſſet, in quo multa ornandi cauſa, Poetarū more, in Caſtorem & Pollucem ſcripta fuiſſent, nimis illum ſordide Simonidi dixiſſe memorant, dimidium ſe eius ei, quod pactus eſſet, pro illo carmine daturum : reliquum a ſuis Tyndaridis, quos æque laudaſſet, peteret, ſi ei videretur. Paulo poſt ferunt nunciatum Simonidi vt prodiret, iuuenes ſtare ad ianuam duos quoſdam, qui eum magnopere euocarent : ſurrexiſſe illum ipſum, prodijſſe, vidiſſe neminem. Hoc interim temporis interuallo domum illam, vbi epulabatur Scopas, concidiſſe, ea ruina ipſum oppreſſum cum ſuis interijſſe : quos cum humare vellent ſui, nec poſſent obtritos internoſcere vllo modo : Simonides dicitur ex eo quòd meminiſſet, quo eorum loco quiſque cubuiſſet, demonſtrator vniuſcuiuſque ſepeliendi fuiſſe. Hac tum re admonitus inueniſſe dicitur, ordinem eſſe maxime, qui memoriæ lumen afferret. Hæc Cicero. Simonidem quattuor denique litterarum, quæ ſupra eius caput cernuntur, inueniſſe, proditur, vt Latina infra eiuſdem pedes docet Inſcriptio :

Simonides Melicus quattuor Græcarum litterarum inuentor.

Litteræ a Simonide inuentæ.

Z. H. Ψ. Ω.

Iſid. lib. 1. cap. 3. Plin. lib. 7. cap. 56. Plut. li. 9. Symp. q. 3. to. 2.

SIMONIDEM quamuis Iſidorus trium Græcarum litterarum hoc eſt Ξ, Θ, Ψ, fuiſſe teſtetur ; Plinius tamen eas quattuor, quas ob oculos poſuimus, inueniſſe, affirmat. Plutarchus item & Cornelius Tacitus quattuor ab

ab eodem Simonide fuisse inuētas aiunt. De mystico sensu H, & Ω, alio in loco dicemus, cum sermonem habebimus de Christo Saluatore nostro, qui primam Alphabeti litteram, & vltimam sibi vendicat, cum sit principium, & finis dicens: Ego sum A, & Ω: atque de ceteris mysticis loquemur litteris, de quibus etiam non nonnulla superius dicta sunt.

Corn.Tac. li.11. Annal.

Apoc.c.1.

DE QVINTA COLVMNA PARASTATICA,

Latinarum litterarum, Hetruscæq. linguæ Inuentores repræsentante.

De Nicostrata Carmenta Latinarum litterarum inuentrice.

PRIMA huius parastaticæ Columnæ facies Nicostratam Euandri Arcadis matrem aspectu venerandam, & viuacem, litterarumq. Latinarum Inuentricem repræsentat. Hæc ante Vrbem conditam in Colle Palatino sedem habens tanquam Sibylla fuit habita ob futurorum Vaticinia carminibus tradita: atque ob id Carmenta, vel Carmentis a carminibus Latine fuit appellata: siue a carpente vehiculi genere, quo vtebatur: carpentumq. quasi carmentum a Carmenta Euandri matre appellatur, vt Ouidio placet hunc in modum dicenti:

Plut. lib. quæst. Ro. to.1.q.32.

Liu. lib.1. ab Vrbe cond.Dec. 1.Et Strabo lib. 5. circa med.

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant:
Hæc quoque ab Euandri dicta parente reor.

Ouid. lib. 1.Fast.

Quamuis autem de huiusmodi litterarum inuentione non modica inter Scriptores sit controuersia, vt infra videre est: nos tamen & Inscriptionem, & nōnullorum Scriptorum opinionē sequuti, Nicostratā Latinarum inuētricem affirmamus

litterarum, ijs profecto notis, quas supra eius caput cernere licet: ad cuius pedes Latina hæc legitur Inscriptio.

Nicostrata Carmenta Latinarum litterarum Inuentrix.

Litteræ a Nicostrata inuentæ.

A. B. C. D. E. G. I. L. M.
N. O. P. R. S. T. V.

Isid.lib.1. Etym. c.3. NICOSTRATAM Carmentam Latinarum sexdecim litterarum inuenisse ex Latina Inscriptione constat, quamuis nihil omnino certi nisi ex Isidori sententia affirmare queam: nam eas in Latium a Pelasgis illatas fuisse Plin. li. 7. cap. 56. Plinius, ac Solinus produnt, Dionysius ab Arcadibus, qui post Pelasgos venerant; adductas fuisse in Italiam volunt. Hinc factum est, vt Nicostrata Euandri Arcadis Mater Latinis primũ dicatur dedisse litteras, vt Inscriptio aperte docet. Scitu præterea dignum videtur, Latinos characteres, quos ob oculos posuimus, a Cadmo ex Phœnicia in Græciam primũ Plin. li.7. cap.56. allatos fuisse, vt Plinio placet, qui ait Græcas & veteres quidem litteras easdem pene fuisse, quæ nunc Latinæ sunt, vt Delphica tabula ænea indicabat, quæ Romæ in palatio Mineruæ dicata, & in Bibliotheca cõspiciebatur, eiusdem Plinij, vt ipse testatur, temporibus. Id quod etiam ex vtriusque Alphabeti Græci scilicet & Latini characteribus, siue litterarum figuris planum profecto fit, si diligenter Alphabeta spectentur: vtriusque enim Alphabeti litterarum pars maior eandem figuram, ac potestatem, eademq. nomina habere cernitur, quod ad initium pronũciandi saltem pertinet, vt in singulo quoque fere elemento videre est. Quamuis autem Latinam linguam a Græca ortum habere, multaq. ab ipsa accepisse, constet, non tamen hanc illa vberiorem omnino esse dicendum est, si vtriusque linguæ iura probè examinentur.

Græcæ

Græcæ enim linguæ vbertas, si Græcis credimus, Latinæ, vt ipsi volunt, inopiæ non est anteponenda, cum hæc Latina scilicet lingua, vna profecto sit, illa vero multiplex, hoc est, Attica, Aeolica, Ionica, Dorica, & Communis. Nam Latina velut multarum Gentium vna lex, vna est lingua Romana: vnius autem Græciæ, quod pudendum est, non vna, sed multæ sunt tanquam in Republica factiones. Itaque tantum abest, vt Latina lingua inops dici debeat, vt hæc ipsa vberior Græca nuncupanda sit, cum lingua nostra vna idem efficiat, quod Græcorum multiplex præstare solet. Hinc Cicero in libro de Finibus huic sententiæ suffragatur dicens: Sed ita sentio, & sæpe disserui, Latinam linguam non modo non inopem, vt vulgo putarent, sed locupletiorem esse, quàm Græcam: quando enim, ne nobis dicam, aut Oratoribus bonis, aut Poetis, postea quidem quàm fuit quem imitarentur, vllus orationis vel copiosæ, vel elegantis ornatus defuit? Idem alio in libro ait: Et si, quod sæpe diximus, & quidem cum aliqua querela, non Græcorum modo, sed etiam eorum, qui se Græcos magis, quàm nostros haberi volunt, nos non modo non vinci a Græcis verborum copia, sed esse in ea etiam superiores. Hæc Cicero. Quare idem Tullius vt quod dixerat, ratione ipsa confirmet, alio in loco ait: Dolorem, & laborem vno nomine, πόνος, appellarunt Græci. O igitur verborum inops interdum, quibus abundare te semper putas Græcia! Hoc idem fere de alia voce hunc in modum dixit: Bene maiores nostri accubationem epularem amicorum, quia vitæ coniunctionem haberet, conuiuiū nominarunt melius, quàm Græci, qui hoc idem tum compotationē, tum concœnationē vocant. Hæc Cicero. Conuiuium enim a conuiuendo dicitur, quasi conuiuere, plurimorumq. vita sit. Ex huiusmodi igitur auctoritatibus & rationibus clarum fit, Græcam linguam non esse locupletiorem Latina, quamuis idem Cicero, hanc vocem Σωτήρ voce vna exprimi non posse dicat hisce verbis: Hoc quantum est? ita magnum, vt Latino vno verbo exprimi non possit, is nimirum Soter, qui salutem dedit. Hæc Cicero: qui quamuis loco huius dictionis *Saluator*, dixerit, *Soter*, ne noua voce vteretur, non tamen dicendum est, hanc vocem *Soter*, apud Latinos exprimi non posse per dictionem illam

Herod. lib. 8. in princ. Et Quintil. lib. 1. Instit. Orat.

Cic. lib. 1. de Fin. sub initio. to. 1. phil.

Cic. lib. 3. de Fin. sub initio. to. 1. phil.

Cic. lib. 2. Tusc. quæstio. to. 1. phil.

Cic. lib. de Senect. post med.

Cic. lib. 2. Verr. Act. 2. to. 1. Orat.

illam *Saluator*: quod est nomen verbale a verbo *Saluo, as,* deductum: qua quidem voce vsus est Cicero in Pisonem dicens: Me posse iterum Rempublicam saluare, si cessissem: infinitam cædem fore, si restitissem. Hæc Cicero. Idq. in multis editionibus me legisse fateor. Quamquam autem eam vocem, *Saluator*, tamquam nouam Ciceroni vitare visum est: non tamen a nobis omnino vitanda est, cum res noua nouum postulet nomen. Hinc Paulus Manutius nouus Latinæ linguæ instaurator, ac parens dixit, & recte quidem: Quo patet communis error eorũ, qui IESVM CHRISTVM, Seruatorem appellant: aliud enim est seruare: aliud salutem dare. Seruat is, qui ne salus amittatur, aliqua ratione præstat: salutem dat qui amissam restituit. Quòd si Seruator est Soter, quia minus valet, necesse est, SALVATOREM appellare, quod ΣΩΤΗΡ Græce dicitur, vsurpato in re noua nouo verbo: quod veteres quoque probarunt. Hæc Manutius. Quibus ex verbis manifeste dignoscitur, nos iure quidem vti posse voce illa, quam Ciceroni tanquam nouam vitare placuit: hinc etiam non solum Græcam linguam locupletiorem Latina non esse, verum etiam hanc illa vberiorem existere planum fit. Quod Horatius dicere visus est, & aperte quidem hunc in modum:

Cic. in Pisonẽ to. 3. Orat. — *Paul. Manutius cõmen. in li. 2. Verr. Act. 2.* — *Horatius in arte Poetica.*

Venimus ad summum fortunæ, pingimus, atque
Psallimus, & luctamur Achiuis doctius vnctis.

Cui sane rei Nigidius apud Gellium adstipulari videtur dicens: Græcos non tantæ inscitiæ arcesso, qui, Ou, ex O, & Y scripserunt, quantæ qui Ei ex E, & I. Illud enim inopia fecerunt, hoc nulla re subacti. Hæc Gellius. Multa in hanc sententiam possem congerere, quæ causa breuitatis omitto, concludens, Latinam linguam a Græca haudquaquam superari, quamuis hæc ab illa ortum trahat, sicut ex litterarum vtriusque Alphabeti figuris, potestate, ac nominibus videre licet, vt paulo superius dictum est. Nec tamen huic veritati Hieronymum aduersari quis putet, cum ipse dicat: Vnde nos propter paupertatem linguæ, & rerum nouitatem, & sicut quidam ait, quòd sit Græcorum sermo latior, & lingua felicior, conabimur non tam verbum transferre de verbo (quod impossibile est) quàm vim verbi quodam explicare

Gell. li. 19. Noct. Att. cap. vlt. in fine. — *S. Hieron. in cap. 1. Epist. ad Eph. lib. 1. to. 6.*

care circuitu. Id enim ex aliorum opinione dicere viſus eſt, ſicut infra apertius explicauit, dicens: Multa verba ſunt, quæ nec de Græco in Latinum transferri valent, nec de Hebraico in Græcum: & reciproce, nec de Latino in Græcũ, nec de Græco in Hebræum. Quibus ex verbis colligitur, nec Græcam linguam Latina locupletiorem, nec Latinam Græca eſſe vberiorem: ſed vtramque aliquando coarctari, atque ita, vt ſeſe habeant ſicut excedentia, vt ſic dixerim, & exceſſa: ambæ enim aliquid in ſe habere cernuntur, quo altera alteram excedere videatur: & quiſque ex aliena lingua transferens nonnihil inuenire ſolet, quo difficultatem explicandi ſibi ineſſe videt. Quamuis autem nos, vt poſſumus, transferre adlaboremus: non tamen inde damnari, aut coargui Latinæ linguæ tenuitas debet, quando, vt teſtis locupletior Hieronymus eſt, etiã Græci pleraque noſtra per circuitus transferũt.

Hierony vbi ſupra

Cœl. Rho. lib. 8. c. 17. to. 1.

Hierony. vbi ſupra.

Hæc de Latina lingua mihi dicere viſum eſt, vt eam a Græca, a qua ortum habet, nequaquam ſuperari, facile dignoſcatur. De Nicoſtrata item Latini Alphabeti Inuentrice hactenus, vt ad ceteros eiuſdem Linguæ characterum Inuentores accedamus.

DE EVANDRO CARMENTAE FILIO APVD ABORIGINES LITTERARVM INVENTORE.

ALTERA huius paraſtaticæ Columnæ facies Euandrum militari habitu indutum, Carmentæ filium, Arcadiæ Regem, aliquot Latinæ linguæ characterum Inuentorem repræſentat. Hic ob ſuam ipſius eloquentiam Mercurij filius ex Nicoſtrata dictus eſt: dimiſſaq. Arcadia, cum patrem caſu interfeciſſet, auito regno pulſus, ſuadente Matre, quæ vates erat, vt dictum eſt, conſcenſa naui in Italiam venit, & pulſis Aboriginibus, tenuit illa loca, vbi poſtea Roma condita fuit, paruumq. oppidum in Palatino Monte extruxit. Aborigines autem Populi dicti ſunt antiquiſſimi, qui primi dicta loca incoluerunt: ſic appellati, quòd primi viſi ſint tanquam

Liu. lib. 1. ab Vrbe condita nõ procul a princ Dec. 1.

quam editi ſine Patribus, quaſi ſine origine: aut quòd ex varia gentium colluuione mixti erant: qui deinde aduentu Aeneæ Phrygibus coniuncti, Latini vno nomine nuncupati ſunt. Hinc ab Euandro Aboriginibus Latinas litteras, quæ ſupra eius caput extant, datas eſſe docet Inſcriptio:

Euander Carmentæ filius Aborigines litteras docuit.

Litteræ ab Euandro inuentæ.

H. K. Q. X. Y. Z.

EVANDRVM ſex litteras Alphabeto Latino adieciſſe, non ſolum ex Latina Inſcriptione conſtat, verum etiam ex ipſo Cornelio Tacito, qui de litteris ab Euandro inuentis hunc in modum ait: Aborigines Arcade ab Euandro didicerunt. Et formæ litteris Latinis, quæ veterrimis Græcorum. Sed nobis quoque paucæ primùm fuere, deinde additæ ſunt. Hæc Tacitus. Quæ ſane verba a Plinij ſententia non abhorrent: diximus enim paulo ſuperius, Græcas veteres litteras eaſdem pene fuiſſe, quæ nunc Latinæ ſunt: quibus ab Euandro ſex illæ notæ, quas ob oculos poſuimus, fuerunt adiectæ. Liuius item Euandrum litterarum inuentorem extitiſſe affirmat dicẽs: Euander tum ea, profugus ex Peloponneſo, auctoritate magis quàm imperio regebat loca, uenerabilis uir miraculo litterarum, rei nouæ inter rudes artium homines: venerabilior diuinitate credita Carmentæ matris, quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam aduentum miratæ hæ gentes fuerant. Hæc Liuius. Partim igitur Carmenta, partim vero Euander eius filius Italis tradiderunt litteras: illa ſexdecim, hic autem ſex: quarum figuræ, ſicut de ſexdecim illis dictum eſt, eædem eſſe cernuntur, vna tantum littera, Q ſcilicet, excepta, quæ nullam penitus cum Græcis, neque cum Hebraicis litteris habet affinitatem: immo, Latinis exceptis, nulla alia Lingua hanc notam habere fertur: ſuperfluaq. vocitatur, quia veteres Latini per C, ſcribere ſolebant,

Corn. Tac. li. 11. Annal.

Liu. lib. 1. ab Vrbe cond. non procul a prin. Dec. 1.

Iſid. lib. 1. Etym. c. 3.

bant, & nō minus recte per C,quā per Q. vt Cuando,& Cuoniā & id genus alia: quia C,& Q, maximā inter se habēt affinitatē,vt videre est in Relatiuo, Quis,vel qui. Nā eius obliqui tam C, quàm Q, retinere solent, vt Cuius & Cui, Quem & Quo, Loquor loquutus, & locutus, Sequor sequutus, & secutus,Quum,& Cum.Ceteræ vero quinque a Græco Alphabeto desumptæ vel figurā tantum retinent, vt H, & X. vel figuram ac nomina,potestatemq. simul vt K, Y,& Z. Figura enim illa, H, apud Græcos est I, longum: apud Latinos est aspirationis nota. X, apud Græcos pro Ch, ponitur: apud Latinos, litteræ Græcæ Ξ, potestatem, & vim habet: sed X, apud Latinos ad Augusti vsque tempora nondum recepta fuerat,sed pro ea C, & S, vel G, & S vtebantur, vt Apecs, & Gregs, pro Apex, & Grex: qua quidem littera X, vt Quintilianus ait, carere potuimus. Figuræ vero K,Y, & Z tam apud Græcos quàm apud Latinos idem sonant,eandem penitus formam habentes.Kappa enim, quæ tam apud Græcos quàm apud Latinos habet vim C, non vtimur nisi in dictionibus Græcis, quibus tanquā Latinis vti solemus, vt *Kyrie elenson*, vel *eleeson*, & *Kalendæ*, Scaurus autem ait nomina,in quibus, A, secunda esset statim sede, per K, scribenda esse hunc in modum: Kalendæ, karta, et karus: sed huiusmodi voces, quoniam Græcæ omnino sunt, characteribus Græcis scribi deberent: si autem Latinis notis; per C, non per K, Kappa, quam apud Latinos superuacuam esse Priscianus testatur: cui Quintilianus adstipulatur *Priscianus, & Quintil.* non obscure dicens loco eius nos habere litteram C, quæ vim suam ad omnes perferat vocales. Hanc litteram, K, a Sallustio, ludi Magistro, Latinis litteris adiectam esse Isidorus ait, *Isidor. lib. 1 Etym.c. 4.* vt in sono duarum litterarum C, & Q, faceret discrimen. A Græcis item Y, et Z litteras mutuati sunt Latini pro Græcis dictionibus conscribendis: sed apud Romanos etiam ad Augusti vsque tempora admissæ non fuerunt: nam pro Y, Latini litteram, I, ponebant, vt Hieronimus, non Hieronymus, sicut nunc scribi solet. Loco item Z, duplici, ss, vtebantur, vt Patrisso, pro Πατρίζω, Patrizo. Interdum etiam eius loco, sd: sustituebant d, vt a multis nunc scribitur, qui Esdras, pro Ἔζρας,Ezras vtuntur. Antiqui præterea loco,Z, vnicum S aliquando ponebāt scribentes:Sacynthus pro Zacinthus,Sethus

pro Zethus. Nonnunquã etiam D,loco ipsius,Z,vsurpabant, vt Medentius, pro Mezentius: sed hoc tantũ apud antiquissimos, qui peregrinas litteras nullas recipiebant. Hinc scribebant Triumpum, et Tropæum, non Triumphum, ac Trophæum, vt superius a nobis, et fusius quidem demonstratum est. Hanc litteram Z, vt Martianus ait, Appius Claudius detestabatur quòd dentes mortui, dum exprimitur, imitatur.

Pag. 18.

Littera Z, dentes mortui imitatur, dum exprimitur.

Sicut igitur sex litteræ ab Euandro inuentæ, vt Inscriptio docet Latina, partim easdem tantum figuras, partim vero et figuras, et vim, ac nomina retinere cernuntur, ita de multis alijs Latini Alphabeti dicendum est litteris, quæ vel figuris, ac potestate simul, siue nomine a Græcis re ipsa discrepare nõ videntur, vt A. E. I. M. N. O. T. quæ non solum easdem figuras, sed easdem fere potestates, ac pronunciationes maiori ex parte a Græcis acceperunt. B. vero P, et X, litteræ figuras retinent Græcas, potestates ac pronunciationes non item. B, enim pro V, P pro R, & X pro Ch, Latinis litteris, apud Græcos vsurpantur.

Hæc de Latinis litteris, quæ vel figuras tantum, vel figuras, ac potestates simul a Græcis sumpserunt: cetera enim Alphabeti Græci elementa, vel per inuersas figuras cum Latinis quandam habent affinitatem, vt Γ est L, inuersum. Λ, est V contrario modo situm, Σ vero M transuersa conscriptũ. Vel nullam penitus figuram Latinis habent adsimilem, vt Δ. Θ. Ξ. Π. Φ. Ψ. Ω. Aliquot autem characteres Græcos Latini aliqua ex parte duplicibus litteris inter scribendum imitari student Θ per Th, Φ per Ph, Χ per Ch, Ψ per Ps, reddentes.

Diphthongorum item vsus nobis indicio est, Latinam linguam a Græca traxisse originem. Vtimur enim his præsertim diphthongis quattuor, quæ scribuntur hunc in modum: AE, OE, AV, & EV. quarum duæ primæ eo modo scribuntur, sed non pronunciantur nisi per E, vt Cæsar, & Phœbus: duæ alteræ a Græcis desumptæ sicut scribuntur ita pronunciantur, vt Audio, & Euge. Nec silentio prætereundum videtur, alias etiam diphthongos Græcas a Latinis vsurpatas fuisse, vt videre est apud Virgilium, necnon apud alios probatissimos Auctores, qui dictionibus hisce per diphthongum diuisam vsi sunt per Diæresim figuram hoc modo: Aulai,

Aurai, Animai, Aquai, ac Terrai, et voces id genus permultæ, quibus frequenter vsus est Lucretius, pro Aulæ, Auræ, Animæ, Aquæ, ac Terræ: nam apud Græcos Alpha cum Iota, vt AI, vel αι, facit illud quod est apud Latinos, Æ, æ. Poetæ interea vsi sunt non raro alia diphthongo Græca, quæ est EI, vel ei, faciens I, nostrum, vt Orphei, & Promethei per synæresim figuram, pro Orphi, & Promethi: Id quoque clarum fit ex ijs vocibus, quarum pluralis gignendi casus desinit in *Ium*, accusandi casus pluralis postrema syllaba diphthongum Græcam, ει, vel *ei*, admittere solet: sic enim ad hanc vsque diem scribitur: Omneis, Treis, Fonteis, & Naueis, atque aliæ huiusmodi voces, pro Omnes, vel Omnis, Tres, vel Tris, Fōtes, vel Fontis, Naues, vel Nauis: & Queis, pro Quis & Quibus in septimo casu. Nec solum dictas diphthongos Græcas frequenter adhibuerunt antiquiores Latini, sed etiam illam, quæ est: OY, vel ου, faciens V, nostrum, vt ex vetusto lapide ad Pontem Cestium Romæ videre licet, ad parietem scilicet cuiusdam domus, in qua hæc legitur Inscriptio: *Idem supra pag. 10.*

HEIC EST SEPVLCRVM,
HAV PVLCRVM,
PVLCRAI FEMINAE
NOMEN PARENTES
NOMINARVNT CLAOVDIAM, &c.

Vbi ponūtur heic pro hic, pulcrai pro pulcræ, Claoudiam pro Claudiam. Et quoniam littera, Υ, vel, ῦ, in diphthongis Græcis sonat nostrum V, vt Αυ, Ευ, Ου, hinc Latini ad Græcarum diphthongorum imitationem, Y, in V nostrum conuerterunt, vt quod Græci Δύο, Σῦς, Μῦς, Θύλη, & Ῥώμυλος, Nos Duo, Sus, Mus, Thule, & Romulus dicimus, & Sulla pro Sylla, Purrhus, pro Pyrrhus, atque alia id genus ab Ennio sic pronunciabantur, vt in Oratore Auctor est Cicero. Quibus de rebus omnibus facile colligitur, Latinā linguam a Græca habuisse ortum: non tamen hanc illa locupletiorem esse fateor, vt satis copiose demonstratum est. Hæc autem in medium afferre mihi visum est, vt ijs, qui aliter sentiunt, aliqua ex parte satisfaciam. Nunc reliquum est, vt ab Euandro sex litterarum Inuentore ad Claudium transeamus Imperatorem. *Cicero in Oratore.*

DE CLAVDIO IMPERATORE
TRIVM LITTERARVM INVENTORE.

TERTIA huius parastaticæ Colũnæ facies Claudium Imperatorem habitu imperatorio indutum, laurea ornatum, librum manu gestantem, triumq. litterarum apud Latinos inuentorem repræsentat. Hunc tres litteras Latino Alphabeto addidisse ex Tacito constat, qui ait: Claudius tres litteras adiecit, quæ vsui, imperitante eo: post obliteratæ: aspiciuntur etiam nunc in ære publicādis * scitis per fora, ac templa fixo. Hæc Tacitus, atque eadem fere Suetonius prodit. Nomina vero litterarum, quas a Claudio Latinis adiectas, atque aliquando in vsu fuisse, deinde obliteratas Cornelius testatur, à Scriptoribus subticentur: hinc vna tãtum littera supra Claudij caput cernitur: ad cuius pedes hæc legitur Inscriptio:

Corn. Tacit. lib. 11. Annal.
**Al. plebiscitis, sed scitis melius.*
Suet. in Claudio.

Claudius Imp. tres nouas litteras adinuenit.

Litteræ a Claudio Imper. inuentæ.

Ⅎ
Reliquæ duæ vsu obliteratæ sunt.

CLAVDIVM Imperatorem trium litterarum apud Latinos Inuentorem fuisse Tacitus & Suetonius testantur, sed quænã sint, non satis constat, nec per eos, nec per alios Scriptores: dicam tamen quæ inuenire potui. Quintilianus de littera Ⅎ a Claudio inuenta mētionem apertè facit: sed quomodo fuerint obliteratæ, Tacito teste, non video, cum trium illarũ vna saltem alio modo scripta ad hanc vsque diem in vsu sit, nisi dicamus eam absoleuisse, postea vero in vsum reuocatam, vel aliter olim scriptam, pronunciatamq. fuisse respondeamus, vt fusius infra dicemus. Quod enim antiquiores Latini per Ph, scribebant, vt phama, phanum,

Quintil. li. 1. instit. Orat. cap. 4. lib. 12. cap. 10.

num,& phagus,nos per F, ſcribere ſolemus,vt Fama,Fanum, & Fagus, quamuis dictiones illæ in Latinorum vſum receptæ a Græco fonte originem trahāt: immo vetuſtiſſimi Scriptores Latini F, litteram loco aſpirationis vtebantur, vt Fordeum,Trafo, Veſo,pro Hordeum, Traho,Veho. Sicut etiam Feneti, pro Ἐνετοὶ Heneti, & H, pro V, vt Veneti pro Heneti. Fuerunt præterea apud antiquiſſimos, qui loco, F, vtebantur B, et Bruges dicebant pro eo, quod poſteri Fruges dicere maluerunt.

Hæc item littera F, quæ Digamma Æolicum appellatur, quia nil aliud eſt quàm duplex Gamma Γ, Γ, alterum alteri ſuperpoſitum, & a lingua Aeolica deſumptum, etiam pro littera V,ab antiquioribus Latinis vſurpata nō raro fuit, hoc modo inuerſa Ⅎ vt Quintilianus teſtatur inquiens: Nec inutiliter Claudius Aeolicam illam Ⅎ, ad hos vſus litterarum adiecerat. Et iterum: Aeolicæ quoque litteræ, qua ceruom, ſeruomq. dicimus, etiamſi forma a nobis repudiata eſt, vis tamen manet. Hæc Quintilianus, ex cuius verbis colligitur, hanc litteram Ⅎ, aliter olim ſcriptam fuiſſe: nodusq. diſſoluitur.Hanc item litteram Ⅎ, non Claudius ſolus inter litteras habendam cenſuit,ſed & Varro,ſi Annæo Cornuto credimus. Hanc litterā,inquit,Terentius Varro dum vult demonſtrare, ita perſcribit, *VA*. Qui ergo in hac ſyllaba ſonus eſt,idem litteræ erit. Hoc Digāma etiā hodie legitur in lapidibus Claudianis Romæ, & præſertim ad S. Luciæ Cloacam hoc modo:

Priſcianus.

Quintilianus vbi ſupra.

Ann. Cornu. lib. de Orthogr.

Va, pronunciatio littera Ⅎ.

TI. CLAVDIVS
DRVSI F. CAISAR
AVG. GERMANICVS
PONT. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. COS. IIII.
CENSOR. P P.
AVCTIS POPVLI ROMANI
FINIBVS. POMERIVM
AMPLIAⅎIT. TERMINAⅎITQ.

Qua in Inſcriptione legitur CAISAR, more antiquo pro CAESAR per diphthongum Græcam, in qua Alpha cum Iota facit Æ diphthongum Latinam: ibidem legitur AMPLIAⅎIT,

PLIAⅎIT, & TERMINAⅎIT, pro Ampliauit, et Terminauit. In alijs item ſpectationibus antiquis hoc Digamma cernitur ſic: OCTAⅎIVS, et OCTAⅎIA, pro Octauius, et Octauia. Ita etiam DIⅎVS, CLIⅎVS, RIⅎVS, SERⅎVS, VIⅎVS, pro Diuus, Cliuus, Riuus, Seruus, Viuus. Quamuis autem, vt ait Gellius, ad huiuſce ſyllabæ, uus, non vs, velut Diuus, et Vulgus, ſonum declarandum Digamma Ⅎ fuerit inuentum, ad ſimplex tamen, V, pronunciandũ adhibitum eſſe conſtat, ſicut ex ſuperiori Inſcriptione clare patet. Hinc factum eſt, vt littera V, etiam Digamma nuncupetur: quia ſicut F vel Ⅎ pro V, vſurpata fuit, ita F, pro V, ſcripto pronunciari ſolet, præſertim in Germania, vbi præter alia permulta, Vinum pronunciatur ſic: Finum. Idem fere in Gallia Ciſalpina, quæ V, tamquam F, pronunciare ſolet dicens Bref pro Breue: & id genus alia: Quare Claudius Cæſar, vt Tacitus prodit, F, loco V, conſonantis recipiendum inſtituit, vt Fulgus pro Vulgus, Fixit pro Vixit.

Aul. Gell. li. 14. Att. Noct. c. 5.

Quod ad ſecundam litteram ab eodem Claudio inuentam pertinet, Priſcianus hunc in modum ait: P, & S, loco Græcæ, Ψ, fungitur, pro quo Claudius Cæſar Antiſigma, hac figura ſcribi voluit ͻC: ſed nulli auſi ſunt antiquam ſcripturam mutare. Antiſigma ideo dicitur, teſte Lipſio, quia duo ſigma obuerſo dorſo ſcribuntur hoc modo: ͻC. Hac enim Semilunæ figura priſci Græci, vt ipſe ait, Sigma ſic formabant, C, vt in fine vltimæ Columnæ paraſtaticæ fuſius dicetur.

Priſcianus lib. 1. Antiſigma. Lipſius in Corn. lib. 11. Ann.

De tertia denique littera Claudiana Marcus Vetranius Maurus ex Velio longo litteram neſcio quam a Claudio inuentam leniendo R, opinatur. Sunt tamen qui velint Claudium, vel Centimalum, ſiue Centimanum, vt alij minus recte ſcribunt, qui librum in iure ciuili tertium a P. Papinio ſcripſit, R, litteram introduxiſſe, cum prius Fuſij dicerentur: qui deinde Fuſij dicti ſunt.

Mar. Vetran. in li. 11. Ann. Cornel. Val. Max.

Alij vero AI, vel *ai*, diphthongum fuiſſe putant, quod non eſt dicendum: conſtat enim hanc diphthongum antiquitus creberrime vſurpatam fuiſſe, vt in Claudij æuo Inſcriptiones marmore inciſæ indicant: cuiuſmodi eſt illa: ANTONIAI DIⅎVAI, & cetera, pro Antoniæ Diuæ, & ſimilia

ſimilia ſcripta. Martianus capella de hac tertia littera ſic ſcribit: Huic litteræ S, Diuus Claudius P, adiecit, aut C propter Ψ, & Ξ Græcas, vt Pſalterium, & Saxum. Id autem Lipſio non placet dicenti: Martianus a Claudio nouum X, repertum ſentire videtur, quod vanum puto, quia X, in vſu erat temporibus iam Auguſti, vt diſerte monet Iſidorus: Sed & X, a Varrone, & Quintiliano cenſetur inter eas, quæ non neceſſariæ. Varro enim in Fragmento quopiam ex libro de Grammatica ſic ait: Litterarum partim ſunt, & dicuntur, vt A. B. partim dicuntur, & non ſunt, vt H, & X, partim ſunt, & non dicuntur, vt Φ, Ψ, ex quibus verbis non abſurde collegeris, duabus his litteris, quæ, Varrone teſte, neceſſariæ ſunt, nouam formam induiſſe Claudium, nomenq. Et de Ψ, quidem clarum, cui Antiſigma ɔc, vel Pſ, reſpondit. De Φ autẽ Claudiano Phi, Grammatici loqui neglexerunt, etſi ea littera non dubie neceſſaria eſt, et alius eius ſonus, quàm Fi, vt monuit Quintilianus. Hæc ex Lipſio, qui hanc litteram Ⅎ, a Claudio inuentam, Ph, alteram ɔc, tertiam vero Ph, fuiſſe opinatur: quarum prima Ⅎ, alio ſonu, atque hoc modo ſcripta, F, remanſit: ſecunda, quæ eſt, ɔc, vel aboleuit, vel vſum numquam obtinuit: tertia vt, Ph, vſum in ſcribendo obtinuit, ſed noua forma nomemq. nouum ei contributa apud Scriptores inueniri non queunt: et hac de re nihil certi affirmari poteſt.

Martianus Capella.

Lipſius in li. 1. Annal. Cornelij.

Varro de re gramm.

Tres igitur litteras inuenit Claudius, quem etiam de harum litterarum ratione ſcripſiſſe ferunt: hinc librum dextra geſtare cernitur. Hæc de Claudio Imperatore trium litterarum apud Latinos inuentore. Nunc reliquum eſt, vt omnia Latinæ linguæ elementa ordine Alphabetico diſtincta ob oculos ponantur, ſicut de Hebraicis, Græcisq. litteris a nobis factum eſſe conſtat. Verum quia in ijs diſponendis non ſolum figuras & nomina earumdem, ſed etiam poteſtatem, ſiue pronunciationem ſuis locis appoſuimus: hinc idem de Latino Alphabeto faciundum eſt dictorum characterum formatione deſcripta iuxta iudicium Martiani Capellæ, qui litterarum omnium formationes inter pronunciandum naturales excogitauit, ſicut ex verſa pagina videre licet.

ALPHA-

ALPHABETVM LATINVM.

Figuræ.	*Nomina.*	*Formatio litterarum.*
A a	A,	Vocalis, ſub hiatu oris congruo, ſolo ſpiritu pronunciatur.
B b	Be,	Labris per ſpiritus impetum recluſis editur.
C c	Ce,	Super molaribus linguæ extremæ appulſis exprimitur.
D d	De,	Appulſu linguæ circa ſuperiores dentes innaſcitur.
E e	E,	Vocalis, ſpiritus lingua paululum preſsiore.
F f	Ef,	Dentes labrum inferius deprimentes lingua palatoq. dulceſsit.
G g	Ge,	Spiritus cum palato inter dentes.
H h	Hach,	Non eſt littera, contractisq. paululũ faucibus eſt ventus exhalans.
I i	I,	Vocalis, ſpiritus dentibus preſſus, extrema linguæ parte contracta.
K k	Ka,	Faucibus, palatoq. formatur.
L l	El,	Lingua palatoq. dulceſsit.
M m	Em,	Labris imprimitur.
N n	En,	Lingua dentibus appulſa collidit.
O o	O,	Vocalis, rotundi oris ſpiritu comparatur.
P p	Pe,	Labris ſpiritus erumpit.
Q q	Qu,	Appulſu palati ore reſtricto.
R r	Er,	Spiritum lingua criſpante corraditur.
S ſ	Es,	Sibilum facit dentibus verberatis.
T t	Te,	Appulſu linguæ dentibus impulſis excuditur.
V u v	V,	Vocalis, ore conſtricto, labrisq. promulii exhibetur.
X x	Ix,	Quidquid, C, atque, S, formauit exſibilat.
Y y	Ypſilon,	Vel Fyo, preſsis labris, ſpirituq. procedit.
Z z	Zeta	Duplex ſibilus, dentes mortui, dum exprimitur, imitatur.

Vocales quinque.	Diphthongi quattuor.	Litteræ duplices a Græcis mutuatæ.
A, E, I, O, V,	AE, OE, AV, EV.	CH, PH, PS, TH.
Y, Græca: cur Fyo dicta, vide infra.	Duæ primæ ſcribuntur, ſed non pronunciantur.	X, Φ, Ψ, Θ.

ALPHABETVM Latinum litterarum figuris, nominibus, ac pronunciationibus, formationibusq. distinctum, vna, ac viginti litteris constat, si ijs, qui H, & K, litteras tanquam superuacuas ab Alphabeto explodunt, credimus: vt A b c d e f g i l m n o p q r s t u x y z: H, enim non est littera, sed aspirationis nota: K, vero Græca idem efficit, quod C, Latinum elementum: immo quod etiam & Q. vt paulo superius demonstratum est. Quare Martianus Capella decem & octo tantum litteras vniuersæ conscriptioni Latinæ, ac locutioni necessarias esse affirmauit, vt A b c d e f g i l m n o p r s t u x. Nam C, littera ad omnes vocales, vt ait Quintilianus, vim suam commode perfert. Quam ob causam Nigidius figulus, teste Papyriano suis in Commentarijs, neque K, neque Q. est vnquam vsus. Y autem, & Z, ob Græca tantum nomina in nostrum venerunt vsum.

Ex Diomede Gram. Varr. & Quintil.

Martianus.

Quintil.

Nigidius.

Zeta enim in Latinis vocibus non adhibetur, sed in Italica lingua nos ea vti solemus. Ypsilon vero, quod Italice vocitatur Fyo, vel Fya, non nisi in dictionibus Græcis vsurpatur. Cur autem sic nuncupetur, haud facile dignosci potest: sunt enim qui hanc vocem Fya ex hya voce luctuosissima fieri velint, quæ est in nomine Hyacinthi pueri Amiclæi, qui ab Apolline, vt Poetæ fabulantur, dum iactu disci sese exerceret, fuit interfectus: cuius mortem ægre ferens Apollo, interempti pueri cruorem in florem sui nominis commutauit, vt Ouidius hisce versibus indicasse visus est dicens:

Ipse suos gemitus folijs inscribit, & hya
Flos habet inscriptum, funestaq. littera ducta est.

Ouid. lib. 10. Metamorph.

Hinc hyacinthus dictus est quasi flos Cinthij, hoc est Apollinis, quod enim a Latinis viola, siue flos dicitur, a Græcis vocitatur Ia, quæ syllaba ex Ypsilon littera inuersa ⅄, cōficitur. Si enim I, præponas, & A subijcias sine linea transuersali, vel secante, hoc modo Λ, vt in multis Inscriptionibus antiquis videre est, efficitur Y, cuius figuram repræsentari in hoc flore contendunt. E quoniam hæc littera semper apud Græcos cum aspirandi nota scribi solet, & aspiratio apud antiquiores Latinos in F frequenter conuertebatur, vt Fordeum pro Hordeum, sicut superius demonstratū est, hinc pro Hya Fya,

vel Phya, ſiue Fyo in Italia, vt reor, pronunciatur.

Sunt qui velint in Ouidiano illo verſu, quem ſupra recitauimus, legendum eſſe non Hya, ſed AÏ AÏ, vel αἶ αἶ, id eſt Heu Heu, hunc in modum:

Ipſe ſuos gemitus folijs inſcribit, & αἶ αἶ
Flos habet inſcriptum, funeſtaq. littera ducta eſt.

Plin. lib. 21. c. 11. Qui hoc modo legendum putant, Plinium forſitan ſequuntur dicentem, hoc violæ genus venis quibuſdam nigris eſſe diſtinctum, ita diſcurrentibus lineis, vt duarum Græcarum litterarum α & ι figuram referant: quæ res Poetis duplicis fabulæ occaſionem præbuit. Nam & Hyacinthum ab Apolline dilectum, quem imprudens diſci iactu interfecit, in hunc florem mutatum tradunt, interiectionemq. dolentis αἶ, quæ ex duabus illis litterulis conficitur, velut teſtimonium doloris, quem Apollo ex eius morte conceperat, habere inſcriptam. Aiacem item Telamonis Regis filium in eundem florem conuerſum aiunt, dum impatientia prælati ſibi Vliſſis ſeipſum interemit: duaſq. primas eius nominis, Aiacis videlicet litteras, quæ ſunt αἶ, in hoc flore manſiſſe impreſſas affirmant, ſicut etiam ex eodem conſtat Ouidio, qui vtramque fabulam feliciter complexus eſt hiſce verſibus: *Ouid. lib. 13. Metamorph. & alij permulti.*

——————— *Rubefactaq. ſanguine tellus*
Purpureum viridi genuit de ceſpite florem,
Qui prius Oebalio fuerat de vulnere natus:
Littera communis medijs pueroq. viroq.
Inſcripta eſt folijs, hæc nominis, illa querelæ.

Quibus verbis Ouidius florem Hyacinthum, necnon litteram, vel potius ſyllabam αἶ, in flore ipſo impreſſam, & Hyacintho puero, & Aiaci viro communem eſſe teſtatur. AI, enim Aiacis primas nominis notas, Hyacinthiq. dolentis interiectionem refert: ex quibus characteribus, vt oſtenſum eſt, Ypſilon littera conſtare cernitur, quæ prima Hyacinthi nominis aſpirata extat nota. Huc item ſpectat illud *Virg. Ecl. 3. in fine.* Virgilij Aenigma de floribus, quos Regum nominibus inſignitos eſſe ait hoc modo:

Dic quibus in terris inſcripti nomina Regum
Naſcantur flores: ———————

Per flores nominibus Regum inſignitos Hyacinthum florem

rem intelligi necesse est, in quo syllabam IA, vel AI, geminam, impressam esse constat: ex qua duæ saltē primæ Aiacis Telamonis Regis filij nominis litteræ, voxq. Hyacinthi pueri luctuosa colliguntur, atque inuersa littera χ, vt dictum est, efficitur, quam huius Hyacinthi nominis litteram aspiratam primam, Hy, vel potius syllabas duas priores esse patet hoc modo, Hya, vt initio diximus. Hinc aspiratione in F cōuersa, Fya, vel Fyo dicitur. Qua ex re luctuosa, ac miserabili (vt opinor) factum est, vt huius generis vox quādoque pro vectigali, atque vt Persæ, & Itali dicunt, pro angaria, ac pro pœna metaphorice vsurpata sit non raro a Poetis, qui Italica scripserunt lingua: hæc enim nonnisi mœrorem afferre solent ijs, qui huiusmodi res patiuntur. †

Hæc de littera Fyo, necnō de Alphabeto Latino, quo etiam Latini scriptores aliqua ex parte inter numerandum vsi sunt, sicut idem, & sane copiosius, ab Hebræis, ac Græcis fieri constat. Nos enim non nisi septem vel octo ad summum litteras pro vniuersa numerandi ratione adhibere solemus, quæ sunt C. D. I. L. M. Q. V. X.

Littera autem I, vt a primo exordiar numero, apud nos pro vnitate vsurpatur: propterea quòd ex vna tantum, & recta quidem linea constat, sine qua nulla Alphabeti elementa formantur: hæc enim linea ad ceteras litteras formandas aut duplicatur, aut ad circuli figuram agitur, aut incuruatur, aut alijs describitur modis. Hinc eam maiores nostri primam numerandi figuram constituentes vnitatem appellarunt: vnitas namque omnium numerorum mater est, Boetio teste, qui ex ea tamquam matre vniuersum numerum procreari, & in eam ipsam postremam rursus resolutionem fieri affirmat. Hac igitur ratione per I, vnitas significatur: quoniam elementa omnia ab ipsa linea sumunt exordium, & in eam resoluuntur. Hæc denique littera I duplicata, dualitatem: triplicata, triadem: quadruplicata numerum quaternarium repræsentat.

Littera V, quinque significat: ipsa enim quinta Vocalis est: cui si præponatur littera I, hoc modo: IV. numerum quaternarium efficiet: si autem VI. senarium constituet: & quot litteræ I post V geminantur, tot vnitates numero

† *Sacratissima Trinitas per tres hasce litteras Græcas Π, Υ, A, olim repræsentari solebat, vt legitur Dist. 73. c. 1. & in Sūma: sunt enim prima litteræ trium personarū, vt πατὴρ Pater, cuius prima littera est Π, Υἱὸς, Filius, cuius prima littera est Υ. Ἅγιον πνεῦμα, Sanctus Spiritus, cuius prima littera est A. Hinc ī Gallia cisalpina, Venetijs, in Piceno, & in multis alijs Italiæ locis littera Ypsilon in Alphabeto, Υ in F, conuersa, Fio nuncupatur. Filius enim Latine, Italica voce* Figlio *dicitur, & per eclypsim Fio, vt a Venetis passim pronūciatur, ab Hispanis Hijo, Quæ vox Græcæ dictioni Υἱὸς adsimilis nō parum videtur.*

quinario additas fuisse dicas oportet, vt VI, sex: VII, septem: VIII, octo. VIIII, nouem ad denarium vsque numerum procedendo, qui per X, indicatur.

Littera X, decem significat, quia decima est consonans, vt Prisciano placet: hisce enim characteribus, H, K, & Z, detractis, quarum prima non est littera, sed aspirationis nota; aliæ vero sunt a Græcis desumptæ, vt dictum est, C, G, Q, pro vna littera connumeratis, teste Prisciano, & B, atque F, inuicē sibi cedentibus, cum Bruges & Fruges dicantur, S, vere sibilo, non littera existente, & propterea frequenter in versu apud antiquos abiecta, litterā X, decimam consonantem esse, ob idq. decem significare fatendum est. Vel significat decem, quia videtur constare ex duplici V, quæ bis posita decem significat, altera inuersa hunc in modum X.

Virgil. & Iuuenalis.

Littera L, quinquagenarium numerum ad Græcorum imitationem repræsentat: nam Græci antiquiores per litteram ν, quinquaginta indicabant. L, autem, & N, inuicem sibi cedunt, vt ait Priscianus: dicimus enim Lympham & Nympham, idem intelligentes, aquam scilicet, quæ Græce dicitur Νύμφη: & quod veteres Græci Nympham appellabant, nos per mutationem vnius litteræ ν in l, Lympham, hoc est aquam, vocitamus. Non est igitur mirum, si quinquagenarium numerum, quem Græci per N exprimebant, nos per L significemus, Græcos imitantes.

Littera C, centenarium numerum significat, quia in hoc numero primum locum habere cernitur, vt Centum, cuius vocis primum elementum est, C.

Littera D, quingenta significare solet: propterea quòd inter hanc litteram D, & M, quod mille significat, H, & K, ob rationem assignatam detractis, quinque sunt litteræ, quæ dimidium millenarij numeri efficiunt, vt nonnulli aiunt: sed infra de hoc melius fortasse dicetur.

Littera M, mille indicat, cum huius nominis primum elementum sit, M, vt vulgo fertur. Quamuis autem Priscianus dicat notari Mille per X, & decem millia hunc in modum: CXƆ, Paulus tamen Manutius id omnino damnat tamquam a vetustate alienum, & Priscianū deridet: quodq. de D, & M, vulgo putatur, ingeniose declarat dicens, Mille

Paul. Manutius in Addit. in Calep. & in Commēt. in li. 11. Epist. fam.

apud

apud Scriptores Latinos antiquitus notatum ſic eſſe, CIↃ: pro quingentis, quod eſt millenarij numeri dimidium, hoc modo, IↃ. Hinc librariorum incuria, ſeu præpropera feſtinatione ex hac figura CIↃ, M, defluxit, ſimilitudine errorem efficiente, quia M, quandoque ita ſcribitur, ϹϽ, vt minimum diſcrepare videatur a CIↃ. Ex hac item figura, IↃ, errorem creante ſimilitudine, pro quingentis littera D notari cœpit, atque vſum apud nos obtinuit: ſicut enim ex hac figura CIↃ, M, ita ex IↃ, D, facile conficitur. Adde etiã, quòd in antiquis libris aliæ item figuræ pro mille vſurpatæ ſunt, ob minus accuratam librariorum feſtinationem, qui, vt vno calami ductu, mille indicarẽt, pro CIↃ ſcribebant ſic, ω, quod quandam affinitatem cum figura CIↃ habere videtur. Hinc etiam apud vetuſtiores hanc figuram, ∞, pro mille ob eandem cauſam efficere ſolebant. Hæc de quingenteſimo, ac millenario numero: multo autem plura de antiqua apud Latinos numerandi ratione, quæ nunc in frequenti vſu non eſt, vt in additamentis Manutianis in Dictionarium Fratris Ambroſij Calepini ex Auguſtiniana familia videre eſt. *Paulus Manutius vbi ſupra.*

Littera Q. quingenta millia apud veteres Latinos indicabat: quoniam Q. huius numeri primum eſt elementum. Hunc autem numerum per Q. litteram vſurpari hodie non video. De Latinis litteris, earumdemq. vſu hactenus, vt ad Hetruſcas notas accedamus.

DE DEMARATHO
HETRVSCARVM LITTERARVM INVENTORE.

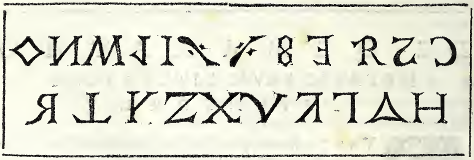
QVARTA huius paraſtaticæ Columnæ facies Demarathum Corinthium, negotiatorem ditiſſimum, Græco habitu indutum, truculento viſu hominem, Hetruſcarumq. litterarum Inventorem repræſentat. Hic tyrannidem Cypſelli fugiens, Tullio teſte, in Hetruriam, Italiæ regionem, Tyrrheno mari incumbentem, ad primã vſque Tyberis ripam protenſam, *Cic. lib. 5. Tuſculan. quæſt.*

tensam, Macra fluuio a Liguria discretam, cuius hodie Metropolis est Florentia Ciuitas pulcherrima, & nobilissima, comparatis opibus luculentis commigrauit: atque inibi a Tarquiniensibus eiusdem Regionis populis exceptus, Tarquinium Priscũ Populi Romani Regem ex illustri Hetrusca vxore genuisse commemoratur. Hic item inuẽtor fuit Hetruscarum litterarum, de quibus Liuius mentionem faciens, Romanos pueros Hetruscis litteris nõ minus quàm Græcis eruditos olim fuisse affirmat hunc in modũ: Cære educatus apud hospites, Hetruscis inde litteris eruditus erat: linguamq. Hetruscam probe nouerat. Habeo Auctores, vulgo tum Romanos pueros, sicut nunc Græcis, ita Hetruscis litteris erudiri solitos. Hæc Liuius. Harum autem litterarum inuentorem fuisse Demarathum Corinthium Cornelius testatur aperte dicens: At in Italia Hetrusci litteras ab Corinthio Demaratho didicerunt. Hæc Tacitus. Huius linguæ Alphabetum supra Demarathi caput cernitur: ad cuius pedes hæc legitur Inscriptio:

Liu. lib. 9. ab Vrbe cond. post med.

Demarathus Corinthius Hetruscarum litterarum Inuentor.

Litteræ a Demaratho inuentæ.

HETRVSCARVM litterarum Alphabeta varia extiterunt, sicut ex varijs libris, ac lapidibus, necnon Italiæ Bibliothecis constat, Theseo Ambrosio teste. Quamuis autem maiori ex parte easdem fere figuras habeãt, ordinem tamen eundem, eandemq. pronunciationem, seu potestatem,

Append. de introd. ad varias linguas.

testatem; vel idem nomen, eundemq. legendi modum non item: alterum enim huiusce linguæ Alphabetum, vt cetera præteream, a dextro in sinistrum latus, more Hebraico: alterum vero iuxta Latinam consuetudinē a sinistro in dextrum scriptum inueni, cuiusmodi est quod præ manibus habemus: nam a sinistro in dextrum legitur latus: quod vero a sinistro in dextrum conscriptum reperitur, prętermittere mihi visum est. Hoc autem modo exaratæ videntur septem vetustissimæ illæ Tabulæ æneæ, quæ iampridem Eugubij prope mœnia Ciuitatis effossæ hucusque ibidem publice asseruantur: ex quarum vna nuper excusa congestum est Alphabetum, quod etiam typis mandatum quantum ad quasdam notas, alijs eiusdem linguæ Alphabetis absimile esse conspicitur: fieri enim potuit, vt varijs characteribus idem Alphabeti elementum figurarint Hetrusci, vt ex varijs eiusdem linguæ Alphabetis, quæ ad quinque, maiori ex parte similia, ego ipse vidi, coniectare licet: Id quod factum videtur ob aliquam fortasse litterarum mixtionem habitam cum Volscis in Latio, & cum Oscis in Campania Populis, quorum varias litteras, variumq. dicendi stylum fuisse multi prodiderunt. De Hetruscis autem litteris nonnisi dicta Alphabeta partim typis mandata, partim vero conscripta reperiuntur, quæ a Tarcuntis sepulchro Volaterris olim inuento, & a septem illis Tabulis æneis Eugubij repertis videntur desumpta. Quarumnam vero Gentiū propria fuerint elementa, seu litterarū notæ, quæ in ipsis Tabulis æneis Eugubij asseruantur, non satis constat, etiamsi Hetruscæ linguæ nomine circumferantur. De his vero Tabulis Eugubij in Theatro repertis scripsit versu elegiaco Iacobus Taurellus Fanensis, & eleganter quidem. Hæc de Hetruscis litteris, vt ad Illyricam, Armenam, Seruianam, & Gothicam notas accedamus.

Tabulæ æneæ Eugubij repertæ.

DE

DE SEXTA COLVMNA PARASTATICA,

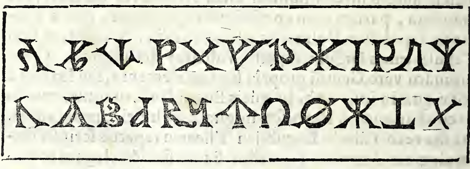
Gothicæ, Armenæ, Illyricæ, ac Seruianæ linguæ Inuentores repræſentante.

De Vlphila Gothicarum litterarum Inuentore.

PRIMA huius paraſtaticæ Columnæ facies Vlphilam Gothorum Epiſcopum, habitu Epiſcopali indutum, Gothicarumq. litterarum inuentorem repræſentat. Hinc ſupra eius caput Gothicum Alphabetum conſpicitur: & ad eiuſdem pedes hæc legitur Inſcriptio:

Vlphilas Epiſcopus Gothorum litteras inuenit.

Litteræ ab Vlphila inuentæ.

Trip. lib. 8. c. 13. Et Socr. li. 4. cap. 34. Niceph. li. 11. c. 48.

VLPHILAM non ſolum Gothicarum litterarum fuiſſe inuentorem, ſed etiam Scripturam ſacram in Gothicam linguam primũ tranſtuliſſe multi prodiderunt. Qua profectò re, necnon verbi Dei propagatione, qua Gothos ad Chriſtianam fidem conuertit, damnum omni miſeratione digniſſimum ab eiuſdem Regionis populis omni immanitate, ac barbarie refertiſſimis, vniuerſæ Italiæ, & Romæ præſertim illatum rependiſſet, niſi poſtea hæreſim Arij, reiecta catholica fide, complexus eſſet: cuius

cuius exemplo eandem hæreſim alij ſectati ſunt : maxima enim Vlphilas apud Gothos præpollebat auctoritate. *Niceph. Call. lib. 11. c. 48.*

Gothi, vt omnes teſtantur hiſtoriæ, Scythiæ populi immanes in tractu Septentrionali Europæ, Danis, & Nouergis contermini, olim armis Italiam ſubegerunt, Romamq. ipſam ſolo æquarunt, ſuamq. in totum Orbem non ſolum moribus, verum etiam lingua inuexerunt barbariem, quam Latinæ *Aelius Spartian.* præſertim litteræ non modicam perpeſſæ dicuntur. Gothorum enim, quos Getas eſſe multi & eruditi quidem Viri volunt, aliqui Oſtrogothæ tanquam Orientales illorum vocabulis ita dicti, ſicuti Vuiſigothæ qui Occidentalium ſeſe Regionibus infudere, nuncupati ſunt. Non eſt igitur mirum, Latinam linguam ab huiuſmodi Gentibus maximam accepiſſe iacturam. *S. Hieron. in Geneſ. Oroſius li. 1. cap. 16. Rhodig. li. 18. c. 24. to. 2. & alij.* Roma enim capta, in qua floruere Latinæ litteræ, Gothicam linguam didicit, vt ſanctus Auguſtinus teſtatur inquiens : Si licet dicere non ſolum Barbaris lingua ſua, ſed etiam Romanis *Sihor aarmen*, quod interpretatur, *Domine miſerere*, cur non liceret in Concilijs Patrum in ipſa terra Græcorum, vnde vbique deſtinata eſt fides, lingua propria *Homouſion* confiteri, quod eſt Patris, & Filij, & Spiritus ſancti vna ſubſtantia? Hæc Auguſtinus. *S. Auguſt. Epiſt. 177. Laurētius ſub fin. to. 2.* Quibus verbis ſatis conſtat, Romanam linguam nonnihil a Gothis accepiſſe, immo ab ijs, necnon a Gallis, Longobardis, & a frequentia, ſiue concurſione in Vrbem aduenarum, contaminatam, barbarieq. conſpurcatam, & pene amiſſam olim fuiſſe, atque ita, vt multis iam ſæculis non modo Latine nemo fere locutus fuerit, ſed ne Latina quaſi quidẽ legens intellexerit. Quæ autem ætas illa intellexit, perperam maiori ex parte pronunciauit, aut ſcripſit : pronunciabatur enim B pro V, & contra V pro B, vt lauor pro labor, veneficium pro beneficiũ, beritas pro veritas, benio pro venio, & aliæ id genus ſexcẽtæ voces ita pronunciabãtur, vt ex codicibus manuſcriptis antiquis videre eſt: qui quidẽ pronunciãdi, ſcribendiq. modus in Hiſpania, pręſertim vero in Prouincia Caſtellę, & alibi apud multos ad hanc vſque diẽ remanſit. Hinc de huiuſmodi iactura Quintilianus ait: *Quintil.* Mutauimus genus, & vltra nobis, quàm oportebat, indulſimus. Quid multa? totus prope mutatus eſt ſermo. Hæc Quintilianus. Idem ſenſit Diomedes Grammaticus dicens: *Diomed. Gramm.*

Iniecit postera ætas manum,& veluti disciplinam pristini sæculi sermonē fastidire cœpit, & noua veluti parturire verba. Idem Plinius, Tacitus, Macrobius,& Apuleius dixerunt: Huiusmodi autem iacturam ad hæc vsque tempora passi sumus: Romanam enim linguam nobis olim non modo Romæ, verū etiā in vniuersa præsertim Italia peculiarem, ac natiuā, nunc tanquam peregrinam, atque exteram intra lares nostros excipere solemus: immo, vt ait Paulus Manutius, elingues pene sumus in Latina lingua, quā tum lacte ipso Romani imbibebant: pueri enim cū primū balbutire incipiebant, a Matribus, & Nutricibus nulla arte Latinā discebant linguam, qua vtebātur, vt ex Cicerone colligitur, dicente: Frequens consessus Theatri, in quo sunt mulierculæ, & pueri, mouetur audiens tā grande carmen. Et in Oratore: Equidem cum audio Socrū meā Læliam (facilius enim mulieres incorruptā antiquitatē conseruant, quòd multorū sermonis expertes ea tenent semper, quæ prima didicerūt) sed etiā sic audio, vt Plautum mihi, aut Næuiū videar audire. Et in Bruto: Erant tamen, quibus videretur illius ætatis tertius Curio, quia splēdidioribus fortasse verbis vtebatur, & quia Latine nō pessime loquebatur, vsu, credo, aliquo domestico: nā litterarū nihil sciebat, sed magni interest quos quisque audiat quotidie domi, quibuscū loquatur a puero: quemadmodū Patres, Pædagogi, Matres etiā loquantur. Legimus epistolas Corneliæ Matris Graccorum: apparet filios non tā in gremio educatos, quàm in sermone Matris. Ibidem: Nullum ille Poetā nouerat, nullū legerat Oratorem, nullā memoriam antiquitatis collegerat. Et infra: Antonius existimabatur bene Latine loqui, sed litteras nesciebat. Idem in eodem libro de Oratore ait: Nemo vnquā Oratorem quòd Latine loqueretur, admiratus est: si aliter, irridēt. Neque eum Oratorem tantummodo, sed hominem nō putant. Idem ibidem: Illud autē nequis admiretur quonam modo hæc vulgus imperitorum in audiendo notet, cū in omni genere, tum in hoc ipso magna quædam vis, incredibilisq. naturæ. Omnes enim tacito quodam sensu sine vlla arte, aut ratione quæ sunt in artibus,& rationibus recta, ac praua dijudicant: ita vero, vt siquid contractione breuius fieret, aut productione longius, Theatra tota reclamāt. Ex huiusmodi ergo tanti viri testimonijs

Plin. Tacitus, Macrob. Apuleius.

Paul. Manutius li. Epist. Famil.

Cic. lib. 1. Tusc. quæstio. Et ex Terent. in prol. Hecyræ.

Cic. lib. 3. de Orat.

Cic. ī Bruto.

Cic. lib. 3. de Orat.

Cic. ibidē. non procul a fine.

nijs aperte dignoſcitur, Latinā linguam peculiarem olim,& natiuam omnibus Romæ,& in vniuerſa Italia fuiſſe,viris ſcilicet & mulierculis, nobilibus & ignobilibus, ſenibus & pueris,doctis & indoctis,diuitibus & mendicis : in ea tamen alter alterū præſtabat, ſicut in alijs linguis apud omnes Nationes euenire ſolet. Nunc vero in hac perdiſcenda maximos perpetimur labores,melioremq. ætatis partem conſumimus,vixq. eam ipſam in ſcribendo conſequimur,& laborioſe quidem in eadem Latina lingua balbutire videmur, dum barbariem, ac ſtribiliginem, tortuoſæ ſcilicet orationis prauitatem, ac verſuram vitare, puramq. dicendi formam ſequi ſtudemus, ob inſignem iniuriam Latinitati illatam ab exteris Nationibus, & Gothica præſertim Gente : quæ Gens profecto barbara, & immanis, quanta Latinis litteris, vniuerſæq. Italiæ damna intulerit,Romanæ,vt cetera conticeſcam,ruinæ docent.Hæc de Gothica lingua, vt ad Armenicam tranſeamus. *Gell.lib.5. cap.20.*

DE S. IOANNE CHRYSOSTOMO LITTERARVM ARMENICARVM AVCTORE.

ALTERA eiuſdem paraſtaticæ Columnæ facies ſanctum Ioannem Chryſoſtomum ob auream ſermonis præſtantiam, Chryſoſtomum ſcilicet, hoc eſt, aureum os, appellatum, patria Antiochenum, & Antiochenæ quondam Eccleſiæ presbyterum, Conſtantinopolitanum Archiepiſcopum, Græcū Doctorem, Græcoq. more indutū,Armenicarumq. litterarū Auctorē repręſentat:ad cuius pedes hæc legitur Inſcriptio:

S. Ioan. Chryſoſt. litterarum Armenicarum Auctor.

ALPHABETVM, quod in Bibliotheca extat Vaticana, abſque nominibus, ac pronunciationibus conſcriptum hoc loco non appoſuimus, ſed quod ſequitur,ſtudioſorum commoditati ſtudentes conſcripſimus, ſicut de Hebraico, Græco, Latino, Armenico, Illyrico, ac Seruiano eandem ob cauſam factum eſt.

ALPHABETVM ARMENVM
nouem ac triginta litteris conſtans.

Figuræ litterarum	Nomina litterarum		Pronunciatio.
Ա ա	այբ	Aip	a
Բ բ	բեն	Pien Bien	p.b.
Գ գ	գիմ	Chiim Giem	c.g.
Դ դ	դայ	Ta Da	t.d.
Ե ե	եեչ	Iec	ie.e.
Զ զ	զայ	Za	z.
Է է	է	Ae	æ.e.
Ը ը	ըեդ	Iet	ie.
Թ թ	թոյ	Tho	th.
Ժ ժ	ժե	ge ze xe	g.z.x.
Ի ի	ինի	Inni	i.
Լ լ	լիուն	Liun	l.
Խ խ	խե	Hhe	hh.
Ծ ծ	ծայ	Zza.Dha.Tza.	dh. tz. zz.
Կ կ	կեն	Chien.Gien.Kien.Quien.	c.g.k.q.
Հ հ	հոյ	Ho.	h.
Ձ ձ	ձայ	Tſa.Ssa.xa.	ſſ.tſ.x.
Ղ ղ	ղատ	Chat.Glal.Gal.	gl.l.
Ճ ճ	ճե	Ie.Gie.Hie.	i.g.h.
Մ մ	մեն	Mien.	m.
Յ յ	յի	Chi.	i.
Ն ն	նուն	Nu.	n.
Շ շ	շայ	Sa.Scha.	ſ.ſc.
Ո ո	ոյ	Vua.	o.
Չ չ	չայ	Scha.Zia.	ſ.z.
Պ պ	պե	Be. Pe.	p.b.
Ջ ջ	ջե	Sche.Zche.	ſc.ch. q.z.

Ռ ռ	ռա	Rha.Rra.	rh.rr.
Ս ս	սէ	Se.	ſ.
Վ վ	վէ	Viech.Vieu.Vieph.	u.
Տ տ	տիւն	Dun.Tuen.	t.d.
Ր ր	րէ	Re.	r.
Ց ց	ցօ	Zzo.	zt.zz.
Ւ ւ	հիւն	Yun.Phyun.	y.
Փ փ	փիւր	Piur.Pſiur.	p.pſ.
Ք ք	քէ	Che.	ch.
Եւ և	և	Ieu.	eu.
Ֆ ֆ	ֆէ	Phe	ph.
Օ օ	աբիւն	Aipiun.	o.

VOCALES.

ա. ե. է. ը. ի. հ. ձ. յ. ո. վ. ւ. և. օ.

DIPHTHONGI.

այ. աւ. իւ. ու. եւ. ոյ.

Հայր մեր որ յերկինս ես.

SANCTVM Ioannem Chryſoſtomum Armenicarum litterarum inuentorem fuiſſe Latina docet Inſcriptio, ratioq. ipſa perſuadet. Nam ſanctus ille diu *Ex li. 10. Trip. hiſt.* in Armenia relegatus vixit, vbi poſt multa in vetus ac nouum Teſtamentum conſcripta, plurimos ſuæ vitæ ſanctitate, ac lingua, ad Euangelicam doctrinam traxit, & Scripturam ſacram in Armenicam linguam tranſtuliſſe dicitur: deinde in puſillum ac deſertum Armeniæ oppidulum nomine Cucuſon, ac demum Arabiſſum deportatus ex hac luce deceſſit.

Ptolom. Soinus, Dionys. Strabo, Plinius Stephan. Virgilius Lucanus. Gen. 8. Isa. 37. in fine.

sit. Armenia autem, vt Scriptores omnes affirmant, est Asiæ regio inter Taurum & Caucasum montes a Cappadocia ad Caspium vsque mare protensa, ab Armenio Thessalo Iasonis comite, vt inquit Strabo, dicta. Hanc Terram Hebraica lingua Ærez Ararat, idest Terram Ararat appellat: huius vero regionis Incolæ nunc Christiani sancti Thomæ è cinctura dicti in temporalibus Persarum regi, qui Sophi vulgo nuncupatur, obediunt, & iuxta sanctæ Romanæ Ecclesiæ ritum se degere profitentur. Eiusdem regionis Alphabetum nouem ac triginta litterarum figuris maiusculis, totidemq. minusculis constat, quæ cum characteribus, ac pronunciationibus variarum linguarum quandam affinitatem habent. Vulgaris autem lingua est eadem Turcica, & Tartarica, multasq. voces Hebraicas habet, vt in Appendice ostendemus: Georgiana vero Tartaricæ & Armenicæ media est. Notis huiusce Alphabeti constat perbreuis In scriptio post Abecedarium apposita: quæ in chartula efficta, satisq. oblonga a sancto Ioanne Chrysostomo manu gestatur, & in characteres nostros translata in hanc legitur verborum formam: *Chair mer or hierchins*. Latine vero hunc in modum: *Pater noster qui es in cælis*. Quod factum reor, vt innuatur, sanctum Ioannem Chrysostomum hac lingua Euangelicam doctrinam apud Armenos propagasse. Et quia vna eademq. littera varijs modis, & frequenter quidem pronunciatur, hinc factum est, vt huiusmodi Alphabetum, quod a sinistro latere ad dextrũ legitur, iuxta varias earumdem litterarum pronunciationes, ac potestates, maiorem characterũ numerũ admittat, quàm cetera Alphabeta recipiant. Nec silentio prætereundum censetur, trigesimam quartã litteram, quæ pro Y ponitur, hoc modo scripta ɾ–, Yun, vel Phyun apud Armenos vocitari: a quibus Fyo, vel Fya nostrum ita pronũciatum, originem traxisse opinor, vt ex Theseo Ambrosio videre est: nec ob id ceteras rationes ad hanc rem pertinentes, quas paulo superius recensuimus, contemnendas esse dicendum est: sed suo quisque potiatur sensu. Hæc de Armenico Alphabeto, vt ad notas Illyricas accedamus.

Ex Beroso, & Xenophontis æquiuocis.

Ex Theseo Ambrosio in Introduct. variarũ linguarum.

Pag. 145. & 147.

DE

DE SANCTO HIERONYMO LITTERARVM ILLYRICARVM INVENTORE.

TERTIA eiusdem paraſtaticæ Columnæ facies ſanctum Hieronymum Stridonenſem, Virum profecto omnium doctrinarum genere præditum, Hebræam præterea linguã, Syram, Chaldaicam, Græcam, & Latinam perfecte callentem, litterarumq. Illyricarum Inuentorem repræſentat. Hinc ſupra eius caput Illyricum extat Alphabetum: ad eius autem pedes Leo iacere cernitur: atque infra hæc legitur Inſcriptio:

S. Hieronymus litterarum Illyricarum Inuentor.

ALPHABETVM, quod in Bibliotheca Vaticana extat, hic non appoſui: ſed ſtudioſorum ſtudens commoditati, quod verſa pagina videre licet, varijs figuris, varijsq. nominibus, ac pronunciationibus, ſiue poteſtatibus conſcriptum ob oculos ponendum cenſui, ſicut de Hebraico, Græco, Latino, atque Armenico, necnon Seruiano ob eandem rationem factum eſſe conſtat. Quam profecto induſtriam hiſce in Alphabetis præſtare mihi viſum eſt, cum huiuſmodi linguas apud multas Nationes in frequentiori, quàm ceteras, vſu eſſe non ignoremus.

ALPHA-

ALPHABETVM ILLYRICVM

Tribus ac triginta litteris constans.

Figuræ litterarum.	Nomina litterarum.	Pronunciatio litterarum, vel potestas.
Ⰰ	Aſ	a vocalis.
Ⰱ	Buk	b
Ⰲ	Viede	u conſonans.
Ⰳ	Glagoglie	gh, vel gl,
Ⰴ	Dobro	d
Ⰵ	Ieſt	e vocalis, ſed quandoque ſonat, ie.
Ⰶ	Sgiuiete,	non ſg, ſed medium inter ſ, & g: vt apud Venetos, no gheſe, pro eo,quod Latine dicitur:nó adeſt.
Ⰷ	Sielo	ʒ non z, ſed medium inter ſ, & z.
Ⰸ	Semglie	Hæc littera eandem pene retinet pronunciationem, quam habet ſuperior.
Ⰹ	Iſge	Hæc eſt littera, quæ numerũ denarium ſignificat.
Ⰺ	I	i vocalis.
Ⰼ	Iu,& giu	
Ⰽ	Kako	k
Ⰾ	Liude	l
Ⰿ	Miſlete	m
Ⱀ	Naſc	n
Ⱁ	On	o vocalis.
Ⱂ	Pokoi	p
Ⱃ	Erzi	r
Ⱄ	Slouo	ſ conſonans.

Tuarde	t
Vk	u vocalis.
Hir	h Pronunciatur more Hebrẹorum, vt Abraham.
Fi	f
Zi	z
Ciarv	c Eſt littera, quæ pro duplici cc cum i, ponitur, & pronunciatur vt apud Italos Faccio, taccio.
Od	od pro duabus litteris.
Scai	pronunciatur vt, ſc, in latino verbo Scio.
Sctai	ſct pro his tribus litteris.
Ier	Deſeruit pro fulcimento conſonantium in fine dictionum.
Iat	ia & ie.
Iuſt	iu more Latinorum.
Ierieſt	hæc littera parum aut nihil deſeruit, ſed ponitur pro ſignificatione litterarum, quæ inſtar characterum Hebraicorum ſignificationem habet.

SANCTVM Hieronymum Illyricarũ litterarum inuentorem fuiſſe aperte docet Inſcriptio: idq. fama ipſa nobis perſuadet. Quamuis enim ſanctus Hieronymus Illyricus, ſiue Dalmata non fuerit, eum tamen huius linguæ auctorem extitiſſe, rumor ſparſus eſt. Quòd autem hic ſanctus non fuerit Illyricus, ex eodem conſtat Hieronymo, qui hunc in modum ait: Vaſtatis vrbibus, hominibusq. interfectis, ſolitudinem, & raritatem quoque beſtiarum fieri, & volatilium, piſciumq. teſtis Illyricus eſt, teſtis Thracia, teſtis in quo ortus ſum ſolum: vbi præter cælum & terram, & creſcentes vepres, & condenſa ſiluarum, cuncta perierunt. Hæc Hieronymus, qui Illyricum a patrio Solo hic ſeparat, & in Catalogo Dalmatiam ab eodem patrio Solo diuidens, ſcribit ſe Stridone natum, idq. oppidum eſſe in

Hieron. in c. 1. Soph. to. 5.

Hieron. in Cat. Scrip. Eccl. in fine to. 1.

in confinio Pannoniæ, Dalmatiæque. Blondus item Foroliuienſis affirmat Strignam,quæ olim Stridon(vbi Euſebij Hieronymi patris ſepulchrum adhuc extare teſtatur) intra Arſiam flumen, Italiæ ea in ora, Plinij, ceterorumq. veterum teſtimonio, ex ipſius etiam Auguſti deſcriptione, limitem contineri: propterea q. Iſtriæ, non Illyrio, aut Dalmatiæ Stridonē adſcribi debere ait. Quamuis igitur Hieronymus ſit Iſtrianus,Stridonenſis videlicet, non Illyricus,ſiue Dalmata, eum tamen vel Illyricæ linguæ, quæ Sclauona nunc dicitur, fuiſſe inuentorē,vel eam ſaltem (latius enim tunc lingua illa patebat) optime calluiſſe fatendum eſt. Habet namque Gens illa Miſſas, codicem horarium, ceterasq. diuinas preces, vt ego ipſe vidi Illyrica conſcriptas lingua ab omnibus Dalmatis intellecta: ſedisq. Apoſtolicæ auctoritate (quam a Paulo II. habuerunt) publice illis vbique vtuntur: eas autem a ſancto Hieronymo accepiſſe illius Regionis incolæ perſuaſiſſimi ita ſunt, vt captis potius armis omnes diſperire malint, quàm eas relinquere. Qua ex re colligi poteſt,Illyricam linguam, ſeu Dalmatam,quæ tunc late patebat, atque Iſtriam etiam, ſi non omnem, maiori tamen ex parte occupabat, a ſancto Hieronymo etſi non terra,lingua tamen Illyrico,ſicut vulgata omnium ſtat ſententia, excultam ſaltem, in melioremq. formam redegiſſe, ſiue in ſcribendo fuiſſe innouatam: huiuſce enim linguæ Stridonem Dalmatiæ finitimam expertem fuiſſe, vero ſimile haudquaquam videtur eſſe.

Hieron. in proœm. li. 3. in Hier. to. 4. Et in 6. & 7. Zachar. to. 5. Marian. Vict. ī Indice ī Hieron.

Vtcumque autem ſit quod a nobis hucuſque dictum eſt, hoc vnum pro certo affirmare poſſum, Hieronymum multis in locis homines linguæ ſuæ Latinos vocare, vt Marianus Victorius Reatinus,olim Epiſcopus Amerinus interpretatur, dum idem Hieronymus Hebræorum, Græcorumq. eruditionem in ſcripturarum ſanctarum explanatione hominibus linguæ ſuæ ſe tradere ſcribit,commentarios ſuper Prophetas omnibus notiſſimos eo nomine intelligens,vt idem Victorius affirmat: niſi Hieronymum Illyrica lingua Scripturam ſacram ijs populis coram explanaſſe dicamus, vel Scripturam ſacram in Illyricam linguam tranſtuliſſe, vt nonnullis placet. Sed vt res ſeſe habeat, hanc linguam a Hieronymo in vſum ſaltem reuocatam, in melioremq. cultum fuiſſe reſtitutam,

tutam, & ab Illyrico Polyphemi (vt Appianus scribit) siue, vt alij volunt, Cadmi filio, vel Cadmonis, vt ait Suidas, inuentam olim fuisse opinandum est, cum ab eo ipso Illyrio Regio illa Europæ, & Adriatico mari incumbens Appiano, Eustathio, & Suida testibus, Illyris, siue Illyrium solet nuncupari: quam hodie Italice Sclauoniam vocant. Alphabetum autem a sancto Hieronymo inuentum, vel saltem instauratū, quamuis ab omnibus alijs linguis, quod ad figuras pertinet, valde dissimile sit, habet tamen easdem litterarum pronunciationes ac potestates, quibus lingua Seruiana, sicut infra patebit, vti solet. Hæc tamen lingua a Dalmatis nec adhibetur, nec intelligitur: illa vero quæ Buchuizza, idest litteraria dicitur, Dalmatia, atque Istria, Stiria, et Carinthia, necnon Gentes aliæ his finitimæ vtuntur: Croaticaq. appellatur a Croatia, inter Dalmatiam & Istriam sita.

Hæc de Illyricis litteris, siue Hieronymi, vt aiunt, lingua. Quid autem per Leonem ad eius pedes iacentem significetur, declaratum est, cum de Bibliotheca Cæsariensi locuti sumus. Cur vero idem sanctus pileo rubro pingi soleat, silentio haudquaquam prætereundum videtur. Quamuis enim Galero rubro vsque ad Innocentij IIII. tempus Cardinales vsi non fuerint (eum namque ab eodem Pontifice in Concilio primo Lugdunensi acceperunt, vt suo loco fusius dicemus) is tamen rubeo colore pingi solet, vt Hieronymum Cardinalitia dignitate decoratum fuisse, indicetur. Cardinalatus enim nomen ac dignitas siue officium non solum Gregorij magni tempestate in vsu fuerunt, vt in eius Epistolis videre est, verum etiam Damasi Papæ temporibus, Volaterrano teste, qui ait: Inuenio in antiquis Tabulis apud Ecclesiam Aretinam Donationis cuiusdam Zenobij Senatoris Romani eidem Ecclesiæ vsque a tempore Damasi Pontificis factæ, vbi est huiusmodi subscriptio:

Pag. 51.

Pileus rubeus in Cō cil. Ludg. 1. datus.

Epist. Gregor. lib. 1. epist. 79. & 81. lib. 2. ep. 25. Et can. 7. q. 1. Pastoralis.

Volaterr. lib. 22. Anthropologia.

Ego Io. S. R. E. Diaconus Cardinalis ex parte Damasi Pont. laudo, & confirmo.

Itaque non video, ait Volaterranus, cur sanctus Hieronymus Damaso charus non fuerit S. R. E. presbyter Cardinalis. Hæc Volaterranus. Quamuis enim sub Benedicto octauo, sub Innocentio quarto, & sub Paulo secundo Cardinalitia

insignia fuerint amplificata, ceterisq. temporibus dignitatem ipsam auctam constet, non tamen Cardinalatus nomen antea non fuisse censendum est: aliud namque est insignia recentiora esse amplificata: aliud vero Cardinalium nomen veteribus fuisse incognitum.

Ex Biblioth. Damaso, & Platina.

Nec tamen silentio prætereundum est, Cardinales in primitiua Ecclesia Presbyteros fuisse nuncupatos, quibus Euaristus Pontifex primus omniũ Titulos diuisit, quos Marcellus nõ multo post limitauit pro Gentibus ad Christi fidẽ venientibus, atque infantibus baptizandis, mortuisq. sepeliẽdis: nam ducẽtos & triginta sex Sacerdotes Cardinales Romæ quãdoque fuisse multi Scriptores prodũt. Primitus autem Presbyteri, quandoque vero in quacumque Ecclesia principales Sacerdotes, seu Episcopi cardinales dicti sunt, vt ex Gregorio Magno videre est. Quod autẽ principio prorsus oneri fuit, summo tandem, nec immerito quidem, & oneri & honori esse cœpit, quãdo scilicet in administranda Rep. Christiana Pontifici semper præsto adesse cœperunt, ita vero vt inter contentiones Imperatorum ac populi Romani de Pontifice creãdo non semel subortas, auctoritatẽ & prærogatiuam summi Pontificis eligẽdi sibi iure cõpararint. In primitiua igitur Ecclesia Cardinales nomine presbyterorum nuncupabantur, vt etiam ex eiusdem Hieronymi, qui ad hanc vsque diem Presbyter vocitatur, verbis colligi potest. Hieronymus enim in explicatione libri Isaiæ hunc in modum ait: Senatus quoque consulta dicuntur, & principes quondã Romani Consules appellati sunt, vel a consulendo ciuibus, vel ab agendo cuncta cõsilio. Et nos, inquit, habemus in Ecclesia Senatum nostrum, cœtum presbyterorum. Hæc Hieronymus, qui per Senatum presbyterorum, Collegium Cardinalium, teste Archidiacono, insinuauit, ac seipsum tamquam Senatorum, siue Cardinalium collegam subobscure nominauit. Idem visus est innuere cum ad Ageruchiam scripsit dicens, se in chartis Ecclesiasticis Damasum Papam iuuasse, synodicisq. consultationibus Orientis, & Occidentis respondisse. Si enim Hieronymus a secretis Damasi Papæ solum fuisset, non se iuuasse eum, sed ei se inseruisse in chartis scribendis dixisset: nec synodicis consultationibus se respondisse addidisset, sed mitius loquens, responsa

Guido Arch. Frãciscus Zabarella Cardi. & alij.

Greg. li. 1. Episto. 79. & 81. Et li. 2. ep. 25. Et Can. 7. q. 1. Pastoralis.

S. Hiero. in cap. 3. Isa. sub init. tom. 4.

Hier. epist. 11. cir. medi. to. 1.

ſponſa tranſmiſiſſe ſcribendo dixiſſet: reſpondere enim auctoritatem quandam ad ſecretarium non pertinentem præſefert.

Extat ad hoc idem probandum ſatis euidens coniectura, quæ colligi poteſt ex verbis eiuſdem Hieronymi dicentis ſe omnium pene ſententia ſummo Sacerdotio dignum fuiſſe iudicatum. *Hiero. epi. 99. ad Aſellã to. 2.* Quibus ex verbis coniectare licet, tam clerũ, quàm plebem Romanam propenſiſſimam in Hieronymum fuiſſe, ita vero, vt mortuo Damaſo, Hieronymũ ſubrogaſſent. Hinc Hieronymum presbyterum, ideſt Cardinalẽ fuiſſe cenſendum eſt, cum ſummos Pontifices, Marcellum ſcilicet, Melchiadẽ, Silueſtrum ex Presbyteris Cardinalibus, Marcum, Iulium, Liberium, & Damaſum, eiusq. ſucceſſores, vel ex Presbyteris, vel ex Diaconibus Cardinalibus in ſummum Pontificatum fuiſſe aſſumptos conſtet. De Hieronymi Cardinalitio, Cyrillus Hieroſolymitanus Epiſcopus mentionem facit ad Auguſtinum ſcribens. *Anno Domini 400.* Idem Euſebius Cremonenſis ſancti Hieronymi diſcipulus ad Theodonium ſcribens Romanum. Idem ſanctus Petronius Epiſcopus Bononienſis in tractatu Apophtegmatum ſelectorum ſanctorum Patrum ſcribit. *Anno Domini 440.* Idem S. Auguſtinus in ſermone ad fratres in Eremo. *Aug. ſerm. 25. to. 10.* Quamuis autẽ ſermones omnes ad fratres in Eremo Auguſtini eſſe non iudicentur, vt fuſiſſime quidem a nobis demonſtratum eſt in noſtra Bibliotheca, ſiue in Indice Theologico, & ſcripturali, huiuſmodi tamen ſermo non niſi magnam auctoritatem habere poteſt, cum ex vetuſtiſſimis manuſcriptis exemplaribus patet ſancti Auguſtini operibus ij omnes interſerantur, tantiq. Doctoris, ac doctrina, & pietate digni ſint iudicati.

Vt autem huius generis quæſtionem concludam, aliam ad noſtram opinionem comprobandam in medium afferam coniecturam, quæ ex eiuſdem Auguſtini ſententia colligitur. Auguſtinus enim ad Hieronymum ſcribens Petrum vere erraſſe, & a Paulo iure reprehenſum hunc in modum ait: *Aug. epiſt. 19. to. 2.* Quamquam ſecundum honorum vocabula, quæ iam Eccleſiæ vſus obtinuit, Epiſcopatus Presbyterio maior ſit: tamen in multis rebus Auguſtinus Hieronymo minor eſt, licet etiã a minore quolibet non ſit refugienda, vel dedignanda correctio. *Decr. p. 2. cauſa 2. q. 7. cap. 34.* Vbi gloſsa, Hieronymum fuiſse Cardinalem, verbis illis affirmat: cui conſentit Cardinalis de Turre Cremata idem *Turr. Cremat. lib. 7. Summ. Eccle. ca. 83.*

caput

caput exponens hoc modo: Quamquã Epiſcopatus ſit presbyterio maior ſcilicet ordine, Auguſtinus tamen Hieronymo minor eſt, adminiſtratione ſcilicet, ac dignitate: quoniã Hieronymus Presbyter Cardinalis fuit, & omnis Presbyter Cardinalis maior eſt quolibet Epiſcopo nõ Cardinali, vt quidam dicunt, & refert Hugo in Gloſsa. Hæc Ioannes de Turre Cremata Epiſcopus Cardinalis: in cuius doctrinæ confirmationem dicam ego quod de Auguſtini verbis ſentio.

Auguſtinus enim, ni fallor, vt in ea ad Hieronymũ epiſtola Petrũ iure a Paulo fuiſse reprehẽſum oſtendat, comparatione inter ſe & Hieronymum vti videtur, quaſi dicere voluiſset: Sicut Auguſtinus eſt Hieronymo maior, & minor, ita Petrus eſt Paulo maior, & minor, & æqualis, vt placet Auguſtino Triũpho dicenti: Paulus fuit minor Petro poteſtate prælationis, quia ſolus Petrus fuit Cephas, ideſt caput totius Eccleſiæ. Maior autem prerogatiua electionis, quia electus fuit a Chriſto poſt Reſurrectionem, & glorificationem. Vnde in Bulla Papæ Paulus ponitur a dextris, Petrus vero a ſiniſtris. Aequalis fuit officio prædicationis, & fidei defenſionis, quia creditum eſt ei Euangelium præputij, Petro vero Euangeliũ Circumciſionis, ſicut ipſe teſtatur ad Galatas ſcribens. Vnde in tali caſu iuſte poterat Petrum reprehẽdere, ſicut æqualem ſibi, vel minorem. Hæc Triumphus. Hac igitur comparatione dicendum eſt, Auguſtinum maiorem Hieronymo fuiſse, ratione ſcilicet ordinis Epiſcopalis, Hieronymum vero maiorem Auguſtino ratione adminiſtrationis, & aſſiſtẽtiæ, cum Cardinales Papæ aſſiſtant, ſicut Apoſtoli Chriſto. Si autem Hieronymus Cardinalis non fuiſset, non video, quo modo Hieronymus Auguſtino maior eſse potuerit, niſi id ad ſenectam præſertim ætatem vel ad alia, quæ Cardinalitia dignitate maiora eſse non poſsunt, referatur, vel ad vitæ ſanctitatem, quæ hominem maiorem facit quàm nomen Epiſcopi: illudq. humilitatis cauſſa a ſancto Auguſtino dictũ fuiſſe fatendũ eſt. Adde etiã quòd ſancti Auguſtini tẽpore Epiſcopatus Cardinalitia dignitate maior omnino fuit, vt Onuphrius Panuinius teſtatur: Cardinalis enim Presbyter, vt Onuphrius docet, medius erat locus inter Epiſcopum & ceteros Presbyteros non Cardinales. * Sed ſub Alexãdro III. ſub quo Romana Ec-

Quæſti. 7. ar. 2. de poteſt. Eccle. ad 1. arg. Idem fere ait S. Bon. in Pſ. 67. poſt medi. tom. 1.

Gal. 2.

Onuphrius Panuin. de Epiſc. Tit. & Diaconijs Card.

** Anno Domi. 176.*

na Ecclesia ad maximum in terris fastigium euecta fuit, Imperatore potentissimo Friderico Ahenobardo, eoq. Ecclesiæ infestissimo hoste, conculcato, victo, pacemq. ab Ecclesia petere coacto, tum primum ex Episcopis versa vice Cardinales fieri cœpti. Cardinalium enim dignitas cum Ecclesiæ, & Romani Pontificis dignitate semper creuit. Hæc Onuphrius. *Hic Pont. Senatus Veneti ope ra contra vim Imp. est in sede repositus.*

Quamuis igitur Episcopatus Cardinalitia dignitate maior olim fuisset, ob id tamen dicendum non est, tunc temporis Cardinalatum non extitisse, aut Hieronymum Cardinalitia dignitate decoratum non fuisse: constat enim, vt ipsemet Hieronymus testatur, eum a Paulino Episcopo Antiocheno, Antiochenæ Ecclesiæ Presbyterum anno suæ ætatis trigesimo creatum fuisse, vt etiam idem fere dicit Epiphanius. *Hier. Epist. 61. ad Pã. to. 2.* *Epiph. Epi sto. 60.*

Nec desunt interea qui ipsum Hieronymum Presbyterum deinde Ecclesiæ Romanæ factum fuisse affirment, e quorum numero est Ado sanctissimus, idemq. doctissimus, Treuerensis Archiepiscopus, qui hac de re luculentissimum præbet testimonium. Idem narrat Aloysius Lippomanus, & alij permulti. Presbyterum autem Romanum creatum nõ nisi Cardinalem censendum esse, multi, & eruditi quidem viri affirmant, dicentes, non eo Hieronymum Presbyterum Ecclesiæ Romanæ censeri, quòd iuxta eius ritũ Presbyter fuerit creatus, cum propter hanc rationem omnes Presbyteri nuncupationem huiusmodi accepturi essent: nec etiam quòd Romæ ordinatus, cum fieri nequeat, vt vnus & idẽ Romæ & Antiochiæ Presbyter iure ordinetur. Sed ideo Ecclesiæ Romanæ Presbyter creatus nuncupatur, idest nouo titulo insignitus, ita vero, vt Presbyter primarius diceretur. Primarij autem Presbyteri, non nisi Cardinales intelligi debent, vt ex Decreto colligitur, vbi Clerici S.R.E. in singularis potentiæ, & præexcellentiæ culmine constituti instar amplissimi Senatus Romani a Constantino reuerendissimi appellantur. Id quod adsimile est eiusdem Hieronymi sentẽtiæ dicentis: Ecclesia habet Senatum, cœtum Presbyterorum, sine quorum consilio, nihil monachis agere licet: Senatum quoque Romani habẽt, cuius consilio cuncta agebant, & nos habemus Senatum nostrum cœtum presbyterorum. Quem plane Presbyterorum cœtum, ac Senatum Archidiaconus, vt diximus, pro Cardinalium *Ado de vitis sanctorum. Anno salutis 500. tẽpore Greg. VII.* *Aloys. to. 4.* *Distin. 96. cap. Constantinus.* *S. Hieron. in caput. 3 Isa. sub init. tom. 4.*

nalium Collegio exponit. Quare Sanctum Hieronymū Cardinalem fuiſſe, ob idq. pileo rubro depingi ſolere concludēdum eſt, etiamſi ad eam vſque diē Cardinales huiuſmodi galero atque purpura donati non fuiſſent. Qui multa ad hanc rem pertinentia videre cupit ad Fratris Alphonſi Ciacon Hiſpani viri quidem eruditiſſimi Tractatum confugiat, vbi plurima teſtimonia, & rationes non paucas de eiuſdem Sancti Cardinalitio recenſet. Hæc de ſancti Hieronymi Cardinalitia dignitate, atque Alphabeto, quod ipſe inuenit, vt ad Cyrillum Seruianæ linguæ Auctorem accedamus.

DE SANCTO CYRILLO

ALIARVM ILLYRICARVM LITTERARVM INVENTORE.

QVARTA eiuſdem paraſtaticæ Columnæ facies, Cyrillum Epiſcopum habitu Epiſcopali indutū, Illyricarumq. litterarum cultorem præcipuum, ſiue Inuentorem repræſentat. Hic primus a Sede Apoſtolica impetrauit, vt in Dalmatia illius Prouinciæ idiomate diuinum officium recitare liceret. Sunt tamen qui a Methodio id impetratum dicant. Vterque autem Euangeliū Dalmatis prædicauit. Cyrillus item Clementis Papæ corpus Romā aſportandum curauit: hinc ad eius pedes anchora iacere cernitur, vt huiuſmodi tranſlatio maritimo itinere facta innuatur. Alphabetum autem Seruianum ſupra eius caput conſpicitur, infra vero hæc legitur Inſcriptio:

S. Cyrillus aliarum Illyricarum litterarum Auctor.

ALPHA-

ALPHABETVM SERVIANVM
tribus & quadraginta litteris constans.

Figuræ litterarum	Nomina litterarum		Pronunciatio, vel potestas.
Аа	Азъ	Aſ	a
Бб	Бѹки	Buki	b
Вв	Вѣде	Viede	v consonans
Гг	Глаголе	Glagoglie	gh
Дд	Добро	Dobro	d
Єє	Єсть	Ieſt	e ie
Жж	Живѣте	Xiviete	gg
Ѕѕ	Ѕѣло	Selo	z'
Ꙁꙁ	Ꙁемле	Semglie	ſ
Іі	Іже	Ixe	i vocalis
Ии	И	I	i conſonans
Кк	Како	Kako	k q
Лл	Люде	Liude	l
Мм	Мислите	Mislete	m
Нн	Нашн	Naſci	n
Оо	Он	On	o
Пп	Покон	Pokoi	p
Рр	Рци	'rzi	r
Сс	Слово	Slovo	s
Тт	Тврьде	Tvrde	t
Оу ѹ	Оукь	Vk	v vocalis
Фф	Ферьта	Ferta	f
Ѳ	Ѳита	Thita	th
Хх	Херь	Her	hh
ъ	Єрь	Ier	e ie
ы	Єры	Ieri	i
ѿ	Ѿть	Ot	od ot

ѿ	ѿдь	Od	od
Ѡ ѡ ѡ	ѡ"	O	o vocalis
Ц ц	Цн	Zi	zz
Ч ч	Черьвь	Cierv	cc ci
Ш ш	Шан	Sciai	sc
Щ щ	Щан	Sctai	ſct
Ѣ	Ѣть	Iat	ia
Ѩ	ѦѨ	Ea	æ
Ѧ	Ѧ	E	e anguſta
ꙗ	ꙗко	Iako	ia
ѥ	ѥ	Ie	ie
ю	ю	Iu	iu
ѱ	Пси	Pſi	ps
ѯ	Кси	Kſi	ks
ѵ	ѵ	Giu	giu
Ꙉ	Ꙉа	Cchia	cch

SANCTVS Cyrillus, quē Seruiani Alphabeti Inuentorem fuiſſe docet Inſcriptio, Illyricus ſiue Sclauorum fuit Epiſcopus,& S.Clementis, qui tertius poſt B. Petrum Apoſtolum Pontificatum tenuit,corpus Romam deferendū,& in Baſilica eiuſdem Clementis nomine inſignita recondendum curauit,vt anchora etiā illa fortaſſe innuit: Clemens enim, alligata ad eius collum anchora, in mare præcipitatus martyrio fuit decoratus. Eadem in Eccleſia ſancti Clementis Cyrillus & Methodius Sclauorum Epiſcopi miraculis clari ſepulti ſunt: quorum ſacras reliquias ſub altari in eiuſdē Eccleſiæ ſacello peruetuſto repertas fuiſſe conſtat: nunc vero Sixtus V. Pont. Maximus eiuſdem ſancti Cyrilli corpus in Eccleſiam ſancti Hieronymi Illyricorū ab eodem Pontifice conſtructam transferendum mandauit.

Alphabetum hoc loco conſcriptum, vt ad rem noſtram reuertamur, non eſt illud, quod in Bibliotheca extat Vaticana,ſed eo copioſius.Hoc autem nominibus item, ac pronunciatio-

ciationibus, quæ in omnibus Alphabetis inibi ſcriptis deſiderantur, Seruianumq. non Illyricum nuncupatum, hic ob oculos ponendum cenſui, cum hæ litteræ Seruianæ non Illyricæ dicantur, nec ab Illyricis, ſeu Dalmatis dignoſci queat, niſi laborioſe perdiſcantur, ſicut in qualibet Natione exterarum linguarum characteres percipi ſolent. Hæ litteræ inſtar Hebraicarum litterarum myſterijs plenæ a Seruia, & Bulgaria, Vallachia, Moldauia Daciæ partibus, necnon a Boſina, Ruſſia, & Moſcouia, atque ab alijs Gentibus ad Orientalem plagam pertinentibus adhibentur, maioriq. ex parte a Græco fonte deſumptæ ſunt, Græcosq. accentus recipiunt, characteribus maiuſculis, qui eos non admittunt, exceptis more Græcorum. Huius generis lingua, quæ omnium linguarum cenſetur ditiſſima, & non niſi regulis permultis ad vnguem acquiri poteſt, Chiurilizza, hoc eſt, Cyrilliana à Cyrillo inuentore, quem Chiuril appellant, nuncupatur. Boſina vero inter ceteras Gentes Seruianam linguam adhibentes, puriori, & elegantiori loquendi forma vti ſolet, ad quam elegantiam & loquēdi venuſtatem Seruia non parum accedit, ſicut a Marino Temperizza Epidaurio è Societate Ieſu hanc linguā optime callente accepi. Huius generis eſt Epitaphium illud, quod in templo ſanctæ Mariæ de Ara cæli lapide inciſum extat ad pauimentum Altaris maioris in monimentum Katarinæ Boſnenſis Reginæ, quæ inibi humata iacet. Epitaphium vero in hunc legitur verborum formam:

КАТАРИНИ КРАЛИЦИ БОСАНЪСКОИ
СТИПАНА, ХЕРЦЕГА СВЕТОГА
САВЕ, СПОРОДА ЕЛИНЕ И КꙊЋЕ
ЦАРА СТИПАНА РОЕНИ ТОМАША
КРАЛА БОСАНСКѠГА ЖЕНИ
КОІ. ЖИВИ ГОДИНИ. Н. И. Д.
И ПРИМИНꙊ Ꙋ РИМИ НАЛИТА ГН҃А
Ѵ. Ꙋ. О. И. ЛИТО НА. К.НЕ.
ДНИ ОКТОБРА, СПОМИНАКЪ
НЕ ПИБСМОМЪ ПОСТАВЛЕНЪ

 Itali-

Italicis conſcriptum litteris legitur hunc in modum:

Katarini Kraglizi Boſanskoi,
Stipana Kerzega Suetoga
Saue, ſporoda ieline i kucchie
Zara Stipana roieni. Thomaſcia
Kraglia Boſanskoga xeni.
Koliko xiui godini. LIIII.
I, priminu, u Rimi nalita Goſpodina
M.CCCCLXXVIII. Na XXV.
Dni Octobra, Spominak
Gne, piſmom poſtauglien.

Idem vero Latine redditur hiſce verbis:

Katarinæ Reginæ Boſnenſi,
Stephani Ducis Sanctæ
Sabæ, ex genere Helenæ, & domo
Principis Stephani natæ, Thomę
Regis Boſnæ Vxori.
Quantum vixerit annorum LIIII.
Et obijt Romę, Anno Domini
M.CCCC.LXXVIII. XXV.
Die Octobris. Monumentum
ipſius ſcriptis poſitum.

Hæc de variarum litterarum inuentoribus: nunc vero reliquum eſt, vt ad ea, quæ e regione huius poſtremæ columnæ paraſtaticæ ad parietem depicta cernuntur, tranſeamus.

DE SEMICOLVMNA LATERITIA

E REGIONE POSTREMÆ COLVMNÆ PARASTATICAE

Parieti annexa, in qua Christus Saluator noster, & Siluester Papa, Constantinusq. Magnus Imperator depicti conspiciuntur.

SALVATOR noster, Christus Iesus, Deus & homo, ad cuius dextram Siluester eiusdem Vicarius, & Petri successor, ad læuam vero Constantinus Imperator depicti cernuntur, e regione postremæ Columnæ parastaticæ repræsentatur diuinam quandam præseferens Maiestatem, vt per pictoriam artem effingi potuit, dextra manu Mundum, læua autem Librum, in quo duarum litterarum A scilicet, & Ω Hieroglyphicum scriptum conspicitur. Sed supra eius caput hæc legitur Inscriptio:

Iesus Christus, summus Magister, cælestis doctrinæ Auctor.

Hoc loco non immerito SALVATOR noster duabus quidem rationibus depictus cernitur, sicut enim litterarum inuentarum ordo in primo Adam diuinitus edocto incœpit, ita & in secundo Adam, Christo, summo sane Magistro, cælestisq. doctrinæ Auctore, eundem variarum linguarum, per quas omnium scientiarum genera explicata sunt, ordinem ac periodum, siue ambitum concludi necesse erat. Sicut etiam primus Adam de terra terrenus, qui peccato inobediētiæ Mūdum corrupit, atque damnauit, mortemq. vniuerso generi humano comparauit, in huiusmodi variarum litterarum inuentione primum sibi locum sortitus est, ita iure quidem factum est, vt secundus Adam de cælo cælestis, qui ad mortem

Philip.2. vsque factus obediens suo pretioso sanguine Mundum ipsum instaurauit,ac redemit, dum mortem nostram moriendo destruxit,& vitam resurgendo reparauit; eidem primo Adamo ærumnis ac laboribus pleno gratiarū summiq. boni thesaurus ex aduerso responderet. Quoniam vero litterarum figuræ pro quibusdam Hieroglyphicis designādis vsurpatæ sunt,

Pagin. 83. 48. & 114. & 129. vt scilicet per litteram Y, humana vita, per Θ, mors, per T, Crux Dominica repræsentaretur, sicut de his atque alijs litteris satis diffuse suis locis demonstratum est; hinc eo in Codice,quem Christus gestare cernitur,harum litterarū A & Ω, Alpha videlicet, & Omega, quarum vna est Alphabeti Græci prima, altera vero postrema, Hieroglyphicum scriptum fuit: propterea quòd duas hasce litteras Redemptor noster

Apo.1.21. & 22. Ex Isidoro lib.1.Etymol.cap.4. Et Pier.li. 47. circa finem. Ex Tertull.lib.de Mon. sibi vendicauit dicēs: Ego sum Alpha,& Omega,principium & finis:concurrentibus enim litteris in se inuicē A ad Ω vsque deuoluitur: & rursus Ω ad A replicatur: vt ostenderet in se esse & initij decursum finem, & finis recursum ad initium, vtq. omnis dispositio in Ω desinens, per quem cœpta sunt, per Verbum scilicet Dei,quia caro factum est,proinde desinat quemadmodum & cœpit, & a Deo in Christo omnia ad initium reuocarentur. Ideo inquit: Ego sum A & Ω, principiū & finis: qui est, & qui erat, & qui venturus est. Dicitur enim Deus, primum vniuersarum rerum principium, & finis, ad quem cuncta ordine suo diriguntur:Omnia enim propter se-

Prou.16. metipsum operatus est Dominus, vt ait sapiens. Dicitur itē Deus qui est,& qui erat,& qui venturus est, ad eiusdem æter-

Boet. li.5. Prosa 6.de cons. phil. nitatem indicandam. Aeternitas enim,teste Boetio, est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio. Sed quia id a nobis intelligi non satis potest, hinc per temporis differentias præsentis scilicet, præteriti, ac futuri nobis exprimitur. Ad

Isa.44. hoc idem indicādum dictum est per Isaiam prophetam: Ego primus, & nouissimus. Item Beatus Ioannes in sua Apoca-

Apoc. vlt. lypsi. Ego sum A & Ω, primus & nouissimus, principium & finis:quamuis enim in illa sacratissima Trinitate nihil maius aut minus, nihil prius aut posterius, nisi prioritas originis, non autem temporis, aut dignitatis existat, hæc tamen de ea affirmātur ad triū personarum æternitatem declarandā. Hæc de Iesu Christo SALVATORE nostro ad parietem depicto.

Ad

Ad eiusdem parietis dextram sanctus Siluester Christi Vicarius, & Petri successor pastoralibus indumentis, atque insignibus ornatus, venerandoq. aspectu senex conspicitur: ad cuius pedes hæc legitur Inscriptio:

Sanctus Siluester, Christi Domini Vicarius.

Ad læuam Constantinus Magnus habitu imperatorio, siue paludamento indutus, satisq. belle effigiatus cernitur: ad cuius pedes Inscriptio in hanc verborum legitur formam.

Constantinus Imperator, Ecclesiæ Defensor.

Duo hic insignes Viri, Siluester scilicet, Christi Vicarius, & Constantinus Imperator, Ecclesiæ defensor repræsentantur, vt Latinæ docent inscriptiones. Id autem non absque consilio factum esse credendum est (alios enim Christi Vicarios, & Ecclesiæ defensores fuisse constat) si de Siluestro Papa, & Constantino Imperatore historia perpẽdatur, atque Ecclesiæ Catholicæ Romanæ amplificationis initium in memoriã reuocetur. Constantinus nãque Imperator cum lepræ curandæ causa medicorum consilio balneum sibi ex infantium sanguine parandum mandasset, sancti Apostoli, Petrus, & Paulus noctu ei vigilanti apparuerunt præcipientes, vt si ex lepra liberari vellet, omissa impij balnei immanitate, Siluestrum in Soracte monte latitantem accerseret: a quo salutari lauacro recreatus, in omni ditione Romani Imperij Templa Christiano more ædificanda imperaret: sublatisq. inanium Deorum simulachris, vero Deo cultum adhiberet. Quare Constantinus cælestibus monitis obtemperans Siluestrum diligentissime conquisitum accersit: à quo Apostolorum imagines recognoscens, baptismo sanatur, & ad tuendam, propagandamq. Christi Ecclesiam inflammatur: Siluestroq. auctore multas Basilicas ædificandas curauit, easq. magnificentissimis donis exornauit, arasq. publice, & vbique construendas concessit: id quod ad eam vsque diem fieri non licuit: Pontificibus enim tunc temporis locus certus ac definitus non erat, sed in cryptis, siue in cœmeterijs, aut in ædibus piorum

Hist. ex Bre. Rom. Nicephor. li. 7. de Historia Eccle. cap. 33. S. Anton. p. 2. Tit. 9. cap. 1. §. 2. S. Vincen. spec. hist. lib. 13. ca. 47. Et Hugo Floria. & Metaphr. et alij permulti.

piorum consecrare solebant super ligneo Altari, quod in Lateranensi Basilica a Constantino Magno prima publice constructa conseruatur, & non nisi a summo Pontifice, & a Cardinalibus per pontificiam dispensationem adhibetur, vt fusius in Emblemate II. dictum est. *Pag. 6.*

Siluestri igitur tempore, Constantino Imperatore per lauacrum baptismi a lepra mundato eiusdem Siluestri manu, donationeq. Ecclesiæ Catholicæ Romanæ ab eodem Imperatore facta, suas Ecclesia recepit vires, amplificariq. tunc primũ cœpit. Conuersio autem Constantini ab illa igneæ Crucis visione sumpsit exordiũ: hinc eo in loco, qui nunc vulgo dicitur Pons mollis, olim Miluius vocitatus, non procul ab Vrbe Roma, & a Porta Flaminia, quæ præsens in tẽpus Sanctæ Mariæ de Populo nuncupatur, Constantinus contra Maxentium certans ex eo victoriam reportauit, sanctissimo Crucis signo sibi iam ostenso Græcis hisce litteris: ΕΝ ΤΟΥΤΩΙ ΝΙΚΑ, idest, IN HOC VINCE. quod profecto signum primus ipse in vexillum transformauit, & nummos eo obsignari iussit, quod deinceps a Christianis fuit passim obseruatum.

Euseb. lib. 1. de vita Const. cap. 22. 23. 24. 25. Et Niceph. lib. 7. cap. 29. Euseb. vbi supra cap. 32. Et li 9. de hist. Eccl. cap. 8. & Prudẽtius Poeta.

Hoc item sanctissimæ Crucis vexillum Constantinus mirifica contra Maxentium potitus victoria in Vrbe Roma, sublimiq. loco statui iussit. Suam enim statuam ex ære fabrefactam, dextra manu ex eadem materia signum Crucis elaboratum tenentem, ac Romæ in loco percelebri firmis innixam fundamentis collocari præcepit hac Latina Inscriptione insignitam:

Et Niceph. lib. 7. cap. 19. & 37. Euseb. lib. 1. de vita Const. ca. 33. Et libro 9. Eccl. Hist. cap. 8. Niceph. li. 7 Hist. Eccle. cap. 8.

HOC SALVTARI SIGNO, VERO FORTITVDINIS INDICIO, CIVITATEM NOSTRAM TYRANNIDIS IVGO LIBERAVI, ET S. P. Q. R. IN LIBERTATEM VINDICANS, PRISTINAE AMPLITVDINI ET SPLENDORI RESTITVI.

Miraculum autem illud de signo Crucis cum Inscriptione Græca, necnon Constantini conflictatio ipsa cum Maxentio, atque Baptismus, in Palatio Vaticano summi Pontificis, Romæ in aula, quæ dicitur Constantini, bellissime per pictoriam artem repræsentantur.

De huiusmodi vexillo Augustali, quod sanctus Ambrosius ad Theodosium Augustum Imperatorem scribens, Labarum Christi sacratum nomine signum appellat, Petrus Nannius sua in hunc Ambrosij locum Notatione sermonem habet, sed fusius quidem Eusebius de Constantini vita ait, circa horas meridiei, iam luce vergente, vidisse se suis oculis in ipso cælo soli imminēs Crucis trophæum, quod non nisi luce constabat, additumq. titulum his verbis: HOC VINCE. Deinde cum hoc ipsum in somnis apparuisset, tali specie effigurari mandauit. Erat autem huiusmodi specie configuratum: Hastile in sublime erectum, auroq. vestitum, antennam siue ceruchos habebat trāsuersos instar Crucis. In summo fastigio corona ex lapidibus pretiosis & auro conserta collocabatur, in qua erat salutaris vocabuli insigne, ita vt littera P decussatim in medio poneretur his litteris: Sozom. lib. 1. capit. 3. Hist. Trip. li. 1. cap. 9. Amb. to. 5. epist. 17. Euseb. li. 1 cap. 23. 24 & 25.

X I Σ
P
T O Σ

Decussare est aliquid ad decussis figuram ita redigere, vt inter se litteræ, Græcæ χ, aut Latinæ x, speciem præbeant. Ea enim figura apud Latinos vocatur Decussis, quia vt nos hodie, ita veteres hac figura numerum denarium significabāt. Quòd si litteram x per medium seces, relinquetur v, quæ figura denarij dimidium, hoc est, quinarium numerum commonstrat. Vnde eam Latini quicuncem vocauerunt. Hoc igitur modo hæ litteræ decussatim sumuntur, quibus CHRISTOS resultat, quia decussatim, aut transuersa legūtur. Grçcas autem litteras decussatim positas in cono galeæ sequentibus deinde temporibus gestare solebat Imperator. Ab antēna autem illa, siue ceruchis hastili in transuersum insertis, velum pendebat, opus regium, varietate gemmarum multa luce fulgurantium obtectum, auroq. intertexto, ineffabilem magnificentiam, pulchritudinemq. spectantibus de se præbens. Ceterum hoc velum ita ceruchis dependulum, iuxta latitudinis, & longitudinis modum bona, & cōgrua proportione sibi ipsi respondebat. Hæc ex Petro Nannio, & Euse-

Z bio

Euseb.li.1. de vit.Cōstanti.cap. 24. bio locis supra citatis. Eusebius autem eam Crucis imaginē in cælo visæ, & lapidibus pretiosis fabricatam a Constantino sibi ostensam fuisse aperte fatetur.

De huiusmodi etiam vexillo Augustali Pierius Valerianus hoc idem alijs tamen verbis, hunc in modum ait: Cōtus erat prælongus, cuius apex in ρ Grecæ litteræ similitudinem incuruabatur: inde paulo infra X Græca identidem littera sua insignis decussatione addita erat, id Christi nomen ostentat. Inde Crucis signum faciebat bacillus transuersus, cui velum aut mappula solebat appendi vexilli loco. Hæc duo significabant apud Græcos, quorū characteribus signata erāt, CHRISTVS PASSVS, aut CRVCIFIXVS. Hæc Pierius. *Pier.Valeria.lib.50. Hierogl.*

De huius vero generis signo, quod Constantino apparuit, variæ fuerunt opiniones aut sententię, ex nummis hoc tamen signo Crucis varie obsignatis, & excusis exortæ: sed omnes vnum, eundemq. sensum reddunt. Sunt enim qui ex nummo aureo Valentis Imperatoris illud signum Constantino apparuisse velint eo modo, quem ex prima figura infra videre est, vbi littera X, quæ est Ch, apud Græcos, &, P, superposita, quæ est, R, apud eosdem: quibus litteris Christus significatur, A & Ω, hinc inde positis, quas, vt diximus, idem Saluator noster Christus sibi vindicauit. Alij vero ex nummo æreo Constantini Magni eo apparuisse modo, quem secunda figura demonstrat, vbi signum Crucis cernitur, ad cuius dexteram X Græca, quæ est Ch: ad læuam vero C quæ ab antiquioribus Græcis pro S, vsurpabatur: ex quibus item notis Christus significari solebat. Hęc autem figura C, quæ Sigma Grece dicitur, et pro S ponebatur, vt in vetustis codicibus, & nūmis apparet, eadem fere est ac C Latinorū, nisi quòd extrema cornua habet intus magis reflexa, & magis oblonga modo hic apposito. Christus etiā per abbreuiationē a Græcis hoc pacto scribebatur $\overline{XC}$, vel $\overline{X\Sigma}$, aut $\overline{XP\Sigma}$. Ex qua scribēdi formula ortus est error quorundam Latinorū, qui hanc vocē CHRISTVS hoc modo scribere solent, Xp̄s. Idem fere error cōmittitur ab ijsdem, cum scribitur Iesus: Græci enim per abbreuiationem scribere solent hoc modo, $\overline{IC}$, vel $\overline{I\Sigma}$, aut $\overline{IH\Sigma}$. Hinc imperiti Græcos characteres ignorantes, scribunt, Iesus, cum aspiratione hunc in modum: Ihesus, & per abbreuia-

uiationem IHS, vel Ihs, putantes mediam litteram, quæ est Ita apud Græcos, & conuertitur in E, apud Latinos, esse aspirationẽ, ignoratione linguæ Græcæ decepti. Nõnulli denique ex nummo aureo Anthemij Imperatoris ijs notis, quas infra tertio loco cernere licet, apparuisse volunt, vbi X & P, signo crucis superposito, vel X et P, Cruce super figuram orbicularem mundum repræsentantem locata conspiciuntur.

EX NVMMO VALENTIS.	EX NVMMO CONSTANTINI.	EX NVMMO ANTHEMII.
		

Alius extat æreus Constantini nũmus, in quo eiusdẽ Imperatoris effigies ad viuũ expressa, vt infra videre est, repręsentatur Græca hac Inscriptione: ΑΥ.Κ.ΦΛ. ΚΩΝCΤΑΝΤΙΝΟC, hoc est, Imperator Cæsar Flauius Constantinus: prima enim huius Inscriptionis dictio est ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ abbreuiata, per quã vocẽ supremũ Imperatoris ius significãtẽ Imperator exprimebatur. Αὐτοκράτωρ namque dicitur qui per se potest, nec aliũde pẽdet. Ex altera vero numismatis parte vel tria labara, seu vexilla, vel tres Cruces extant Græca item hac Inscriptione: ΝΙΚΑΙ ΕΩΝ, idest, Vincit existens, signum† scilicet Crucis vincit vbicumque existit: illud autem numisma antiquo Romanorum more incisum, alterum autẽ Christiano more incisum, vtrumque tamen triplicem crucem repræsentans cernitur: sed illud subobscure, hoc autem clare. Quare ex huiusmodi numismate facile colligi potest, signum Crucis, quod media demonstrat figura superius posita, tribus hisce Crucibus satis adsimile; Constantino apparuisse Græca illa Inscriptione: ΕΝ ΤΟΥΤΩΙ ΝΙΚΑ.†

† *Vel* ΝΙΚΑΙΕΩΝ, *i. Nicænsium: incidebatur enim nomẽ Populorũ, a quibus numismata cudebãtur.*

Z 2 Nec

† Triplex item Crucis signū præsefert triplicem Crucis visionem, per quam triplex victoria fuit a Constantino reperta. Prima Romæ contra Maxētium: Secunda contra Bizantium: Tertia contra Scythas. De his Niceph. lib. 8 c. 32. De prima etiam c. 3. De secūda lib. 7. c. 47

Nec silentio prætereundum est, simulacrum Constantini in hoc numisma, quod infra videre est, incisum imagini ipsi, per quam Constantinus in Vaticani Palatij aula, eiusdem Imperatoris nomine nuncupata, repræsentatur, omnino esse adsimile, vt ego, ita esse, ijs imaginibus collatis, re ipsa comperi. Hæc autē numismata, quę hoc loco incisa conspiciuntur, non semel vidi, & contrectaui, opera tamen Annibalis Zitelli conciuis mei, viri quidem eruditi, omniūq. antiquitatum, ac veterum præsertim imaginum virorum illustrium apprime studiosi, & S. D. N. Sixti V. cubicularij, penes quē asseruātur.

Quamuis autem simplex, vel vnicum Crucis signum Constantino apparuisse omnes fere affirment, triplex tamen eiusdem signi forma, vt in superiori figura, necnon infra videre est, in vetustis nummis conspicitur. Id quod factum esse reor, vel ad indicandas tres illas cruces, quas Helenam Constantini matrem inuenisse constat: vel ad passionem Christi, qui inter duos latrones Cruci fuit affixus, vberius explicandam; siue vt hoc Symbolo sanctissima Trinitas repræsentaretur: quæ, cum omnia eius opera ad extra, vt Theologi optime docēt, sint indiuisa, humani generis salutem fuit operata, quamuis Filius assumpserit humanitatem, per quam passus est. †

EX NVMMO ALIO CONSTANTINI ÆREO.

Hæc de Crucis signo, Constātini Magni cōuersionis initio, cui additū fuit regenerationis lauacrū, per quod a lepra tum corporali tū etiam spirituali eum purgatū fuisse, pro cōperto habetur. De hoc sancto regenerationis lauacro per Siluestrū Papam Constantino subministrato, & sanctorū Apostolorum Petri, & Pauli imaginibus, non solum S. Antoninus, & alij supra

pra citati,ſed etiam Adrianus Pōtif. Max.in Concil.Gen.VII. luculētiſſimum præbuit teſtimonium. Quis autem tantæ erit audaciæ, qui teſtimonium ſummi, ac tam vetuſti Pōtificis in Concilio generali prolatum aſpernatur,eiq. ſomnia, ac deliramenta ſui capitis opponat? De hoc item lauacro Damaſus, Nicolaus primus,& alij ſummi Pontifices teſtantur: Idem docent Cedrenus, Zonaras, ac Nicephorus Calliſtus, qui etiam mentionē facit de Cōſtantini baptiſterio,quod ad hanc vſque diē Romę in Baſilica Lateranenſi aſſeruatur. Ante hos Theophanes Graptus in ſacra Hiſtoria de hoc eodem Conſtantini lauacro ſermonē habet. Argumentū denique inuictū ad hanc rem corroborandā in mediū afferri poteſt hunc in modū: Fieri non potuit, vt ſancti Patres in Concilio primo Nicæno Cōſtantinū ſedere non baptizatū, quotidianisq. ſacris intereſſe, a quibus non baptizati excludebātur, paſſi fuiſſent. Quibus omnibus Conſtantinū tūc temporis interfuiſſe, epiſtolasq. tā pias de religione Chriſtiana conſcripſiſſe conſtat, vt Euſebius narrat,qui etiā de ſacro eius lauacro loquitur. Hoc idē in Bibliotheca Vaticana, & in bibliothecis Gręcis ſcriptū reperitur. Nec huic veritati refragari debet quod ſanctus ſenſit Hieronymus dicens, Conſtantinū iam ſenē ab Arianis fuiſſe baptizatū: Hieronymus enim,vt pace tāti viri ſic dixerim, nominis vicinia, falſoq. rumore adductus, quod de Conſtātio Conſtantini filio dicebatur,id patri attribuit: Conſtātius enim in extrema ætate, vt ait Damaſcenus, ab Euſebio Nicomedienſi Ariano fuit rebaptizatus. Nec mirum videri debet,Hieronymum dictis de cauſis id aſſeueraſſe, cui in angulo terræ poſito, vt ipſe in libro de Viris Illuſtribus ait, multa ignota eſſe potuerunt. Hæc de baptiſmo, vt ad Conſtantini Donationē tranſeamus.

De ſanctorum Apoſtolorū ſacris imaginibus. Nic.2.circa an.Domini 581. Cedr.init. 3.Tomi. Niceph. li. 7. cap. 35. Pag.58.et 60. Euſeb. lib. 4. de vita Conſtant. cap.29.& ſeq. De baptiſmo c.62. Hieron. de vir. ill. to. 1.

Donationem Eccleſiæ Catholicæ Romanæ a Conſtantino Imperatore vere factam fuiſſe permulti Scriptores,& inſignes quidem prodiderunt, quorum tantum nomina poſtremo loco recenſebimus. Si enim omnia,quæ pro hac re comprobanda, ſiue corroboranda ſeſe offerunt, in medium afferrem, ingens plane volumen conficeretur. Nunc vero pene obiter, & currente quaſi calamo, perpauca quędam, quæ hac de re dubitantibus ſuaſionem præſtare poſſunt, hic breuiter conſcribenda cenſui. Vt autem ex palea, ſiue ex zizania

zizania triticum, & ex terra aurum colligamus, ſeu ex ſpinis roſam decerpamus, atque ex Herculeis manibus clauam, vel ex hoſtibus gladiũ extrahamus, Donationis huiuſce veritatẽ ex eiuſdẽ veritatis inimicis extorquendã eſſe in primis dijudico. Hinc topico illo Ariſtotelis, & vulgatiſſimo quidem argumento (vt aiunt) a minori ad maius veritatem ipſam, veluti e tenebris lucem detractam, magis firmam reddemus, teſtimonijs omni fide digniſſimis adductis, eamq. rationibus denique non inſulſis confirmabimus, confirmatamq. relinquemus.

Ex Geneb. li. 3. Chro. Anno Domini. 315.

Niceph. li. 16. hiſt. Eccleſ. capit. 41. & 42.

Auguſtin. Steuchus.

Ampliſſimum, vt ab huiuſce veritatis hoſte initium ſumã, de egregia, piaq. Conſtantini liberalitate ac munificentia, ſiue Donatione Eccleſiæ Catholicæ Romanæ præſtita teſtis eſt Zoſimus, homo Græcus, Græcæq. ſuperſtitioni valde addictus, atque exitioſus. Zoſimus enim de Conſtantino Imperatore, qui Silueſtro Papæ, eiusq. ſucceſſoribus Romam dono dedit, & omnia Imperatoria indumenta, & ornamenta, atque alia permulta, vt Auguſtinus Steuchus Eugubinus aduerſus Laurentium Vallam hominem iniquum, & mordaciſſimum, atque ad obloquendum omnibus in rebus natum, duobus libris de Donatione Conſtãtini aperte probat, hunc in modũ ait: Conſtantinus ceſſit Roma, & Cõſtantinopolim a ſe maieſtatẽ Imperij tranſtulit, quòd ſe Romanis ſciret inuiſum ob mutatam religionẽ. Hæc Zoſimus, qui de mutata religione a Conſtantino, qui ab idolorum cultu, deteſtanda execratione relicta, ad Chriſtianam fidem tranſijt, manifeſte loquitur, de eiuſdem Conſtantini Donatione tacite nonnihil videtur innuere. Zoſimus enim ait Conſtantinum ceſſiſſe; dicat aliquis: Cuinam ceſſit? non Senatui, non populo: nam nemo id ſcripſit. Nec Senatus, Populusve hac de re mouit vnquam litem. Pontifici igitur ceſſit, qui Romam vt ſuam iam inde ab eo tempore poſſidet, ſeruat, ac de ea antiquas tabulas, teſtimonia, & cenſus habet.

Phot. Cõſt. 8. Nomocanonis c. 1. ſub anno 860.

Niceph. li. 16. hiſt. Eccleſ. ca. 41. & 43.

Am. Marcell. li. 27.

Ammianus item Marcellinus Ethnicus tale aliquid de Conſtantini Donatione innuit dum de opibus, ac potentia Romani Pontificis conqueritur, & mirum in modum dolet.

Lib. de tradit. rerum geſtarum Rom.

R. Abraham leuita Donationis huiuſce veritati velit nolit ſuffragatur Hebraica lingua dicens:

ולתורתם

קסטנטינו קיסר הוא חקק תורת הנצרים ושב לעבודתם ולתורתם
לאחר שלש מאות שנה לישו לחשבונם והוא יצא מרומי ונתנה
לכומרי אדום עד היום הזה ובנה מדינת קסטנטינה נובילה :

Hæc autem, quæ Hebraice conſcripta ſunt, Latine redduntur in hanc verborum formam:

Conſtantinus Cæſar legem Nazaræorum confirmauit, & ad eorum cultum ac legem tranſijt annis tercentum poſt Ieſum iuxta eorundem computationem. Ceſſit deinde Roma, eamq. ſacerdotibus Idumæorum (ſic Chriſtianos appellãt) ad hanc vſque diem, Conſtantinopoli ædificata.

Abben Ezra in Danielis illud: Et ſuper vllum Deum non intelliget: luculentiſſimum de hac Donatione Conſtantini a ffert teſtimonium dicens: *Abb. Ezr. in xi. Dã.*

והטעם שכבד מקום רומא שהוא בנו
והניחן לעון הנקרא אבן :

Horũ verborum ſenſus in Latinã linguã vertitur hoc modo: Conſtantinus decorauit locum Romæ, quæ erat ſedes eius: & reliquit eum iniquitati (ſic impie impij de ſanctis Apoſtolis loquuntur) quæ vocatur Petrus (vt ait Genebrardus) vel vt Ioannes Paulus Euſtachius Neophytus, vir quidem Chriſtianæ pietatis obſeruantiſſimus exponit: vanitas nuncupatur.

Rex Gedalia Iachia in Traditionum catena idem apertius affirmat verbis hiſce Hebraicis:

בשנת ד אלפים ן לבריאה היה ברומה קסטנטינו הקסר והחזיק
אמונתם והדרין אל סליוסטרו פפא כל אשר לו באיטליאה והלך
ובנה מחדש עיר ביזנטי ועל שמו קראה קסטנטינופולי :

Anno a creatione mundi 4050. Romæ Conſtantinus Cæſar Chriſtianæ fidei adhæſit, & Silueſtro Papæ quod in Italia habebat, dono dedit: Bizantium adijt, & Conſtantinopolim iterum condidit, ſuoq. nomine eam nominauit.

Hæc de Conſtantini Donatione ab ijs, qui foris ſunt: nunc reliquum eſt vt ad noſtros, & ad eos præſertim omni fide digniſſimos accedamus, quorum in numero eſt Sanctus ille Athana-

Aug. Steuchus. Athanasius, qui Constantinũ in Concilio præsertim Nicæno vidit. Hic enim ad Felicẽ Papã scribens recenset quæ Constãtinus in Edicto suo de Donatione facta Siluestro Papæ, eiusq. Successoribus sanxerat & promulgarat. S. etiã Damasus, qui Liberio successit, & Cõstantinũ videre potuit, de eadem Con- *Centur. 4. cap. 7.* stantini Donatione scripsit, vt Centuriatores quoque affir- *Greg. lib. ep. sub an. 600.* mãt. Sãctus præterea Gregorius suis in Epistolis patrimoniũ Ecclesiæ, & per Occidentem late patens, quo ipse frueretur, tunc etiã temporis amplissimũ fuisse nõ semel demonstrauit. *Nauel. gener. 21. Chr.* Quo sane tẽpore S. Isidorus, vt Nauclerus testatur, de huiusmodi Donatione aperte locutus est. Hanc eandẽ Donationẽ Iustinianus Imperator centum post annis, deinde Arithbertus Longobardorum Rex, Pipinus, Carolus Magnus, Ludouicus, Otho denique magnus in publico Rauennatensi Conci- *Cẽtur. 10. cap. 10.* lio confirmarunt, vt etiam Centuriatores testantur. Decretum item de huiusmodi Donatione pijssimum, quod a Cano- *Aug. Steuchus.* nistis Palea, a Grecis Oraculum appellatur, sicut ait Steuchus, ab alijs pagina Donationis, vt cetera huius rei nomina prætermittã, in cunctis Græcorum Bibliothecis reperitur. Quod *Grati. Decret. pa. 1. distinc. 95. ca. 14. Cõstantinus.* Græce, ac Latine conscriptũ in Bibliotheca Vatic. asseruatur: Latine vero impressum in primo Conciliorũ Tomo & in Decreto Gratiani extat, citaturq. ab omnibus, qui Constantini Donationẽ verã fuisse contendunt. Qui eam tuentur, sunt hi:

DE VERA CONSTANTINI DONATIONE SCRIPTORES.

Sanctus Athanasius Episc.
Sanctus Damasus I.
Sanctus Gelasius I.
Leo IX. aduersus Michaelem Constantinopolit. cap. 12. & 13.
Gregorius VII.
Innocentius III.
Gregorius IX.
Nicolaus III.
Pius II.
Isidorus Episcopus Hispal.
Ado Episcopus Viennensis.
Iuo Episcopus Carnoten. par. 5. cap. 44. & 54.
Brochardus Episcopus Vormaciensis.
S. Thomas Aquinas.
Augustinus Triũphus quæst. 43. de pot. Eccl.
Gẽnadius Scholarius Grecus.
Anselmus Lucensis.

Abbas

Abbas Ioachinus.
Emmanuel Caleca Græcus.
Dominicus Epiſc. Brixienſis, dictus Torcellanus.
HenricusGandauēſis in Quolibeto.
Theodorus Balſamon Patriarcha Antioch.
Nicolaus Lyranus in Baruch cap. 5. & in Nahum, & in Apoc.
Martinus Polonus.
Aluarus de planctu Eccleſiæ lib.1.cap.52.& 56.
Petrus Damiani Cardin. Hoſtienſis.
Volaterranus.
Albericus de Roſath.
Simeon Archiepiſc. Theſſalonicenſis.
Ioānes Nauclerus Germanus.
Leonicus hiſtor. Turcicarum ſcriptor.
Hieronymus Aleāder, Card. Brunduſinus.
Auguſtinus Steuchus.
Cæſar Coſta Archiepiſcopus Capuanus.

Quamuis huius generis Donationem a Conſtātino factam fuiſſe conſtet, ab eo tamen temporalem poteſtatem non niſi Eccleſiæ redditam, & corroboratam, a Chriſto autem, qui eſt princeps Regum terræ, ſancitam eſſe dicas neceſſe eſt. Summi vero Pontifices ob Principum iniuriam, quæ iuſto rerum dominio, & iuri haudquaquā detrahit, per aliquot annos ea Donatione potiti non ſunt: ſicut enim Chriſtus, cui ſolium Dauid debebatur, huius poſſeſſionem non ſtatim accepit, ita Petrus, Chriſti Vicarius, & alij ſummi Pontifices Conſtantini Donationem illico non ſunt conſecuti. Nec Silueſter Donationem ipſam tabulis incidendam curauit, nec in Capitolium aſcendit: ſatis enim erat, Imperatorem ſacroſancto Sacerdoti ante altare procubuiſſe, imperiūq. coram tot teſtibus ſacraſſe, ac deuouiſſe. Nec item in dubium verti debet, num Conſtantinus Imperij partem Papæ, ſibi parte reſeruata, cōcedere, immediatam Imperij adminiſtrationem eidem dare potuerit: bona enim Reipublicæ quamuis alienari non queant, in vſum tamen meliorem commutari, Deoq. a quo recipiuntur, dicari poſſunt, in miniſtrorum ſcilicet Eccleſiaſticorum ſuſtentationem, Eccleſiæ reparationem, & in pauperum erogationem, iuxta triplicem bonorum diſtributionem ex Deuteronomio deſumptam. Quare Conſtan-

Ex Augu. Triūph. q. 1. de pot. Eccl. ar. 1. in corp. Apoc. 1.

Ex Augu. Triumpho q. 43. de pot. Eccleſ. art. 1.

Deut. 14. & ponitur 12. qu. 2. Mos. August. Triumph. q. 43. ar. 3. Psal. 23.

tinus in dominium illius, qui est Deus & homo, hoc est Christus Iesus, cuius Vicarius est ipse Papa, Imperij bona transferre potuit, immo Ecclesiæ Christiq. Vicario quæ a Deo receperat (cum omnia sint Dei, cuius est omnis terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo, vt Psalmographus testatur) reddidit, ac reddere debuit. Hinc idem Constantinus Papæ, eiusq. successoribus immediatam temporalium rerum administrationem iure dedit, seu potius reddidit: quam summus Pontifex Imperatori pro Ecclesia defendenda concessit, iuxta illud Pauli dictum: Sæcularia iudicia si habueritis, contemptibiles, qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Qua in re sanctus ait Gregorius: Contemptibiles de Ecclesia eligendi sunt ad iudicandum: quia per laicos, & per illos, qui sunt minoris meriti in Ecclesia, iudicia sunt exercenda, ac temporalia negocia tractanda, non autem per Clericos immediate. Hinc summus Pontifex sua auctoritate leges imperiales corrigere potest, sicut lex diuina humanam: easq. mutare valet pro temporum diuersitate, si euidens inde vtilitas oriri videatur: lex enim imperialis ab auctoritate Papæ eo ipso depēdet iure, quo a lege diuina eā dependere dicas oportet: cuius quidem legis, diuinæ scilicet, Papa est Vicarius, ac minister: præsertim vero cum lex diuinitatis, teste Dionysio, influentiam in hæc inferiora non nisi per media conferre queat. Medius autem inter Deum & populum Christianum est ipse Papa. Quare populo Christiano nulla lex danda est, nisi ipsius Papæ auctoritate, sicut lex vlla Israelitico populo data non fuit, nisi medio siue intercedente Moyse, qui de se ipso ait: Ego sequester, & medius fui inter Deum, & vos vt annunciarem vobis verba eius. Potestatem igitur non modo spiritualem, verum etiam temporalem Pontifici summo inesse fatendum est: immo tantum abest, vt Papa temporalem potestatem non habeat, vt omnis Imperatorum, ac Regum potestas ab auctoritate Papæ dependeat, vt dictum est, & subdelegata iure nuncupetur. Potestas enim iurisdictionis tam spiritualium quàm temporalium, immediata est in solo Papa, qui eam immediate habet a Deo, vt Triumphus recte docet, & ratio ipsa nobis persuadet:

15. q. 1. ca. Videntes. Aug. vbi sup. art. 2. 1. Tim. 6. Greg. 19. Moral. c. 14. Dion. de Cal. hier. cap. 4. Deut. 5. Augustin. Triũph. q. 1. art. 1. de pot. Eccl. Et habetur 2. q. 1. c. Quicunque.

ſuadet: ſicut enim in corpore naturali omnia membra influentiam a corde habent, ita in corpore myſtico omnem potestatem a Pontifice ſummo influentiam recipere, dicendum eſt. Hæc autem poteſtas a Chriſto Domino per ſummum Pontificem in Epiſcopos deriuatur: qui a Chriſti in terris Vicario ſicut riuuli a fonte, radij a ſole, & ab arbore rami pendere dignoſcuntur. Imperatoribus autem, ac Regibus, ceterisq. Principibus eſt in miniſterium data ob rationes ſuperius aſſignatas. Hinc ſummus Pontifex omnem ſæcularem poteſtatem iudicare poteſt, ac debet ſicut ex Decreto videre licet, vbi Zacharias Romanus Pontifex Francorum Regem non minus iniquum quàm regnandi oneri non aptum priuaſſe regno, Pipinumq. Karoli Imperatoris Patrem ſubrogaſſe legitur. Innocentius item huius nominis IIII. in Concilio Lugdunenſi primo Federicum II. Imperatorem imperio priuauit,& ad electores imperij de nouo eligendo Imperatore ſcripſit. Id quod executioni mandatum fuit, vt infra, ſuo loco videre eſt. Nec huiuſmodi doctrinæ refragatur quod alij aliter ſentientes dicunt de Moyſe,& Aaron: vterque enim Chriſtum, vt Triumphus ait, repræſentauit: aliter tamen Moyſes, aliter vero Aaron. Moyſes namque, vt legiſlator, Aaron autem vt ſummus Sacerdos Chriſtum ſignificarunt. Etenim Chriſtus, cuius vicem gerit Papa,fuit Legiſlator iuxta illud Iſaiæ: Dominus legifer noſter: Dominus iuſtus noſter. Fuit item Sacerdos, Pſalmographo teſte,dicente: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Quamuis igitur Moyſi poteſtas, quæ fuit imperialis, Aaron poteſtate, quæ fuit ſacerdotalis, maior diceretur, non tamen poteſtatem Papæ omni alia maiorem inficias quis ire poteſt,cum ſummus Pontifex gerat vicem Chriſti, cuius poteſtas per Moyſen, & Aaron fuit repræſentata,ſacerdotalis videlicet ac temporalis: quam poteſtatem Ezechiel tempore Ioſedech & Sedechiæ auferendam prophetauit dicens: Aufer Cydarim, tolle coronam, hoc eſt, ſacerdotium,& regnum: Cydaris enim eſt mitra ſummi Pontificis, corona vero Regis tiara. Id quod factũ eſſe conſtat. Nam Ioſedech ſummus Pontifex, & Sedechia Rex manu Nabuchodonoſor in captiuitatem ducti fuerunt. Huius autem gene-

Auguſtin. Triũph. de pot. Eccl. q. 1. art. 1.

Ex Concil. Epheſino.

23. q. 6. c. Alius.

Cõcil. Lugdun. 1.

Quæſt. 1. de pot. Eccleſ. art. 3.

Iſa. 33.

Pſal. 109.

Ezech. 21.

ris priuationem vt ex prophetiæ ferie colligitur, Propheta vaticinatus eft duraturam donec veniret ille, cuius eft iudicare, hoc eft Chriftus qui facerdotalem fcilicet ac regalem, fiue temporalem habuit: de quo etiam Ifaias dixit: Super folium Dauid, & fuper regnum eius fedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iuftitia amodo, & vfque in fempiternum. Hinc Angelus de Chrifto idem teftatus eft, dicens: Dabit illi Dominus fedem Dauid Patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum. Solium autem Dauid temporalem conftat extitiffe poteftatem, quam in Chrifto fuiffe aperte, & erudite docet Francifcus Toletus e focietate Iefu, vir fane pius ac doctiffimus. Qui autem huiufmodi regalem ac temporalem poteftatem in Chrifto fuiffe negat, deteftandæ Iudæorum cæcitati fuffragatur. Quare diuino confilio factum eft, vt Pilatus, qui ea in Infcriptione fanctiffimæ Crucis faftigio impofita Chriftum Iudæorum Regem appellauit, Iudæis reclamantibus dixerit: Quod fcripfi, fcripfi. Chriftus autem huiufmodi poteftatem temporalem, quotiefcumque fibi id expedire videbatur, exercuit: & præfertim cum adulteram in adulterio deprehenfam a morte temporali manifefte liberauit. Chriftus item non modo fpiritualem exercuit, vendentes & ementes de templo eijciens, verum etiam temporalem, mēfas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euertens. Temporalem præterea poteftatē fuā effe patefecit, cū dæmonum legionem in porcos intraffe, eosq. in mare præcipitandos conceffit. Quæ res cum abfque poffefforis damno fieri non queat, fi Chriftus rerum etiam temporalium Dominus non extitiffet, id eum facturum non fuiffe dicendum eft. Idem intelligi voluit, cum ficum non fine alicuius damno arefieri iuffit. Idem denique rei temporalis dominium demonftrauit, cum Apoftolis vt afinam, & pullum ad fe adducerent, mandauit, poffeffore non reclamante, vbi primū Chriftum Dominū ita iuffiffe audiuit.

Isa. 9. *Luca c. 1.* *Franc. Tolet. in c. 1. Luca.* *Ioan. 8.* *Matth. 21. Mar. 11. Ioan. 2.* *Matth. 8. Mar. 5. Luca 8.* *Matt. 21. Mar. 11. Luca 13.*

Duplex igitur in Chrifto fuit poteftas, quam deinde in eius Vicario remanfiffe fatendum eft. Hinc fanctus Petrus non folum fpiritualem exercuit poteftatem, fed etiam temporalem: præfertim vero cum Ananiam & Saphiram temporali morte mulctauit: quam etiam poteftatem fibi referuandam

Act. 5.

uandam

uandam innuit, auricula Malchi abſciſa. Huic denique doctrinæ fauet illud, quod B. Paulus ad Philemonem laicum, Ciuem Coloſſenſem, et Chriſtianum pro Oneſimo a Paulo ad fidem conuerſo, olim autem ſeruo Philemonis, a quo ante conuerſionem fugerat, ſcripſit, vt eum reciperet. Quamuis enim id ei Paulus imperare, vel Oneſimum Philemonis ſeruū penes ſe retinere potuiſſet, vt ipſe ait, voluit tamen eum ad id faciendum cohortari. Quibus verbis, Paulum rei temporalis poteſtatem habuiſſe affirmandum eſt: ſi enim res aliter ſeſe haberet, nec ſeruum profugum, qui bona temporalia Philemoni domino ſuo furatus fuerat, ſecum retinere, nec Philemoni vt eum reciperet, imperare valuiſſet, ſicut id ſibi facere licuiſſe aperte ait.

Poteſtas igitur iuriſdictionis, tā ſpiritualiū quàm tēporaliū eſt in ſolo Papa immediate a Deo per Chriſtū: deriuata vero in omnibus Epiſcopis et Prælatis a Chriſto, mediāte Papa: ſed tēporaliū poteſtas Principibus ſæcularibus eſt in miniſteriū data. Non ſolum autē huiuſmodi poteſtas eſt in Eccleſia, verū etiā coactiua tam ſpiritualis quàm tēporalis, de qua Ioſephus Stephanus Valentinus Doctor, Theologus eruditum quidem edidit librum. Quæ res ex eo colligi poteſt, quòd in veteri Teſtamento legitur hunc in modum: Si ſuperbierit nolens obedire imperio ſacerdotis, ex decreto iudicis morietur. Id quod in noua item lege eſſe quis inficias ire audet, dicente Apoſtolo: Viſum eſt Spiritui ſancto, & nobis nihil vltra vobis imponere oneris niſi hæc neceſſaria, vt abſtineatis vos ab immolatis ſimulacrorum? Quibus verbis, teſte Chryſoſtomo ſancto, Apoſtoli nouam legem condunt: nam de his nihil præcepit Chriſtus. Hoc idem confirmatur ex eo, quòd Beatus Paulus pertranſiens ciuitates, Apoſtolorum, ac ſeniorum præcepta cuſtodienda, & executioni mandanda præcipiebat. Nec huic doctrinæ illud Deuteronomij refragatur: Non addetis ad verbū, quod ego loquor vobis (ait Deus) nec minuetis ex eo. Et: Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino. Idem in fine Apocalypſi: nam huiuſmodi prohibitio non niſi de additione nouarum legum prioribus legibus contraria, & corrumpente, non autem perficiente opus præceptum. Nec eſt par ratio de veteri ac nouo Teſtamento:

Ex Augu. Triumpho, q. 1. de pot. Eccl. ar. 1.

Deut. 17.

Act. 15.

Act. 20.

Deut. 4. & 12.

Apoc. vlt.

S. Thom. c. 1. ad Gal. lect. 2. & 3.

vetus

vetus enim lex data est vni tantum Populo, & ad præscriptū tēpus, hoc est ad Christi vsque aduentum: sed lex Euangelica vniuerso terrarū orbi ad finem vsque mūdi duratura. Ideo ita facile omnia determinari nō poterāt, vt aliæ leges tā ciuiles, quàm Ecclesiasticę necessarię quādoque nō forent. Adde etiā quòd eædē leges, & ritus populis diuersis cōuenire nō possūt.

De duplici summi Pontificis potestate spirituali scilicet ac temporali, vel coactiua ipse Christus locutus est dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. Quamuis autem hæc Saluatoris nostri verba a Beato Hieronymo, ac beato Anselmo exponantur de spirituali potestate, idest sicut sum Rex in cælo ita in cordibus hominum; & a Theophilacto de omni diuina in omnes creaturas potestate, non temporali: *Nicol. 1. et ponitur di stinct. 22.* Nicolaus tamen primus ad Michaelem Imperatorem scribens hunc in modum ait: Christus beato Petro vitæ æternæ clauigero terreni simul, & cælestis Imperij iura commisit. *Zach. Ro. Pōt. & ponitur. 15. quæst. 6. c. Alius.* Quare Zacharias Papa Regem Francorū non tam pro ipsius iniquitatibus, quàm etiam pro eo quòd ad tantā potestatem exercendā nō erat idoneus regno deposuit, & Pipinum Karoli Imperatoris patrē loco eius instituit.

Potestatem summam visus est exercere Christus dum *Ioan. 2.* vendentes de templo eiecit, flagello de funiculis facto. Si enim vtramque potestatem Ecclesia non haberet, Apostolis *Luca 22.* dicentibus: Ecce gladij duo hic, non respondisset Christus satis est, sed nimis. *S. Bern. li. 4. de consid.* Hinc S. Bernardus ad Eugenium Papam scribens ait: Quid denuo gladium, quem semel iussus es reponere in vaginam, vsurpare tentas? Quem tamen qui tuum esse negat, non satis videtur mihi attendere verbum Domini *Matt. 26. Ioan. 18.* dicentis: Conuerte gladium tuum in vaginam. Tuus ergo, et ipse tuo forsitan nutu, sed non tua manu euaginandus: alioquin, si nullo modo ad te pertineret, dicentibus Apostolis: Ecce gladij duo hic, non respondisset Christus: Satis est, sed nimis. Hæc Bernardus: ex cuius verbis satis clare patet, gladium vtrumque, spiritualem scilicet ac temporalem immediatum esse in solo summo Pontifice: ille ab Ecclesia, hic pro Ecclesia: ille sacerdotis, hic militis manu exercendus: *Act. 5.* quem etiam Apostoli exercere visi sunt in Ananiam, et Saphiram, et Petrus in Malchum, auriculam eius abscindens: cui

tamen

tamen præceptum fuit a Christo, vt gladium in vaginam ad tempus conuerteret, ne Saluatoris nostri passioni, humanæq. redemptioni foret impedimento.

Quamuis autem Regnum omne de Christo dictũ in Scriptura sacra multi de spirituali tantum regno, & æterno intelligendum esse velint, non desunt tamen qui de vtroque regno intelligi debere affirment. Nec huic doctrinæ aduersatur quod Saluator noster de se ipso dixit: Regnum meum non est de hoc mundo: voluit enim hisce verbis, vt sanctus ait Ambrosius, Pilatum suspicione liberare, qua credere poterat, se regnum Iudæorum temporale affectasse: atque hunc sensum illud dictum habere potest: Rex sum, sed non eo modum, quo Cæsar & Herodes. Vel, vt ait Chrysostomus, Regnum Christi non fuit de hoc mundo, quia non fuit modo mundano, sicut alij sunt reges, qui ex fortitudine ministrorum accipiunt regnandi potestatem: ipse autem regnando super suos sibi ipsi sufficiens est, nullius indigens auxilio, vel fauore. Dixit etiam Christus: Regnum meum non est de hoc mundo, vt triplicem, & falsam quidem de suo ipsius regno, ac potestate refelleret opinionem, Consanguineorum scilicet, Gentilium, ac Iudæorum. Consanguinei enim ipsum mundana, siue carnali affectione ac propagatione regnaturum expectabant: Gentiles tyrannica auctoritate, armorumq. potestate: Iudæi vero, vt Discipuli, temporali quadam successione eum regnaturum, ac liberaturum Iudæos è manibus Romanorum, sperabant dicentes: Nos sperabamus quòd ipse esset redempturus Israel. Ad primam opinionem confutandam dictum est, Regnum Christi non esse de hoc mundo, hoc est, Chrysostomo teste, non ex mundana generis consanguinitate, ex qua non potestatem, & virtutem regnandi, sed potius infirmitatem moriendi contraxit. Ad secundam opinionem refellendam, eodem Chrysostomo teste, idem pronunciatum est: qui suos compescuit Discipulos præcipiens vt gladium in vaginam conuerterent: Patrem vero, qui plusquam duodecim legiones Angelorum sibi exhibuisset, rogare destitit. Ad tertiam opinionem reijciendam dictum est: Regnum meum non est hinc: non secus atque dixisset Christus: Regnum meum non ad temporalem successionem, sed ad possiden-

Chrysost. Aug. Theophil. & Cyril. in hũc locũ Ioan. 18. Et Ambros. in Lucam.

Ambr. in Luc. 3 prope finem.

Chrysost. homil. 83. in Ioã. to. 3.

Luca 24.

Matt. 26. Ioan. 18.

Ioan. 18.

possidendam æternam mansionem. Nec contrarium sentientibus fauet illud eiusdem Saluatoris dictum: Reddite
Matth. 22. quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo: Hisce enim verbis quandam legalem iustitiam sancitam esse dicendum est, vt scilicet vnicuique quod suum est, reddendum esse pro comperto habeamus, eo videlicet modo, quo
Rom. 13. dicit Apostolus: Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui honorem, honorem:
Ex Augu. Triumpho quæst. & cui timorem, timorem. Nec propterea potestatem Papæ temporalem diminutam vllo pacto esse opinandum est: Imperatoribus enim, ac Regibus temporalia reddenda sunt
Rom. 13. pro stipendijs ipsorum, qui, vt ait Apostolus, Ecclesiam Dei defendere, & Christianum populum gubernare, ac Rem-
1. Cor. 9. publicam in pace conseruare debent. Nemo enim suis militat stipendijs: nec quisquam pascit gregem, & de eius non
1. Cor. 5. comedit lacte. Illud præterea Apostoli dictum: Quid mihi de ijs, qui foris sunt, iudicare? Non de ijs, qui sunt in temporali potestate constituti, sed de infidelibus, nomine, & re extra Ecclesiam degentibus intelligendum esse omnes interpretantur, a quibus tamen infidelibus dominandi ordo, quem de lege, ac beneficio naturæ esse constat, auferri non
Augustin. Triūph. q. 23. art. 3. de pot. Eccles. Matth. 5. potest, vt ait Triumphus: quia sicut Deus beneficia naturæ bonis, & malis largitur, dum solem suum oriri facit super bonos & malos: & pluit super iustos, & iniustos; ita Ecclesia ad imitationem iudicij diuini facere debet, nisi ij iura Ecclesiastica, iuraq. nostra rabie tyrannica occupare, Christianosq. infestare studeant: hisce enim de causis summus Pontifex ab eis dominium, & iurisdictiones auferre, ac bellum ijsdem iuste indicere potest, ac debet.

Vt igitur quæ dicta sunt, summatim concludamus, temporalem summo Pontifici inesse potestatem, Constantiniq. Donationem veram extitisse, immo rerum temporalium potestatem tyrannice olim vsurpatam, tamquam Ecclesiæ
Ex Augu. q. 1. de potest. Eccl. art. 1. in corp. propriam ab eodem Constantino redditam fuisse cum Augustino Triumpho affirmamus. Hinc in semicolumna lateritia, de qua sermonem habuimus, Saluatorem nostrum, Ecclesiæ vniuersalis caput repræsentatum esse diximus: ad cuius dextram Siluester, Christi Vicarius, ad læuam autem

Constan-

Constantinus magnus, Ecclesiæ & opibus atque armis defensor pro huiusmodi Donatione indicanda, seu potius innuenda, vt reor, per pictoriam artem repræsentati conspiciuntur. Reliquum est autem, vt ad cetera transeamus declaranda.

DE BIBLIOTHECÆ VATICANÆ FENESTRIS

BIBLIOTHECA Vaticana, cuius primaria porta est ad Orientem, excipit itē lumen per quattuor ac decem fenestras, quarum septem ad Septentrionē, totidemq. ad Meridiem vergunt: illæ quattuor elementa, hæ vero quattuor anni tempestates, & Sixti V. stemmata gentilitia alternatim depicta comprehendunt.

De Fenestris ad Septentrionem vergentibus.

AD PRIMAM dextræ partis fenestram in ipso fenestræ fornice mulier super delphinum sedens, tridentemq. manu gestans depicta cernitur, ad aquā, vnum elementorum, quibus quasi alimentis quodcunque animal viuit, atque constat, repræsentandam. Quamuis autem terra primum, inferioremq. locum tanquam elementum ceteris grauius, ac ponderosius sibi vendicet, vt Aristoteli, alijsq. philosophis placet, & ratio ipsa suadet; Aqua tamen primo cernitur loco. Id quod vel pictorum iudicio factum est, vel ad imitationem verborum Ouidij, qui elementis distribuit loca hunc in modum:

Arist. lib. 4. de cælo.

Ouid. lib. 1. Metamorph. sub init.

Ignea conuexi vis & sine pondere cæli
Emicuit, summaq. locum sibi legit in arce.
Proximus est aer illi leuitate, locoq.
Densior his tellus, elementaq. grandia traxit,
Et pressa est grauitate sui: circumfluus humor
Vltima possedit, solidumq. coercuit orbem.

Quibus verbis Ouidius quamuis aquæ postremum locum tribuere videatur, si ea tamen perpendantur, nil aliud ex iis-

dem verbis, quàm terræ superficiem circumfluentem ab aqua humectari, ac possedi colligi posse fatendum est. Hunc eundem fere sensum patitur illud Scripturæ sacræ dictum:
Psal. 135. Qui firmauit terram super aquas, hoc est iuxta aquas terram ipsam humectantes, eo loquendi modo, quo dici solet: Hæc ciuitas fundata est super mare, vt Venetiæ: illa vero super Sequanam fluuium Galliæ, Belgas a Celtis diuidentem. Hoc eodem fere modo intelligitur illud Psalmi dictum, quo
Psal. 23. super maria fundatum esse mundum legimus. Quoniam vero aqua procreationi earum rerum, quæ è terra præsertim nascuntur, maximum præbet auxiliũ, hinc supra fenestræ fornicẽ hæc legitur Inscriptio: PROCREATIONVM ORIGO.

AD tertiam fenestram, secunda prætermissa, in qua insignia Sixti V. depicta cernuntur, in ipso fenestræ fornice femina humi sedens, leone, alijsq. animalibus hinc inde consistentibus, depicta conspicitur: quæ Terram significat. Terra enim per Deam Cybelem repræsentatur, quæ & Rhea dicitur ἀπὸ του ῥέω, fluo, quòd terra affluens sit omnium rerum. Dicitur etiam Pales quòd terra sit pabulorũ Dea. Ops item dicta putatur, quòd terræ ope vita hominum sustentetur: vel ab antiquo adiectiuo Ops, quo veteres pro diuite vtebantur, quemadmodum contra, inopem dicimus pauperem & egenum. Hæc quoque Mater Deorum, quia omnia gignit, dicta a Poetis censetur, vel quòd putarent cælestes omnes in terris fuisse genitos, deinde ob insigne aliquod meritum in cælum fuisse translatos. Alma item mater ab alendo nuncupata est. Maia interea dicebatur, &, vt ait Cornelius Labeo, Magna mater quòd Terra sit omnium communis parens: vel quòd iuxta Poetarum historias fabulosas primitus mortales omnes ex terra nascebantur. Hinc Prometheus
Ouid. lib. 1. Metamorph. nõ procul ab initio. Iapeti filius, vt idem Hesiodus ostendit, hominem ex humo imbri mollita finxit, cui Minerua spiritum immisit. Id autem fortasse desumptum fuit a vera diuinaq. historia libri
Gen. 2. Geneseos, vbi primus homo de limo terræ legitur creatus a Deo, qui statim in faciem eius spiraculum vitæ inspirauit: hinc lingua Syriaca, vt Theodoretus ait, primus ille homo

Adam

Adam dictus est, terrenus scilicet, aut puluerosus. Syrorum enim mos est, terram rubram appellare Adam. Qua ex re omnis homo puluis, & in puluerem dicitur reuersurus, ac Terræ filius iure nuncupatur. Ob idq. olim obscuro, ignotoq. genere prognati, Terræ filij dicebantur, propterea quòd Terra communis est omnium parens, iuxta hanc perbreuem Inscriptionem, quæ supra fenestræ fornicem legitur: MATER OMNIVM. Eandem ob causam prouerbialis figura in hominem exulem, erronem, & incertis vagantem sedibus hunc in modum Græce dicebatur: Γῆν πρὸ γῆς, idest Terram pro terra, vt ex Cicerone videre est, dicente: Hæc & alia ferre non possum: itaque γῆν πρὸ γῆς cogito: significat enim se de fugiendo cogitare. Hæc denique Dea, Cybele scilicet, per quam terra repræsentatur, curru vehi a Poetis fingitur, quia terra pendet in aere, & super stabilitatem suam, vt sacrosancta Scriptura docet, dicitur firmata, idest super mũdi centrũ, ad quod partes terræ ita vndequaque sua tendũt natura, vt ab ipso cẽtro declinare nullo penitus modo queãt. Eadem quoque Dea rotis sustineri fertur, quia rotatur semper, & voluitur mũdus. Hæc de Terra, vt ad aeris elemẽtũ accedamus.

Theod. in Gen.

Cicer. lib. 14. Epist. ad Attic. epist. 10.

Psal. 103.

AD quintam fenestram, quarta prætermissa, quæ Sixti V. stemmata gentilitia habet, in fenestræ fornice femina supra aerem per fumum siue nubem quandam repræsentatum sedens, aëreamq. comam habens depicta cernitur. Inscriptio autem ad aerem indicandum hæc est: INANITATIS IMPATIENS. Aer enim inanitas quodam modo dicitur multo plus raritatis quàm inferiora elementa admixtum habens. Hinc non solum Virgilius, verum etiam alij probatissimi scriptores per vacuum, & per inane aerem intellexerunt. Quamuis enim vacuum in rerum natura, vt Aristoteles recte docet, non reperiatur, vacuum tamen, vt aiunt, rusticale rudiores homines dari opinantur, dum aliquem locum re visibili, ac palbabili repleri non vident: sed vbi visibile corpus non extat, ibi statim aerem tanquam inanitatis impatientem adesse, locumq. ipsum replere dicas necesse est: natura enim vacuum nullo modo pati potest.

Virg. Ecl. 6. Et Geor. lib. 1. Lucr. li. 2. Arist. lib. 4. phys.

AD septimam fenestram, sexta insignibus Sixti V. decorata, in ipso item fenestræ fornice depicta cernitur femina, humi sedens flammas igneas dextra manu gestans, igneamq. habens comam, intra quam fœnix, quæ per ignem innouari solet, vt fusius dictum est, conspicitur, ad ignem omnium elementorum leuissimum indicandum, hac Inscriptione: PROCREATIONIS EXPERS. Ignis enim a gignendo, idest nascendo per antiphrasim figuram dicitur, quòd in eo nihil nascatur: immo quidquid sub cælo tangit, ipse tandem destruit, & consumit: nihil enim, vt ait Doctor noster Aegidius columna Romanus, in igne diu stare potest, quod ab eo non consummatur. Nec id Aristoteli aduersari puto dicenti hunc in modum: Nonnulla corpora esse animalium, quæ igne non absumantur, Salamandra claro documento est: quæ, vt aiunt, ignem, inambulans per eum, extinguit. Hæc Aristoteles, qui iuxta aliorum opinionem loqui hoc loco videtur. Quamuis enim Salamandra ob magnam suam ipsius frigiditatem aliquandiu in igne absque sui corruptione stare queat, vt omnes concedunt, eam tamen absque sui consumptione in igne permanere Aristoteles non affirmat, sed ignem ab illa per eum inambulante extingui ait, sicut etiam id ab Aegidio non negatur. Alienam item opinionem sequi Aristotelem dijudico, dum loco supra citato, bestiolas in igne oriri, & viuere, & ab eo dimotas emori, eundem Aristotelem dixisse lego. Ait enim: In Cypro Insula, ærarijs fornacibus, vbi chalcites lapis ingestus compluribus diebus crematur, bestiolæ in medio igne nascuntur pennatæ, paulo muscis grandibus maiores, quæ per ignem saliant, atque ambulent. Id autem eidem Aristoteli aperte refragatur: qui nullum animal in igne generari posse ait: atque huiusce dicti rationem reddit dicens: Inest enim in semine omnium, quod facit vt fœcunda sint semina, videlicet quod color vocatur: idq. non talis facultas aliqua est, sed spiritus, qui in semine, spumosoq. corpore continetur, & natura, quæ in eo spiritu est proportione respondens elemento stellarum, quamobrem ignis nullum animal generat. Hæc Aristoteles, qui vitalem in semine esse calorem, quem non ignem, neque ignis aliquam esse ait facultatem, ex qua gigni animal vllum, vt ipse inquit, non

Phœnicis historia. pag. 116.

Aegid. Ro. 2. sent. dist. 15. q. 1. artic. 2.

Arist. lib. 5. de hist. anim. cap. 19. to. 5.

Salamandra extinguit ignẽ.

Arist. loco sup. citato.

Bestiolæ ĩ igne nascũtur, & viuunt.

Animal nullum in igne generatur.

Arist. lib. 2. de gen. animal. c. 3. to. 6.

non posset. Huic doctrinæ consonum videtur esse illud, quod idem Aristoteles ait de Vireone aue, quam igne procreari, fabulosum esse pro comperto habet. Hæc de igne procreationis experte, vt a quattuor elementis ad quattuor anni tempora transeamus. *Arist. lib. 9. de hist. anim. to. 5.*

DE FENESTRIS MERIDIEM SPECTANTIBVS.

BIBLIOTHECAE Vaticanæ læua septem habet fenestras, Sixti V. insignibus, & quattuor anni tempestatibus alternatim insignitas. Quattuor autem anni tempestatum descriptio ex quattuor Ouidij desumpta est hisce versibus: *Ouid. lib. 1. Metamorph.*

Verq. nouum stabat cinctum florente corona:
Stabat nuda æstas, & spicea serta gerebat:
Stabat & autumnus calcatis sordibus vuis:
Et glacialis hiems canos hirsuta capillos.

Hæ quattuor anni tempestates per pictoriam artem repræsentantur: & singulæ cuique ex quattuor hisce versibus hemistichium vnum tributum est. Ver nouum per feminam, quæ coronam floribus confectam dextra manu, læua autem copię cornu floribus plenum gestat, repræsentatur hac inscriptione: *Cinctum florente corona*. Aestas item per feminam spicis triticeis ornatam, quæ dextra manu falcem, læua autem spicarum fasciculum habet, hac inscriptione significatur: *Spicea serta gerit*. Autumnus denique per feminam caput vuis ornatum habentem, atque vuis circumseptam repræsentatur hac Inscriptione: *Calcatis sordidus vuis*. Hiems autem per senem ad ignem sedentem, & calefacientem significatur hac inscriptione: *Canos hirsuta capillos*. Hæc de vasis amplioris Bibliothecæ Vaticanæ fenestris. Nunc reliquum est, vt ad eiusdem Bibliothecæ cameras Cappellis Pontificijs, Concilijs, Historijs, atque Emblematis ornatas accedamus.

DE

DE CAPPELLIS PONTIFICIIS A SIXTO V. INNOVATIS,

quæ in duobus Cubiculis fornicatis Bibliothecæ annexis, repræsentantur.

EO IN CVBICVLO, quod ad Theatrum, siue ad Meridiem vergit, quattuor Cappellæ Pontificiæ in fornice depictæ repræsentantur, hoc est, sancti Ioannis in Laterano, sancti Pauli, sanctæ Sabinæ, & sancti Laurentij.

In altero, quod Septentrionem spectat, totidem cernuntur Cappellæ, hoc est, sanctæ Mariæ Maioris ad Præsepe, sanctæ Crucis in Hierusalem, sanctæ Mariæ de Populo, & sanctorum duodecim Apostolorum.

Ex cõstitutione 24. Bullarij Sixti V. Horum autē locorū pars maior Cappellis Pontificijs antiquitus decorabatur, præsertim vero per Summos Pontifices, quos ob eximiā vitæ sanctitatem, rerumq. gestarū gloriā magnos nō immerito appellamus, Leonē videlicet, & Gregoriū, *S. Leo in ser. S. Gregor. li. 40. hom. to. 2. Innoc. 3. in serm.* quorū sermones diuina quadā spiritus eloquentia pleni inter Missarum sollemnia ad Populum habiti hanc rem aperte declarant. Hinc Sixtus V. vt sanctam, & vetustam summorum Pontificum consuetudinem innouaret, quas narrauimus Pontificias Cappellas in pristinum ritum reuocauit, easq. in Basilicis, certisq. almæ Vrbis Ecclesijs, Dominicis videlicet Quadragesimæ, & Aduētus, alijsq. statis sollemnibus diebus ac festiuitatibus celebrandas mandauit. Vt autē huius generis innouatio pateat clarius, Cappellas, quæ inter Missarū sollemnia celebrari solent, hoc ordine recensere mihi visum est.

DE CAPPELLIS ADVENTVS.

IN ADVENTV, Dominica prima ad sanctum Laurentium: Secunda, ad sanctum Ioannem in Laterano: Tertia, ad sanctam Crucem in Hierusalem: Quarta, ad sanctum Paulum. In Natali Domini, ad sanctam Mariam Maiorem, ad Præsepe Domini, more antiquis-

antiquissimo. In Circumcisione Domini, ad sanctam Mariam de Populo. In Epiphania, ad sanctum Petrum. In festo item die Purificationis in Cappella Palatina, vbi a summo Pontifice Candelæ benedictæ distribuuntur.

DE CAPPELLIS QVADRAGESIMÆ, ET PASCHATIS.

IN die Cinerum Cappella celebratur in Ecclesia sanctæ Sabinæ, vbi Cineres a summo Pontifice sollemni more benedicti super capita ad pœnitentiæ, mortisq. testificationem sparguntur. Dominica prima Quadragesimæ ob magnam ad sancti Sebastiani Ecclesiam ab Vrbe distantiã, lociq. angustiã Cappella celebratur in Ecclesia sanctæ Mariæ de Populo nuncupata, vniuersæ Vrbis deuotione percelebri, & loci amplitudine, necnon commoditate non parũ opportuna. Quibus item de causis Christi fidelium commoditati consultũ, decretumq. fuit, vt eadem Ecclesia sanctæ Mariȩ de Populo, pro sancti Sebastiani Ecclesia visitari possit, cum septẽ, aut nouem Ecclesiæ de more visitantur: Dominica secunda, Cappella celebratur in Ecclesia S. Pauli: Tertia, in Ecclesia S. Laurentij extra muros: Quarta, in Ecclesia S. Crucis in Hierusalem: Quinta, in Ecclesia S. Mariæ Maioris: Dominica Palmarum in Basilica S. Petri. Feriæ quartæ, quintæ, & sextæ Maioris hebdomadæ Matutina, necnon Feriæ quintæ, & sextæ, ac Sabbati sancti in Cappella Palatina celebrãtur. Dominica Paschatis, in Basilica S. Ioannis in Laterano, vbi Populo sollemniter a summo Põtifice benedictio datur. Die secũda & tertia Paschatis in Cappella Palatina Missa celebratur. Sabbato itẽ in albis, in quo cuiuscũque Põtificatus anno primo, deinde singulo quoque septẽnio Agnus Dei cõsecrãtur, ac distribuũtur.

DE CAPPELLIS POST PASCHA IN FESTIS MOBILIBVS.

IN ASCENSIONE Domini, quo etiam die Romanus Pontifex populo sollemniter benedicit, & in die Pẽtecostes, atque in die omnium Sanctorũ Pontificiæ Cappellæ celebrantur in Basilica S. Petri. Cõmemoratio autẽ omnium

omnium fideliũ defunctorũ celebratur in Cappella Palatina. In die item Festo sacratissimi Corporis Christi in Cappella Palatina Missa celebratur, fitq. processio Pontificalis.

DE CAPPELLIS FESTORVM IMMOBILIVM.

IN ASSVMPTIONE Beatæ Mariæ Virginis ad sanctam Mariã Maiorem, de more: vbi dotes pro maritandis puellis ex instituto Sixti V. distribuuntur. In eiusdem Natiuitate ad sanctam Mariam de Populo. In Inuentione sanctæ Crucis ad sanctã Crucem in Hierusalem. In Natali sancti Petri, in Basilica Vaticana eiusdem. In Conuersione sancti Pauli, in eiusdem Basilica. In Natali sancti Ioannis Baptistæ in Basilica Lateranensi. In die Festo sancti Laurentij Martyris in eiusdem Basilica extra muros. In Annunciatione B. Virginis in Ecclesia sanctæ Mariæ supra Mineruã, vbi etiã dotes pro maritandis puellis de more distribuuntur.

Ceteris festis, sollemnibusq. diebus diuina officia in Cappella Palatij Apostolici de more celebrantur. Hæc de Pontificijs Cappellis: nunc reliquum est, vt occidentalium Conciliorum, quæ in Cubiculis Bibliothecæ maiori annexis depicta cernuntur, declarationem aggrediamur.

DE CONCILIIS OCCIDENTALIBVS in Bibliotheca Vaticana depictis.

De Concilio Generali Lateranensi primo.

S. Anton. par. 2. tit. 17. §. 10.

CONCILIIS Orientalibus octo ad Bibliothecæ Vaticanæ dextram per Pictores repræsentatis, & qua fieri potuit, breuitate ac facilitate declaratis, ita vero, vt per pictoriam artem inibi repræsentata, atque alia, etiam absentes percipere queant, nunc reliquum est, vt Concilia totidem Occidentalia in alijs Cameris Bibliothecæ maiori

maiori annexis depicta explicentur. Vt igitur a dextra exordiamur parte, Synodorum ordine id postulante, Concilium Lateranense Generale primum se se offert declarandum circa annum Domini 1159. celebratum, cui præsens adfuit Alexander huius nominis III. qui olim Federici Imperatoris iram & impetum fugiens abdidit se Venetias, quem deinde cognitum, & a Senatu perhonorifice susceptum Othone Imperatoris filio nauali prælio a Venetis victo, captoq. Federicus supplex adorauit, & ad eius pedes prouolutus excōmunicationis absolutionem obtinuit, obedientiam pollicitus, cum prius fuerit eum persequutus, & quattuor schismaticorum Pontificum fouerit seditiones, quibus Romana Ecclesia mirum in modum fuit perturbata, & afflicta, Guelphorum, & Gibellinorum sectarum tempestate.

General. 11.

Blon. l. 5. dec. 2. & Plat.

Genebr. & Onuphr. et Plat.

Hoc in Concilio, quod post quattuor schismaticos Pōtifices ex hac luce sublatos, celebratū esse credendū est, Lex salutaris, vt ait Genebrardus, de duabus suffragiorū tertijs Cardinaliū sancita fuit, ne tempus in posterū huius generis schisma de summo Pontifice eligendo suboriri posset. Præsedit autem in hac Synodo summus ipse Pontifex Alexander, vt videre est ad dexteram Concilij partem, trecentiq. Episcopi tam Orientales, quàm Occidentales interfuerunt pro moribus tam laicorum, quàm ecclesiasticorum reformandis, necnon Vualdensibus, & Catharis damnandis, torneamentisq. prohibendis, vt ad dextrum Concilij angulum cernere licet, vbi mirus huius generis ludi apparatus cernitur, viro edictum manu gestante, torneamentiq. ducem alloquente. Ex hac parte Palatium Lateranense, ex altera vero Roma, Tyberinumq. flumen repræsentantur. Hæretici vero, qui hoc in Concilio damnati fuerunt, seu pauperes Lugdunenses, Vualdenses dicti sunt a quodam diuite Vualdone Lugdunensi, qui opibus relictis, pauperibusq. erogatis, Euangelicam paupertatem simulans, multosq. sub huiusmodi velamine impios errores adumbrans quosdam libros vulgari maternaq. lingua, cum idiota esset, sanctorum dictis, ac testimonijs extortis sibi conscribi curauit: suoq. inflatus spiritu munus Apostolicū prædicando vsurpauit. Cathari autem dicti sunt quasi puri propter munditiam, & puritatem, quam arrogantissime, & falso

Genebr. libro 4. anno Christi 1178.

quidem oſtentabant, dicentes ſe ſine peccato eſſe contra illud
Ioan.1. Ioannis: Si dixerimus quòd peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Hinc omittebant
Auguſt. li. de hær. c. 46. to. 6. illud orationis Dominicæ: *Dimitte nobis debita noſtra*. Hoſce hæreticos S. P. Auguſtinus in Manichæos, in Macarios, & in Cathariſtas diſtinguit. Inſcriptio autem ad vniuerſam huius Concilij picturā pertinens in hanc legitur verborū formā:

Alexandro III. Pont. Federico I. Imp.
Vualdenſes & Cathari hæretici damnantur,
Laicorum & Clericorum mores
ad veterem diſciplinam reſtituuntur.
Torneamenta vetantur.

Torneamenta hoc in libro intelligūtur exercitia illa armorum vſum repræſentantia, vnde, vt plurimum, cædes, vel grauia vulnera reportantur: quæ ſi pro viribus tantum humanis experiendis, vel pro armorum vſu addiſcendo fierent, ita vero, vt vitæ corporis, animæq. periculum eis non ineſſet, licita forent, & ab Eccleſia prohibita non fuiſſent, cuiuſmodi ſunt haſtiludia, ludus Troianus, ſiue cannarum vel virgarum, quibus equites tecti clypeis ludere ſolent, & cetera id genus
Sext. decretal. Extrauag. titu. 9. cap. vnico. alia, quæ adhibito moderamine, quo cædes, & alia diſcrimina cauentur, illicita non exiſtimantur, ſed potius permittuntur. Hinc pugnans in torneamento illicito, reus homicidij, & irregularis iudicatur, ſi quis in eo etiam fortuito inter pugnantes vel extra pugnantium cœtum occidatur. interfectus autem inter pugnantes, nec non ille, qui etiam non pugnandi cauſa acceſſit, ſepultura Eccleſiæ priuatus iudicatur. Hinc mirum non eſt, ſi prima huius generis torneamēta illicita vetentur, cum ſine animæ diſcrimine exerceri non queant. Hæc de Concilio Lateranenſi Generali primo, eiusq. Inſcriptione.

DE CONCILIO II. LATERANENSI OECVMENICO,

& duodecimo Generali, omniumq. Conciliorum celeberrimo.

CONCILIVM hoc Oecumenicum XII. & Lateranenſe II. circa annum Domini 1215. celebratum, omnium, quæ vmquam fuerint in vniuerſa Europa, vel Eccleſia, extitit celeberrimum. Nam præter Romanum Pontificem, Innocentium huius nominis III. qui Concilio præfuit, ex quattuor orbis terrarum nobiliſſimis Patriarchis duo hac in Synodo interfuerunt, Conſtantinopolitanus ſcilicet, & Hieroſolymitanus: Antiochenſis enim excuſatione morbi legitima, ſacerdotes legatos & ſanctos miſit: Alexandrinus autem ab Aegyptijs ire vetitus ex ſuis miſit Oratores. Archiepiſcopi tum Græci, tum Latini ſeptuaginta: Epiſcopi quadringēti, Abbates duodecim, ſacrorū Cœnobiorum primores octingenti conſedere. Fuerunt denique in vniuerſum Patres 1285. vel 1300. vt placet Antonino Archiepiſcopo Florentino, qui mille & tercentum Epiſcopos huic Synodo interfuiſſe ait, Epiſcopos pro Prælatis, iureq. ſuffragij ferendi in Concilio inſignitos vſurpans. Græci item & Romani Imperij Legati, Regumq. Franciæ, Hiſpaniæ, Angliæ, Hieruſalem, & Cypri oratores interfuere.

Sanctus Ant. par. 3. tit. 19. cap. 1. §. 6. Aemil. lib. 5. Blon. lib. 6. dec. 2. in fine. Plat. in uita Innoc. Sur. to. 3. Concil. Genebr. libro 3. anno Christi 1215.

Hoc in Concilio damnatus fuit libellus, quem edidit Abbas Ioachim contra Petrum Lombardum, Magiſtrum ſententiarum de vnitate eſſentiæ, ſiue de eſſentia ſanctiſſimæ Trinitatis. Magiſter enim in libro primo ſententiarum dixit: Quædam ſumma res eſt, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, & illa non eſt generans, nec genita, nec procedens. Hæc Magiſter. Ex quibus verbis, Abbas Ioachim huiuſmodi doctrinam haud recte percipiens, quaternitatem colligebat: & quartam in diuinis rem adſtruebat, huiusq. generis errorem & notam Magiſtro impingebat. Hinc damnata Ioachim doctrina, ſuper quam dictū errorem Magiſtro Sententiarum

Mag. ſent. lib. 1. Diſt. 5.

falso adscriptum fundabat, approbata est hæc Magistri doctrina, hunc scilicet in modum: Quædam summa res est, incomprehensibilis quidem & ineffabilis, quæ veraciter est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, tres simul personæ, quarum quælibet est illa summa res nō generans, non genita, nec procedens: sed Pater est qui generat: Filius qui gignitur: Spiritus sanctus qui procedit: distinctiones enim sunt in personis, & vnitas in essentia, vel in substantia, & in natura. Alius namque est Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus quantum ad distinctionem personarum, non tamen aliud: sed in essentia, & natura vniuersa Trinitas omnino idem: tresq. personæ illæ diuinæ consubstantiales dicuntur, & sunt.

De summa Trin. cap. Firmiter.

Hoc itē in Concilio de confessione auriculari singulo quoque anno facienda, & Eucharistia in Paschate recipiēda, deq. cōsecrationis verbis sanctiones fuerūt acclamatæ, & promulgatæ: bellumq. sacrum, quod Cruciatam appellamus, de Hierosolyma recuperanda decretum fuit, cruce signatis institutis. Hinc summus Pontifex Innocentius in subsellio pontificio assidens duos viros ad eius pedes prouolutos cruce signatorum duces instituere, Cōcilio vniuerso spectante, conspicitur. Huius Concilij Inscriptio in hanc legitur verborū formā:

Innocentio III. Pont. Federico II. Imp. Abbatis Ioachim errores damnantur. Bellum sacrum de Hierosolyma recuperanda decernitur. Crucesignati instituuntur.

Breu. die 4. Octob.

Ad læuam huius Concilij partem sanctus Franciscus Ecclesiam Lateranensem humeris sustinere cernitur. Hic enim Romam venit, vt sui ordinis regulam ab Apostolica sede confirmandam curaret, sed ab Innocentio III. reiectus est. Hunc autem idem Innocentius, cum in somnis postea isdem Franciscus, quem repulerat, collabentem Lateranensem Basilicam suis humeris sustinere sibi visus esset, conquisitum accersiri iussit, benigneq. accipiens, omnem eius institutorum rationem confirmauit. Quare huius generis historia tam insignis ad Basilicam Lateranensem, in qua Synodus

dus ipſa celebrata fuit, & ad eundem Pontificem pertinens, hoc in loco repræſentatur, vt Inſcriptio, quæ infra legitur, aperte docet hunc in modum:

Innocentio III. Pontifici per quietem S. Franciſcus Eccleſiam Lateranenſem humeris ſuſtinere viſus eſt.

Ad eiuſdem Concilij dextram ſanctus Dominicus flagellum manu geſtans conſpicitur. Hic enim ſanctus, quamuis ſui ordinis confirmationem ab Innocentio III. in Concilio Lateranēſi, ad quod cum Epiſcopo Tholoſano iuerat, non acceperit, ſed eiuſdem Pontificis hortatu ad ſuos pro regula ſibi deligenda remearit, & ab Honorio III. Sancti Auguſtini Regula ſuſcepta, ordinis Prædicatorum confirmationem impetrarit, hoc tamen in loco repræſentatur, propterea quòd eius conſilio, & opera Simon ille Illuſtriſſimus, & Chriſtianiſſimus Comes a monte Forti pugnam contra Albigenſes ſuſcepit: quo in prælio centum millia hæreticorum ab octo millibus Catholicis fuſa, & interfecta fuiſſe perhibentur: ex quibus, cum multi capti eſſent, centum & octoginta fuerunt concremati hæreſim abiurare renuentes. In huiuſmodi hæreticæ prauitatis extirpatione, & in prædicationis officio, a quo prædicatorij ordinis nomen deſumptum eſt, ſanctus Dominicus annos circiter decem ijs in partibus adlaborauit. Inſcriptio dictam contra Albigenſes pugnam indicans, in hanc verborum legitur formam:

S. Dominico ſuadente contra Albigenſes hæreticos Simon Comes Montiforten. pugnam ſuſcipit, egregieq. conficit.

Et quoniam Innocentij III. virtutem & doctrinam Beatorum Virorum, Franciſci videlicet, ac Dominici ſanctitas non parum adiuuit, hinc iure quidem vnus & item alter hoc in Concilio tamquam Eccleſiæ Catholicæ propugnacula, & fulcimenta repræſentantur.

DE

DE CONCILIO LVGDVNENSI PRIMO, ET GENERALI XIII.

To.3. Cõc. Anton. 3. par. ti.19. cap.5. §.1. & 2. Platina ĩ vita Innoc. 4. Genebr. li. 4. Chron. Aemil. lib. 7. Vinc. lib. 32. Spe. hist.

LVGDVNENSE primum Concilium, & Generale XIII. Lugduni, Ciuitate celeberrima, totiusq. Galliæ celticæ olim emporio, in colle ſupra confluentem Rhodani, & Araris imminente: nunc vero in plano ſita, magna ſui parte Rhodano & Arari fluminibus incluſa, circa annum Domini 1245. miſſis per orbem terrarum nuncijs, celebratum fuit ſub Innocentio IIII. primo Anagniæ Pontifice, qui præſens adfuit Concilio, in quo Federicum II. Imperatorem, qui pacem inter Eccleſiam, & Imperium initam non ſemel violauit, Cardinalesq. ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, ceterosq. Prælatos & Clericos ad Concilium proficiſcentes carceri mancipauit, regnumq. Siciliæ, beati Petri patrimonium in ſceleſtiſſimam, ac tyrannicam ſeruitutem redegit, hæreſisq. vehementi ſuſpicione laborauit, Federicum, inquam, rogatum prius & admonitum per Cardinales Legatos, deinde ad Concilium per nuncios accerſitum, eoq. proficiſci renuentem, excommunicatum, omniq. honore ac dignitate priuatum adiudicauit, adiudicatumq. promulgauit, & Eccleſiæ hoſtem declarauit, atque ad electores Imperij de nouo eligendo Imperatore ſcripſit.

Ex Vinc. lib. 30. c. 143. et Anton. 3. par. vbi ſupra.

Hoc in Concilio interfuerunt omnes ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinales, alijq. prælati, necnon Ludouicus Rex Francorum offerens ſeſe, ſuumq. regnum in Eccleſiæ, ac ſummi Pontificis defenſionem, vt ad læuam huius Concilij videre eſt. Ad dexteram vero Innocentius IIII. ſubſellio pontificio inſidens pileo rubro Cardinales decorare cernitur: nam ad illam vſque diem huius generis galerum geſtare ampliſſimus ille Senatus non conſueuit. Quæ res vſum tandem obtinuit, & iure quidem, non ſolum vt maior illuſtriſſimo illi ordini accederet maieſtas, ſicut res ipſa poſtulat, ſed vt huiuſmodi argumento admoneantur Cardinales oportere pro

Chriſtiana

Christiana religione se semper paratos esse discrimini, & sanguinem effundere, si opus foret. Cardinales enim sunt Consiliarij summi Pontificis, Templi Dei bases, clarissima Ecclesiæ lumina, & columina, veriq. cardines figurati in ijs Sacræ scripturæ verbis: Domini enim sunt cardines terræ, & posuit *1.Reg.2.* super eos orbem. Quam sententiam Ostiensis ille Doctor egregius ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales perpulchre transtulit dicens: Sicut ostium regitur cardine, ita & Ecclesia Romana consilio regitur Cardinalium: quia etiam per se- *Num. 11.* ptuaginta illos viros senes, populi magistros, eiusq. onus secum sustentantes, & per illos Sacerdotes Leuitici generis *Deut.* consiliarios figurati sunt. Hi autem in primitiua Ecclesia ad pium ministerium instituti nonnumquā presbyteri, quandoque vero in quacumque Ecclesia principales Sacerdotes, seu Episcopi dicebātur Cardinales, idest principales: vt apud Gregorium Magnum videre licet: qui primates Ecclesiæ cu- *Greg. li.1.* iuscumque etiam Episcopos frequenter Sacerdotes Cardinales *Epist. epist.* appellat, quibus instar septuaginta illorum senum onus po- *79. & epi.* puli in veteri testamento sustentantium, ad Leuitici generis *81. & lib.* Sacerdotum, animarum cura, spe retributionis futuræ, com- *2. epist. 25.* mittebatur. Quod autem principio prorsus oneri fuit, sum- *Et Can. 7. q. 1. Pastoralis.* mo tandem, nec immerito quidem, & oneri atque honori etiam esse cœpit, quando scilicet illi in administranda Republica Christiana Pontifici semper præsto adesse cœperunt, atque ita vt inter contētiones Imperatorum, ac populi Romani de Pontifice creando nō semel subortas, auctoritatem, & prærogatiuam ipsius Pontificis eligendi sibi iure compararint. Hinc ijs paulatim non solum potestas, sed decus etiam & ornamentum, quod ad habitum pertinet, paulatim accessit, præsertim vero vbi primum ab Innocentio IIII. sancitum *Anno Christi 1245. vel 50.* fuit, vt equo deinceps insidentes rubro vterentur galero: postea vero a Paulo II. Veneto veste coccinea, cucullo insigni, hoc est, Lacerna, quam sic veteres appellant, donati fuerunt, eousque huius generis habitum non habentes. Vnde Cardinalis nomen ita celebre paulatim redditum fuit, ita denique hic ordo supremus, tantoq. incremento auctus euasit, vt solus sit vniuersæ Reipublicæ Christianæ Senatus.

Hæc de Pileo rubro, & purpurea veste, quibus Cardinales

non

non immerito decorati sunt, vt in hoc Concilio videre est: in quo etiam de recuperanda Terra sancta sancitum fuit, Sancto Ludouico Francorum Rege, quintæ expeditionis Duce creato, qui cruce signatus, et in Asiam cum exercitu profectus, quinto post anno in Galliam remeauit.

Genebr. li. 4. Chron. anno Christi 1245.

Nec silentio prætereundum esse censeo, Innocentium IIII. inter alia et permulta quidem a se gesta, immortalitateq. dignissima, nuncios ex ordine Prædicatorum ad Tartaros mississe pro ijs ad fidem conuertendis. Hic etiam Pontifex Petrum Martyrem ex eodem ordine sanctorum cathalogo adscripsit, compluresq. Cardinales, viros sane egregios, creauit, præsertim vero Hugonem, ordinis itē Prædicatorum, primū Cardinalem, virū omni probitate ornatum, ac doctissimum, qui vniuersam scripturam sacram quadruplici sensu explanauit, et in Psalmos luculentissimum edidit commentarium, Bibliorumq. indicem, quem Concordantias vocant, laboriosissimum sane, et immensi tædij, ac temporis opus, sacrarumq. litterarum studiosis magnopere necessarium, primus excogitasse, excogitatumq. promulgasse, perhibetur: qui etiam in Germaniam ad Imperij electores legatus missus est pro nouo eligendo Imperatore, Federico II. dignitate imperatoria priuato, et huic Concilio Lugdunensi primo interfuisse creditur. Summus autem Pontifex Innocentius multis rebus gestis clarus Perusij ex hac luce decessit. Inscriptio, quæ huius Concilij res præcipuas exponit, in hanc legitur verborum formam:

Vinc. Spe. hist. lib. 31. cap. 2. Anton. 3. par. ti. 19. c. 1. §. 3.

Anton. 3. par. vbi supra et Six. Sen. lib. 4. Bibl.

Innocentio IIII. Pont. Max. Imp. Federicus II.
hostis Ecclesiæ declaratur, imperioq. priuatur.
De Terræ sanctæ recuperatione constituitur:
Hierosolymitanæ expeditionis Dux Ludouicus Francorum Rex designatur:
Galero rubro, & purpura Cardinales donantur.

DE

DE CONCILIO LVGDVNENSI SECVNDO, ET GENERALI XIIII.

CONCILIVM Lugdunense II. & Generale XIIII. celebratum fuit Lugduni circa annum Domini 1272. Episcoporum 500. Abbatum 60. aliorumq. minorum Prælatorum, ac Sacerdotum fere mille, præside Romano Pontifice Gregorio X. Placentino, qui fuit creatus Pontifex, dum in Syria legationis munere fungebatur, et Viterbij coronatus. Hic Conclaue, et eundem fere in eligendo Pontifice modum, qui nunc obseruatur, et alia ad Conclaue pertinentia decreuit: nam ad illud vsque tempus Cardinales in Conclaui haudquaquam recludebantur, sed summo mane singulis diebus, si Romæ erant, in Laterano: vel in Basilica sancti Petri, aut alibi, prout occasio se se offerebat; si autem extra Vrbem, in Ecclesia Cathedrali illius loci, in quo morabantur, vna conueniebant, non secus atque hac tempestate fieri solet, dum congregatio habenda est.

S. Ant. 3. par. ti. 20. cap. 2.

Onuph. Panu. & Petr. Maturus in Chron. S. Ant. 3. par. ti. 20. cap. 2.

Concilium hoc pro Terra sancta recuperanda coactum fuit, necnon contra Græcos de processione Spiritus sancti a Filio: declaratum enim, definitumq. fuit, Spiritum sanctum ab æterno a Patre, et Filio, nō tamquam ex duobus principijs, sed tamquam ex vno principio: non duabus spirationibus, sed vnica spiratione procedere: damnatiq. sunt sub anathematis vinculo, qui aliter senserint, seu aliter asserere ausi fuerint. Hinc in ipso Concilio Articulus de processione Spiritus sancti a Patre, et Filio, dum sollemnis fiebat lustratio, Latine, atque Græce decantatus est. Quare ad dexteram huius Concilij per Pictorem repræsentati verba hæc Latinis figuris, notisq. musicis conscripta leguntur:

In 6. Decretal. de sum. Trin. & fide Cathol. lib. 1. tit. 1.

Qui a Patre, Filioq. procedit.

Ad læuam autem verba hæc Græca idem ſonantia notis item muſicis inſignita leguntur in hanc verborum formam:

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ, ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΕΚΠΟΡΕΥΕΤΑΙ.

Id eouſque, & ad hanc vſque diem profeſſa prædicauit, & docuit ſacroſancta Romana Eccleſia, mater omniū fidelium, & magiſtra. Hoc item habet orthodoxorum patrum atque doctorum tum Latinorum, tum etiam Græcorum incommutabilis, ac vera ſentētia ſicut in eodem Concilio definitū fuit. Sunt qui velint Græcorum Imperatorem, Michaelem Paleologum, & Tartarorum Regem huic Concilio interfuiſſe, ſicut pictura ipſa monet: Imperatoriſq. auctoritate vnionem, ſiue concordiam vtriuſque Eccleſiæ, nonnullis tamen repugnantibus Græcis, initam fuiſſe affirmant. Huius generis vnionem ſiue concordiam per pictores repręſentatam ad dexteram huius Concilij partem videre eſt: vbi duæ mulieres ſe inuicem ſalutantes cernuntur, indumentis Eccleſiaſticis indutæ: quarum vna Eccleſiam Latinam, altera vero Gręcā ſatis clare demonſtrant, ſi vtriuſque indumenta recte conſpiciantur. Inſcriptio vero hanc hiſtoriam declarans hunc in modum legitur:

Ex Geneb. libro 4. 1272. Guil. Năg. Nicephor. Greg. lib. 5. To. 3. Concil. & Blon. dec. 2. lib. 8. Et Trith. in Chron. Monaſt. Hirſ.

Gregorio X. Pont. Græci ad ſanctæ Eccleſiæ Romanæ vnionem redeunt.

Hinc Michael Paleologus Imperator, vt ait Nicephorus, Romanæ & Catholicæ Eccleſiæ fidem ac ritus recipere renuentes varijs mulctauit modis, bonorū videlicet publicationibus, relegationibus, carceribus, excæcationibus, flagris, mutilationibus, et id genus alijs pœnis. Quare Becus, Patriarcha Conſtantinopolitanus excellentis plane ingenij, ac doctrinæ vir, Imperatoris edicto de proceſſione Spiritus ſancti non obtemperans, ſeu potius aduerſans, in teterrimos carceres, vt idem Nicephorus ait, coniectus fuit: at deinceps reſipiſcens, mutata ſententia, priſtinæ dignitati reſtitutus, ab intimis Imperatoris conſilijs efficitur, atque ita, vt ſine eius conſilio nil penitus gereretur.

Niceph. Greg. li. 5. *Genebr. li. 4. Chron. 1272.* *Ibidem.*

Non

Non desunt tamen qui affirment, non Imperatorem, sed eius Legatos huic Synodo interfuisse: quæ quidem sententia verior existimatur, vt aperte colligitur ex Epistola eiusdem Gregorij X. ad eundem Imperatorem eiusq. Filium missa, in qua eis de vnione ab ipsis Legatis inita gratulatur. *Ex act. Concil. Et ex Registro. Ex Guill. Nang. Et Nicephor. Greg. li. 5. Et Geneb. lib. 4. Chroni. 1272.*

Ad eandem Concilij dextram Sanctum Bonauenturam Cardinalem ex ordine Minorum Cathedræ insidentem, nec non eiusdem instituti Fratres ad inferiorem partem assidentes, & cum Græcis de processione Spiritus sancti disputantes videre est. Inscriptio ad hanc historiam pertinens, hæc est:

In hoc Concilio S. Bonauentura egregia virtutum officia Ecclesiæ Dei præstitit.

Sanctus item Thomas Doctor angelicus Neapoli degens ad hoc Concilium a Gregorio X. fuit accersitus: sed in itinere faciundo aduersa valetudine impeditus in Monasterio Fossæ nouæ ordinis Cisterciensis, non procul a Terracina, & prope Pipernum castrum, ad duo milliaria, permansit, vbi Cantica canticorum explanauit, ac tandem inibi ex hac luce decessit. *S. Ant. 3. par. ti. 20. cap. 2. & Breu. Roman. die 7. Martij.*

Huic etiam concilio inter alios viros insignes præsens adfuit Frater Hieronymus Minorita Asculanus, qui fuit Nicolaus Papa huius nominis IIII. Hic Regem Tartarorum baptizandum ad Concilium duxit, vt videre licet ad huius Concilij læuam, vbi Rex ipse sollemni, & Ecclesiastica pompa baptismum suscipere cernitur, sicut Inscriptio docet, quæ hunc in modum legitur:

Rex Tartarorum sollemniter baptizatur.

Sunt tamen qui dicant non Tartarorum Regem, sed eius Nuncios huic Synodo interfuisse: quorum vnũ a Petro Ostiensi Episcopo sollemni pompa baptizatum esse affirmant. *Ex Actis Concil.*

Hoc item in Concilio cernere est Gregorium X. subsellio Pontificio insidentem, & Regem Tartarorum humi prouolutum, summiq. Pontificis pedes exosculantem, quem prope

Frater Hieronymus, de quo ſermonem habuimus, adſtare cernitur, ipſumq. Regem eo duxiſſe repræſentatur. Inſcriptio, quæ infra eſt, in hanc legitur verborum formam:

Tartarorum Rex a Fratre Hieronymo ordinis Minorum ad Concilium perducitur.

Nec a re noſtra alienum fore hoc loco duximus, ſiqua de Fratre Hieronymo, quem hac in Inſcriptione videmus nominatum, dicamus. Vt autem quod pollicemur, tum exactius tum breuius preſtare poſſimus, Epitaphium luculentum, quod in eius ſepulchro ſtatuis marmoreis inſignito inciſum legitur, hic apponendum cenſui: hac enim Inſcriptione, & eiuſdem Fratris Hieronymi laudes, & Sixti V. qui monumentum ipſum nobiliſſimum in Eccleſia S. Mariæ Maioris ædificandum curauit, animi ingenuitatem amplectemur. Epitaphium in hanc legitur verborum formam:

NICOLAVS IIII. Ordinem Minorum profeſſus, Philoſophus, & Theologus egregius Conſtantinopolim a GREGORIO X. miſſus, Græcos ad R. E. communionem, Tartaros ad fidem reduxit. Poſt S. Bonauenturam Generalis, ſanctitate, & doctrina Ord. propagauit. NICOLAI III. nuncius inter Francorum, & Caſtellæ Reges pacem conciliauit. Sanctæ Potentianæ Cardinalis, Legatus HONORII IV. in Galliam, Senatoriam P. R. dignitatem ſedi Apoſtolicæ reſtituit. Factus Pontifex Remp. ſublatis diſcordijs compoſuit, Chriſtianos Principes ſacro fœdere iunxit, Ptolemaidem copijs adiuuit. Flaminiam in Pontificis iterum ditionem redegit. Publicum in monte Peſſulano Gymnaſium reſtituit. Probos, & eruditos in cognatorum loco tantum habuit. Lateranen. & hanc Baſilicam ſtructuris, & opibus auxit. Tandem Iuſtitia, & Religione orbem terræ moderatus magnæ ſanctitatis opinione obijt prid. Non. Aprilis. M. C C. X C I I. Pontificatus ſui Anno V.

DE

DE CONCILIO VIENNENSI XV. GENERALI.

VIENNENSE Concilium Generale XV. Viennæ, quæ est Austriæ Metropolis, Vrbs inclyta, omniumq. Vrbium, quas Danubius sustinet, & ædium magnificentia, & rerum copia clarissima, celebratũ fuit circa ann. Dom. 1311. sub Alberto I. Imperatore, & sub Clemente huius nominis V. Hic natione Vasco, dum erat Archiepiscopus Burdegalensis (nam Cardinalis, Burdegalæ degebat) summus Pontifex absens creatus Perusiæ, & Lugduni a Cardinalibus coronatus, Rege Galliæ, Rege Angliæ; ac Rege Tarraconensi, vel Aragoniæ præsentibus, sedem Pontificiam ab Vrbe Roma, Auenionem circa ann. humanæ salutis 1305. transtulit: sed eam Gregorius XI. post ann. 70. Romam anno Dom. 1376. reduxit.

Ex Plin. lib. 3. cap. 24. S. Ant. 3. par. ti. 21. cap. 1. Prateolus Plat. & Palm. to. 3. conc. Ex Geneb. lib. 4. Chroni. 1311.

Sunt qui velint huic Concilio interfuisse Philippum IV. cognomento pulchrum Francorum Regem, eiusq. filium primogenitum, Ludouicum scilicet Hutinum dictum Nauarræ tunc Regem, & Philippi fratrem Karolum Valois comitem, vt ex vita Clementis V. manuscripta constat.

Huic Concilio summus præsedit Pontifex: præsentes autem adfuerunt duo Patriarchæ, Alexandrinus scilicet, & Antiochenus, Episcopi 300. alijq. Patres permulti contra Saracenos pro Terra sancta recuperanda, necnon contra Templarios hæreticos, quibus condemnatis, eorum instituti redditus in alias sacrorum ordinum familias fuerunt distributi: & quasi dato a summo Pontifice signo e Concilio Viennensi ob nefanda quædam scelera, prauasq. opiniones ad Religionem pertinentes, vniuersus eorum ordo deletus fuit. Rex Armeniæ Regno renunciat, & in Ordinem sancti Francisci sese abdidit.

S. Anton. vbi supra. Onuphr. et Blon. dec. 3. lib. 9. Trithemius. Et Geneb. li. 4. Chronic. 1311.

Hoc in Concilio Festum Sacramenti corporis Christi ab Vrbano IIII. institutum, cuius officium cum hymno & prosa S. Thomas edidit, & ab eodem Vrbano in præmium, colum-

Polid. Virgil. lib. 6. cap. 8.

columnam argenteam accepit, confirmatum fuit, lustratioq. ipsa, qua corpus Christi sanctissimum in ferculum Feria V. post Octauam Pentecostes ferri solet, centum fere post annis Papiæ initium sumpsit, & in hoc item Concilio fuisse instituta, atque inde ad reliquas Occidentis partes manasse perhibetur.

Prateolus, & Genebr. vbi supra.

Eodem in Concilio Clericorum mores reformati sunt, decretumq. fuit, vt honestis donarentur stipendijs qui in primarijs Europæ Academijs, Hebraicam, Chaldaicam, Græcam, & Arabicam linguam publice profitentes docerent, vt fides catholica apud omnes Nationes propagaretur. Constitutiones item, quæ Clementinæ a Clemente ipso Pontifice editæ, & ab eiusdem Pontificis nomine dictæ, approbatæ fuerunt, sicut innuere videntur quattuor illi Viri, qui libros manu gestantes in terram prouoluti, pontificiamq. benedictionem postulantes hoc in Concilio repræsentati cernuntur. Quæ quidem fere omnia Inscriptiones, quæ infra leguntur, hisce verbis comprehendunt:

Clemente V. Pontifice Clementinarum decretalium constitutionum Codex promulgatur.

Processio sollemnitatis corporis Domini instituitur.

Hebraicæ, Chaldaicæ, Arabicæ, & Græcæ linguarum studium propagandæ fidei ergo in nobilissimis quattuor Europæ Academijs instituitur.

Hac in Camera præter quattuor Concilia penicillo inibi repræsentata, Palatium Lateranense nouum & vetus depicta cernuntur: quorum alterum ad læuam, alterum ad dexteram videre est. De his in Emblemate 6. sermonem habuimus. Nunc reliquum est, vt ad alia Concilia, quæ in altera camera repræsentantur, accedamus.

Pag. 17.

DE

DE CONCILIO FLORENTINO XVIII. GENERALI,

Quod Græci octauam Synodum vocant.

FLORENTINVM Concilium Generale XVIII. celebratum est primùm Ferrariæ, quæ est Ciuitas admodum nobilis a Pado flumine in Italia circumpadana dicta. Attamen inibi inchoatum, propter ingruentem pestem absolui non potuit: hinc ab Eugenio IIII. translatum est Florentiam, Ciuitatem in Hetruria clarissimam, quæ olim Fluentia, quòd ad Arni fluenta extructa sit, dicta: & Fluentini illic Populi, Catoni & Plinio, qui nunc Florentini nomine magis auspicato vocantur, vt Politianus in quadã scribit epistola, nuncupabãtur. Nunc autẽ Florentia dicitur, & vere Florẽtissima vocitari potest, non solũ ob mercaturæ, militiæq. peritiam, variarumq. disciplinarũ cognitionem, ingeniorumq. nobilitatem, atque ædificiorum prestantiam, verum etiam ob miram Ferdinandi Medicei magni Ducis magnanimitatem, qua tota Hetruria & Florẽtia præsertim exultat, & gloriatur: de qua nunc illud paronomisticum non immerito dici valet:

Florida florenti floret Florentia flore.

Florentinum igitur Concilium Ferrariæ inchoatum, Florentiæ absolutum est, cui Eugenius IIII. præsedit anno Domini 1438. sub Sigismundo Imperatore, præsentibus Iosepho Constantinopolitano Patriarcha, qui Florentiæ obijt, & Ioanne Paleologo Orientis Imperatore, necnõ Cardinalibus, multisq. Episcopis tum Græcis, tum Latinis, Abbatibus, Monachis, & Crucesignatis. *Genebr. li. 4. Chron. 1438. Et Prateolus.*

Hoc in Concilio primùm inter Græcos, & Latinos disputatum fuit de processione Spiritus sancti, definitumq. fuit, explicationem verborum illam, *Filioq. procedit*, veritatis declarandæ causa in Concilio Lugdunensi II. vrgente necessitate, & rationabiliter quidem in Symbolo fuisse appositam. Secundo de igne Purgatorij. Tertio de Papæ primatu. Quarto de Christi corpore in azymo, siue fermentato veraciter confi-

conficiendo: ſacerdotesq. in altero ipſum Domini corpus conficere debere, vnumquemque ſcilicet iuxta ſuæ Eccleſiæ ſiue Occidentalis, ſiue Orientalis conſuetudinem. Quinto de panis tranſubſtantiatione in Euchariſtiæ ſacramento. Græca tandem Eccleſia cum Romana conuenit: Armeniq. & Indi ſacramentum Confirmationis recipientes vnitatem fidei reintegrarunt, vt Inſcriptio, quæ infra legitur, in hanc verborum formulam docet:

Geneb. lib. 4. Chron. 1438. Et Prateo lus.

Eugenio IIII. Pontifice, Græci, Armeni, Aethyopes ad fidei vnitatem redeunt.

Sed quoniam Beſſarion Trapezuntius, Archiepiſcopus Nicænus, & Iſidorus Archiepiſcopus Theſſalonicenſis, doctiſſimi Græcorũ in Latinis perinde ac Græcis litteris hoc in Concilio concordiæ Eccleſiæ vtriuſque fuerunt Auctores, in Cardinalium collegium cooptati ſunt.

Seſſ. 10. Ferr. to. 3.

Hoc in Concilio ſanctorum Thomæ Aquinatis, & Bonauenturæ doctrina non ſemel citatur; & laudatur.

Nec ſilentio prætereundum cenſeo quod Ioſepho Conſtantinopolitano Patriarchæ accidit. Hic enim, dum vltima ſeſſio agebatur, poſt cœnam in penetrale domus ſcribendi cauſa ſeſe recipiens, tremore, atque animi languore affectus ſubita morte occubuit. Quo in tranſitu pro ſuæ fidei catholicæ teſtimonio reliquit chirographum, in quo Pontificem Romanum, tamquam verum Ieſu Chriſti Vicarium, & ſancti Petri ſucceſſorem in vniuerſo orbe tenere primatum, animarumq. Purgatorium eſſe confeſſus eſt: quæ omnia ad illud vſque tempus fuerat inficiatus. Hinc vnus ad læuam, alter vero ad dextram Concilij cernuntur in ſuggeſto: quorum alter Concilij decreta, alter vero Confeſſionem Ioſephi Archiepiſcopi Conſtantinopolitani de igne Purgatorij, deq. primatu Petri ſcriptis mandatam promulgare repræſentantur.

DE CONCILIO XIX. OECVMENICO, ET LATERANENSI III.

LATERANENSE III. Generale & XIX. Oecumenicum contra Cōcilium Pisanum a Maximiliano I. Imperatore, & Ludouico Rege, & a quibusdam Cardinalibus contra Iulium II. Papam coactū, ab eodem Iulio indictum fuit, & non solum contra dictum Conciliabolum, sed etiam contra Turcas, & pro Ecclesiæ reformatione, nec non pro pace inter Principes Christianos componenda institutum, & inchoatum, circa annum Domini 1513. eiusdemq. Iulij II. morte interruptum, continuatum vero, & absolutum a Leone X. Florentino ex familia Medicea. Hoc in Concilio præsentes adfuerunt Maximilianus Imperator, & Franciscus Rex Galliæ: quibus turcicum bellum commissum est, sicut duæ docent Inscriptiones, quarum altera ad læuam, altera ad dextram Concilij hisce leguntur verbis: Genebr. li. 4. Chron. 1511.

Iulio II. & Leone X. Pont. Max. bellum contra Turcam, qui Syriam, & Aegyptum, proxime Sultano victo, occuparat, decernitur.

Maximilianus Cæsar, & Franciscus Rex Galliæ bello Turcico Duces præficiuntur.

DE CONCILIO TRIDENTINO GENERALI XX. ET OECVMENICO.

TRIDENTINVM Concilium, & vltimum Generale Tridenti, in Vrbe ad Athesin sita, in Italiæ, & Germaniæ cōfinibus coactū, & in postremo Bibliothecæ loco, seruato temporum ordine, depictum, fusiorem, exactioremq. postulat declarationem, cum ætate nostra fuerit celebratum.

Concilium hoc contra Lutheranos,Zuinglianos,& Caluinistas sub Paulo I I I. qui sedit ad ann. 15. indictum fuit anno Dom.1542. 11.Kal. Iunij anno sui Pontificatus VIII.& anno 1545.inchoatū die 13.mensis Decembris:deinde sub Iulio III. qui sedit annos 5.mensem 1.dies 10. Deinde sub Marcello I I. qui sedit dies 28. Deinde sub Paulo IIII.qui sedit annos circiter V. Sed sub Marcello ob suā ipsius mortē,& sub Paulo IIII. ob bellum nihil actū fuit. Postremo sub Pio IIII. qui sedit annos 5. mēses 5. absoluta,& acclamata est anno Domini 1564. 26. Ianuarij die S. Policarpi ab eodem confirmata, cum iam diu, multumq. ab vniuersis fidelibus fuisset desiderata.

Hoc autem conciliū non vno tantū in loco celebratum est: nam primo idem Pont.Paulus III. anno sui Pont. III. & anno Dom. 1537. pro concilio celebrando Mantuā locum aptum designauit,& indixit.Sed ob aliquas pactiones sibi propositas a cōditione temporum,ac sedis Apostolicæ,nominisq. Ecclesiastici dignitate, atque libertate prorsus alienas consilium mutauit, & concilium prorogauit ob infestationem, & inuasionem Turcarum in Italiæ littoribus subortam.
Anno vero 1538. Vincentiam vrbem copiosam a Venetis concessam elegit:& Genuæ indictionis litteræ promulgatæ fuerūt 4.Kal. Iulij, sed ob dilationem Patrum, qui Vincentiam ituri erant, conciliū 1539. ad summi Pontificis arbitriū suspensum fuit. Sed 1542.tandem aliquando idem Paulus III. Tridentū locum commodum, & liberum, omnibusq. Nationibus opportunum elegit, & anno 1543. incipiendum, & prosequendum promulgauit. Prima autem sessio 1545. inchoata est 13. die Mensis Decembris Tridenti, Christo Saluatore nostro adspirante: Apostolicæ sedis Legatis præsidentibus, Ioanne Maria Cardin. Episcopo Prænestino: & Marcello Presbytero Card. S. Crucis: & Reginaldo Polo Anglo Diac. Card. sub Karolo V. & Ferdinando Imp.

Hac in ciuitate Tridentina septē sessiones celebratæ sunt. Deinde notis de causis, accedente etiam sedis Apostolicæ auctoritate conciliū Bononiam veluti ad locum magis paratū, salubrem, & idoneum, et pro securitate vitæ ipsorum Prælatorum translatum est:et 1547. die 21. Aprilis Sessio nona Bononiæ celebrata est sub eodem Paulo I I I. Decima vero sub

eodem

eodem Pontifice, eodemq. loco, die 2. Iunij eiusdem anni.

Verum 1551. Kalendis Maij Tridenti, quo Iulius III. Concilium reuocauit, Pręsidentibus Sebastiano Archiepiscopo Sipontino, et Aloysio Episcopo Veronensi Nuncijs Apostolicis, tam eorum proprio, quàm Card. Marcelli de Crescentijs, Tit. S. Marcelli, Legati absentis nomine ob aduersam valetudinē, Sessio XI. celebrata est, vsque ad XVI. Sessionem inclusiue, in qua 1552. die 28. Aprilis ob nouos in propinquis Germaniæ locis tumultus excitatos, et bellum in Italia, et Gallia subortum, et grauissimum quidem, suspensum fuit concilium.

Pius autem IIII. anno sui Pontificatus primo 1560. Kalendis Decemb. Conciliū Tridenti resumendum promulgauit: et 17. Sessio 1562. die 18. Ian. Cathedræ Romanæ B. Petri Apostolorū principis cōsecrato fuit inchoata, quæ cū reliquis ad 25. et vltimam Sess. vsque, Tridenti celebrata est: et 1563. Synodus absoluta fuit, maxima bonorum omnium expectatione, vniuersæq. Christianæ Reipublicæ tanta vtilitate, quanta verbis vix vmquam explicari posset, et clausum est Concilium per Ioan. Moronum, per Stanislaum Hosium, Ludouicum Simonettam, et Bernardum Nauagerium Card. Legatos: nā Card. Altaemps itē legatus, et Pij IIII. ex sorore Nepos, honestissimis, et grauissimis quidem de causis decesserat.

Relatio autem facta fuit per Ioannem Moronum, et Ludouicum Simonettā legatos. Nauagerius enim ob aduersam valetudinē aberat. Cardinalis vero Mantuæ 2. Martij, et Card. Seripandus ordinis Erem. S. Augustini, item legati 17. eiusdem mensis ex hac vita decesserant 1563. Decretis autē Concilij subscripserunt CCLV. Patres, hoc est Legati quattuor, Hosius Varmiensis, Simonetta, Moronus, et Nauagerius. Cardinales item duo non Legati, Madrutius, et Lotharingus, per quem fuit facta acclamatio. Patriarchæ III. Archiepiscopi XXV. Episcopi CLXVIII. Abbates VII. Procuratores absentium XXXIX. Generales ordinum VII.

Hoc in Concilio decretum est de Symbolo fidei. De Canonicis scripturis: de editione, & vsu sacrorum librorum, & præsertim de Bibliorum Vulgata editione quàmemendantissime imprimenda in Sess. 4. Et de Indice librorum, et Cathechismo edendis, et de Breuiario, atque Missali refor- *De Biblijs sess. 4. De Indic. Catech. Breu. & Miss. sess. 25. in fi.*

 mandis,

mandis,vt in Seſſ.25. videre licet: et horũ quattuor ſub Pio V. facta ſunt:Biblia vero ſacra Vulgatæ editionis ad eiuſdē Concilij Tridentini præſcriptum emendata, & a Sixto V. Pont. Max.recognita,& approbata 1590.in lucē prodierunt. Decretum eſt de peccato originali: de iuſtificatione: et de Septem Sacramentis:de Purgatorio,et Indulgētijs. Hinc multa in Eccleſia Dei reſtaurata, declarata, & reformata ſunt:& innumeræ rerum materiæ pertractatæ, & explicatæ fuerunt in honorem, & exaltationem catholicæ fidei, & animarum ſalutem.

Legati, qui ad Sacroſanctam œcumenicam Tridentinam Synodum conuenerunt ſub Pio IIII. a principio vſque ad finem, qui fuit die iiij. Decemb. M. D. LXIII.

HERCVLES Gonzaga S. R. E. Presb. Card. tituli Sanctæ Mariæ nouæ, Mantuanus, obijt Tridenti, die ſecunda Martij 1563. & ſepultus eſt Mantuæ.

Hieronymus Seripandus S. R. E. Presb. Card. tituli S. Suſannæ, Neapolitanus, obijt Tridenti die 17. Martij 1563. & ibi ſepultus in Eccleſia S. Marci ordinis Fratrum Eremitarum S. Auguſt. quorum olim fuerat Generalis.

Staniſlaus Hoſius S. R. E. Presb. Card.tituli Sanctæ Mariæ trans Tyberim, Polonus, Vuarmienſis.

Ludouicus Simonetta S. R. E. Presb. Card. tit. S. Cyriaci in Thermis, Mediolanen.

Marcus Siticus S. R. E. Diaconus Card. Baſilicæ duodecim Apoſtolorum de Altaemps, Germanus.

Ioannes Moronus S. R. E. Card. Epiſcopus Præneſtinus, Mediolanēſis,in demortui Cardinalis de Mantua locũ miſſus.

Bernardus Nauagerius S. R. E. Presb. Card. tituli Sancti Nicolai inter Imagines, Venetus, in demortui Cardinalis Seripandi locum.

Cardinales non legati.

KAROLVS a Lotharingia S. R. E. Presbyter Cardinalis, tituli Sancti Apollinaris, Princeps, & Archiepiſcopus Rhemenſis, Gallus.

Ludouicus Madrutius S. R. E. Diaconus Cardinalis Electus Epiſcopus Tridentinus, Germanus.

Numerus

Numerus Prælatorum cuiuscunque Nationis, qui ad œcumenicam Tridentinam Synodum conuenere.

Prælati.	Itali.	187	Per Procuratores.	2
	Galli.	26	Per Procuratores.	1
	Germani.	2	Per Procuratores.	4
	Hispani.	31	Per Procuratores.	4
	Lusitani.	3		
	Græci.	6		
	Poloni.	2		
	Hungari.	2		
	Angli.	1		
	Hiberni.	3		
	Flandri.	2		
	Croati.	1		
	Moraui.	1		
	Illyrici.	3		

Fuerunt in vniuersum Prælati 281.

INDEX ORATIONVM,

& Concionum habitarum ad patres Concilij Tridentini Sub Pio IIII. Pont. Max.

Ex impresso Brixiæ anno 1562. iussu Hieronymi Card. Seripandi, Ordinis Eremitarum Sancti Augustini.

ORATIONES ANNO M.D.LXI.

Nou.30. ORATIONEM habuit ad Patres Synodi, Reuerendus Pater Camillus Papiensis, in Dominica prima Aduentus Domini.

Dec. 7. R. Maximianus Cremensis, Ordin. minorum, nunc Episcopus Clodiensis, in Dominica II. Aduen.

14. R. Eugenius Pisaurensis Ordin. S. Augustini, in Dominica III. Aduentus.

21. R. Laurentius Venetus, in Dom. IIII. Aduentus.

26. R. Io. Franc. Lombardus Neap. in festo S. Stephani. Dec. 27.

Dec. 27. R. Cæſar Ferrantius Sueſſanus, in feſto S. Ioannis.
28. R. Paulus Tridentinus, in feſto ſanctorum Innocent.

ANNO M. D. LXII.

Ian. 1. R. Iulius Gabrielius Eugubinus, in feſto S. Circuncisionis Ieſu Christi Domini noſtri.
6. R. Stephanus Aretinus, in feſto Epiphaniæ.
19. R. Archiepiſcopus Rheginus in inchoatione, vt vocant, ſacroſancti Concilij.
Feb. 9. Illuſt. Orator Sereniſs. Regis Luſitaniæ.
11. R. Simon Florentinus, in feria IIII. Cinerum.
15. R. Henricus Luſitanus, in Dom. I. Quadrageſimæ.
22. R. Generalis Ordin. Minorum Obſeruan. in Dom. II.
24. R. Epiſcopus Quinque eccleſienſis, Orator Cæſareæ Maieſtatis.
26. R. Archiepiſcopus Corcyrenſis, in 2. Seſſione Patrũ.
Mar. 1. R. Angelus Venetus, Ord. S. Auguſtini, in Dom. III.
8. R. Theodorus Mantuanus, in Dominica IIII.
12. R. Auguſtinus Hiſpanus, Abbas Congregationis Caſinẽſis, in feſto S. Gregorij Magni, ac Pont. Max.
15. R. Stephanus Aretinus, in Dominica V. quæ dicitur de Paſſione.
16. Illuſtriſs. Orator Regis Catholici.
18. Magnificus Orator Excellentiſs. Ducis Florentiæ.
20. Magnificus Orator Heluetiorum Catholicorum.
27. R. Ioan. Fonſeca Hiſpanus, in die Paraſceues.
Apr. 6. R. Epiſcopus Tinninienſis, Orator pro Clero Hunghariæ.
25. Clariſs. Orator Ducis Venetorum.
Mai. 7. R. Taddæus Peruſinus Ordin. Erem. S. Auguſtini, in feſto Aſcenſionis Dominicæ: qui poſtea eiuſdem Ordinis fuit Generalis.
14. R. Epiſcopus ſanctæ Agathæ, in 3. Seſſione.
17. R. Petrus Fauonius Iuſtinopolitanus, in die Pentec.
24. R. P. Fontidonius Hiſpanus, in feſto S. Trinitatis.
26. Illuſtriſs. Orator Chriſtianiſs. Regis Galliarum.
Iun. 4. R. Epiſcopus Famaguſtanus, in 4. Seſſione.
27. Excellen. Orator Illuſtriſ. & Excellen. Ducis Bauariæ.

Iul. 16.

Iul. 16. R. Episcopus Tinniniensis in 5. Sessione.
Aug. 3. R. Procuratores Reuerendiss. Episcopi Basileensis, & Ratisponensis, eodem die habuerunt Orationes.
Sept. 17. R. Episcopus Vigintimiliensis, in 6. sessione.
Octo. 23. R. Episcopus Præmisiensis, Orator Sereniss. Regis Poloniæ.
Nou. 1. R. Franciscus Orantes Hispanus, in festo omnium Sanctorum.

CONCIONVM INDEX.

Omnes istæ Conciones habitæ sunt vulgari, seu patrio sermone; exceptis tribus, nimirum concione Paiuij, Morgati, & Fontidonij.

ANNO M. D. LXI.

Mai. 15. R. Episcopus Veronensis in festo Ascensionis, concionem habuit coram Patribus Synodi.
Iul. 25. R. Episcopus Leriensis, in festo S. Iacobi Apostoli.
Aug. 28. R. Ambrosius Veronensis, Ordinis sancti Augustini, Prior sancti Marci, in festo sancti Augustini.
Nou. 1. R. Sixtus Cremonensis Canonicus Regularis in festo Omnium Sanctorum. Hic etiam aliam habuit Concionem, die 3. Decemb. pro S. Iubilei promulgatione.
23. R. Angelus Venetus, Ordin. Carmelitarum, in Dominica vltima post Pentecosten.

ANNO M. D. LXII.

Ian. 11. R. Archiepiscopus Panormitanus in Dominica infra Oct. Epiph.
20. R. Episcopus Cohimbriensis, in festo S. Sebastiani.
25. R. Archiepiscopus Panormitanus, in Dominica Septuagesimæ.
Feb. 1. R. Episcopus Acciensis, in Dominica Sexagesimæ.
8. R. Eugenius Pisaurensis, Ordin. sancti Augustini, in Dominica Quinquagesimæ. Qui per totum Quadragesimæ tempus in Ecclesia Cathedrali, docte, & ad

& ad ædificationem concionatus eſt.

Mar. 11. R. Archiepiſcopus Panormitanus, in feria quarta poſt quartam Dominicam Quadrageſimæ, qua die legitur Euangelium de cæco nato.

Apr. 12. R. Didacus Paiuius, Dominica ſecunda poſt Paſcha.

19. R. Camillus Papienſis Dominica tertia.

26. R. Aloyſius a Burgo nouo, Dominica quarta.

Maij. 3. R. Antonius Ilcinenſis, Dominica quinta.

10. R. Alexius Fiuizanius Ordin. ſancti Auguſtini, in Dominica infra octauam Aſcenſionis.

31. R. Silueſter Mantuanus Ord. Carmel. in Dominica prima poſt octauam Pentecoſtes, quæ eſt Dominica ſecunda.

Iun. 7. R. Amans Brixienſis in Dominica tertia.

14. R. Petrus Morgatus, in Dominica quarta.

21. R. Aurelius de Scyo, in Dominica quinta.

28. R. Angelus a Petriolo Ordin. min. de obſeruantia, in Dominica ſexta.

Iul. 19. R. Bartholomæus Pergulenſis Ord. min. in Dom. IX. etenim in Domin. VII. & VIII. non ſunt habitæ Conciones, ſicut nec in Dom. XI. XX. XXIIII. XXV.

25. R. Alphonſus Salmeronus Ieſuita, in feſto S. Iacobi, obijt Neap. die 13. Februarij. 1585.

26. R. Simon Florentinus in Dominica decima.

Aug. 5. R. Epiſcopus Veglenſis, in feſto S. Dominici.

9. R. Laurentius Venetus in Dominica XII.

16. R. P. Martyr Vincentinus Ord. Præd. in Dom. XIII.

23. R. Bonifacius Raguſinus Ordin. min. de obſeruan. in Dominica XIIII.

28. R. Epiſcopus Segobricenſis, in feſto S. Aug.

30. R. Lainez Generalis Ieſuitarum in Dominica XV.

Sept. 6. R. M. Antonius de Lugo Ord. min. in Domin. XVI.

13. R. Angelus Venetus Ord. S. Auguſtini, in Dom. XVII.

20. R. Theodorus Mantuanus in Dominica XVIII.

28. R. Stephanus Aretinus in Dominica XIX.

30. R. Petrus Fontidonius in feſto S. Hieronymi.

Oct. 4. R. Archiepiſcopus Panormitanus in feſto S. Franc.

11. R. Aurelius a Corinaldo Ordin. S. Aug. in Dom. XXI.

R. Hier.

18. R. Hier. Pistoriensis Ord. Capucinorũ in Dom. XXII.
25. R. Cherubinus a Cassia Ord. S. Aug. deinde Episc. Telesij, in Dominica XXIII.
Nou.8. R. Vincentius Messanensis Ordin. min. obseruan. in Octaua Sanctorum omnium.
15. R. Antonius de Mondulfo Ord.S.Aug.in Dom.XXVI.
22. R. Francischinus Visdom.Ferrariensis, Ord. min. in Dominica XXVII. & vltima.

ANNO M. D. LXIII.

Mar.28. R. Stephanus Bonucius Ord. seruorum in Dom.Pass.
Apr. 9. R. Anton. Democares Gallus in die Parasceues.
Maij.2. R. Basilius Pisanus Dominicanus in Dominica IIII. post Pasca.
9. R. Alphonsus Salmeronus Iesuita in Dom. V.
16. R. Andreas Mandula Ord. min. in Dom. VI.
20. R. Iacobus a Paida Lusitanus in die Ascens.
27. R. Aegidius Volaterranus Ord.S.Aug. in Dom. VII.
30. R. Ludouicus Ioannes Villeta in die Pentecostes, hac die Missam celebrauit Patriarcha Venetiarũ.
Iun. 6. R. Oron Scipius Hisp. in Dom. Trinitatis.
13. R. Paulus Ferrariẽsis min.obser.in Dom.II.post Pent.
27. R. Desiderius de S. Martino Carmelita.in Dom.IIII.
29. R. Villalpanus Hisp. in die SS.Apost. Petri & Pauli.
Iul. 11. R. Ioan. Bapt. Cremensis in Dom. VI.
15. R. Episcopus Aliphanus in Sess. 7. de ordine habuit Orationem, & Missam celebrauit Episc.Parisiẽsis.
18. Et idẽ Episcopus 18. Iulij habuit concionẽ Hispanice.
Aug. 1. R. Io.Fauentinus Ord.min. in Dom.IX. habuit conc.
5. R. Episc. Lancian. Dominicanus habuit concionem in die S. Dominici.
8. R. Simon Patauus ord.S.Aug.habuit cõc.in Dom.X.
15. R. Steph. Facinus Carmelita habuit concionem in die Assumpt. in Dom. XI.
22. R. And.de S.Bernardo seruita habuit conc.Dom.XII.
29. R. Desiderius Veron. Dominicanus in Dom. XIII.
Sept. 5. R. Ioan. Franciscus Vincentinus Minorum. obseru. habuit concionem in Dom. XIIII.

8. R. Francifchinus Vifdom. Ordin. min. habuit concionem in die Natiuitatis B. Virg.

12. R. qui fupra in Dom. XV. habuit concionem.

19. R. And. Volaterranus ord. S. Aug. hab. conc. Do. XVI.

26. R. Lucretius Afolanus Carmel. hab. cõc. Dom. XVII.

Oct. 3. R. Hieron. Pat. feruita habuit conc. Dom. XVIII.

4. R. Francifchinus Vifdom. ord. min. habuit concionem in die S. Francifci.

10. R. Bonifacius Mantuanus Ord. prædic. habuit concionem in Dominica XIX.

17. R. Ioan. Ant. Bofetus min. obferu. hab. conc. Dom. XX.

24. R. Frãcifchinus Visdom. Ord. min. hab. conc. Do. XXI.

Nou. 1. R. Petrus fumel Hifp. habuit orationem in die omn. Sanct. & Miffam celebrauit Epifcopus Lucerinus.

7. R. Hier. Venetus Carmelita habuit conc. Dom. XXII.

11. R. Epifcopus Atrebatenfis in Seff. 8. de Matrimonio habuit orationem, & Miffam celebrauit R. Epifcopus Triuifanus.

14. R. Alexander Scãdianus Seruita. hab. cõc. Do. XXIII.

21. R. Don Alphonfus Salmeronus Iefuita habuit conc. in die Præfent. B. Virg.

28. R. Francifcus Forerius Dominicanus habuit orationem in Dom. I. Aduen. & hic fuit fecretarius Congregationis Indicis librorum prohibitorũ: hac in Dom. Miffam celebrauit Epifcopus Nemaufiẽfis.

Dec. 3. Miffam celebrauit Epifcopus Sulmonenfis, & die fequenti fuit cõtinuata feffio, & Miffam celebrauit Epifcopus Catinenfium Neapolitanus.

Epifcopus Nazianzenus, & coadiutor Famaguftanus habuit orationem: & Dei gratia impofitus eft finis Sacro Concilio Tridentino.

Hæc de ijs, qui in Concilio Tridentino Orationes, & Conciones habuerũt, ex cathalogo iuffu Cardinalis Seripandi Legati collecto, cui accefferunt qui poft eiufdem Legati obitum orandi, & concionãdi munere in eodem Concilio functi funt: ex quibus, vt dictum eft, poftremam Orationem, in qua fummatim omnia, quæ in eodem Concilio definita funt, quæq; ad pie credendum, & ad bene viuendum pertinent, habuit 4.

 die

die Decembris 1563. Hieronymus Ragazonus Venetus Episcopus Naziãzenus,& coadiutor Famagustanus. Nomina vero, cognomina, patrias, ac dignitates Prælatorũ omniũ, Oratorũ, ac Theologorũ, qui ad hanc Synodum cõuenerunt, videre licet ex Concilio Tridẽtino Venetijs in Officina Ziletti impresso, in quo cathalogus oratorũ, & cocionatorũ desideratur.

Quæ autem in depicto Concilio cernuntur Inscriptiones, duæ sunt: quarum vna ad dextram: altera ad læuam in hanc leguntur verborum formam:

Paulo III. Iulio III. Pio IIII. Pontificibus Lutherani, & alij hæretici damnantur.

Cleri, Populiq. disciplina ad pristinos mores restituitur.

DE DVABVS BIBLIOTHECAE CAMERIS QVAS SECRETIORES VOCANT.

CAMERAE, quas secretiores vocant, in selectiorum codicum vsum concinnatæ infra deambulatorium illud celeberrimum, quod Galariam vulgo appellãt, Bibliothecæ ampliori adnexæ duæ sunt: quarũ fornices stemmatis gentilitijs Sixti V. & Ecclesiæ insignibus, variarũq. rerũ Symbolis, aligerisq. puerulis, idq. genus alijs ornamentis, Inscriptionibusq. varia eiusdẽ Pontificis gesta exprimẽtibus insigniti cernũtur, sicut quæque suo loco infra videre est.

DE SEX INSCRIPTIONIBVS quæ in fornice leguntur.

DE INSCRIPTIONE I.

INSCRIPTIO, quæ primam cameram ingredienti, & fornicem intuenti, primò sese offert, reformationem ad mores, necnon ad ritus Ecclesiæ antiquioris,

quioris, siue ad Ecclesiæ dignitatis sanctiones pertinentes breuiter comprehendit in hanc verborum formulam:

Ecclesiam pristino suo splendori restituit.

DE INSCRIPTIONE II.

Altera, quæ sequitur, Inscriptio grandem pecuniæ summam Sixti V. parsimonia, frugalitateq. pontificia ceterisq. laudabilibus industrijs comparatam, & in Arcem Sancti Angeli repositam patefacit: ad quinque enim decies cẽtena nummum aureorum millia ad hanc vsque diem, Quinto scilicet sui Pontificatus anno omnium admiratione congessit, & tamquam sacrum Ecclesiæ Romanæ peculium dicto in loco sepofuit, ita vero, vt nullo vnquam tempore nisi in quibusdam præscriptis casibus, certaq. desuper seruata forma depromi queant, vt in diplomate ad hanc rem pertinente videre est. Inscriptio legitur hisce verbis:

Ex Bullario Sixti V. Diplom. 33. & in alijs.

Grandem pecuniam in Ecclesiæ ærarium retulit.

DE INSCRIPTIONE III.

Tertia Inscriptio, Typographiam Vaticanam ab eodem Pontifice institutam ad sanctorum Patrum opera restituẽda, catholicamq. disciplinam toto terrarum orbe propagandam præseferre videtur in hanc verborum formam:

Sanctorum Patrum monumenta
typis fideliter excudenda mandauit.

DE INSCRIPTIONE IIII.

Quarta, quæ sequitur, Inscriptio ingentem indicat curã, & vere Pontificiã, quã Sixtus V. toto suscepit conatu pro Biblijs Vulgatæ editionis emendandis, & imprimẽdis iuxta Concilij Tridentini præscriptũ. Qua in re præstanda tot ac tantos die noctuq. perpessus est labores, quantos vnquã verbis explicare nemo posset, vt mihi persuadeo, qui huius generis labores re ipsa videns non semel tamquam oculatus testis obstupui.

Inf. 4.

Vniuersa

Vniuersa enim Biblia, antequam prælo committerentur, ad verbum perlegit, etiamsi quotidie in omnes totius Christiani orbis curas, & grauissimas quidem totus incumberet, & in dies singulos, res sane pias, & heroicas, ac Pontifice dignas produceret. Sacrosanctam igitur paginam perlegit vniuersam, & emendauit, atque ita, vt omnes sacri Codices, iuxta eiusdem Concilij Decretum, cum omnibus suis partibus legantur, prout in Ecclesia Catholica legi consueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur. Nec eo contentus, vniuersa item Biblia sic emendata, & recenter impressa de integro perlegit, vt omnia fideliter recognita in lucem prodirent. Quam rem Inscriptio, quæ infra legitur, apertis hisce verbis breuiter patefacit: *Sess. 4.*

Sacram Paginam ex Concilij Tridentini præscripto, quàm emendatissimam diuulgari mandauit.

DE INSCRIPTIONE V.

Quinta Inscriptio, Lauretani oppidi ex prouincia Piceni, in ciuitatem sublimationem, eiusq. collegiatæ Ecclesiæ in Cathedralem, & Episcopalem Ecclesiam erectionem paucis complectitur verbis: Nam Sixtus V. Anno incarnationis Dominicæ 1585. 16. Kal. Aprilis, anno sui Pontificatus primo, Apostolicæ potestatis plenitudine ad fidei orthodoxæ exaltationem, necnon ad fidelium Christi profectum, huiusmodi fauoribus dictum oppidum cohonestauit, ob sacrum domicilium illud ac toto terrarum orbe celeberrimum, diuinis mysterijs consecratũ, Angelorumq. ministerio illuc translatum, deinde a Christi fidelibus ex omnibus mundi partibus deuotionis, & peregrinationis causa visitatum, ac tot tantisq. miraculis illustratum, in quo beata Maria semper Virgo nata fuit, & ibidem ab Angelo salutata Saluatorem mundi Spiritu sancto concepit. Huic autem Cathedrali, & Episcopali Ecclesiæ, Archipresbyteratu etiam, ceterisq. dignitatibus & emolumentis insignitæ duo scutorum millia pro dote summus Pontifex concessit, ac pro diœcesi ciuitatem Recanatensem (quæ tamen ciuitatis nomen, titulum, & priuilegia *Ex Bullario Sixti V. Diplom. 34.*

uilegia non amisit) Castrum item Ficardi, & sanctæ Mariæ in Cassiano, & Montisluponi, dictorumq. territoria assignauit: Ius vero patronatus ad præsentandum Archipresbyterum, quotiescunque occasio sese offeret, familiæ suæ Perettæ reseruauit, & concessit.

Decreuit interea idem Sixtus, ad maiorem loci amplitudinem, insignioremq. ciuitatis formam, vt ciuitas ipsa Lauretana muris cingeretur, et singula quæque Piceni Communitas domum sibi in ea construeret. Id quod executioni mandatur. Inscriptio autem, quæ infra legitur, huius ciuitatis sublimationem & Ecclesiæ Cathedralis erectionem explicat hisce verbis:

Lauretum mœnibus cinxit, Ciuitatis iure, & Episcopali dignitate donauit.

In quarum item rerum testimonium ad frontispicium dictæ Ecclesiæ Lauretanæ, quæ sequuntur Inscriptiones marmore incisæ in hanc verborum hinc inde leguntur formam:

SIXTVS V. P. MAX. PICENVS
ECCLESIAM HANC EX COLLEGIATA
CATHEDRALEM CONSTITVIT
M.D.LXXXVI. PONT. I.

SIXTVS V. PONT. MAX. PICENVS
LAVRETVM OPPIDVM EPISCOPALI
DIGNITATE ORNATVM
CIVITATIS IVRE DONAVIT
M.D.LXXXVI. PONT. I.

DE INSCRIPTIONE VI.

Sexta, et postrema fornicis Inscriptio breuiter comprehendit accessionē Breuiario Romano factam ex eiusdem Sixti V. præcepto:

præcepto : propria enim ſanctorum aliquot officia instituta ſunt, hoc eſt, ſancti Franciſci de Paula, ſancti Petri Martyris Ord. Prædicatorum, ſancti Antonij de Padua, ſancti Nicolai de Tolentino Ord. Erem. ſancti Auguſtini, et SS. Ianuarij et ſociorum, necnon ſancti Didaci, quem in ſanctorũ numerum retulit, ab omnibus Eccleſiaſticis, ſtatutis diebus recitanda mandauit : Inſcriptio hanc rem aperte docens hæc eſt :

Breuiarium Romanum proprijs ſanctorum aliquot officijs auxit.

DE EMBLEMATIS ET HISTORIIS

necnon Inſcriptionibus, quæ ad parietes Bibliothecæ ſecretioris conſpiciuntur.

EMBLEMA I.

De S. Bonauentura ad Doctoratum ſublimato.

AD PARIETES, & ad cuiuſcunque feneſtræ fornicem ſecretioris Bibliothecæ hinc inde varia Emblemata, variæ hiſtoriæ, variæq. inſcriptiones cernuntur : quorum omnium pars Sixti V. res geſtas, altera vero præcipuorum ſacroſanctæ Eccleſiæ Doctorum tam Græcorum quàm etiam Latinorum inſigniora quædam acta repræſentant. Primam ſecretioris Bibliothecæ cameram ingredienti a tergo introitus actio illa ſeſe offert, qua Sixtus V. Romæ in Baſilica SS. Duodecim Apoſtolorum ſollemni pompa præſentibus Cardinalibus, & alijs Eccleſiæ Prælatis S. Bonauenturam Ordin. Min. Card. & Epiſcopum Alban. in præcipuos & primarios Eccleſię Doctores retulit, atque inibi S. Bonauenturæ Collegiũ inſtituit : ex cuius libris & commentarijs ſacra Theologia

Ex 2. par. Bullarij Sixti V. Conſt. 10.

Theologia publice explicatur. Inſcriptio in hanc legitur verborum formam:

Dum Bonauentura eximios numerabitur inter
Doctores iuſſu maxime Sixte tuo,
Tu quoque Pontifices inter numerabere primos:
Quis ſcit an & maior fama futura tibi?
Tu facis, hic ſcripſit: tua grandia facta manebunt,
Vt Bonauentura grandia ſcripta manent.

Hac in Inſcriptione Blancus Sixtum V. cum ſancto Bonauentura ſtudet conferre per apoſtrophem ad ipſum Pontificem Maximum dicens, Sixtum V. in præcipuos & primarios Pontifices (quod ad geſta eorum pertinet) adſcriptum iri, dum S. Bonauenturam inter præcipuos, & primarios Eccleſiæ Doctores annumerandũ decernit: immo dum amborũ præſtantiã, ſcriptorũ ſcilicet, factorumq. vim ac difficultatem ponderare videtur, Sixti V. maiorem futuram eſſe famam autumat, inquiens hunc facere, ſcripſiſſe illum: quamuis enim illius grandia ſint ſcripta, huius tamen grandia eſſe facta ait, quin & illis maiora innuit, ſi præclara ipſius Pontificis geſta (ijs tamen omiſſis, quæ pertinent ad ſanctitatis rationem, pontificiamq. poteſtatem, qua maior in terris nulla eſt) diligenter ſpectentur. Hæc de Inſcriptione: nunc reliquum eſt, vt ceteras Inſcriptiones ſoluta oratione confectas, necnon Emblemata diſtichis explicata exponamus.

DE SANCTO AMBROSIO
ECCLESIÆ DOCTORE.

AD DEXTRAM primæ cameræ, quam ſecretiorem appellant, ſupra coronam ad fornicem ſanctus Ambroſius Epiſcopus Mediolanenſis Ambroſij ciuis Romani filius tamquam Eccleſiæ Doctor ſcribendi actu cernitur. Infra vero coronam ad parietem repræſentatur actio illa, cũ Theodoſium Imp.

Imp. propter cædem Theſſalonicæ perpetratam, ingreſſu Eccleſiæ prohibuit. Cui cum ille, Dauid quoque Regem adulterum, & homicidam fuiſſe, dixiſſet, reſpondit Ambroſius: Qui ſecutus es errantem, ſequere pœnitentem. Hinc Theodoſius publicam ſibi ab Ambroſio impoſitam pœnitentiam ſubmiſſo animo egit. Sanctus item Ambroſius Maximum, qui Gratianum Imp. occiderat, pœnitentiam agere recuſantem a fidelium communione tamquam legatus amouit. Hic denique Catholicam fidem, & Eccleſiaſticam diſciplinam acerrime defendens multos Arrianos, aliosq. hæreticos ad fidei veritatem conuertit, & clariſſimum Eccleſiæ lumen, malleumq. hæreticorum S. Auguſtinum Ieſu Chriſto peperit. Inſcriptio autem, quæ infra legitur, hiſtoriam Theodoſij Imperatoris ſuperius enarratam complectitur hiſce verbis:

S. Ambroſius Theodoſium Imp. propter cædem Theſſalonicæ factam Eccleſiæ limine prohibuit.

EMBLEMA II.

De Paludum pontinarum exſiccatione.

AD EANDEM cameræ partem ſupra feneſtræ primæ coronam, ſiccatio paludum Pontinarum illa, præclarum ſcilicet opus vndequaque laudandum, repræſentatur, hoc eſt, ingens planities, iuxta quam videre eſt Tarracinæ portum, & oppidum ipſum in paludes pronum ſupra mare in edito aſperrimoq. loco ſitum. De paludibus hiſce, ex quibus longitudine ad viginti, latitudine vero ad ſeptem milliaria factus eſt Ager, nihil eſt quòd verba hoc loco faciam: de ijs enim ſatis a me dictum eſſe reor, in Emblemate III. de Annona Vrbi, & Italiæ ſubminiſtrata. Inſcriptio, quæ ad Emblema, de quo hic agitur, pertinet, infra coronam ad feneſtræ fornicem in hanc legitur verborum formam: Pag. 12.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Pontinas Sixtus potuit ſiccare paludes,
Fontibus vt potuit ſicca rigare loca.

Eleganter, & ingenioſe quidem hoc diſticho Blancus, inſcriptionis auctor, paludum Pontinarum ſiccationem, aliorumq. locorum irrigationem per illam verborum antitheſim mira carminis facilitate, & felicitate comprehendit, ac ſi dicere voluiſſet, Sixtum V. eadem prouidentia, & prudentia, ac pietate, animiq. ingenuitate ac magnificentia, Pontificiaq. liberalitate paludes, exſiccare potuiſſe: quibus virtutibus ſane omnibus Quirinalem, & Exquilinum colles, ceteraq. loca, aquæ natura reluctante, rigauit, quin ampliſſimis ditauit fontibus. Vtrumque enim, ſiccatio ſcilicet & rigatio, prouidentiam, & prudentiam, ac pietatem, animi ingenuitatem, ac magnificentiam, Pontificiamq. denique liberalitatem præſeferre cernitur. De paludibus autem exſiccatis, & collibus irrigatis Emblema nuper citatum videre eſt. De hac itē re ingenioſum Epigramma iudicatum eſt illud, quod in aula ſancti Ioannis in Laterano ab eodem Blanco editum in hanc verborum legitur formam:

Emblema 7. pag. 24.

Cynthius vt Sixtum vidit ſiccare paludes
Pallenti tales miſit ab ore ſonos:
Sol ſuus eſt terris: quid ego mea lumina fundam?
Nam mihi nec licuit quod tibi Sixte licet.

Hoc Epigrammate luſu poetico Blancus, Solem ipſum ab altero ſole, ideſt Sixto V. ſuperatum fuiſſe ingenioſe commentatus eſt, dicens, peculiarem in terris eſſe ſolem, qui ſiccare illud potuit, quod ſibi non licuiſſe fatetur.

DE S. HIERONYMO ET S. THOMA ECCLESIÆ DOCTORIBVS.

INTER primam & ſecundam feneſtram S. Hieronymus, & S. Thomas Eccleſiæ Doctores ad cameræ fornicem depicti conſpiciuntur: infra vero coronam ad parietem nonnulla notatu digna, & ad ſtudiorū rationē pertinentia repræſentātur.

DE S. HIERONYMO.

EX ALTERA huius interfeneſtrij parte ſanctus Hieronymus repræſentatur, quando iuuenilem agens ætatem, prophanorum lectionibus nimirum addictus morbo, ac verberibus miniſterio angelico fuit cruciatus. Hieronymus enim, vt ipſe fatetur, lecturus Tullium, ieiunabat: poſt noctium crebras vigilias, poſt lacrymas, quas ſibi præteritorum recordatio peccatorum ex imis viſceribus eruebat, Plautum ſumebat in manus: ſi quando in ſemetipſum reuerſus Prophetas legere cœpiſſet, ſermo tamquam incultus ſibi horrebat: & quia cæcis oculis lumen non videbat, non oculorum putabat culpam eſſe, ſed ſolis. Hinc, Deo iubente, in tam grauem incidit febrem, vt moribundus videretur, cum ſubito raptus in ſpiritu, ad tribunal iudicis pertrahitur, & interrogatus de conditione, Chriſtianum ſe eſſe reſpondit. Et ille, qui præſidebat, Mentiris, ait, Ciceronianus es, non Chriſtianus: verberandumq. ipſum tradidit, deinde eorum, qui aſtabant, precibus, veniam adoleſcentiæ, erroriq. locum pœnitentiæ tribuens, eundem verberibus cæſum, ac de prophanis codicibus tempus in poſterum non legendis deierantem dimiſit. *Epiſt. 22. ad Euſtochiū. to. 1.*

Hæc ex S. Hieronymi epiſtola ad Euſtochium de cuſtodia virginitatis, & fere ad verbum. Quæ omnia hiſce præſcriptis verbis affirmat dicens: Nec vero ſopor ille fuerat, aut vana ſomnia, quibus ſæpe deludimur: teſtis eſt tribunal illud, ante quod iacui: teſtis, iudicium triſte, quod timui: ita mihi nunquam contingat in talem incidere quæſtionem. Liuentes fateor habuiſſe ſcapulas, plagas ſenſiſſe poſt ſomnum, & tanto dehinc ſtudio diuina legiſſe, quanto non ante mortalia. Hæc Hieronymus ad verbum. Inſcriptio hanc hiſtoriam breuiter complectens in hanc legitur verborum formam: *Epiſt. 22 to. 1.*

S. Hieronymus ab Angelo per ſomnum verberibus cæſus a Ciceroniana lectione deterretur.

DE S. THOMA AQVINATE.

EX ALTERA eiuſdem interfeneſtrij parte Sanctus Thomas, Doctor Angelicus ſupra cameræ coronam ſiniſtra manu Eccleſiam geſtans, dextra vero, qua ſcripſit, magnum luminis ſplendorem in eam ipſam Eccleſiam immittens cernitur, ea fortaſſe ratione, qua ſplendidiſſimum Eccleſiæ lumen eſſe creditur ob ſuam ipſius Angelicam doctrinam, qua vniuerſum Chriſtianum orbem illuſtrauit. Hic enim in omni ſcientiarum genere optime verſatus doctiſſima edidit ſcripta & permulta quidem, vt omnes norunt: ſcribendi autem, resq. difficiles explicandi facilitate adeo excelluit, vt hanc ob cauſam Doctoris Angelici nomen non immerito ſit adeptus. Hinc Neapoli cum ad imaginem Crucifixi vehementius oraret (numquam enim lectioni, aut ſcriptioni abſque præuià oratione operam dedit) hanc vocem audiuit: *Bene ſcripſiſti de me Thoma*, ſicut quæ infra legitur, docet Inſcriptio:

Sancti Thomæ de Chriſto ſcripta a Chriſto crucifixo probantur.

EMBLEMA III.

De vnione Chriſtianæ Reipublicæ a Sixto V. Pont. Max. conſeruata.

AD EANDEM cameræ dextram ſupra feneſtræ ſecundæ coronam Chriſtianorum Principum concordia a pictore repræſentatur per varias animalium ſpecies, adumbrata. Leo enim intra Nauim, ſeu Cymbam ſtare conſpicitur ſupra mare, hinc inde ad littus varijs animalibus conſiſtentibus. Nauis, ſiue Cymba Eccleſiã, Leo Sixtum Quintum repræſentat: & eſt ad ipſius ſtemmata gentilitia alluſio manifeſta.

Variæ illæ animaliũ ſpecies hinc inde conſiſtentes non niſi Chriſtianæ Reipublicæ Principes, Imperatorẽ ſcilicet, Reges, ac Duces, eorundemq. inſignia, ſiue commẽtitia quædam ad aliquid

aliquid innuendum præseferunt. Quod quidem Emblema curam Sixti V. non modicam indicat pro Christianorum Principum pace ineunda, & concordia conseruanda, sicut ex duabus præsertim Legationibus Poloniæ, & Galliæ late patet. Qua in re præstanda idem Pontifex mirificam prudentiam, ac sapientiam cunctis in rebus conficiundis declaratam patefecit: selectissimos enim Patres ad legationes tanti ponderis obeundas, delegatosq. Præsules Viros ingenio, solertia, eruditione, atque vsu rerum præstantes elegit. Nam pro Regni Poloniæ pace ac trãquillitate, Sigismundo III. Rege, Hippolytũ Aldobrandinum Florentinũ, S. R.E. Cardinalem, & summum Pœnitẽtiarium, Legatũ a latere in Sarmatiã misit: Præsules autẽ fuerunt Laurentius Blanchettus Bononiensis, Rotæ auditor. Ioannes Tolosanus Collensis, vtriusque signaturæ referendarius. Andreas Grandius Romanus, signaturæ iustitiæ referendarius. Michael Mercatus Miniatensis Protonotarius Apostolicus, & Sanctissimi D. N. Sixti V. familiaris. *Anno Domini. 1588. Mẽse Maio.*

Ad totius Christianæ Reipublicæ tranquillitatem, fidei Catholicæ, ac nobilissimi Regni Franciæ conseruationem, Henrico III. Rege interfecto, Henricum Cardinalem Caetanum Romanum, & S. R. E. Camerariũ, Legatum item a latere in Galliã misit: cuius Præsules alijq. viri sunt hi: Camillus Caetanus Patriarcha Alexandrinus, & Legati frater. Dominicus Grimaldus Genuensis, Archiepiscopus Auenionensis. Alexander Canisianus Florentinus, Archiepiscopus Aquæ sextiensis. Philippus Sega Bononiensis, Episcopus Placentinus. Marcus Antonius Mocenicus Episcopus Cenetensis, F. Frãciscus Panicarola Mediolanẽsis, Episcopus Astensis. Laurẽtius Blanchettus Bononiensis, Rotæ auditor. Ioan. Antonius Caracciolus Neapolitanus, & Guillelmus Blancus Albiensis, Natione Gallus, Protonotarij Apostolici, & intimi Sanctissimi D. N. Sixti V. Cubicularij. Hieronymus Comes de Porcia Protonotarius Apostolicus. Robertus Bellarminus ex Societate Iesu Theologus insignis.. Inscriptio ad vnionem pertinens hæc est: *Anno Domini. 1589. Mense Septemb.*

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Mutua disiuncti coeunt in fœdera Reges,
Et Sixti auspicijs Pax stabilita viget.

DE

DE S. IOAN. CHRYSOSTOMO ET DE S. CYRILLO.

DE SANCTO IOANNE CHRYSOSTOMO.

AD HANC eandem Cameræ partem, atque item ſupra coronam S. Ioan. Chryſoſtomus, & S. Cyrillus depicti cernuntur. In altera interfeneſtrij parte cernitur Sancti Ioannis Antiocheni cognomento Chryſoſtomi ob aureum eloquentiæ flumen hiſtoria: qui cum eſſet Epiſcopus Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ, prauos mores, nobiliorumq. hominum viuendi licentiam obiurgans, & ad Chalcedonenſem conuentum non legitime ab Epiſcopis aliquot coactum ire recuſans, in exilium, Eudoxia in primis nitente, eijcitur: ſed paucis poſt diebus ob id ſeditione populi facta, quin admirabili ciuitatis plauſu ab exilio reuocatur: verum paſtorali munere fungi non deſiſtens, ob peſſimorum hominum conſpirationem iterum exulare cogitur, bonis omnibus reclamantibus, & hoc factum lugentibus. Concilio autem Romæ habito, Innocentij primi Pont. Max. decreto tandem reſtituitur: qui cum per Armeniam duceretur, S. Baſiliſcus martyr, in cuius templo antea orauerat, noctu ſic eum affatus eſt: Ioannes frater, craſtinus dies nos loco coniunget. Quare poſtridie, ſumpto Euchariſtiæ ſacramento, ex hac luce deceſſit: in cuius obitu, ingens Conſtantinopoli cecidit grando, & quarto poſt die Auguſta vitam cum morte commutauit. Inſcriptio autē, quæ infra legitur, ſancti Ioannis Chryſoſtomi exilium, præuiſamq. mortem comprehendit in hanc verborū formam:

S. Ioan. Chryſoſtomus bis in exilium pulſus, tandem a S. Baſiliſco martyre per ſomnium admonitus in Domino requieuit.

IN ALTERA interfeneſtrij parte S. Cyrillus cónſpicitur dum philoſophum rationibus conuictum, atque humi proſtratum proterit, & conculcat, vt Inſcriptio ipſa hunc in modum docet:

S. Cyrillus deuictum philoſophum proterit, & conculcat.

DE SANCTO HIERONYMO, ET S. IOAN. DAMASCENO.

DE SANCTO HIERONYMO.

AD TERTIAM cameræ feneſtram, ſupra coronam, Templum S. Hieronymi Illyricorum Sixti V. impenſis a fundamentis extructum repræſentatur: cui etiam Eccleſiæ, Illyricorum Nationi hoſpitium, ſiue xenodochium deſtinatum, extat adnexum. Vetuſta autem Aedicula (cuius erat Titularis F. Felix Cardinalis Montaltus, nūc Sixtus V. Pont. Max.) ſolo æquata in ampliorem poſtea, inſignioremq. formam redacta eſt. Quam rem Inſcriptio in huius Templi frontiſpicio lapide inciſa explicat hiſce verbis:

Supra feneſtram:

SANCTO HIERONYMO DICATVM.

Infra:

SIXTVS V. P. M. ORD. MIN.
TEMPLVM A FVNDAMENTIS EREXIT
PONT. SVI ANNO IIII.
SAL. M. D. LXXXVIII.

In interioris Eccleſiæ frontiſpicio:

Sixte opus hoc, munusq. tuum eſt, tibi plaudit ab aſtris
Illyricus toto notus in orbe ſenex.

Blancus autem huiuſce operis pietatem inſignem perpendens ait, domū Sixto V. in cælis a Deo parari, dum ipſe Sixtus

Sancto

Sancto Hieronymo Templum in terris struit, vt Inscriptio, quæ infra legitur, aperte docet hunc in modum:

Dum tibi Templa locat supplex, Hieronyme, Sixtus,
Huic parat in cælis aurea tecta Deus.

CÆLVM hoc loco Inscriptionis Auctor aurea appellat tecta more poetico, alludens ad colorem stellarum, quæ aureo colori quodam modo comparantur. Vel dixit: aurea tecta, vt per aurum, quod omnibus metallis est pretiosius, locum illum, in quo iustorum animæ perpetua beatitudine perfruuntur, more humano indicet pretiosum, & electis plenū, qui instar auri in fornace probati sunt. *Sap. 3.*

DE S. IOAN. DAMASCENO.

AD EANDEM Cameræ partem postremo loco supra coronā in fornice ipso cernitur S. Ioannes Damascenus: infra vero historia de manu eius abscisa repræsentatur. Damascenus enim cum a consilijs Saracenorum Ducis esset, scripsit libellos epistolares ad familiares suos pro venerandarum imaginum honore docte ac sapienter demonstrans necessariam diuinarum effigierum esse adorationem contra Leonem Isauricum Imperatorem, qui leonem rapientem, ac rugientem agebat, dum sacras imagines exurendas, ipsarumq. cultores interficiendos curabat. Quare Isauricus pietatem Damasceni ægre ferens, suamq. impietatem tueri cupiens, characterem Damasceni in scribendo, eiusdemq. stylum in dictando a notarijs imitari studuit: deinde characterum Damasceni imitatione litteras, mentito Damasceni nomine, ad se missas de falsa ciuitatis Saracenorum proditione pollicenda effingendas dolose curauit: easq. ad Barbarum illum Damasci Principem misit, alteris item ad eum missis, rem effictam, & fraudulenter inuentam pro vera exponens Leo hac in re non leonem aperte irascentem, sed draconem occulte insidiantem imitatus fuit. Quare Barbarus huic impiæ falsitati fide præstita, dextram Ioanni Damasceno abscindi præcepit. Damascenus

Ioan. Patriarcha Hierosolymitanus in vita Damasceni.

ſcenus autem vbi primum abſectam ſibi manum vidit, ſuum ingreſſus eſt cubiculum: in quo adimaginem Genitricis Dei prouolutus inter preces, ac lacrymas ſomno correptus fuit: experrectus autem dextram amputatam diuinitus ſibi reſtitutam, lineola tamen amputationis quadam inſignitam reperit. Hæc ex Ioanne Patriarcha Hieroſolymitano. Quare infra leguntur hæc verba: *In vita Ioan. Damaſceni.*

Sancto Damaſceno falſe accuſato, abſciſa a Principe manus, diuinitus reſtituitur.

Hæc de dextra primæ cameræ parte: nunc reliquum eſt vt ad læuam accedamus.

DE S. GREGORIO MAGNO PONTIFICE, ET ECCLESIÆ DOCTORE.

AD LAEVAM primæ cameræ, primo loco S. Gregorius Magnus Pont. Max. ſupra coronam in ipſo fornice depictus conſpicitur: infra vero de eiuſdem Moralium inuentione miraculum repræſentatur. Tagio enim Cæſarauguſtanus Epiſcopus, vt exordium ab ouo, ſicut adagio fertur, prætercam, ab Hiſpaniæ Rege Romam ad Pontificem miſſus pro dictis Moralibus in Apoſtolicæ ſedis archiuo conquirendis, cum negotium differri cerneret, impetrauit vt ſibi in Eccleſia S. Petri per ſummũ Pontificem pernoctare ſemel liceret. Quare ea in Baſilica Epiſcopus ipſe dum intempeſta nocte orationi vacabat, ecce ſacras ædes immenſo lumine diuinitus completas, ingentemq. ſummorum Pontificum, necnon Epiſcoporum cœtum luſtrationem ſeu ſupplicationem inſignem repræſentantem, & ad Altare ſancti Petri adeuntem, eiq. honorem præſtantem: in quo ſanctorum virorum cœtu erat beatus Gregorius, qui Epiſcopum Tagionem allocutus, ſuos libros Morales in recondito quodam ſcrinio ſub Altari aſſeruatos, vltro

 citroq.

citroq. habito ſermone, oſtendit. Quare Inſcriptio huiuſmodi inuentionem complectitur hunc in modum:

S. Gregorij Moralia a Tagione Epiſcopo Cæſarauguſtano in Eccleſia S. Petri diuinitus reperiuntur.

EMBLEMA I.

De aquis ad Centumcellas adductis.

AD LAEVAM item primæ cameræ, quam ſecretiorem dicunt, Ciuitas vetus (ſic præſens in tempus vocitatur, olim Centū cellæ) Arx ſcilicet munitiſſima Mari mediterraneo adiacēs, eiusq. Portus repræſentātur. Hic autē locus nomē ſumpſit a ciuitate illa, olim a Saracenis diruta, quā multi Centumcellas, ob centum cellas ab Hadriano Imperatore pro cauſis dicendis ibi conſtructas vocitarunt: alij vero eūdem locum ΠΥΓΓΟΥΣ nominarunt: & Cincellū etiā hodie appellant. Hæc loca ob aquas dulces, quæ ibi ob miram earundē inopiam deſiderabantur, & a Sixto V. per longos aquæductus abundantiſſime illuc adductæ fuerunt, ſupra feneſtræ primæ coronam repræſentantur. Infra vero Inſcriptio legitur hiſce verbis:

Vrbs vicina mari medijs ſitiebat in vndis,
Nunc dulces Sixti munere potat aquas.

Mirum profecto eſt, quanta carminis facilitate, Latinæq. linguæ puritate ingenij ſui acumen patefaciat Blancus. Hic enim priori verſu aquarum inopiam, poſteriore copiam venuſte & artificioſe quidem comprehendit, vbique tamen ingenij ſui dulcem, eandemq. copioſam venam, atque vberrimum doctrinæ fontem aperit, alludens, ni fallor, ad illam Tantali fabulam: quem fabulantur poetæ in ſui ſceleris vindictam ad inferos detruſum perpetua fame & ſiti torqueri, Eridani fluuij aquis ori, & pomis capiti eius imminētibus, ſed captationē fugientibus. Id quod Horatius in lib. ſerm. aperte docuit,

docuit, & in auaros perpulchre transtulisse visus est, dicens : *Horat.lib. 1.Serm.1. Sat.1.*

Tantalus a labris sitiens fugientia captat
Flumina. Quid rides? mutato nomine de te
Fabula narratur. ——————— Ouidius item : *Ouid. in Eleg.*
Quærit aquas in aquis, & poma fugientia captat
Tantalus: hoc illi garrula lingua dedit.

Quare Inscriptionis Auctor, ad locutionē Horatianam & Ouidianam alludens, ex primo versu, ait Vrbem illā maritimā aquis salsis affluentem, dulcibus vero carentem, in medijs fere aquis olim sitijsse: nunc vero Pontificis munere, hoc est, munificentia Sixtiana nunquam satis laudata, dulces potare aquas. Quam rem mira carminis facilitate, & felicitate, vt solet omnia, paucis verbis festiue complexus est.

De hac item re Blancus aliud edidit Epigramma, quod in aula sancti Ioannis in Laterano legitur hisce verbis:

Vndæ sunt liquidæ, solidum sed marmor habetur:
Marmor vi trahitur, sponte sed vnda fluit.
Quid mirum est igitur ducat si fornice riuos,
Quando etiam Sixtus marmora vasta trahit?

Inscriptionis Auctor hisce versibus non solum in aquis ad Centumcellas, & ad Vrbem adductis, verū etiam in ædificijs construendis difficultatē, ac duplicem Sixti V. laudem comprehendit, aquis & ingentibus quidem saxis inter se collatis. Hæc hactenus, vt alia persequamur.

DE SANCTO AVGVSTINO ECCLESIÆ DOCTORE.

AD EANDEM cameræ partem in ipso fornice Sanctus Pater Augustinus Ecclesiæ Doctor, malleus hæreticorum, & Episcopus Hypponensis Pontificalibus vestibus & cucullo nigro indutus cernitur: infra vero coronam actio illa repræsentatur, cum in Centumcellarum, vel Ostiæ Ciuitatis portu, in ipso scilicet maris, fluminisq. confinio puerulum nucis putamine aquam e mari haurientem inuenit, & ab huiusmodi incœpto desistendum esse dixit: cui puerulus respondit, illud fore sibi facilius, quàm eidem Augustino secretissimam, & ab

ingenij humani perſpicacitate alienam ſacratiſſimæ diuinarum perſonarum Trinitatis, & Eſſentiæ vnitatis inquiſitionem, atque inueſtigationem eſſe affirmauit; vt Inſcriptio, quæ infra legitur, hiſce docet verbis:

Puerulus nucis putamine aquam e mari hauriens S. Auguſtinum a Sanctiſsima Trinitatis indagatione dehortatur.

DE S. THOMA AQVINATE, ET SANCTO BONAVENTVRA ECCLESIÆ DOCTORIBVS.

AD EANDEM Cameræ, eiuſdemq. interfeneſtrij partem, S. Bonauentura Balneoregienſis, Cardinalis, & Epiſcopus Albanenſis, necnon eximius Eccleſiæ Doctor ſupra coronam in ipſo fornice depictus cernitur: infra vero actio illa repræſentatur, qua S. Thomas Aquinas, Eccleſiæ item Doctor eundem Bonauenturam adiuit ſalutandi gratia, eumq. vitam Sancti Franciſci ſcribentem reperiens idem Beatus Thomas Sanctum adhuc viuentem appellauit, dicens: Sinamus Sanctum pro Sancto laborare, vt aperte docet Inſcriptio, quæ infra legitur hiſce verbis:

Sanctus Thomas Sanctum Bonauenturam pro Sancto Franciſco laborare ſinit.

EMBLEMA II.

De quinque decies centenis nummum aureorum millibus in Arcem Sancti Angeli repoſitis.

AD ALTERAM eiuſdem partis Cameræ feneſtram ſupra coronam ærarium Pontificium repræſentatur per arcam quandam ſeris occluſam, & Leonem deſuper

desuper iacentem, atque Ecclesiæ claues gestantem, necnon per Angelum tenẽtem in sublimi Tiaram Pontificiam, quam Regnum Mundi appellant; hinc inde imaginibus, vel symbolis humi consistentibus; quæ Christianos Principes Ecclesiæ Sanctæ Romanæ, Catholicæ scilicet fidei operam laturos, vt superius dictum est, repræsentant: Angelo item ad partem alteram clauem, & ensem gestante. Infra vero Inscriptio in hanc legitur verborum formam:

Quæ fuit a parco congesta pecunia Sixto,
Turcæ erit exitium, præsidiumq; Petri.

Duo in omnibus humanis actibus potissimum inspici debent, modus scilicet agendi, & finis actæ rei: quæ quidem in præclarissima Sixti actione erudite obseruat Blancus: priore siquidem versu modum colligẽdæ pecuniæ, posteriore vsum, & finem collectæ venuste comprehendit: sicut enim Princeps, qui ad pecuniæ collectionem animum adijcit non tyrannica vi, aut alijs modis illegitimis, sed honesta & legitima via, qualis est parsimonia, quæ a sapientibus olim magnum vectigal dicta est, conficere debet, ita Sixtus, qui omnia recte peragit, incredibili parsimonia intra paucos dies tantam pecuniæ vim, quantam nullus antea Pontificum, confecit. Quod priore, vt diximus, versu denotat Blancus, dum eum parcum appellat epitetho non ocioso, quasi dicat, Sixtum V. ex parsimonia sua pecuniam congessisse: idq. clarius expressit Inscriptionis Auctor in eucharistico suo Carmine dicens:

In tua congestos retulisti araria nummos,
Quos efferre potest non nisi causa grauis:
Nec tibi thesauros vis vlla tyrannica fecit,
Sola manus tantas parca parauit opes.

Vsus autem collectæ pecuniæ, vt etiam tradidimus, accurate considerari debet, vt non ad fouendam auaritiã malorum omniũ radicem, non ad prodigalitatem, non ad voluptates, & mollities, aliosve execrandos vsus, sed ad necessarios, honestos, & laudatos comparetur. Vsus autem publicæ pecuniæ (quod in suo ea de re Diplomate præsensit Sixtus V.) est præsidium & ornamentum Reipublicæ; exitium, & interitus *Ex Bullario Sixti V. Constit. 33. par. 1. Et par. 2. const. 13.*

hostium,

hostium, quandò pecunia a veteribus belli neruus appellatur. Vsum igitur explicat Blancus dum ait:

Turcæ erit exitium, præsidiumq. Petri,

Hoc est, Romanæ, & Apostolicæ sedis. Huc spectat eiusdem Blanci locus in Eucharistico suo dicens:

Turca rues: tantos Arx alia seruat in vsus:
Quas summus Princeps accumulauit opes:
Quosq. sibi belli neruos confecit abunde;
Vertet thesauros in caput ille tuum.
Infelix tu Turca rues hoc nomine, Felix,
Quòd tu felici sub Duce Turca rues.

Et vt locum Blanci obiter illustrem, sciendum hanc ingentem pecuniam a Sixto V. collectam repositam esse in mole Aelij Hadriani, quam hodie Castellum S. Angeli dicimus, ob eamq. causam Arcem æliam is appellat ab Aelio Hadriano Imp. qui eam extruxit. Hanc item rem Blancus decantauit Epigrammate alio, quod in aula Sancti Ioannis in Laterano legitur hisce verbis:

Aurum lege sua Plato quondam exegit ab Vrbe;
Lege sua id Sixtus condit in arce Pater.
Scilicet aurum esse excidium Plato censuit Vrbis;
Vrbis præsidium Sixtus id esse probat.

Qui autem plura ad id spectantia & scitu digna noscere cupit, ad dictum Diploma, seu ad alteram huius generis Inscriptionem superius declaratam confugiat. *Pagina 228.*

DE S. GREGORIO NAZIANZENO, ET SANCTO ATHANASIO ECCLESIÆ DOCTORIBVS.

IN ALTERO eiusdem læuæ interfenestrio Sanctus Gregorius Nazianzenus, & S. Athanasius Ecclesiæ Doctores supra cameræ coronam depicti cernuntur: infra vero eorundem actiones duæ præcipuæ conspiciuntur.

Ex altera parte Sanctus Gregorius Nazianzenus, qui ob singularem diuinarum litterarũ scientiam, Theologi nomen

conse-

consequutus est, primum Sasimorum, deinde Nazianzi Episcopus, repræsentatur. Postremo autem Constantinopolim ad eam regendam Ecclesiam cum fuisset accersitus, eam ciuitatem hæresum purgatā erroribus ad Catholicam fidem reduxit. Quā ob rem, cum prauorum hominum odium sibi parasset, ob idq. magna inter Episcopos facta fuisset seditio, spōte abdicans se Episcopatū, illud Prophetæ dictum vsurpauit dicens: Si propter me commota est hæc tempestas, deijcite me in mare, vt vos iactari desinatis. Hinc Nazianzum rediit. Inscriptio autem, quæ infra legitur, hanc rem aperte hisce indicat verbis:

S. Gregorius Nazianzenus ob commotam inter Episcopos seditionem Constantinopolitano Episcopatu sponte se abdicauit.

In altera interfenestrij parte Sanctus Athanasius Episcopus Alexandrinus, & Ecclesiæ Doctor cernitur, qui multas Arianorum insidias perpessus est: quarum vna, cum de magica arte falso fuerit accusatus, & diuina ope liberatus, per demortui manum, quæ hic conspicitur, in locum iudicij delata, repræsentatur, & per Inscriptionem, quæ infra legitur, aperte indicatur hisce verbis:

S. Athanasius de maleficio iniuste accusatus Dei beneficio iuste liberatur.

EMBLEMA III.

De Scala sancta a Sixto Quinto in splendidiorem locum translata.

AD TERTIAM eiusdem læuæ Cameræ fenestram supra coronam celeberrima illa Scala sancta pretioso, salutariq. Christi sanguine conspersa in nobiliorem, commodioremq. locum translata, sacrarumq. historiarum picturis, alijsq. ornamētis ad deuotionem, medita-

meditationemq. excitantibus mirifice insignita, necnon Palatij & Basilicæ Lateranensis frontispicia splendidissima repræsentantur: cuius rei translationem insignem duobus hisce versibus comprehendit Blancus:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Scalas innocuo conspersas sanguine Christi
Constituit Sixtus splendidiore loco.

Hæc Inscriptio adeo facilis est, & clara, vt expositione non indigeat. Hanc eandem translationem decantauit Blancus argutiori quidem Disticho, quod in Palatio ad Thermas legitur hisce verbis:

Quot transfert sacro perfusos sanguine Christi,
Tot sibi constituit Sixtus ad astra gradus.

Hoc est, tot gradus in cælum ascendendi sibi parat Sixtus, quot sunt Scalæ sanctæ gradus pretioso Christi sanguine perfusi, & ab eodem Sixto translati.

DE SANCTO BASILIO MAGNO ECCLESIÆ DOCTORE.

AD HVIVS læuæ angulum supra coronam S. Basilius ob omnium doctrinarum, sanctæq. vitæ excellentiam cognomento Magnus, necnon Episcopus, & Ecclesiæ Doctor depictus cernitur: infra vero repræsentatur actio illa, qua Valens Imp. pro tribunali sedens eum in exilium eijcere conatur. Basilius enim Dei Filium Patri consubstantialem contra Valentem Imp. hæreticum defendens, huius iras expertus est. Fuit tamen eiusdem Filij Dei ope ab ijs liberatus: cum enim Valens impiæ sententiæ vacaret, subsellium, in quo Valens scripturus erat decretum de eijciẽdo e ciuitate Basilio, fractũ fuit: tribusq. ab eo calamis adhibitis ad scribendam exilij legem, nullus eorum reddidit atramentum: cumq. in proposito scribendi impium decretum persisteret, ipsius dextera dissolutis neruis tota contremuit. His commotus Valens chartam

tam vtraque manu conſcidit. Hinc Auctor Inſcriptionis per luſum quendam paronomaſticum ſatis venuſtum, hunc in modum hiſtoriam breuibus enarrat verbis:

S. Baſilium miraculis prapotentem in exilium eijcere
Imperator Valens non valuit.

EMBLEMA IIII.

De Canonizatione S. Didaci Complutenſis ex ord. Sancti Franciſci.

AD POSTREMVM primæ Cameræ, quam ſecretiorem dicunt, parietem e regione introitus Canonizatio Sancti Didaci Complutenſis ordinis S. Franciſci luculentiſſime per pictores repræſentatur: quam Sixtus V. Pont. Max. admiranda pietate, ſollemni ritu, frequentiſſimo cleri, populiq. conuentu in Baſilica S. Petri celebrauit VI. Nonas Iul. Anno Dom. M. D. LXXXVIII. pietate florẽtiſſimo Hiſpaniarum Rege Catholico Philippo II. poſtulante. Quare Blancus huius Sancti Canonizationẽ eleganti celebrans hexaſticho, quod infra legitur, ait Sixtum V. manum ſuã inuictam, qua homines facinoroſos, & præſertim prædones hinc inde fuſos ab Italia expulit, in cælum ſuſtuliſſe pro Didaco Cœlitibus, vel ſanctis ciuibus adſcribendo, eiusq. feſto die inſtituendo: eundemq. Pontificem ob ſua ipſius geſta & præclara quidem, ſolum & polum, hoc eſt cælum & terram iam ſibi demeruiſſe, perbelle cõcludit. Inſcriptio legitur in hanc verborum formam:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Poſtquam Italis fuſos prædones expulit oris,
Suſtulit inuictas Sixtus ad aſtra manus.
Et Didacum æthereis adſcripſit ciuibus, illi
Thura dedit, feſtos inſtituitq. dies.
Sic tu Sixte tibi potuiſti ingentibus actis
Demeruiſſe ſolum, demeruiſſe polum.

Perpulchra est profecto atque adeo facilis, festiuaq. huius Inscriptionis conclusio non solum ob eiusdem verbi repetitionem, verum etiam ob illam soli & poli paronomasiam, concursionemq. syllabarum satis hoc loco iucundam, qua summa Sixti V. laus concluditur ex Italia sicarijs & facinorosis hominibus liberata, Canonizationeq. sancti Didaci celebrata. De huius sancti Canonizatione, ac vita Petrus Galesinius Protonotarius Apostolicus, & Franciscus Peña Auditor Rotæ conscripserunt. Franciscus autem Auantius Venetus, bonarum artium studiosus, vtramque editionem ex Latina lingua in Italicam emendatiorem feliciter transtulit.

DE ALTERA BIBLIOTHECAE CAMERA,

quam secretiorem appellant.

EMBLEMA I.

De Obelisci Vaticani translatione.

AD ALTERIVS Cameræ introitum a tergo supra portam, translatio Obelisci Vaticani erectio, ac locatio, hoc est, trabes ferro connexæ, funibusq. inuicem compactæ, scalæ, rudentes, subductuarij funes, necnon alia id genus instrumenta ad tantam molem transferendam, erigendam, locandamq. necessaria, equi item vehicularij non pauci, hominesq. permulti huic rei agendæ incumbentes per pictores repræsentantur: atque ita, vt ex pictura ipsa quiuis facile dignoscat, quanta rei fuerit magnitudo, humaniq. ingenij ad tantam rem præstandam excellentia. Id quod Dominicus Fontana Comes Palatinus, & Eques aureatus, necnon Sixti Quinti Architectus ex Pago Milì Agri Nouocomensis, qui Romæ quattuor Obeliscos transtulit, erexit, & locauit, typis,

pis, seu formis æneis, & Italico idiomate fusius & expressius in suo de ædificijs Sixtianis libro ob oculos ponit.

Blancus autem, qui res Sixti Quinti immortalitate dignissimi perpendit, hac Obelisci trãslatione miram eiusdem Pontificis præstantiam ingeniose decantat hunc in modum:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Saxa agit Amphion, Thebana vt mœnia condat:
Sixtus & immensæ pondera molis agit.
Saxa trahunt ambo longe diuersa: sed arte
Hæc trahit Amphion, Sixtus & arte trahit.
At tantum exsuperat Dircæum Amphiona Sixtus,
Quantum hic exsuperat cetera saxa lapis.

Hac in Inscriptione est lusus quidam poeticus, argutaq. comparatio, Amphionis, & Sixti V. in trahendis saxis. Amphion enim, vt poetæ fabulantur, Iouis filius a Dirce matre Dircæus dictus, fuit Musicus tam insignis, vt testudinem a Mercurio dicatur accepisse, eiusq. sono saxa ad Vrbis Thebanæ constructionem attraxisse, vt Horatius in Arte poetica testatur aperte dicens: *Orat. in arte Poet.*

Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda
Ducere quo vellet.

Quod ideo finxerunt Poetæ, quoniam eloquij suauitas homines rudes & incultis moribus, ad obsequij ciuilis pellexit disciplinam. Hinc Horatius cum dixisset: *Sono testudinis*, addidit: *Et prece blanda*. Quare Inscriptionis Auctor effictam Thebarum constructionem eo modo enarratam ad suum transfert propositum inquiens, Amphionem, & Sixtum traxisse saxa, longe tamen diuersa: Adde etiam quòd diuersa item arte: ita vero sicut sermo a fune, effictumq. a vero distant. Quare ad hunc sensum, ni fallor, Blancus hexastichi conclusionem direxisse videtur dicens, tantum a Sixto V. Amphionem in trahendis saxis fuisse superatum, quantum cete-

ra ſaxa ab huius generis Obeliſcis ſuperari conſtat. Hoc autem hexaſtichum extat etiam in libro epigrammatum Gulielmi Blanci ſuperioribus annis edito.

Hæc de Obeliſci Vaticani tranſlatione: de Obeliſcis autem nihil eſt quòd hoc loco ſermonem habeam: nam de ijs necnon de eorundem Obeliſcorum Scriptoribus in prioribus Emblematis, quod ad meum inſtitutum pertinebat, ſatis dictum puto. Addam tamen, Michaelem Mercatum Protonotarium Apoſtolicum, Virum profecto eruditum, de Obeliſcis tum generatim, ſiue in vniuerſum, tū denique ſingulatim ac nominatim de ijs, qui nunc Romæ a Sixto V. erecti ſunt, multa abſtruſa, ac ſcitu digniſſima non minus curioſe quàm docte, Etruſca lingua ſcripſiſſe: quæ in lucem prodierunt.

EMBLEMA II.

De Tholo Sancti Petri.

E REGIONE ſuperioris Emblematis Tholus Sancti Petri, eiuſdemq. Baſilicę nouæ frontiſpicium, magnificis porticibus hinc inde ornatum, ad id celebritatis, & perfectionis, quam habere debēt, effícta cōſpiciuntur, atque ita vt nihil hac re pulchrius, nihilve admirabilius fere deſiderari, nedum inueniri queat. De huiuſmodi ædificio tam excellenti, omniq. lau-
Pagina 4. de digno, a Iulio II. Pont. Max. olim inchoato, in Emblemate primo de Sixti V. Coronatione verba fecimus. Hinc alia de hoc Tholo ſcire cupientes eo confugiant. Huius Emblematis Inſcriptio in hanc legitur verborum formam:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Pontifices olim quem fundauere priores,
Præcipua Sixtus perficit arte tholum.
Et tantum Sixti ſe gloria tollit in altum,
Quantum ſe Sixti nobile tollit opus.
Magnus honos magni fundamina ponere Templi,
Sed finem cœptis addere, maior honos.

Hac

Hac Inſcriptione Blancus huius Tholi, ſeu potius Baſilicæ nouæ fundamenta ab alijs ſummis Pontificibus iacta fuiſſe ait, eamq. omnibus ſuis numeris abſolutam ad finem vſque iam fere deſperatum a Sixto V. Deo opitulante, deductum iri affirmat: tantamq. Sixti gloriam inter alios Pontifices fore auſpicatur, quantam huius generis opus adeo nobile, famam & admirationem inter cetera ædificia adipiſci poteſt. Huc accedit quòd multo maiorem gloriam conſequitur qui rerum cœptis finem imponit, quàm qui earundem iecit fundamenta. Hæc ex Blanco: cetera adeo plana ſunt, vt declaratione non indigeant, hinc reliquorum Emblematum expoſitionem aggrediendum eſt, vt Bibliothecæ Vaticanæ finem tandem aliquando imponamus.

EMBLEMA III.

De Lauretana Ciuitate.

HOc Emblemate ad dextram huius Cameræ partem ſupra feneſtram primam Lauretum toto terrarum orbe celeberrimum, in quo extat ſacrum illud Cubiculum diuinis myſterijs inſignitum, vbi B. Maria ſemper virgo nata & ab Angelo ſalutata, Saluatorem mundi de Spiritu ſancto concepit, repræſentatur. Quibus de cauſis Sixtus V. ad omnes res pias, ac præclaras producendas natus, Lauretum oppidum Piceni in Ciuitatem ſublimauit, quam etiam augēdam mandauit: & Eccleſiam Lauretanam ex Collegiata in Cathedralem, & Epiſcopalem erexit. Hinc Blancus hæc omnia a Sixto V. inſigniter acta duobus tantum verſibus, vt infra, eleganter hunc in modum comprehendit:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Lauretum muris, Paſtore, & ciuibus auctum
A Sixto, & Sixti laus ſimul aucta fuit.

His verſibus Auctor Inſcriptionis laudem Sixti V. augeri, perinde atque Lauretum ipſum ab eodem Pontifice, & muris ac

ac domibus, ciuitatisq. nomine, Epiſcopaliq. dignitate au-ctum, illuſtratumq. fuit. Huius generis ſublimationem, quæ hoc in Emblemate tamquam tenui penicillo deſignata eſt, & vt ſic dixerim, ſuperficie tenus adumbrata, in altera eiuſdem argumenti Inſcriptione ſoluta oratione exarata, quæ in fornice alterius cameræ ſecretioris cernitur, ſatis diffuſe explicauimus. Huc item ſpectat quod in Palatio Lateranenſi ab eodem Blanco editum legitur hiſce verbis:

Pagina 239.

Fœtam Vrbem populis Piceno in littore Sixtus
Mœnibus incinxit, Pontificemq. dedit.
Sic teneros ſeptis includit villicus agnos,
Cuſtodemq. illis donat habere ſuum.

Hæc autem hactenus, vt cetera, quæ ſuperſunt declaranda perſequamur.

EMBLEMA IIII.

De Equorum Phidiæ, & Praxitelis tranſlatione.

Bartholomæus Marlianus lib. 5. cap. 21. & 22.

EMBLEMATE hoc ad eandem cameræ partem ſupra ſecundam feneſtram Mons Quirinalis a Quirini Fano, vel a Quiritibus, qui cum Tatio a Curibus venientes ibi caſtra poſuerunt, olim dictus: nunc vero, ab Equis illis marmoreis & celeberrimis quidem, Mons Caballus vulgo vocitatus, necnon dictorum Equorum tranſlatio repræſentantur. Hinc Auctor inſcriptionis hunc in modum ait:

Sixtus Equos transfert geminos, quos finxerat olim
Artificum e Pario marmore docta manus.

Hac Inſcriptione Blancus in tranſlatione ipſa enarranda duo præcipua, lapidis ſcilicet, & Artificum excellentiam breuiter comprehendit, dum illos equos è Pario marmore, & a docta virorũ manu exculptos fuiſſe dicit. Parius enim lapis, a Paro Inſula maris Aegæi, dictus, non eſt Lydius, quo aurum probatur,

probatur, ſed marmor candidum, omnium optimum, & ad deorum ſimulacra olim maxime expetitum, ex quo dicti equi dicuntur exculpti. Equorum Artifices Phidias & Praxiteles fuerunt, Statuarij inſignes. Ille, vt Plinius ait, artifex numquam ſatis laudatus, in ebore longe citra æmulum claruit: dijs tamen, vt Quintilianus ait, quàm hominibus effigiandis melior. Inter illius opera maxime commendata eſt Mineruæ ſtatua, quam Athenis ex Ebore fecit XXVI. cubitorum altitudine, in cuius clypeo Amazonum pugnam, & Gigantomachiam inſculpſit: in ſoleis vero centaurorum, & lapitharum certamen. Inter alia ipſius opera proximã commendationem meruit Iuppiter Olympius ex ebore: & Romæ in porticibus Octauiæ Venus. *Plin. lib. 36. cap. 5.*

Praxiteles autem, vt ait Gabriel Barrius Francicanus, fuit homo Calaber ex oppido, Peripoli olim dicto, nunc Amygdalia, vulgo Mendolia, in extrema Italiæ ora, quam Magnam Græciam vocant, natus, marmoris gloria ſe ipſum ſuperauit, Plinio teſte, duplici præſertim Venere nobilitatus, Gnidia, & Coa, quæ ob artis præſtantiam, mãgnam mortalium vim eas in Inſulas ad ſui ſpectaculum allexerũt: hinc quendam Iuuenem Gnidiæ veſano amore captũ, in Templo delitẽtem cum ſimulacro coiuiſſe aiunt. Equũ item, viſa equæ ſtatua, hinnitum edidiſſe, & canes aſpectu canis effícti latratum emiſiſſe, taurumq. marmoreæ vaccæ concubitum Siracuſijs appetijſſe ferunt. Fecit et Niobis in ſaxum olim, vt fabulantur Poetæ, transformatæ ſtatuam pulcherrimam a Græcis Poetis celebratam: de qua hoc Epigramma ad verbum latinitate donatum extat in hanc verborum formam: *Gabr. Frãcicanus libro 1. & 3. de Antiq. Calaber.* *Ex Plin. vbi ſup.* *Ex Valer. Max. li. 8.* *Ouid. 6. Metamor.*

Ex vita me dij fecerunt lapidem, ex lapide vero
Vitam Praxiteles iterum fecit.

Item Auſonius:

Viuebam, ſum facta ſilex, quæ deinde polita
Praxitelis manibus viuo iterum Niobe.
Reddidit artificis manus omnia, ſed ſine ſenſu:
Hanc ego, cum læſi numina, non habui.

Hic denique ob artis ſtatuariæ excellentiam ciuitate Romana donatus, eam egregijs ſignis ornaſſe commemoratur, Triptolemo præſertim, Flora, & Cerere, quæ in hortis Seruilianis, *Ex Plin. vbi ſup.*

Ex Plin. vbi sup. lianis, necnon Boni euentus, & Bonæ fortunæ simulacris, quæ in Capitolio, & alijs plurimis, quæ passim hinc inde Romæ extare dicuntur. Hæc mihi dicenda visa sunt ad equorum Artificum nobilitatem, & excellentiam declarandam.

Duo autem equi marmorei Bucephalum Alexandri equũ repræsentantes, quorum alterum Phidias, alterũ vero Praxiteles sculpsisse dicuntur, in monte Quirinali super bases lateritias absque marmoris incrustatione cum Aurigis, seu potius Domitoribus marmoreis, colossea forma, Alexandrum repræsentantibus, ob vetustatem satis consumpti visi sunt hisce litteris marmore incisis:

OPVS FIDIAE. OPVS PRAXITELIS.

Sunt qui velint hos equos Romam a Tiridate Armeniæ Rege asportatos, & Neroni donatos: Id autem ego non nisi de equo Phidiæ dici posse reor, cum Praxitelem extra Italiæ oras fuisse non constet. Adde etiam quòd Publio Victore teste, erat Romæ in septima regione via, quæ lata dicebatur, locus ab Equo Tiridatis Regis Armeniæ nomen habens, vbi de vno tantum equo loquitur. Hinc nonnulli Praxitelem in vrbe Roma, vbi eum floruisse multaq. simulacra exculpsisse volunt, equũ illum ad Phidiæ æmulationem effinxisse aiunt. *Publ. Victor. var. lect.*

Sunt præterea qui per eadem illa Simulacra duorum Iuuenum colossea magnitudine equos efferos domãtium, Castorẽ & Pollucem, quibus domandi artem tribuerunt, intelligẽdos esse velint. Id quod rationi omnino refragatur. Castoris enim & Pollucis statuæ vel stellatæ effingi solent, vel instar earum, quæ nuper ad gradus Capitolinos collocatæ cernuntur pileatæ, ac tenentes equos cicuratos, & mansuetos. Maior tamen hominum pars per eadem simulacra Alexandrum Magnum actu domandi Bucephalum, ferocissimum equum, a duobus Artificibus Græcis mira statuariæ artis excellentia præditis ad æmulationem repræsentatum sentit, & affirmat.

Per colosseas item Statuas illas, Alexandrum Magnum, & Bucephalum eius equum repræsentatos fuisse, vetera numismata cum ipsius nominis Inscriptione Græca docent, quæ statuarum eandem referunt effigiem. Thoraces vero &

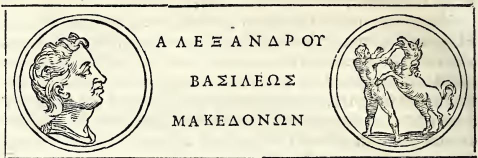
Loricæ

Loricæ iuxta Alexandri Magni ſimulacra Gentes domitas, ſibiq. ſubiectas præſeferunt.

Varia autem numiſmatum genera ſunt, quæ Alexandri Magni effigiem, ac Bucephalum eius equum repræſentant: alia enim ſunt ærea, alia argentea, alia vero aurea. Quædam ex altera facie eiuſdem Alexandri imaginem habent, cum hiſce litteris Græcis, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, vel ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ, ideſt Alexandri Regis Macedonum. Ex aduerſa vero parte habent eundem Alexandrum actu domandi Bucephalum. Quædam autem ex altera parte Alexandri effigiem, & ex poſtica, vel eundem Alexandrum equo inſidentem habent, vel equum alatum, quem pegaſum dicunt, ad eiuſdem Alexandri famam innuendam: cuius ſymbolum inter alia eſt equus alatus. Quædam denique Alexandri habent effigiem, & alia, quæ longum eſſet recenſere. In gemmis autem, & præſertim amethyſto, gemma purpurea, ad colorem vini accedente, et in violam deſinente, ſola Alexandri imago ſculpta conſpicitur, vel Alexander Bucephalum domatum tenens. Hæc autem omnia, multoq. plura ad hanc rem pertinentia penes Annibalem Zitellium a Rocca contrata, conciuem meum, multæ quidem eruditionis virum aſſeruantur. Quamuis vero effigies Alexandri omnes tam in nummis, quàm in gemmis inciſæ eandem ſimulacrorum ad Quirinalem extantium effigiem referre inueniantur, ſi capillitium, frons, naſus, genæ, mentum, necnon labia conferantur: ego tamen numiſma primo loco ſuperius nominatum incidendum, atque hic apponendum curaui, cum in eo Alexander magnus actu domandi Bucephalum repræſentetur. Nec cuiquam mirum videri debet, ſi poſitura, vel ſituatio ſimulacrorum non ſit omnino eadem cum ea, quæ in nummis apparet: id enim vel ob multas eorundem non ſemel inſtauratorum tranſlationes factum eſſe, vel modum domandi inter marmora ſculpenda, cudendaq. numiſmata arbitrarium fuiſſe cenſendum eſt.

Idem ſupra pagina 180.

EX NVMMO ÆREO.

Plin. lib. 34. cap. 5. Hoc autē opus Latinorū eſſe non videtur, ſed Græcorum, ſi Plinio credimus, qui, vt ceteros ſcriptores ſilentio prætereā, ait, Græcos Artifices nihil velare, cuiuſmodi ſunt duæ illæ ſtatuæ nudæ: Latinos vero velamen, ſeu thoraces, vel indumentū addere ſolere. Nec quiſquam mirari debet, excellentes viros hanc decertandi prouinciā ſuſcepiſſe, ſi Alexandri Magni nomen celeberrimum, & Bucephali generoſitas, atque ferocitas, miraq. eiuſdem Alexādri in Bucephalo edomando laus ſpectentur. *Diod. Sic. lib. 17. Plin. li. 8. cap. 42.* Bucephali nomē Græce Taurinū caput ſignificat: atque illud ei impoſitū iudicatur, vel ex eo quòd taurinā truculentiam, vel formam referret, vel quòd taurinum caput armo haberet impreſſum. Tanta autem huius equi ferocitas erat, vt nemini tractabilis videretur, nullumq. ſeſſorem admitteret. *Plutarch. i vita Alexandri.* Quare Philippus vbi primum ab Alexandro filio Bucephalum edomitum vidit, ſpectatoribus admirantibus, illacrymaſſe, Alexandrumq. exoſculans, ei dixiſſe fertur:

Regnum tibi quære: Macedonia enim te non capit.

Duæ illæ igitur Statuæ equos efferos domantes Alexandrū Magnū & Bucephalū repræſentāt. Num vero Phidias, & Praxiteles eas effinxerint, nonnulli dubitarūt, dicentes Phidiam *Plin. lib. 34. cap. 8.* Athenienſem floruiſſe, vt ex Plinio colligitur, Olympiade 83. & 300. circiter ann. ab Vrbe condita, & 115. ann. antequam Alexander Magnus regnare cœpiſſet. *Euſeb. in Chron. & 36. c. 5.* Quæ quidem ſententia ab opinione Euſebij aborrere non videtur, qui narrat Phidiā vixiſſe Olympiade 85. anno mundi 4760. Alexandrum vero Olympiade C.XI. anno mundi 4860. Plato itē, quē ante Alexādrū regnātē ann. circiter 20. fuiſſe narrat Euſebius, de Phidia *Plutarch. in Pericle 30. 1.* ſtatuario, & Protagora mentionem facit. Plutarchus denique ait,

ait, Phidiam mortuũ fuiſſe tẽpore Pericli, qui eũ carceri mãcipauit, & centum, eoq. amplius ann. ante Alexandrũ regnauit.

Praxiteles autem duos fuiſſe, alterum ann. circiter 30. antequam Alexander regnare cœpiſſet: alterum vero ann. circiter 160 Alexandro poſteriorem extitiſſe ex Plinio item colligitur: quorum prior in marmore, quàm ære felicior: poſterior argenti cælator clariſſimus fuit. Hinc coloſſeas Statuas illas, de quibus nũc ſermo habetur, Phidiæ & Praxitelis opera eſſe nõ opinantur, etiamſi eiuſdem Alexandri Magni tempore floruiſſent, cum Lyſippo ſoli, clariſſimo ſtatuario, Alexandri imaginẽ, dum hac fruebatur luce, effingere; & nonniſi Apelli pictoriam artem optime callenti pingere licuiſſe conſtet. *Plin. lib. 34. cap. 8. & 36. c. 5.*

Ego vero, qui ex ſupputationibus, atque ex pluribus eiuſdem nominis rebus falſas opiniones, ſeu deceptiones ſuboriri nõ ſemel expertus ſum, coloſſea illa Simulacra nonniſi Phidiæ & Praxitelis opera eſſe puto atque affirmo, quippe qui duas haſce Inſcriptiones marmore vetuſtiſſimo ad baſes earundem Statuarum inciſas ſexcenties me legiſſe memini in hanc verborum formulam:

OPVS FIDIÆ. OPVS PRAXITELIS.

Nec facile adduci poſſum, vt has Inſcriptiones ſuppoſititias eſſe, atque id a quopiam effictum fuiſſe credam, vt ex ijs inſcriptionibus maior ijſdem ſtatuis auctoritas aut exiſtimatio tribueretur. Artifices enim dictarum Statuarum fuiſſe ex cellentes, & in primis claros, ipſamet ſimulacra ſatis declarãt. Præterea ſicut de his Inſcriptionibus, ita de omnibus alijs, quæ in excellentiſſimorũ Artificum ſimulacris inciſæ paſſim conſpiciuntur, poterit dubitari. Eſto autem quòd huiuſmodi Statuæ in Græcia, vt reor, ſint effictæ, ac tempore Conſtantini Magni Romam ad ipſius Thermas exornandas tranſuectæ, deinde ad eas Quirinalis partes, in quibus ad hãc vſque diem extant, tranſlatæ, ac Romæ ijſdem Statuis ſubiectæ fuerint Inſcriptiones illæ, quas hoc loco appoſuimus: id tamen vel a Conſtantino Magno, vel a quopiam præpotenti Principe, vel viro bonarum litterarum, atque hiſtoriarum, ſiue antiquitatum non ignaro factum eſſe credendum eſt, cum huius generis facinus tam illuſtre non niſi ad Principes & præclaros viros pertinere conſtet. Id quod priuati homines, bonarumq.

artium ignari, vel tentare ausi non fuissent, vel illud idem facere ijs non fuisset permissum. Adde etiã, quòd Inscriptio ipsa cubitali characterũ forma exarata, elegantem, & pulcherrimam litterarum antiquitatem redolet illam, quæ temporis Constantini, ac futuris deinde temporibus desiderabatur: & marmor, in quo incisa erat Inscriptio, ab eorundem simulacrorum colore nulla ex parte distare iudicatum est.

Nec nostris hisce rationibus videtur aduersari orthographia, in Inscriptione operi Phidiæ supposita, in qua Auctor Inscriptionis Fidias pro Phidias scribendũ iudicauit: ide nim nec minus accurate, nec indocte quidem factum esse censeo, dum hunc scribẽdi modũ in alijs Inscriptionibus, & plane insignioribus, ac perantiquis obseruatũ fuisse video. Nam sicut TRIVMPVS, & TRIVMFVS, ac TROPAEVM absque aspiratione pro TRIVMPHVS, & TROPHAEVM a Latinis & doctis viris aliqua tẽpestate, & frequenter quidem scribi solebat, vt a nobis iam diffuse demonstratum est; ita etiam quandoque ab ijsdem Romanis, & sane eruditis viris F, pro Ph, passim vsurpatum fuit, sicut ex Inscriptionibus tum priuatis, tum publicis, quas infra videre est, late patet.

Pag. 18.

INSCRIPTIONES PRIVATAE

De vsu litteræ F, pro PH.

Afrodisia apud Fuluium Vrsinum. *Fileros* ad S. Pauli Basilicam. *Filonius* in Aedibus Columnensium. *Filo*, inter Quirinalem et fontem Triuij. *Filumena* in Aedibus Bruti Gothfredi, ad S. Agnetis Ecclesiam. *Hierofanta* ad S. Petri Aedes. Saluiæ *Dafnæ* in vinea Matthæi Morelli in ascensu Quirinalis. *Symfor* ad S. Angelum in foro Piscario in pariete domus. *Trofimus* Anagniæ ad Cathedralem Ecclesiam.

INSCRIPTIONES PVBLICAE

De vsu litteræ F, pro PH.

Triumfator in Aedibus Capranicorum in Inscriptione Flauij Eugenij, de Constantino, et Iuliano Cæsaribus.

Triumfator in Aedib. Franc. Lischæ, in Parione, de Arcadio.

Triumfatores, ad forum Traiani in Inscript. Saturnini secundi, de Valentiniano, et Valente Cæsaribus.

Triumfis, in vetusta Obelisci ad Ædes Lateranenses translati Inscriptione: in qua Michael Mercatus inuenit *Triumfis*.

Asulæ

Asulæ in Ecclesia maiori S. Andreæ, in columna.

DIV. FL. IOVIANO
TRIVMFATORI
SEMPER AVG.

Simulacra igitur colossea illa, vt rem tandē concludamus, ad Quirinalem montem prope Palatium Pontificium collocata, quæ olim lacera, et obscuro loco, hominūq. aspectui nō accommodato extabant, nunc vero iussu Sixti V. Pont. Max. instaurata, et in nobiliorem, commodioremq. locum translata, Alexandrum Bucephali domitorem repræsentant: eaq. Phidiæ ac Praxitelis opera esse, non modo vetustæ, sed etiam nouæ docent Inscriptiones, quas infra videre est.

Ad basem Equi Phidiæ Inscriptio.

PHIDIAS NOBILIS SCVLPTOR
AD ARTIFICII PRAESTANTIAM
DECLARANDAM
ALEXANDRI BVCEPHALVM
DOMANTIS EFFIGIEM
E MARMORE EXPRESSIT.

Ad basem Equi Praxitelis Inscriptio.

PRAXITELES SCVLPTOR
AD PHIDIAE AEMVLATIONEM
SVI MONVMENTA INGENII
POSTERIS RELINQVERE CVPIENS
EIVSDEM ALEXANDRI
BVCEPHALIQ. SIGNA
FELICI CONTENTIONE
PERFECIT.

Ad Ba-

Ad Basis Equi Phidiæ dextram hæc item legitur Inscriptio:

SIXTVS V. PONT. MAX.
SIGNA ALEXANDRI MAGNI
CELEBRISQ. EIVS BVCEPHALI
EX ANTIQVITATIS TESTIMONIO
PHIDIAE ET PRAXITELIS AEMVLATIONE
HOC MARMORE
AD VIVAM EFFIGIEM EXPRESSA
A FL. CONSTANTINO MAX. E GRAECIA
ADVECTA SVISQ. IN THERMIS
IN HOC
QVIRINALI MONTE COLLOCATA
TEMPORIS VI DEFORMATA, LACERAQ.
AD EIVSDEM IMP. MEMORIAM, VRBISQ.
DECOREM IN PRISTINAM FORMAM
RESTITVTA HIC REPONI IVSSIT
AN. M. D. LXXXIX. PONT. IIII.

Hac sese offerente occasione, silentio prætereundum nō est, Quirinalem collem, seu Montem, vt nunc vocant, Caballum, & equorum instauratione ac translatione, necnon alijs de rebus splendidiorem, eiusq. incolis commodiorem, salubrioremq. reddi. Nam ab equorum loco porta ipsa Nomentana seu Pia ab equis ad quingentos passus distans spectatur, via ipsa nunc palmos circiter tredecim aliquo in loco excauata, & quasi ad perpendiculum complanata, semitisq. ex vtraque parte lapideis, ac prominentioribus deambulationi commodis, multisq. ædificijs ornata, palatio præsertim Pontificio a SIXTO V. in ampliorem, nobilioremq. formam redacto, fontibusq.

tibusq. humanæ vitæ necessarijs, necnon aquis Felicibus ditata, ex quibus innumeræ commoditates eandem viam incolentibus, aliorumq. locorum accolis oriuntur, præsertim vero mulieribus pauperculis, lauatricibus, quibus ex aqua Felici ad Thermas Diocletiani prope viam Quirinalem, siue Piam, amplum lauacrum muris cinctum Sixtus V. construendum mandauit: in cuius rei testimonium ad lauacri portam hæc legitur Inscriptio lapide incisa:

SIXTVS PP. V.
PAVPERVM
COMMODITATI
MVLIERVM
EXTRVI FECIT
A. M. D. LXXXVIII.

Huc etiam spectat illud eiusdem Blanci Epigramma in hanc verborum formulam:

Qua lauet immundos mulier paupercula pannos,
Felicem Sixtus suppeditauit aquam.

Hæc de Phidiæ, & Praxitelis operibus, eorumq. translatione, ac monte Quirinali, Via, atque ædificijs illustrato, vberrimisq. aquis ditato. Quæ quidem omnia Blancus omni felicitate, ac facilitate, quattuor, vt infra, versibus comprehendit in hanc verborum formam:

Structa domus, ducti fontes, via aperta, caballi
Transpositi, atque vno est area structa loco.
O felix nimium via, equi, domus, area, fontes,
Dum viuent Vatis carmina, SIXTE, tui.

Hæc de colle Quirinali in commodiorem, illustrioremq. formam redacto SIXTI QVINTI mandato. Reliquum est autem, vt cetera eiusdem cameræ Emblemata explicentur.

EMBLEMA V.

De Montalti in ciuitatem ſublimatione, & ampliatione.

Ex Bullario Sixti V. par. I. Conſtitut. 48.

AD LAEVAM cameræ ſupra feneſtram primam; Patria SIXTI V. oppidum ſcilicet Montaltum in Piceno, & in edito loco ſitum, muris vndique cinctum, & collegiata Eccleſia ornatum, nunc autem ab eodem Pontifice erga Patriã pietate, ac liberalitate in Ciuitatem ſublimatum, necnon Cathedrali, & Epiſcopali Eccleſia inſignitum repræſentatur: in qua ſublimatione, & erectione præſtanda idem Sixtus Diœceſi, ac dote Ciuitatem donauit, ſicut etiam de oppido Lauretano, & oppido Sancti Seuerini ex Piceno idem factum eſſe conſtat. Hinc Auctor inſcriptionis ad Epiſcopalem dignitatem alludens ait:

Ex eodem Bull. Conſtit. 34. & 49.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Montaltum Sixto Patrem donauit habere,
Montalto Sixtus donat habere Patrem.

Hac inſcriptione Blancus ſub patris nomine, & more poetico ludit dicens, Sixtum V. in remunerationem ſui patris Patrem ſpiritualem, Epiſcopum ſcilicet Patriæ antidorice donaſſe: quæ enim a Latinis remunerationes, a Græcis antidora nuncupantur: ſunt enim ea omnia, quæ pro acceptis muneribus redduntur. Locus autem adeo facilis eſt, vt declaratione non egeat. Eiuſdem Montalti muris olim etiam vndiq. cincti in ciuitatem ſublimationem, ſeu loci ampliationem ſub mœniorum nomine videtur ſpectare illud Epigramma, quod in Palatio Lateranenſi legitur in hanc verborum formam:

Cum te Sixte olim ſub luminis edidit oras
Patria, dicta fuit tunc tua vera Parens.
Sed modo, dum firmis circumdas mœnibus illam,
Quis Patriæ verum te neget eſſe Patrem?

Hoc

Hoc Epigrammate Blancus Sixtum Quintum à Montalto, cuius fuit alumnus, ob dicti loci sublimationem, & ampliationem Patrem Patriæ appellat, quàm Parentem esse ait, Terram olim scilicet Montalti Ripanæ diœcesis, quæ natalibus eiusdem Sixti V. felicem præbuit ortum. Nec silentio prætereundum videtur, quid pro Montalto ampliando, & illustrando singulos in dies præstetur. Palatijs enim, alijsq. ædificijs construendis, vijsq. sternendis nauatur opera. Episcopium item, habitatio scilicet Episcopi conficitur, & quidquid ad Ciuitatis ampliationem, commoditatem, ac decorem siue splendorem pertinet, summa fit diligentia. Mons denique pro ciuitate amplianda complanatur: nihilq. pro hac re præstanda prætermittitur. Hæc de Montalti sublimatione, atque ampliatione, vt ad Bibliothecæ Vaticanæ describendæ finem properemus.

EMBLEMA VI.

De Fonte Capitolino.

AD EANDEM Cameræ partẽ supra secundam fenestrã Fons Capitolinus in Capitolio, iussu Sixti V. nuper constructus, & Felici aqua donatus, repræsentatur. Capitoliũ enim mons est celeberrimus, in quo erat Arx Romanorũ munitissima, varijs ornata marmoribus, sedes, & domus omniũ triumphorũ, quo in loco Augustus tributarium vidit orbem. Erant ob id in Capitolio deorum templa, sacella, & aræ, aliaq. plurima ædificia publica, statuæ aureæ, & argenteæ Regum Romanorum, & aliorum virorum illustrium, vt ait Plinius: quin Eutropius nullam nisi auream, aut argenteam statuam inibi poni potuisse affirmat. Erant præterea vasa aurea, & argentea, atque crystallina permulta, ærearumq. tabularum, in quas incisæ erant & monimenta publica & leges, tria millia. Capitolium quater incẽdium passum esse narratur: mons autẽ ante Vrbem conditã Saturnius a Saturnia ciuitate in radicis monte sita, dictus est: deinde capitolium a capite Toli hominis illic inuẽto, dum tẽpla Iouis aperirentur fundamenta.

Ex Barth. Marl. lib. 1. Topogr. Vrb. Romæ cap. 1. Et ex Andr. Palladio.

Arnobius aduers. Gent.

Dictus & antea est Tarpeius, hinc Auctor Inscriptionis, Montem Capitolinum, Tarpeium scilicet, habere iterum fontem, qualem tamen non habuisse ait hunc in modum:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Fontem rursus habet sedes Tarpeia, sed quem
Non habet, infensi dum timet arma Tati.

Argutus est hoc loco Blancus, Poeta, vt alias interim laudandas illius animi dotes præteream, nobilissimus, & ætate nostra florentissimus: sed hac Inscriptione, tum ob historiam, & fabulam, tum etiam ob phrasim poeticam non satis clarus, ne dicam, obscurus. Dicam tamen quæ sentio, quæq. ab historicis, & poetis accepi, hoc est a Varrone, Plutarcho, Virgilio, & a Propertio in primis, qui huic obscuritati lucem videtur afferre. Romulus enim cum bella contra Tatium Sabinorum Ducem tractaret, ac Tarpeio cuidam Arcem tuẽdam dedisset, filia eius Tarpeia incidit in hostes, ad fontem aquatum profecta: quam cum ad proditionem arcis cohortarentur, illa pro præmio quidquid in sinistris brachijs portarent, sibi dari poposcit, armillas intelligens, quas illi aureas gemmatasq. læuo in brachio ferebant. Itaque proditione arcis facta, hostes ingeniosa ipsius morte promissum persoluerunt, eam oculis orbatam, scutisq. non armillis, obrutam eodem in monte sepelientes: ex cuius morte, atque sepulchro, ipsi monti nomen Tarpeiæ indiderunt, Tarpeiusq. mons tempus in posterum dictus est, deinde multis post annis Capitolinus, vt præsens in tempus vocitatur. Hoc igitur in Capitolio, ædificijs, ac statuis marmoreis, atque æneis, picturisq. pulcherrimis, alijsq. ornamentis, vt ætas nostra fert, insignito, in quo etiam Populi Romani Senatus residet, nunc fons satis nobilis constructus cernitur, aquæ Felicis vbertate ditatus. Hinc, vt reor, Auctor inscriptionis ait, Tarpeiam sedem, hoc est, Montem Capitolinũ rursum habere fontem, sed non qualem habuit, dum timuit infensi arma Tati, hoc est Titi Tatij acerrimi Pop. Rom. hostis, Sabinorum Ducis. Et nisi dicamus, hac in Inscriptione tempus pro tempore positum esse per

Propert. li. 4. Eleg. 2. & 4.

per figurã illam Grãmaticis notam, ſenſus rationi congruens haud quaquã elici poteſt: præſens enim, vt opinor, hoc loco pro præterito ponitur, hoc eſt, Tarpeius mons rurſus fontem habet, ſed non qualem habuit, infelicẽ ſcilicet, infelicisq. proditionis cauſam occaſionalem, vt aiũt naturalis philoſophiæ profeſſores. Ex hoc enim fonte, qui nunc extat, non niſi felicia augurari licet, cum ſit Felici aqua repletus: hinc Capitolium non habuit, qualem nunc habet fontem. Num ego Blanci ſententiam fuerim aſſequutus, iudicet ipſe: Adlaboraui tamen ego, vt quod rationi videtur conſentaneum, dicerem: mihi enim coniectare, ſed non diuinare, datum eſt.

Hæc de Emblematis, Bibliothecis, Cõcilijs, & Inſcriptionibus verſu, & ſoluta oratione cõfectis. Cetera autẽ, quæ pro arbitrio Pictorũ ad parietes vtriuſque ſecretioris Cameræ, & ad ipſos tum earundem, atque aliarum, tum etiam Bibliothecæ amplioris fornices, ſtemmata gentilitia Sixti V. mirificamq. eius virtutem per ſymbola, & dicteria, quæ ſymbolorum animæ appellantur, adumbrantia paſſim cernuntur, ſilentio prætereunda cenſeo, ne intuentibus meditandi anſam omnino auferamus.

Reliquum eſt autem vt noſtros hoſce Commentarios tandem aliquando concludamus, ac definiamus apponentes quæ ad Bibliothecæ introitus dextram in Tabula lignea ſatis grandi depicta cernuntur. Hoc enim loco SIXTVS V. Pont. Max. ad viuum repræſentatus ſedere conſpicitur, alijs adſtantibus ad viuum item omnibus effictis a Petro Facchetto Mantuano, qui in imaginibus ad viuum exprimendis excellens iudicatur. Ad viuum etiam effícti ſunt, Antonius Card. Carafa, Bibliothecæ Præfectus: & Sixti V. Pronepotes, Alexander ſcilicet Perettus Card. Montaltus, ac Vicecancellarius, eiusq. frater, Michael Perettus, Marchio, & Ciuitatis Leoninæ, ſiue Burgi Gubernator.

Hic etiam, vt alias imagines ſilentio præteream, quæ neminem ſingulariter aut proprie referũt, videre eſt ad viuũ item expreſſum Dominicũ Fontanam, Comitem Palatinũ, & Equitem auratum, necnon Sixti V. Architectũ, qui, flexo genu, Bibliothecæ Ichnographiã ſiue deſcriptionem ſummo Pontifici offerre cernitur. Is enim non ſolum omnes Obeliſcos hiſce in

Commentarijs enarratos trãſtulit, & erexit, ſed Bibliothecæ etiam Architecturam præſtitit, eamq. tribus ordinibus diſtinctã, Dorica ſcilicet ſtructura prima, altitudinis palmorũ LI. Ionica altera palmorum XXXVIII. tertia vero compoſita, non ea cõpoſitione a veteribus obſeruata, ſed a recentioribus inuenta, Corinthia prætermiſſa, palmorum XXXVI. vt ad eam præſertim partem, quæ Theatrum ſpectat, videre eſt: cuius frontiſpicium eſt longitudinis ſiue latitudinis palmorum CCCXXV. altitudinis vero CXXV. De huiuſmodi ædificiorum generibus, quæ Ethnici mirum in modum obſeruarunt, ac religioſe excoluerunt in deorum templis ædificãdis, arisq. conſtruendis, Vitruuius Architectorum Magiſter, diffuſe loquitur, & Anaſtaſius Germonius Archidiaconus Taurinenſis, in libro de Immunitatibus Eccleſiaſticis iuxta Antiquorum morem hæc tria ædificiorum genera luculentiſſime explicat, & erudite quidem.

Vitru. lib. 1. cap. 2. et lib. 4. c. 1. Anaſt. lib. 1. cap. 1.

Huic Tabulæ, in qua Sixti V. imago ad viuum expreſſa, aliæq. effigies repræſentantur, Bibliothecæ porta extat adnexa: ſupra quam hæc legitur Inſcriptio penicillo facta:

SIXTVS V. PONT. MAX.
BIBLIOTHECAM HANC VATICANAM
AEDIFICAVIT, EXORNAVITQ.
AN. M. D. LXXXVIII.
PONT. III.

VNIVERSA Bibliotheca Vaticana, adiuuante Deo, Commentarijs explicata, reliquum eſt, vt ordine retrogrado eiuſdem Bibliothecæ veſtibulum videamus, quidve in eo contineatur. Id quod tempore, ac re ipſa poſtulante factum eſt: hoſce enim Commentarios ante biennium olim confeceram, typisq. mandare cœperam iam inde ab eo tempore, quo non ſolum veſtibulum ipſum picturis, & Inſcriptionibus carebat, ſed nondum Obeliſci omnes erecti, nec Statuæ ſupra columnas Cochlides collocatæ fuerant: multaq. alia inchoata extabant, vel nondum

dum cœpta desiderabantur: de quibus omnibus in hac Bibliotheca Vaticana nobis loquendum fuit. Quare omnia suo loco apponere non potuimus, sed de quibusdam rebus, quæ ad operis perfectionem pertinent, Appendicem duximus conficiundam, quam infra cernere licet. Quamuis autem hosce Commentarios, vt dixi, a duobus fere iam inde annis prælo committere cœperam, fui tamen e medio, vt sic dixerim, cursu ob grauiorem mihi curam a S. D. N. Sixto V. demandatam reuocatus. Hinc ab incœpto desistens, rem ad hanc vsque diem prorogare coactus sum. Mirum igitur cuiquam videri non debet, si ordine forsan præpostero Bibliothecæ consideremus vestibulum, in quo non solum duæ Inscriptiones præcipuæ summam totius rei complectentes, quæ magis fini, & ordini nostro conueniunt, sed nonnulla etiam, quæ ad Commentariorum initium, & quasi præludium quoddam, spectare videntur, non sine fortasse ratione a Pictoribus hic ob oculos posita sunt. Hoc enim loco Sibyllas in fornice ipso vestibuli depictas videre licet, quas Varro decem fuisse scribit: Fuerunt enim, Persica, Libyca, Delphica, Cumæa, Erithræa, Samia, Cumana, Amalthea nomine, Hellespontica, Phrygia, Tyburtina, nomine Abulnea, quæ de Christo vaticinatæ sunt, & præsertim Erythræa, dicens: ἰησοῦς χριςὸς θεοῦ ὑιὸς, σωτὴρ, idest, Iesus Christus Dei filius, Saluator, vt S. P. Augustinus testatur, qui has voces ex capitibus versuum dictæ Sibyllæ collectas esse narrat. De Cumana etiam, quæ nouem libros Tarquinio prisco obtulit, suo loco sermonem habuimus.

Ex Gell. li. 1. cap. 19.

S. Aug. lib. 18. c. 23. de Ciuit. Dei. ex Lactã. Firm.

Ex Gell. li. 1. cap. 18.

Pag. 48.

Hoc item in vestibulo multæ picturæ ad artem typographicam, & ad chartam conficiendam pertinentes in ipso fornice conspiciuntur. Sed quia de Typographiæ, & chartarum inuentione, atque vtilitate in Appendice loqui statuimus, ad præcipuas Bibliothecæ accedamus Inscriptiones, quarum vna antiquam Bibliothecæ Vaticanæ institutionem, & incrementum, deinde illustrationem, necnon translationes explicat: altera vero continet Edictum, quo Anathematis vinculum ijs, qui modum tractandi libros eiusdem Bibliothecæ præscriptum contempserint, minatur, vt, versa pagina, videre est.

Ad Portæ dextram Inscriptio:

SIXTVS V. PONT. MAX.
BIBLIOTHECAM APOSTOLICAM
A SANCTISSIMIS PRIORIBVS ILLIS PONTIFICIBVS, QVI BEATI PETRI VOCEM AVDIERVNT, IN IPSIS ADHVC SVRGENTIS ECCLESIÆ PRIMORDIIS INCHOATAM, PACE ECCLESIÆ REDDITA, LATERANI INSTITVTAM, A POSTERIORIBVS DEINDE IN VATICANVM VT AD VSVS PONTIFICIOS PARATIOR ESSET, TRANSLATAM, IBIQ. A NICOLAO V. AVCTAM, A SIXTO IIII. INSIGNITER EXCVLTAM QVO FIDEI NOSTRÆ, ET VETERVM ECCLESIASTICÆ DISCIPLINÆ RITVVM DOCVMENTA OMNIBVS LINGVIS EXPRESSA, ET ALIORVM MVLTIPLEX SACRORVM COPIA LIBRORVM CONSERVARETVR AD PVRAM ET INCORRVPTAM FIDEI ET DOCTRINÆ VERITATEM PERPETVA SVCCESSIONE IN NOS DERIVANDAM TOTO TERRARVM ORBE CELEBERRIMAM, CVM LOCO DEPRESSO, OBSCVRO, ET INSALVBRI SITA ESSET, AVLA PERAMPLA, VESTIBVLO, CVBICVLIS CIRCVM ET INFRA, SCALIS, PORTICIBVS TOTOQ. ÆDIFICIO A FVNDAMENTIS EXTRVCTO, SVBSELLIIS, PLVTEISQ. DIRECTIS, LIBRIS DISPOSITIS, IN HVNC EDITVM, PERLVCIDVM SALVBREM, MAGISQ. OPPORTVNVM LOCVM EXTVLIT, PICTVRIS ILLVSTRIBVS VNDIQVE ORNAVIT, LIBERALIBVSQ. DOCTRINIS
ET PVBLICÆ STVDIORVM VTILITATI DICAVIT
ANNO M. D. LXXXVIII. PONTIFIC. IIII.

Inscriptio hæc adeo facilis est, vt nulla declaratione indigere videatur. Hinc ad Edictum deueniendum est.

Ad Portæ

Ad Portæ lauam Edictum:

SIXTVS V. PONT. MAX.
PERPETVO HOC DECRETO DE LIBRIS VATICANÆ BIBLIOTHECÆ CONSERVANDIS QVÆ INFRA SVNT SCRIPTA HVNC IN MODVM SANCITA SVNTO, INVIOLATEQ. OBSERVANTOR.

NEMINI LIBROS, CODICES, VOLVMINA HVIVS VATICANÆ BIBLIOTHECÆ EX EA AVFERENDI EXTRAHENDI, ALIOVE ASPORTANDI, NON BIBLIOTHECARIO, NEQVE CVSTODIBVS, SCRIBISQ. NEQVE QVIBVSVIS ALIIS CVIVSVIS ORDINIS ET DIGNITATIS NISI DE LICENTIA SVMMI ROM. PONT. SCRIPTA MANV FACVLTAS ESTO.

SI QVIS SECVS FECERIT, LIBROS PARTEMVE ALIQVAM ABSTVLERIT, EXTRAXERIT, CLEPSERIT, RAPSERITQ. CONCERPSERIT, CORRVPERIT DOLO MALO, ILLICO A FIDELIVM COMMVNIONE EIECTVS MALEDICTVS ANATHEMATIS VINCVLO COLLIGATVS ESTO, A QVOQVAM PRÆTERQVAM ROM. PONT. NE ABSOLVITOR.

Apoſtolicum Edictũ hoc formam redolet illã, qua in condẽdis legibus vſi ſunt antiqui:& aliquibus conſtat verbis,quę quãuis apud probatiſſimos Auctores inueniantur, nõ ſunt tamen in frequenti vſu niſi in legũ præſertim ſanctionibus promulgandis. *Clepſerit* enim a *Clepo*,quod verbũ non ſemel a Liuio,a Plauto,& a Cicerone vſurpatur,a Græco κλέπτω ſumptũ eſt pro furto aliquid ſurripere. Vnde *Cleptum*, dicitur furto ſublatum. *Rapſerit* item eſt a verbo *Rapio*, quod in præterito, *Rapſi*, fecit. *Concerpſerit* denique eſt a verbo *Concerpo*, & eſt idẽ quod diſcerpo,& lacero.Hinc Cicero: *Sacrum, ſacrove commendatum qui clepſerit, rapſeritve, parricida eſto*. Et quoniã in Edicto imperãdi modus adhiberi ſolet, hinc *Sunto* pro Sint *Obſeruantor*, pro Obſeruentur, *Eſto*, pro Sit, *Aſoluitor*, pro Abſoluatur. *Dolo malo*, ideſt fraude, apud I. C. Cetera patent.

BIBLIO-

BIBLIOTHECAE VATICANAE
APPENDIX.

VT TANDEM hisce in Commentarijs vltima primis respondeant, silentio haudquaquam prætereundum censeo, Molem hanc totam a fundamentis, vt initio dictum est, excitatam, totq. picturis illustratam vnius fere anni curriculo, omnibus suis numeris fuisse absolutam Dominici Fontanæ Equitis aureati, & Architecti industria, qui operarijs hominibus ad structuram murariam pertinentibus circiter centum, totidemq. ad artem pictoriam spectantibus secum adhibitis vniuersum opus tam cito, tantaq. omnium admiratione perfecit, præsertim vero, vt ceteros prætermittam, opera Cæsaris Nebbij Vrbeuetani, & Ioannis Guerræi Mutinensis, quibus pingendi cura omnis demandata est: Cæsar enim Vrbeuetanus arte pollens pictoria, & iam inde a iuuentute a laudato viro non parum laudatus, Bibliothecarum, Conciliorumq. historias, litterarumq. Inuentores, ceterasq. imagines ad historiã pertinentes delineauit, hoc est, pingui quadam Minerua futuri operis lineamenta manu sua duxit, deinde ab alijs pictoribus ad amussim pingenda diligenter curauit.

Georg. Vasar. 3. par. de Pictor. Sculpt. & Architect. diuersis.

Harum rerum inuentionem Federicus Ranaldus Valuen. Bibliothecæ custos, SIXTO V. obtulit. Siluius autem Antonianus sacri collegij Illustris. S. R. E. Cardinalium a secretis easdem res disposuit, & Inscriptionibus, eodem SIXTO iubente, & dijudicante, illustrauit, aliqua ex parte Petro Galesinio Protonot. Apostolico adiuuante. Qua in re nonnihil etiã operæ præstitit horum Commentariorum Auctor. Ioannes vero Mutinensis ingenio præstans, & ex arte non ignobilis Emblemata omnia, necnon cetera Bibliothecæ ornamenta ad pictoris arbitrium facta adinuenit, ac delineauit, & ab alijs item pictoribus ad vnguem absoluenda studuit. Ad hæc autem omnia conficienda non modicã præstitit operam Ioannes Baptista Nouariensis, pictor satis clarus, qui ob delineandi, pingendiq. scientiam apud artis pictoriæ peritos maximam

mam sui expectationem concitauit. Hæc hactenus.

Antea vero quàm postremam Commentarijs imponamus manũ, nonnulla in hac Appendice pro earundem rerũ declaratione repetenda, quædã vero, quę in nostris hisce Commentarijs desiderari possent, adijcienda censuimus, quibusdam dubitationibus occurrentes. Quando enim in Bibliothecam Vaticanã Cõmentarios, quos duobus fere ab hinc annis perfeci, imprimendos curabam, nonnulla, vt dixi, desiderabãtur, quæ nõdum in aperto, & propatulo loco extabant. Propterea quòd ego, vt dictum est, grauioribus ac fere perpetuis studijs distẽtus, ita vero, vix vt ad hanc vsque diem respirare queam, siquid subcesiuarũ mihi horarum aliquando cõcedebatur (id quod perraro quidẽ euenire solebat) statim arripiebã: illudq. temporis pauxillulum mihi concessum in hac Bibliotheca Vaticana explicanda ad lucernam consumebam, lucubrationemq. ipsam Typographi commoditati in lucem edendam patiebar, ne in tanta temporis angustia totum opus mihi simul fere tandem aliquando imprimendum relinqueretur. Hinc factũ est, vt aliquot Inscriptiones, necnõ alia permulta, quæ infra subijcientur, suo loco apponere nõ potuerim: quædam vero hic repetuntur, quoniam declaratione indigere videntur. A vetustis igitur Obelisci Lateranensis Inscriptionibus, & ab eiusdem dedicatione exordiemur, vt dubitationibus quibusdam in primis occurramus.

DE OBELISCI LATERANENSIS

ANTIQVIORI DEDICATIONE.

QVAE hic oriuntur dubitationes, ad Obelisci Lateranensis antiquiorem dedicationem, inscriptionesq. hieroglyphicas latinitate donatas pertinent: dixi enim cum de ipso Obelisco sermonem habui, ipsum Heliopoli, hoc est, in solis Vrbe Aegyptia primum fuisse erectum ijs inscriptionibus hieroglyphicis insignitum, quas ego apposui ex Ammiani Marcellini verbis, quæ satis implicata

videntur. Sed quoniam de duabus hisce rebus, geminus mihi scrupulus iniectus est; quæ scripsi, rectiori quadam trutina, quoad fieri poterit, accuratius examinabo. Quod enim de Maximi Obelisci dedicatione antiquiori a me dictum est, id a veritate alienum esse nonnulli, & eruditi quidem viri affirmant. Ego autem, si Ammiani Marcellini verba satis implexa percepi, quod scripseram confirmabo: quodq. apud probatissimos Auctores reperi, in medium afferam: si enim aliud mihi constaret, palinodiam recantare non ægre ferrem. Id quod animi ingenuitati attribuendum esse mihi persuadeo. Dixi ergo Obeliscum illum omnium aliorum maximum Heliopoli, ciuitate Aegyptia, primitus fuisse erectum: nec id videtur abhorrere a verbis Ammiani, qui ipsum Obeliscum in Circo maximo se vidisse, & ab Heliopolitana ciuitate Aegyptia a Constantio Imp. fuisse transuectum ait, vel saltem innuit, vt ex eiusdem verborum serie aut vi colligi necesse est. Nec satis video cur magis per veterem Obeliscum, moles ab Octauiano Augusto Romam aduecta, quàm illa altera a Constantio translata intelligi debeat, etiamsi illa ab Octauio veteri Principe, vt ait Ammianus, hæc vero multis post annis a Constantio recens aduecta dicatur: vetustas enim ad molis etiam incisionem, antiquioremq. in Aegypto dedicationem referri potest: nam fieri potuit, vt Obeliscus Maximus prior alijs obeliscis ab Ammiano commemoratis, & fuerit incisus, atque in Aegypto, Solis numini præcipuo munere, eodẽ teste, fuerit dedicatus: qui etiã tamquam apex omnium eminebat, vt ipse ait. Adde etiam, quòd Hermapioni, & Ammiano maiorem de maiori, celebrioriq. Obelisco extitisse curam quàm de alijs credendum est: hinc Inscriptiones illas hieroglyphicas ab Hermapione interpretatas (cum aliæ ab eo interpretatæ non reperiantur) ad maiorem celebrioremq. Obeliscum pertinere, eundemq. Obeliscum Heliopoli primitus erectum fuisse censendum est, cum Soli eum dedicatum esse, eidemq. Soli præcipuum honorem Aegyptios, ea præsertim in ciuitate, præstitisse cõstet: Heliopolis enim ab Helio, Solis nomine, Solis Vrbs nuncupatur. Huic sentẽtiæ fauet Plinius, qui ait Ramisem, Rhamestẽ item dictum, in Solis Vrbe Obeliscum quadragenorũ, & octonum cubito-

Ammian. Marc. lib. 17.

Ammian. Marc. ibidem.

Plin. li. 36. c. 8. in fine.

cubitorum erexisse: alterũ vero lõgitudine vndecenis pedibus, hoc est nonaginta nouẽ geometricis, qui palmos vsuales centũ & nonaginta octo efficiũt: cuiusmodi est Obeliscus, de quo hic verba facimus, sicut ab Architecto, qui hunc Obeliscũ ad Aedes Sancti Ioannis Lateranensis transtulit, & erexit, inuentũ est. Nec nostræ sententiæ refragatur primum Hexastichũ Inscriptionis Constantianę, in cuius versu postremo hãc molẽ e Thebis reuulsam fuisse legimus: Heliopolis enim est Ciuitas Aegypti inter Alexandriã & Coptum: & a Græcis, teste Diodoro Siculo, Thebe dicitur: ex qua ciuitate Obeliscus ipse a Constantino Alexandriã, recto itinere, deinde a Constantio Romam fuit transuectus. Et quoniam Heliopolis nomen in hexametro versu accommodari non potest, hinc Poeta, Inscriptionis Auctor, Thebarum, & non Heliopolis voce vsus est: Thebe enim est item ciuitas Aegyptiorum eminentissima, atque amplissima, vt Plato testatur. Hæc pro geminis mihi iniectis scrupulis eruendis dicenda visa sunt. Num veritatem sim assecutus, iudicent alij: & suo quisque sensu abundans, opinionem suam tueatur licet, & hac in re præsertim a memoria nostri temporis adeo remota, & in tanta Scriptorum, ac locorum nominum varietate: quarum quidem rerum omnis inuestigatio in coniectura sita est.

VETVS INSCRIPTIO

BASIS OBELISCI MAGNI,

quem e ruderibus Circi maximi erutum Sixtus V. Pont. Max. ad Lateranensem Basilicam transferendum, erigendumq. curauit.

Hexastichum I.

PATRIS OPVS MVNVSQVE *suum* TIBI ROMA DICAVIT
AVGVSTVS *toto Constan*TIVS ORBE RECEPTO:
ET QVOD NVLLA TVLIT TELLVS, NEC VIDERAT AETAS
CONDIDIT, VT CLARIS EXA*equ*ET DONA TRIVMFIS.
HOC DECVS ORNATVM GENITOR COGNOMINIS VRBIS
ESSE VOLENS, CAESA THEBIS DE RVPE REVELLIT.

Hexastichum II.

SED GRAVIOR DIVVM TANGEBAT CVRA VEHENDI;
QVOD NVLLO INGENIO, NISVQVE, MANVQVE MOVERI
CAVCASEAM MOLEM DISCVRRENS FAMA MONEBAT.
AT DOMINVS MVNDI CONSTANTIVS OMNIA FRETVS
CEDERE VIRTVTI, TERRIS INCEDERE IVSSIT
HAVT PARTEM EXIGVAM MONTIS, PONTOQVE TVMENTI.

Hexastichum III.

CREDIDIT, ET PLACIDO *vexerunt æquora flu*CTV
LITVS AD HESPERIVM *Tiberi* MIRANTE CARINAM.
INTEREA ROMAM TA*po*RO VASTANTE TYRANNO
AVGVSTI IACVIT DONVM STVDIVMQVE LOCANDI,
NON FASTV SPRETI, SED QVOD NON CREDERET VLLVS
TANTAE MOLIS OPVS SVPERAS CONSVRGERE IN AVRAS.

Hexastichum IIII.

NVNC VELVTI RVRSVS RV*fis* AVVLSA METALLIS
EMICVIT, PVLSATQVE POLOS HAEC GLORIA DVDVM
AVCTORI SERVATA SVO, CV*m* CAEDE TYRANNI
REDDITVR, ATQVE ADITV RO*mæ* VIRTVTE REPERTO
VICTOR OVANS VRBIQ*ue locat ſublime* TROPAEVM,
PRINCIPIS ET MVNVS CONDI*gnis v*ſQVE TRIVMFIS.

Quamuis Inſcriptionem hanc vetuſtam ſuo iam loco appoſuerimus, in hac tamen Appendice duximus repetendam, Pag. 17. & 18. vt nonnulla, quæ ſcitu digna ſunt, dignoſcantur. Nam Michael Mercatus Protonot. Apoſtolicus labore non modico, ſummaq. ingenij perſpicacitate duce, bonarumq. artium cognitione comite, vt minores indicant characteres, Inſcriptionem ipſam corroſam, & dilaceratam, vel in varias partes diuulſam e ruderibus eruit, & in hanc formam redegit.

Antea vero quàm ad amuſſim fuiſſet concinnata, eam alij raptim typis mandarunt erroribus conſperſam, quam ego, quoad

quoad potui expurgaui, dum ſuo loco dictam Inſcriptionem in his Commentarijs apponere ſtudebam: vbi legitur Tropæum pro Trophæum iuxta vſum ſcribendi antiquum, vt inibi hac de re ſatis dictum puto. Pag. 17. & 18. Sed quoniam ego huius vocis, *Tropæum*, ſimilitudine deceptus in quarto verſu primi Hexaſtichi, & in poſtremo Quarti, Triumpis pro Triumphis ſiue pro Triumfis, ſicut eo tempore ſcribi ſolebat, reliqui; hinc vocem hanc *Triumfis* (non Triumpis nec Triumphis) a Michaele Mercato in Obeliſci baſi inuentā ſicut ipſummet id ita eſſe non ſemel aſſeueraſſe audiui, pro Triumphis repoſui. Pag. 200. & 201. Antiqui enim F, pro Ph, non raro vſurpabant, ſicut alibi, tum ex priuatis, tum etiam ex publicis Inſcriptionibus a me demonſtratum eſt. Ita contra: Quod antiquiores item Latini Pag. 140. per Ph, ſcribebant, vt phama, phanum, & phagus, nos per F, ſcribere ſolemus, vt Fama, Fanum, & fagus.

In poſtremo ſecundi Hexaſtichi verſu *Haut* pro Haud legitur, T, pro D, interdum ab antiquis Latinis ſumpto, ſicut è conuerſo D, pro T nō raro ab ijſdem vſurpatū fuiſſe inueni. Qui enim T, pro D, vſi ſunt, mollem ſonum euitare voluiſſe iudicati ſunt, duriorem vel ſicciorem ſequentes, vt patet ex Inſcriptionibus non paucis marmore inciſis. Exempla ſunt hæc: *Alexſanter*, pro Alexander Romæ in Aedibus Marchionis Riani. *Aput* pro Apud, Romæ in Aedibus Coritianis ad Forum Traiani, in hortis S. Sebaſtiani ad Viam Appiam, & in Aedibus Capranicorum. *Aliut*, pro Aliud apud Sudorinos ad S. Rocchum. *At* pro Ad, Veronæ in ædibus Ioan. Baptiſtæ Orthij. *Atſigno*, pro Adſigno Romæ. *It*, pro Id Brundiſij extra Vrbem. *Quot*, pro Quod infra Præneſte in vinea quadam. *Set*, pro Sed in Pratis Quinctijs in vinea, in hortis Carpenſibus, & alibi. In Aedibus Maſæiorum extat Inſcriptio publica marmore inciſa, ſatis longa, e Cæritibus allata, de eorundem Cæritum Municipio, Q. Ninnio Haſta, & P. Mālio Vopiſco Coſ. anno ab Vrbe cōdita 866. Traiano Imperāte: & in ea legitur *Set*, pro Sed, & *It*, pro Id. *Set* pro Sed in vetuſtioribus ſcriptis, & impreſſis Antiphonarijs Eccleſiaſticis. Anno Domini 99.

Ad hanc eandem rem comprobandam hoc loco libet apponere quod Linacer, Aldus, & alij recentiores, ſed eruditi ſane viri ſcriptum reliquerunt in hanc fere verborum formam:

T, vſur-

T, vſurpatũ eſt pro D. & D, pro T. nam veteres dixere *Adque*, nos *Atque*, ſane melior priſcorum ratio: nam & mollior ſonus eſt, & origo ſeruatur: præpoſitionis enim vis adhuc manet, vt dicamus: Tu *atque* ego: & ſit, Tu & *adte* ego. Sed antiqui voluere diſcrimen eſſe inter præpoſitionem & coniunctionem. Eiuſdem modi fuit, *Sed:* nam e contrario olim erat, *Se Et:* diſiungit enim, Tu curris, *Se Et* ego ſedeo. Separata enim eſt actio mea ab opere tuo. Aduerſatur enim vox illa, *Se*, vt ſeorſum, ſecurus, ſegrego, ſeparo, & alia innumera. Etiam, *Aud*, non *Aut* et illi dixere, et nos dicere deberemus: nam ſi negatiuæ *Haud* addita eſt aſpiratio, differentiæ cauſſa, ſane cetera elementa ad quærendum diſcrimen non ſunt mutanda, quin fortaſſe potius vtrumque ſicciore elemento ſcribendum ſit, *Aut*, *Haut*, Græcum enim fuit, Αὖτε. Omnis autem diſiunctio vim obtinet negationis. Hæc de vſu litterarum D, pro T, et T, pro D, ne quis poſthac Haut pro Haud mendũ eſſe opinetur, ſicut fortaſſe aliqui arbitrati ſunt, qui *Haud* pro *Haut* repoſuerunt: quos ego, qui *Haud* pro *Haut* impreſſum reperi nondum alloquutus Mercatum, qui vetuſtam Inſcriptionem in varias partes diuulſam vidit, et concinnauit, in priſtinamq. formam diligenter, et ingenioſe quidem redegit, imitari coactus fui.

Taporus pro Magnentio.

In tertio tertij Hexaſtichi verſu, TAPORO pro Magnẽtio intelligi debet, vt Mercatus recte ſentit: Magnentius enim dictus eſt Taporus Tyrannus, quia apud Helenam, caſtrum Tapororũ, qui Cantabriæ Populi ſunt, montibusq. pyreneis proximi, Conſtantem Conſtantij fratrem interfecit. Hinc Mercatus eam vocem, *Taporo*, cuius duæ litteræ mediæ deſiderabantur, reſtituit.

Plin. lib. 36. cap. 8.

In primo quarti Hexaſtichi verſu per Metalla rufa lapidis Syenitis fodinas idem Mercatus intelligendas teſtatur: ex quo lapide omnes Obeliſcos eſſe affirmat. Rufus enim color Græce πυῤῥός dicitur: a quo Syenites lapis etiã dictus eſt pyrrho pœcilus. Hæc de vetuſta Inſcriptione, quæ ad baſem Obeliſci Lateranenſis inciſa olim extabat. Qui plura de hac Inſcriptione ſcire cupit, ad librum Mercati de Obeliſcis conſcriptum & eruditionis plenum confugiat.

DE NOVIS OBELISCI INSCRIPTIONIBVS

Ad Aedes sanctæ Mariæ de Populo erecti.

DVm Obelisci, quem Cæsar Augustus ex Aegypto in potestatem Populi Romani redacta Romam in Circum maximum transtulit, Soliq. dicauit, translationem, et erectionem ad Ædes sanctæ Mariæ de Populo imprimendam curabam, nondum, vt dixi, nouæ Inscriptiones in eiusdem Obelisci basi erant incisæ; hinc eæ, quas infra videre est, suo loco apponi non potuerunt. Inscriptiones nouæ in hanc leguntur verborum formam:

Inscriptio I.

ANTE SACRAM ILLIVS AEDEM
AVGVSTIOR LAETIORQ. SVRGO,
CVIVS EX VTERO VIRGINALI
AVG. IMPERANTE
SOL IVSTITIAE EXORTVS EST.

Inscriptio II.

SIXTVS V. PONT. MAX.
OBELISCVM HVNC A CAES. AVG.
SOLI IN CIRCO MAX.
RITV DICATVM IMPIO,
MISERANDA RVINA FRACTVM OBRVTVMQ.
ERVI, TRANSFERRI, FORMAE SVAE REDDI,
CRVCIQ. INVICTISS. DEDICARI
IVSSIT
A. M. D LXXXIX. PONT. IV.

Ceteræ

Ceteræ Inſcriptiones duæ, quæ ſunt vetuſtæ, & in eadem baſi inſculptæ conſpiciuntur, vnius, & eiuſdem ſunt argumenti: cuius exemplum ſuo loco appoſuimus.

DE SACELLO SIXTIANO.

HOc in Sixtiano Sacello, ſtatuis ſeptem marmoreis candidi coloris, & pulcherrimis quidem, necnon Inſcriptionibus, & picturis nunc prætermiſſis, quas ſuo iam loco deſcripſimus, extat etiam Statua Sixti V. Præſepe Chriſti Domini adorans, inſcriptionibus item decoranda, de qua prius mentionem non fecimus ob cauſas ſuperius enarratas. Ad dextram Sacelli Altare ſanctæ Luciæ ſanctorum Innocentum reliquijs inſignitum conſpicitur: ad læuam vero, Altare ſancto Hieronymo dicatum. Illud in honorem ſanctæ Luciæ, in cuius feſto die SIXTVS V. natus eſt: hoc autem in honorem S. Hieronymi, cuius Titulo, dum erat Cardinalis, decorabatur, idem SIXTVS hoc loco ſtatui mandauit. De ſanctiſſimo Chriſti Præſepio in hoc Sacellum mira arte tranſlato, omniq. admiratione, venerationeq. digno quoſdam olim edidimus verſus, quos ob oculos ponere libuit, vt infra videre eſt.

Pag. 30. 31. & 32.

Anno Domi. 1521.

De Sanctiſs. CHRISTI PRAESEPIO, a SIXTO V. Pont. Max. in ſplendidiſſimum Sacellum tranſlato.

AVguſtum in Terris cur dat Præſepe TONANTI
*S*IXTVS*? vt in Cælo nunc ſibi tecta paret.*

I D E M.

*A*STRA*, Polumq. refert S*IXTVS*, cunabula* CHRISTI
Dum nouat, & ponit ſplendidiore loco.

I D E M.

*A S*IXTO *hic quicumque vides Præſepe repoſtum,*
Phidiacam dicas, Parrhaſiamq. manum.

IDEM

IDEM.

CVR SIXTVS Præsepe nouat mira arte vetustum,
Quo nitidas stellas æquiparatq. Polum?
Namque Opifex rerũ hic fuit, hic Moderator Olympi,
Hic Spes, hic Vita, hic vnica nostra Salus.

DE TRANSLATIONE CORPORIS PII V. in Sacellum Sixtianum.

PIVS Quintus, summum veræ pietatis fuit exemplar, clarissimum catholicæ religionis lumen, ac sanctitatis splendor. Hinc SIXTVS Quintus tanta illius merita, magnaq. ab eodem in se collata beneficia singulari pietatis officio prosequi cupiens, corpus eius Christiana sollemniq. pompa ac Pontifice digna suum in Sacellum transferri mandauit; ibiq. nobili structura, & vere Pontificia ipsum locari iussit. De hac autem translatione, quã suo loco descripsimus, tetrastichum, quod infra cernitur, edidimus in hanc verborum formam: Pag. 30. 31. 32. & 33.

HIC, vbi iam CHRISTVS voluit de Virgine nasci,
Mandauit SIXTVS condier ossa PII,
Vt fateare piè, vicinum hunc esse TONANTI,
Præsepi veluti proximus est Tumulus.

DE STATVA SANCTI PETRI ÆNEA in Columnæ Traianæ fastigio erecta.

DE COLVMNA Cochlide Traiano olim erecta, Parthis, & Dacis ab eo deuictis, nunc autem B. Petro dedicata, in cuius fastigio eiusdem Apostolorum Principis simulacrum collocatum est, suo loco satis dictum esse arbitror. Quare infra non nisi quædam carmina apponentur, quæ de Statua San- Pag. 13 et 14.

cti Petri ſupra columnam Traianam erecta olim conſcripſimus hiſce verbis:

BELLICA Traiani ſpectat dum Roma trophæa,
Erigit huic Cochlidem, ſculpit & hiſtoriam.
SIXTVS dum Petri veneratur mille triumphos,
Erigit huic Statuam, ſubijcit & Cochlidem.
Petrus enim CHRISTO generoſus vicit ouantes
Terrarum Reges, tartareosq. Duces:
Felix hinc meritò SIXTVS, cognomine Quintus,
Victori Petro tanta trophæa dicat.

IDEM AVCTOR

DE SANCTISSIMA CHRISTI CRVCE,
deq. ſacra B. Petri Statua ænea: illa in Cæſaris Obeliſci, hac vero in Traiani Columnæ Cochlidis faſtigio erectis.

NVMINA falſa potens pretioſo ſanguine Chriſtus
Abſtulit, et luſit ſæcula vana Iouis:
SIXTVS id exequitur, Chriſti dum iura tuetur,
Dum Petri Cymbam tractat, et Imperium:
Dæmonibus pulſis, Obeliſcum, altamq. Columnam
Lympha luſtrali purgat, et ore ſacro.
Suſtinet hæc Statuam Petri, Chriſti ille Triumphum,
Traiani hæc perdit, Cæſaris ille decus.
Succeſſor Petri, Chriſtiq. Vicarius idem,
Et Chriſto, et Petro clara trophæa ſacrat.

DE

DE COLVMNAE ANTONIANAE INSCRIPTIONIBVS, ET HISTORIIS.

De colvmna Cochlide Antonino Pio Imperatori olim erecta, a Sixto Qvinto instaurata, in cuius fastigio Statua S. Pauli ab eodem Sixto fuit collocata, satis dictum esse reor eo in Emblemate, quod ad Christianam, & vere piam Columnæ dedicationem, sacramq. statuæ erectionem pertinet. Nunc reliquum est, vt nouas Inscriptiones, quas inibi apponere non potuimus ob causam iam enarratam, subscribam. Inscriptiones sunt quæ infra leguntur:

Ad Occidentem.

M. AVRELIVS IMP.
ARMENIS PARTHIS
GERMANISQ. BELLO
MAXIMO DEVICTIS
TRIVMPHALEM HANC
COLVMNAM REBVS
GESTIS INSIGNEM
IMP. ANTONINO PIO
PATRI DEDICAVIT.

Ad Meridiem.

SIXTVS V. PONT. MAX.
COLVMNAM HANC
COCHLIDEM IMP.
ANTONINO DICATAM
MISERE LACERAM
RVINOSAMQ. PRIMAE
FORMAE RESTITVIT
A. M. D. LXXXIX. PONT. IV.

Ad Orientem.

SIXTVS V. PONT. MAX.
COLVMNAM HANC
AB OMNI IMPIETATE
EXPVRGATAM
S. PAVLO APOSTOLO
AENEA EIVS STATVA
INAVRATA IN SVMMO
VERTICE POSITA DD.
A. M. D. LXXXIX. PONT. IV.

Ad Septentrionem.

TRIVMPHALIS
ET SACRA NVNC SVM
CHRISTI VERE PIVM
DISCIPVLVM FERENS
QVI PER CRVCIS
PRAEDICATIONEM
DE ROMANIS BARBARISQ.
TRIVMPHAVIT.

Iul.Capitol. in vita M.Antonini philosophi.

Ex Iul. Capitol.

Quamuis Columna hæc Antonino Pio fuerit olim dedicata a Marco Antonino philoſopho, in eius filium adſcito, qui deinde, Iulio Capitolino teſte, M. Aurelius Antoninus dictus eſt; hiſtoriæ tamen in ea exculptæ ad præclara Marci Aurelij geſta pertinent: nam Antoninus Pius nihil annotatu ſiue memoria dignum in bellis geſſiſſe fertur, ſed Marcus Aurelius de Armenis, & Parthis, necnon de Germanis, Quadis videlicet, Marcomannis, ſiue Morauis, & alijs Populis, qui, vt nonnulli Scriptores prodierunt, equorũ & vulpium carnibus delectãtur, victoriam reportauit. Huius igitur generis Victoriæ in Colum-

in Columna Antoniana exculptæ conſpiciuntur, & præſertim memorabile illud factum & omni admiratione dignum, ſiue egregium Chriſtianæ victoriç trophæum repræſentatur, quod Marco Aurelio Chriſtianæ multitudinis precibus in bello Germanico, ſiue Marcomannico accidiſſe proditum eſt. Cum enim Marcus Aurelius in media Germania ſuo cum exercitu montibus vndique concluſus, ingenti aquæ penuria laboraret, miraq. ſiti vexaretur, Chriſtianos cohortatus eſt, vt opem a Deo peterent, atque aquam precibus impetrandam curarent. Quod quidem factum eſſe conſtat: nondum enim Chriſtiani orationibus finem impoſuerunt, & ecce tonitrua audiri, & fulmina micare cœperunt, pluuia diuinitus miſſa, ex qua Romanorum exercitus ſeſe recrearunt, hoſte vero magna ex parte fulminibus tacti interiere. Hinc de Romanorum hoſtibus illud Pſalmi dici poterat: Intonuit de cælo Dominus, & Altiſſimus dedit vocem ſuam, grando, & carbones ignis: miſit ſagittas ſuas, & diſſipauit eos: fulgura multiplicauit, & conturbauit eos. De Romanis autem illud: Apparuerunt fontes aquarum. Et: Fulgura in pluuiam fecit.

Pſal. 17.

Pſal. 134.

Hæc res effecit vt Marcus Aurelius Chriſtianos mirum in modum commendaret, eamq. Chriſtianorum multitudinem fulminantium nomine nobilitaret, vel eoſdem ſaltem legioni eiuſdem nominis aggregaret, Chriſtianumq. nomen Chriſtianis crimini tempus in poſterum haudquaquam foret, vt ex eiuſdem Imperatoris Epiſtola ad Senatum miſſa late patet. Huius generis Epiſtola & Græce, & Latine conſcripta reperitur apud probatiſſimos Auctores. Latina vero, quam infra apponere libet, in Bibliotheca Vaticana legitur in hanc verborum formam:

IMP. CAESAR. M. AVRELIVS. ANTONINVS. AVGVSTVS. PARTHICVS. GERMANICVS. SARMATICVS. PONTIFEX. MAXIMVS. TRIBVNITIAE. POTESTATIS. XXVIII. IMP. VII. COS. III. PATER. PATRIAE. PRO. COS. S. P. Q. R. S. D.

Certiores vos feci de conſilij propoſitiq. mei magnitudine, & quæ in Germania mihi in diſcrimine atque obſidione, alia ex alijs acciderunt, quum in eius medio, labore atque æſtu

confectus

Al. Cotini, vel Carnutij. Dracones, militaria Barbarorũ signa.

confectus fuissem. Sane dum Carnuti essem, speculatores nobis indicarunt septuagintaquattuor hostium dracones prope nos nouem millibus adesse: idemq. Pompeianus, quem bello ducem præfecimus, quod nos quoque videbamus, renunciauit. Cumq. in nostrorum militum exercitu haberemus tantum legiones Primam, Decimam, Geminam, & Fretensem: hostium vero nongentorum & septuaginta septem millia; measq. ipsius copias cum ingenti Barbarorum atque hostium exercitu comparassem, deos patrios votis susceptis rogaui. Sed cum ab eis negligerer; meq. ab hostibus premi animaduerterem; copiarum mearum paucitatem contemplatus, eos qui apud nos Christiani dicuntur, accersiui ac rogaui; inueniq. magnam eorum multitudinem: illosq. minis compuli, quod minime decuerat, propterea quòd postea illorum vim ac potestatem cognoui. Itaque non ad telorum præparationem, non ad armorum, neque ad tubarum vsum se contulerunt: hoc enim illis facere Dei causa & nomine, quem in conscientia gestant, gratum non est. Aequum igitur est, vt quos impios esse & a Deo alienos opinabamur: eos existimemus Deo munitos esse. Cum enim se humi proiecissent, non solum precati sunt pro me, sed etiam pro toto hoc exercitu, vt famis, ac sitis, qua vrgebamur, remedium aliquod afferretur: quinque enim diebus aquam non sumpseramus, quòd ea non suppeteret. Eramus enim in media Germania montibus vndique conclusi. Simul autem atque sese humi abiecerunt, ac Deum illum precati sunt, quem ego ignorabam: statim e cælo pluuia delapsa est in nos quidem frigidissima, in Romanorum vero hostes grando, ignis specie ac similitudine, & fulmina: eorumq. orationibus ac precibus statim præsto Deus fuit, qui neque vinci, neque expugnari potest. Quamobrem illinc exorsi, concedamus talibus, vt sint Christiani, ne qua arma eius generis contra nos petant, & impetrent. Censeo autem neminem, quòd Christianus sit, esse in crimen & in iudicium vocandum. Quòd si quis inuentus fuerit, crimini dare cuipiam, quòd Christianus sit, ei quidem qui in crimen vocatur, manifestum fieri volo, si nihil aliud obiectum est, quàm quòd Christianus tantum, dimitti: eum autem, qui Christianum accusauit, viuum exuri: illum

Euseb. lib. 4. cap. 12. de hist. Eccles.

illum vero, qui Christianum se esse professus fuerit, periculo omni, quod ob eam rem ei intendebatur, liberatum: Is, cui prouincia commissa est, nequaquam ad pœnitentiam adigat, aut libertatem ei adimat. Hæc autem S. C. etiam sanciri volo; atque hoc meum edictum in foro Diui Traiani proponi, vt legi possit. Curæ autem erit Vetrasio Pollioni Præfecto Vrbi, vt ad omnes prouincias hæc constitutio mittatur: neque quisquam, qui eam exscribere, vel ipsa vti voluerit, prohibeatur. Valete. *Iustinus Martyr Apol. 2. sub finem.*

De hac huiusmodi historia Tertullianus apertam mentionem facit, dum ad Scapulam Carthaginis præsidem, vel proconsulem scribens ait: Marcus Aurelius in Germanica expeditione Christianorum militum orationibus ad Deum factis imbres in siti illa impetrauit. De Marci Aurelij Epistola, quam supra apposuimus, idem Tertullianus luculentum præbet testimonium dicens hunc in modum: Si litteræ Marci Aurelij grauissimi Imperatoris requirantur, quibus illam Germanicam sitim, Christianorum forte militum precationibus impetrato imbre discussam contestatur, sicut non palam ab eiusmodi hominibus pœnam dimouit, ita alio modo palam dispersit, adiecta etiam accusatoribus damnatione, & quidem tetriore. Hæc Tertullianus. Huius item Epistolæ meminit Iustinus Martyr, eamq. sub finem Apologiæ secundæ scriptam reliquit. Idem Orosius lib. 7. cap. 15. De hac historia, vel Epistola testatur Eusebius lib. 4. hist. Eccl. cap. 12. & 13. De hac eadem historia testimonium protulit Apollinaris Episcopus Hierapolitanus in Phrygia. Idem Polyeuctus Martyr clarissimus, eiusdem Fulminatricis legionis miles, vt Metaphrastes ait. Idem Gregorius Nyssenus. Idem Niceph. lib. 4. hist. Eccl. cap. 12. Et Bapt. Egnatius lib. 5. cap. 7. Et Onuphr. Panu. lib. 2. Fast. Et Cæsar Baron. in Annal. Eccl. Anno Christi 176. *Tertul. li. ad Scapulam. Ann. Christi 200. Tertull. in Apolog. ad uers. Gentes. cap. 5. Iustinus Mart. anno Christi 148. Eusebius. Orosius. Apollin. Polyeuct. Metaphr. die 9. Ian. Greg. Nyss. in Quadr. Mart. Niceph. Egnat. Cæsar Baron.*

Hæc eadem historia ab Ethnicis scriptoribus enarratur, nec est qui eam inficietur. Hi autem huiusmodi factum vel magicæ arti, vel Marci Aurelij precibus adscribunt. Et quamuis nemo fere illorum hominum sit, qui auxilium diuinitus obtentum Christianis acceptum ferat, nemo tamē Epistolam illam confictam, & suppositiam esse ait. Dion autem historicus *Dion, hist.*

ricus cognomento Caſſius, patria Nicæus, vir conſularis, qui Romanam hiſtoriam libris lxxx. comprehendit, copioſe teſtatur vnam Chriſtiani nominis legionem illud pluuiæ donum impetraſſe. Suidas vero rem omnem ad magiæ præſtigias refert, & præſertim in Iulianum quendam Chaldæum Magum reijcit, ſeu Arnuphin Aegyptium philoſophum magiæ præſidio præpollentem, a quo exercitum Romanum periclitantem conſeruatum eſſe ait: Sed Iulius Capitolinus in Marco Philoſopho id omne ipſi Imperatori M. Aurelio Antonino aperte tribuit. Nos autē magis Antonini Epiſtolæ quàm alijs Ethnicis fidem adhibere debemus: nam de fide eiuſdem Epiſtolæ nos dubitare nō patitur Antonini conſtitutio, quā ille in huius rei memoriam gratitudinis ergo ſanciuit.

Suidas in dict. Iulianus. *Iulius Capitol.*

De hac Triumphali Columna Ioſephus Caſtalio, vir ſane eruditus Commentarium ſoluta ſcripſit oratione. De miraculo autem per Chriſtum in Marci Aurelij Imperatoris gratiam aduerſus barbaros facto elegantem edidit Elegiam.

Ioſephus Caſtalio.

Vt autem huic rei finem imponamus, ad columnam illam Antonini Cochlidem reuertamur dicentes, huius generis miraculum tam inſigne, Chriſti virtute editum, ad perpetuam rei memoriam dicta in columna fuiſſe exculptum, ſed imagine quadam, quæ Iouem Pluuium imbres, & fulgura demittentem, atque ex altera parte Romanos recreatos, ac lætabundos, ex altera vero Barbaros fulminibus occiſos repræſentat, vt apud Cæſarem Baronium Eccleſiaſticæ hiſtoriæ non minus doctum, quàm accuratum ſcriptorem videre eſt, qui huiuſmodi imaginem in columna inciſam, forma ænea diligenter exprimendam curauit. Ego vero ligneam formam hoc loco repræſentandam volui, vt in ſequenti pagella cernere licet.

Cæſar. Baron. To. 2. Annal. Eccleſ.

Quamuis

Quamuis autem Marcus Imperator pluuiæ munus Christianorum precibus diuinitus datum per publicas litteras confessus fuerit, Gentilitas tamen Ioui pluuio illud acceptum referens Iouis alatam imaginē largientis pluuiam, barba admodū prolixa, & brachijs extēsis expressam, in Columna ipsa exculpsit, Christianæ gloriæ monimento præclarissimo, sed propter Ethnicā superstitionē adiectā subobscurato. Hinc ob talē impietatē, columnā illam partim barbarico olim furore, Deo saltē permittente, incensam, partim vero cælitus fulminet actā fuisse credendū est. Verum vt impietas ipsa magis aboleretur, SIXTVS V. Pontifex Max. eam columnā multis in locis fractā & laceram, summo studio, magnaq. impensa restaurādam, & in pristinā formam restituendā, exorcizandāq.

curauit, in eiusq. faſtigio pro Marco Antonino Philoſopho, & pro Antonino Pio, æneum, & inauratum ſimulacrum Sancti Pauli, qui verus Chriſtianæ fidei Philoſophus, & Doctor Gentium fuit, veramq. pietatem Chriſtianam excoluit, & propagauit, collocari iuſſit, vt hoc item facto, veram non fuiſſe pietatem illam Antonino Pio tributam, ob quam præſertim virtutem columnã, ac ſtatuam ſibi a Marco filio erigendam cõmeruit, oſtenderetur. Virtutes enim, vt ait Sanctus Pater Auguſtinus, niſi ad verum Deum referantur, non virtutes, ſed vitia iudicanda ſunt, iuxta illud Apoſtoli dictum: Quod non eſt ex fide peccatum eſt: nam a communi Theologorum ſchola, vt alias in hanc ſententiam interpretationes poſthabeam, omnis vita infidelium peccatum nuncupatur ex quadam concomitantia, peccato ſcilicet infidelitatis concomitante omnes infidelium actiones.

S. Aug. lib. 19. de ciu. cap. 25.
Rom. 14.

Infideles enim, quatenus infideles, efficere poſſunt aliquod opus bonum, quod de genere bonorum dicitur, illud tamen opus bonum, vt eleemoſyna, & id genus alia, vt Aegidius Romanus & alij Doctores inquiunt, ſi ad idolum, vel ad inanem gloriam referatur, peccatum omnino eſt: quia eſt opus bonum, ſed non bene factum: ſi autem non ad idolum, nec ad inanem gloriam illud referatur, ſed naturali quadam pietate, non tamen eſt omnino bonum, peccato infidelitatis concomitante, formaq. operis, charitate ſcilicet, deficiente. Et ſicut, teſte Ariſtotele, iuſtus ille non eſt cenſendus, qui iuſte non agit, etiamſi iuſta faciat, iuxta illud præceptum: Iuſte quod iuſtum eſt perſequeris; ita nec pius iudicandus eſt qui pietatem quãdam hoc vel illo modo præſtat, peccato ſcilicet infidelitatis concomitante, quo ſaltem Antoninũ Pium ſuam exercuiſſe pietatem, cenſendum eſt. Id quod alijs item Gentilibus vera fide carentibus accidiſſe dicas oportet, qui virtutes tanquã animæ facultatum perfectiones, non tanquam ad optimum & ſupremum finem, Deum verum, ordinatas cognouerunt. Quare ſanctus Bonauentura recte ait, Philoſophos pennas habere ſtruthionis, qui etiamſi alas habeat, non tamen inſtar aliarum auium volare poteſt. Gentilium enim virtutes, quæ vicem alarum in hominibus quodam modo gerunt, nec ſunt fide illuſtratæ, nec ſpe ſuſtentatæ, nec Chriſtiana

Aegid. Roman. li. 2. ſent. diſt. 41. q. 2. art. 3.
Ariſt. lib. 2. Moral. Nichom. cap. 4.
Deut. 16.
S. Bonau. ĩ hexaem. ſer. 7. 10. 1.

na

na denique charitate informatæ, hominem ad æternæ vitæ præmium eleuare non queunt. Quare huiusmodi pietate insigniti non vere pij, sed potius impij quadam ex parte dici possunt. Quam profecto rem SIXTVS QVINTVS facto ipso explicauit, dum in columnæ vertice verum pietatis cultorem, Gentium Doctorem, & vas electionis Sanctum Paulum, seu Pauli simulacrum collocauit, atque ita, vt non insulse cecinerit Blancus in hanc verborum formam: *Pag. 36.*

Iure Antoninum Paulo vis, SIXTE, subesse:
Nam vere hic pius est, impius ille Pius.

Iure quidem: nā sicut hæc columna a Marco Aurelio Philosopho fuerat dedicata Antonino Pio, seu potius impio, si falsa religio spectetur Imperatoris, qui *Sixto* primo sedēte imperauit, ita a *Sixto* ipsi Paulo vere Pio, veroq. Christiano Philosopho, ac Gentium Doctori erat consecranda, vt iniuria Deo illata, dum Imperatori, qui temporibus *Sixti* primi vixit, Columna dicatur, a *Sixto* quoque optimo iure vindicaretur. *Ex histor. Tarchag. par. 2. lib. 3. Et Annal. Eccl. Cæs. Bar. to. 2. & alijs.*

Hæc de Columna Antoniana, deq. Ethnicorū virtutibus, de quibus alibi prolixiorē habui sermonē dū quærerē, num Philosophi in lege naturæ saluari potuerint: vbi multa, & scitu quidē digna de Platone recitantur. Nunc reliquū est, vt cetera ad Bibliothecæ Vaticanæ Appendicē pertinētia transeamus. *Lib. de Patiētia Italica linguæ cōscripto. Multa itē de Plat. supra, pagina 114.*

APPENDIX DE DIALECTIS,

hoc est de varijs linguarum generibus.

RAPTIM ego, & currente quasi, vt dicitur, calamo, grauioribus negotijs distentus variarū linguarum characteres, eorumq. inuentores suo iam loco descripsi. Hinc de Dialectis Appendicem hic conscribendam censui, vt quisque maiorem inde, exactioremq. cognitionem adipisci valeat. Gentes enim, & linguas septuaginta quinque esse multi hac ratione ducti dixerunt quòd Moyses scripsit, Animas exijsse ex Iacob in vniuersum quinque & septuaginta, quæ in Aegyptum descenderunt: vel vt alijs placet, septuaginta duas esse linguas e totidem capitibus fami- *Euphorus & alij ex Clem. Alexan. Gen. 46. Exo. 1. Act. 7. Gen. 10.*

liarum, quę in Genesi recensentur. Reliquæ vero linguæ multæ ad vnum genus commune, quod duas, aut tres, pluresve dialectos contineat, referendæ sunt.

Hoc autem loco silentio prætereundum non est, cur in Genesi, & in Exodo septuaginta, in Actibus vero Apostolorū septuaginta quinque fuisse animas, quæ in Aegyptum ingressæ sunt, legatur. Ad quam rem declarandam, subscribam quæ S. Hieronymus docet hisce verbis: Omnes animæ (inquit) quæ ingressæ sunt cum Iacob Aegyptum, & quæ exierunt de femoribus eius absque mulieribus filiorum Iacob animæ sexagintasex. Filij autem Ioseph, qui nati sunt ei in Aegypto, animæ nouem. Omnes ergo animæ, quæ ingressæ sunt cum Iacob Aegyptum, septuagintaquinque, quòd excepto Ioseph & filijs eius, sexagintasex animæ, quæ egressæ sunt de femoribus Iacob, introierunt Aegyptum, nulla dubitatio est. Ita enim & paulatim per singulos supputatus numerus approbat, & in Hebræis voluminibus inuenitur. Hoc autem quod in septuaginta Interpretibus legimus, Filij autem Ioseph, qui nati sunt ei in Aegypto, animæ nouem, sciamus in Hebræo pro nouem esse duas. Ephraim quippe & Manasse antequam Iacob intraret in Aegyptum, & famis tempus ingrueret, nati sunt de Aseneth filia Phutipharis in Aegypto. Sed & illud, quod supra legimus, Facti sūt autē filij Manasse, quos genuit ei concubina Syra Machir, & Machir genuit Galaad, Filij autē Ephraim fratris Manasse Suthalaam Ethaam; Filij vero Suthalaam Edom additum est. Siquidem id quod postea legimus, quasi per anticipationem factum esse describitur. Neque enim illo tempore, quo ingressus est Iacob Aegyptum, eius ætatis erant Ephraim & Manasse, vt filios generare potuerint. Ex quo manifestum est, omnes animas, quæ ingressæ sunt Aegyptum de femoribus Iacob, fuisse septuaginta, dum sexagintasex postea ingressæ sunt, & repererunt in Aegypto tres animas, Ioseph scilicet cū duobus filijs eius. Septuagesimus autem ipse fuerit Iacob. Hanc rem ne videamur aduersum scripturæ auctoritatem loqui, etiam septuaginta interpretes in Deuteronomio transtulerunt, quòd in septuaginta animabus ingressus est Iacob in Aegyptum. Si quis igitur nostræ sententiæ refragatur, scripturam inter se contrariam

S.Hieron. in Gen. to. 3.

Ex Gen. 46.

Et Exo. 1

Ephraim & Manasse filij Ioseph.

Quinque filij filiorū Ioseph.

Conciliatio locorum.

Deut. 10.

trariam faciet. Ipſi enim ſeptuaginta interpretes, qui hic ſeptuaginta quinque animas per prolepſim cum Ioſeph & poſteris ſuis Aegyptum ingreſſas eſſe dixerunt; in Deuteronomio ſeptuaginta tantum intraſſe memorant. Quòd ſi econtrario nobis id opponitur, quomodo in Actibus Apoſtolorum in concione Stephani dicatur ad populum, ſeptuaginta quinque animas ingreſſas eſſe Aegyptum, facilis excuſatio eſt. Non enim debuit ſanctus Lucas, qui ipſius hiſtoriæ ſcriptor eſt, in Gentes Actuum Apoſtolorum volumen emittens, contrarium aliquid ſcribere aduerſus eam ſcripturam, quæ iam fuerat Gentibus diuulgata. Et vtique maioris opinionis illo duntaxat tempore ſeptuaginta interpretum habebatur auctoritas, quàm Lucæ, qui ignotus & vilis, & non magnæ fidei in nationibus ducebatur.

Obiectio. *Act. 7.* Reſpōſio.

Hoc autem generaliter eſt obſeruandum, quòd vbicumque ſancti Apoſtoli, aut Apoſtolici viri loquuntur ad populos, ijs plerumque teſtimonijs abutuntur, quæ iam fuerant in Gentibus diuulgata. Hæc S. Hieronymus loco ſupra citato. Reliquum eſt vt ad Dialectos reuertamur.

Regula.

Dialectus eſt dictio quæ peculiarem alicuius loci notam præſefert, vel propriam aut communem Gentis characterem oſtendit. Hinc Græci dialectorum ſuæ linguæ differentias quinque, Atticam ſcilicet, Ionicam, Doricam, Æolicam, & Communem habere dicuntur. Voces autem barbaræ a Græcis vſurpatæ gloſſæ dictæ ſunt, vt Clemens Alexandrinus teſtatur: ob idq. Galenus gloſſas Hippocratis, ideſt priſca, & obſoleta in eius libris vocabula proprio libro interpretatus eſt.

Dialectus quid ex Clemente Alexand. lib. 1. Strom. *Clem. Alexan. lib. 1. Strom.*

Dioſcurias, Vrbs in Colchide, nunc deſerta, quondā adeo clara fuit, vt nonnulli prodiderint in eam trecentas nationes, quæ diſſimilibus linguis vterentur, deſcendiſſe, ſicut Plinius ait, deinde a Romanis centum triginta interpretibus negocia ibi geſta fuiſſe.

Plinius li. 6. cap. 6. Et Stephanus ex Demoſthene Græco. Ex ijſdem ſcriptoribus.

Mithridatem Ponti regem duarum & viginti gentium ore loquutum conſtat, nec de ſubiectis gentibus vllum hominem per interpretem ab eo appellatum quinquaginta ſex annis, quibus regnauit.

Diodorus Siculus de fabuloſis antiquorum geſtis narrat, inſulam quandam, Felicem dictam, habere homines, qui non ſolum

Diod. li. 3.

ſolum voce humana loquantur, verumetiam auium diuerſarum cantus imitentur ob linguam diuiſam ſibi a natura datam. Quodq. mirabilius eſt, vnum hominem cum duobus loqui poſſe ait: vna enim linguæ pars vni: altera alteri loquitur.

Herodotus Cic. lib. de leg. Herodotus Halicarnaſſeus a Cicerone Pater hiſtoriæ nuncupatus narrat Troglodytas Æthiopes, qui ſerpentibus & lacertis veſcuntur, voce inſtar veſpertilionum ſtridere.

Nutus pro lingua. In remotiſſimis quibuſdam ad ſeptentrionem regionibus mercatores rerum commutationes nutibus & geſtibus facere legimus: non quòd loquendi facultate omnino careant tanquam muti, ſed quòd linguis plane diuerſis vtantur.

Varia igitur linguarum genera & permulta quidem, ſiue ſeptuaginta duo, ſiue plura vel pauciora iam inde ab ædificatione Turris extitiſſe pro comperto habetur. *Gen. 11.* Immo, vt alij volunt, ex illa ædificatione, ſeu potius inſania, tanta homini ſermonis varietas, linguarumq. confuſio innata eſt, vt quot orbis Regiones ſunt, tot hominum linguæ ſint: prius enim vniuerſa Terra, teſte Moyſe, labij vnius erat. *Idem pag. 81. Gen. 11.* Quamuis autem ceteræ linguæ ab Hebræo Idiomate originem traxerint, ſola tamen Hebraica, vel tanquam omnium prima & antiquiſſima, pura & ſincera remanſit, vel ob eas fortaſſe rationes, quas recenſuimus, dum de ea ſuo iam loco loquuti ſumus: *Pag. 80. et 81.* nulla enim lingua eſt, quæ ab Hebraica quædam deriuata & corrupta vocabula nõ habeat, vt Chaldaica, Syriaca, Phrygiaca, Aegyptiaca, Punica, Græca, Latina & aliæ. *Ex S. Hieron in cap. 7. Iſa. Et Iſid. lib. 1. Etym. c. 3. Vide pag. 118.*

Et ſicut Latini innumera non ſolum artium, ſed rerum etiam vocabula a Græcis mutuati ſunt, ita aliæ linguæ multas item voces acceperunt a Latina, quæ a Gothis, & ab alijs Populis in Italia, Gallia, & Hiſpania atque alibi corrupta eſt, vt ſatis eo loci dictum fuit, vbi de Gothorum litteris verba fecimus. *Pag. 153.* Sic etiam alias linguas inter ſe corruptas fuiſſe conſtat, vt alio in loco oſtendemus, cum de barbaricis linguis ſermonem habebimus: *Infra de Carica lingua, Germanica, & Italica.* omnes enim linguæ, Hebraica, Græca, & Latina ſaltem exceptis, Barbaricæ dici poſſunt, ac debent. Hinc, vt ceteras nunc rationes poſthabeam, tribus hiſce linguis vniuerſa Biblia conſcripta, Titulumq. Saluatoris noſtri Cruci non ſine diuino conſilio, ac myſterio appoſitum

tum fuisse dicendum est. Sed quamuis Græci ceteras linguas Barbaricas appellare consueuerint, hæ tamen tres insigniores sunt, præcipuumq. obtinent locum, Hebraica præsertim lingua tanquam omnium linguarum genitrix, & mundo coœua, vt alibi dictũ est, vbi multarum linguarum originem demonstrauimus. Quãdo autem a Plauto, & ab alijs probatissimis Scriptoribus Latina lingua barbara nũcupatur, hæc vox, *Barbara*, pro extera voce sumitur. Barbari enim aliquando pro aduenis, aut exteris populis dicti sunt. Hinc Næuius, Plautus, & alij Poetæ Latini appellati sunt barbari, ideſt exteri, quippe qui comœdias Græcas latinitate, hoc est lingua extera, donarunt. Quare Plautus in Asinaria inquit: Nomen huic Græcæ Onagros est fabulæ, Demophilus, scripsit (ideſt Græce) Marcus vertit barbare (ideſt Latine.) Item in Trinummo: Græce est huic Thesauro fabulæ, Philenus scripsit (ideſt Græce) Plautus vertit barbare (ideſt Latine.)

Pag. 86. et 87.

In Prologis.

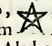
Præcipuæ igitur & insigniores linguæ sunt Hebraica, Græca, & Latina. Quod cum ita sit, ab re alienum me facturum non puto, si de harum trium elementis nonnulla dicantur antequam ad singulas quasque linguas perueniamus, cum ipsæ exactiorẽ quidem sermonem iure postulent. Hebraica enim elementa & Græci, & Latini sibi desumpserunt, non solum quantum ad scribendas aliqua ex parte notas, verum etiam quantum ad earundem pronunciationes, & præsertim Græci, vt infra videre est.

De triplicis Alphabeti consonantia.

Hebraice Aleph. א . Græce Alpha α. Latine A.

Primum autem huiusce linguæ sacræ elementum non solum a Græcis & Latinis, sed ab omnibus fere linguis vsurpatum esse inueni, vt dictum est eo loci, vbi de nouo Alphabeto Hebraico sermonem habui. Prima enim Hebraica littera, Aleph nuncupatur. Hæc deinde Alepha, & per syncopen Alpha a Græcis dicta est. In alijs linguis prima Alphabeti littera vel eandem omnino Hebræorum pronunciationem, vel initium, vel saltem desinentiam eiusdem pronunciationis retinet, velut apud Syriacos & Assyrios, Aegyptios et Asianos,

Pag. 92. et 118.

nos, Samaritanos et Armenos, Arabes et Aethiopes, Indos et Saracenos, Phœnices et Illyricos siue Dalmatas, Hetruscos, et Turcas, necnon apud alias Nationes: nam sicut prima littera ab Hebræis, et ab alijs Aleph vocitatur (a Chaldæis tamen Olaph) ita ab Indis Alefu, ab Assyrijs, siue Syriacis, ac Phœnicibus Aluz, a Saracenis Alchmon, ab Aegyptijs Athomus, vel Athoin, a Græcis, Hetruscis, et Iacobitis, multisq. alijs Nationibus Alpha, et a Latinis, A. Id quod non sine consilio, aut mysterio factū esse dicendū est. Hæc denique littera a Dionysio plenitudo vocis appellatur: a cuius litteræ figura aliquoties coniūcta hoc modo, , pentagonū nuncupatur pētalpha, quasi quintuplum Alpha: nā in huiusmodi figura, si recte spectetur, A, vel Alpha quinquies videtur esse repetita.

Ex Appēd. Thes. Ambros. de introd. variarū linguarum.

Hebraice Beth ב. Græce Beta β. Latine Be b.

Hæc littera Hebraice Beth, Græce Βῆτα, et Beta, Latine B, vel Be, dicitur: vtrumque tamen ab Hebraica pronunciatione Beth. Beta autem vel Be a Latinis pronunciari debet, non Vita. Quòd autem hoc elementum Beta, non vita appellari debeat, illud nobis argumento est, quòd Alphabetum, non Alphauitum ex duarum litterarum Alpha et Beta voce vel sono compositum ab omnibus dici solet, vt erudite docet Adolphus Mekerchus Brugensis, quem maiori ex parte in huiusmodi symphonia, siue consonantia Alphabeti Hebraici, Græci, atque Latini sequuti sumus. Hinc Iuuenalis de Beta testatur hunc in modum:

Iuuenalis.

Hoc discunt omnes ante Alpha, & Beta puelli.

Et Martialis lib. 5.

Dicas licebit Beta me togatorum.

Hinc Græci Latinis vel Hebraicis vtentes dictionibus, per b, litteram scribunt, eas item per β scribere solent, vt Brutus, Βρῦτος. Strabo, Στραβών. Tiberius, Τυβέριος. Benedictus, Βενέδικτος. Budæus, Βουδαῖος, idq. genus alia sexcenta apud Plutarchum, Dionem, et alios Historicos Græcos passim videre est. Idem dicitur de vocibus Hebraicis, vt Saba, Σαβά. Balaam, Βαλαάμ. Baal, Βαάλ. Abraam, Ἀβραάμ, et alia id genus permulta. Id quod clarius patet ex ea dictione Hebraica, vel, vt S. Hieronymus ait, Syrica, quam ex duabus primis Alphabeti

S. Hieron. in c. 4. ad Gal. to. 6.

phabeti Hebraici litteris Aleph et Beth compositam Beatus Paulus suis in Epistolis hoc modo reliquit Ἀββᾶ, ὁ πατὴρ, Abba idest Abba Pater, vt quiddam esse in hac voce peculiare, quod et patres libenter audiunt, et pueri statim sonare discunt. Infantes enim pro hac voce *Abba*, *Babba* vel *Babbo* pronunciare incipiunt. Qui igitur *Vita*, non *Beta* pronunciant, inepte et corrupte loquuntur, illud vitium imitantes, quo Hispania, & Castellæ præsertim prouincia, siue Burgensis Diœcesis perpetuo laborat pronuncians *Vestia*, pro Bestia: *Vene* pro Bene, vt alibi sub alijs exemplis demonstratum est: & e conuerso siue præpostere: *Bita* pro Vita: *Bacca* pro Vacca: & *Vonum binum* pro Bonum vinum, vt apud Vascones in Hispania citeriore populos, quibus hoc vitium peculiare est: dicunt enim *Bibo* pro Viuo, quasi eorum viuere, Bibere sit, vt nescio quem in quodam Epigrammate de ijs hac in re non insulse lusisse memini. De hac littera multa alia vide in Adolpho Mekercho Brugensi.

Rom. 8. Gal. 4. *Pag. 118.* *Adolphus de pronũc. lingua Græca.*

Hebr. Ghimel ג. Græc. Gamma. Γ, γ. Lat. Ge. G, g.

Hæc littera eodem fere sono apud Hebræos, Græcos, atque Latinos pronunciari solet, & ab Hebræo nomine originẽ traxit. Et quoniã Græce Gamma dicitur, hinc hæc littera Ϝ, Digãma Aeolicũ appellatur quia duplicis Gammatis imaginẽ referre videtur, hoc modo F, Γ Γ. de quo superius satis dictum fuit. Apud Græcos autẽ Gamma geminatũ, vim & sonum, n, retinere solet, vt Αγγελος, Angelus. Ita etiam ante χ vt Εγχος Enchos. Et ante kappa, vt πέφαγκα Pephanca.

Pag. 140. & 141.

Hebr. Deleth ד. Græc. Delta. Δ, δ. Lat. De. D, d.

Delta a nomine Hebræo Daleth, siue Deleth. Vnde deleta, & per syncopen Delta, triangularis figuræ imaginem apud Græcos repræsentans hoc modo Δ, vt alibi me explicasse memini.

Pag. 114.

Hebr. He ה. Græc. Epsilon. Ε, ε. Lat. E, e.

Hebræis nulla est littera, quæ Græcæ litteræ Epsilon respondeat, nisi accipiatur He, quam Græci in vocalem mutauerunt, vt Heth in Ητα.

Hebr. Tſade צ. Græ. Zeta. Ζ, ζ. Lat. Zeta. Z, z.

Hæc littera a Græcis dicitur Zeta, non Zita, & Tſade Hebræorum, non Zain, opponitur. Flandri pronunciant, Tſ: Latini pro Zeta Græco elemento. Hanc litteram, vt Martianus Capella refert, Appius Claudius reformidauit, quòd dum exprimitur, morientis dentes imitetur, vt ſuperius demonſtratum eſt.

Pag. 138.

Hebr. Heth. ח. Græ. Eta, Η, η. Lat. E. E, e.

Heth Hebraice, pro qua Græci Hta, vel Eta, Latini conuertunt in E, longum. Sed Hta Græcum Latine rectius Eta, quàm Ita pronunciandum videtur, vt ΙΗΣΟΥΣ, IESVS, non Iiſus, & Ηλὶ Ηλὶ λαμασαβάχθανι, Heli Heli, lamaſabachthani. Beth item ſecundum Alphabeti Hebraici elementum in Threnis Græce ſcriptum inuenitur Βὴθ, a Latinis non niſi Beth Hebræorum more pronunciandum eſſe ratio ipſa perſuadet, non Vith, vel Bith, ſicut de Beta Græco non Vita a Latinis ſcribendum, pronunciandumq; eſſe demonſtrauimus, ex Mekercho Brugenſi.

Hebr. Teth ט. Græ. Theta. Τ, τ. Lat. The. T, t.

Hæc littera pro Th idem valet apud Hebræos, Græcos, & Latinos, & eandem fere pronunciationem apud eoſdem habet. Et quamuis Græce θῆτα ſcribatur, & pronuncietur per I, a Latinis tamen per E, non per I, pronunciari debet iiſdem rationibus, quas de Beta, Zeta, & Eta enarrauimus. Theta igitur non Thita dicendum eſt. De huius litteræ myſterio, & apud Iudices vſu, ſatis dictum eſſe reor alijs in locis.

Pag. 84. 114. & 129.

Hebr. Iod. י. Græ. Iota. Ι, ι. Lat. I, i.

Littera Iota ab Hebræo Iod, t, pro d, vſurpato, & Latine I, reſpondet. Quamuis autem I, varie a Græcis ſcribatur, & pronuncietur (ſunt enim apud eos varijs characteres eundem fere ſonum retinentes) Iota tamen apud Græcos & Latinos eſt idem elementum, & nunquam eius mutatur figura, etiamſi apud Latinos vim conſonantis interdum obtineat.

Hebr.

Hebr.Cap.Caph.vel Coph. כ. Græ.Kappa.Κ,κ. Lat.Ce.C,c.

Hoc elementum quamuis apud Hebræos, Græcos, & Latinos eandem notam, idemq. nomen omnino nō habeat, eandem tamen retinet poteſtatē. Hac littera veteres Latini frequentius vtebātur, quàm noui: & nō minus recte per C, quàm per Q ſcribere ſolebant, vt Cuando, & Cuoniam pro Quando, & Quoniam, & id genus alia: quia C, & Q, maximam inter ſe habent affinitatem, vt videre eſt in Relatiuo Quis, vel Qui, nam eius obliqui tam C, quàm Q, retinere ſolent, vt Cuius, Cui, & Quem & Quo, vt fuſius alio in loco dictū eſt. *Pag. 117.*

Hebr. Lamed. ל. Græc. Lambda. Λ,λ. Lat. El. L, l.

Hæc littera tam apud Hebræos, quàm Græcos & Latinos eandem retinet poteſtatem, quamuis eandem notam, idemq. nomen non habeat apud eoſdem. Interdum autem apud Græcos λλ geminata, prima vim & ſonum, n, retinere ſolet, vt Μάλλιος, Manlius.

Hebr. Mem. מ. Græc. My. Μ, μ. Lat. Em. M, m.

Hoc elementum tam apud Hebræos, quàm apud Græcos & Latinos idem fere nomen litterulis tranſpoſitis, eandemq. pronunciationem habere videtur: eandem tamen retinet poteſtatem. Eſt littera, quæ labris imprimitur: ſi autem huiuſce litteræ nomen Hebraicum diligenter ſpectes, illud a ſuauiſſimo nomine, quo infantuli Matrem ſiue nutricem appellant, non multum diſtare dicas oportet. Infantuli enim Matrem ſiue nutricem Mammam vocitare ſolent. Hinc Martialis: *Martialis li. 1. Epig. 56.*

Mammas atque Tatas habet Afra, ſed ipſa Tatarum
Dici, & mammarum maxima mamma poteſt.

Varro: Qui cibum ac potionē Buas & Pappas vocant, & Patrē Tatā, & matrē Mammā. Hæc Varro. Bua infantulorū potio, Bomba, vel Bombo a Noſtratibus dicta: Māmā vero qua Matres vocantur, a mamma feminea, lactis receptaculo, quo ipſis infantulis nihil charius iucūdiusve eſſe poteſt, ortum traxiſſe puto. Hinc in aliquot Italiæ locis, & præſertim apud Noſtrates, pueri omnes Mammoli a māma, & puellæ Mammolæ vo- *Varro de liberis educandis: & Cato.*

 citantur.

citantur. Hac eadem, vt suspicor, ratione Auia, patris, vel matris Mater, Μάμμη Græce dicitur, ideſt Mamme, cum Auia mea patri, vel matri meæ præbuerit mammam, siue mamillam, & quodam modo quasi altera mater mea dicenda sit. Ob id mammare apud S. Aug. eſt mãmas ad ſugendũ prębere.

Hebr. Nun. נ. Græ. Ny. Ν, ν. Lat. En. N, n.

Nun Hebraice, Græce vero Ny, quaſi Nu per u exile, abiecto vltimo, n: & hoc modo eſt idem huius elementi nomen tam apud Hebræos, quàm apud Græcos: & idem ſonat quod N apud Latinos.

Hebr. Scin. ש. Græ. Xi. Ξ, ξ. Lat. Ix. X, x.

Hoc elementum valet idem quod cſ, vel gſ. Græcus ille ſonus Xi, ab Hebræo ductum videtur, et eſt eadem nota, quæ et Latina, litterulis inuerſis, vt Xi, et Ix.

Græ. Omicron. Ο, ο. Lat. O, o.

Nulla littera Hebraici Alphabeti huic Græce reſpondere inuenitur, ſed Latinæ O. Appellatur autem apud Græcos O, breue ad differentiam ω, quæ eſt O magnum, vt fuſius loco ſuo dicetur.

Hebr. Pe. פ. Græ. Pi. Π, π. Lat. Pe. P, p.

In hoc elemento Hebræi et Latini, quod ad nomen pertinet, nihil omnino differunt: Græci vero ab ijs non nihil: immo adeo parum, vt nihil diſtare videatur. Huius autem litteræ eadem eſt poteſtas apud omnes.

Hebr. Res. ר. Græ. Rhῶ. Ρ, ρ. Lat. Er. R, r.

Huius litteræ originem Græcus traxiſſe videtur ab Hebraico elemento Res, vel Reſc, a quo tamẽ longius remotum nomen deſumpſit: Latinus vero propinquius, duabus primis litterulis inuerſis, et vltima abiecta.

Hebr. Samech. ס. Græ. Sigma. Σ, σ. Lat. Es. S, ſ.

Huius litteræ nomen tam apud Hebræos, quàm Græcos idem fere videtur eſſe, quadam tamen litterarum mutatione, ac traiectione facta; et a Meſſalla coruino ſibilum uocatur.

maiuſcu-

maiuſcula littera eſt M, Latinum tranſuerſa conſcriptum. Pag. 138.
Antiquiores Græci pro littera S, maiuſcula vtebantur ea nota, quæ eſt eadem prorſus ac C Latinorum, niſi quòd extrema cornua habet intus magis reflexa, & magis oblonga hoc modo C. Hinc per abbreuiationem tribus modis ſcriptitare ſolebant Ieſu Chriſti, Saluatoris noſtri nomen, vt I C: vel I Σ. vel I H Σ. Qua ex re imperiti hoc nomen ſcribebant cum adſpiratione hunc in modum Iheſus, vel IHESVS, vel IHS, putantes H Græcum, eſſe h Latinum, vt fuſius alio in loco a me dictum eſt. Pag. 178. & 179.

Hebr. Tau. ת. Græ. Tau, vel Taf. Τ, τ. Lat. Te. T, t.

Tau, tam apud Græcos, quàm apud Hebræos pronunciari debet hoc elementum. De myſterio huius litteræ, quæ ſanctiſſimæ crucis ſimilitudinem repræſentat, multa diximus eo in loco, vbi Alphabetum Hebraicum antiquius appoſitum eſt. Pag. 83. Hinc eadem repetere ſuperuacaneum cenſeo. Addam tamen quod ſentit Tertullianus dicens: Ipſa eſt enim littera Græcorum Tau, noſtra autem T, ſpecies Crucis, quam portendebat futuram in frontibus noſtris apud veram & Catholicam Hieruſalem. Quapropter etiam Typus eſt ſacroſanctæ Crucis Domini noſtri Ieſu Chriſti. Tertul. li. 3. adu. Marcionē.

Græ. Ypſilon. Υ, υ. Lat. Fyo. Y, y.

Nulla in Alphabeto Hebraico littera eſt, quæ huic Græcæ Ypſilon reſpondeat: eſt enim Græca tantum, qua Latini in dictionibus Græcis vtuntur. De huius litteræ myſterio alijs in locis multa diximus, hinc ea hoc loco ſubticenda cenſeo. Pag. 127. & 145. & 158.

Hebr. Phe. ף פ. Græ. Phi. Φ, φ. Lat. Ef. Ph.

Hæc littera apud Hebræos & Græcos eodem fere nomine pronunciatur, & Latino F, reſpondet: quod quidem inuerſum Ⅎ Digāma appellatur, ſolis Æolibus peculiare. De hoc Digammate, quod Claudius Imperator inueniſſe fertur, multa ſuo iam loco dicta ſunt. Hinc eo confugiendum eſt. Pag. 140. 141. 142. & 143.

Græ. Chi. Χ, χ. Lat. Ch.

Nullum eſt apud Hebræos elementum, quod Græco, aut

Latino respondeat. Græci autem & Latini, quod ad figuram pertinet, omnino conueniunt. Græci enim pro littera maiuscula vtuntur hoc elemento X, quod quidem a Latinis vsurpatur, sed non pro Ch, veluti apud Græcos. X enim apud Latinos habet vim cs, & gs, instar litteræ Græcæ, Ξ I. Hinc imperitorum Latinorum ortus est error: hi enim scribunt sic Xp̄s, pro Christus, putantes hanc dictionem, ΧΡΣ, sic a Græcis conscriptam, constare ex X, & P, Latinis litteris, cū sint Græcæ pro Ch, & R. nam X Latinū adsimile Χῖ Græco: & P Latinum, Ρω Græco est. De hoc modo scribendi multa suo iā loco dicta sunt, hinc cetera sunt hic prætermittenda.

Pag. 177. & 178.

Græ. Psi. Ψ ψ Lat. Ps.

Hæc littera apud Hebræos non inuenitur, nec apud Latinos: sumitur autem pro ps, aut bs, vt ψαλμὸς, Psalmus: & Ἄραψ, Arabs.

Græce. Omega. Ω, ω.

Hoc elementum est tantum apud Græcos, & vocatur O, magnum duabus de causis: tum quia est natura longum, tum quia veluti ex duobus, οο, constare videtur. vtraque item ratione dicitur magnum ad differentiam, Omicron, quod appellatur o breue.

Hæc de præcipuis linguarum generibus, a quibus omnia alia Idiomata emanasse censendum est, vt experientia ipsa docet. Antea vero quàm ad singulas quasque linguas declarandas perueniamus, de cælestium spirituum necnon animalium Dialectis nonnulla dicenda esse reor. Plato enim Dijs Dialectum quandam attribuit, coniectura ex somnijs & oraculis facta: & insuper ex dæmoniacis, vt qui non sua, sed dæmonum inhabitantium Dialecto loquantur. Ego vero spiritibus tam bonis quàm malis Dialectū esse peculiarem quandam non crederem cum ij in corporibus assumptis quauis lingua loqui possint, & locutione aliqua externa non indigeant, quando ad mortales non loquuntur. Angelus enim alteri Angelo duobus modis loqui potest, hoc est, verba in corde suo formata, vel in mente aut cogitationes per signa intelligibilia exprimendo, vel virtutem suam ad res corporeas

Dialectus spirituum ex Platone in Cratylo.

Ex Aegid. Rom. li. 2. Sent. dist. 10. q. 3. articul. 1. dub. 5. & 6. laterali.

reas

reas absque corporum transmutatione applicando: cum enim Angelus couertit se super speciem intelligibilem, quam habet apud se, format inde verbum, quod est idem quod cogitatio: & tale verbum in vno Angelo non est notum alteri Angelo: quia nec vnius Angeli cogitationes natura ipsa alteri Angelo sunt notæ, nisi in genere. Postquam vero Angelus conuertit se super speciem intelligibilem, & formauit inde verbum, quod est cogitatio; potest iterum se conuertere super huiusmodi verbum, & formare aliquod signum intelligibile, quod etiam potest appellari verbum, quia est illius verbi formati expressio. Angelus igitur alteri Angelo loqui potest his duobus modis, vel cogitationum, verborumq. formatorum expressione, vel suæ virtutis ad res corporeas applicatione. Homini autem vno tantum modo loqui potest, suæ videlicet virtutis ad res corporeas applicatione. Id quod duobus item modis fieri potest: vel per organum siue instrumentum phantasticum ad phantasiam spectans, ab eo mutatum, vel per aerem ab eodem commotum, corporis tamen transmutatione. Quamuis enim Angeli non habeant linguã, nec item organa alia corporea ad locutionem pertinentia, eis tamen res corporeæ, quantum ad motũ, sicut vniuersa Theologorum schola fatetur, ad nutum obediunt: & quia omnes spiritus perfectam de rebus corporeis ac naturalibus habent cognitionem, hinc in imaginatione, & organo phantastico cuiusuis hominis efficere possunt aliqua signa imaginabilia, vel species imaginabiles, vt sibi placet, deducendo humores, et spiritus animales ad principium sensitiuum, et organum phantasticum, vel ad phantasiam, in quibus huius generis species, vel similitudines sedem habent: et hoc primo modo homini loquuntur, repræsentantes ei quæ repræsentare volunt. Secundo autem modo Spiritus loqui possunt homini aerem commouentes, vel condensantes, vel frangentes, aut verberantes, atque ita, vt fiant ibi soni quicunque iuxta suam ipsorum Spirituum voluntatem, aut placitum propter voces efficiendas, et locutionem formandam, cum eis perfecta rerum naturaliũ cognitio sit, resq. corporeæ ad nutum ijs obediant eo modo, quo dictum est. Quamuis igitur Spiritus loqui possint hominibus, ego tamen non video, cur eis peculiaris

Spirituũ locutio.

Angelus Angelo duob⁹ modis loqui potest: homini auté vno.

Res corporeę quo modo spiritibus obediant.

Secundus modus loquendi, quo Spiritus loqui possũt homini.

liaris lingua tribuenda ſit, cum quauis lingua hominibus loqui poſſint: & inter ſe locutione externa, vel vocali non indigeant.

Brutorum item ſuam eſſe Dialectum, cenſet Plato, quam eiuſdem generis animantes intelligant. Ad hoc autem comprobandum quædam narratur hiſtoria de Elephante, qui in cœnum illapſus clamaſſe fertur: alius, qui aderat, hoc viſo, abijt:& mox cum grege elephantum reuerſus periclitantem ſeruauit. In Libya quoque aiunt ſcorpium, ſi hominem vt feriat contingere non poſſit, abire, & cum pluribus reuerti, atque ita catenatim cohærentibus & demiſſis illis, hominem, cui inſidiatur, ferire. Vnde quidam conijciunt, bruta non aliquo nutu obſcuro, neque aliquo corporis motu, geſtu ve, ſed ſua potius Dialecto, quæ voluerint inter ſe ſignificando communicare. Fertur præterea de piſcibus, ſi quis forte linea attractus, ea rupta, euaſerit, nullum deinceps eo in loco per illum diem eiuſdem generis piſcem apparere. Hæc Clemens Alexandrinus.

Ex Clem. Alex. lib. 1. Strom.

Clem. Alexan. lib. 1. Strom.

De brutorum inter ſe colloquio multa etiam Porphyrius tradit in libris de abſtinendo ab animatis. Sed abſurdum videtur illud quod Clemens de brutis in genere ſcribit, tanquã omnia dialecto quadam inter ſe vtantur, ſcorpij quoque & piſces: quibus cum ipſa vox negata ſit, multo magis etiam Dialectum negatam fateamur oportet. Quamuis enim Pſittacus Ἀνθρωπογλώττος dictus quaſi linguam hominis habens, & Coruus, & Pica ob linguam ſibi latiorem naturaliter datam, voces quaſdã articulatas, humanæ locutioni adſimiles, veluti quodã naturæ artificio exprimere videãtur, eas tamen aues loqui proprie non eſt dicendum: quæ enim pronunciant non intelligunt, ſed aſſuetudine quadam id agunt: nam lingua (teſte Ariſtotele) non niſi ad ſignificandum aliquid alteri contributa eſt. Id quod abſque rei intelligentia, quæ in Brutis non eſt, fieri non poteſt. Quòd autem Liuius quædam Bruta fuiſſe loquuta narrat, illud prodigioſum, ac dæmonũ opera factum eſſe dicas licet. Quod vero legitur de Balaam aſina, quam Scriptura ſacra loquutam fuiſſe ait, id diuinæ virtuti adſcribendum eſt: aperuit enim Dominus os aſinæ, & locuta eſt, vt eadem Scriptura teſtatur: aſina vero nec verba

Ex Ariſt. 2. de part. animal. c. 17. Et 4. de hiſt. c. 9. to. 5.

Ariſt. 3. de anima tex. vlt. in vltimis verbis.

Liu. Dec. 1. lib. 3. Dec. 3. lib. 4. & 7.

Num. 22

illa

illa formabat, nec intelligebat, quia verba rationalia non intelliguntur, nec formantur nisi ab eo, qui est rationis particeps, idest habens intellectum. Hinc verba illa non nisi ministerio Angeli mouentis linguam asinæ, fuerunt formata, vt Lyranus, & alij interpretes affirmant. Bruta igitur, quibus lingua ad loquendum data non fuit, dialecto carere omnino credendum est. Si qua vero narrantur, quæ ijs quendam intellectus gradum adscribere videantur, vel fabulosa sunt, vel ijs causis, quas enarrauimus, attribuenda, vel quodam naturæ instinctu facta esse dicas oportet: sunt enim aliqua animalia magis quodā modo disciplinabilia, quàm alia, vt Canis, Psittacus, Pica, & Coruus, de quibus alio in loco loquuti sumus: vbi multa, & scitu quidē digna de loquutione, hoc est de antiquitatis linguæ cōtrouersia, & quæ nam lingua sit homini naturalis, dicta sunt. Elephas item quamuis videatur intelligere, cum Reges adorare doceatur, non tamen intelligit, quia nulla creatura potest intelligere nisi per intellectū. Cum autem sit animal maxime domesticum, ad multa facienda eruditur, & intelligit, vt ait sanctus Thomas, non quidem per intellectum, sed per vim æstimatiuam. Hæc de Dialectis in genere. Reliquum est, vt singulam quamque Dialectum ordine Alphabetico explicemus.

Nicol. Lyranus.

Pag. 105. 106. & 107.

S. Tho. in Iob. c. 40. lect. 2.

DE DIALECTIS, HOC EST,

De linguis diuersis ordine Alphabetico sigillatim dispositis.

ABASINORVM Dialectum videre est in Titulo, *Aethiopica lingua*: est enim Regio latissima, cuius populi olim Troglodytæ vocitabantur, deinde Abasini, & Indiani dicti sunt. Abgazari, vel Abgazelli, vel Mengrelli, & Circassi, populi sunt versus mare Hyrcanum habitantes. Horum linguam vide dictione, *Gazari*. *Pag. 307.*

ÆGYPTIACA LINGVA.

Plin. lib. 5. c. 9. Strabo lib. 17. Ptolem. li. 4. cap. 6. Ammian. Marcel. li. 22.

ÆGYPTVS eſt Africæ regio, ſed inſula a nonnullis dicta, & Nilo ita ſe ſe circa ipſam findente, vt Triquetra nuncupata ſit, triangularem figurā efficiens, quam ideo multi Græcæ litteræ vocabulo, Δ, Deltam vocitarunt. Huius incolæ cum omnibus alijs Nationibus, quæ ſub cælo ſunt, Apoſtolos ſua dialecto loquentes in die ſanctiſſimo Pentecoſtes Hieroſolymis virtute Spiritus ſancti audierunt, & admirati ſunt, dicentes: Nonne, ecce omnes iſti qui loquuntur, Galilæi ſunt: & quomodo nos audiuimus vnuſquiſque linguam noſtram in qua nati ſumus? Aegyptiaca lingua eſt eadem, qua Colchis Aſiæ regio vti ſolet, vt Euſtathius ſcribit Dionyſium Afrum enarrans, & eadem, quæ Alexandrina, vt ait Athenæus. De lingua Aegyptiaca, cuius characterum inuentrix fuit Iſis Regina, ſatis dictum arbitror in ſecunda Columna paraſtatica de Iſide Regina: vbi Alphabetum conſcriptum eſt.

Act. Apoſtol. c. 2. — Euſtathius. — Athenæus — Pag. 96. 97. 98.

Anni menſes duodecim ſunt apud Aegyptios: eorumq. nomina accentum in vltima ſyllaba habere dicuntur hoc modo: Tybì Mechìr, Phamenòth, Pharmuthì, Pachòn, Paunì, Epiphì, Meſorì, Thòth, Paophì, Choeàch. Ideſt Ianuarius & c. Hæc item nomina Nicolaus Myrepſus Alexandrinus explicans Alexandrina eſſe ait: ſed pro Ianuario Tymbè, pro Iunio Paynì, pro Septembri Thòd, pro Octobri Phaophì, pro Decembri Chiàch, quæ omnia maximam habent cum ſuperioribus affinitatem.

Nicol. Myreps. Antidoto 371.

Aquam Moy vocant Aegyptij. Vnde Moyſes ab aqua dictus eſt, apta etymologia, eo quòd ex aqua ſublatus eſſet a Pharaonis Regis Aegypti filia, vt habetur in Exodo. Baieth apud Aegyptios & accipitrem, & animam ſignificat. Aelianus autem accipitrem & Thauſtum ab eiſdem dici ait. Baris ab Aegyptijs cymba, quæ cadauera vectat: Græce, & Latine feretrum, Italice *Bara* vocitatur. Hercules vox Aegyptia eſt, non Græca, vt Marco Porcio Catoni placet. Canem Anubin, & Felem Bubaſtum vocant. Cetera animalium nomina apud Orum Apollinem videre eſt, qui loquitur de Hieroglyphicis, hoc eſt ſacris litteris, quas ſoli ſacerdotes in Aegypto

Clem. Alexan lib. 1. Strom. — Exo. 2. — Aelianus. — M. Porc. Cato. — Orus Apollo.

Aegypto norunt: ceteras vero vulgo didicerunt omnes, vt suo iam loco dictum est. Alphabetum Aegyptiacum supra videre est, de quo multa dicta sunt. *Pag. 101.* *Pag. 108. & 109.*

ÆOLICA LINGVA.

Æolica lingua, dialectus est Græcæ communis, in qua scriptum nihil extare dicitur nisi apud Poetas: & hac vtitur Homerus aliquando, Plutarcho teste. Aeolice item scripsisse Alcæum tradunt. Aeolia est regio in Asia, Græcorum colonia: cuius incolæ Aeolij dicuntur. *Plutarchus.*

ÆTHIOPICA LINGVA.

Æthiopia, Hebræis Chus, quasi nigra, vel ingredo, Græcis ardorem significat: & est Aphricæ Regio, vel pars ab Aethiope Vulcani filio dicta. Huius Regionis lingua cum Hebraica in multis, cum Chaldaica in paucis congruere, & cum Abasinis vel Indianis omnino conuenire scriptores prodiderunt. Sciendum tamen est, duplicem esse Indiam, vnam orientalem, quæ in Asia extremum occupat locum, cuius linguam, & litteras penitus ignorari aiunt. Altera est Meridionalis in Africa scilicet sita, quæ ad Orientem habet mare rubrum, Arabiæ felici contermina, nisi quòd Arabicus interfluit sinus. Ad Septentrionem, iungitur Aegypto: & ad Occidentem, Aethiopiæ. Est regio latissima, cuius populi olim Troglodytæ, qui cauernas incolunt, serpentibus vescuntur, & magis strident quàm loquantur: hodie autem Abasini & Indiani appellantur viuentes sub potentissimo rege, quem vulgo presbyterum Ioannem vocant: aut, quod vero adsimile tamen est, presbyterū Cohan, quod tam Hebraice quàm Chaldaice Sacerdotem sonat. Ad hos itaque homines dictam spectare linguam, Bernardus Breitembachius, & Ioannes Potken testantur, quorum ille Hierosolymis, hic Romæ homines Indianos conuenisse, & Alphabeti litteras descripsisse fatentur. Sunt autem qui opinentur linguam Indianam a Chaldaica non differre: sed vt ab huiusmodi linguarum peritis accepi, Aethiopica lingua *Bernard. Breitē bachius ī suo itinerario, Ioan. Potken, & alij.* *Ex Plinio, Pomp. Mela lib. 1. et Hieron.* *Breit. & Potken.*

siue Indica est propria, & suæ genti peculiaris, nunc quidem cum Chaldaismo, nunc vero cum Hebraismo nonnihil habens affinitatis, plus autem diuersitatis cum vtroque, vt Deus ab Indis vel Aethiopibus appellatur Amolachà, a Chaldæis Elahà. Homo ab illis Saboo, ab his vero Enasà. Panis ab Aethiopibus Oholo, a Chaldæis Lachmà. Vinum ab Indis Ion, a Chaldæis Ienà. Domus autem ab vtrisque Bethà nuncupatur. Ex his igitur, alijsq. dictionibus, quas dicti Scriptores ob oculos ponunt, ego vero breuitatis causa prætermitto, facile quis intelliget, Aethiopicam linguam siue Indicam a Chaldaica non parum differre.

AFRICANA LINGVA.

Ex Plin. lib. 5. c. 4. Et lib. 5. in proœmio.

AFRICA pars Orbis tertia, quam Græci Libyam appellauere, vt Plinius testatur, qui multa de hac Regione scribit in Quinto naturalis historiæ libro. Huius regionis Populi non solum Africani, sed etiam Mauri nigri appellantur, qui ad mare Mediterraneum habitant circa Tripolim arcem, quam Rhodienses obtinent. Huius Regionis linguæ vocabula hoc loco apponenda duxi: Deus enim hac lingua, Alhà dicitur: Reges, Battì: Panis, Brit: Vinum, Syràp: Cyathus, Got: a Venetis Gotto. Papirus, Cart, a Latinis Charta. Sed apud Mauros albos Africana lingua alia est, vt ex Erodoto, & alijs scriptoribus accepi.

Herod. lib. 4.

ALEXANDRINA, ET AMMONIA.

Ex Herodoto lib. 2.

ALEXANDRINA lingua eadem est, quæ Aegyptia: & sicut Ammonij Aegyptiorum atque Aethiopum coloni sunt, ita etiam linguā inter vtrosque vsurpare dicuntur. Hinc nihil est quòd hoc loco in huiusmodi linguis immoremur.

ANGLICA LINGVA.

ANGLIA, cultior pars Britanniæ, Insula in Oceano vndique a circumfuso mari complexa, nusquam continenti coniuncta. Hanc primum Troes incoluerunt. Hos postmodum

modum longo temporis tractu Saxones, Alemaniæ populi oppressere, eorumq; agros & opes inter Legatos Saxonum Regina Angela diuisit. Hinc Anglia quasi Angela dicta est. Angli præterea a * Sancto Gregorio Magno quasi Angeli interpretati sunt, vt videre est in eius vita a Ioanne Diacono conscripta, nam tẽpore S. Gregorij, Angli ad fidem conuersi sunt,† vt patet ex lib.5.epist.59.& lib.12.epist.15.& 31. Alij vero Angliam, quasi nostri Orbis angulum, dictã volunt: est enim in mundi angulo posita, vt Cosmographi aiunt: cuius quidem rei Sanctus item Gregorius testimonium præbet. Huius autem linguæ Anglicæ vocabula ob causas commemoratas vel Germanica, vel Saxonica fere omnia aliqua tamen ex parte detorta, vel immutata censentur. Sunt autem qui Auorum memoria multo pauciora Gallica, & Latina in hac lingua fuisse vocabula testentur, quibus nunc abundant: nam in colloquijs ea multi affectant & in scriptis præsertim, veluti flosculos, ac pigmenta quædam intermiscent, ita vt vulgus non nisi adhibita interpretatione intelligere queat. Maxima tamen pars adhuc Saxonica est. Libri quidem ante ducentos, aut trecentos annos in Anglia scripti, Saxonica fere toti lingua constare dicuntur. Quædam vero propria ex veteri forte Britannica habent lingua. Britannica autem vetus, quæ adhuc in Angliæ parte retinetur, Vallica, vt infra, nuncupatur. Scotica denique ab Anglica parum differre dicitur, sed pauciora Gallica habet vocabula, vt pote Septentrioni propinquior: ipsi enim Angli Septentrionales magis quàm Australes ad Germanicam linguam accedunt.

** S. Greg. Ex Edit. Vatic. lib. 5. to. 1. Ex S. Anton. par. 2. c. 1. §. 7. Et Beda libro 2. c. 1. hist. Angl.*

† Ex edit. vet. to. 2. Ex Vatic. to. 3. Lib. 7. Epist. 30.

† Eleutherij Papa tẽpore a Gentilitate ad fidem Christi, cõuersi sunt: sed postea defecerũt.

Anglica igitur lingua mixta est ex multis linguis, præsertim Germanica, & Gallica: olim vero Germanica omnino erat. Id quod ex Beda animaduertere licet, qui ex Anglia fuit oriundus. Is enim in libro de temporibus ait hunc in modum: Veteres Anglicani populi numerauerunt menses suos secundum Lunæ cursum, appellantq. Lunam nonam, & mensem Monath. Decembrem vocant Halegmonath, idest sacrum mensem: Aprilem Eostermonath, idest paschalem mensem: idq. a Dea quadam, cui Teutonici populi in paganismo sacrificia fecerunt mense Aprili, quæ Eoster appellabatur. Maiũ appellauerunt Trimelei, idest tres mulcteæ, quòd eo mense

Beda Britannus.

pecora ter die mulgerent. Sunt autem vocabula illa, quæ Beda Anglica facit, Germanica omnia. Angli tamen hodie nonnihil variant, nuncupantes Lunam Mone: Mensem Moneth: Pascha Easter: Mulctram vas, Mylcingpayle: ipsum lac mulctum, Meale. Hæc ex ijs, qui linguam norunt.

AQVITANICA LINGVA.

Ex Plin. lib. 4. & Steph.

QVAENAM olim lingua fuerit Aquitaniæ, quæ tertia Galliæ pars ab obliquis aquis Ligeris dicta est, non satis constat. De Gallica autem lingua suo loco dicetur.

ARABICA LINGVA.

ARABICA in Asiæ Regione lingua est item Punica, qua omnes Mahumeticæ sectæ cultores in grammaticis vtuntur: affinis aliqua ex parte Hebraicæ: elementorum autem formæ variæ omnino sunt, vt Theseus Ambrosius testatur. Arabes, & Punici duo tantum genera habent, Chaldæorum & Hebræorum more, vt ait Priscianus, masculinum scilicet & femininum, neutrũ penitus ignorantes: numeros autem in aliquibus nominibus tres habẽt, singularẽ videlicet, dualem, & pluralem. Hebræi autẽ in geminatis a natura, vt duę aures, & duo oculi, & in numero centenario & millenario dualẽ habent, non pluralem: & quando habent pluralem, dualem non admittunt. Masculina vero nomina Chaldæorum, Hebræorũ, Syrorum, atque Indorum more vnicam in singulari, & vnicam in plurali terminationem habent Arabes: in duali vero peculiarem, & ab his differentem retinent desinentiam. Homo in singulari, Raiul dicitur: In duali, Raiulaym, idest duo homines. Mulier, vel vxor in singulari, Mara: In duali Maraten, vel Marataym, idest duæ mulieres, vel vxores. Casus nominum non secus atque apud Latinos. Habent item Arabes in verbis more Græcorum numerũ singularem, dualem, & pluralem. Arabica & Turcica linguæ sunt diuersæ, characteribus autem ijsdem vtuntur. Hæc ex Theseo Ambrosio in Appendice. Arabes sua dialecto loquentes Apostolos Hierosolymis in die Sancto Pentecostes admirati sunt.

Thes. Ambros. i Introd. diuersarum lingu. in Appendice.

Thes. Ambros. in Append. Act. 2.

ARA-

ARAMÆA LINGVA.

ARAMAEAM linguam eandem Chaldaicam esse, de qua suo loco sermonem habebimus. Quare hic non est quòd de ea sermonem habeamus.

ARMENICA LINGVA.

ARMENICA lingua ab Armenia, Asiæ Regione, quam Hebræi Arab vocant, dicta est. Hæc vulgaris eadem fere, quæ Turcica, & Tartarica est: sed inter Tartaricam & Armenicam Georgianorum linguam esse scriptores aiunt. De Armenica lingua Plutarchus in libro de fluuijs, & Ioannes Stobæus loquuti sunt. De huius item linguæ Alphabeto, eiusdemq. inuentore multa suo iam loco dicta sunt. Sed quoniam Armenica lingua voces multas habet Hebraicas, vt eam parentē referat, nōnulla hoc loco vocabula apponemus. *Ex Plin. lib. 1. & 9. Ex Ptolem. Tab. 4. & Strabone 2.* *Pag. 155. 156. & 157.*

Armenicè.	*Latinè.*	*Hebraicè.*
Ael.	Deus.	El.
Aeli.	Deus meus.	Elì.
Rabbì, & Rabbòni.	Magister.	Rab, & Rabbì.
Iezu.	Lingua.	Lasciòn.
Zamanach.	Tempus.	Zemàn.
Chahanaim.	Sacerdotes.	Cohaìm.
Hgatz.	Crux.	Ethz, vel hetz.
Ail.	Sed.	Ellà.
Vsan.	Signum vel vexillū.	Nes.
Cho.	Tu.	Attà.
Chum.	Tuus.	Sciellecha.

Quædam cum alijs linguis habet communia, vt sunt, Episcoputhi, idest Episcopatus, vt apud Græcos, & Latinos. Du, Tu. Von, Ab. Ail, Alij. Ἄλλοι. Em, Εἰμὶ, Sum. Mesch, Μέσον, Medium. Za, præpositiuum articulum cum Aethiopica communem habet. Ab Armenis autem Germani acceperunt nonnulla vocabula: dicūt enim Armeni Car Potuit. Carolus, idest Potens.

Potens. Germani vero Carle, Carol. Hæc ex ijs, qui linguas hasce non parum callent. Armenia a Beroso Saga item vocatur, quam alij Scythicam interpretantur. Hæc autem, vt Xenophon in Aequiuocis ait, *Gallerim*, eo quòd ab vndis saluet, appellat. Hinc eadem forsan a Germanis, Gallis, & Italis *Galea*, vulgari nomine nuncupatur. Plura de Armenica lingua ex Beroso, & Xenophontis Aequiuocis videre licet, qui Noe tanquam virum sapientissimum Olybama, & Arsa, idest Cælum & Solem ab Armenis cognominatum affirmant.

Berosus, et Xenophon.

ASIATICA LINGVA.

Ex Strabone. lib. 2.

ASIA & regiones & linguas multas, diuersasq. habet, vt Athenæus ait, hinc ad ceteras transeundum est. Asiæ Incolæ Apostolos sua lingua loquentes Hierosolymis in festo Pentecostes audierunt, & mirati sunt.

Assyriorum linguam videre est in dictione Chaldaica.

ATTICA LINGVA.

ATTICA, Græciæ Regio inter Achaiam, & Macedoniam sita, suam dialectum habet, qua præ ceteris Homerus vsus est. Hæc lingua duas syllabas in vnam sæpe conuertit, vt τοῦπος, pro το ἔπος. Ex optatiuis quibusdam η, aufert, vt δοκοῖς, pro δοκήοις. Profert *vs*, pro *es*, & id genus alia. Vocales breues interdum omittit. Epsilon augmentis vocalium præponit. Iota omittit alicubi, & Optatiuis vtitur pro Indicatiuis. Nominibus femininis articulos, vel participia, vel adiectiua generis masculini adiungit. Inter Auctores, qui Attice scripserũt, Aristophanes comicus, ac Demosthenes Rhetor celebrantur. Hæc ex Ioannis Ammonij de dialectis libello.

Ioannes Ammon.

BABYLONICA LINGVA.

Plin. lib. 6. cap. 26.

BABYLONIA, Magna Mesopotamiæ, Assyriæq. pars, vt Plinio placet, suam, quæ est Chaldaica, dialectum habet: nomenq. ei Babylon, vrbs olim Chaldææ totius caput, præbuit. Hanc Vrbem Strabo a Semiramide conditam tradit. Hebræorum vero litteræ originem a Nemroth gigante,

Strabo lib. 16.

gigante, & a linguarum confusione Babel nominatam volunt. Ambitus eius quadringentorum octoginta stadiorum Eufrate fluuio mediam eam interfluente. Quoniam vero hæc lingua Chaldaica est, et suo loco declaranda, ad alias linguas accedemus.

Belgicam linguam vide in Gallica dictione.

Bessi, hodie Bosnenses in Illyrica considerantur.

Bithynica lingua Græca est, vt ex mensium nominibus colligi potest.

Bosini, vel Bosnenses Illyrice loquuntur.

BRITANNICA LINGVA.

HÆC lingua hodie Vallica apud Anglos vocatur, vetus scilicet Britannica, in tota Insula vsitata antequam Saxones, ea deuicta, linguam quoque suam intulissent, quæ maxima ex parte nūc obtinet, Britannica veteri in regionem non magnam contracta. Vallos Germani vocant, quasi Gallos, peregrino, & incognito eis sermone loquentes homines, vt Græci ac Latini Barbaros. Veteres Prussi, quorum e numero sunt Sudini, Curi, atque alij, vtuntur sua lingua, quam Cornelius Tacitus Britannicæ linguæ propiorem esse ait. *Corn. Tacit. lib. 12.* Immixtæ sunt ei multæ Græcorum voces, quas tamen ita rustice proferunt, vt eas, nisi quis diligenter animaduertat, intelligere haudquaquam possit. Prussica item eadem fere est, qua Curorum, Liuonum, & Lituanorum, vt nonnulli affirmant. Sunt tamen qui Curos Illyrice loqui velint.

Bulgari. Vide dictionem, Rascij.

CAPPADOCVM LINGVA.

CAPPADOCIA regio suam dialectum habet, quam barbaram esse Scriptores narrant, dum mensium nomina considerant. Huius incolæ mirantur Apostolos Hierosolymis in die sancto Pentecostes sua lingua loquentes. *Ex Plin. lib. 5. cap. 24. & lib. 6. cap. 2. & 3.*

CARICA LINGVA.

Ex Plin. lib. 3. cap. 27. CARIA minoris Asiæ Regio suam dialectum habet, Græcis nominibus admixtam non paucis, vt Philippus Caricarum rerum conscriptor testatur. *Philippus.* Homerus autem in Cathalago, Cares priuatim Βαρβαροφώνους, non quia Cariæ lingua breuissima sit, sed eos barbaros appellatos censeo, quòd difficulter aspere, ac duriter loquerentur, vt blæsos balbosq. dicimus. Cares enim siue Carij per totam Græciam errauerunt stipendia merentes: & in Asiam profecti, ibi sine Græcis viuere non potuerunt. Hinc cum Græcis male Græcissantes idest corrupte, aut vitiose loquentes, barbari dicti sunt: Barbarismus enim est contra sermonis legem dictio vitiose scripta, aut pronunciata. Idq. fit vel vnius litteræ, vel syllabæ adiectione, detractione, mutatione, siue transpositione. Vel si, exempli caussa, in Latino sermone *Guerra* pro bello diceretur. *Gell lib. 5. cap. 20.* Soloecismus autem est inconueniens partium orationis compositura, seu prauitas orationis tortuosa, quæ nunc a Latinis imparilitas, a vetustioribus vero stribligo, tanquam sterobligo quædam dicebatur. *Diogenes Laertius in vita Solonis.* Soloecismi nomen a Solone deductum Laertius testatur, qui cum in Cilicia Vrbem a suo nomine, Soloe condidisset, pauci ex Atheniensibus, quos in ea reliquit, nō multo interiecto tempore, corrupto patrio sermone, inconuenienti partium structura loqui cœperunt: fitq. soloecismus in oratione, vt si vitiose dicatur: Nos lego, Tu curritis, lego libris, & alia id genus innumera. Barbarismus autem fit in dictione tantum ijs modis, quos commemorauimus. Carios igitur corrupte loquentes barbaros appellatos fuisse dicendum est. *Strabo libro 14.* De Carijs, eorumq. lingua corrupta, siue barbarismo multa Strabo conscripsit. Hæc hactenus.

Carni, Galliam togatam inhabitantes, quos Veneti Chersos vocant, Carniolani, & Carinthij Illyrice loquuntur: Carnia, vulgo Carniola, a Ptolemæo supra forum Iulij & Concordiam locatur.

Casubi, al. Cassubitæ Illyrice loquuntur.

Celtica lingua. Vide in Gallica dictione.

CHAL-

CHALDAICA LINGVA.

CHALDAEA, Aſiæ maioris Regio, Arabiæ contermina, plana, fontium indiga, in qua Babylon ciuitas magna. Chaldæos Arphaſat inſtituit. Hæc Regio ſuam habet dialectum, quæ & Aramæa, & Syrorum, & Aſſyriorum, & Babyloniorum vocatur. Hac lingua in Aegypto, & Aethiopia eruditiores vtuntur, vt a multis accepi. Hebraicæ confinis eſt, nec multo magis quàm Dorica a Græca communi differt. De litteris Syriacis & Chaldaicis, earumq. inuentore, ſatis dictum reor, cum de Abrahamo loquuti ſumus, & characteres ordine Alphabetico recenſuimus, multarum linguarum originem enarrantes. Hinc ad ceteras linguas accedendũ eſt. *Pag. 84. 85. & 86.*

Circaſi circa mare Caſpium, & Mamaluchi etiam dicti Illyrice loquuntur.

Circaſſi circa mare Hyrcanum bellicoſiſſimi ex Sclauorum Gente oriundi Sclauonica vtuntur lingua, & Chriſti fidem ſecundum ritum Græcum ſequuntur.

Colchis lingua eadem quæ Aegyptijs, vt ait Euſtathius. *Euſtathius in Dionyſ.*

Corali Illyrice loquuntur.

Creſtoniatæ ab Vrbe Thraciæ, quæ Creſton dicitur, cognominati Pelaſgice loquuntur.

Cretenſes Inſulam in medio Ponto, teſte Virgilio, Græco ſermone vtuntur. Hi etiam Apoſtolos Hieroſolymis in die ſancto Pentecoſtes ſua dialecto loquentes audierunt, & admirati ſunt. *Ex Herodoto. Et Virg.*

Croati, & Culmij Illyrice loquuntur.

Curorum linguam in Britannica lingua videre eſt.

Cyprij Inſulam in ſinu Iſſico Græce loquuntur etiamnum, ſed corrupte.

Cyrnij Inſulani in mari liguſtico, Cyrnum, ideſt Corſicam incolentes, & longiſſimo æuo propter mellis vſum vtentes lingua exules, ſeu profugi balari dicuntur. Ex Pauſania. *Pauſanias.*

DACICA LINGVA.

Ptolem. Plin. & alij. DACIA, Scythiæ Europæ Regio, hodie diuiſa in Tranſyluaniam, Zipſerlandiam, Raſciam, Seruiam, Septem caſtra, & Bulgariam. Tranſyluania vero Hungariæ item nomine cenſetur, in qua mirabilis diuerſarum, nec vnius linguæ gentium mixtura eſt. Dacicæ aliquot ſtirpium nomenclaturæ leguntur inter eas, quæ Dioſcoridi attribuuntur, ex quibus, qualis hæc lingua ſit, conijci non poteſt, vt ab eruditis accepi. *Strabo lib. 7.* Dacorum autem & Getarum ſermo idem iudicatur, vt Straboni placet.

DALMATICA LINGVA.

DALMATIA, quam Sclauoniam dicunt, Illyrici pars, Liburniæ contermina, ſuam habet dialectum, quæ Dalmatica, ſiue Illyrica, vel Sclauona nuncupari ſolet. Hæc ab Illyrica illa, quæ Seruiana dicitur, non diſtat: characteres autem ſunt omnino diuerſi, vt ſupra videre eſt, vbi vtriuſque linguæ Alphabeta conſcripta cernuntur. Dalmaticarum, ſiue Sclauonicarum litterarum inuentorem ſanctum Hieronymum fuiſſe ſuperiori loco diximus, *Pag. 160. 161. & 162.* vbi de hac lingua ſermonem habuimus, licet eum non Dalmatam, vel Illyricum, ſed Iſtrianum, Stridonenſem ſcilicet fuiſſe, ibidem a nobis demonſtratum ſit. Quamuis autem Sclauonicios characteres a ſancto Hieronymo inuentos fuiſſe, paſſim dicatur, Ioannes tamen VIII. in Epiſtola ad Sfentopulchrum, eas a Conſtantino quodam Philoſopho inuentas eſſe narrat dicens: *Ioannes VIII. in Epiſt. ad Sfentopulchrum Comitem Ex Regiſt. M.S. Vaticano.*

Litteras denique Sclauonicas a Conſtantino quodã Philoſopho repertas, quibus Deo laudes debitæ reſonent, iure laudamus, & in eadem lingua Chriſti Domini noſtri præconia & opera enarrentur, iubemus. Neque enim tribus tantũ, ſed omnibus linguis Dominum laudare auctoritate ſacra monemur, *Pſal. 116.* qua præcipit, dicens: Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi. Et Apoſtoli repleti Spiritu *Act. c. 1.* ſancto locuti ſunt omnibus linguis magnalia Dei. Hinc & *Philipp. 2.* Paulus cœleſtis quoque tuba inſonat, monens: Omnis lingua confiteatur: quia Dominus noſter Ieſus Chriſtus in gloria eſt *1. Cor. 14.* Dei Patris. De quibus etiam linguis in prima ad Corinthios epiſtola ſatis & manifeſte nos admonet, quatenus linguis loquentes Eccleſiam Dei ædificemus. Nec ſane fidei vel doctri-

næ aliquid obſtat, ſiue Miſſas in eadem Sclauonica lingua canere ſiue ſacrarum Euangelium vel lectiones diuinas noui & veteris teſtamenti bene tranſlatas & interpretatas legere, aut alia horarum officia omnia pſallere: Quoniam qui fecit tres linguas principales, Hebræam ſcilicet, Græcam, & Latinam, ipſe creauit & alias omnes ad laudem & gloriam ſuam. Iubemus tamen vt in omnibus Eccleſijs terræ veſtræ propter maiorem honorificentiã Euangelium Latine legatur, & poſtmodũ Sclauonica lingua tranſlatum in auribus populi Latina verba non intelligentis, adnuncietur. Sicut in quibuſdam Eccleſijs fieri videtur. Et ſi tibi, & iudicibus tuis placet Miſſas Latina lingua magis audire, præcipimus, vt Latine Miſſarum tibi ſollemnia celebrentur. Data M. Iun. Indict. XIII.

Hæc Ioannes Papa huius nominis VIII. Quid autem hac lingua de ſacris rebus a S. Hieronymo conſcriptum ſit, quidve de eadem lingua impetratum ſit, eodem loco ſupra citato cernere licet. De altera vero Illyrica, quæ Seruiana dicitur, ſupra item ſatis dictum puto: infra vero alia explicabimus, cum de Illyricis ſermonem habebimus. Hæc hactenus. *Pag. 161. 162. & 163.* *Pag. 169.*

DEORVM LINGVA.

HOMERVS nomina quædam humana, quædam diuina facit: diuina autem nimirũ illa ab eodem Homero nuncupantur, quæ quàm rectiſſime, ſeu veriſſime facta ſunt, vt fluuius, quem Xanthum a dijs vocari ait, ab hominibus vero Scamandrum: Auis, quam dij Chalcidem, homines Cymindin: & Vrbs, quam tum Batieam, tum Myrinem appellari canit. Idem Filium Hectoris Scamandrium a mulieribus, a viris (rectius nimirum) Aſtyanactem vocari ait. Hæc ex Platone, in Cratylo, vbi hæ voces ab eo examinantur. De hac Deorum lingua plura quære apud Homerum, & Scholiaſtem Odyſſeæ, & ex ijs, quæ narrauimus paulo ſuperius, vbi multa de ſpirituum locutione dicta ſunt. *Plato in Cratylo to mo 1.* *Pag. 302. & 303.*

Dibriorum ſermo Illyricus eſt.

DORICA LINGVA.

HOMERVS, vt alijs Græcæ linguæ dialectis, teſte Plutarcho, ita etiã Dorica vſus eſt lingua, quæ a Doria Achaiæ

parte

parte Athenis propinqua,& Dori pro Achiuis, mutato nomine,appellati ſunt,vt ait Plato. Hæc dialectus vtitur frequenter dictionibus in fine mutilatis per figuram apocopen, vel in medio per ſyncopen, litteris vel ſyllabis detractis. Solent etiam Dori tranſponere litteras, & futura circumflectunt, & in ſecundis perſonis Iota omittunt, & Alpha pro Ita ἦτα ponere ijs frequentiſſimum eſt. Theocritus Poeta, & Timæus locrus de natura Dorice ſcripſerunt. Lacedemonij Crœſi temporibus, Herodoto teſte, excelluerunt inter Doros, qui a Græcis inceſſuntur quòd iuſto frequentius in dictionibus Alpha ingerere ſoleant, vt Rhodiginus ait.

Plato lib. 3. Legum. 80. 8. *Herodotus.* *Cal. Rhodig. lib.*

ELAMITARVM LINGVA.

ELAMITAE, Arabiæ populi, Apoſtolos Hieroſolymis in die ſancto Pentecoſtes lingua ſua loquentes admirabunda audiuit.

Epirotarum lingua Illyrica eſt. Epirus autem regio eſt Græciæ finitima.

Etruſcam linguam vide in dictione, Hetruſca.

GALATARVM LINGVA.

Plin. lib. 5. cap. 32.

GALATIA minoris Aſiæ Regio, Phrygiæ contermina, cuius incolæ Galatæ appellãtur, & Gallogræci, quòd ex Gallis & Græcis coaluerint, ſuam habet dialectum. Sunt autem qui velint Galatarum in Aſia eandem eſſe aut fuiſſe linguam, quæ in Europa Gallorum eſt, aut fuit. Plura vide mox in Gallica lingua de Galatis, ad quos ſanctus Paulus Epiſtolam ſcripſit.

GALLICA LINGVA.

Plin. lib. 4. cap. 17. *Cæſar lib. 1. de Bello Gall. in princip.*

GALLIA, Europæ pars, a candore populi dicta (Gala enim lac Latine dicitur) triplex eſt, Togata ſcilicet, Comata, & Brachata. Togata ab Alpium radicibus & Rubicone fluuio incipiens Ciſalpina dicta eſt. Comata vero cognominatur omnis Tranſalpina Gallia, vt Plinius ait, & in Belgicã, Celticam, & Aquitanicã diuiditur, vt Cæſar teſtatur: eidemq.

Comatæ

Comatæ, nomen reliquæ Galliæ, vt Brachata, quæ Francia nuncupatur, a villoso vestis genere, quo ij Populi vtebantur, dicta, videtur conuenire, Prouincia Narbonensi excepta.

DE VETERI LINGVA GALLICA
Ex Henrico Glareano, & alijs.

GALLIAE lingua duplex censetur, vetus scilicet, ac recens, hinc de veteri primum, deinde recentiori verba faciemus. Sunt qui velint veterem fuisse eam, qua Heluetij & Galli Iulij Cæsaris tempore vsi sunt, vt Aegidio Schudo, & Henrico Glareano placet, qui hanc rem multis rationibus & coniecturis probare student. *Aegidius Scud. Hēr. Glar.* Alij autem Gallicam linguam veterem tunc neque cum Germanica neque cum Francia, qua hodie Galli vtuntur, communicasse, sed propriam extitisse linguam volunt. Nos autem huius generis controuersiam, breuitatis caussa, prætermittendam hoc loco censemus. Dicendum tamen videtur, Belgicam, Galliæ Regionem, a bellis, quibus fatigata est, quæq. nunc Flandriam & Picardiam solum comprehendit, dictam, necnon Aquitaniam, et Celticam, institutis, legibus, ac lingua inter se differre Scriptores affirmant, et præsertim C. Iulius Cæsar suis in Commentarijs. *Cæsar in Comment. lib. 1. de Bello Gal. in principio.* Celtas vero non solum Gallos, sed etiam Germanos a veteribus præsertim Græcis, communi nomine appellatos multis testimonijs approbari potest, quæ hoc in loco, ne multis immorer, prætermittenda dijudicaui, vt de veteri lingua Gallica loquamur dicentes, Gallorum linguam multis de caussis eam esse, vt multi affirmant, qua hodie Rhenus vtitur, maximeq. Heluetij, et Sequani Rhenani. Primum enim constat Caium Cæsarem bello Gallico per interpretem loquutū fuisse cum Gallis. *Caius Cæsar de bello Gall. lib. 1. ante medium pag. 14.* Deinde eam quidem linguam, qua hodie Francia vtitur, Romanam esse, quamquam corruptam, vt infra dicemus, nemini dubium videri debet, quippe adhuc vsque de prisca lingua Gallica innumeras retinentem dictiones, quas recensere longum esset. Non igitur Francica lingua olim Galli loquuti sunt, sed alia. Verisimillimum autem est, ea loquutos lingua, qua adhuc ij vtuntur Galli, qui Francice non loquuntur, vt omnes populi circa Rhenum, proximi autem Rheno, Heluetij, Rauraci, Sequani, Elsatici, Tribocchi,

bocchi, Vangiones, et tota fere Belgica. Ad hanc rem comprobandam Henricus Glareanus multis vtitur rationibus, et exemplis, quibus ſatis liquet Heluetiorum linguam ac Rheni vere Gallicam, niſi quòd Germani quædam miſcuerunt, maxime infra Argentinam. Spiræ enim, Vormatiæ, Moguntiæ, atque in circumiacentibus ea Rheni parte populis mixtus eſt ſermo ex Germania, atque Celtica linguis: neque enim pure Germanice, neque pure Celtice loquuntur. Heluetij autem, Rauraci, Sequani, Rheno proximi, Briſgoenſes, et Elſatici magna ex parte mere Celtice loquuntur. Non mirum igitur eſt, quòd S. Hieronymus ſcriptum reliquerit Galatas, ad quos ſcripſit ſanctus Paulus, qui etiã a Celtis deſcenderunt, vt auctor eſt Liuius, eadem loquutos ſuo tempore lingua, qua Treuiri vtebantur. Quis autem neſcit Treuirorum linguam eſſe antiquam, nec multo a Germanorum lingua diuerſam? Et ſi concedi oportet quod Strabo ait Germaniæ vocabulum Romanorũ eſſe; quam aliam cauſam fuiſſe credimus Romanis, quòd eos germanos appellarint, quàm quòd vel lingua et moribus magnam cum Gallis haberent communionem? Vel, quod quidem non abſurde argumentantur, ab ipſa inter ipſos appellatione? Fratres enim ſeſe etiamnum hac tempeſtate in rebus ſerijs ac bellis vocant. Id Romani ſiue per ſe de Germanis reſciuerint, ſiue a Gallis didicerint, parum conſtat, neque huius eſt negotij.

Henricus Glareanus

S. Hieron. in Proœm. in Epiſt. ad Gal. to. 6.

Liuius libro 8. 4. Dec.

Strabo lib. 7.

Quòd autẽ Heluetiorũ lingua vere ſit Gallica, vt diximus, id nõ paruũ eſt argumentũ, quòd Latini auctores multa Gallicæ linguæ vocabula recenſent, quæ etiamnũ in Heluetiorũ ſunt lingua, quamquã a Romanis ſcriptoribus partim male ſcripta, partim male percepta, vt pote quæ quòd barbara non magnopere curarent, obiter duntaxat in operibus conſcribuntur. Quæ tamen ipſa nobis argumento ſunt, Gallicam linguam in aliqua apud eos fuiſſe exiſtimatione. Itaque Cæſar Gallorum propria et maxime Heluetiorum nomina mire torſit, omiſſis ſæpe ac mutatis litteris aliquot, vt Latinæ declinationi apta fierent, de quibus paulo poſt dicturi ſumus. Idem Plinius fecit, qui Gallus fuit, ex ipſa Gallia Ciſalpina, vt Romani loquuntur, natus: quem iſtã ſciſſe linguam, atque eam magni feciſſe, dubium non eſt: quippe qui in tam nobile,

Plin. 11. Veronenſis lib. 3. cap. 16. & lib. 18. c. 18.

De

De Natura opus inserere voluerit, ea tamen verba temporum iniuria ad hanc vsque diem magis deprauata apud eum leguntur, nemine de ea lingua mille ab hinc annis curante. Id clarum fit ex eo præsertim loco, in quo Plinius aratra rotulis instructa, Gallicum inuentum, *Pflugrat* recte nominauit: vbi tamen codices, *Plummarat*, alij *Planarat*, habent. Quidam vero, vt se prorsus ineptos ostenderent, in *Planetam* mutarunt. Idem Plinius *Bodincum*, Padum fluuium, hoc est fundo carentem, Gallica lingua, a Liguribus dictum ait. Idem ibidem oppidum eodem tractu esse *Bodincomogum* vetusto nomine nuncupatum dicit. Ita apud Suetonium in Galba præpinguis Gallice *Galb* intelligitur, seu potius vitulus: nam ita homo præpinguis, atque obesus, per iocum, vitulus vocatur: Et *Becco* rostrum apud eundem in Vitellio Belgæ nostra ætate in sua lingua adhuc habent sicut Itali. Multa his similia enumerat Aegidius Tschudus, qui etiam hodiernam Francorum linguam ex duabus linguis constare ait, ex prisca lingua Celtica & Romana: in qua tamen Romana dominatur lingua.

Plin. lib. 18. c. 18. sub finem.

Plin. lib. 3. c. 16. sub finem.

Suetonius in Galba, & in Vitellio.

Nomina item Gallice desinentia Cæsar in desinentiam et formam conuertit Latinam, vt *Castich*, Castichus, Sequanus Regis filius: *Arnold*, Arionoldus: *Ernst*, Ernestus Germanorum Rex, quod postea nomen corruptum est in Ariouistum: *Orgentorix* vel Orgetorix Heluetiorum princeps, apud Heluetios per quandam litteram Græcam desinebat hoc modo, χ, nunc vero per X terminatur, vt etiam *Dumnorix*, et alia id genus permulta: quibus constat veterem linguam Gallicam eamdem fuisse Germanis.

Quæ Cæsar in Latinam desinentiam conuertit. Lib. 1. de Bello Gal. non procul a princ.

Rursus Celtas & Gallos veteribus eosdē esse Germanis & veterem Gallicam Germanicam ex Annalium Scriptoribus colligitur, sicut Ephorus & Strabo graues in primis Auctores tradunt. Cato præterea, Plinius, Sextus, Ruffus, Festus Pompeius, Diodorus Siculus Gallicam linguam, quæ modo Teutonicorum siue Germanorum est, eam vocari affirmant, docētes apud eos † *Padum* pro picea, *Pondicum* pro fundo, *Bulgam*, pro sacco scorteo, vel coriaceo *Bergomum* pro Montana vrbe, *Cimbrum* pro latrone vel pugnaci, *Emporedum* pro equorum domitore, *Rhedam* pro curru, vel rota, *Pyrenem* pro combusto, *Ceruisiamq.* pro potu ex hordeo valere: quibus vocabu-

Ephorus & Strabo.

† Plin. lib. 3. cap. 16.

lis Teutones adhuc vtuntur. Adde etiam, vt ijdem tradunt ſcriptores, quòd omnia nomina populorum, Regum, & Ducum, Germanica Teutonicaq. ſunt, & ad hanc vſque diem vſurpantur, quæ breuitatis cauſa prætermitto. Multa item probatiſſimorum ſcriptorum in hunc ſenſum congerere poſſem ſi vellem loca, quibus linguam veterem Gallicam Heluetijs, Teutonicis, aut Germanis eandem fuiſſe, affirmari poteſt: ſed ea dictam ob cauſam ſubticenda ſunt. Hæc igitur de lingua veteri Gallica, vt ad recentiorem perueniamus.

DE GALLICA LINGVA RECENTIORE.

LATINAE linguæ propagines, ſed tempore, & vulgi imperitia valde corruptæ, ſunt tres, hodie vulgares linguæ, Italica, Hiſpanica, & Gallica. Prima minus, vt pote Latinæ linguæ proxima, ſecunda magis, tertia maxime corrupta, hoc eſt terminationibus, & litteris, ſyllabisq. mutata, atque diſtorta: & inſuper vocabulis mixta alienis ab eo nimirum tempore, quo Gothi non modo regna & regiones vaſtare, ſed etiam linguas imperio ſuo peruertere cœperunt. Gallica igitur lingua plurimas habet Latinas voces, quaſdã habet Gothicas, quaſdã vero Germanicas (nam Franci, qui ceteris eiuſdẽ Regionis populis imperant, a Francis Germanis deſcenderũt) quædam vero habet de ſua & vetere Gallica lingua, vt ratio ipſa poſtulat. Hinc dialectis variat non parum: eſt enim alia terſior in parte, quæ priuatim Francia dicitur: aliæ craſſiores, vt Prouincialis, Lotharingica, Burgundica, & id genus reliquæ: craſſiſſima vero harum omnium Sabaudica, & aliæ linguæ circa Alpes, Italiæ cõfines. Hæc ex Aegidio Tſcudo & Henrico Glareano. Gallica in lingua, vt ceteris pleriſque omnibus barbaris, metra tantum homoeoteleuta (rythmos vulgo vocant) nulla proſodiæ habita ratione olim condebantur. nunc vero huius etiam ratio a quibuſdam habetur, vt ego ipſe vidi. Hæc de Gallica lingua recentiore.

Aegidius Tſcud. & Henr. Glarean.

GAZARICA LINGVA.

GAZARORVM gentes, quæ hodie Abgazari, & Abgazelli a Græcis vocantur, necnon Mengrelli, & Circaſſi, habi-

ſi, habitant verſus mare Hyrcanum. Apud haſce Gentes. Tartari Sauolenſes tela, & alia comparant neceſſaria. Hi autem omnes ex Sclauorum gente originem ſumpſere: linguaq. vtuntur Sclauonica, & Chriſti fidem ſecundum ritum Græcum ſequuntur.

GEORGIANICA LINGVA.

GEORGIANA, Aſiæ Regio a Tartaris ſubacta, cuius populi ab agricultura nomen ſortiti Georgi dicti ſunt, vel, vt a Turcis vocantur, Iuriani, Græca lingua vtitur in ſacris: vulgaris autem eius lingua Tartaricæ & Armenicæ media eſt. *Blõdus li. 7. Decad. 2. anno ſal. 1221.*

Gepidis in vſu eſt ſermo Illyricus. Vide infra, Hungaris.

GERMANICA LINGVA.

DE GERMANICA lingua, quam veteri Gallicæ eandem fuiſſe aliqui affirmant, iam ſupra dictum fuit, præſertim quod ad vetera nomina propria: item in Anglica nonnihil. Germanorum autem nomen antiquius eſſe, quàm Alemanorum, cum aliàs conſtat, tum ex Flauij Vopiſci Proculo. Multa de Germanica & Heluetica lingua, necnon de Germanicæ linguæ vetuſtate dicenda forent, ſed qui hæc ſcire cupit, ad Aegidium Tſcudum confugiat. Dicam tamen Germanorum quattuor eſſe genera, Teutones ſcilicet, Venedos, Cimbros, Vuagros, qui non ſolum lingua, verumetiam inſtitutis ac religione differre dicuntur. Num vero inter Germanos Picti populi Septemtrionales Hannonij, Lotharinghi, Burgundiones, Allobroges, & Sabaudienſes annumerandi ſint, dubitatur: ſunt tamen medij inter Celtarum, Germanorumq. imperia, Germanis obtemperantes Imperatoribus, vt docent Hiſtorici. De Venedis, & Vuagris ſuo loco dicetur: nunc de Teutonibus, ac Cimbris loquendum eſt. *Flau. Vopiſc.* *Aegidius Tſchudus c. 36. 37. 38.*

Teutones, ſiue Teutoni, ita dicti a Teutone ſiue Tuiſtone ipſorũ Deo, quem indigenam, ac terra ortum exiſtimabant, a Cornelio Tacito Thuyſcones appellati ſunt. Hi autem a Celtis Alemani, a Venedis Nomades, ac Nemetes a iaculando nominantur: a Vuagris Scythulæ, ſiue Scythæ, hoc eſt caſei *Corn. Tacit. lib. de moribus German. in princ. Plin. li. 4.*

ac lactis voraces, quos Græci tyrophagos, & galactophagos nuncupant. Horum partes sunt multæ, quæ breuitatis caussa subticendæ sunt.

Cimbrorum partes sunt Dani, Scandia, Selandria, Scandiauia: vbi Nordouici & Normandini, Suiones qui & Suesij, & Suedi, Fenni, Gothi. Eos Græci Getas, Latini Dacos vocare solent: immo Gothi, qui & Dani, Daci & Getæ dicti sunt, homines erant ingenti corpore, horrendisq. oculis, in acie gaudio exultantes tanquam gloriose, & feliciter vita excessuri: contra vero ex morbo quopiam vitam cum morte commutantes, perinde quasi turpiter perituri. De Teutonibus, siue Thuysconibus, necnon Cimbris, vide Berosum, Cæsarem, Tacitum, Marcellinum, & Cassiodorum.

Valerius Max.

Sermo Germanicus, & præsertim Saxonicus, litterarum natura & potestate, diphthongorum vi & numero, syllabarum pronunciatione, declamatione, articulis, accentu, ratione loquendi, ceterisq. huiusmodi dictionum proprietatibus, maximā habet communitatē, plurimumq. retinet cōmercij cum Græcorum lingua, rectiusq. litteris Græcis, quàm Latinis scribitur, vt Sigismundus Gelenius, & alij Scriptores tradunt affirmantes infinita esse vocabula, quæ idem Germanis, & Græcis valere dicuntur. Gelenius item in Lexico suo symphono, in quo ex quattuor linguis, Latina videlicet, Græca, Germanica, & Illyrica, partim omnium, partim trium, partim duarum vocabula inter se, & erudite quidem comparat, huius generis affinitatem linguarum patefacit. Nec desunt qui Germanicam linguam ab Hebraica originem aliqua ex parte traxisse opinentur. Maximam vero in ea mutationem factam esse ijdem Scriptores obseruarunt, atque adeo eam ipsam mutatam esse dicunt, vt eam, quæ olim fuerit, ægre etiā peritus quis intelligat.

Sigismundus Gelenius.

Id quod factum esse censendum est ob plurimas bellorum iniurias, & populorum migrationes, necnon ob litterarum, & historiarum denique cultum a multis neglectum, sicut Italicæ linguæ euenisse Franciscus Alumnus Ferrariensis in Diuitijs, & in Thesauro vulgaris linguæ demonstrat, vt in Italica lingua videre licet.

Frāciscus Alumnus.

GE-

GETICA LINGVA.

GETAE, Populi in Scythia Europæa, quos Appianus Dacos appellat. Strabo vero Getas a Dacis ita distinguit, vt Getæ sint qui ad Pontum in Orientem vergunt: Daci, qui in oppositum latus spectant, versus Germaniam,& Istri fontes, quos olim Danos vocatos nonnulli volunt. Ex quo apud Athenienses Dauorum, & Getarum seruilia nomina in vsu maxime fuerunt. Aelius Spartianus scribit Getas dictos fuisse, qui postea Gothi appellati sunt. Alij vero eosdem Getas esse Tartaros, & veterem Gothorum regionem hodie Tartariæ regno subiectam, eiusq. partem esse, Germanicaq. lingua vti affirmant. *Appian. Alexand. Strabo. Aelius Spart.*

GOTHICA LINGVA.

GOTHI immanes Scythiæ populi in Tractu Septemtrionali Europæ, Danis & Noruegis contermini,qui olim armis Italiam subegerunt, Romamq. ipsam solo æquarunt, suamq. in totum orbem inuexerunt barbariem, vt alibi dictum est, cum de Vlphila Gothicarum litterarum inuentore sermonem habuimus,vbi de maxima Latinæ linguæ iactura, quam a Gothis accepit, loquuti sumus, multaq. exempla ad hãc rem pertinentia in mediũ attulimus, necnon Alphabetũ. *Pag. 152. 153. & 154.*

A Gothis Ostrogothæ, tanquam Orientales illorum vocabulis ita dicti, & Vuisigothæ, qui Occidentalium sese Regionibus infudere, nuncupati sunt: Gothalani vero sunt populi ex vtrisque mixti: Alani enim sunt populi Scythiam Europæ ad Mæotidem paludem incolẽtes, quorum meminisse Plinium legi. Hi autem omnes necnon alij ea in Regione populi, vt Gothini, Quadi, Osi, Marcomanni,& ceteri permulti Germanice loquebantur, vt a multis accepi Scriptoribus. *Cal.Rhod. lib. 18. c. 24. to. 2. Plin.lib.4. cap.12.*

Nunc vero ex omnibus nationibus Gothicis nullam amplius in Germania superesse constat, Scyris vel Stirijs, siue Stirensibus,& Turingis exceptis. Noruegicam vero linguam Germanicæ adsimilem esse multi prodiderunt: idq. ita esse inueni in Italico Iosaphat Barbari libro de sua, qua functus est,ex Venetijs ad Tanã legatione. Hæc de Gothica lingua. *Corn. Tacit. lib. de mor. German. Iosaphat Barbarus.*

GRÆ-

GRÆCA LINGVA VETVS.

GRAECIA, Europæ regio olim omni diſciplinarum genere excultiſſima: cuius tamen populi leuitatis, vanitatisq. nomine male audierunt, & fabuloſi dicti ſunt, quia ab ijs fabulas originem traxiſſe omnes affirmant. Hinc pluribus in locis, Cicero ait: Homines leuitate Græci, crudelitate barbari, docti quidem, & ingenioſi, ſed parum in teſtimonijs dicendis religioſi. Hæc Cicero: ob idq. Græca fide mercari apud Comicos, eſt pecunia numerata ſiue præſente, mercaturam exercere, cum eos mendacijs laborare conſtet, ſicut de Cretenſibus præſertim ab Epimenide Græco dictum fuit, & in Scriptura ſacra affirmatur.

Cic. in orationibus. to. 2.

S. Paulus ad Tit. c. 1.

Græca lingua non ſolum in Europa, hoc eſt in ipſa Græcia proprie dicta, verum etiam in Aſia minore, vt in Ionia, necnon in finitimis ei regionibus, atque in extrema Italiæ ora, quam Magnam Græciam vocant, vt in Apulia, & Calabria, in ijs præſertim partibus, quæ mari Adriatico, & Ionico adiacent, olim vigebat, & in communi, vulgariq. erat vſu: cui etiam linguæ non ſolum Romani, ſed remotiſſimæ item Regiones propter bonas, & vtiles artes atque ſcientias, necnon propter inutiles & vanas, vt magiam, & id genus reliquas eo Idiomate traditas, operam dederunt. Hæc lingua ex tribus, quæ ſunt celebriores, eſt. Hebraica vero omnium vetuſtiſſima, vt ſuo iam loco demonſtratum eſt, primarium optimo ſibi iure comparauit. Hanc ſequitur Græca. Poſt Græcam Latina ſibi vendicat locum, ſi earum tempora necnon earum dignitates, & iura cuncta ſpectentur, quæ quidem multa ſunt.

Pag. 79. 83. & 87.

Græca lingua quinque diſtinguitur dialectis, vt dictum eſt, Aeolica ſcilicet, Attica, Ionica, Dorica, & Communi. Attica vero inter ceteras elegantior & communi propior, Dorica craſſiſſima iudicatur, & in hac Aeclogæ & Paſtorum colloquia a Theocrito conſcripta fuiſſe aiunt. Communem autem linguā in nulla Regione priuatim vulgo receptam nonnulli opinātur, cum vbique vulgus ſuū aliquid proprium habeat, quibus a ceteris pleriſque differt: Communis enim fortaſſe illa eſt, quam viri vel litterati, vel ſapientes, et cultiores vſurpabant. Theſſala a nonnullis inter Græcas dialectos me-

moratur,

moratur, et aliæ quædam, quæ ad eas ipsas referri queunt.

Græca lingua in sacris Georgiani vti dicuntur, cum vulgaris eorum lingua Tartaricæ et Armenicæ media censeatur. Iacobitæ item et Moschouitæ in lingua Græca similibus characteribus vtuntur, qui a Græcis parum recedere videntur, vt in Thesei Ambrosij introductione videre est. Carthaginienses, vt ait Rhodiginus, in bello aduersus Dionysium seniorem, cum se litterarum Græcarum commercio proditos sensissent, ac quidquid fuisset ab ipsis decretum, Dionysio significatum, Senatusconsulto cauerunt, nequis Carthaginiensium aut litteris Græcis, aut sermoni insuesceret, studeret ve. Hæc Rhodiginus.

Ex Thesei Ambros. in Introd. diuers. ling.

Cæl. Rhodiginus tomo 3. lib. 22. c. 17.

GRÆCA LINGVA VVLGARIS, et recentior.

GRAECA lingua vulgaris, qua hodie vtuntur Græci, tum vocabulis, tum Græcorum deprauatione, litteris ac terminationibus immutatis, a vetere Græca multis in locis non minus recessit, quàm Italica, Gallica, et Hispanica a vetere Latina, cuius hæ tres propagines censentur. Hac lingua Iliadem Homeri translatam, et impressam fuisse testatur Petrus Burrana Lucarnensis, qui libellum, Corona pretiosa inscriptum, edidit: in quo e regione conferuntur vocabula linguarum quattuor, Italicæ scilicet vulgaris, Latinæ Græcæ vulgaris, et veteris Græcæ. Opinor autem, vt Italis euenire solet, ipsum vulgi sermonem corruptiorem esse, quàm qui a litteratis scribi solet, et in eorum ore versatur. Inter varias autem dialectos, quarum aliæ alijs plus minusve corruptæ sunt, vt Cretæ, Cypri, Corcyræ, et inter alias, Peloponnensem tanquam puriorem, vel minus corruptam præferri a Græcis, accepi. Hæc de Græca lingua recentiore, necnon vetusta, cuius Alphabetum pronunciationibus, figuris, ac nominibus distinctum suo iam loco ob oculos positum est, vbi de Græcarum litterarum Inuentoribus, multisq. alijs rebus scitu quidem dignis verba fecimus. Hic autem numerandi modum iuxta litteras Alphabeti, instar Hebræorum, a quibus hanc formam sicut et complures litteras, earumq. nomina Græci acceperunt, apponere libuit, vt videre est.

Petr. Burrana.

Pag. 110. 111. 112. & 113.

MO-

MODVS NVMERANDI
GRÆCVS ET LATINVS.

Græce.			Latine.
En.	α΄	1	Vnum.
Dyo.	β΄	2	Duo.
Tria.	γ΄	3	Tria.
Tessara.	δ΄	4	Quattuor.
Pente.	ε΄	5	Quinque.
Ex.	ς΄	6	Sex.
Epta.	ζ΄	7	Septem.
Octo.	η΄	8	Octo.
Ennea.	θ΄	9	Nouem.
Deca.	ι΄	10	Decem.
Endeca.	ια΄	11	Vndecim.
Dodeca.	ιβ΄	12	Duodecim.
Decatria.	ιγ΄	13	Tredecim.
Decatessara.	ιδ΄	14	Quattuordecim.
Decapente.	ιε΄	15	Quindecim.
Decaex.	ις΄	16	Sexdecim.
Decaepta.	ιζ΄	17	Decem septem.
Decaocto.	ιη΄	18	Decem octo.
Decaennea.	ιθ΄	19	Decem & nouem.
Icosi.	κ΄	20	Viginti.
Icosien.	κα΄	21	Viginti vnum.
Icosidyo.	κβ΄	22	Viginti duo.
Icositria.	κγ΄	23	Viginti tria.
Icositessara.	κδ΄	24	Viginti quattuor.
Icosipente.	κε΄	25	Viginti quinque.
Icosiex.	κς΄	26	Viginti sex.
Icosiepta.	κζ΄	27	Viginti septem.
Icosiocto.	κη΄	28	Viginti octo.
Icosiennea.	κθ΄	29	Viginti nouem.
Triaconta.	λ΄	30	Triginta.
Triacontaen.	λα΄	31	Triginta vnum.
Tessaraconta.	μ΄	40	Quadraginta.
Tessaracontaen.	μα΄	41	Quadraginta vnum.
Penticonta.	ν΄	50	Quinquaginta.
Penticontaen.	να΄	51	Quinquaginta vnum.
Exiconta.	ξ΄	60	Sexaginta.
Exicontaen.	ξα΄	61	Sexaginta vnum.
Ebdomiconta.	ο΄	70	Septuaginta.
Ebdomicontaen.	οα΄	71	Septuaginta vnum.
Ogdoiconta.	π΄	80	Octoginta.
Ogdoicontaen.	πα΄	81	Octuaginta vnum.
Enneniconta.	ϟ΄	90	Nonaginta.
Ennenicontaen.	ϟα΄	91	Nonaginta vnum.
Ecaton.	ρ΄	100	Centum.

Diacosia.

Diacosia.	σ'	200	Ducenta.
Triacosia.	τ'	300	Trecenta.
Tessaracosia.	υ'	400	Quadringenta.
Pentacosia.	φ'	500	Quingenta.
Exacosia.	χ'	600	Sexcenta.
Eptacosia.	ψ'	700	Septingenta.
Octacosia.	ω'	800	Octingenta.
Enneacosia.	ϡ'	900	Nongenta.
Chilij.	͵α	1000	Mille.
Dischilij.	͵ϐ	2000	Bis mille.
Trischilij.	͵γ	3000	Ter mille.
Tetracischilij.	͵δ	4000	Quater mille.
Pentacischilij.	͵ε	5000	Quinquies mille.
Exacischilij.	͵ϛ	6000	Sexies mille.
Eptacischilij.	͵ζ	7000	Septies mille.
Ogdoacischilij.	͵η	8000	Octies mille.
Enneacischilij.	͵θ	9000	Nonies mille.
Myria.	͵ι	10000	Decem millia.
Dysmyria.	͵κ	20000	Viginti millia.
Trismyria.	͵λ	30000	Triginta millia.
Tetracismyria.	͵μ	40000	Quadraginta millia.
Pentacismyria.	͵ν	50000	Quinquaginta millia.
Exacismyria.	͵ξ	60000	Sexaginta millia.
Eptacismyria.	͵ο	70000	Septuaginta millia.
Ogdoacismyria.	͵π	80000	Octoginta millia.
Enneacismyria.	͵ϟ	90000	Nonaginta millia.
Decamyria.	͵ρ	200000	Centum millia.
Icosimyria.	͵σ	200000	Ducenta millia.
Triacontamyria.	͵τ	300000	Trecenta millia.
Tessaracontamyria.	͵υ	400000	Quadringenta millia.
Penticontamyria.	͵φ	500000	Quingenta millia.
Exiconta myria.	͵χ	600000	Sexcenta millia.
Ebdomicontamyria.	͵ψ	700000	Septingenta millia.
Ogdoicontamyria.	͵ω	800000	Octingenta millia.
Ennenicontamyria.	͵ϡ	900000	Noningenta millia.

De nominibus ordinalibus. Quin etiam ipsi ordinales numeri a superioribus ducunt originem. vt,

Protos.	Primus.
Deuteros.	Secundus.
Tritos.	Tertius.
Tetartos.	Quartus.
Pemptos.	Quintus.
Ectos.	Sextus.
Ebdomos.	Septimus.
Ogdoos.	Octauus.
Ennatos.	Nonus.
Decatos.	Decimus.
Endecatos.	Vndecimus.
Dyocædecatos.	Duodecimus.
Trifcædecatos.	Decimus tertius.

Teſſareſcædecatos.	Decimus quartus.
Pentecædecatos.	Decimus quintus.
Eccædecatos.	Decimus ſextus.
Eptacædecatos.	Decimus ſeptimus.
Octocædecatos.	Decimus octauus.
Enneacædecatos.	Decimus nonus.
Icoſtos.	Vigeſimus.
Icoſtos protos.	Vigeſimus primus.
Icoſtos deuteros.	Vigeſimus ſecundus.
Triacoſtos.	Trigeſimus.
Triacoſtos protos.	Trigeſimus primus.
Teſſaracoſtos.	Quadrageſimus.
Teſſaracoſtos protos.	Quadrageſimus primus.
Penticoſtos.	Quinquageſimus.
Penticoſtos protos.	Quinquageſimus primus.
Exicoſtos.	Sexageſimus.
Exicoſtos protos.	Sexageſimus primus.
Ebdomicoſtos.	Septuageſimus.
Ebdomicoſtos protos.	Septuageſimus primus.
Ogdoicoſtos.	Octogeſimus.
Ogdoicoſtos protos.	Octogeſimus primus.
Ennenicoſtos.	Nonageſimus.
Ennenicoſtos protos.	Nonageſimus primus.
Ecatoſtos.	Centeſimus.
Dyacoſioſtos.	Ducenteſimus.
Triacoſioſtos.	Trecenteſimus.
Tetracoſioſtos.	Quadringenteſimus.
Pentacoſioſtos.	Quingenteſimus.
Exacoſioſtos.	Sexcenteſimus.
Eptacoſioſtos.	Septingenteſimus.
Octacoſioſtos.	Octingenteſimns.
Enneacoſioſtos.	Nongenteſimus.
Chilioſtos.	Milleſimus.
Diſchilioſtos.	Bis milleſimus.
Triſchilioſtos.	Ter milleſimus.
Tetraciſchilioſtos.	Quater milleſimus.
Pentaciſchilioſtos.	Quinquies milleſimus.
Exaciſchilioſtos.	Sexies milleſimus.
Eptaciſchilioſtos.	Septies milleſimus.
Octaciſchilioſtos.	Octies milleſimus.
Enneaciſchilioſtos.	Nonies milleſimus.
Myrioſtos.	Decies milleſimus.

Græci præter illam ſupputandi formam a ſerie Alphabeti deſumptam, ſex in numeris deſignandis vtuntur litteris, hoc eſt, Ι Π Δ Η Χ Μ. Ι, vnitatē ſignificat. Π, πέντε. ideſt quinque, Δ, δέκα. i. decē. Η, ἑκατὸν. i. centū. Χ, χίλια. i. mille. Μ, μύρια. i. decies mille: quoties autem harum litterarū ſingula quæque geminatur, toties idem numerus multiplicatur. Decadum vero, centuriarū, & Chiliadum, ac Myriadū litteræ, Δ Η Χ Μ, in hoc charactere Græco Π, incluſæ, quinarium eorum numerorū ſemper multiplicat, vt |Δ| 50. |Η| 500. |Χ| 5000. |Μ| 50000. nam hæc littera, Π, quinque ſignificat. Horum numerorū adiunctione reliqui omnes gignuntur, & in compoſitione maior ſemper minori præponi ſolet: ſed in compoſitione nominum numeralium maior numerus minori ſine coniunctione prefertur, vt δεκατρία: ideſt decem tria. ſi autem minor maiori præponatur, coniunctio intercedit, vt τρια καὶδεκα, ideſt tria & decem.

HEBRAICA LINGVA.

HEBRAEI non ab Abraam, qui Hebræus in Geneſi appel- *Gen. 14.*
latur, ſed ab Heber, qui fuit abnepos Sem, filij Noe, qui *Gen. 10.*
et Iudæi a Iudæa, quæ et Chananæa, et promiſſionis Terra in Scripturis ſacris nuncupatur, dicti ſunt Syriæ Regionem incolentes. Et quia in Heber Familia remanſit lingua, quæ prius humano generi creditur fuiſſe communis, cum Gentes linguarum diuerſitate ſunt diuiſæ, Hebraica deinceps *Gen. 11.*
nuncupata eſt. Hac Hebraica, ſiue Iudaica lingua, quæ & ſacra dicitur, vetus Teſtamentum, libris Iob, Danielis, & partim Eſdræ exceptis, qui Chaldaica lingua editi reperiuntur, conſcriptum fuit: qui profecto Liber fere ſolus pure Hebraicus habetur, vt eruditi affirmant: alij enim ijſdem Characteribus conſcripti, vel Chaldaici ſunt, vel alias dialectos & gloſſas habent admixtas. Hinc recentiorum Iudæorum Thalmud vanitatibus, & impietatibus plenum, nunc Romæ expurgationi traditum, obſcurum cenſetur, quia omnium fere gentium vocabulis reſperſum eſt. De Alphabetis He- *Pag. 92.*
braicis, antiquiori ſcilicet, & recentiori, quæ ſuo iam loco fuerunt appoſita, deq. huius linguæ maieſtate, & excellentia, multisq. rebus alijs ad hanc eandem linguam pertinentibus, præſertim vero de litterarum myſterijs, quibus ipſa lingua abundat, ſatis ibi dictum opinor.

Addam autem hoc loco quæ ad nominum numeros, ac deſinentiam pertinent. Hebræi enim in geminatis a natura, vt duæ aures, duo oculi, & cetera huius generis nomina, necnon in numero centenario, ac millenario dualem habent, non pluralem: quæ enim pluralem habent, duali carent. Maſculina nomina vnicam in ſingulari, & vnicam in plurali deſinentiam habent.

De ijs, qui litteras Hebraicas antiquas, ac recentiores in- *Pag. 82.*
uenerunt, ſuis iam locis ſermonem habuimus, vbi multa, & *83. 88. & 89.*
ſcitu quidem digna dicta ſunt, num ſcilicet Hebraica lingua, ſiue libri ſacri hac lingua conſcripti fuerint corrupti: qua in re demonſtranda multas recenſuimus cauſas et rationes.

De modo ſcribendi, qui ab Hebræis obſeruatur, ſuo item *Pag. 93.*
iam loco dictum eſt, vbi modum ſcribendi apud Latinos, a ſi-

niſtra parte in dextram magis naturalem eſſe naturæ, quàm a dextra in ſiniſtram demonſtrauimus.

De litterarum Hebraicarum myſterijs nonnulla etiam diximus: ſed earundem interpretationem, connexionem,et ordinem videre eſt in Oeconomia Georgij Ederi,et apud S. Hieronymum in procemio lamentationum.

Tomo 4.

Verum quia ex ordine litterarum numerandi modum obſeruant Hebræi, hinc iuxta litteras Hebraicas ſupputandi formam infra apponere nobis viſum eſt.

NVMERVS SVPPVTANDI
APVD HEBRÆOS.

א	Hechad.	1	Vnum.
ב	Scienaim.	2	Duo.
ג	Scieloſcia.	3	Tria.
ד	Arbagha.	4	Quattuor.
ה	Chamiſcia.	5	Quinque.
ו	Sciſcia.	6	Sex.
ז	Scibgha.	7	Septem.
ח	Sciemona.	8	Octo.
ט	Tiſegha.	9	Nouem.
י	Ghaſara.	10	Decem.
יא	Hechadghaſar.	11	Vndecim.
יב	Scienaimghaſar.	12	Duodecim.
יג	Scieloſciaghaſar.	13	Tredecim..
יד	Arbaghaghaſar.	14	Quattuordecim.
טו	Chamiſciaghaſar.	15	Quindecim.
יו	Sciſciaghaſar.	16	Sexdecim.
יז	Scibghaghaſar.	17	Decem ſeptem.
יח	Sciemonaghaſar.	18	Decem octo.
יט	Tiſeghaghaſar.	19	Decẽ & nouem.

כ	Gheſrim.	20	Viginti.
ל	Scieloſcim.	30	Triginta.
מ	Arbaghim.	40	Quadraginta.
נ	Chamiſcim.	50	Quinquaginta.
ס	Sciſcim.	60	Sexaginta.
ע	Scibghim.	70	Septuaginta.
פ	Sciemonim.	80	Octoginta.
צ	Tiſeghim.	90	Nonaginta.
ק	Mea.	100	Centum.
ר	Mathaim.	200	Ducenta.
ש	Scialoſcmeoth.	300	Trecenta.
ת	Arbaghmeoth.	400	Quadringenta.
ך	Chameſcmeoth.	500	Quingenta.
ם	Seieſcmeoth.	600	Sexcenta.
ן	Scieuaghmeoth.	700	Septingenta.
ף	Sciemonemeoth.	800	Octingenta.
ץ	Teſciaghmeoth.	900	Nongenta.
א̈	Eleph.	1000	Mille. I

Num. Ordinalis.

Riſcion.	Primus.
Sieni.	Secundus.
Scieliſci.	Tertius.
Rerieghi.	Quartus.
Chamiſchi.	Quintus.
Sciſci.	Sextus.
Scieuighi.	Septimus.
Sciemini.	Octauus.
Teſcighi.	Nonus.
Ghaſiri.	Decimus.

Pro numero cuiuſcumqne decadis multiplicando eadem nomina ab vnitate ad denarium vſque numerum reſumuntur, maiore minori, & contra, præpoſito. Idquod etiam in numero ordinali obſeruatur.

HETRV-

HETRVSCA LINGVA.

HETRVRIA, Italiæ Regio, Tyrrhæno mari incumbens ad primam vſque Tyberis ripam protenſa, Macra fluuio a Liguria diſcreta: auguriorum olim, & haruſpicinæ peritiſſima, vt Claudianus teſtatur. Hinc dictæ Regionis incolæ Hetruſci ſunt appellati, atque Hetruſca lingua vetus, qua Populi Hetruſci vtebantur. Huius linguæ Alphabetum ſuo iam loco appoſitum eſt, vbi de Demaratho Hetruſcarum litterarum Inuentore loquuti ſumus. Eiuſdem linguæ ſeptem illæ Tabulæ æneæ vetuſtiſſimæ Eugubij, ſiue Igubij repertæ cenſentur eſſe.

Claudianus ĩ Ruffinum.

Pag. 150. & 151.

Hanc linguam, quam hodie nullam extare, pro comperto habetur, a Latina longe diuerſam fuiſſe apparet ex vocibus quibuſdam paucis, quas apud probatiſſimos Scriptores me legiſſe memini. Deus enim, vt Suetonius ait, *Aeſar* ab Hetruſcis dicebatur, & Padus a profunditate, *Botigon*, quem Ligures *Botigum* dicunt, appellabatur. Ancona, prius Hetruſco vocabulo *Picena* ſimul & Aboriginum dicta. Piceni, Hetruſca lingua genus ſacrum dicitur, orti a Sabinis. Hetruſci etiam, vt Cato teſtatur, nobilem Principem *Laronem*, vel *Larunem*, & *Arunem* appellabant, quem Itali, Hiſpani, & alij *Baronem* vocitare ſolent. Eidem item linguæ voces illæ, quas Arnobius de victimis earumq. partibus recenſet, adſcribuntur a Rhenano, & Pamelio, quia ibi Arnobius de Hetruria, quam genitricem et matrem ſuperſtitionis appellat, ſermonem habet. Voces huius generis ſunt: *Apexabo*, *Longauo*, *Tucetum*, *Tenia*, *Plaſea*, *Fendica*, *Iſitium*, *Mateola*, *Fitilla*, *Augmen*, *Magmentum*, et id genus aliæ, quas ijdem Scriptores pro animalibus, animaliumq. partibus, atque farciminũ generibus, quibus vtebantur Hetruſci in ſacrificijs, ſtudent explicare. Vocabula enim ſunt ab ijs conficta, vt propter eorum obſcuritatem auguſtiora iudicarentur, ſicut idem Rhenanus teſtatur.

Suetonius Tranquil. in Auguſto.

M. Portius Cato. & Beroſus.

Arnobius aduerſus Gentes. li. 7. circa med.

Rhen. & Pamelius

Hæc lingua aliquid commune cum Armenica, et Scythica habuiſſe nonnulli ſuſpicantur: Vtrique enim Pontifices ſuos et ſacros expiatores *Sagos* appellabant, et *Noam* ex Armenia in Italiam profectum dicebant, Veſtamq. colebant, perpetuumq.

petuumq. ignem seruabant : fabulas Hetruscorum quasdam a Liuio, & a Cicerone explicatas Crinitus testatur. Hæc de veteri Hetrusca lingua.

Petr. Crinitus.

Recentior autē est Italica, & emēdatior quidem, quæ adeo floret, vt inter Vulgares linguas nobilior, & cultior habeatur. Hac eadem lingua omnes artes, atque scientiæ passim in Italia conscribi solent. Hinc sicut Romanos olim pueros Hetruscis litteris erudiri solitos tradit Liuius, ita tempus in præsens Hetruscæ linguæ recētiori omnes fere operā nauant, & præsertim ij qui Italica lingua emendate, & perpolite quidem scribere, aut loqui percupiunt: maximo enim pretio habetur apud omnes. Hæc hactenus.

Liuius li. 9. hist. ab orbe cōdito Dec. 1.

HIBERNICA LINGVA.

Cæs. lib. 5. de Bello Gall.

HIBERNIA, Insula non procul ab Anglia, vulgo *Hirlanda* in Oceano inter Angliam & Hispaniam sita est, ab Ibero dicta duce, homine Hispano, qui primus magno hominum numero eam occupauit: vel ab Ibero Hispaniæ fluuio, cuius accolæ primi Insulam habitasse feruntur. Hiberni quidem cum habitu corporum, tum viuendi ritu, atque moribus non valde ab Hispanis vicinioribus discrepare dicūtur: linguam vero eorum peculiarem esse, qua Scotos etiam silueſtres & Insulanos ab Hibernis oriundos vti aiunt.

HISPANICA LINGVA.

HISPANIA, latissima Europæ Regio, a montibus Pyrenæis incipiens & per Columnas Herculeas circumiens ad Borealem vsque Oceanum protenditur, & in Citeriorem, & Vlteriorē secatur, Hesperia olim dicta ab Hespero Atlantis fratre, vel ab Hespero stella lucidissima: vltimò autem ab Hispali, quam hodie *Siuiliam* vocant, Hispalia, vnaq. deinde littera immutata, Hispania dicta est. Hispanorum autem lingua vetus quænam fuerit, inuenire non potui. Sed verisimile est, in oris ad Mediterraneum mare, præsertim occasum versus remotis, Lybicæ vel Mauritanicæ linguæ olim extitisse vsum. Mauri enim ijs in Regionibus imperarunt: atque inibi, & in

Plin. li. 5. cap. 1. 2. & 3.

& in Lusitania præsertim Maurorum vocabula relicta sunt, vt ab Hispaniarum Indigenis accepi. Habent etiam eæ Regiones quædam vocabula Gothica, virorum præsertim: nam multo tempore Hispanias obtinuerunt Gothi, quorum item grassationibus & imperijs Latina lingua maiestatem suam, suumq. imperium in Italia omisit primum, deinde in Gallijs, & Hispanijs: & nouæ illæ, quibus nunc loquuntur, fuerunt introductæ.

Castellana vero lingua ceteris dialectis, quibus hodie vtũtur Hispani, sicut Hetrusca in Italia, præfertur, vt ego re ipsa noui: Affinis est Italicæ, & ad Latinam linguam propius quàm Gallica accedit, minus tamen quàm Italica: has enim tres linguas vulgares Latini idiomatis propagines esse dictum est. Hæc de Hispanica lingua.

HVNGARICA LINGVA.

HVNGARIA Austriæ contermina, & in Orientem vergens, inferiorem Pannoniam a fluuio Leycha ad Sauuna vsque complectitur, & Danubium transgressa ad Polonos vsque protenditur: & vltra, citraq. Istrum late dominatur. Extat adhuc non longe ab ortu Tanais altera Hungaria & lingua & moribus illi pene similis, sed Christi cultrix: illa vero ritu barbarico viuens seruit idolis. Hæc ex Aenea Siluio. *Aeneas Siluius in Europa.*

Huius nationis numeri cardinales, vt aiunt, sunt infra conscripti, vt huius Gentis numerandi modus aliqua ex parte habeatur.

1. Eig.	Vnum.	6. Hatt.	Sex.
2. Ketto.	Duo.	7. Het.	Septem.
3. Harom.	Tria.	8. Niogis.	Octo.
4. Nieg.	Quatuor.	9. Kilentz.	Nouem.
5. Ot.	Quinque.	10. Tiz.	Decem.

Sunt qui velint eosdẽ esse Hunnos atque Hungaros paucis litteris immutatis: alij vero Hunnos ab Hungaris distinguũt, atque hos ad Vagum fluuium Illyrice loqui solitos aiunt.

Hunni vel Huni vide, Hungaria.

IACO-

IACOBITARVM LINGVA.

IACOBITAE characteribus quibusdam vtuntur, qui a Græcis parum differre videntur: vt ego ipse vidi in Appendice diuersarum litterarum Thesei Ambrosij Papiensis & Canonici Regularis Lateranensis, qui ibi ob oculos ponit Iacobitarum Alphabetum, in quo non solum plurimi characteres Græcis litteris adsimiles sunt, immo omnino ijdem qui & Græci, verum etiam nomina litterarum maiori ex parte cum Græcis habent affinitatem: lingua vero est Arabica, vt Ambrosius ait.

Thes. Ambros. i. princip. Appendicis.

ILLYRICA LINGVA.

ILLYRIVM, siue Illyris, Illyriave, Regio Europæ satis ampla, & Epiro contermina, Italiæ propinqua, ab Illyrio, vt Appianus inquit, Polyphemi filio, siue, vt Eustathio placet, Cadmi filio denominata, hinc Italiam, illinc Germaniam, inde Macedoniam, Thraciam & Epirum habens confines: hinc Adriaticum sinum, quem *Golphum* Venetiæ appellant: inde autem Danubium flumen. Hanc regionem & Dalmatiam, quæ est pars Illyrij, & *Sclauoniam* hodie vocant, quæ & *Slauonia* rectius dicitur. Huius Regionis lingua, quæ Illyrica nuncupatur, late se diffundit, cum plurimi populi ea vti soleant: vtuntur enim Illyrica lingua, Dalmatia, siue Sclauonia, Istria, Stiria, Carinthia, Croatia inter Dalmatiam & Istriam sita, Forum Iulij, Carnia, necnon gentes aliæ his finitimæ: Seruia item Bulgaria, Musia, Vallachia, & Moldauia, & aliæ Daciæ partes, Bosina etiam, Russia, Moschouia, & aliæ Gentes ad Orientalem plagam pertinentes: Boœmia item, Polonia, Morauia, Lithuania, & aliæ Gentes quàmplurimæ, quas infra conscribam, vt a multis Scriptoribus accepi, & a non paucis dictorum locorum incolis audiui. Hæc denique lingua in Græcia necnon Constantinopoli in Ottomanorum aula est familiaris: & nuper in Aegypto apud Memphiticum Sultanum et equites Mamaluchos haud ingratis auribus audiebatur. Per vniuersam autem Turcicam Gentem, præcipue vero apud milites, Sclauonica lingua adeo est in

Appianus & Eustathius.

est in vsu, vt Constantinopolis ipsa iam non amplius prisco nomine, sed Cæsaris domus Sclauonica vocetur lingua. Hæc ex Sigismundo Gelenio, Marino Temperizza Epidaurio, siue Ragusæo e societate Iesu, et alijs. *Sigismundus Gelen. Mar. Temper. Pag. 163. & 171.*

In hanc linguam sacrarum litterarum codices, industria sancti Hieronymi, et Cyrilli translati sunt, vt suis iam locis dictum est. Hac item lingua non solum patrij Annales, verumetiam de Alexandro Magno, Romanisq. Cæsaribus, necnon de Marco Antonio et Cleopatra commentarij conscripti ijs in locis reperiuntur, vt Iouius narrat. Philosophiam vero, et Astrologiam, ceterasq. disciplinas, rationalemq. medicinam eæ Gentes numquam attigere. Hæc Iouius. *Paulus Iouius.*

Quamuis autem Illyrica lingua tot Gentes, vt fusius enarrabimus, vtantur, characteres tamen sunt omnino inter se diuersi sicut supra videre est, vbi Alphabetum Sclauonicum, ac Seruianum apposuimus figuris, nominibus, ac pronunciationibus siue potestatibus distinctum: illud vero tribus ac triginta, hoc autem tribus et quadraginta litteris constat: illud a sancto Hieronymo, hoc a sancto Cyrillo censetur inuentum, vt suis iam locis dictū esse memini. Sclauonicum autem Alphabetum licet a S. Hieronymo inuentum fuisse dictum sit, vt rumor docet: hoc tamen loco sententiam Ioannis octaui silentio prætereundam esse non opinor: Ioannes enim in Epistola ad Sfentopulchrum Sclauonicas litteras, siue Croaticas a Croatia dictas inter Dalmatiam et Istriam sita a Constantino quodam Philosopho inuentas esse testatur: cuius Epistolam videre est in dictione, Dalmatica lingua. *Pag. 164. & 169. Pag. 162. & 171. Ioan. viij. ī Registro. Idē supra ī dict. Dalmatica.*

Quænam vero Gentes Alphabeto Sclauonico, quod Hieronymianum vocant, quænam etiam Seruiano, vel Cyrilliano vtantur, suis iam locis enarratum est: quamuis enim Illyricam linguam tot Nationibus communem esse pateat, characteres tamen diuersi omnino sunt. *Pag. 163. & 171.*

Hæc autem lingua a tot Gentibus adhibetur non secus atque Italica lingua in Italia, in qua tot Prouinciæ eadem lingua, sed aliæ magis, aliæ minus culte loquuntur, ita vero, vt singula quæque Prouincia, quin singuli quique populi nonnullas habeant voces ac pronunciationes aliunde ob commercium desumptas, vt in Italica lingua euenisse ostendemus. *Infra in Dict. Italica.*

Vu mus.

mus. Vt autem quis facilius videre queat, quinam populi sint ij, qui Illyrica, sed vulgari lingua loquantur, omnia eorum Populorum nomina, qui ea vtuntur, tum ex Auctorum verbis iam recitatis, tum etiam ex Sigismundi Gelenij præsertim Epistola, necnon ex ijs, quæ Marinus Temperizza Epidaurius e societate Iesu, vir quidem Illyricam linguam, Illyricosq. characteres optime callens, mihi copiose narrauit, hoc loco recensenda existimaui.

Sigism. & Marinus.

Nomina populorum, qui Illyrica loquuntur lingua, ordine Alphabetico disposita.

ABGAZARI, vel Abgazelli, qui et Gazari circa mare Caspium.
Aestiui.
Arbenses.
Beſſi, hodie Bosnenses, vel Bosnasienses.
Bohemi.
Borusij.
Bosnenses. Vide Beſſi.
Bulgari, siue Rascij.
Carni.
Carniolani.
Carinthij.
Caſſubi, vel Caſſubitæ.
Circaſſi Quinquemontani circa Pontum, vel Ciercaſſi circa mare Caspium.
Corali.
Croati, vel Chroati.
Culmij.
Curi.
Dalmatæ, vel Delmatæ.
Dibrij.
Epidaurij, siue Ragusæi ex Epidauro ciuitate iuxta Dalmatiam ad Illyricum mare sita.
Epirotæ.
Foroiulienses, vulgo Furlani, a Foroiulio Italiæ Regione, in qua sunt Aquileia, Vtinum, Ciuidale, ac Tergestum.
Gazari. Vide, Abgazari.
Gepidæ.
Hungari ad Vagum fluuiũ.
Iapides, vel Foroiulienses.
Iaziges.
Istri.
Lithuani.
Liui.
Lusarij.
Lygi.
Macedones Mediterranei.
Maxobij, vel Mazolitæ.
Meisi, vel Mysij.
Moldaui.
Moraui.
Mysij, vel Meisi.
Nugardi.
Obodritæ, vel Obrotriti.

Ohulici.

Ohulici.
Pannoniæ pars.
Permi.
Plescouij, vel Plescouienses.
Podolij.
Polabi.
Poloni maiores et minores.
Pomerani.
Ragusæi. vide Epidaurij.
Rascij, vel Rasci, siue Bulgari.
Rugi.
Russani, vel Russi a Russia: vel Rutheni.
Samogitæ.
Sarbi. Vide Sorabi.
Sarmatæ, qui et Poloni dicuntur.
Sclaui, vel rectius Slaui.
Seruij. Vide Sorabi.
Slesij, vel Silesij. al. Slesitæ.
Smolnenses.
Sorabi.al. Sarbi.hodie Seruij.
Transiluani.
Vandali, al. Vuandali.
Veltæ.
Vilaci.
Vuagrij.
Vuinuli.
Zagorani.
Zadrauani.

Hi sunt igitur Populi, qui Illyrica lingua vulgari vtuntur: extat enim altera huic valde adsimilis et fere eadē, quæ scripturalis, vel litteraria nuncupari potest, Buchuizza a Sclauis dicta, quæ non nisi per regulas disci potest, et a rudioribus absque regulis non recte intelligitur, nec recte pronunciatur. In hanc linguam a sancto Hieronymo Scripturam sacram Sclauonicis litteris, et a sancto Cyrillo Seruianis characteribus translatam fuisse credendum est. Id quod etiam de Missali, de Codice horario, deq. alijs Sclauorum libris dicendum puto. Sunt autem qui hanc linguam non Illyricam, sed Sarmaticam potius, id est Polonicam vocandam affirment quòd ceteræ ab hac sint ortæ: Polonica enim non multum a Sclauonica, & Bohemica recedit, vt facile intelligere potui ex Oratione Dominica tribus hisce linguis conscripta, quam apud Bartholomæum Georgenitam & Sigismundum Gelenium Bohemum, qui Symphonum edidit lexicon, in quo vocabula linguarum, Latinæ, Græcæ, Germanicæ, & Illyricæ, quæ inter se conueniunt, vel in duabus ex his, vel tribus, vel quattuor linguis, conferre studet. Quòd autem Polonica & Sclauonica, siue Illyrica linguæ magnam inter se affinitatem habeant, ex eorundem supputandi modo, quem infra apponere libuit, facile comprobari potest.

Bartbol. Georg. & Sigism. Gelen.

MODVS NVMERANDI ILLYRICE.

Iedan.	1	Vnum.
Dvà.	2	Duo.
Trì.	3	Tria.
Cetiri.	4	Quattuor.
Pet.	5	Quinque.
Sceſt.	6	Sex.
Sedam.	7	Septem.
Oſſam.	8	Octo.
Deueth.	9	Nouem.
Deſeth.	10	Decem.
Iedanaeſt.	11	Vndecim.
Dvanaeſt.	12	Duodecim.
Trinaeſt.	13	Tredecim.
Ceternaeſt.	14	Quattuordecim.
Petnaeſt.	15	Quindecim.
Sceſtnaeſt.	16	Sexdecim.
Sedanaeſt.	17	Decem ſeptem.
Oſſanaeſt.	18	Decem octo.
Deuethnaeſt.	19	Decem & nouem.
Dvadeſeth.	20	Viginti.
Dvadeſeth i iedan.	21	Viginti vnum.
Dvadeſeth dva.	22	Viginti duo.
Dvadeſeth i trì.	23	Viginti tria.
Dvadeſeth i cetiri.	24	Viginti quattuor.
Dvadeſeth i peth.	25	Viginti quinque.
Dvadeſeth i ſceſt.	26	Viginti ſex.
Dvadeſeth i cedam.	27	Viginti ſeptem.
Dvadeſeth i oſſam.	28	Viginti octo.
Dvadeſeth deuet.	29	Viginti nouem.
Trideſet.	30	Triginta.
Trideſet i iedan.	31	Triginta vnum.
Ceteri deſet.	40	Quadraginta.
Ceterdeſet i iedan.	41	Quadraginta vnum.
Pedeſet.	50	Quinquaginta.
Pedeſet i iedan.	51	Quinquaginta vnum.
Sceſdeſet.	60	Sexaginta.
Sceſdeſet i iedan.	61	Sexaginta vnum.
Sedamdeſet.	70	Septuaginta.
Sedamdeſet i iedan.	71	Septuaginta vnum.
Oſſamdeſet.	80	Octoginta.
Oſſamdeſet i iedan.	81	Octuaginta vnum.
Deuetdeſet.	90	Nonaginta.
Deuetdeſet i iedan.	91	Nonaginta vnum.
Sto.	100	Centum.
Tiſucchià.	1000	Mille.
Dvi e tiſucchiè.	2000	Duo millia.
Trì tiſucchiè.	3000	Tria millia.

Qui plura de Illyrica & Polonica lingua, ſcitu quidem digna, noſcere cupit, Bartholomæi ſcripta & Gelenij, qui de ea copioſe ſcripſerunt perlegere ſtudeat. Hæc hactenus.

INDICA LINGVA.

INDIA, Regio Orientalis, Aſiæ terminus ab Indo dicta fluuio, qui ſolus præter Nilum Crocodilos creat, tam vaſta eſſe perhibetur, vt eam tradant eſſe tertiam omnium terrarum partem. Abundat gemmis, elephantos procreat Africanis multo maiores, arbores ſemper habet frondentes, bis fruges in anno ad maturitatem perducit, aromata ad nos mittit, binasq. habet æſtates. Huius autem Regionis lingua adeo Hebraicæ, Chaldaicæ, & Arabicæ affinis eſt (licet characteribus variet) vt rara admodum in hac ſit dictio, quæ in aliarum aliqua non reperiatur: & hæc ſola Orientalium, quæ ab Hebræa originem habent, noſtro legitur modo; a ſiniſtra ſcilicet in dextram, vt a viris peritis, atque ab huiuſce Regionis incolis accepi, & re ipſa id ita eſſe comperi: vidi enim & contrectaui codicem quendam ex Indijs tranſuectum e ſubtiliſſimis autem arborū corticibus confectum, ac typis mandatum, quem ſuperioribus annis frater Spiritus Vicetinus, ſummus olim ordinis Eremitarum S. Auguſtini Magiſter Sixto Quinto dono dedit. Quod quidem munus tum ob miram rei nouitatem ad loca hæc aſportatam, tum etiam ob admirabile ingenij artificium ſummo Pontifice dignum exiſtimatum fuit: ex eo enim codice iam impreſſo, typographiam anteaquam in Europam fuiſſet aduecta, in Indijs floruiſſe patet. Adde etiam quod pagina ex arborum corticibus confecta adeo ſubtilis & araneæ telæ adſimilis eſt, vt duæ paginæ pro vna ſumantur, altera tantum paginæ parte typis inſignita: quæ profecto res ingenij perſpicacitati nonniſi admirationi eſſe poteſt. Hæc de Indica lingua. Plura in Aethiopum lingua legenda ſunt.

Ex Pomponio, & Strabone lib. 11.

Typographia Indiana ante Typographias Europa.

IONICA LINGVA.

IONIA, Aſiæ minoris Regio, media inter Cariam, & Aeolidem, tum cæli bonitate, tum ſitus commoditate nulli Regionum

gionum posthabenda: hinc Ionica Dialectus inter quinque Græcarum linguas notissima dicta est, quæ diæreses sine contractione præter vsum communem, & quasdam litterarum mutationes admittit. Hac lingua Hippocrates medicus, & Herodotus historicus scripsisse dicti sunt. Hæc ex Ioanne Grammatico.

Ismaelitica dialectus in Aethiopum lingua videnda est.

Istri Illyrice loquuntur.

ITALICA LINGVA.

ITALIA, Europæ regio nobilissima, eiusdemq. Viridarium perpulchrum vulgo nuncupata, Hesperia prius ab Hespero Rege, siue, vt Macrobio placet, ab Hespero, stella occidentali, cui subiecta est, deinde Oenotria vel a bonitate vini, quod in ea nascitur (Græci enim vinum, οἶνον appellant) vel ab Oenotrio Sabinorum Rege: postremo autem Italia dicta est ab Italo Siculorum Rege, qui Italos agriculturam docuit, & leges condidit.: eamq. partem, in qua postea Turnus regnauit, a suo nomine Italiam appellauit. Est autem vniuersa Italia in formam cruris inter Adriaticũ, & Tuscum mare sita, vmbilicum in agro Reatino habens: cuius longitudo ab Augusta Prætoria ad Rhegium vsque Calabriæ terminum, siue Messanæ Pharum, Solino teste, decies centena millia passuum continet: Latitudo vero quadringenta decem, vbi maxima latitudo: vbi autem minima, ad viginti milliaria: hæc autem angustia est inter Scyllaticum sinum & Terineum, vel sanctam Euphemiam. Huius Regiones vel Prouinciæ maxime insignes, sunt Liguria, Insubria siue Gallia Cisalpina, Venetia, Iapidia, Carnia, & Istria, Hetruria, Aemilia vel Flaminia siue Romandiola, Picenum, Vmbria, Latium, Campania, Samnium, siue Aprutium, Apulia, Lucania, & Calabria, quibus Siciliam a Calabria non natura, sed angustiori terræ parte ab Ionio, ac Tirreno mari subtus corrosa, Diodoro Siculo teste, vel secundum alios, sed vi terræmotus olim disiunctam, nonnulli adijciunt: ex cuius terræ auulsione natum est fretum Siculum, inter Messanam & Rhegium,

*Longitudo & latitudo Italiæ ex Solino, *et Gabriele Barrio Franciscano li. 1. de antiqu. Calabria. Strabo li. 6. Trog. Põp. apud Iustinũ li. 4 & Virg. lib. 3. Aeneid. de separatione Siciliæ a Calabria. Diod. Sic. lib. 5. Et Thom. Fazellus hist. Sic. li. 1. cap. 3.*

Rhegium, quod pharum vulgo appellant: Pharos enim ſeparationem ſignificat. Eſt autem hoc mare verticoſum, & periculoſum nautis, quod contrarijs fluctuum curſibus colliſionem facit, & rapta quæque abſorbet, et reijcit ob diuerſa maria contrarijs ventis agitata, quæ in ipſum confluunt et a nonnullis vocitatur Charybdis: ſunt enim in hoc freto, quod pharum vocant, duo ſaxa, quorum vnum in confinio Siciliæ alterum vero in extrema Calabriæ ora extant: illud Charybdis, hoc Scylla fabuloſe monſtra vocitantur: hinc natum prouerbium illud:

Incidit in Scyllam cupiens euitare Charybdim.

Harum igitur Prouinciarum omnium vna eſt lingua, quæ Italica nuncupatur, vna ſcilicet ex ijs tribus, quæ Latinæ linguæ propagines vocantur, vt olim dictum eſt. Quamuis autem his Italiæ Prouincijs vna ſit lingua, Hetruſca tamen noua cultior, et emendatior inter alias cenſetur, et maiori habetur pretio: ad quam profecto linguam qui magis accedit, purior in dicendo, aut in ſcribendo exiſtimatur. Inſubres, et Siculi ab ea non parum, Genuenſes autem magis in loquendo recedunt: hi enim voces adeo diuerſas et pronunciationem aliarum Prouinciarum locutione ita diſtinctam habent, vt ab ijs, qui eorum loca diu non incoluerunt, haud facile intelliguntur. Idquod factum reor ob maximum locorum interuallũ, quo ab Hetruria, et ab Italiæ præſertim centro diſiunguntur: hæc enim loca alijs Regionibus contermina, ſunt extremæ Italorum oræ. Hinc ob frequens diuerſarum Gentium commercium alienas voces aliqua ex parte detortas, exterorũq. pronunciationes admittunt, atque ita vt diuerſam quodam modo linguam efficiant. Quibus de cauſis idem Siculis, Calabris, et Appulis eueniſſe credendum eſt: nam ijs in locis Greciam quandoque fuiſſe pro comperto habetur, et ad hãc vſque diem alicubi, hoc eſt in aliquibus Calabriæ et Apuliæ, ſiue Magnæ Græciæ partibus Græcanicum ſermonem, ac ritum in viuendo extare inueni, Regno vtriuſque Siciliæ peragrato, dum Auguſtinianæ Reipublicæ a ſecretis eram, ſummumq. Auguſtinianorum Magiſtrum, fratrem Spiritum Vicentinum Italiæ prouincias viſitandi gratia perluſtrantem comitabar. In Sicilia vero non ſolum voculas Græcas, Galli-

Dictione Gallica, et Hiſpanica pag.

cas,

cas, & Hiſpanicas, verum etiam barbaras, quas Saracenorum appellant, ſicut ipſamet multorum locorum nomina aperte docent, in frequenti vſu remanſiſſe eas ob cauſas nuper enarratas, me reperiſſe memini. Adde etiam quòd Gothi ea in Inſula anno ſalutis D. XV. tempore Iuſtiniani Imperatoris: Anno vero M. CC. LXXXII. Galli dominati ſunt: ſed hi ſtratagemate quodam tertio die Paſchatis eadem fere hora per vniuerſam Siciliã trucidati ſunt. Anno autẽ M. CCC. XXVI. Africani Siciliam ſubegere, eamq. regalem ſibi ſedem fecerunt. Nunc denique Philippus II. Hiſpaniarum Rex Catholicus vtriuſque Siciliæ Regno dominatur. Huc accedit quòd in hac Inſula Græci, & aliæ Gentes multa loca ædificarunt, & præſertim Chaldæi, Damaſceni, & Fœnices Panormum, & Meſſenij Achaiæ, ſeu Græciæ populi Meſſanam, primarias Inſulæ ciuitates, condiderunt. Hinc mirum non eſt, variarum linguarum voces, ac pronunciationes in hanc Inſulam fuiſſe introductas.

Ex Thoma Fazello Dec. 1. lib. 8. cap. 1. & Dec. 2. lib. 8. c. 4.

Vt autem variarum mixtionem linguarũ breuitatis cauſa prætermittã, perpauca de pronũciatione referam. Siculi enim Melitæ, atque Africæ proximi accentu quodã a ceteris Italiæ pronunciationibus diſtincto inter loquendum vtuntur, & V, pro O, necnon E, pro I, frequenter vſurpare ſolent dicẽtes hoc modo: *Vuliti viniri?* & id genus reliqua pro eo quod Italice dicitur: *Volete venire?* Latine autẽ: *Vultisne venire?* Præterea, ſicut barbaras voces retinent, & permultas quidem: ita & barbariẽ, quod ad mores pertinet, multis in rebus conſeruãt, præſertim vero mulieres in mortuis deplorandis morem imitantes antiquorum, apud quos mulieres, quæ præficæ dicebantur, adhiberi ſolebant funeri mercede conductæ ad præſtandum lamentabilem cantum in demortui laudibus recenſendis, vt ceteris plangendi modum præberent. Huiuſmodi autem plangendi conſuetudo in Italia non ſolũ in Sicilia, ſed in Apulia, & Calabria ad hãc vſque diẽ conſeruatur: Mulieres enim alieno in funere ad huius generis munus exhibendum conductæ, quæ *Repetentes*, vulgari lingua *Repetitrici*, vocitantur, capillos ſcindunt magis atque magis clamãtes, vt aliæ feminæ & præſertim defuncti, vel defunctę affines, & cõſanguineæ lacrymis ac fletibus necnon funeralibus ad vlulandum laudationibus inuitentur,

Ex Nonio Plauto in Friuolaria, & Truc. & Lucilio li. 22. & Nænio.

inuitentur, quæ tandem non ſolum capillos diſcindunt, ſed vnguibus etiam ſcalpunt faciem, & domos horrẽdis implent vlulatibus: quæ profectò barbaries ſtultitiam non minus, quàm ſæuitiam repræſentat, vt ego ipſe ijs in locis, hoc eſt, in Sicilia, Calabria, & Apulia non ſemel vidi. Qua ex re barbariem repræſentante conijciendum eſt, multas in haſce Prouincias, voces, ac pronunciationes a barbaris fuiſſe introductas: pronunciãt enim & ſcribunt huius Regni incolæ, *ch*, pro, p, &, i, pro g, vt *Chiano*, pro *piano*, Latine, *ſubmiſſe*. *Chianura*, pro *pianura*, Latine *planities*: & *Chiaia* pro *piaggia*, *&* *ſpiaggia de mare*, Latine, *procliuitas*, vel litus maris, & id genus reliqua.

Mulieres autem ad plorandum conductæ *Repetentes* Latina lingua, & vulgari lingua *Repetitrici* dictæ ſunt, vel a laudibus demortui repetendis, quaſi ad memoriam reuocandis, ſiue potius, vt ſic dixerim, *Reputatrices* dicendæ ſunt a verbo Italico *Reputare*, quod Latine *aſtimare* ſonat: defunctus enim in magnam trahitur exiſtimationem.

Multas ijdem Siculi nõ ſolum barbaras voces, necnon Gallicas, atque Hiſpanas, verum etiam Latinas, a Latino fonte cadentes, ſed parum detortas retinent ſicut ceteræ Italiæ partes, quippe quæ Latinæ olim fuerunt: & Latina lingua late dominata eſt. Inſubres vulgo Lombardi in Gallia Ciſalpina; cuius ciuitates ſunt, Mediolanum, Papia, Lauda, Nouaria, Vercellæ, & Comum, ſatis corrupte loquuntur, atque ita vt non facile interdum intelligantur, non ſolum ob variarum vocum mixtionem, ſed etiam ob corruptam pronunciationem, truncatasq. voces, figuram apocopen frequenter vſurpantes: corrupte enim dicunt exempli gratia: *Vien ſcià chi lò*, ideſt *vien qua a queſto luogo*, pro eo quod dicunt Veneti: *Vien Za quà*, & ceteri Italiæ populi: *Vien quà*. Latini vero: *Veni ad hunc locum*, vel *veni huc*. Pronunciant præterea Inſubres & quidem perperam, f, pro u, dicentes: *Bref*, pro Breue, & id genus permulta. Veneti de medio dictionum litteras nonnullas abijcere ſolent, vt *Pare*, & *Mare*, pro eo quod ceteri Italiæ populi dicunt *Patre*, & *Matre*: interdum auferunt p, dicentes *Cao*, pro *Capo*: Latine, caput. *Fiao*, pro *fiato* Italice, Latine vero, *Flatus*. et frequenter d, pro t, vti ſolent: nam *frater* Italice dicitur *Fratello*, Veneti dicunt, *Fradelo*, t, in d, mutata,

et littera, l, abiecta. Multa sunt alia, quæ varias voces apud Italos sortita fuisse comperio, vt est illud quod Latine dicitur *Modo*, vel *nunc*: Italice enim, & quidem passim dicitur, *Adesso*, vel *hora*, vt *Adesso vengo*, *hora vengo*, idest, *Nunc venio*. Hetrusca autem lingua recentiori a Scriptoribus antiquis dicitur: *Testè*. Sunt item in Italia Populi, vt Perusini, Eugubini, & Camertes qui & alij dicunt: *Assaia*: Alibi vero, *Mo*: Crassissime alicubi, *Iècona*. Omnes hæ tamen voces idem significant.

Sunt præterea Italia, vt Perusini, & alij agro Perusino contermini, qui proferunt *Tochecco*, *Tochello*, *Tochì*, & *Tolì*, pro eo quod Latini dicunt: *Hoc loco*, & *eo loco*, vel *hic*, & *illic*. Alij vero, vt Nostrates, & rudiores quidem, *Macchì*, & *Mallì*, & *Macchitta*, & *Mallitta* pro *hic*, & *illic*. Dicunt etiam Nostrates ad pronunciationem Hetruscam multis in rebus quadam ex parte accedentes: *Testo*, & *Testui*, per figuram aphæresim, pro eo quod Hetrusci dicunt: *Cotesto*, & *Cotestui*, Latini vero: *Istuc*, vel *istud*, & *iste*, qui apud te est, vel de quo loqueris. Proferunt etiam Nostrates Hetruscorum more in vocabulis quibusdam i, pro, r, dicentes: *Gennaio*, & *Febraio*, idemq. in alijs vocibus id genus sexcentis pronunciare solent. Perperam autē multi pronunciant, & aliqui scribunt sc, pro simplici s, vt *Descidero* pro *desidero*, & c, pro s, vt *concidero*, pro *considero*. Alij præterea in Italia populi minus recte pronunciant, a: mediū enim quoddā inter a, & e, proferūt, vt *Paeter*, & alia permulta. Vtūtur item interdū alij, u, pro o, dicentes: *Priuri*, pro hac Italica voce *Priori*, & *Lu capo*, pro eo eo quod alij recte dicunt: *Il capo*. Sunt qui perperam dicant: *Madamè*, *Madatè*, pro *Amè*, *Atè*.

Quamuis igitur in Italia vna sit lingua, quæ Italica dicitur, sunt tamen variæ pronunciationes, quas longum esset recensere, & varij sunt accentus, immo variæ vsurpantur voces, quæ ab exteris Nationibus mutuatæ sunt, & cum alijs linguis magnam habent affinitatem. Gothica enim lingua multas habet voces, quæ non solum cum Germanicis quandam retinent affinitatem, sed Italicæ item linguæ sunt omnino communes, desinentia, & accentu exceptis: nam Gothica lingua Angelus dicitur *Angil*, Germanice *Angl*, Italice *Angelo*. Monachus Gothice *Monch*, Germanice *Minich*; Italice *Monaco*. Monialis, Gothice & Germanice *Nun*, vel *Nunna*, Italice *Monaca*.

Monaca. Monasterium Monialium, *Nuneclostr'*, vel *Frauclostr'*, idest claustrum moniale: Monachorum autem claustrum, *Minicheloſtr'*, Italice, *Chiostro de Monachi*. Scamnum, Germanice *Ponch*, Gothice *Banch*, Italice *Banco*. Vexillum, Gothice *Banèr*, Italice *Bandiera*. Pera, Gothice, & Italice *Tascha*. Poculum, vel Ciathus, Gothice, & Italice *Becchier*, ab Africanis *Got*, vt diximus, a Venetis *Goto*, a Germanis *Glos*: Pag. 308.
Gott Germanice stricto ore & duplici tt, Deus appellatur, *Guot* vero bonum. *Charta* Latine, & Italice, Africanice *Cart*, vt supra videre est. Nauis item siue Triremis ab Armenis *Gallèri*, dicitur, a Germanis autem, Gallis, & Italis vulgari nomine *Galèa* nuncupatur, vt suo iam loco dictum est. Feretrum ab Ægyptijs appellatur *Baris*, Italice dicitur *Bara*. *Hercules* item est vox Aegyptiaca, vt suo iam loco diximus, a Græcis tamē, Latinis, & Italis eadē voce vſurpatur. *Petra* item a Græco fonte cadit, & apud Latinos adeo est in frequenti vsu, vt Latina esse dicatur: nā Πέτρος Græce lapis magnus est, qui Syriace teste Hieronymo, dicitur *Cephas*. Hinc dictū est Petro: Tu vocaberis Cephas: quod interpretatur Petrus: deinde alio in loco: Tu es Petrus, et super hāc petrā ædificabo Ecclesiā meā. Saccus dicitur Græce, & Latine, Italice *Sacco*, Hebraice *Sach*: quæ sane res eodē etiā nomine apud Hispanos, Flandros, Germanos, Gallos, multarumq. aliarū Gentiū homines vsurpatur.

Pag. 311. Pag. 308. Pag. 312. Pag. 306.
S. Hieron. in c. 2. ep. ad Gal. to. 6. Ioan. 1. Luc. 6.

Mirum item cuiquam videri non debet, Gothos ab Italis, atque Italos a Gothis multas accepisse voces, parum aut nihil immutatas: Gothos enim in Italia olim commoratos fuisse constat. Itali præterea ab alijs Nationibus vocabula non pauca sibi mutuarunt, vel ob commercium in bellis gerendis, vel mercaturis exercendis, vel ob alias causas, quas supra enumeraui. Itali namque sua lingua dicunt: *Monsignor*, quasi solus, vt Alumno placet, siue vnicus dominus: Gallice enim aiunt: *Monsieur*: nam vox Latina, *Solus*, *Monos* dicitur apud Græcos. Dicunt etiam Itali *Messer* & *Misser* quasi *Mio sir*, hoc est dominus meus: *Sir* enim Gallica vox est, quæ dominum significat: quare *Messer* dicitur, quasi meus herus. Veneti autem hanc vocem *Sier* a Gallis mutuatam, litterula vnica adiecta, frequenter vsurpant: ceteri vero Italiæ populi *Ser* pronunciant, & huiusmodi vocem Notarijs vt Pag. 324.

plurimum tribuere ſolent. Via anguſta in Vrbe,ſiue Oppido, vel Villa *Vicus* dicitur a Latinis: a Romanis vero *Vico*, & *Vicolo*: a Noſtratibus, *Androne*: Ἀνδρών Græce dicitur locus, vbi viri verſantur: A Peruſinis *Rembocco*: a Latinis item *Callis*, quaſi via callo perdurata,a Venetis *Cale*, littera vnica, l, abiecta. Veneti namque inter pronunciandum plurimas litteras abijciunt,multasq. immutant,vt ſupra dictum eſt. Sunt item in Italia populi Aprutio contermini, qui b, pro u, & u pro b, frequenter vti ſolent: alij vero ab ijs remoti, b, pro u, interdum vſurpant dicentes ſtricto ore, *Boto*, pro *Voto*, vulgari tantum lingua, & n pro d, vt *Banno* pro *Bando* pronunciant, quod a Latinis *Exilium* dicitur.

Eſt denique in Italia Regio dicta olim Iapidia, nunc Forum Iulium Latine,Italice autem *Friuli*, vbi non ſolum Sclauonica lingua, ſed tanta multarum linguarum mixtio adhibetur, vix vt credi poſſit. Hinc ipſi alios facile intelligunt, ſed non intelliguntur,& præſertim,dum quadam lingua,quæ inſtar Zingarorum, vel erronum vocabula quædam fictitia, ſuoq. ipſorum arbitratu, vel commento quodā habet, iocandi vel obloquendi cauſſa vtuntur.

Quamuis igitur vna ſit Italica lingua, ſingula quæque tamen Prouincia, immo quilibet Italiæ locus peculiaria quædā habet vocabula,peculiaresq. pronunciationes,quæ inter ſe non parum diſtant. Hetruſca item lingua recentior, quæ præſtantiſſima ab omnibus cenſetur, ſuam habet pronunciationem ab alijs diſtinctam: Hetruſci enim in pronunciando ſpiritum intra palatum retinere ſolent, ingurgitantium morem imitantes. Romana vero locutio non ſolum in pronunciando,verumetiam in vocibus vtendis totius Italicæ linguæ perfectionem, & quandam communitatem, neglecta affectatione, habere iudicatur. Hæc de Italica lingua, vt ceteras dialectos tandem aliquando conſideremus.

Iudæorum lingua eadem eſt, quæ Hebraica.

Iuhri. Vide Vngari: ijdem ſunt Vgri, Rhuteni quidem pro g, pronunciant h, pro Iugra *Iuhra*.

LACONICA LINGVA.

LACONIA in Peloponneſo Prouincia, quæ & Oebalia, & Lacedemonia dicitur a quibuſdam, ſicut a media Græcia

remotior

remotior eſt, ita a communi lingua longius recedit, & ad Doricam accedit. Lacones in dicendo, aut ſcribendo breuitate vtuntur. † Vnde breuitas, laconiſmus nuncupatur: Attici vero prolixitate vti ſolent, & quemadmodum breuitas dicendi Laconiſmus appellatur, ita & Atticus dicendi modus Atticiſmus nuncupatur, vt a Cicerone & Quinctiliano accepi. Eſt autem Atticorum locutio argutiarum, exemplorum, vrbanitatis, & ſuauitatis plena, vt idem Cicero teſtatur: qui etiam dicit Atticorum eſſe inculte & horride dicere, modo id eleganter, enucleateq. fiat. Croeſi tempore inter Dores, vt Herodotus ait, excelluerunt Lacedemonij, quorum Gloſſæ, ideſt dictiones huic linguæ peculiares ab Heſychio annotantur: eorumdemq. Apophtegmata copioſe deſcripta ſunt a Plutarcho, qui etiam in vita Lycurgi multa Laconum tum vocabula tum dicta enarrat. Hæc de Laconica lingua.

† Cic. ad Attic. lib. 4. & ad Brut. lib. 15. ep. 25. Quinct. li. 6. cap. 3. Cicero. de Orat. et de Clar. orat. multis in locis.

LATINA LINGVA.

DE LATINA lingua ſuo iam loco multa a me dicta ſunt, quòd vna ſit ex tribus cultioribus, quarum comparatione ceteræ omnes barbaræ dicuntur: quòd antiquiſſima, & quòd multa a Græcis fuerit mutuata. De eiuſdem linguæ vbertate, qua Græcam ſuperari demonſtraui, nihil eſt quòd dicam: nam non ſolum ſupra id ſatis me explicaſſe memini, ſed etiam in noſtro de Latinæ linguæ Obſeruationibus libello idipſum copioſius declaraui.

Pag. 294. 326. Pag. 79. 82. & 81. Pag. 132. Libell. de Obſeru. lingua Lat.

Addam autem hoc loco, apud Latinos quattuor idiomatum genera eſſe, Priſcum ſcilicet, Latinum, Romanum, & Mixtum, vel Antiquiſſimum, Antiquum, Perfectum, & Imperfectum, vel corruptum. Petrus Crinitus de huiuſmodi temporibus linguæ Latinæ loquitur hunc in modum: Relatum eſt, quattuor fuiſſe apud noſtros linguarum proprietates, hoc eſt, Priſcam, Latinam, Romanam, & Mixtam. Id quod ex Varronis item auctoritate Grammatici tradunt.

Priſca eſt, qua vetuſtiſſimi Italiæ Populi ſub Iano videlicet, & Saturno Regibus, vel ab Vrbe condita vſi ſunt: cuiuſmodi carmina quædam incondita, parumq. a noſtris intellecta adhuc ſuperſunt. Hæc autem ætas ad Liuium vſque An-

Anno ab Orbe cōdito 1550. vel 4448. uel teſte Solino 3233. ante mundi ſalutem 732.

dronicum

dronicum primum inter Latinos scriptorem durasse dicitur, vt ab Horatio accepi dicente:

Horat. lib. 2. Epist. 1. Diomed. libro 6. cap. vlt.

—— Habet hos, numeratq. Poetas
Ad nostrum tempus Liui scriptoris ab æuo.

Hic primus Comædias Latina lingua conscripsit, vt Diomedes ait. De scriptis Auctoris, quem multi in quinta mundi ætate fuisse tradunt, Cato mentionem facit.

Cato de origin.

Latina vero est, qua sub Latino, & Regibus Tusciæ ceteri quidem Populi in ipso Latio loquebantur: qua Tabulæ decemuirales scriptæ sunt, multæ leges, & publica quædam edicta. Hæc ætas a Liuio Andronico incæpit, anno mundi 4968. ante Saluatoris nostri aduentum 231. ad Ciceronem vsque. Hac in ætate fuerunt multi scriptores, & præsertim Liuius Andronicus, Ennius, & Cato. De Liuio Andronico Cicero hunc ait in modum: Fabulam docuit non satis dignam, quæ iterum legeretur. De Ennio autem & Catone Horatius ait:

Cicer. in Bruto. Horat. in Arte Poet.

—— Lingua Catonis, & Enni
Sermonem patrium ditauerit, & noua rerum
Nomina protulerit ——

De Ennio Ouidius:

Ouid. de Trist.

Ennius ingenio maximus, arte rudis.

Virgilius de eodem interrogatus ait: Aurum colligo e stercore Ennij. Cicero de Catone: Catonis orationes significant formam quandam ingenij, sed admodum impolitum, & pene rudem sermonē. De Carbone, Gracchis, & Cornelia Gracchorum Matre, & Lucio Cotta, ac de alijs mentionem item facit Cicero in Bruto. Ceteros huius ætatis scriptores videre est in nostro de Latina lingua libello.

Virg. apud Donat. Cicer. in Bruto.

Romana est, quæ post exactos Reges Romanos populi gesta complexa fuit: nam & hanc ipsam inter Poetas M. Plautus, Næuius, Accius, Pacuuius, Terentius, Horatius, Virgilius & alij maxime coluerunt. Ex Oratoribus autem & Historicis M. Cato, Sisenna, Quadrigarius, Val. Antias, Cæsar, Sallustius, M. Cicero, & alij permulti.

Mixta vero est, quæ aucto imperio, & libertate amissa, varios Populos, ac Nationes in iura Ciuitatis admisit. Hinc factū est, vt Romana virtus, ac loquendi forma, siue integritas

passim

passim cum moribus degenerarit. Neque enim me latet, vt supra iam diximus, Latinam quidem doctrinam ex multiplici, varioq. idiomate constare. Si quidem & Osca & Sabina vocabula a multis recepta sunt, vt Punica, et Græca nunc omittamus: nam Q. Ennius Osce loquutus est, & alij Hetruscas fabulas exposuerunt, sicut Liuius, et M. Cicero testantur. Hactenus de Latina lingua.

Libyes circa Cyrenem Apostolos in die sancto Pentecostes Hierosolymis sua dialecto varijsq. linguis loquentes mirati sunt.

LIGVRICA LINGVA.

LIGVRES Hetruriæ pars sunt, et ipsi Hetrusca lingua, vt ratio docet, olim vsi sunt: nam sic vt Padũ a profunditate Hetrusci *Botigon* vocauerũt, sic Ligures *Botigum*, vt Marcus Porcius Cato testatur. De hac lingua in Italica satis dictum puto.

LITHVANICA LINGVA.

LITHVANIA olim suum ducem magnum habuit, nunc Regi Poloniæ subijcitur. Huius regionis lingua quadripartita censetur. Prima est Iaczuingorum, qui circa castrum Drohicin habitarunt, quorum pauci supersunt. Altera Lithuanorum, et Samagitharum. Tertia Prutenica. Quarta in Lothua, seu Lothihola, idest Liuonia, circa fluuiũ Dzuina et Rigam Ciuitatem. Horum autem quamuis eadem sit lingua, vnus tamen alium non satis intelligit, nisi ijs in locis non fuerit commoratus. Hæc regio vtitur etiam Polonico sermone, quo sacerdotes in Ecclesijs concionantur, vt Matthias a Michou testatur. Alij Lithuanos Illyrice loqui aiunt. Hæc de Lithuanica lingua. *Matth. Mich.*

LIVONICA LINGVA.

LIVONVM, vel Liuorum, et Lithuanorum, et Curorum lingua, eadem est, quæ vetus Prussia, dialectis tantum variant. Vide in Britannica.

LYDI-

LYDICA LINGVA.

Suidas in B. Herod. lib. 3. Pag. 104. 105. 106. & 107.

LYDI, aut Phryges, panem, *Beccus*, vel *becus*, vel Βέκος, vocabant, vt ait Suidas, et Herodotus in Thalia. De Phrygiarũ litterarum in Βεκκεσέλ inuẽtore, atque Alphabeto, satis suo iam loco dictum fuit, vbi quænam sit lingua homini naturalis, et quænam inter linguas antiquior, multis rationibus et exemplis declaratum est.

Lygorum sermo Illyricus est.

MACEDONICA LINGVA.

MACEDONIA, latissima Europæ Regio, duobus olim Regibus, ac terræ imperio clarissima, cuius populi, sed mediterranei, Illyrice loquuntur, sunt qui Macedoniæ incolas lingua Græca, dialecto autem glossisq. distincta, vsos olim fuisse velint: quod ex vetustis mensium apud ipsos nomenclaturis colligi potest: Menses enim apud Macedonicos ex duodecim Zodiaci animalium nominibus appellantur, quæ sunt:

Aquarius.	Piscis.	Aries.	Taurus.
Ὑδροχόος.	Ἰχθῦς.	Κριός.	Ταῦρος.
Ianuarius.	Februarius.	Martius.	Aprilis.
Gemini.	Cancer.	Leo.	Virgo.
Δίδυμος.	Καρκίνος.	Λέον.	Παρθένος.
Maius.	Iunius.	Iulius.	Augustus.
Libra.	Scorpio.	Sagittarius.	Capricornus.
Ζυγός.	Σκορπίος.	Τοξότες.	Αἰγόκερως.
September.	October.	Nouember.	December.

Clemens Alexan. Strom. Quinto.

Aqua vel aër, vt ait Clemens Alexandrinus, apud eosdem Populos Βέδυ nuncupatur.

MAR-

MARSIGNICA LINGVA.

MARSIGNI, et Burij terga Marcomannorum, Quadorumq. claudentes, ſermone, cultuq. Sueuos referunt, vt Cornelius Tacitus teſtatur. *Cornel. Tacitus.*

Maxobij, alias Maxobitæ Illyrice loquuntur.

MEDORVM ET MESOPOTAM. LINGVA.

MEDI, et Meſopotamiæ Incolæ Apoſtolos Domini Saluatoris noſtri Hieroſolymis varijs linguis atque item ſua, Spiritus ſancti dono loquentes in die ſancto Pentecoſtes mirantur. Medi *canem*, *ſpaca* vocant, vt Herodotus ait: quod ſane nomen ad Illyricum, *pos,* vel *pas* accedit. *Herodotus*

Meiſi, vel Myſij Illyrice loquuntur:

Mengrelli item: ſed vide Gazaris.

Moldaui, Moraui, & Morlaci Illyrice loquuntur.

Monæ Inſulæ duæ, quarum vna eſt inter Britanniam, & Hiberniam ſita, vt Plinius, & Tacitus teſtantur: altera in Rheno fluuio Hollandiæ, Phryſiæ, & Ghueldriæ proxima, vnde Monaſterienſes forte dicti ſunt, vt idem Tacitus narrat. Has autem Inſulas ſub ditione Anglorum linguam ab alijs prorſus diſtinctam habere accepi. *Plin. li. 4. cap. 16. Tacitus libro 14.*

MOSCOVITARVM LINGVA.

MOSCOVIA Ruſſiæ, vel Rhutenorum caput ſuam per Scythiam longe lateq. extendens ditionem Sclauonica vtitur lingua, externis tamen linguis adeo confuſa, vix vt Sclauus & Moſcouita ſe inuicem intelligant, ſicut Sigiſmundus Liber in rerum Moſcouitarum Commentarijs teſtatur, vbi plurima huius linguæ vocabula tum propria, tum aliena in medium affert: & ab initio operis de Rhutenorum peculiari circa litteras quaſdam pronunciatione nonnullas conſcribit obſeruationes: Moſcouitica enim lingua eadem cum Ruſſica, vel Rhutenica & Sclauonica videtur eſſe, vt ipſe ait: *Sigiſmundus liber.*

Antonius Vuied. nam Russi vel Rhuteni ijdem qui Moscouitæ sunt. Antonius autem Vuied Lithuanus Alphabetum, quo Moscouitæ & Lithuani vtuntur, Græco non dissimile, sed characteribus aliquot auctius, in Tabula Chorographica proponit.

Mysij, vel Meisi Illyrice loquuntur.

Nugaroli Illyrice loquuntur.

Obodritæ Illyrice loquuntur.

OSCICA LINGVA.

OSCI, Volosci, vel Volsci Italiæ populi antiqui in Campania ab oris fœditate vt ceteras huiusce nominis *Festus Pōpeius.* etymologias omittam, dicti: vnde impudica verba, vt ait Festus, obscœna dicuntur: frequentissimus enim Oscis fuit li- *Petr.Crin.* bidinum sporcarum vsus. Q. Ennium Oscè loquutum fuisse Crinitus ait.

Osi Pannonice loquuntur. Vide Gothini.

PAMPHYLICA LINGVA.

Ptol.lib.5. PAMPHYLIA, Ptolemæo teste, minoris Asiæ Regio est inter Ciliciam, & Syriam, ab occasu Lyciam, & Asiæ minoris partem, a Septemtrione Galatiam & Cappadociam, a meridie Mediterraneum mare, quod illic Pamphylij maris nomen habet. Huius Regionis Populi, Pamphylij scilicet, Apostolos Spiritus sancti dono diuersis linguis, & sua etiam Hierosolymis in die Sancto Pentecostes loquentes summa cum admiratione audierunt.

PANNONICA LINGVA.

PANNONIAE pars Illyrice loquitur. Pannonice item lo- *Corn.Tac.* quuntur Osi, vt Cornelius Tacitus testatur. Sed supra vide dictionem, Hungarica lingua.

PARTHICA LINGVA.

PARTHIA Asiæ Regio, ab Occasu Media, ab Aquilone Hyrcania, ab Ortu Ariana, a Meridie Carmaniæ desertis termi-

terminatur: cuius incolæ Parthi, qui pertinacissimi olim nominis Romani hostes, qui Crassum insidijs circumuentum cum vniuerso exercitu ad internecionem ceciderunt, Apostolos Iesu Christi Saluatoris nostri, virtute Spiritus sancti vario idiomate, & suo item, Hierosolymis loquentes in die Sancto Pentecostes admirati sunt.

PELASGICA LINGVA.

PELASGIA, Græciæ Regio circa extremam Macedoniæ partem, versus Achaiam, olim Thessalia dicta inter duo maria propter angulosos recessus: cuius incolæ errabundi ciconiarum ritu per multas nationes vagati sunt: quanam vero lingua Pelasgi sint vsi, affirmare non possum, sed coniectura, vt ait Herodotus, dici potest, eandem fuisse cum ea, qua nunc Pelasgi vtuntur qui supra Tyrrenos vrbem Crestonem incolunt, quodam tempore finitimi eorum, qui nunc Dores vocantur: Dores autem incolebant regionem illam, quæ nūc Thessaliotis nominatur, eodem Herodoto teste, qui etiam Pelasgicam Gentem barbarã esse, eamq. ob causam magnos profectus haudquaquam fecisse idem Herodotus affirmat. *Plin. lib. 4. cap. 4.* *Herod. libro 1.*

PERSICA LINGVA.

PERSIA Orientalis Regio a Septemtrione Medis terminatur, ab Occasu Susiana, ab ortu solis, duplici Carmania minoris Asiæ Regione inter Persiam & Indiam sita, a Meridie parte sinus Persici. Huius Regionis lingua ab Aegyptiaca, et Iudaica diuersa est, et cum Illyrica, atque Armenica nihil commune habet, vt Bartholomæus Georgeuitus docet, qui multa huius linguæ vocabula, et locutiones in libello de afflictione Christianorum sub Turcis recenset, eandemq. Persicam, ac Turcicam appellat. Vt autem de Persica lingua nonnihil notitiæ habeatur, hoc apponam loco de Turcico imperio a Christi tandem fidelibus euertendo Vaticinium, quod in eiusdem Bartholomæi Georgeuitę libello inueni hac lingua conscriptum hisce verbis Persiacis, ac Latinis: *Ptolemæus lib. 5.* *Barthol. Georgeu.*

Vaticinium de Turcico Imperio euertendo Perſica lingua conſcriptum.

Patiſſah	*omos*	*ghelur*
Imperator	noſter	veniet
Ciaferum	*memleketi*	*alur*
Ethnici principis	regnum	capiet,
keuzul almai	*alur*	*kapzeiler,*
rubrum pomum	capiet	ſubiget.
Iedi	*yladegh*	*gyaur*
quòd ſi	ad annum	vſque ſeptimum
Keleci	*cſikmaſſe,*	*on iki*
gladius, ſcilicet Chriſtianorum	non inſurrexerit,	vſque ad
yladegh	*onlarum*	*beghli*
annum	duodecimum	eis
gheder,	*euſi*	*iapar,*
dominabitur,	domos	ædificabit,
baghi diker	*baſcſai*	*baghlar,*
vineas plantabit,	hortos	ſepiet,
oglikei	*olur iki*	*yldenſſora*
liberos	procreabit.	Poſt duodecimũ ſcilicet annum, ex

quo rubrum pomum in eius poteſtatem redactum fuerit,

Hriſtianon	*keleci*	*cſikar,*
Chriſtianorum	gladius	apparebit,
ol	*Turki*	*ghereſſine*
qui	Turcam	quaquauerſum
tuskure.		
fugabit.		

Vaticinium ſic ſe habet cum Georgeuiti interpretatione, quam ego ad verbum Perſicis vocabulis accommodandam curaui. Qui plura vocabula huius Perſicæ linguæ ſcire cupit, videat libellum Andreæ Bellunenſis, qui ea in Gloſſis Auicennæ copioſe interpretatur: multæ enim voces Perſicæ a varijs Nationibus vſurpatæ reperiuntur, vt *Paranſaga, Schoenus, & Aſtarus*, menſurarum de terræ ſpatijs nomina. Perſica

Andr. Bellunenſis.

etiam

etiam a Græcis nonnullis adhibentur, vt Athenæus ait. *Suſon* lilium apud Perſas ſignificat, et Suſa Vrbs nominata eſt propter loci pulchritudinem, et amœnitatem, vt idem Athenæus teſtatur. Magi dicuntur ſapientes lingua Perſarum, vt ait Porphyrius. Hæc de Perſica lingua.

Athen. libro 3. Ex Herod. lib. 9. Porphyrius.

PHOENICVM LINGVA.

PHOENICIA, Aſiæ Regio, Syris, et Iudæis contermina ſuam habet dialectum, cuius Alphabetum in tertia Columna paraſtatica videre eſt, vbi de Phœnicum litterarum inuentore, necnon de alijs rebus, ſcitu quidem dignis ſermonem habuimus. Sunt qui Hebraicam et Phœnicam linguam eandem eſſe dicant, omnium antiquiſſimam. De hac lingua vide in dictione, Punica.

Steph. ex Strab. lib. 16. Pag. 115. 116. 117. & 118.

PHRYGIACA LINGVA.

PHRYGIA minoris Aſiæ Regio, Cariæ, Lydiæ, Miſiæ, et Bithyniæ finitima, ſuam habet dialectum, cuius Alphabetum in tertia Columna paraſtatica videre licet, vbi de Phrygiacis characteribus, eorundemq. inuentore ſatis dictum puto. Eo loci de huius linguæ antiquitate ſermonem habuimus † deq. infantibus, quos mulieribus lingua pręciſis educādi gratia traditos ait Strabo, hiſtoriam enarrauimus, et controuerſiam explicauimus, num ſcilicet aliqua homini lingua ſit naturalis. Qua in re declaranda philoſophiæ rationes, et Ariſtotelis dicta in medium attulimus: et multa ſcitu quidem digna interpretari ſtuduimus. Hoc autem loco addo quod Plato ait de hac voce, πῦρ, id eſt, ignis: quam barbaricam eſſe, Phrygiacam videlicet in Cratylo affirmat. Idem ait de hac voce ὕδωρ et κύνες, ideſt, Canes. Erinaceus Phrygum lingua *Exis*, vel *Exin* dicitur: Aqua, *Bedy*: *Noticus*, vtris. Plura vide in Aequiuocis Xenophontis. Phryges Apoſtolos ſanctos varijs linguis atque item ſua loquentes in die ſancto Pentecoſtes maxima cum admiratione audierunt.

Strabo lib. 13. Pag. 104. 105. 106. 107. & 108. † Herodotus, Diodorus Sicul. Pauſanias, Suidas, & alij. Plato in Cratylo. Clemens Alexandr. Strom. 5. Xenophon.

Placianorum lingua. Vide Pelaſgica. Eſt autem Placia Vrbs Myſiæ.

Peſcouij, Polabi, Poloni, et Pomeriani Illyrice loquuntur.

PRVS-

PRVSSICA LINGVA VETVS.

HANC linguam vide in Britannica dictione, et in Lithuanorum lingua. Prussiæ incolæ Pruteni dicuntur: et lingua olim diuersa vsi sunt: postquam vero Teutonicorum fratrum iugū subiere, lingua Teutonica introducta est, et religio Christiana fuit accepta Federici Imperatoris secundi temporibus.

PVNICA LINGVA.

POENI ijdem qui Carthaginenses, ita dicti quasi Phœni a Phœnicibus originem trahentes. Hinc Punicus quasi Pœnicus, œ in u, conuerso. Punice Deus dicitur *Hal,* vt Seruius ait in Virgilium: Sepis *Gadir,* vt Plinius testatur. *Zegeries* genus murium, Græce Βουνὸς, vt ex Herodoto colligitur. Valla autem hanc vocem, *colles,* transfert.

Seruius. Plin. lib. 4. cap. 22. Herod. libro 4.

Rascij, aliter Rasci, seu Bulgari Illyrice loquuntur.

RHÆTICA LINGVA.

RHAETIA, Europæ Regio: quæ in duas diuiditur partes, superiorem, & inferiorem. Illa magnam Galliæ Cisalpinæ partem occupat: cuius incolæ Grisones hodie vocitantur. Hæc vero alteram Galliæ partem Comum vsque pertingens. Huius Regionis incolæ sermone Italico, omnium autem corruptissimo vtūtur, vt in Oratione Dominica vernaculo Rhætorum conscripta sermone, quem ipsi vulgo Romanum appellant, vidi. Deus enim ab ipsis *Bab* nuncupatur: nam quod Latine dicunt, *Nos,* & Itali, *Noi,* Rhæti aiunt, *Nus:* quod vero Latini *Nostra,* & Itali *Nostri,* ipsi, *Nos* dicunt. Horum sermo est adeo corruptus, vt nihil fere ab Italis tam in pronunciando, quàm in scribendo intelligatur, quamuis eos a Thuscis non a Romanis originem traxisse eruditi viri affirment. De hisce populis Liuius scribit, & Aegidius Tscudus.

Liu. et Aegid.

Romana lingua. Vide supra in Latina.

Rugi Illyrice loquuntur.

Ruthenorum lingua, vel Russorum lingua. Lege dict. Moscouitæ.

SABI-

SABINORVM LINGVA VETVS.

SABINI Populi in quarta Italiæ Regione non procul ab Vrbe Roma anguſtum, vt ait Strabo, incolentes agrum in *Strabo.* longitudinem protenſum a Tyberi vſque Nomentum, oppidũ in Latio ſitum ſtadijs mille vſque ad Veſtinos Mauricinis & Picentibus conterminos. Romani a Sabinis prænomen ac- *Liu. lib. 2.* ceperunt ex fœdere cum ijs facto, vt Crinitus ait, & Quirites *Petr. Crinit. 3. 4.* dicti ſunt ab haſta, quam Sabini, vt inquit Feſtus, *Curim*, ſi- *Feſt. Pompeius.* ue *Quirim* vocabant: vel a Curibus Sabinorum Vrbe, cui T. Tatius imperabat, cuius ciues Quirites dicebantur, teſte Liuio. Hinc Quirinalis mons Romæ dictus quòd in eum com- *Liu. lib. 1.* migrauerant Sabini a Curibus venientes: & Quirinalis porta, quòd ea in collem itur Quirinalem. Vel Mons Quirinalis a Quirini, hoc eſt Romuli templo, quod inibi extabat, appellatus eſt. Hodie Phidiæ & Praxitelis operibus in hoc colle ſitis, Mons Caballus, a SIXTO V. perpulchris ædificijs, vijs, & aquis, necnon præclariſſimorum Artificum Statuis inſtauratis mirum in modum illuſtratus. Sabina vocabula, vt Cri- *Petr. Crinit.* nitus teſtatur, a Latinis fuerunt recepta: ſed ij paulatim Latino ſermone vſi ſunt maternam linguam relinquentes.

SAMARITANORVM LINGVA.

SAMARIA, Vrbs Syriæ inter Iudæam, & Galilæam media, a qua tota Regio decem Tribuum a duabus alijs ſeparata, Samaria dicta eſt. Poſtea Ciuitas hæc regalis ab Auguſti nomine Sebaſte nuncupata fuit. Poſtremo autem Sichem, & *Gen. 35.* corrupte Sichar, Metropolis eiuſdem Regionis Samariæ, quæ *Ioan. 4.* Hebraica vtebatur lingua, ſed characteribus proprijs diſtin- *S. Hieron. in præf. lib. Reg. to. 3.* cta, conuenientibus tamen cum veteri Alphabeto communis Hebraici idiomatis, litterarum ſcilicet numero, ſono, & nominibus, figura differente, vt ſanctus Hieronymus ait, qui ad ſua ipſius tempora, Samaritanos antiquis Hebræorũ *S. Hieron. in cap. 9. Ezech. tomo 4.* litteris vſos fuiſſe teſtatur in Commentarijs ſuper Ezechielem: nam, vt idem alibi ait, Certum eſt, Eſdram ſcribam, legisq. doctorem, poſt captam Hieroſolymam & inſtauratio- *Idem pag. 89.* nem templi ſub Zorobabel alias inueniſſe litteras, quibus

nunc

nunc vtimur, cum ad illud vſque tempus Samaritanorum & Hebræorum characteres ijdem fuerint. Hæc ſanctus Hieronymus. Quamuis autem eiuſdem linguæ vſus tam apud Hebræos, quàm Samaritanos fuerit, Samaritanis tamen nonnullas voces peculiares fuiſſe credēdum eſt, cum ab Hebræorum cultu idolis ſeruientes non parum diſtarent: hinc ipſi in Vrbe Sichem, omnes veteris Teſtamenti codices, Moſaicis exce ptis, ſpreuiſſe dicuntur. Hæc de Samaritanorum lingua.

Samogitæ Illyrice loquuntur.

Sarbi. Vide Sorabi.

SARDORVM LINGVA.

Salluſt. Strabo, & Solinus. SARDINIA in Liguſtico mari Inſula a Corſicæ extremis nouem tantum millium paſſuum freto dirimitur, cuius latitudo eſt millium paſſuum nonaginta octo, longitudo vero ducentorum viginti, aeris peſtilentiæ maxime obnoxia ob editiſſimos, quos a Septemtrione habet, montes, qui prohibent quo minus a Borea perflari queat. Quo nomine tam male olim audiuit, vt Marcus Cicero Quintum fratrem moneat, etiam tum cum optime valeret, meminiſſe eum debere, in Sardinia ſe eſſe: et alibi Tigellium quendam Sardum hominem eſſe ait patria ſua peſtilentiorem. Eſt autem Sardinia frumenti fertiliſſima a Sardo Herculis filio dicta multas habens ciuitates, quarum omnium præclariſſima Calaris eſt, in qua Sancti Patris Auguſtini oſſa ducentis vigintitribus annis conquieuere: deinde ab Aliprando Longobardorū Rege tranſlata ſunt Papiam, vbi nunc maxima veneratione coluntur. Hac in Inſula coraliorum piſcatio eſt, nec lupi gignuntur, nec ſerpentes inueniuntur. *Cicer. ad Quint. fratrem.*

Sardi olim propriam habuerunt dialectum: ſed poſtquam diuerſi populi in eam migrarunt, et ab exteis principibus imperium eiuſdem Inſulæ vſurpatum fuit, Latinis videlicet, Piſanis, Genuenſibus, Hiſpanis, et Afris, lingua eorum non parū corrupta eſt, relictis tamen vocabulis, quę in quauis alia nō reperiuntur. Multa Latini ſermonis vocabula retinentur ad hanc vſque diem quibuſdā in locis, et præſertim in Barbariæ

riæ montibus, vbi Romani Imperatores militum præsidijs potiebantur. Hinc factum est, vt Sardi propter Imperiorum *Leg. 2 C. de off præf. præ. Afric.* varietatem diuersis in locis tam diuerse loquantur: ita tamen vt sese inter se recte intelligant. Sunt autem duæ præcipuæ in ea Insula linguæ, vna, qua in Ciuitatibus, et altera, qua extra Ciuitates vtuntur: sed oppidani loquuntur fere Hispanica lingua, Tarraconensi, vel Catalana, quam didicerunt ab Hispanis, qui tamdiu Magistratum in eisdem ciuitatibus gerunt: alij vero genuinam retinent Sardorum linguam. Hæc de Sardorum lingua.

SARMATICA LINGVA.

SARMATIA, Regio latissima multos diuersi cultus populos complectitur. Vt autem ceteros silentio prætermittam, ij, qui & Poloni appellantur, Illyrice loquuntur. Huius regionis incolæ Sarmatæ, vel Sauromatæ dicuntur ab oculis lacertarum: σαῦρος enim lacerta est, ὄμμα oculus. Sarmatides item, ac Sarmatici appellantur.

Sciri, vel Scyri, idest Stirij, vel Stirenses a Gothis oriundi. Vide Vandali.

Sclaui, vel potius Slaui Illyrice loquuntur.

SCOTICA LINGVA.

SCOTI Britanniæ populi, quondam Anthropophagi, vt *S. Hieron. lib 2. contra Iouin.* Sanctus ait Hieronymus, qui in Gallia Scotos, Gentem Britannicam humanis vesci carnibus se vidisse testatur, vt etiam *S. Ioanes Chrysosto. in ser. Pet.* Sanctus Ioannes Chrysostomus affirmat, & linguam omnibus † sibila esse ait. Hos Strabo balbutientes vocant, quos Ro- *Strabo.* mæ se vidisse inquit. Horum linguam communiorem ab Anglica parum differre, sed pauciora Gallica habere admixta accepi. Hodie Siluestres & Insulani moribus ab Hibernis, a quibus originem duxerunt, nec magnum inter illos est interuallum, haudquaquam distare dicuntur: nam cum cælum est serenum, Hibernia in Scotia videri potest. Est præterea indiscreta lingua eorum, indiscreti mores, & vestitus. Qui me-

liorem terræ incolunt partem, nempe Meridionalem, hi bene morati dicuntur, ac tanquam humaniores, Anglica vtuntur lingua. De Scotica lingua hactenus.

SCYTHICA LINGVA.

SCYTHIA longe lateq. Septemtrionem versus ad Oceanũ per maximam Asiæ, & aliquam etiam Europæ partem sese extendens, multas diuersasq. linguas habet, vt ratio ipsa persuadet. Germani interdum, Armeni, Hungari, Tartari, & alij item Populi Scythæ dicuntur. Quare nihil est quòd hac de lingua plura dicam.

Seruij. Vide, Sorabi.

Slesij, vel Silesij Illyricam habent linguam.

Sorabi, vel Sarbi, hodie Seruij Illyrice loquuntur.

Sueui bellicosissimi Germaniæ populi.

Syrorum linguam vide in Chaldaica dictione.

TARTARICA LINGVA.

TARTARI, siue potius Tatari, quorum imperium latissime patet, Asiæ, & Scythiæ, necnon Europæ partẽ incolẽtes, multas fortasse habẽt linguas, & omnino diuersas ob quã plurima eorum regna, vt Paulus Venetus, & Matthias a Michou testantur. *Paul Ven et Matth. Mich.* Sunt qui Turcas a Tartaris ortum traxisse velint, vt ritus, victus, & vestitus, equitandi ac bellandi vsus, fraudes, perfidia, & innata barbaries, ac feritas docent, immo & ipsa indicat lingua, quam Turcis ac Tartaris eandem esse dicunt. Tartarorum nomen trecentis ab hinc annis, antea penitus ignotum, hoc modo vocitari cœpit, cum prius Getæ Gothini, vt alij volunt, dicerentur. Ottomanus deinde se cum suis a Tartaris seiungens Turcarum nomen assumpsit: hinc Tartari hodie Turcas clientes suos esse aiunt, eosq. ob sua ipsorum peccata elatos a Deo conqueruntur, cum antea non solum illorum fuerint subditi, sed rustici etiam: idq. Turcarum nomine significari affirmant, vt ijdem dicunt Scriptores, in quo-

in quorum ſcriptis multa Tartarorum vocabula ſparſim leguntur. Sunt denique, qui Georgianorum linguam Tartaricæ & Armenicæ mediam eſſe velint: Tartaris autem ac Turcis eam eſſe linguæ ſimilitudinem, quæ Anglicæ, & Saxonicæ exiſtimatur.

THRACICA LINGVA.

THRACIA, latiſſima Europæ Regio Macedoniæ ad occaſum proxima, nec cælo, nec ſolo tractabilis, frigida prorſus, & infœcunda etſi mari propior, Getarum linguam habere dicitur, vt nonnulli volunt. Huius incolæ Thraces, necnon Myſi vocitantur, vt Straboni placet. *Ptolemæus Plin. & Pompon.* *Strab. libro 7.*

Tranſiluani, qui & Daces, Scythiæ Europæ populi Illyrice loquuntur.

Theſſalici Græciæ populi ad Doricã linguam accedunt.

Troglodytæ Aethiopes, inſtar veſpertilionum in loquẽdo ſtrident, vt Herodotus ait,

Troglodytæ in Africa aliter loquuntur.

TVRCICA LINGVA.

TVRCARVM lingua, vt diximus in Tartarica, vel eſt eadem cum Tartarica, vel parum ab ea diſtat, vel Tartaris ac Turcis ea eſt linguæ ſimilitudo, quæ Anglicæ & Saxonicæ eſſe cenſetur. Sunt qui Turcicam cum Perſica, alij cum Armenica eandem eſſe, vel parum ab ijs differre velint. Turcica vero & Arabica etſi diuerſæ omnino ſunt, eas tamen characteribus eaſdem eſſe nonnulli tradunt.

VALACHICA LINGVA.

VALACHIA latiſſima Regio eſt a Tranſiluania incipiens, cui ſermo ad hanc vſque diem Romanus eſt, vt Aeneas Siluius teſtatur, cum a Flacco Romano ſubacta Romanorũ Colonia fuerit effecta: hinc Flaccia nuncupata, ſed longo temporis tractu, vt paſſim euenire ſolet, corrupta voce, Vala-

chia dicta est. Sermo autem Romanus adeo mutatus est, vix vt ab homine Italico intelligi queat.

VANDALICA LINGVA.

VANDALI in Thracia Populi Sclauonica lingua vtuntur, e quibus, vt aiunt, multæ maximæq. Gentes diuisæ sunt, Poloni scilicet, Bohemi, Sclauonij, Croatij, Vandali ad Germaniæ Marchiam pertinentes. Horum scilicet Vandalorum lingua Turcarum aulici frequenter vti solent.

VASCONICA LINGVA.

VASCONES, Populi citerioris Hispaniæ, quæ in Gallicum, & Britannicum Oceanum vergit, ad Pyrenæum positi, propria loquuntur lingua: olim autem Cantabri, Tarraconensis Prouinciæ Gentes, nunc vulgari sermone *Biscaini* vel *Biscaglini* dicuntur, quorum lingua adeo est ab Hispanica diuersa, vt non facile quis ab alijs Hispanis intelligatur.

Zadrauani, & Zagouani Illyrice loquuntur.

ZINGARORVM LINGVA.

ZINGARI, vel potius Zigari, errones quidam, & insignes sane nostra ætate fures cum liberis & vxoribus Europam peruagantes, a Zigaro, quod eam ferunt esse Terram, ex qua Zingari exierunt, dicti. Huius generis homines excocti sole, vestibus immundi, & vsu rerum fœdi, furtis omnino intenti, & præsertim feminæ, ex quarum furtis victus est viris, anno post Christi Saluatoris nostri aduentum 1417. primum in Europa apparere cœperunt, vt Aeneas Siluius testatur. Quamuis autem huiusmodi hominũ colluuies omnium fere Europæ linguis vtatur, quandam tamen sibi propriã linguã, vocabulis fictitijs inuentis, excogitauit: eaq. persæpe vtitur, vt ab alijs non intelligatur. Huius confictæ linguæ Dictionarium typis mandatum me non semel vidisse memini. Vidi etiam, & legi nõ raro iam inde a puero Vocabularium aliud impressum, confictæ item linguæ a mendicis quibusdam, & erroni-

Zingarorũ descriptio, & in Europa apparitio.

erronibus inuentum, & vſurpatum, quod Zergum, quaſi Zigarorum, aut Zingarorum Dictionarium vocitabant. Hi autem Onomatotheræ dici poſſunt, eorum inſtar, qui apud Græcos, vt ait Cælius Rhodiginus, noua ſibi conſarcinantes vocabula, rerum intuiti proprietatem, nominum venatores dicti ſunt, cuiuſmodi Dionyſius, Alexarchus, & Atticus Herodes Athenæo teſte, fuiſſe videntur. *Cal. Rhod. lib. 24. capit. 5. to. 3.* *Athen. libro 3. Dipnoſophiſtarum & lib. 14.*

Hæc de Dialectis, hoc eſt de diuerſarum linguarum generibus: alias enim linguas, quæ ſunt in remotiſſimis Imperij Tartarici, & Orbis noui terris, videre eſt apud Ioſaphat Barbarum, Paulum Venetum, Americum Veſpucium, Aloyſium Cadamuſtum, Gelenium, Aegidium Tſcudum, Theſeũ Ambroſiũ, & Sigiſmundum liberum, quibus hac in Appendice maiori ex parte vſi ſumus. Nunc reliquum eſt, vt præcipuorum quorundã Idiomatum Orationẽ præſertim Dominicam infra apponamus, curioſis itẽ hominibus ſatis quidẽ faciẽtes.

DE ORATIONE DOMINICA
VARIIS LINGVIS,
ET CHARACTERIBVS CONSCRIPTA.

QVONIAM de varijs linguarum generibus ſermonem habuimus, a ratione alienum fore viſum mihi non eſt, ſi Dominicam Orationem, qua nihil in orando præſtantius, aut efficacius eſſe poteſt, varijs item linguis, & characteribus expreſſam in hac de Dialectis Appendice apponam: hac enim occaſione maiorem quis de linguis aliquot notitiam adipiſcetur, orationemq. ipſam varijs modis celebratam conſpiciet. Ordine autem Alphabetico poſthabito, precationem Dominicam Hebraico idiomate tanquam antiquiori conſcriptam, & ex ſacroſancto Beati Matthæi Euangelio deſumptam primo loco apponendam exiſtimaui: Beatus enim Matthæus Hebraica lingua ſcripſit Euangelium, quod Hebraice exaratũ per omnia non videtur congruere Syriaco, vel Hebraico, quo S. Hieronymus vſus eſt, vt patet ex verbo *Panem noſtrum quotidianum*, pro quo Beatus Hieronymus legit:

Craſtinum,

S. Hieron. in cap. 6. Matth. tomo 6. *Craſtinum*, ſicut eius Commentaria in Matthæum teſtantur. quamuis enim in Textu verterit, *Superſubſtantialem*, prout iacet in Vulgata Editione ex voce Græca, περιέσιον, in Commētarijs tamen ait ſe reperiſſe Hebraicum, מחר *Machar*, hoc eſt
Corn. Ianſen. in cap. 6. Matth. *Craſtinum*, ſicut etiā Cornelius Ianſenius recte docet. Variæ ſunt item aliæ perpaucæ dictiones in hac Oratione Dominica iuxta varias ex Hebraico, & Græco tranſlationes,
Matth. 6. Luc. 11. vt videre eſt in Matthæo, & Luca, ſicut ex Vulgata Editione conſtat: ſenſus autem eſt vnus, & idem, vt in noſtra in hanc Orationem explanatione ſatis probatum eſt. Apponam igitur hoc loco Orationem Dominicam Hebraica lingua, Hebraicisq. litteris expreſſam, nec non eiuſdem linguæ pronunciationem litteris Latinis deſcriptam, ijſdemq. Latinis characteribus, Latinaq. lingua ex Hebraico ſermone tranſlationem. Orationem vero Dominicam iuxta Vulgatam Editionem, & vſum orandi frequentem ab Eccleſia Sancta receptum, poſt Orationem Græcè conſcriptam ponemus, vt triū præſertim linguarum, quæ inter omnes primariæ ſunt, ordinem dignitatis ſequamur.

Oratio Dominica ex Euangelio Beati Matthæi Hebraice conſcripta.

אבינו שבשמים יתקדש שמך: יבוא מלכותך : יעשה רצונך כבשמים
גם בארץ : לחמנו תמדי תן לנו היום : וסלח לנו הובותינו כאשר
אנחנו סו חים לבעלי חובותינו: ואל תביאנו בנסיון: אלא חצלנו מרע :
אמן:

Oratio Hebraica characteribus Latinis expreſſa.

AVINU ſciebaſciamaim itcadaſc ſcimcha Iauo Malchutach Ieghaſe rezonach che baſciamaim gam baarez lachmenu temidi ten lanu haiom vſlach lanu chouotenu, caaſcier anachnu ſolechim lebaghale chouotenu veal teuienu beniſaion hella hazilenu meragh. Amen.

Domi-

Dominica Oratio ex Hebraico Textu Latinis characteribus, Latinaq. lingua conscripta.

PATER noster, qui in cælis, sanctificetur nomen tuum: Veniat Regnum tuum: Fiat voluntas tua sicut in cælis, & in terra. Panem nostrum continuum, *vel perpetuum* da nobis hodie. Et remitte nobis debita nostra, quemadmodum nos remittimus debitoribus nostris. Et ne facias nos venire in tentationem: sed libera nos a malo. Amen.

Oratio Dominica sermone & characteribus Græcis.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν. ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ἀμήν.

Eadem Latinis characteribus.

PA'TER himôn, ho en tîs vranîs, hagiasthíto tò ónomâ su. elthéto hi basilía su. genithîto tò thélimá su hòs en vranô kæ' epì tîs gîs. tòn árton himôn tòn epiúsion dòs himîn símeron. kæ' áphes himîn tà ophilímata himôn, hòs kæ' himîs aphíemen tîs ophilétæs himôn. kæ' mì isenénkis himâs is pirasmòn. allà rhysæ himâs apò tû ponirû. Amín.

Dominica Oratio Latine conscripta.

PATER noster, qui es in cælis. Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo. Amen.

Quamuis

Quam ſupra e Greço tranſlatã appoſui Orationem,dictione, ἐπιούσιον, excepta, quæ *ſuperſubſtantialem* ſonat, ex B. Matthæi Euangelio Vulgatæ Editionis deſumpſi,eadem voce, *Superſubſtantialem*, poſthabita, in cuius locũ ex S. Lucæ Euangelio vox illa, *Quotidianum,* ſuffecta eſt iuxta formã in orando ab Eccleſia ſancta receptã. Quoniam autem Græca ab Hebraica lingua ortũ habet, & ab vtriſque Latina, cuius propagines ſunt Italica, Hiſpanica, & Gallica, quarum prima propius, ſecunda minus, tertia uero multo minus ad Latinã linguam accedit; hinc eundem dignitatis ordinem,quẽ in ijs tribus primarijs linguis ſecuti ſumus, hiſce in tribus ſequemur.

Pag. 294. & 295. Pag. 302. & 303.

Dominica Oratio Italice conſcripta.

PADRE noſtro, che ſei ne' Cieli, ſia ſantificato il nome tuo: Venga il regno tuo: Sia fatta la tua volontà così nella terra, come nel Cielo. Dacci hoggi il noſtro pane cotidiano. Rimettici i noſtri debiti, ſi come noi li rimettiamo a' noſtri debitori. Non ci indurre in tentatione. Ma liberaci dal male. Amen.

Dominica Oratio Hiſpanice expreſſa.

PADRE nueſtro que eſtas en los cielos, ſantificado ſea el tu nombre. Venga a nos el tu reyno. Hagaſe tu voluntad aſſi en la tierra, como e nel Cielo. El pan nueſtro de cada dia da nos lo oy. Y perdona nos nueſtras deudas, aſſi como nosotros perdonamos a nueſtros deudores. Y no nos dexes caër en la tentacion: mas libra nos de mal. Amen.

Dominica Oratio Gallica lingua politiori.

NOSTRE Pere qui es es cieulx, ton nom ſoit ſanctifiè. Ton royaume nous aduiene: Ta volontè ſoit faicte ainſi en la terre comme au ciel. Donne nous auiourdhuy noſtre pain quotidien. Et nous pardonne noz offenſes, comme nous a ceux qui nous ont offensè. Et nè nous induy point en tentation: Mais deliure nous du mal. Amen, vel *Ainſy ſoit il.*

Oratio

Oratio Dominica Gallice conſcripta declaratur.

De Gallicæ linguæ pronunciatione nonnihil hoc loco ob occaſionem ſeſe offerentem dicendum eſt. Galli enim frequenter litteram, s, pronunciare non ſolent, etiamſi ea in ſcribendo vtantur præſertim in ijs locis, in quibus admitti debet, vt videre eſt in prima Dominicæ Orationis voce, quæ eſt, *Noſtre* Latinæ dictioni proxima, *Noſter*, littera r, tranſpoſita: nam pronunciant, *Notre*, non *Noſtre*, vt ſcribunt. Eandem hanc litteram ſ, in fine dictionis non pronunciant, cum ſequitur conſonans, quando autem ſequitur vocalis, non item: tunc enim pronunciant, vt in hac gemina voce *es*, *es*, cernere licet: nam in prima tantum, littera, s, pronunciatur propter vocalem ſequentem. Dicitur item *les pechez* pro eo quod Latine dicitur *Peccata*, & Italice, *li peccati*: ſed in hac voce, *Les*, abijcitur s, conſonãte ſequẽti, ſed *le*, pronunciatur: vocali autem ſequẽti, vt *les offenſes*, pronunciatur *les*, non *le*. Hoc item obſeruatur in littera z, quæ plerunque pro s, ponitur, vt *Noz* pro *Noſtre*. Solent etiam ſcribere e pro littera a, vt *Pere*, pro *Pare*, & *Mere*, pro *Mare*, iuxta pronunciationem Venetorum, qui vernacula lingua ſcribunt, & pronunciant *Pare* & *Mare*, pro *Patre*, & *Matre*. Scribunt item e, & pronunciant a, vt *offenſes*, Italice *offeſe*, *encre*, pro eo, quod Latine dicitur atramentum, & Italice *inchioſtro*: pronunciant enim *offanſes*, & *ancre*. Vtuntur non raro diphtongis Græcis, quæ ſunt au, eu, oi, ou, oy, & ei, ſed non pronunciant omnino, vt Græci ſolent, his diphtongis exceptis, eu, & ou pro u, dicunt enim *Nus*, & ſcribũt *Nous*, pro *Nos*: in ceteris vero diphtongis pronunciationem a Græca diuerſam habent. Pronomina in hac lingua nominibus præponuntur, ſicut in multis alijs euenire ſolet, vt infra videre eſt: dicunt enim *Noſtre Pere*, non *Pere noſtre*. Solent in fine Orationis Dominicæ hac voce, *Amen*, prætermiſſa, vti his vocibus: *Ainſy ſoit il*, ideſt, *Ita fiat*, vel *Ita factum ſit*.

Oratio Syr. vel Chald. ex B. Lucæ Euang. conscripta.

Prout iacet, vt aiunt, in Chald. lingua ex B. Luca desumpta.

ܐܒܘܢ ܕܒܫܡܝܐ ܢܬܩܕܫ ܫܡܟ ܬܐܬܐ ܡܠܟܘܬܟ. ܢܗܘܐ ܨܒܝܢܟ
ܐܝܟ ܕܒܫܡܝܐ ܐܦ ܒܐܪܥܐ. ܗܒ ܠܢ ܠܚܡܐ ܕܣܘܢܩܢܢ ܟܠ ܝܘܡ.
ܘܫܒܘܩ ܠܢ ܚܛܗܝܢ. ܐܦ ܚܢܢ ܓܝܪ ܫܒܩܢ ܠܟܠ ܕܚܐܒܝܢ ܠܢ
ܘܠܐ ܬܥܠܢ ܠܢܣܝܘܢܐ. ܐܠܐ ܦܪܘܩܝܢ ܡܢ ܒܝܫܐ. ❖

Eadem Chald. verbis, sed litteris Latinis.

ABVN d baschmaio nethqadasch schmoch thithe malchuthoch. Nehue tzeuionoch ach d baschmaio aph baaroo hab lan lahhmo d sun qonan cul ium va schbuq lan hhathan aph hhnan glier schbaqn lecul d hha iobin lan v lo thaaelan lenasiuno elo phruqan men bischio.

Eadem Lat. verbis & charact. Sed non iuxta editionem Vulgatam B. Lucæ.

PATER noster qui es in cælis sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cælo etiam in terra. Da nobis panem necessitatis nostræ, *vel necessarium nobis* quotidie. Et dimitte nobis peccata nostra. Nam & nos dimittimus omnibus qui debent nobis. Neque introducas nos in tentationem. Sed libera nos a malo.

Oratio Arabicis verbis, & litteris conscripta.

ابانا الذي في السموات يتقدس اسمك تاتي ملكوتك
تكون مشيتك كما في السماء كذلك على الارض
خبزنا كفافنا اعطنا في اليوم واغفر لنا خطايانا لاننا
نغفر لمن لنا عليه ولا تدخلنا التجارب لكن نجنا من
الشرير ۞

Eadem

Eadem Arabicis verbis, ſed Latinis litteris.

ABANA lladi phiſſamauati it cades eſmoca tati mala cutoca tacuno maſcitoca choma phiſſamai chedhaleca ghlallardi chobzana chephaphona agtona phil i aumi aghpliar lena chataiana loennana naghphar leman lena galaihi vua la tadcholnal' tagarabi lachen nagna min ſſciarriri.

Eadem Latinis verbis & characteribus.

PATER noſter qui es in cælis, ſanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, ſicut in cælo ita ſuper terram. Panem noſtrum ſufficientiæ noſtræ da nobis hodie. Et dimitte nobis peccata noſtra, nam & nos dimittimus vnicuique debitori noſtro. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo.

Dominica Oratio Armenice conſcripta.

Հայր մեր որ յերկինս ես սուրբ եղիցի անուն քո . Եկեսցէ արքայութայ քո եղիցին կամք քո որպէս յերկինս եւ իերկրի . զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսաւր եւ թող մեզ զպարտիս մեր որպէս եւ մեք թողումք մերոց պարտապանաց եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութեան այլ փրկեայ զմեզ ի չարէ զի քո է արքայութ̅ի եւ զաւրութ̅ի եւ փառք յաւիտեանս . ամէն .

Eadem Armenicis ſed Latinis litteris.

HAIR mer or iercins, des ſurb eglizzi anun cho: eceſzzę archaiutai cho eglizzin cham cho orpęs iercins, eu iercri. Zhazt mer hanapazord tur mez aiſaur eu thogl mez zpaartis mer orpæs eu mech thoglumch merozt partpanazt eu mi tanir zmez i phorxuthai ail pharceai zmez i zaræ. Zi cho æ archaiuthai eu zauruthai eu pharhch iauiteans. Amen.

Oratio Aramæa Latinis litteris conſcripta.

EYN taad rhuun vuyt yn y nefoedd, ſanteiddier yr henuu tau. Deued y dyrnas dau. Guu neler dyuuollys, ar y ddayar megis ag yn y nifi. Eyn bara beunyddauul dyro inni heddiuu. A maddeu ynny eyn dedelion: megis ag i maddeuvun in deleduuyr ninau. Ag na thouuys ni i brofedigaeth. namyn guuared ni rhag druug. Amen. Hoc eſt.

Eadem Latinis verbis & litteris.

NOSTER pater qui es in ipſis cælis, ſanctificetur illud nomen tuum. Adueniat illud regnum tuum, fiat tua voluntas ſuper illam terram ſicut & in illo cælo, noſtrum panem quotidianum da nobis hodie, & remitte nobis noſtra debita ſicut etiam remittimus debitoribus noſtris. Et ne inducas nos in tentationem, ſed libera nos a malo. Amen.

Oratio in lingua Germanica communi.

VNſer Vatter der du biſt im himmel. Geheiligt vuerde dein nahme. Zu khomme vns dein reich. Dein vuille geſchehe gleich vuie im himmel alſo auch auff erden. Vnſere taglichs brott gib vns heutte. Vndt vergieb vns vnſere ſchuldt, als vuir vergieben vnſeren ſchuldern. Vndt liete vns nicht in verſuchungh. Sonder errette vns von dem boſen. Amen.

Hæc lingua ſolet adiectiua, & pronomina præſertim demonſtratiua nominibus præponere, ſi nihil intercedat. Hinc oratio a voce, Vnſer, *idest,* Noſter, *non à* Vatter, *idest,* Pater, *initium ſumit: & ab Heluetica non multũ diſcrepare videtur: nonnullasq. voces Latinas parum detortas retinere iudicatur, vt* Vatter *pro* Pater, *&* Namo, *vel* Namen *Heluetice pro* Nomen: *& id genus aliæ voces non paucæ.*

Oratio Germanice in Heluetijs conſcripta.

FATER ijnſer, du in hijnele biſt, din namo vuerde geheiligot. din riche chome. din vuillo geſrehe in erdo alſo in himela. Vnſer tagolicha brott tib vns hinto. vnde vnſere ſculde belaz ijns, als auch vuir belaſend vnſeren ſculdigen. Vnd in chorunga nit leiteſt du vnſich. Nun beloſe vnſich fone vbele. Amen.

Sunt qui dicant Fater, *alij* Vater *pro* Pater.

Oratio ſermone Bohemico, qui præ cæteris huius linguæ dialectis cultior exiſtimatur, & Scoticæ reſpõdet.

OTOZIE naſs, genz ſy na nebeſich. Oſzuuiet ſe meno tuue. Przid kralo vuſtuuij tuue. Bud vule tuua yakona nebi, tak y na zemi. Chleb naſz vuezdeyſſi dey nam dnes. Y odpuſt nam naſſe vuiny, yako y my odpauſtime naſſim vuinikom. Y ne uvuod naſz do pokuſſenij. Alc zbauu nas od zleho. Amen.

Domi-

Oratio Dominica Heluetice conſcripta.

VAtter unſer der du biſt im himmel. Geheliget vuerde din namen. Zu chom vns din rich, din vuill der uerde vol bracht vfferden vie im himmel. Vnſer teglich brott gib vns hiit. Vnd vergib vns vnſre ſchuldt, als vuir vergebēt vnſren ſchuldneren. Vnd fur vns nit in verſuchnus. Sonder erlos vns vor allem vbel. Amen.

Dominica Oratio Hungarice conſcripta.

MI ATTIIANK ki vagij menniegben, zenteltefſek az the neued, Ioion the orzagod legien the akaratod, mikepen menijben, azonkepen it az foldon, mi keniereonket minden napit aggiad mi nekeonkma, es boczaſd megh mi nekeonk az mi vetkeijnket, mikepen mi es megh boczatunk az mi elleneonK vetetteknek, es ne vigij minket az keſertetben, de zabadicz minket, minden gono ztul. Amen.

Oratio Dominica Anglice conſcripta.

OVR Fater vuhiche arte in heauen. Halouued be thy name. Thy kyngdome come. Thy vuyll be done in earthe, as it is in heauen. Giue vs thys day our dayby bread. And forgeue vs oure treſpaſſes, as vve forgeue oure treſpaſſers. And leade vs not in to temptacion. But delyuer vs from euyll. So be it.

Hæc lingua multas voces tum Germanicas tum Saxonicas habet detortas: & pronomen nominibus ſolet præponere. Anglici item dicunt. So be it, pro Amen, ideſt, ita fiat. Hinc eandem Orationem Latina lingua reddere nobis viſum eſt.

NOSTER Pater qui es in cælis. Sanctificetur tuum nomen. Tuum regnum adueniat. Tua voluntas fiat in terra ſicut in cælo. Da nobis hodie noſtrum quotidianum panem. Et dimitte nobis noſtra debita, ſicut & nos dimittimus noſtris debitoribus. Et ne inducas nos in tentationem. Sed libera nos a malo. Amen. vel Ita fiat.

Oratio Islandice conscripta, quæ Gothicæ respondet.

BADER vor, ſun ert ai himmum, helgizt bitt nambti. Tomi titt rite. Verdi tinn vile, ſuoms ai himme; ſo ai podu. Burd vort daglgt geb tu oſz i dag. Og bergeb oſz ſtullden vorn, ſuo ſem vi bergebun ſtulldun vorn. Ant leid oſz e ti breiſt ni. Helldur brelſa tu oſz ber illu. Tatz ſie.

Hæc lingua in pronunciatione est Anglicæ adſimilis, quia Anglica ortum habuit a Saxonica, vel Teutonica: differt autē, quia hæc nominibus pronomina non præponit ſicut illa.

Oratio Dominica vernaculo Rhetorum ſermone conſcripta, quem vulgo Romanum appellant.

BAB nos, quel tii iſt in cſchil, ſantifichio ſaia ilg tes num. Ilg tes ariginam vigna ter nus. La thia voeglia vainta in terra, ſco la fo in cſchil. Do a nus nos paun houtz & in miinchia di. Parduna a nus nos dbits, ſco nus fain a nos dbitaduos. Nun ens mener in mel aprouamaint. Dimperſemaing ſpendra nus da tuots mels. Amen.

Oratio Dominica Hibernice conſcripta.

AIR nathir ataigh air nin. Nabzfar hanimh. Tigiuh da riatiathe. Deantur da hoil amhuoil air nimh agis air talamh. Air naran laidhthuil tabhair dhuin a niomh, agis math duin dair fhiacha ammnil agis mathumuid dar feuthunuim, agis na trilaic aſtoch ſin anauſeu, ac ſar ſin o ole. Amen.

Hæc lingua Hibernica eſt antiquiſsima, & ita nobilis, vt numquam paſſa ſit alterius exteri idiomatis mixtionem, & valde copioſa in dicendi modis exiſtimatur, Hebraicæ linguæ tum characteribus, tum pronunciatione & punctis aliqua ex parte reſpondet.

Oratio Dominica Luſitanica conſcripta.

PADRE noſſo que ſtas nos ceos. Santificado ſeia o teu nome venha a nos ó teu reino. Seia ferta a tua vontade, Aſſi nos ceos come na terra. O paõ noſſo de cadadia, dano lo oie neſto dia. E perdoa nos ſeñor as noſſas diuidas, aſſi como nos perdoamos aos noſſos diuidores. E nao nos dexes cahir in tentacao. Mas libra nos do mal. Amen.

Oratio

Oratio Dominica in lingua Flandrica: quæ parum differt ab illa qua Brabanti, Holandi, Zelandi, Frisii, & alij inferioris Germaniæ vtutur.

ONSE (*oder unse*) vader die ghy ſyt in den hemel, gheheelicht vuerdet dyn (*oder uuuue*) name. toe tomme üüs dyn rycle. dyn vuille geſchie vp erde, ghelycl in den hemel. üüſer daghelicls brood gheff üüs heden. ende vergheft üüs üüſe ſchülden, ghelycl vuy vergheuen üüſe ſcüldenaren. ende leet (*oder brinclt*) üüs niet in becooringhe. maer verloſt üüs van den quaden (*oder booſen.*) Amen.

Eadem Illyrice, vel Sclauonicè

ѾΥЄ нашь, кй ѥсы на́ небесѣхъ. сьвѣтнсѐ ймє твоѥ́. пьрйды цесарство̑ твоѥ̀. боўды волйа твоа́, како̑ на́ небоў, й на́ землй. хьлѣбь нашь всакдани́ даннамь данасъ. й ѿпоўстй намь доўгѐ нашѐ, како̑, й мнї ѡ̆дпоўщамо́ доўж нѝкомъ нашнмъ. й нѐ оўведй нась кьнапастъ. да́ йзвакы нась ѿ непрнїа́зны. амннъ.

Eadem Latinis litteris.

OCCE nas, kij ieſi nà nebeſieh, ſvetiſe ime tvoje. Prighi kraglevſtvo tvoje. Budi voglia tuoja, kako nà nebu, tako i nà ſemgli. Kruh naſc ſv akdani dajnamga danaſ. i od puſti nam dughe naſce, kako i mi od puſctujemo duxnikom naſciem. i nè uvedi naſ ù napaſt, da oſlobodi uaſ od ſla. Amen.

Eadem Polonice.

OCZIECZ naſch ktory ieſtoſz vunyebye. Svuyecz ſie gymye tvua. Przydzy tvua krolieſtvuo. Bandz vuolya tvua, yako vunyebi, y na zemij. Chlieb naſch povu ſchedny day nam dzy ſay. A odpuſcz nam uyny naſcha, yako y my odpuſczamy vuynovua ytzom naſchym. Nyevuodz naſz napokuſchenye. Alye zbavu naſz od zlego. Amen.

Oratio

Oratio Sardorum oppidanorum lingua.

PADRE nostru qui istas in sos quelos, siat sanctificadu su nomen teu. Vengat a nois su regnu tou, siat fatta sa voluntade tua, gasi in terra, comente in quelu, su pane nostru de dognia die da nos hoc, & perdona nos sos deppitos nostros, comente noisateros perdonamus a sos deppidotores nostros, & no nos lasses ruen in sa tētatione, mas libra nos de male. Amē.

Eadem ex communiori lingua, extra ciuitates.

BABBV nostru qui ses in sos quelos, santifficadu siat su nomine tuo. Aduengiat su rennu tou, siat fatta sa voluntade tua, comente in su quelu gasi in sa terra, Su pane nostru de ogni die da nos lu hoe & perdona nos sos deppidos nostros, gasi comente noij perdonamus sas deppidores nostros & non nos lasses ruer in sa tentassione, mas libera nos de male, Gasi siat

Oratio verbis Siniacis, vel Chiniacis, sed characteribus Latinis conscripta.

SCI gin ta fu ciu zai tien tin. Ngo iuon ta fu min ie hhien iam ngo iuon su gin ciuon scieu cui chiai ye giu tien gin suō zum ta fu ngo iuon ta fu fo in chu ngo. Ngo iuon ta fu ssi ngo yi ciè ngo iuon ta fu cio ngo ci zui gin gio hai ngo ngo ie ciè ci. Ngo iuon ta fu ieu ngo guei scien pu mi zui hoh. Ngo iuon ta fu chien ngo cu nan. Amin.

Hæc de varijs linguarum generibus, quibus Dominicam Orationem conscribendam curaui non solum multorum Virorum varias linguas callentium ope, quos supra recensui, verū etiam Bartholomæo Georgeuita, Henrico Glareano, Marino Temperizza, Ioanne Baptista Raymundo, Michaele Rugerio e Soc. Iesu, Neapolit. & Miahaele Gualtero Hiberno Sac. Theol. Doct. adiutus, necnon a singulo quoque, quoad potui, illius linguæ, in qua natus ipse est, vt diligentia in qualibet dialecto præstita videatur, eas accepi. Nunc reliquum est vt ad varium scribendi vsum, & ad Bibliothecas, ac Typographias accedamus.

APPENDIX
DE VARIO SCRIBENDI VSV, NECNON DE BIBLIOTHECARVM INSTITVTIONE,
AC TYPOGRAPHIIS
pro ſcientiarum monimentis, hiſtorijsq. tradendis, & conſeruandis.

ANTEAQVAM ad perpolitum ſcribendi modum & ingenioſe excogitatum, quem hodie in vſu frequenti eſſe videmus, perueniretur, varium apud homines diuerſis tamen ætatibus ſcribendi vſum extitiſſe inuenio.

Filij Seth, & Adam nepotes, hac in re primũ in quodam ſcribendi genere locum occuparunt: Ipſi enim anno Mundi 235. vt Ioſephus teſtatur, in duabus ſcripſerunt Columnis, quarum vna lateritia erat, altera ænea, ſiue marmorea: illa contra ignis conflagrationes, hæc contra aquæ alluuiones vt monimenta ipſa diutius conſeruarentur. Hinc Ioſephus ad ſuam vſque ætatem columnam illam marmoream in Syria duraſſe affirmat, vt alibi me dixiſſe memini: nam nullum aliud ſcribendi genus ante diluuium extitiſſe conſtat. Poſt autem vniuerſale diluuium, atque ante hodiernum chartarum vſum, palmarum folijs ſcriptitatum eſſe, Plinius affirmat, dicens: Prius tamen quàm digrediamur ab Aegypto de papyri natura dicetur, cum chartæ vſu maxime humanitas vitæ conſtet, & memoria. Et hanc in Alexandri Magni victoria repertã, auctor eſt Marcus Varro, condita in Aegypto Alexandria, ante non fuiſſe chartarum vſum, ſed in palmarum folijs primo ſcriptitatum: deinde quarundam arborũ libris. Poſtea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta, aut ceris. Pugillarium enim vſum etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum. Et infra: Mox æmulatione circa Bibliothecas Regum, Ptolemæi & Eumenis, ſupprimente chartas Pto-

Ioſephus lib. 1. Antiq. & Genebr. lib. 1. Chron. 235.

Pag. 82.

Plin. lib. 13. c. 11.

Eumen. Pergami Rex. Ptol. Ægypti.

lemæo, idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Hæc Plinius, qui hisce verbis mentionem faciens de varijs scribendi generibus, ait primo scriptitatum fuisse in palmarum folijs, vt Virgilius præseferre videtur in sexto libro Aeneidos, dicens:

——— *Folijs tantum ne carmina manda.*

Ex huiusmodi scribendi vsu ad hanc vsque diem nomen chartæ remansit: charta enim folium nuncupatur. Deinde quarundam arborum libris, hoc est corticibus ligno adhærentibus scribi cœpit. Hinc volumen, in quo scribimus, liber appellatus est, atque itē codex, qui est arboris truncus, ex quo cortex extrahitur, vt ex Columella colligitur: antiqui enim ad scribendum tabulis item ligneis vtebantur cera obductis, inquibus stylo scribebatur: ob idq. Tabulæ ceræ, vel ligneæ, siue alterius materiæ, in quibus scriptitabatur, pugillares dicebantur, vel quòd pugno comprehendebantur, vel a pungendo, quòd stylo in his pungendo scribebatur. Varijs autem nominibus pugillares apud veteres vocitabantur, alij scilicet lintei cera obducti, citrei, alij eborei, alij membranei dicti sunt, ex linteis, ex citro, ebore, & mēbranis confecti: quorum hi hac etiam tempestate ab aliquibus adhiberi solet, dum quædam, ne memoria excidant, scriptis breuiter mandant. Ab huiusmodi scribendi genere Tabulæ pro libris apud Romanos frequenter dictæ sunt. Tabulas autem non modo ligneas, vel linteas cera obductas, verumetiā plumbeas, æreas, atque lapideas, siue marmoreas fuisse constat.

Colum. lib. 5. cap. 10.

Colum. li. 4. cap. 8.

Liuius 4. lib. ab Vrbe cond. Plin. lib. 13. c. 13.

Quamuis autem post vetustissimum scribendi genus in palmarum folijs, in aliarum item arborum corticibus, vt pote ab Vlmis, Platanis, Fraxinis, atque Alnis, quæ facile decorticantur, scriptum esse dicendum sit, vt ex Plinio colligi potest: ex eodem tamen Plinio patet scriptitatum fuisse in papyro, arbuscula quadam, præcipue in Aegypti palustribus ad Nilum nascente, radicem, vt ait Matthiolus, obliquam habente, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine, in gracilitatē fastigiata, thyrsi modo cacumen includente. Ex hoc igitur frutice præparabantur chartæ, acu diuisæ in prætenues, & latissimas philyras, quæ eo meliores erant, quo mediæ papyro propinquiores, quæ ab huius

Papyri descriptio ex Matthiolo in Dioscor. lib. 1. cap. 96.

fruticis

fruticis appellatione etiam papyri nomen acceperunt. Hinc ab huius item fruticis nomine chartas nostras, quæ ex contritis linteis fiunt, papyrum hodie appellamus, eo quòd eundem nobis præstent vsum, quem olim Aegyptijs pręstabat papyrus. Huius generis materiam, siue prætenues cortices arborum scriptas, artificio tamen quodam, vt opinor, præparatas ad characteres suscipiendos ac retinēdos, non semel vidi in Bibliotheca Vaticana. Vidi etiam aliā corticem scriptam, sed rudiorem, atque ita, vt arboris cortex esse omnino dignoscatur: quam Aldus Manutius penes se diligēter asseruat. Vidi librum item corticeum, paginas habentem adeo tenues vt duæ pagellæ pro vna suscipiantur, altera tantum facie impressa. De huiusmodi libro, quem superioribus annis Magister Spiritus Vicentinus summus Augustinianorū Magister SIXTO V. dono dedit, nec non de Typographia ab Indis inuenta antequam in Europam fuisset aduecta, in Indica lingua loquuti sumus. Vidi *Pag. 341.* etiā alios huius generis libros asseruatos penes Michaelem Rugeriū Neapolitanum ex Societate Iesu, qui Sinis, hoc est in Regno, quod vulgo dicitur China, xj. annis est commoratus, quiq. mihi dono dedit paginam vnam, in qua oratio Dominica, & salutatio Angelica characteribus Siniacis impressæ leguntur.

Chartæ denique siue membranæ genus, quod velut postremo ante chartam ex linteis cōfectam repertum, in Bibliothecis, & alibi passim inuenitur, est membrana, vt tradit Plinius ex Varrone, inuenta Pergami, quod est Asiæ ciuitas, eaq. deinde charta pergamena vulgo vocitari cœpit. Membrana autem dicitur eo quòd de animalium membris detractæ sint, in quorum tergoribus ab vno primum latere scribi cœptum, deinde ab vtroque derasis pilis. Membranæ vsus Pergami regnante Eumene initium habuisse dicitur: hinc ad hanc vsque diem tradente sibi inuicem per manus posteritate pergamenæ nomen seruatum est. Huius generis charta apud Romanos fuit in frequenti vsu, sicut non solum codices docent vetusti, verumetiam ipsa Latinorum scripta, vt videre est in Cæsaris commentarijs, in Horatio, in Liuio, in Plinio, Quintiliano, Martiale, & alijs; & præsertim in Cicerone, qui, vt ait *Plin. li. 7. cap. 21.* Plinius, in nuce inclusam Iliada, Homeri carmen in membrana scriptum tradit.

Quamuis autem Varro ſcribat, Ptolemæi, & Eumenis Regum temporibus membranas per æmulationem fuiſſe inuentas, ex Ioſephi tamen ſcriptis, multo antequam tradit Varro, eſſe repertas, & apud Hebræos in vſu olim fuiſſe colligitur: Ioſephus enim dum de libris ſacris per ſeptuaginta duos interpretes in Græcum transferendis ab Eleazaro ſacerdotum principe ad Ptolemæum Philadelphum miſſis mentionem facit, Regem Ptolemæum de maxima membranæ tenuitate, ac de incomprehenſibile compagine maiorem in modum admiratum fuiſſe teſtatur. Herodotus item priſcum in pellibus caprinis, & ouillis ſcriptitandi vſum fuiſſe affirmat. Hinc eundem chartæ vſum ad Romanos manaſſe conſtat: atque ex huiuſmodi charta Numæ Pompilij libros, de quibus loquitur Plinius, confectos fuiſſe amplius trecentis annis ante Alexandrum Magnum credendum eſt. Anno enim ab Vrbe condita CCCCXXVIII. Alexander Magnus regnauit, & Alexandriam in Aegypto condidit. Anno autem 38. ab Vrbe condita, & anno item ætatis ſuæ 38. Numa Pompilius regnare cœpit, & ſacra, & cæremonias, atque Pontifices Moſaicis conſimiles inſtituit, vt ait Tertullianus. Adde etiam quòd, Genebrardo teſte, Moyſes, qui fuit ante Numam Pompilium annos circiter mille, paulo ante mortē membranis volumina Pentateuchi treſdecim ad vltimum vſque legis elementum anno mundi 2670. exarauit.

Ioſephi li. 12. antiq. cap. 2. *Plin. lib. 13. c. 13.* *Herodot. lib. 5.* *Tertull. de praſcr.* *Genebr. lib. 1. anno mundi 3408.* *Genebr. anno mūdi 2670.*

Eiuſdem generis, aut materiæ libros Sybillinos Tarquinio Superbo traditos fuiſſe opinari quis poteſt, cum quingētos circiter annos Numæ Pompilij libros ſub terram illæſos fuiſſe aſſeruatos Plinius affirmet: niſi cum eodem Plinio, eos ſuper lapide impoſitos, & cedratos, etiam ſi papyracei fuiſſent (vt idem Plinius videtur innuere, cum ait eos libros fuiſſe ex charta, quæ vt plurimum pro papyro ſumi ſolet) nec computreſcere, nec a tineis corrodi potuiſſe dicamus: charta autem, quæ eſt vox Græca, a Latinis, & ab Africanis, vt diximus, vſurpata, tam ex papyro, quàm ex pellibus animalium membrana recte vocitatur: hinc non facile dignoſci poteſt, num Hebræorum & Numæ Pompilij volumina, vel papyracea, vel pellicea fuerint: nam Membranæ nomen & papyraceis, & pelliceis chartis commune eſſe comperi: vtrumque autem genus, ſiue

Plin. lib. 13. c. 13. *Pag. 308. & 347.*

papyraceum

papyraceum, siue pelliceum, vel pergamenum, vel plumbeum, vt in Suetonio videre est, charta dici solet. *Sueton. in Nerone.*

Charta vero, quæ & pagina nuncupatur, quasi a pangendo, quòd in paginis carmina pangantur, id est figantur (versus enim pangi, vel figi in pagellis dicuntur) ab vrbe Tyri ita dicta hoc nomen accepit, ex qua & Dido dicta fertur, & a se conditam Vrbem, Chartaginem appellasse, vt vulgo putatur. Isidorus autem vult dici, chartam, quòd carptim papyri tegmen decerptum glutinatur: sed neutra huius nominis Græci, charta, χαρ'τη, declaratio Græcę vocis orthographię respondet. Vtcumque autem sit, varia sunt chartarum genera: alia enim charta sortita est sibi nomen ab vsu, alia a loco, alia ab inuentore ipso. Ab vsu, vt hieratica, antiquitus sacris tantum voluminibus dicata: imperialis interdum dicta: deinde adulatorie Augustana, necnon Liuiana, ab Augusti vxore. Alia a loco, vt Amphitheatrica, ab Amphitheatro: Saitica ab oppido, necnon Tæonitica a vicino loco. Alia ab inuentore ipso, vt Fanniana a Fannio, qui chartã insigniorẽ reddidit: & Claudiana a Claudio, cuius temporibus fuit in meliorem vsum aut formam redacta, ceterisq. præstantior existimata. Fuit etiam Bibula, & & Emporetica papyrus: Bibula a bibendo, quia sorbet atramentum, dicta, de qua Lucanus: *Polid. Virgil. lib. 2. cap. 8. Petrus Mess. par. 3. cap. 2. & alij. Isid. li. 6.*

Conficitur bibula Memphytis charta papyro.

Emporetica vero inutilis in scribendo, & inuolucris chartarum tantum, atque mercium, vsum præbens, ἀπὸ τῶν ἐμπ'όρων, idest a mercatoribus, nuncupata est. Hæc ex crassioribus linteolis & absque glutine confecta etiam hodie mercatorum vsui deseruit. De his chartarum generibus, ac de eas conficiẽdi modo Plinius copiose scribit, a quo Polidorus Virgilius, Petrus Messias, & alij accepere quidquid de chartarum inuentione, atque vsu scripserunt. *Charta emporetica, siue bibula.*

Reliquum est, vt de charta, qua hodie omnes fere vti solent, sermonem habeamus. Hæc ex linteolis contritis multiplex fieri solet iuxta varias telarum species, quarum vna prætenuis, altera minus, tertia rudior, aut crassior, quarta vero crassissima, quam Latini vocant telam cannabaceam, filo admodum raro, & rudi contextam, Italice autem *cannauaccia*: ex ijs tribus fiunt chartæ ad scribendum, & ad imprimendum optimæ: ex *De modo conficiendi varias chartarũ species.*

quarta

quarta ſpecie iuxta varium telarum colorem fit charta bibula & emporetica,quę mercium inuolucris deſeruit. Fit autē charta ex telis in fruſta ſecatis, & in mortario ligneo, interiori tamē atque inferiori parte mortarij ferro cooperta, ferreoq. piſtillo contritis: quæ quidem prius quindecim dierum ſpatio in aqua marceſcunt, deinde dum teruntur, perpulchro ſane artificio, lauantur, atque ita, vt fluxibilitate, & albedine lacteum repræſentent colorem. Poſtquam vero huius generis maſſa quattuor ac viginti horarum interuallo contrita in materiam ſubtilem ac fluidam redacta eſt, illa eadem ſuper forma, ſiue, vt aiunt, modulo filis æneis iuxta latitudinem, longitudinem, & profunditatem folij, quod faciundum curatur, confecto, extenditur,deinde ipſum chartæ folium ad aerem exſiccatur. Vbi vero exſiccatum eſt, in aquam, in qua excocta ſunt pellium bouillarum reſidua,ſiue nerui,immittitur, & ſtatim inde, ex aqua ſcilicet illa, hoc eſt glutino extrahitur,& ad aerem iterum exſiccatur, exſiccatumq. ſuper tabula lapidea,fruſto marmoris fricatur, & expolitur: atque hunc in modum charta ſuam ipſius recipit perfectionem.

Chartariæ officinæ in Europa multæ ſunt; ſed Italia omnibus alijs præſtantiores habere exiſtimatur. Quæ autem ſunt in Fabriano, & chartarum copia, necnon præſtantia ceteras excellunt officinas: in ijs enim omnia chartarum genera, & optima quidem conficiũtur, præſertim vero tres chartarum ſpecies, Papalis ſcilicet, Imperialis, & Regalis, quæ non niſi eo in Oppido confici ſolent. Quamuis autem charta ex omni genere, maxime omnium continens atramentum, ne effluat, Fabriani conficiatur: Fulginea tamen paginula tantæ eſt præſtantiæ, vt nulla alia cum hac conferri queat. Multæ aliæ in Italia chartariæ extant officinæ, quæ breuitatis cauſa ſubticentur. Sunt autem in ora Salonina officinæ inſignes circiter viginti, quarum charta eſt ad imprimendum optima, ſed non ſatis alba. Extra Italiam Lugduni in Francia, Francofurti in Germania, & alibi chartæ conficiuntur. Hæc de chartarum inuentione, atque vſu ante typos inuentos, necnon de earumdem officinis: nunc reliquum eſt, vt de Bibliothecarum inuentione, incremento, & ſitu atque conſeruatione, necnon de librorum ordine ſermonem habeamus.

APPEN-

APPENDIX DE BIBLIOTHECARVM INVENTIONE, ET INCREMENTO,

ac de ceteris rebus ad eas pertinentibus.

QVi docta hominum ſcripta veram ingeniorum effigiem, veraq. necnon æterna monimenta eſſe dixit, & dixiſſe vere, & præclare ſenſiſſe mihi certe videri ſolet. Hinc Ageſilaus Lacedemoniorum Rex, Plutarcho teſte, animi tantum monimenta poſteris relinquere ſtudens, ſui corporis ſimulacrum effingi haudquaquam paſſus eſt, tametſi id facere multi cupiebant: quippe qui hoc ſculptorum aut pictorum, illud ſuum: hoc diuitum, illud bonorum opus eſſe affirmabat. Hac igitur, vt reor, ratione Reges olim, & Imperatores, & locupletes homines bonarumq. artium cultores Bibliothecas inſtituerunt: & idipſum iam inde ab orbe condito factum eſſe opinandum eſt, cum omnium primum Enoch, ab Adam ſeptimum, libris aliquid mandaſſe, ex epiſtola B. Iudę colligatur. Huius Prophetæ a Tertulliano citantur ſcripta, quibus Enoch ipſe idolorum fabricatores & cultores in comminatione, vt Tertullianus ait, prædamnat. Hiſce in ſcriptis Enoch vaticinia dicuntur eſſe de ijs, quæ Patriarcharum nepotibus euentura erant: de futuris Hebræorum ſceleribus, & pœnis, de Hebræorum euerſione, & captiuitate, de mundi Saluatore ab Hebræis occidendo, deq. eorumdem perpetua inter Gentes diſperſione, & de Chriſto ad iudicium cum Angelis venturo: immo Ioannes Annius Commentario in Beroſum ſcribit, in ijsdem Enoch ſcriptis celebre fuiſſe vaticinium de geminis totius terræ cladibus, altera per inundationem, altera vero per incendium futuris: additq. hoc ipſum vaticinium ab Enoch in duabus columnis, altera lapidea, quæ aquis reſiſteret, altera latericia, quæ ſupereſſet ignibus, fuiſſe inſculptum. Alij autem columnas haſce aſtrologia inſignitas Seth & Enos, necnon illius filijs, & Adæ nepotibus adſcribunt, vt ſupra a nobis dictum eſt. Eadem Enoch ſcripta a Procopio frequenter citantur, & ab Origene non raro, qui ait in ijs comprehenſa

Plutarch. in vita Ages.

B. Iuda Epiſtola.

Tertullianus lib. de Idol. non procul ab initio.

Pag. 81.

Ex Genebrardo chrö. pag. 7. & 14.

Orig. homil. 28. in Num.

prehensa fuisse arcana de plagarum cæli,omniumq. stellarum, atque siderum nominibus, prout extant apud Christianos Aethiopes in regno Reginæ Sabæ, abyssino idiomate conscripta, vt ait Genebrardus. Quamuis autem S. Pater Augustinus dicat, nimiam antiquitatem effecisse, vt huiusmodi scripta apocrypha censeantur, ne per occasionem eorum falsa pro veris insererentur, negari tamen non potest, teste B. Iuda Apostolo, Enoch prophetasse, & prophetice saltem scripsisse, etiamsi scripta ipsa hodie non extent,quæ tamen diuina virtute in diluuio seruari,vel Beato Iudæ, & alijs reuelari potuerunt.

Genebrardus lib. 1. pag. 7. & 15.

Augu. de Ciuit. lib. 15. c. 23. to. 5. Hierony. item in caput 1. Ep. ad Titum scribit librum apocryphum Enoch citatũ a Iuda. to. 6. prope finẽ epist.

Qua de re sicut primam illam mundi ætatem plura aliorum hominum scripta habuisse coniectare licet, quamuis eorum memoria ob vniuersalem inundationem non superstitsita etiam ad prædecessorum monimenta conseruanda, & ad posteros iuuandos illius sæculi homines coaceruasse libros, atque ex ijs Bibliothecas instituisse conijciendum est. Multas autem post vniuersale diluuium extitisse Bibliothecas nemo est qui inficias eat. Fuerunt enim permultæ, & insignes quidem, vt Hebraica a Moyse vna, deinde altera ab Esdra constructæ, necnon Babylonica a Nabuchodonosor, Græca a Pisistrato institutæ: hæc autem a Xerxe, deinde a Seleuco conseruata, & aucta: Bibliotheca Alexandrina,a Ptolemæo Philadelpho septingentis voluminum millibus constructa: Bibliotheca Apamiensis, in qua libri ad viginti millia, vt Plutarchus ait, extabant. Fuerunt item Bibliothecæ Romanorum publicæ, Publio Victore teste, vnde triginta omni laude dignæ,vt suo iam loco dictum est. Fuerunt præterea Bibliothecæ ab Ecclesiasticis viris post Apostolorum tẽpora constructæ, vt Hierosolymitana a Beato Alexandro Episcopo & Martyre, Cæsariensis a Sancto Pamphylo presbytero, & Martyre institutæ. Extat denique Romanorum Pontificum Bibliotheca Vaticana iam inde a Beato Petro Apostolorum Principe, & Christi Saluatoris nostri Vicario instituta, & ab eiusdem Petri successoribus, & Christi Vicarijs conseruata, & aucta, necnon mirabiliter illustrata. De quibus omnibus suo iam loco diffuse loquuti sumus: hinc ijs prætermissis, Bibliotechas, quas hodie extare scio, hoc loco recensere libet, vt hac in re, nostram hanc ætatem a prisca illa omnino superatam non fuisse ostendamus.

Publius Vict.

Pag. 48.

Vt

Vt autem ab ijs, quæ extra Italiam sunt, Bibliothecis initium sumam, ab Imperatoribus exordiri libet, Maximiliano scilicet, & Rodulpho eius filio, quorum ille Viennæ Bibliothecam instituit nobilem, hic vero in dies auget, & exornat.

Alphonsus Arragonum Rex, & Siciliæ, vir sane doctissimus, Bibliothecæ exstruendæ diligentem nauauit operam. A Cosmo Mediceo seniore, Liuij Decades dono accepit. Quas cum euolueret, medicis prohibentibus, ne forte paginæ veneno fuissent infectæ; O stulti (respondit) an nescitis, Regum animas sub præcipua Dei Optimi Maximi tutela esse? A Venetis brachium ex reliquijs Titi Liuij summi muneris instar obtinuit, vt ait Panormitanus libro de rebus gestis Alphonsi. Cum arcem Neapolitanam instaurare decreuisset, Vitruuij de Architectura librum afferri ad se iussit. Verum cum sine ornatu, ac sine asseribus allatus esset: Non decet (inquit) hunc potissimum librum, qui nos quo modo contegamur, tam belle doceat, detectum incedere. Librum igitur egregie ad vsum parari mandauit, & omnibus semper ædificijs adhibuit. Hæc ex Panormitano, loco supra citato. Idem Alphonsus cum aliquando de iactura rerum pretiosarum sermo haberetur, persancte affirmasse dicitur, malle se gemmas, vniones, margaritas suas, quæ quidem essent in toto orbe celeberrimæ & pretiosissimæ, quàm libros qualescumque perditum iri. Hæc idem Panormitanus libro quarto de rebus gestis Alphonsi, qui non minus ob Bibliothecam clarus euasit, quàm armis, quibus Neapolim cœpit, & Apuliæ regnum, pulso Renato, obtinuit.

Panorm. lib. 1.

Panorm. lib. 4.

Matthias Coruinus, Rex Hungariæ, Budæ, (quæ est Hungariæ Metropolis, & capta a Turcis dissipata) magnificam, & locupletem extruxit Bibliothecam. Hic magnam Bohemiæ partem subegit: postremo Bohemorum Rex electus, bello clarus, ob Bibliothecam institutam clarior euasit.

Franciscus I. Galliæ Rex non minus item litteris quàm armis clarus, Parisijs in Abbatia sancti Victoris, & in arce Fontanablio Bibliothecas instituit, quas conquisitis vndique ex media Græcia, & Arabia libris illustrauit, & viros eruditos eam ob rem suis sumptibus diu aluit in Oriente. Ea vero, quæ sancti Victoris dicitur, ob ingentem librorum copiam, quæ quidem

mira est, adeo celebris est vt in vniuersa Gallia, in qua plurimæ fuerunt, & ad hanc vsque diem extare dicuntur, celebrior existimetur.

Extat item Cracouiæ Bibliotheca insignis a Poloniæ Regibus instituta, quæ ad nostra vsque tempora conseruatur, & augetur in dies a Sigismundo tertio Rege.

Sunt qui dicāt in Atho Thraciæ monte multas Bibliothecas Græcas reperiri: sed id affirmare non ausim, cū nihil certi inuenire potuerim. Hoc in monte, qui est editissimus, & speculationi aptissimus, duo & viginti Monasteria ex instituto sancti Basilij extare accepi, vbi etiam Monachi ad septem millia commorantur contemplationi incumbentes.

Philippus Hispaniarum Rex catholicus regijs sumptibus, regioq. ornatu Bibliothecam instituit, & quotidie augere, atque illustrare non mediocriter studet. Bibliotheca hæc dicitur Escurialis a monte, vbi sita est, sic dicto, in quo Rex cœnobium sancti Laurentij a fratribus sancti Hieronymi inhabitatum suis, & ingentibus quidem sumptibus a fundamento mirifice construendum curauit: in cuius Ecclesiam Reges Hispaniarum defunctos, hinc illinc transferendos, atque inibi regio honore locandos mandauit.

Frater Franciscus Ximenes de Cisneros ordinis Minorum de Obseruantia, Archiepiscopus Toletanus, & Cardinalis sanctæ Balbinæ, Bibliothecam insignem Compluti instituit, nobilissimamq. Vniuersitatem illam Complutensem erexit, Complutensiaq. Biblia sumptibus immensis, laboribus, ac vigilijs elucubrata, varijs item linguis, & Interpretibus illustrata edidit Anno Dom. M. D. X. Leoniq. decimo dedicauit. Extant præterea aliæ in Hispania Bibliothecæ, vt Bibliotheca Benedicti Ariæ Montani viri quidem doctissimi, ac celeberrimi, et præsertim ob insignes elucubrationes in Biblia olim ab eo editas 1569. quæ sane Editio Regia Quadrilinguis nuncupatur. Extat etiam Bibliotheca Antonij Augustini Archiepiscopi Tarraconensis, & Michaelis Thomasij Episcopi Ilerdensis, atque item aliæ priuatorum hominum permultæ.

Extat ætate nostra Fuggerorum Augustana Bibliotheca locupletissima, quam Fuggeri, vulgo Fuccari, mercatores ditissimi Augustæ Vindelicorum Germaniæ Vrbis celeberrimæ, a

Germanis

Germanis ſua lingua Augſpurg dictæ, admirandis impenſis inſtituerunt. Quam præſertim ob rem clariores, ac Principes euaſerunt, quippe qui vbi vis gentium antiqua ſcripta per Bartholomæum Amantium, & Petrum Appianum viros eruditiſſimos diligenter, immenſisq. ſumptibus conquirenda curarunt. Quæ profecto res non minus admirabilis, quàm laudabilis ab omnibus exiſtimatur.

Multæ item extra Italiam extant Bibliothecæ, tum publicæ, tum priuatæ, quibus breuitatis cauſa omiſſis, ad Italiæ deueniemus Bibliothecas, inter quas Vaticana primum occupat locum, immo & loci dignitate & excellentia, necnon ex omni genere librorum manu ſcriptorum antiquitate, & auctoritate, atque copia, omnium Bibliothecarum, quæ in Europa extant, celeberrima eſt, & admiratione digniſſima iudicatur, nunc præſertim mira Sixti V. Pont. Maximi magnanimitate, in ſplendidiorem, ditioremq. locum tranſlata, & aucta, maioremq. in modum illuſtrata, de qua multo plura ſuo iam loco *Pag. 52.* a me dicta ſunt, vbi de Bibliothecis antiquorum, & Romano- *53.54.55* rum Pontificum habui ſermonem. Hanc enim Bibliothecam *& 56.* erexit, miſſis quoquo verſus viris eruditiſſimis ad comparandos libros, Nicolaus V. Lunenſis ex oppido Sarazana Latinæ lin- *S. Anton.* guæ, & bonarum artium illuſtrator, qui doctis viris tam in *par. 2.* humanioribus, quàm in diuinis litteris magna ſtipendia aſſi- *chron. tit.* gnauit. Eandem Bibliothecam Sixtus IV. auxit, & illuſtra- *22. c. 12.* uit, ſed Sixtus V. multo magis, vt dictum eſt. Quid de veteri, quam in Lateranenſi Patriarchio ſitam, & a Petro ortum traxiſſe diximus, factum ſit, nihil certi affirmari poteſt, ſed eam *Pag. 53.* a ſucceſſoribus, vel in Bibliothecam ſancti Petri, vel in Vaticanam fuiſſe translatam opinandum eſt: nam de Bibliotheca Romana mentionem facit ſanctus Gregorius Magnus, ſcribens *S. Greg. li.* ad Eulogium Epiſcopum Alexandrinum. De duabus in Bapti- *7. epiſt. 29* ſterio Lateranenſi Bibliothecis ab Hilaro ſancto Pont. Rom. conſtructis, vt ait Genebrardus, ac de Gelaſij Papæ præſertim *Geneb. lib.* libris contra Neſtorium, & Eutichen inibi aſſeruatis mentio- *3. anno* nem facit Liber, qui dicitur Pontificalis. *Chriſti. 463.*

Extat Venetijs publica Reipublicæ Bibliotheca inſignis, tam Græcis, quàm Latinis libris inſtructiſſima, quam inſtituit Beſ- *Libro 1.* ſarion Nicænus, vir apprime eruditus & clariſſimus, S. R. E. *epiſt. 2.*

Cardinalis, & Patriarcha Constantinopolitanus.

Hanc nobilem, & copiosam Bibliothecam Bessarion eidem Reipublicæ dono dedit, vt ipsemet testatur in quadam Epistola Italice conscripta, quam videre est inter litteras, quæ dicuntur Principum: sed ego huiusmodi Epistolam ab Auctore latine exaratam, deinde a quopiam alio, vt ea inter litteras Italica lingua conscriptas insereretur, translatam dixerim. Epistola enim Italicæ linguæ puritate, & elegantia est satis plena: & ratio mihi persuadet, Bessarionem, hominem Græcum, altissimarumq. rerum studijs omnino dicatum, Italicæ linguę flosculis industriosam haudquaquā nauasse operam. Adde etiam, quòd ad nobilissimam scribebat Rempublicam, ea potissimum tempestate, qua linguę Latinæ quispiam non ignarus, frequentius Latine, quàm Italice ad familiares, & ad Principes præsertim scribre solebat. Vtcumque autem sit, in huius generis doni testimonium, subtexere libet Epistolā ipsam, qua Bessarion miram suam ipsius iam inde a pueritia industriam de conquirendis, & emendis, describendisq. libris pro Bibliotheca construenda enarrat. Qua in re facienda veram librorum excellentiam, & vtilitatem docte declarat. Postremo autem tres recenset causas, aut rationes, quæ ipsum ad huius generis munus conficiundum recenset. Epistola autem hæc est:

All'Illustrissimo & Inuittissimo Principe, il Signor Christoforo Moro, Duce; & all'inclito Senato di Venetia, Bessarione Cardinale, Patriarcha di Constantinopoli.

Io certamente fin dalla prima mia fanciullezza cominciai à metter ogni fatica, ogn'opera, & ogni studio per poter hauer libri in ciascheduna sorte di scienze: la onde molti ne scriueua di mia mano, & tutti quei pochi denari, ch'io poteua sparagnare alla modesta mia spesa, io gli spendeua in comprar libri. Percioche giudicaua di non poter acquistarmi masseritia più degna & più nobile, nè tesoro più vtile, & più eccellente: essendo i libri pieni delle voci de' sauij, pieni de gli essempi antichi, pieni di buoni costumi, pieni di legge, & pieni di religione. Essi viuono, conuersano, & sono letti con noi, ci insegnano, ci ammoniscono, ci consolano, & ci mettono auanti à gli occhi le cose antiche,

antiche, & lontane dalla nostra memoria, & tanta è la potenza loro, tanta la dignità, & tanta finalmente la diuinità, che se non fossero i libri, noi saremmo tutti huomini rozi, & ignoranti, senza hauer alcuna memoria delle cose passate, ò alcun'essempio, nè finalmente alcuna cognitione delle cose diuine, & humane, & il medesimo sepolcro, che cuopre i corpi de gli huomini, coprirebbe ancor' il loro nome. Et quantunque io in ogni tempo habbia sempre atteso molto diligentemente à raunar libri, l'ho fatto tuttauia con molto maggior caldezza dopo la ruina della Grecia, & la miserabile cattiuità di Constantinopoli, hauendo io posta ogni mia forza, ogni pensiero, ogn'opera, ogn'industria, & finalmente ogni facoltà mia per hauer libri Greci, come quello, che dubitaua, & grandemente temeua, che con tutte l'altre cose non andassero à pericolo, & perditione, & rouina ancor tanti eccellenti libri, tante fatiche di tanti grandi huomini, tanti sudori, tante vigilie, & tanti lumi di tutto il mondo, si come ne' tempi più adietro habbiamo patito tanto gran danno, che di quasi dugento & venti mila libri, li quali Plutarcho scriue, ch'erano nella libraria d'Apamia, appena se ne trouino pur mille ne' nostri. Et mi sono ingegnato, non tanto di raccogliere molti libri in numero, quanto ottimi, & eccellenti, & di ciascuna opera, non volendo hauere, se non vna copia, ò vn volume, che così vengo ad hauer raccolte quasi tutte l'opere intiere, & difficili à trouarsi, ch'erano in tutta la Grecia. Ma andando io spesso riuolgendo per la mente questo mio pensiero, & questo mio studio, non mi pareua d'hauer sodisfatto al desiderio mio, se parimente io non prouedeua, che questi libri da me raccolti con tanta fatica, & con tanta spesa, si disponessero in modo, mentre son viuo, che ne potessi stare sicuro, ch'essi dopo la morte mia non sarebbono dissipati, & alienati, ma sarebbono seruati in qualche luogo sicuro, & commodo per la commune vtilità de gli huomini studiosi, & amatori così delle lettere Latine, come delle Greche. Et stando io molto spesso in questo pensiero, & riuolgendo con l'animo tutte le Terre d'Italia, niuna ne ho trouata, se non la vostra gloriosa Città, nella quale l'animo mio si riposasse da ogni parte. Percioche primieramente io vedeua, ch'io non poteua eleggere luogo più sicuro, che quello, il quale si gouerna con equità, si ritiene con le leggi, si regge con l'integrità, & con la sapienza, & doue si vede la stanza vera delle virtù della continenza, della grauità, della giustitia, & della fede, doue è l'Imperio tanto equale, & moderato, quanto grandissimo, & amplissimo, d'animi nel consultar liberi, non intrigati in alcuna cupidigia, nè in alcun

mancamento

mancamento, oue i prudenti, & sauij gouernano il timone dell'Imperio, i buoni son antepoſti à cattiui, & dimenticati tutti de' proprij commodi loro, attendono con vgual consentimento, & con somma integrità alla cura di tutto il corpo della Republica. Alle quai cose si dee sperare quel che desideriamo, cioè, che la voſtra Città habbia ogni dì più à crescere, & diſtendere le forze, & il nome suo. Io conosceua poi oltre à queſto, non poterſi da me eleggere luogo più commodo, & più atto principalmente à noſtri huomini Greci, che coteſta voſtra Città. Percioche concorrono in essa quasi tutte le nationi di tutto il mondo, & principalmente i Greci, i quali, venendo dal lor paese, fanno primieramente scala in Venetia, & hanno tanta amicitia, & congiuntione d'animi con esso voi, ch'entrando in Venetia, par loro veramente d'entrare in vn'altro Conſtantinopoli. Et oltre à ciò in qual maniera queſto beneficio di far dono di queſti libri poteua da me collocarſi più honoratamente, che appreſſo di voi Signori, à quali io per molti voſtri beneficij verso di me mi trouo ſtrettiſſimamente obligato? Et in qual Città poteua io più conueneuolmente porli, che in coteſta Città, laquale io, dopo l'essere soggiogata la Grecia dal Turco, haueua eletta per mia patria, & nella quale era ſtato da voi benignamente chiamato, & honoreuoliſſimamente riceuuto? La onde ricordandomi d'esser mortale, & vedendomi già d'età molto graue, & oppresso, & afflitto da diuerse infermità, & considerando molte altre cose, che possono accadere, ho donato alla sacratiſſima Chiesa del Beato Marco della voſtra inclita Città tutti i miei libri, così Greci, come Latini, giudicando esser' io tenuto dimoſtrar queſta affettione, & queſto animo per debito della mia gratitudine alla Serenità voſtra, à coteſto Illuſtriſſ. Senato, & à tutta coteſta nobiliſſima patria, la quale vi siete degnati di farmi commune con eſſo voi, accioche, si come voi con la virtù, & con la sapienza voſtra, & con molti voſtri beneficij m'hauete obligato, così voi, i voſtri figliuoli, & i voſtri poſteri, ò discendenti, habbiate a trarre continuo, & gran frutto dalle mie fatiche, & insieme ne habbiano à participare ancora, per amor voſtro, & per voſtra benignità, tutti gli altri ſtudiosi delle buone lettere. Et così vi mando in dono i libri, & l'indice, & insieme il decreto del sommo Pontefice, pregando Iddio, che gli piaccia concedere alla voſtra nobiliſſima Republica ogni felicità, & ogni contentezza vera per ogni parte. Da' Bagni di Viterbo. Il dì vltimo di Maggio. M. C C C C LXVIII.

Hic

Hic fuit ex instituto sancti Basilij, & sub Eugenio IIII. floruit. Huius tanta fuit liberalitas erga doctissimos viros, vt ipsius domus artium liberalium officina diceretur. Platonem in primis obseruabat, in cuius defensionē aduersus Trapezuntium Peripateticum, suumq. coætaneum, vt Volaterranus ait, commentarios edidit, suamq. Bibliothecam suis item scriptis mira eruditione refertissimis locupletauit, & ornauit, ac denique Reipublicæ Venetæ, quæ semper litteratos, ac de Republica benemeritos fouet, dono dedit. Huic Bibliothecæ Præfectus non paruo stipendio Marcus Antonius Sabellicus fuisse narratur. Venetijs item extat non solum Bibliotheca Cardinalis Grimani, sed etiam aliæ tum publicæ, tum priuatæ, quas silentio prætereundas censeo, vt ad insigniores accedatur.

Volaterr.

Tritthemius in uita Bessarionis.

Extat Mediolani in Cœnobio sancti Marci Bibliotheca insignis, quam Zacharias Doctor Theologus ex instituto sancti Augustini, vir quidem bonarum artium cultor optimus, mira librorum copia, ac varietate locupletauit, ac diligēter exornauit.

Mediceorum nomen, etsi pluribus de causis fuit celebre, hac tamen potissimum re celebrius euasit, quòd Musas e Græcia exulantes hospitio exceperint, & libris præsertim Græcis maximo sumptu tota Græcia, & Asia conquisitis non solum Bibliothecam instituerunt, & ornarunt, sed bonarum artium studia in Italia, non sine magnis impensis fouerunt. Cosmus enim senior insignem construxit Bibliothecam, quam Petrus eius filius, necnon Iulianus, & Laurentius Cosmi Nepotes, & Petri filij auxerunt, viri sane clarissimi, & bonarum artium, nominisq. Platonici, eiusq. doctrinæ cultores: in quorum gratiam Platonicos libros ad eam vsque ætatem Latinitate nondum donatos Marsilius Ficinus Florentinus, vir quidem eruditissimus, ac celeberrimus, linguarum peritissimus, Platonicamq. doctrinam optime callens e Græco in Latinum transtulit sermonem, vt ex eodem constat Ficino, qui in Proœmio in Platonis libros ad Laurentium Medicem post multa hunc in modum scribit:

Cum vero ad hæc vsque sæcula sol Platonicus nondum palam Latinis gentibus oriretur, Cosmus Italiæ decus, & insignis pietate vir, Platonicam lucem, religioni admodum salutarem, a Græcis ad Latinos prorogare contendens, me potissimum intra suos lares plurimum educatum, tanto operi destinauit.

Marsil. Fic. proœm. in lib. Plat. to. 1.

Ego

Ego autem,etsi a tenera ætate nominis Platonici cultor, rem tamen adeo grauem, non meis quidem, sed aui tui Cosmi prosperis auspicijs sum aggressus, sperans, diuinam opem tam necessario, tamq. pio officio non defuturam. Hac ergo in primis spe ductus Academiam sum ingressus, decemq. ex ea Platonis nostri dialogos, Cosmo prius, quàm naturæ cederet, Latinos feci. Post eius obitum Patri tuo Petro præstantissimo viro, dialogos nouem legendos dedi. Postquam vero Petrus è vita decessit, mors præclaris sæpe operibus inuida, inuitum me a traductionis officio distrahebat. Verum tu & Religionis auctor, & philosophiæ patronus me ad incœptum omni fauore, & auxilio reuocasti. Quamobrem ad institutum munus felicibus iterum auspicijs sum regressus, neque traduxi tantum, verum etiam partim argumentis mentem perstrinxi Platonicam: partim, quoad potui, breuibus commentarijs explicaui. Opus itaque totum diuino auxilio iam absolutum tibi libentissime dedico: ad quem illa etiam, quæ maioribus tuis inscripta sunt, iure hæreditario pertinent, virum profecto auitæ, paternæq. in patria colenda virtutis hæredem. Leges autem inter dialogos funebrem Platonis orationem pio fratri tuo Iuliano dicatam. Præterea vbi ad Librum de Regno perueneris, videbis Federicum Vrbinatem Ducem eo die a me honoratum, quo ipse tuas ædes honorifice salutauit. Non solum vero septem, atque triginta libri, qui solo tuo insigniti sunt titulo, sed cuncti denique tui sunt, quandoquidem omnes tui gratia sunt absoluti, atque ego sum tuus.

Marsil. Ficin. in lib. Plat. de Regno. to. 1. in fine.

Hæc Ficinus: cuius ego in ea, quæ a me dicta sunt, testimonium luculentissimum hoc loco apposui, vt huius generis argumento plane quis sciat, quanta extiterit cura non modo in Bibliotheca instituenda, exornanda, & augenda doctissimorum virorum scriptis, verum etiam quanta in litteratis fouendis, & in eos fuerit Mediceorum liberalitas. Cosmus enim, quem Ficinus loco supra citato Italiæ decus, & virum præstantissimum appellat; & Petrus, quem hic virum præstantissimum, & alibi clarissimum, & Patriæ Patrem nominat; & Iulianus, quem virum clarissimum dicit; & Laurentius, quem Magnanimum, & optimum vocitare solet, Musarum fuerunt amici, vt Ficinus testatur, qui ad Laurentium scribens ait:

Ficin. ar. de Pulchro to. 4. ad Petrũ Medicẽ, et ĩ Clitoph. ad eũdem to. 4. Idẽ Fic. ĩ Menex. vel Epitaph. to 4.

Orpheum

Orpheum quidem afflauit Calliope, Musæum Vrania, Homerum Clio, Polyhymnia Pindarum, Erato Sapphon, Melpomene Thamyram, Terpsicore Hesiodum, Thalia Maronem, Nasonem Euterpe, Linum rapuit idem, qui & te iam nunc exagitat Phœbus, optime Laurenti; Phœbus, inquam, qui auo tuo Cosmo vaticinium dedit, parenti autem Petro arcum, atque medelas, Tibi denique lyram, & carmina.

Marf. Fic. in li. Plat. de furore Poet. to. 4.

Hæc Ficinus. Non est igitur mirum, præclarissimos hosce viros bonarum artium cultores, litteratos adamasse, suisq. opibus fouisse, insignēq. instituisse, atque exornasse Bibliothecam, quam Alexander primus Florentiæ Dux conseruauit, conseruatamq. Cosmus iunior, eiusq. Filij, Franciscus, & Ferdinandus magni Hetruriæ Duces auxerunt: locupletiorem autem & ornatiorem in dies reddere studet Ferdinandus, qui magnanimitate, ac liberalitate in regendis populis, in fouendis litteratis maiorum suorum nemini est secundus, vir profecto ad res præclaras, & Heroicas magno Principe, quin se ipso dignas efficiendas natus. Quod sane futurum fuisse iam inde a iuuentute præseferebat, immo deinde aperte iam præstare cœpit, dum Romæ Cardinalitia dignitate insignitus Typographiam Arabicam, & Chaldaicam suis magnis impensis ad Christianam fidem inter Turcas, atque inter alias barbaras Gentes, a vera fide alienas propagandam erexit, vbi sacrosancta Christi Euangelia Arabice, & Latine imprimuntur, atque inibi sparsim suisq. locis mysteria sacra per imagines quasdam in ligno exculptas, & impressas repræsentantur, & ad exteras denique Nationes diuinam legem ignorantes mittuntur. Arabice item humanæ disciplinæ, vt Galeni medicina, & Euclidis mathematica, necnon quædam alia Chaldaice ad earumdem Nationum commoditatem imprimuntur. Hinc non solum in Bibliotheca his alijsq. scriptis augenda, & exornanda, & in viris eruditis, quos penes se habet, amplectendis, verum etiam in bonis artibus, immo in diuinis litteris excolendis, & in Euangelica fide subministranda, ac propaganda veram meretur laudem, cum de his omnibus optime meritus iure dici debeat.

Typogr. Arab. & Chald.

Altera Bibliotheca Florentiæ a Medicea familia erecta reperitur in cœnobio sancti Marci, vbi Fratres ex instituto sancti Dominici vitam degunt religiosam.

Marſ. Fic. Apologus ad Federicum Vrbini Ducem in librum Platonis de Regno. to. 1. in fi.

Extat Vrbini Bibliotheca omnium iudicio inſignis, quam manuſcriptis libris refertam magnificentiſſime conſtruxit Fedricus Feltrius Vrbini Dux, vir profecto eruditiſſimus, & non minus litteris, litterarumq. cultura, quàm armis dominandiq. prudentia clarus, etſi clariſſimus, quem Marſilius Ficinus Florentinus a fide regia, Fideregum, & ab orbis imperio Orbinatem Ducem ſemper inuictum nominandum eſſe ingenioſe, & merito quidem excogitauit.

Celeberrima autem Bibliotheca illa eſt, quam Franciſcus Maria iunior, Guidubaldi Filius, & Franciſci Mariæ Nepos, Vrbini Dux, & doctrinarum lux fulgentiſſima, egregiumq. doctiſſimorum hominum præſidium inſtituit, ingentiq. librorum copia ex ijs præſertim omnibus, qui ad hanc vſque diem in lucem prodierunt, incredibili quidem cura ac diligentia, magnisq. impenſis in dies magis atq. magis auget, ac mirifice exornat, vt ego ipſe vidi, meisq. manibus non ſine maxima animi mei iucunditate contrectaui.

Alphonſus Ferrariæ Dux maiorum ſuorum Bibliothecam inſignem ad hanc vſque diem conſeruat, adauget, & exornat.

Multas item priuatas, ac publicas Bibliothecas in Italia extare hodie inuenio, quarum præcipuæ ſunt non paucæ: celeberrima eſt illa Vincētij Pinelli nobilis Genuenſis Bibliotheca Gręcis præſertim libris refertiſſima, qua Patauium non parum honeſtatur, quamuis non ſolum ob Antenorem loci conditorem, & Titum Liuium hiſtoricum, & Voluſium Poetam Patauinos, quorum ille Romanas res ſumma facundia, hic vero poſt Ennium Annales populi Romani carmine deſcripſerunt; necnon ob Stellam, & Valerium Flaccum Poetas, & Paulum iureconſultum, & alios viros doctos ab eadē Ciuitate oriundos, verum etiam ob inſigne Gymnaſium, ſiue bonarum omnium artium Emporium celeberrimum Ciuitas ipſa præclariſſima ab omnibus iure optimo iudicetur.

Extat Ceſenæ Malateſtarum Bibliotheca in Cœnobio ſancti Franciſci: Aſſiſij altera in Monaſterio eiuſdem ordinis.

Bononiæ item aliæ reperiuntur, & præſertim vna ſatis nobilis in Cœnobio ſancti Dominici: vbi duo Eſdræ libri in corio implicato ſiue inuoluto (cuius generis codices proprie volumina dicūtur) ſua ipſius manu conſcripti iuxta numerum a ſacro Concilio

lio Tridētino de canonicis Scripturæ ſanctæ libris præſcriptum mira aſſeruantur cura, ac diligentia in Reliquiario duabus occluſa clauibus, quarum vna penes Senatum Bononienſem, altera vero penes eiuſdem Cœnobij Patres cuſtodiuntur.

Altera vero celeberrima in Aedibus Canonicorum Regularium ſancti Saluatoris: hæc enim Bibliotheca nobiliſſima eſt, tum manuſcriptorum codicum antiquitate, ac raritate, et bonitate, atque copia, tum etiam ob inſigne ædificium, in quo ſingulares libri aſſeruantur: Aedificium enim ordine conſtans Dorico eſt adeo pulchrum ac ſplendidum, vt, qui ipſum foris circumſpiciunt, maxima perfundantur voluptate. Bibliotheca eſt vas ampliſſimum, & oblongum, tria & amplius hominum millia capiens, cuius porta ordine Corinthio conſtructa cernitur. Nouem ſunt, atque ingentes quidem feneſtræ, ex quibus copioſiſſime lumen excipit Bibliotheca ipſa, laqueare inſigniter depicto, & inaurato. Facies item Bibliothecæ interior ac primaria, quæ ingredientibus primum ſeſe offert, multis ac pulcherrimis picturis manu Bagnacaballi, Pictoris inſignis exornatur: inter quas ſanctum Patrem Auguſtinum contra Manichæos diſputantem videre eſt. Vas denique libros complectens eſt editiſſimo loco ſitum, re ipſa id poſtulante, vt poſtea docere ſtudebimus: inferior enim ædificij pars eſt cella vinaria: media, eſt Refectorium, vbi religioſi viri cibo reficiuntur: ſuprema vero, eſt ipſa Bibliotheca. Qua in re ſilentio prætereundum non videtur quod a Card. Bobba de huiuſmodi ordine ædificij dictum fuit: is enim dum fabricam admiraretur, huius generis ordine ſtatim audito, ex improuiſo et ingenioſe quidem dixit: Sapientia ædificauit ſibi domum, miſcuit vinum, & propoſuit menſam. *Prou. 9.* Quod ad libros pertinet, Bibliotheca eſt omni genere ſcientiarum refertiſſima, codicibus Latinis, Græcis, Hebraicis, Chaldaicis, & Arabicis maiori ex parte manuſcriptis conſtans. Extant inibi aliquot Ariſtotelis libri in linguam Hebraicam tranſlati, & Bibliorum fruſtum, hoc eſt, liber Heſter in corio conſcriptus, & more antiquorum complicatus. Id quod faciebant antiqui in arborum corticibus ſcribentes, quo commodius ſecus ferrent libellum, qui proprie volumen a uoluendo aut complicando dici debet. Hic præterea videre eſt præcipuos Rabinos, vt Dauid Kimki, & alios ma-

nuſcriptos, multos item alios impreſſos. Græci codices inſigniores manuſcripti, qui hac in Bibliotheca reperiuntur, ſunt Hieronis liber de machinis bellicis tum terreſtribus tum naualibus, exornatus figuris, & Proclus eruditiſſimis inſignitus notationibus, & Aegyptiaca hiſtoria, quæ alibi fortaſſe non reperiuntur, & ſanctus Baſilius in Pſalmos. Omnia opera Græca præcipuorum Auctorum tam ad Theologiam, quàm ad philoſophiam pertinentia in hac ſunt Bibliotheca, quorum multa etiam impreſſa inibi aſſeruantur. Hic quoque Biblia complutenſia quattuor linguarum, Pſalterium lingua Syriaca conſcriptum, & Quinquelinguium, Doctores omnes Theologos tam ſcripturales, quàm ſcholaſticos, opera Alphonſi Toſtati omnia, quæ paucis in locis reperiuntur, ac denique Ephemeridas lingua Longobardica conſcriptas, & aliqua lingua Gottica exarata videre eſt. Hæc, vt finem faciam, Bibliotheca a Peregrino Fabretto ciue Bononienſi ex eadem ſancti Saluatoris Congregatione fuit primo inſtituta, & erecta, deinde ab alijs eiuſdẽ inſtituti Patribus in dies aucta, & conſeruata.

Peruſiæ in Cœnobio ſancti Dominici extat item Bibliotheca non ignobilis.

Proſper Podianus, ciuis Peruſinus, animi nobilitate ac magnitudine in hac præſertim re præſtanda, hoc eſt in Bibliotheca inſtituenda, Principibus viris ætate noſtra haudquaquam cedere debere iudicatur: extruxit enim Bibliothecam Peruſiæ mira manuſcriptorum codicum, omniumq. librorum, qui ad hanc vſque diem in lucem prodierunt, varietate refertiſſimam.

Th. Fazelus de rebus Siculis. Extabant in Sicilia Bibliothecæ permultæ, vt ex hiſtorijs accepi, & præſertim illa Archimandritæ nomine nuncupata in Monaſterio ſancti Saluatoris a Ciuitate Meſſana duobus milliaribus diſtante. Nunc vero ex inſignioribus Bibliothecis non extat niſi illa, quæ reperitur in Abbatia ſancti Placidi ex Congregatione Caſſinenſi ſancti Benedicti in duas partes diuiſa, in Græcos ſcilicet codices, & Latinos.

Neapoli item ſunt aliæ Bibliothecæ, vt antiqua illa ſancti Seuerini in puluere quaſi neglecta nõ ſecus atque illa, quæ eſt Pauſilypi in Aediculis Auguſtinianorum a Simone Porcio philoſopho doctiſſimo & quidem inſigni ex teſtamento ibi relicta in gratiam Hieronymi Seripandi eiuſdem Auguſtinianę Familiæ olim

olim Magiſtri Generalis, deinde Archiepiſcopi Salernitani, ac tandem S. R. E. Cardinalis, & in Concilio Tridentino Legati. Hic autem Seripandus Neapoli in Cœnobio ſancti Ioannis ad Carbonariam, vbi habitum ordinis ſuſcepit, Bibliothecã Græcam, & Latinam inſignem,ac locupletiſſimam tum manuſcriptorum codicum antiquitate, tum etiam impreſſorum copia inſtituit, & ornatam non ſolum imaginibus, verum etiam concinnis codicum compagibus publicæ fratrum,& aliorum commoditati, atque vtilitati reliquit.

Romæ denique multæ ſunt Bibliothecæ tum publicæ tum priuatæ: quarum omnium, immo & cunctarum, quæ hodie extant, pluribus de cauſis celeberrima eſt Vaticana Bibliotheca,de qua non ſolum in hac Appendice,ſed paulo item ſuperius prolixum habuimus ſermonem. Quare nihil eſt quòd de ea hoc loco immoremur.Bibliothecæ publicæ in Vrbe ſunt item aliæ, inſtitutæ tamen commoditati præſertim eorum, qui in ipſis Collegijs, aut Cœnobijs vitam degunt, vt in Collegio Capranicenſi,extat vna a Dominico Capranica S. R. E. Cardinali erecta: in Congregatione Oratorij altera, quam Achilles Statius Luſitanus eidem Congregationi reliquit. *Pag. 52. & ſeq. & pag. 384.*

Extat etiã Bibliotheca in Cœnobio ſancti Dominici,in Aedibus ſcilicet ſanctę Mariæ ſupra Mineruã a Fratre Ioanne Card. de Turrecremata eiuſdem inſtituti profeſſo erecta, & paulatim aucta: a Fratre autem Vincentio Cardinale Iuſtiniano eiuſdem ordinis olim Generali amplificata: in Aedibus Auguſtinianis, & in Cœnobio ſancti Frãciſci, vel ſanctæ Mariæ de Aracæli: in tribus enim hiſce Cœnobijs extãt Gymnaſia,in quibus plurimi variarum nationum iuuenes aluntur, qui bonarum artium ſtudijs, ac Theologiæ præſertim operam nauant. In Aedibus SS. duodecim Apoſtolorum, hoc eſt ord. S. Franciſci, vbi Gymnaſium florebat, nunc vero ſancti Bonauenturæ ſtudioſorum Collegium a Sixto V. erectum, & redditibus dotatum, extabat olim Bibliotheca ab eodem Sixto inſtituta.

His autem celebrior, & antiquior iudicatur, & iure quidem, Bibliotheca illa, quæ in Aedibus Canonicorum Sancti Petri in Vaticano ad id vſque tempus reperitur: eaq. cenſetur eſſe,quæ originẽ a Sancto Petro, & ab eius ſucceſſoribus, ſiue a ſummis primitiuæ Eccleſiæ Pontificibus habuit augmẽtum. antequam *Vide Pag. 52. 384. vbi hæc fuſius tractantur.*

altera

altera ſummorum Pontificum Bibliotheca ſcilicet Vaticana ortum haberet: nam in ea inter varia multorum generum ſcripta Sanctorum etiam Martyrum, ſummorumq. Pontificum geſta conſeruantur.

Extat Romæ in Aedibus Farneſianis Bibliotheca illa celeberrima a Paulo III. dum Cardinalitia erat dignitate inſignitus, erecta: is enim litteras latinas & perpolitas quidem Romæ a Pomponio Leto, atque item Græcas Florentiæ a Demetrio Chalchondyle edoctus, optime callebat. Cum itaque huius generis litteræ ſibi forent in delicijs, Bibliothecæ conſtruendæ, quæ hodie in Aedibus Farneſianis reperitur, diligentem operam dedit: eamq. Græcis codicibus, Latinisq. manuſcriptis non paucis exornauit: quam Alexander Farneſius Pauli III. Nepos, vir inſignis, & S. R. E. Cardinalis ſingularibus libris a Petro Craſſo Epiſcopo Viterbienſi, qui ei olim inſeruiebat, relictis locupletauit. Eandem Bibliothecam multis Græcis, & Latinis item codicibus manuſcriptis auxit Raynutius eiuſdem Pauli Nepos,& S. R. E. Cardinalis ſancti Angeli nuncupatus, & Feſto Pompeio tam celebri decorauit: hos autem libros Michael Silu. & S. R. E. Cardinalis Viſeus ei ex teſtamento reliquit. Hæc denique Bibliotheca præſens in tempus ab Odoardo Farneſio Alexandri Card. pnepote ex fratre in litteris perpolitis egregie erudito, & magnæ expectationis iuuene, Græcis, Latinis, Hebraicisq. manuſcriptis, atque omni genere ſcientiarum refertiſſima diligenter cuſtoditur, & aſſeruatur.

Extant præterea Romæ Bibliothecæ priuatæ non paucæ, quarum vna eſt non tam multitudine, quàm bonitate librorum inſignis, quam Sfortiadem a Familia nobiliſſima ſic dictam vocant. Hæc maxima ſane cura, & diligentia cuſtoditur, cum in ea non ſolũ Græca volumina, & vetuſta quidem, verum etiam Autographa ipſa reperiantur, quæ non vulgari curioſitate ſpectari, & legi ſolent, quippe quæ auctoritate non modica pollere dignoſcantur.

Nec ſilentio prætereunda eſt Bibliotheca, quam Scipio Lancellotus Romanus, vir quidem doctiſſimus, & S. R. E. Cardinalis extruxit. Hæc quamuis manuſcriptis & antiquis codicibus non ſit referta, eſt tamen celebris tum ob librorum copiam (ſunt enim ad ſeptem millia volumina) tum etiam

ob

ob perpulchram codicum compaginem, ordinem mirificum, & magnificum ornatum: quibus rebus nobilissima iudicatur.

F. Michael Bonellus S. R. E. Cardinalis Alexandrinus non nisi ad præclara omnia, & se ipso, hoc est Pij V. Nepote dignissima contendens, Bibliothecam nobilissimam, quam Eremum appellat, summa impensa instituit. Est enim Bibliotheca, & commoditate loci, vnde magna ex parte Roma conspicitur, & forulis ipsis, armarijs scilicet, in quibus reponuntur libri, maximo sumptu factis, necnon ditissimis librorum compagibus adeo insignis, vt nulla alia hisce in rebus ex ijs, quæ nunc extant, cum ea conferri queat. Hæc quotidie codicibus impressis, & manuscriptis augetur, perpulchro digeritur ordine, necnon picturis ad Eremum, & studiosos pertinentibus, atque imaginibus exornatur. Bibliothecam hanc Eremum nominauit, Platonem, & Aristotelem (vt opinor) imitatus: nam in loco nemoroso ab Athenis mille passus distante Academia Platonis erat Gymnasium inferius dictum: superius autem, quod erat Aristotelis, Lycæum dicebatur. Fuit etiam Academiæ nomine villa Ciceronis nuncupata ad Auernũ lacum non procul a Puteolis in littore sita, porticu, & nemore insignis: a qua etiam Academicis quæstionibus, quas in hac Villa conscripsit, nomen imposuit. Id quod factum ab ijs creditur, quia locum ab hominum frequentia, rerumq. familiarium negotijs remotum studijs philosophandi maxime accommodatum esse compertum est. Hinc Cicero in villa sua Tusculana Quæstiones philosophicas ab Agro Tusculano dictas conscripsit. Quod ad imagines pertinet, secutus est Asinium Pollionē, qui primus Bibliothecam Romæ instituit aut promulgauit, vt Plinius, & Isidorus testantur, Auctorum imaginibus Bibliothecæ atrium exornauit: inter quas solius Marci Varronis viuentis imago erat, vt idem Plinius ait. Hæc de Eremica, siue Alexandrina Bibliotheca, vt ad ceteras Bibliothecas priuatas accedamus.

Plin. libro 35. cap. 2. Isid. lib. 6. capit. 3. Plin. lib. 7. cap. 30.

Hieronymus de Ruuere in omni scientiarum genere apprime eruditus, & bonis animi dotibus optime præditus, ac S. R. E. Cardinalis, insignem, vt Anastasius Germonius in libro 3. de sacrorum immunitatibus testatur, habet Bibliothecam in oppido Vicinoui suæ ditionis, Græcis, & Latinis codicibus, manuscriptis & impressis refertissimam.

Lib. 3. c. 6. num. 67.

Ascanius

Ascanius Columnius S. R. E. Cardinalis, vir sane doctissimus, & non minus animi magnitudine ac liberalitate, quàm familiæ nobilitate apprime insignis, Bibliothecam non solum ingenti codicum impressorum copia, sed libris etiam manuscriptis, & reconditis quidem refertissimam coaceruauit: is enim nonnisi ad heroica præstanda, ac se ipso digna natus, summis emit impensis Bibliothecam illam Cardinalis Sirleti locupletissimam ac celeberrimam: cui etiam Marci Antonij Marsilij Columnæ, Archiepiscopi olim Salernitani Bibliothecam insignem, & suos ipsius libros quàmplurimos hinc illinc conquisitos adiecit: eamq. in dies auget, & exornat.

Multæ aliæ sunt Illustrissimorum S. R. E. Cardinalium Bibliothecæ, quæ, quia ex omni disciplinarum genere, tum impressis, tum etiam manuscriptis libris refertæ non constant, licet satis copiosæ sint, eas tamen silentio prætereundas existimaui: singula enim quæque eos scientiæ libros complectitur, cui quisque præcipuam olim nauabat operam, aliqua tamen aliarum disciplinarum, ac Theologicæ præsertim facultatis varietate admissa.

Quamuis autem multæ priuatorum item hominum Bibliothecæ sint prætermittendæ, fieri tamen non potest, quin de Latini Latinij, ac Fuluij Vrsini Bibliothecis mentio fiat: ille enim vir sane vndequaque doctus, & magnæ existimationis vir, Bibliothecam habet librorum varietate satis refertam, quam viuens Canonicis Viterbiensibus, suis conciuibus, donauit. Hic autem, Fuluius scilicet Vrsinus, vir quidem eruditissimus, & omnium antiquitatum notitia clarissimus, Bibliothecam habet nobilissimam tum librorum varietate, & bonitate, tum multarum etiam rerum antiquitate: quamuis enim admodum numerosa libris non sit, codices tamen ij selectissimi sunt fere omnes, & vere singulares, tum Græci tum Latini: nam inter Græcos libros sunt quædam scripta maiusculis litteris exarata, & præsertim celebre. **Dionis** historici fragmẽtum, Biblijs Græcis, quæ in Bibliotheca Vaticana reperiuntur, antiquius. Extant etiam in ea libri aliquot a Theodoro Gaza, Constantino, & Ioãne Lascare, a Scipione Cartaromacho, & ab alijs huius generis doctissimis, & insignibus viris conscripta. Sunt itẽ inter Latinos libros aliquot codices litteris quoque maiusculis

manu-

manuſcripti, & præſertim Terentius, quem Petrus Bembus Cardinalis olim poſſedit, tempore Alexandri Seueri Imperatoris conſcriptus, quo Angelus Politianus, & alij hujuſce claſſis viri, libros antiquiores non reperiri affirmant. Sciēdum præterea eſt, huius codicis margines ſcholijs charactere Longobardico conſcriptis eſſe refertiſſimas, necnon aliquot Menandri verſibus Græcis ab ipſo Terentio in Latinam linguam olim translatis, & ſuo Poemati inſertis, & poſtremo a Petro Victorio promulgatis. Libri autem emendationes a Card. Bembo, qui dum in iuuenili ætate vna cum Politiano ipſum codicē cum alijs contulit, prius præſtitæ fuerunt, deinde a Gabriele Faerno, nunc vero ab Fuluio Vrſino. Extat inibi Virgilius, quem prius Pontanus, deinde Bembus poſſederunt. De hoc libro manuſcripto mentionem facit Pierius confirmans emendationem præſtitam in illum Virgilij verſum:

Conuulſum remis, roſtrisq. tridentibus æquor.

Legebatur enim in 5. libro & mendoſe quidem, vt nunc legitur in omnibus exemplaribus, quæ videre potui, *ſtridentibus* pro *tridentibus*: ſed in 8. lib. vbi extat idem verſus, *tridentibus* legitur, aſteriſco tamen appoſito: in hoc autem vetuſtiſſimo codice, nonniſi *tridentibus*, legitur: nam prima huius dictionis ſyllaba eſt longa, quæ in hoc verſu admitti non poteſt: illius autem, breuis. Hanc denique lectionem eſſe veram, illam vero mendoſam, perſpectum omnino fuit ex carmine illo Valerij Flacci dicentis:

Virg. lib. 5 non procul a prin. Idē verſus legitur in 8. lib. nō procul a fine.

Infinditq. ſalum, & ſpumas vomit ære tridenti.

Hic codex antiquior eſt Virgilio, qui extat in Bibliotheca Vaticana, necnon Virgilio, qui olim fuit Pomponij Læti, deinde Angeli Colotij Epiſcopi Nucerini, & in Bibliotheca extat Medicea. Aſſeruantur præterea in hac Fuluiana Bibliotheca libri Italica, & politiori quidem lingua, quam Hetruſcam nouam appellant, conſcripti: qui partim ex Bibliotheca Petri Bembi, partim ex alijs deſumpti ſunt, & præſertim Petrarca, hoc eſt liber ille inſignis non niſi verſibus rhythmicis conſtans, & ipſius Auctoris manu conſcriptus, quæ res ſingularis eſt. Quædam etiam hic aſſeruantur lingua illa, quam vulgo Prouenzalem vocant, conſcripta, in quibus Petrarcæ manus apparet. Quædam item Ioannis Boccacij, & aliorum virorū inſignium manu exarata inibi videre eſt. Hæc denique Bibliotheca, vt huic tandē

narrationi finem imponam, a Fuluio Vrſino quadraginta ab hinc annis, ac plurimo ad id efficiendum ex Patrimonio ære collato, inſigniter conſtructa eſt, multis alijs rebus antiquis exornata, ob magnam codicum antiquitatem, & raritatem,& (quod caput eſt) bonitatē inſignis, ac ditiſſima ab omnibus, qui eam viderūt, exiſtimatur: atque hiſce tribus in rebus præſertim alias excellit Bibliothecas, atque item Vaticanam, quæ alijs de cauſis nō ſolum Fuluianā, ſed ceteras omnes ſuperare iudicatur.

Extat denique Romæ Bibliotheca inſignis Fratris Alphonſi Ciaconi Hiſpani, viri eruditiſſimi ex inſtituto ſancti Dominici. Hæc enim & librorū copia, & codicibus manuſcriptis, necnon rerum antiquarum varietate, & quàmplurimis virorum inſignium imaginibus ornata eſt, ac refertiſſima.

Nec ſilentio prætereunda videtur Manutiana illa Bibliotheca, mira librorum copia, & varietate, codicibus ſcilicet non ſolum impreſſis, ſed manuſcriptis etiam vetuſtiſſimis, Autographisq. refertiſſima, quam ipſemet Aldus iunior, vir ſane doctus, tum de bonis, ac politioribus litteris, tum etiam de litteratis viris, bonarumq. artium cultoribus optime meritus, ſuis ſumptibus, Principum tamen liberalitate adiutus, inſtituit, auxit, atque Romam aduexit: cum enim ipſe primum Romæ cum Paulo Patre viueret, eam ſtruere cœpit, poſtmodum Venetias profectus a Senatu Veneto in ſecretariorum numerum allectus, & præcipua humaniorum litterarum, vt dicitur, lectura inſignitus, aliquot ibi vixit annos, donec Bononiam accerſitus præcipuum in ea Ciuitate locum tenuit: inde Piſas a Franciſco Medice Hetruriæ Duce ad Latinam, & Græcam linguam de ſuperiori loco docendam vocatus, ibiq. iuris ciuilis,& canonici laurea decoratus. Romam tandem Sixti V. auſpicijs petens, minore potitur ſtatu, ſi præſentem ſpectemus: maiore, ſi eius merita, ſi Romanam ciuitatem, ſi, quod denique caput eſt, Pontificiam & indeficientem Sixti V. beneficentiam perpendamus: nulla enim alia res, vt opinor, hominem ipſum potuiſſet adducere, vt vel animo cogitaſſet, vel vt perficeret quod certe perfecit: octuaginta enim librorum ſalmas, & ſupra octuaginta voluminum millia, in quibus multa extant, quæ admodum ſingularia ſunt, Romam deferendas curauit: quibus in itineribus ad duo fere aureorum millia inſumpſit, animo ſane ſu-

ne ſupra vires priuatas; hac fortaſſe ſpe ductus, vt tandem aliquando ab ijs, qui de litteratis viris bene mereri ſolent, ac debent, aliqua ſibi ex parte reſarcitum iri putaret, etiam ſi ipſe non niſi bonum, ornamentumq. publicum ſpectet, Aldum Auum, & Paulum Patrem non ſolum imitatus, ſed quodam etiam modo ſuperans: quorum omnium Aedes vbique locorũ, vt optime noui, litteratis & probis hominibus ſemper patuerunt: ex quibus item tamquam ex equo Troiano viri præcipui, Card. Hieronymus Aleander Motenſis, Card. Rodulphus Pius Carpenſis, a cuius Familia Aldus ſenior in eam adoptatus Pij nomen accepit, Epiſcopi permulti, & alij innumeri: A Paulo M. Antonius Muretus multorum inſtar, & alij, quos longum eſſet recenſere, prodiere. De his omnibus, tribus ſcilicet Manutianis, qui nonniſi iuuandæ Reipublicæ Chriſtianæ diligentẽ nauarunt operam, memini me aliquando luſiſſe hunc in modũ:

Viri inſignes, qui e domo Manutiana prodiere.

Aldus Manutius ſenior moritura Latina,
Græcaq. reſtituit mortua ferme typis.
Paulus reſtituit calamo monumenta Quiritum,
Vtq. alter Cicero ſcripta diſerta dedit.
Aldus dum iuuenis miratur Auumq. Patremq.
Filius atque Nepos, eſt Auus atque Pater.

Aldus enim ſenior publicæ conſuluit vtilitati, dum impreſſoriã artem miro exercuit ſtudio, vt Latinam linguam, & Græcam, quas optime callebat, in priſtinum ſplendorem, Ioanne Baptiſta Alberto, Nicolao Peroto Epiſcopo Sipontino, Franciſco Philelpho, Io. Iucundo, Theodoro Gaza, Trapezuntio, Laſcare, Chryſolora, Muſuro, Vrbano, & Beſſarione ad eandem rem præſtandam in ſcribendo adlaborantibus, typis perpulchris reſtitueret: nam ea tempeſtate Græca, & Latina lingua maximã patiebantur iacturam. Paulus autem Aldi filius, alter Cicero in Latine ſcribendo, Romanam linguam collabẽtem in priſtinum nitorem ſtuduit reuocare, dum Latinorum monumenta diligẽter ſcrutatus eſt. Aldus denique iunior Aldi Nepos, & Pauli filius, dum Auum, & Patrem, & typis, ac ſcriptis imitatur, vtriuſque linguæ non ignarus, Auum & Patrem imitatione repræſentat. Hæc de Aldina Bibliotheca, tribusq. Manutianis, necnon de inſignioribus Bibliothecis, quæ hac noſtra extant ætate. Nũc reliquum eſt, vt ad alia pertinentia ad Bibliothecas accedamus.

DE BIBLIOTHECARVM SITV, & librorum ordine, atque conseruatione.

NEc ab re futurum spero, si de Bibliothecarũ loco siue aspectu, librorum ordine & conseruatione nonnihil dicatur. Quod ad locum pertinet, vt breuibus agam, eum editiorem, & humiditatis omnino expertem, ad orientemq. vt Vitruuio placet, spectare debere sentio: vsus enim librorum matutinum expostulat lumen, quod non solum studiosis, verumetiam codicum conseruationi plurimum prodesse compertum est: nam in locis sole carentibus, & præsertim in Bibliothecis opacis ob chartarum naturam humiditati, & corruptioni facile expositam, lanugo quædam, siue sordes, aut illuuies illa, qualis nascitur inter opaca domus, quæ diu non repurgatur, & situs etiã dicitur, non modo odorem quendam tetrum & aspernabilem parit, qui aerem intra Bibliothecam inclusum inficit, & olfacientium nares offendit, verumetiam codicibus ipsis non parum obest. Huius generis incommodum euitari poterit, si Bibliotheca hinc inde habeat fenestras, ex quibus lumen excipiat, & aer inclusus a ventis percussus habeat exhalationem, & expurgetur: verbis enim explicari vix vmquam posset, quantum damni & hominibus, & rebus denique omnibus aer corruptus afferre soleat.

Vitruu.

Quoniam vero non solum situ, aut putredine, sed etiam puluere vermiculus ille, qui ligna, vestes, & libros abrodit, & tinea dicitur, nasci solet, ne libri a tinea lædantur, eos frequenter euerrendos, & interdum excutiendos esse iudico: libri enim puluere obducti a tineis non parum vexantur, vt experientia monet: ad quam vexationem fugiendam, cedrino item oleo, cupressinisq. arcis vtebantur antiqui, vt Plinius ait, & Horatius hunc in modum testatur dicens:

Horat. in arte Poet.

——————Speramus carmina fingi
Posse linenda cedro, & leui seruanda cupresso?

Hoc loco Horatius appellat carmina cedrino oleo linẽda, quæ immortalitatem promerentur, & eiusmodi iudicantur, vt posteritati consecrari debeãt: quæ enim huius arboris succo illinuntur,

tur, vel in arculis cupressinis custodiuntur, cariem, aut tineam non sentiunt. Plinius idem de cedri natura sentit dicens: Ex cedro resina laudatissima. Materiæ vero ipsi æternitas. Itaque & simulacra deorum ex ea factitauerunt. Cedrinus est Romæ in Delubro Apollo Sosianus Seleucia aduectus. Idem Plinius alibi de vsu cedrino in chartis perungendis loquens, ab Hemina in Annalibus scriptum fuisse ait, libros Numæ Pompilij repertos a Cn. Terentio sub Ianiculo non computruisse, quamuis annis D X X X V. infossos, eo quòd cedrati essent. Dioscorides autem inquit viuentium corpora a cedrino liquore corrumpi, corpora vero mortuorum conseruari: hinc cedrum mortuorū vitam a nōnullis vocitari affirmat. Seruius in illud Virgilij: *Antiqua ex cedro* oleo cedrino conseruari chartas ait, quia cedrus ex vetustate nec tineas patitur, nec corruptionem: & propterea mortuorum imagines ex cedro testatur fieri solitas, vt asseruari perpetuo possent. Hinc natum est prouerbium: *Cedro digna*, idest æterna laude, vel immortalitate, quale est illud Persij:

Plin li. 18 cap. 5. *Pl. lib. 13. c. 13. & li. 16. c. 40.* *Diosc. lib. 1. c. 86.* *Seru in li. 7. Virg.* *Persius sati. 1.*

——————*Cedro digna locutus*.

Huc spectat illud Martialis ad suum librum loquentis hunc in modum:

Martial. libro 1. in princ.

——————*Cedro nunc licet ambules perunctus*

Et libro 5. Epigrammate 7. ait:

Et libro 5. epist. 7.

Quæ cedro decorata, purpuraq.
Nigris pagina creuit vmbilicis.

Et Ouidius libro 1. de Tristibus.

Ouid. lib. 1. de Trist. Eleg. 1.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur:

Librorum igitur conseruationi succus cedrinus mirum in modum confert, sicut eruditi viri testantur. Ego autem idem præstari posse credo, si ex folijs cedrinis exsiccatis puluis conficiatur, deinde per libros dispergatur, vel libri forinsecus eo perfricentur. Studendum præterea est, vt glutinum, quo libri compaginandi sunt, ex farina & aceto, atque ex æris rubigine, siue viridi, vt aiunt, ære constet excoctum: si enim non sit excoctum, vel ex farina, & aqua tantum conficiatur, non solum glutinum, verumetiam paginæ ipsæ, vt ego non semel expertus vidi, fiunt proculdubio tinearum esca. Hæc de librorum conseruatione, vt ad ordinem, seu dispositionem accedamus.

De

De librorum dispositione, & ordine.

NVnc reliquum est vt ad eorundem librorũ dispositionem, & ordinem deueniamus: ordo enim, qui est in suo loco rei vniuscuiusque collocatio, adeo omnibus in rebus est necessarius, vt sine eo cuncta confundãtur, & inter se permisceãtur. Id quod in ijs præsertim, quæ ad rem litterariam spectant, euenire solet, cum ordo, vt ait Orator, memoriæ maxime lumen afferat: immo, eodem teste, quidquid peccatur, perturbatione rationis & ordinis peccatur: nam si exempli caussa, Grammatica cum Mathematica, Poesis cum Theologia, Theologia item cum Grammatica, & Poesis cum Mathematica commisceantur, sicut nihil eo est perturbatius, ita nihil studiosis incommodius euenire potest. Ordo igitur, vt rerum confusio, & studiosorum perturbatio de medio auferantur, seruandus est. Quamuis autem in doctrinarum ordine, siue in librorum dispositione seruanda diuersi diuersa sentire videantur, omnes tamen aliquẽ obseruant ordinem non incommodum studiosis.

Cic. off. libro 1. *Cic. lib. 2. de Orat.* *Cic. in Paradox.*

Dicam igitur ego quod sentio: quodq. a multorum opinione non abhorret. Quælibet Bibliotheca in plures diuidenda est classes, quarum singula quæque multos complectatur libros: sed vt a nobilioribus sumam exordium, Biblia (quo nomine libri sacri per excellentiam appellantur, cum sit Liber doctrinam diuinitus inspiratam complectens, omnesq. libros excellens) primo loco statuenda credendum est. Sed inter varias Bibliorum conuersiones manuscriptas atque impressas, Biblia sacra Vulgatæ editionis ad formam præscriptam a Concilio Tridentino, & in Decreto sacrorum Bibliorum contentam, primum locum tenere iure quidem debent: deinde Biblia Hebraica impressa, & manuscripta, atque item Græca iuxta antiquitatis ordinem: postremo denique Commentarij omnes in Scripturam Sacram eodẽ antiquitatis ordine seruato sequãtur.

Prima classis.

Hoc autem loco haudquaquam subticendum videtur quod de Biblijs manuscriptis mihi sese offert: vidi enim multa Bibliorũ exẽplaria manuscripta, alia alijs antiquiora, quæ suis in Aedibus Romæ Antonius Cardinalis Carafa non sine magno labore, atque impensis coaceruauit, vndique ijs conquisitis: nam de Biblijs Vulgatæ editionis ex Decreto sacrosancti Concilij Tri-

dentini

dentini emendādis Congregationem iam inde a Pio IV. inceptam, in eiusdem Cardinalis Aedibus haberi Sixtus V. mandauit. Vidi igitur multa Bibliorum exemplaria ex mēbranis: sed duo inter omnia tum temporis antiquitate, & characterum excellentia, tum etiam alijs nominibus nobilissima iudicantur. Horum vnum exemplar fuit Caroli Magni, magnificentissime scriptum, quod in Aedibus sancti Pauli extra Vrbem asseruatur: alterū vero in vetustissimo Cisterciensium Monasterio Montis Amiatæ Agri Senensis custoditur totum litteris maiusculis exaratum sicut antiquitus apud Romanos scribi passim solebat. Id quod antiquitatem illam redolens circiter iam mille a Christo nato Redemptore nostro annos existimatur scriptum: nam tempore Beati Gregorij Magni conscriptum fuisse omnino existimatur, de quo in Commētarijs Pij II. fit mentio, dum de dicto Monachorum Cœnobio sermo habetur, hisce verbis: Sacram supellectilem habuit pretiosam, & Bibliothecā nobilem, cuius pauca extant volumina, inter quæ vnum maximum, & admirabile veteris & noui Testamenti litteris maiusculis exaratum, quod Pius Pontifex cupide vidit. Nec silentio prætermittendū censeo quod penes Hieronymum Cardinalem Rusticucium seruatur: est enim exemplar vetustum, & in membranis scriptum, sed ita magnifico & regio sumptu, hoc est omnibus Bibliorum historijs per pictoriam artem ad amussim, & ad viuum per varios colores, & pulcherrimos quidem repræsentatis ornatum, vt nihil hac in re pulchrius, aut præstantius desiderari queat. Quæ quidem res Cardinale Rusticucio, hoc est sua ipsius magnificentia, atque splendore digna est. Huius generis Bibliorum exemplaria nobiles Bibliothecas reddunt insigniores, in quibus post Scripturam sacram Cōcilia, Diplomata, seu Bullæ summorum Pontificum, & ius Canonicum: deinde omnes in sacram Paginam Commentarij tum scholastici, tum scripturales, sed hi primo loco inter Commentarios statuendi sunt, deinde, vt sic dixerim, Sermonarij, postremo autem opuscula ad Theologicam facultatem, & Christianam fidem spectantia, necnon Summæ ad conscientiæ casus pertinentes, Ecclesiasticiq. denique libri sunt apponendi. Hæc de prima, & digniori classe.

Lib. 9. non procul a princ.

Secunda Classis Philosophiā complectens secundo apponatur

Secunda classis.

Aul. Gell. lib. 20. c. 4. Cic. lib. 5. de fin. tur loco. Philosophia vero iuxta ordinem Aristotelicum erit distribuenda: Aristoteles enim, vt Gellius tradit, & Cicero testatur, duas philosophiæ species tradidisse dicitur: nam quædam exoterica: alia vero acroamatica dicebantur.

Exoterica scripta. Exoterica, vt Gellius ait, dicebantur quæ ad Rhetoricas meditationes, facultatem argutiarum, ciuiliumq. rerum notitiam conducebant: hæc a Cicerone populariter scripta vocitabantur. *Acroamatica scripta.* Acroamatica vero a verbo Ἀκροάω, quod est audio, dicebantur ea, in quibus Philosophia remotior, subtiliorq. agitabatur: quæq. ad naturæ contemplationes, disceptationesve dialecticas pertinebant: quæ a Cicerone limatius, & perpolitius scripta nuncupabantur. Huius generis videntur esse omnia, quæ de natura subtilius scripta sunt, & præsertim pars illa, quæ Physica, siue de physico auditu inscribi solet, ac debet: hæc enim Philosophiæ pars nonnisi maxima percipi potest difficultate, sicut ex Epistola Aristotelis ad Alexandrum Magnum discipulum suum constat dicentis: Acroamaticos libros, quos editos quereris, & non perinde vt arcana absconditos, neque editos scito esse, neque non editos: quoniam ijs solis, qui nos audiunt, cognobiles erunt. *Gellius li. 20. cap. 4.* Hæc ex Gellio, qui vtrarumq. Epistolarum recitat exempla. Primum igitur locum, vt ordinem primæ Classis sequamur, occupabunt Physicorum libri, & aliæ philosophiæ naturalis partes, quæ multæ sunt: deinde Politica, Ethica, Oeconomica, postremo autem Logica: Commentarij etiam, eodem primæ Classis ordine seruato, necnon Metalla, Alchimica, & Opuscula quæcumque, ceteraq. omnia ad philosophiam naturalem pertinentia statui debent: postremum vero locum Indices, & alia id genus sibi vendicabunt.

Tertia classis. Tertia Classis omnia, quæ ad Mathematicam spectant, complectitur. Huius scientiæ partes hoc ordine statui possunt: Astrologia, Astronomia, Cosmographia, Geometria, Geographia, Musica, & Arithmetica, necnon ea, quæ ad hasce disciplinas reduci queunt: vt Statica de ponderibus: & Metrica de mensuris, & alia id genus permulta. Idem denique de Commentarijs, & opusculis, & alijs rebus intelligendum erit quod superius dictum est.

Quarta classis. Quarta classis, quæ est de Medicina, ordinem superiorem seruabit, quem in Philosophicis libris secuti sumus.

Quinta

Quinta erit de iuris ciuilis prudẽtia, ordine ſuperiori ſeruato. *Quinta claſsis.*

Sexta erit de Grammaticis Hebraicis, & Græcis, ac de linguis, ac Dictionarijs, de Hiſtoria, Poeſi, Rhetorica, Dialectica Græce conſcriptis. *Sexta claſsis.*

Septima, ordine item ſuperiori ſeruato, complectatur Grammaticos Latinos, Hiſtoriam, Poeſim, Rhetoricam, Dialecticam, & in haſce artes Commentarios, necnon Dictionaria. *Septima claſsis.*

Octaua erit de rebus mechanicis, quarum partes ſunt Ars Militaris, Agricultura, Architectura, Pictura, & Sculptura, Venatio, Aucupium, & Piſcatus. *Octaua claſsis.*

Nona erit de Opuſculis quibuſdam, quæ ſunt, Res vxoria, Aulica, Nautica, Ars natandi, & Culinaria. *Nona claſsis.*

Decima complectatur Stromata, Encyclia, & Catholica: illa varias res, hæc diſciplinarum orbem continent. *Decima claſsis.*

De Bibliothecis hactenus, vt quæ de Typographijs dicere ſtatuimus, tandem aggrediamur. Qui plura de librorum ordine in Bibliothecis ſeruando ſcire cupit, Robertum Conſtantinum in inſignium Scriptorum Nomenclatore, necnon Ioãnem Baptiſtam Cardonam Epiſcopum olim Dertoſanum de Regia ſancti Laurentij Bibliotheca legat. Hic etiam videre eſt quæ Fuluius Vrſinus de Bibliothecis in genere ſcripſit, necnon de Vaticana ex Onuphrij Panuinij non editis collegit: hæc enim Cardona typis mandanda curauit. Ego vero nonnulla de Bibliothecæ Vaticanæ Bibliothecarijs, & Cuſtodibus ex eo codice deſumpſi, vt ſuo loco ante Appendicem cernere licet.

DE TYPOGRAPHICAE ARTIS INVENTIONE, ET PRÆSTANTIA.

TYPOGRAPHICAE artis inuentum vſui chartarum apud nos frequenti, & valde vtili, ita præſtat, vix vt verbis vnquam explicari queat. Hoc enim nouo ſcribendi genere, tantum vno die ab vno homine litterarum imprimitur, quantum vix toto anno, vt Polydorus teſtatur, a pluribus ſcribi poſſet. Hinc non ſolum mira li- *Poly Virg. lib. 2. c. 2.*

brorum copia ad nos manauit, atque ita, vt quisque, quamuis egenus, litterarum studijs facilius incumbere queat, verum etiam Scriptorum monumēta ab omni prorsum interitus periculo vindicata sunt, & quotidie non modo ab huiusmodi interitu, sed ab alijs etiam incommodis, quæ multa sunt, vindicantur. Quamuis autem impressoria huius generis ars in Europa, anno a partu Virginis 1442. fuerit inuenta, vt multi scribunt, eā tamen in magno Sinarū Regno, ante annos plus minus bis mille in vsu fuisse, atque nunc esse accepi a multis, qui inibi diu vixerunt, & præsertim a Michaele Rogerio Neapolitano e Societate Iesu, qui, cum vndecim annos ad Christianam fidem propagandam eo in Regno vitam duxerit, nunc Romam ab eius Regni incolis missus, ait se legisse libros verbis, & characteribus Siniacis impressos ante Saluatoris nostri aduentum annos circiter quadringētos. Typographica vero ars, quæ dicto in Regno exercetur, distat a nostra: ea enim non habet characteres ex plumbo, ac stanno conflatos, quibus vtuntur nostrates, sed in tabulis insculptos, quales nos interdum effingimus, cum figuras in tabulis ligneis, vel laminis æreis incidendas curamus, & alia id genus permulta. Vtuntur præterea Sinarum incolæ in imprimendo paginis tenuissimis ex cuiusdam arboris cortice confectis, vt supra a nobis non semel dictum est, cum de quodam libro apud Siniacos impresso, quem Frater Spiritus Vicentinus, summus olim Augustinianorum Magister Sixto V. dono dedit, mentionem fecimus. Huius item generis libros aliquot vidi asseruatos penes Michaelem Rogerium, nuper a me nominatum, qui mihi paginam Oratione Dominica, & Salutatione Angelica insignitam, & verbis, & characteribus Siniacis impressam donauit. Vtuntur denique variorum colorum atramento, & vice glutinis alumen adhibent in paginis conglutinandis, aut tenuissime illinendis, vt quandam eis soliditatem, aut tenacitatem ad characteres recipiendos tribuant: nam ob miram chartarum tenuitatem, nonnisi altera cuiusque paginæ facies imprimi solet, vt ego ipse vidi. Hoc autem admiratione dignum est, omnes dictiones Siniacæ linguæ esse monosyllabas, vt in Oratione Dominica, quam suo iam loco apposuimus, videre est. Multos igitur post annos ars Typographica in Europa anno salutis nostræ 1442. inuenta fuit, vt Polydoro placet,

Pag. 341. & 379.

Poly. Virg. lib. 2. c. 2.

cet, a Ioanne Guthembergio natione Theuthonico, equeſtri dignitate viro, ſicut ab eius ciuibus ſe audiſſe ait, in Oppido Germaniæ, quam *Moguntiam* Latine dicunt, vulgari vero ſermone *Maintz*. Decimoſexto deinde anno, qui fuit ſalutis humanæ 1458. quidam nomine Conradus, eodem Polydoro teſte, homo itidem Germanus, Romam primo in Italiam attulit, quam deinde Nicolaus Ienſon Gallus mirum in modum illuſtrauit. Hæc Polydorus. Volaterranus autem, duos fratres Alemannos in Italiam aduexiſſe artem impreſſoriam, & anno ab Orbe redempto 1465. Romæ inſtituiſſe, & Libros ſancti Patris Auguſtini de Ciuitate Dei, & Lactantij Firmiani inſtitutiones primum impreſſiſſe affirmat. Alij eiuſdem Auguſtini Confeſſiones primum impreſſas fuiſſe aiunt. Sunt qui velint huius artis inuentores fuiſſe Ioannem Fauſtum, & Iuonem Schœfferum anno Dominicæ incarnationis 1440. deinde a Ioanne Guthembergio eam illuſtratam fuiſſe in Germania: anno vero 1460. a Conrado item Germano Romam, a Sixto autem Ruſſinger Argẽtinate Neapolim aduectam, & in Italia ab Aldo ſeniore illuſtriorem fuiſſe redditam, & a Nicolao Ienſone Gallo in Galliam aſportatam. Sed in tot Scriptorũ controuerſia, apponere libet quod manu Mariangeli Accurſij exaratum in prima Donati Grammatici pagina inueni. Aldus enim iunior, vir quidem eruditus, & in Antiquorum monumentis indagandis accuratiſſimus, oſtendit mihi librum Donati ex membranis confectum, & impreſſum, in cuius priori pagina hæc ſcripta leguntur:

Pol. Virg.

Libri primum omnium impreſsi.

Ioannes Fauſt, Ciuis Moguntinus, auus maternus Ioannis Schœffer, primus excogitauit imprimendi artem typis æreis: quos deinde plumbeos inuenit: multaq. ad artem poliendam addidit eius Filius Petrus Schœffer. Impreſſus autem eſt hic Donatus, & Confeſsionalia primum omnium anno 1450. Admonitus certe fuit ex Donato Hollandiæ prius impreſſo in Tabula inciſa. Hæc ibi, vbi etiam a latere eadem manuſcripta leguntur: *Hæc ſcripſit Mariangelus Accurſius.* Hic liber eſt Grammatica Donati; non parum autem, quantum ad ordinem pertinet, ab ea diſtans, qua in Italia vti ſolemus: immo principium eſt adſimile Grammaticæ inſtitutioni Guarini, qui ab eo multa accepiſſe iudicatur. Huius codicis typi, & imminutus imprimendi modus rudem illam inuentionem præſeferunt: characteres enim a primis illis Inuentoribus non ita eleganter,

Antiquorum typi.

& expedite vt a noſtris fieri ſolet, ſed filo in litterarum foramen immiſſo, connectebantur, ſicut Venetijs id genus typos me vidiſſe memini. Vt cumq. autem ſit, Typographia non ſolum a nobilibus, & eruditis viris, ac ditiſſimis quidem fuit inuenta, ſed etiam ab huius generis hominibus diu exculta. Hac autem tempeſtate, in qua per totum fere terrarum orbem exercetur, viliſſimus quiſque, perpaucis exceptis, egenus præterea, nulliusq. eruditionis homunculus eam illotis tractat manibus, ſpe tantum lucri aut mercaturæ exercendæ gratia ductus. Hinc factum eſt, vt ſoli fere Mercatores, quorum multi nullum norunt litterarum elementum, pauperrimis hanc artem hominibus exercendam cōmittant, quæſtum inde omnem deſumētes, & non niſi labores litterarum concinnatoribus, qui & Compoſitores dicuntur, necnon ijs, qui prælo præſunt, & Torculares vocitantur, relinquentes. Correctores inſuper vel ſatis mediocriter eruditi ob tenuiſſimam mercedem ad corrigendi artem eligūtur, vel ſi eruditi ſint, accurati eſſe non poſſunt, ob ingentem ſarcinam humeris imparem, quam tamen ſponte ſuſceperunt, vt die nocteq. adlaborantes victum quotidianum ſibi comparare queant. Id quod etiam Compoſitoribus, Torcularibus, ac Proto, ceteriſq. huiuſce artis operarijs euenire ſolet. Dira igitur lucri cupido, pace bonorū dixerim, hanc nobiliſſimam artem, & omni laude dignam deturpauit, viliſſimamq. reddidit. Quamuis autem hæc ars a priſtino illo ſplendore degenerarit, characteribus exceptis, qui nūc pulchriores ſunt, & in maiori extant varietate, addito item multarum rerum ornatu, non defuerunt tamen noſtra ætate viri eruditiſſimi, publicam vtilitatem adamantes, & honorem magis, quàm quæſtum ſectantes, qui ipſam diligenter excoluerunt, & in maxima conſeruarunt exiſtimatione. Quos inter, Aldus Pius Manutius ſenior primum hac in re locum occupauit, atque ita, vt omnibus in rebus quidquid exacti, quidquid pulchri, quidquid denique boni appareat, idipſum Typographiæ Aldinæ nomine ex prouerbio nuncupari ſoleat: fuit enim doctiſſimus, ac non minus re, quàm cognomine, Pius, omniq. laude dignus, vt in Bibliotheca Aldina fuſius dictum eſt. Audiui enim ab ijs, qui cum eo diu verſati ſunt, vt alias poſtabeam diligentias in Typographia præſtitas, duo ad ſummum folia, ſingula quaque hebdomada imprimi ſolere,

Pag. 402. & ſeq.

ſolere, cum hodie totidem fere in ſingulo quoque prælo quotidie cudantur, nulla præſtita multis in locis accuratione, quin etiam (proh ſceleſtum, & nefarium facinus) poſthabito Correctore. Hinc fieri non poteſt, quin libri multis conſperſi mendis, atque hæreſibus imprimantur, vt frequentiſſime vidi. Huic ſane rei Principes Ciuitatum non ſolum priuatæ, ſed publicæ etiam vtilitati conſulentes, toto conatu inuigilare deberent: vix enim verbis explicari poſſet, quantum boni ex huiuſmodi arte naſcatur, ſi diligenter; contra vero, ſi negligenter, & ſpe ſordidiſſimi ſolum quæſtus exerceatur: cuius enim bonus vſus, illam rem bonam dicas oportet: contra vero, cuius vſus malus, ſicut de pecunijs, de armis, & de alijs dicendum eſt, & præſertim de ſclopo, quem vulgo vocitant arcumbuſium ab arcu & foramine, quod Itali *buſium* dicunt. Idem ſentiendum eſt de tormento illo æneo, quod *Bombarda* a *bombo*, *ardeo*, & *do*, paſſim nuncupatur: nam facit bombum terribilem ſcilicet ſonitum, ardet, & dat. Quamuis enim huiuſmodi tormentum bellicum, vt ait Polydorus, caſu repertum a quodã Germano homine admodum ignobile, ſed vt ait Genebrardus, a Bertholdo Schuartz, ſiue Nigro, quem deinde huius machinæ vſum Venetijs in illo bello, quod ad Foſſam Clodiam cũ Genuenſibus anno ſalutis humanæ 1330. geſtum eſt, primum oſtendiſſe affirmat, non propterea diabolica res appellari debet, ſi vſus bonus ſit, hoc eſt in defenſionem Eccleſiæ, iuſtisq. alijs de cauſis adhibeatur. Artis etiam Typographicæ vſus ſi ſit bonus, quantum inde boni naſcatur, vix vnquam dici poſſet: ſi autem ſit malus, alterum tantum mali ex eo oriri neceſſe eſt, vt experientia ipſa docet. Studendum igitur eſt, vt Ars typographica recte, & cum ſplendore tractetur non ſecus atque Aldus fecit, quem magna ex parte imitati ſunt Badius Aſcenſius, Frobenius, Iunctæ, Sebaſtianus Gryphius, Chriſtophorus Plantinus, & alij perpauci: ſed, vt verum dicam, nunc a ſplendore illo deſciuerunt. Quare Sixtus V. ad præclara omnia, & ſane pia contendens, Typographiam Apoſtolicam Vaticanam magnificentiſſime inſtituit, viris doctis vndique conquiſitis ad Concilia Generalia imprimenda, Sanctorumq. Patrum monumenta reſtituenda, Eccleſiaſticosq. libros promulgandos, necnon ad catholicam diſciplinam toto

Vſus bonus rẽ bonam reddit.

Lib. 2. c. 5.

Genebr. li. 4 anno Domin. 1380 Ex Platina, Herburto & alijs.

Typographia Vaticana initium.

terrarum

terrarum orbe propagandam: quantum enim iacturæ passa sit vniuersa Theologorum, catholicorumq. Schola, quantove discrimini exposita sit, optime ipse nouit. Hinc nobilissimā Typographiam, rem quidem Pontifice, quin se ipso dignam in Vaticano instituit, Dominico Basa Veneto, Typographo, homine quidem nauo & industrio ac sagaci ad Typographiam erigendam atque regendam electo, qui pro huiusmodi re præstanda circiter quadraginta aureorū millia insumpsit nulli parcens incommodo, nulliq. impensæ. Hæc præterea Typographia Apostolica Vaticana & elegantia, ac varietate, ingentiq. characterum copia, Latinis scilicet litteris, Græcis, Hebraicis, Arabicis, & Seruianis, necnon chartarū pulchritudine ac bonitate, alijsq. rebus imprimendi arti necessarijs, ceteras Typographias longe antecellit, viris eruditissimis ad exemplaria (quod caput est) recognoscenda & illustranda selectis. Id quod Typographiam ipsam reddit nobiliorem, in qua Scripturæ sacræ, Concilia, Sanctorum Patrum scripta, aliorumq. Doctorum libri tum scholastici, tum scripturales, omnesq. denique codices ad Theologiam, catholicamq. disciplinam, historiasq. Ecclesiasticas pertinentes accurate in dies imprimuntur. Hæc sunt arma, quæ contra aduersariorum machinas veritati tantopere oppugnatæ opem ferunt: hæc denique sunt arma illa, ad quæ
Ephes. 6. cohortatur nos Beatus Paulus dicens: Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli. Et infra: in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumite, & gladium Spiritus, quod est verbum Dei. Hæc profecto arma a Francisco Lamata Doctore Theologo, ex Prouincia Aragoniæ, viro quidem erudito, sua in Epistola ad Sixtum V. satis belle explicantur. Quare ego, cum hæc mecum considero, in hanc deuenio sententiam, nihil Typographiæ Vaticanæ erectione præclarius & opportunius ad catholicam fidem defendendam excogitari potuisse. Faxit autem Deus, qui bonum incipit opus & perficit, vt diuina hæc erectio illud habeat incrementum, quod a bonis speratur ac desideratur. Hæc de Typographijs.

DE

DE SIXTI V.
Aedificijs.

QVoniam in Bibliotheca Vaticana ad pictoris arbitrium repræſentatur rerũ geſtarum Sixti V. Theatrum nobiliſſimum, a ratione alienum fore non puto, ſi in eiuſdem Bibliothecæ Appendice, omnia Aedificiorum genera a Sixto V. magnificentiſſime ad hanc vſque diem perpetrata hoc loco ſummatim apponantur, quamuis de nonnullis ſermonem iam habuerim, vt ſuis in locis videre eſt.

Anteaquam Sixtus V. omni immortalitate digniſſimus ad Pontificatum fuiſſet aſſumptus, Cardinalitia tamen dignitate decoratus, Palatium ſtruxit ſuo in horto, vel Viridario ampliſſimo picturis vndequaque ornatum, vbi nunc æſtiuo tempore frequenter habitare ſolet. Cum primum ſummus Pontifex diuina prouidentia creatus fuit, ſtatim Sacellum, in Aedibus ſanctæ Mariæ maioris ad Præſepe, quod nunc Sixtianum dicitur, aggreſſus eſt, atque Sacellum vetuſtiſſimum, quod Præſepe nuncupatur, eò integrum transferendum curauit. Hiſce in Aedibus cernuntur Statuæ Pij V. & Sixti V. egregiæ, necnon eorumdem ſepulchra magnificentiſſime ab eodem Sixto conſtructa. Miram huius Sacelli ſtructuram ſupra videre eſt. *Pag. 30. 36.280.et 281.* Scalam ſanctam in ſplendidiorem locum tranſtulit, eamq. necnon Sancta Sanctorum mirifice exornauit: ambulacrum, ſiue porticum ſuperiorem, & inferiorem Eccleſiæ ſancti Ioannis in Laterano, vbi ſummus Pontifex benedictionem in die ſancto Paſchatis elargiri ſolet, a fundamentis inſtaurauit, & illuſtriorem reddidit: atque inibi Palatium Pontificium a fundamentis reſtituit, ampliſſimum reddidit, admirabili ſtructura exornauit, & Pontificia dignitate dignum, in quo publica etiam Conſiſtoria celebrantur. *Pag.17.et 22.de Scala S.& de pal.Later. De ſcala item pag. 247.* Eccleſiam ſancti Hieronymi, & Illyricorum Nationi Hoſpitium a fundamentis, ſuisq. impenſis conſtruendum mandauit, vt fuſius ſuo iam loco dictum eſt. *Pag.24.et 265.* Scalam item longiſſimam & ampliſſimam, & pulcherrimis picturis ornatam Pontificum commoditati in Vaticano aperuit, qua ire poſſunt a Palatio Pōtificio ad ſanctum Petrum abſque eo quòd *Pag. 239.*

in

in publicum exeant. Ecclesiam sanctæ Sabinæ, vbi Cappel-
Pag. 20. 27. 33. 37. & 273. & sequen. la Pontificia in die Cinerum celebratur, instaurauit. Obeli-
scos quattuor maximis quidem impensis transferendos, & eri-
gendos curauit, vt suis iam locis fusissime dictum est. Hospi-
tium, vel Xenodochium, siue Ptochodochium, & Ptochotro-
Pag. 34. phium, vt supra videre est, quam domum mendicantium vo-
cant, ad Pontem Sixtum extruxit. Statuam sancti Petri aeneã,
Pag. 23. 35. 281. & 283. & inauratam supra Columnam Traianam: & Statuam san-
cti Pauli ex ære, & auratam supra Columnam Antonianam
Pag. 263. erexit, quam etiam multis in locis instaurauit. Lauacrũ mulie-
rum pauperum commoditati, & locum publicum Sericæ arti
commodum ad Thermas, Lanæ autem ad viam Felicem ad
Amphitheatrum, vel, vt dicunt, Coliseum vsque instituit. Aquã
Felicem per longos aquæductus ex Agro Prænestino ad XXII.
Pag. 24. 25. & 26. duo mille pass. Romam vsque ad Quirinalem mirificis impen-
sis adduxit, eaq. Romam vndique irrigandam concessit. Mi-
rificam Fontis in Quirinali structuram, & alia scitu digna suo
loco videre est. Amplissimum Pontificum commoditati Pala-
tium in Quirinali struit, & exornat. Hoc in monte Phidiæ, &
Praxitelis equos & Aurigas instaurauit, necnon in splendidio-
rem transtulit locum & viam, quæ ab equis ad Portam Piam
ducit, excauauit, complanauit, & commodiorem reddidit, vt co
Pag. 254. & seq. piosius alibi dictum est, vbi multa de equis, digna quidem scitu,
videre est. Fontes publicos Romæ multos struxit: Plateas com-
planauit, multasq. vias strauit, quarum vnam Felicem vocant
ad quingentos, ac duo mille passus longam. Duas item lon-
gas, latasq. ad populi commoditatem, ac deuotionem strauit
vias, quarum vna a Porta sancti Laurentij extra muros ducit ad
Aedes sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe: altera vero ex eodem
Pag. 27. loco ad Thermas, sicut vberius alibi narratum fuit. Nouam
item strauit viam ab Aedibus sanctæ Mariæ ad Præsepe ad san-
ctum Marcum, alteram ab Aedibus sancti Ioannis in Latera-
no ad Amphitheatrum, aliam a Porta Salaria ad viam Piam.
Montem sanctæ Mariæ Maioris, & Plateam sancti Ioannis in
Laterano complanauit, & viam, quæ ducit ad Ecclesiam
sanctæ Mariæ ad Præsepe, repleuit, & altiorem, commodio-
remq. reddidit. Plateam sanctæ Mariæ Angelorum exor-
nat, ruderibus, parietumq. ruinis, aut veterum Aedificiorum
excidijs

excidijs vndique amotis. Turrim Nicolai Papæ in editissimo loco situm ad nemus, vulgo Beluedere dictum, siue Pulchrum viridarium prope Vaticanum Palatium, maiorem, siue altiorem reddidit, & aliqua ex parte restaurauit. Aedes in Palatio Vaticano, loco aperto, ac salubri, gratoq. Vrbis aspectu insignes Pontificum commoditati facit, vt inscriptio ipsa docet.

DE THOLO BASILICAE *sancti Petri*.

THOLVS Ecclesiæ sancti Petri sphæricus est, sicut infra videre licet, opus sane adeo admirandum vt in toto terrarum orbe nihil ex antiquis aut nouis ædificijs cum eo conferri queat. Quamuis autem de ipso satius sit silere, vt ille dixit de Carthagine, quàm pauca dicere, nonnulla tamen tenui saltem penicillo describenda esse censeo, vt qui Romæ non adsunt, aliquam notitiam habeant. Huius generis opus tam immensum, tantaq. admiratione dignum, Bramante Architecto egregio, vt alibi dictum est, Iulio II. iubente cœptum fuit: deinde ab alijs Pontificibus intermissum, sed Paulo III. mandante, a Michaele Angelo Bonarota Architecto, & Pictore eximio, & numquam satis laudato, reformatum est, & auctum. Sacra hæc sancti Petri Aedes, immensa quidem, & admirationis plena a ceteris deinde Pontificibus fuit continuata Sacello Gregoriano, Iacobi a Porta opere, & aliquot testudinibus aucta: Tholus vero, quem Cupulam vocant, tamquam moles operosior, immo operosissima ceterarum totius machinæ partium, tum ob impensas sane ingentes, summosq. labores, tum ob temporis diuturnitatem ab alijs Pontificibus desperatus, iubente Sixto V. ad res sane arduas, ac præclaras producendas nato, duorum ac viginti mensium spatio centum millibus aureorum singulo quoque anno consumptis per operarios homines ad octingentos perficitur, summa industria Fabij Blondi Patriarchæ Hierosolymitani, & opera ac labore incredibili Iacobi a Porta Architecti egregij, tota Vrbe exultante, & admirante. Nam etsi ceteri summi Pontifices huius generis opus tam pium, tamq. arduum

Sallust. de bello Iugurt. in princ.

Pag. 4. & 252.

Sixti V. magnanimitas.

Impensa pro Tholo construendo.

Tholi Præfectus.

maiorem in modum affectarunt, quod tamen vehementer cupiebant, executi non sunt: eos enim impensæ magnitudo deterruit, ac temporis longinquitas ab opere faciundo reuocauit: Architecti namque non nisi quinque decies centenis nummum aureorum millibus, decemq. annorum spatio mirificam, & operosissimam illam molem erigi posse omnino affirmabant. Sixto autem V. illud idem assequi cupiente, aliquot magnæ existimationis Architectos accersiuit: sed ij manifestam operis difficultatem, & breue temporis interuallum intuiti durissimam renuerunt prouinciam, quam Iacobus a Porta ingenij excellentia præditus, & egregie cordatus homo, Architectusq. nobilissimus, omnium admiratione suscepit, remq. ipsam ijsdem impensis eodemq. temporis spatio supra enarratis vniuersæ Vrbis, & Orbis exultatione absoluit: moles enim ipsa operosissima extrui cœpit anno salutis nostræ M. D. LXXXVIII. Mense Iulio ineunte, anno vero M. D. XC. die 14. Maij suam recepit perfectionem, exceptis laminis plumbeis, quibus Tholus contegitur, & bracteis aureis, quibus costæ mirifice ornantur; necnon Laterna columnis extructa, pila & Cruce inauratis super Tholum collocatis: quæ omnia septem deinde mensibus confecta sunt: Mensibus autem vndetriginta, cuncta suis omnibus numeris fuerunt absoluta.

Architecti laudes.

Vt autem aliquid de Tholo intimius a nobis describatur, eius altitudinem, & latitudinem, necnon alia ad tantam molem construendam, & ad Tholi ornatum pertinentia explicabimus. Tholus ipse, sphæricæ figuræ moles, a suo ipsius pauimento ad fastigium vsque, hoc est ad initiũ vsque machinæ, quam vulgo Laternam vocant, quingentis palmis Romanis constat, latitudine vero diametrali, ducentis: sustentatur autem, huiusmodi moles quattuor parastatis, siue, antis immensis marmorũ varietate incrustãdis, quæ columnæ quadræ, siue pilastri a nostris vocitãtur: singula autẽ quæque parastata est latitudinis octuaginta palmorũ ex qualibet parte aut facie. Super parastatis fornices quattuor ingẽtes ducti sunt, quorũ quilibet centum inanitatis, aut vacuitatis palmos habet. Supra Tholi fastigium, quod oculus dicitur, duæ ac triginta columnæ Tiburtinæ super bases sphærice locatæ sunt, quarum vnaquæque palmis viginti

viginti constat. Hæc res insignem refert ornatum ad alterius Tholi, siue templi sphærici formam constructa, quam vulgo Laternam vocant: & hac, puto, ratione hunc Tholi ornatum Laternam dictam, eo quòd laternam quandam repræsentet, quæ in Turribus, & in alijs id genus locis editissimis prope mare apponi solet, vt nauigantibus iter tutius præbeatur, quo cautius ad portum peruenire queant. Id quod etiam in triremibus præcipuorum virorum fieri solet, quarum puppis laterna inaurata ornatur, quā nonnulli Italiæ populi *Fanale* vocitare solent, alij autem, *Lanterna*, Veneti vero, *Phano* vocant, vocē mutuati a Græcis, a quibus dicitur Phanos, φανὸς, Latine autem laterna. Supra Tholi laternam locatur pila ænea inaurata, quæ ex diametro est latitudinis duodecim palmorum. A pauimento autem Laternæ ad cacumen vsque pilæ est altitudo palmorum centum. Supra pilam cernitur Crux item ænea et aurata, altitudinis palmorum quinque ac viginti. Quæ quidem omnia, haud facile dici potest, quantum ipsi Tholo splendoris afferant, & ornamenti. Hæc de Tholi altitudine, & latitudine. Reliquum est, vt exteriorem eiusdem molis ornatum aliqua ex parte explicemus.

Laterna.

Phanos.

Pila aurata.

A quattuor fenestrarū ordinibus, & a culmine ipso aperto ad latitudinē palmorum 200. ex diametro, Tholus excipit lumen, quarum quisque sexdecim fenestris constans lucem item non solum amplis præbet ambulacris, quæ totum Tholum intra duos, & profundos quidem fornices circumeunt, sed concauitatibus, & conuexionibus vndequaque lumen subministrant: vndequaque enim a pauimento ad fastigium vsque Tholi per Scalas fornicatas parietem intersecantes, partim planas, partim vero gradibus constructas commode iri potest: mira est enim parietum crassitudo, atque ita, vix vt credi queat: sexdecim autem sunt scalæ inter vnam atque alterā Tholi costam ductæ, quibus ad Tholi culmen ascenditur. Quæ profecto res est adeo narratu difficilis, vt non nisi ab ijs, qui eas viderunt, recte intelligi possit. Primus autem fenestrarum ordo machinæ fornicatæ, Tholo subiacens (vt eo, vnde digressi sumus, reuertamur) lapidibus Tiburtinis concinnatis & sculptis, necnon duabus ac triginta columnis ornatus a basibus ad epistylia, siue capitula, est altitudinis palmorum viginti.

Supra hunc primum feneſtrarum & columnarum ordinem opus egregium & admirandum Sixto V.ſedente ac iubente fieri cœpit,& abſolutũ fuit,ſaxis Tiburtinis conſtructum ad altitudinem palmorum 200. latitudinem vero ex diametro totidem palmorum. Huic ordini ſuccedit moles illa arcuata aut fornicata, in qua tota verſatur difficultas, mirumq. omnium ædificiorum artificium. Huius generis machina, ac ſtructuræ perfectio quamuis omnium peritorum iudicio ſeptem ad minimum annorum ſpatium poſtulaſſet, maxima tamen pecuniarum & operarum copia, vt ſupra diximus, induſtria item eorum,quibus hæc cura commiſſa fuit, ſuis omnibus numeris dictoq. temporis ſpatio ad finẽ deducta eſt: nam non ſolum moles arcuata aut fornicata laminis plumbeis vndequaque contegitur ſiue incruſtatur, ſed coſtæ item ſexdecim ab imo ad ſummũ ſubductæ vitro teſſellato, ac bracteis inaurato incruſtatæ cernuntur: quarum ſplendor tantus eſt, vt oculos intuentium reddant cæcutientes.

Pag. 417.

Inſtrumẽta ad Tholum conſtruẽdum adhibita.

De ijs, quæ ad tantam molem erigendam fuerunt neceſſaria, ſubticendum cenſeo, quia longum eſſet ea recenſere. Dicam tamen ex rudentibus quingenta librarum millia fuiſſe conſumpta, innumerosq. funes ad lapides Tiburtinos, columnas, lateres, cæmenta, aquam, ligna, ferrum, & alia id genus permulta ab Eccleſiæ pauimento ſurſum trahenda: cui ſane rei, die noctuq. incumbebatur: nam quotidie pro duobus Tholi fornicibus connectendis, ingenti Tholi oculo in eius ſummitate relicto,a quo lumen excipitur,ex ferramentis triginta librarum millia ſurſum extracta ſunt, tribus officinis Ferrarijs adhibitis. Armaturæ, vt aiunt, forinſecæ, ſiue fercula, ſuper quibus operæ ſuam exercebant operam, fuerunt innumera: ſed interior fuit tantum vna, quæ in vltima ex tribus Tholi partibus fuit adhibita: Hæc erat lignorum connexio præter ceteras trabes minores circiter mille, centum & amplius trabibus conſtans, quarum multæ erant ad longitudinem palmorum centum, atque ita craſſæ vt duo homines amplecti eas non poſſent: compactio vero lignorum omnis ſtuporis plena: erat enim ita ingenioſe facta, vt ſuper ſe fundata, nullo prorſus adminiculo adiuuante, in aere pendens videretur,iuxta Ciceronis dictum de terra, quam vndique in ſeſe nutibus ſuis conglobatam ait:

...ſtero de ...at. Deo.

atque

atque iuxta Psalmographi sententiam dicentis, terram firmatam esse super stabilitatem suam, idest super mundi centrum: ad quod terræ partes ita vndequaque ex sui tendunt natura, vt ab ipso centro declinare nullo penitus modo queant. Et Iob: Appendit terrā super nihilum, nullum scilicet infra se habētem elementū, super quo fulciatur, hoc est suis libratam ponderibus, Ouidio teste. Huius generis videbatur connexio lignorum illa. *Psal. 103.* *Iob 26.* *Ouid. lib. 1. Metam. in prin.*

Quoniam vero nobilissimum beati Petri Templum ab ipsius Tholi magnitudine, & excellentia haudquaquam discrepat, immo ei, vt Anastasius Germonius in suo de Sacrorum Immunitatibus libro erudite docet, omnino respondet omnem habens Symmetriam, hinc nonnulla de augustissimo Templo explicanda censeo. Templum igitur ordine Corinthio intus & foris extructum, lapidibusq. Tiburtinis diligentissime concinnatis, miroq. ordine dispositis vndequaque incrustatum, atque item hemicyclis, balaustijs, acroterijs, semicorollis & floribus, & frondibus, atque fructibus contextis, Ecclesiæ sanctæ insignibus, epistylijs, triglyphis, acanthis, & id genus alijs rebus distinctum. Quæ omnia tantam afferunt elegantiam, tantamq. artis præstantiam, quanta vix vnquam verbis exprimi posset. *Lib. 3. c. 1. num. 8.* *Templi descriptio.* *De his Vitruuius li. 4. cap. 3. et alibi.*

Ad Templum autem per plurimos ascēditur gradus, ad quorum ascensum sese primum offerunt sacræ beatorum Apostolorum Petri & Pauli Statuæ in edito loco sitæ. Post graduū ascensum sequitur Porticus perpulchris sustentata columnis, deinde Templi frontem excelsam, & ob marmorum varietatem, multos hemicyclos, multasq. fenestras, necnon ob alia ornamenta nobilissimum. Per quinque autem ianuas, quarum primaria nobilissima est, aditus patet ad Templum, instar Crucis formatum, Sacellis quattuor, Altaribus, hemicyclis, in quibus Statuæ collocandæ sunt, columnis, picturis, atque alijs insignitum rebus, quibus hodie abundare cernitur Gregorianum Sacellum, in quo non deest marmorum varietas ac nobilitas, nec item discolores desiderantur columnæ, non musiui, vermiculati ac tessellati operis præstantia, non picturæ ab excellenti effictæ artifice, nec denique auri copia. Hisce omnibus de rebus copiosissime, ac doctissime quidem scripsit, præsertim vero in nominibus rerum explicandis, Ascanius Valētinus Romanus Cardinalis Nouocomensis a secretis, qui eruditum *Ecclesiæ gradus.* *Gregorianum sacellum.*

edidit

S. Gregorij Naziãzeni translatio. edidit libellum de Gregoriano Sacello, in quo sancti Gregorij Nazianzeni corpus, nobilissima & admiranda, sed sacra quidem pompa 1580. die vndecima Iunij, festo die sancti Barnabæ ab Ecclesia sanctæ Mariæ de Campo Martio Romæ a Monialibus Ordinis sancti Benedicti religiose exculta iussu Gregorij XIII. translatum requiescit, brachio tamen eiusdem Sancti dicta in Ecclesia relicto.

De hac Translatione, Italica lingua nonnulli scripserunt, & præsertim Fortunius Lælius Cornetanus, & Io. Bernardinus Rastellus Perusinus. De Sacello Gregoriano scripsit item Laurentius Frizolius Poeta clarissimus, & Lilij Gregorij Gyraldi Ferrariensis celeberrimi viri alumnus.

Ad Gregoriani Sacelli formam tria erunt altera, atque hunc fere in modum Altaria, quæ permulta sunt, ornabuntur, & præsertim Altare illud celeberrimum sancti Petri, in quo Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli ossa maximo asseruantur honore ac pietate iam inde a Siluestro Papa, qui eorumdem Apostolorum corpora diuisit, medietatemq. hoc in Templo, alteram vero in Basilica sancti Pauli: sed capita eorumdem Apostolorum maxima custodiuntur veneratione in Basilica sancti Ioannis Lateranensis. Asseruatur denique hac in Basilica sancti Petri caput sancti Andreæ, Sudarium sanctæ Veronicæ, Saluatoris nostri effigiem habens expressam: Lapis satis grandis, in quo multi Christi fideles martyrij coronam meruerunt: Lapis item porphyreticus, super quem sanctorum Apostolorum corpora a Siluestro diuisa sunt, & Sedes sancti Petri ex Antiochia translata. Extat etiam inibi columna perbelle insculpta ex Hierusalem aduecta, cui Saluator noster, dum prædicaret, innixus fuit: eaq. maligni spiritus humana corpora vexantes abiguntur. Eodem in Templo sanctorum Pontificum, aliorumq. Martyrum corpora requiescunt, reliquiæ vero, quæ inibi magnæ custodiuntur veneratione, innumeræ fere sunt, & pretiosæ quidem, quas longum esset recensere.

Reliquiæ sacræ in Basilica S. Petri asseruatæ.

Hæc de vniuersa, atque immensa Templi machina, totoq. fere terrarum orbe celeberrima breuiter dicenda visa sunt: cetera enim, quæ a me explicari non potuerunt, silentio inuolui, Timantem imitatus: qui quæ pingere non valebat, velamine picto tegebat. Vt autem de hoc augustissimo ac ce-

Timantis exemplũ.

ac celeberrimo Templo aliquam notitiam visu perceptibilem ijs, qui ab Vrbe absunt, præbeam, eius Ichnographiam iuxta Bramantis delineationem a Michaele Angelo Bonarota reformatam hoc loco apponere libuit, vt infra videre licet.

AEDIFICIA EXTRA VRBEM extructa.

SIXTVS V. Bononiæ Picentũ commoditati Collegium Scholarium erexit, & redditibus opulentis dotauit. Ciuitatem ad Aedes Lauretanas instituit, magnisq. impẽsis construendã curat in honorem Deiparæ Virginis. Montaltum item patriam suam Ciuitatis iure donauit, multisq. ædificijs auget, & exornat, vbi mons complanatur, atque officina Monetaria instituta est. Ad Centumcellas aquarum potabilium penuria laborantes, Aquæductus construendos curauit, & ciuitatem salubribus aquis ditauit. Pontem inter Burghettum & Ocriculum supra Tibrim omnium commoditati struendum curat: quæ res tanti momenti est, vt haud facile dici possit.

Auctor operis ad Lectorem.

ERrare possum, corrigi volo: homo enim sum, & humani a me nihil alienum puto. Siquid igitur hisce in meis commentarijs ob temporis angustiam mihi a grauioribus negotijs concessam minus recte dixerim, aut explicarim, in ijs præsertim, quæ ad Fidei doctrinam pertinent, S. R. E. censuræ me subiectum & emendationi paratissimum esse declaro: immo pro fide catholica meum profunderẽ sanguinem, & libentissime quidem: quin si mihi id eueniret, summæ felicitati ascriberem. *Peroratio operis.*

Quod autem ad impressionẽ libri attinet, scio nonnulla irrepsisse menda: sed mirandum non est, cum fieri haudquaquam possit, vt liber vllus absque ijs in lucem prodeat, sicut experientia docet: verbis enim vix vmquam exprimi posset, quanta in mendis admittendis, omni etiam diligentia adhibita, sit facilitas. Qui autem artem Typographicam norit, hac in re fidus mihi poterit esse testis: nemo enim est tam Lynceus, qui nusquã cespitet, *De erroribus Typographicæ artis.*

Typographica artis errorũ causa.

cespitet, nusquam incurrat. tot namque litterarum concinnatorum errata sunt, & plerumque ob exemplaria nimis confuse conscripta, quale fuit nostrum, quod erat, vt sic dixerim, illa prima Graphis, aut informatio, vt menda omnia auferri non possint: vel si auferantur, ab ijs deinde concinnatoribus ob eandem interdum causam suum in locum recognita non reponuntur. Adde etiam, quòd nonnumquam emendata inter imprimendum ab ijs, qui prælum tractant, corrumpuntur. Typographica igitur ars, vt multa vno verbo cōplectar, nimis est erroribus subiecta, sexcētæ enim aliæ sunt causæ, quibus facile admittuntur errores, & euitari vix vnquam possunt: quis autem tam accuratus esse potest, vt laqueos omnes vndique sibi paratos euadere queat? nemo prorsus hominum. Sed vtcumque sit, menda in fine Indicis videre est. Nec silentio pertranseundum censeo, me hoc totum fere opus duos iam annos elucubrasse, & pene absoluisse, magnaq. ex parte iam inde ab eo tempore fuisse impressum, sed Sixtus V. e medio cursu me reuocauit, grauioriq. negotio destinauit. Hinc factum est, vt in huius generis onere mihi imposito, Biblijs scilicet Vulgatæ editionis ex sacri Concilij Tridentini Decreto, ac præscripto quàm emendatissime in lucem edendis, non solum ob multos studiorum labores (Francisco etiam Toleto e Societate Iesu, viro sane doctissimo, multisq. ab hinc annis summorum Pontificum Concionatore, adlaborante, & consulente, ipsumq. Pontificem adiuuante, præuia tamen eorumdē Bibliorum vtilitate in Aedibus Antonij Card. Carafæ præstita) verum etiā ob plurimas corporis defatigationes, quibus diē totum, maioremq. noctis partē consumebam: quotidie enim, negotio postulāte, Sanctiss. Dom. non semel alloqui opus mihi erat, non solū dum in Vaticano degebat, sed eo etiam æstiuo tempore, in Quirinali monte commorante, illuc vsque, solis ardore sæuiente, e Vaticano adibam. Hisce igitur de causis in diuturnam incidi febrem, atque adeo grauem, vt quater ab omnibus mortuus fuerim existimatus. Sed qui me creauit, me denique recreauit, vt vita superstite ei melius inseruire studeam. Quare opus iterum sum aggressus, ac tandem aliquando ad finem perduxi Deo fauente, cui sit honor perpetuus, & gloria sempiterna.

Auctor ab opere reuocatus.

Summorũ Pōtificum concionator.

FINIS.

S·PETRI BASILICA

INDEX
RERVM PRAECIPVARVM
QVAE IN HOC LIBRO
CONTINENTVR.

A.

B.

B, pro

Concor-

Fugge-

He-

Hiero-

Late-

Leo

Marsi-

Mille-

N.

O.

bus

Picus

Pytha-

Thebæ

V.

Ve

Emendationes

Primus numerus paginam, secundus lineam:

Pag. 32. l.33. nec similem, deest, primam, p. 36. l.2. a M.Antonino, p. 51. l.9. coniectare, p.53. l.19. coniectare, p.72. l.5. Pogonato, p.83. l.31. Alphabeti, p.101. l.vlt. ea, p.102. l.1. repræsentare, p.111. l.17. deleatur, φ. in Alphabeto. p. 142. linea 33. Furij, p.143. l. 22. deleatur, vt Ph. p. 151. lin.6. apponatur, non a sinistro p.165. l. 26. vt patet, p. 311. l. vlt. idest, Carolus potens, p.361. l.26. vocat.